

A stylized landscape illustration in shades of blue, grey, and brown. It features a mountain range with a prominent peak on the right, a valley with a winding path or stream, and a foreground with dark, rocky terrain. The style is minimalist and graphic.

APUNTS SOBRE LA PROMOCIÓ TURÍSTICA DE LES COMARQUES GIRONINES 1900-1979

**Vidal-Casellas, D.
Crous-Costa, N.**

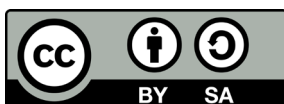
DADES CATALOGRÀFIQUES

CIP 338.48(467.13) VID

Vidal-Casellas, Dolors, autor
Apunts sobre la promoció turística de
les comarques gironines 1900-1979 / Dolors Vidal-Casellas,
Neus Crous-Costa. – Girona : Universitat de Girona - Servei
de Publicacions, maig 2024. – 414 pàgines : il·lustracions ;
cm
ISBN 9788484586760

I. Crous-Costa, Neus, autor 1. Turisme – Màrqueting 2. Turisme –
Girona (Catalunya: Província) – Història

CIP 338.48(467.13) VID

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-CompartirIgual 4.0 Internacional (CC BY-SA 4.0). Sempre que se'n citi l'autoria podeu reproduir-la, distribuir-la, comunicar-la públicament i transformar-la o adaptar-la. Si la transformeu o adapteu l'obra resultant l'heu de difondre amb la mateixa llicència que l'obra original. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.ca>.

Títol: Apunts sobre la promoció turística de les comarques gironines 1900-1979

© dels textos: Dolors Vidal-Casellas i Neus Crous-Costa

© del pròleg: Norbert Bes

© de les imatges: els seus autors i/o dipositaris

Edició: Universitat de Girona - Servei de Publicacions

Maquetació: Palahí AG. www.palahi.cat

Primera edició: Maig 2024

ISBN: 9788484586760

Aquest document s'ha pogut realitzar gràcies al Patronat de Turisme Costa Brava Pirineu de Girona i la Càtedra de Gastronomia, Cultura i Turisme de Calonge i Sant Antoni, l'Ajuntament de Calonge i Sant Antoni i la Universitat de Girona.

**APUNTS SOBRE
LA PROMOCIÓ TURÍSTICA
DE LES
COMARQUES GIRONINES
1900-1979**

**Vidal-Casellas, D.
Crous-Costa, N.**

Taula de continguts

<i>Agraïments</i>	9
<i>Pròleg</i>	11
1. Introducció	13
1.1. Plantejament metodològic d'aquest treball	15
2. Els ens de promoció turística	19
2.1. De principis del xx a la Guerra Civil Espanyola	20
a) Les primeres iniciatives de foment turístic: notícies d'alguns sindicats d'iniciativa de pobles i ciutats de les comarques de Girona	25
b) El paper de la Diputació Provincial de Girona i la <i>Junta Provincial de Turismo</i> ...	51
c) Foment del Turisme de Girona i comarques (1934-1936)	53
d) Patronat de Turisme de la Costa Brava (1935-1936)	54
e) Associació de municipis de la Costa Brava (1935)	73
2.2. L'època franquista (1939-1979)	75
a) La primera postguerra i l'arrencada (1939-1950)	75
b) Desarrollismo (1951-1969)	85
c) Crisi del règim i inicis de la democràcia (1969-1979)	160
3. L'acció dels ens	181
3.1. La construcció de l'espai turístic	184
a) Girona: «bella pedra vella»	187
b) Costa Brava: el paisatge	189
c) Els Pirineus: esports i bressol de Catalunya	199
d) La Garrotxa: la natura i els volcans	203
e) La Selva interior, el Pla de l'Estany i el Pirineu: l'estiueig d'interior	205
3.2. Interés Turístico Nacional	207
3.3. Les guies turístiques	211
3.4. Materials efímers	224
a) Les fonts	224
b) Materials efímers	230
3.5. Oficines d'informació i turisme	245
3.6. Guiatge	255
3.7. Intermediació	261

3.8. Periodistes en la promoció turística	265
3.9. Publicacions turístiques	278
3.10. Cursos per a estrangers	282
3.11. Filmacions turístiques	285
3.12. La fotografia	292
3.13. Esdeveniments	302
a) Exposició Universal de Barcelona (1888).....	302
b) Primer Congrés de Turisme de Catalunya.....	302
c) Exposició Internacional de Barcelona (1929).....	303
d) I Saló de Turisme (1934).....	304
e) Conferència Pro Costa Brava (1935).....	304
f) I Asambleu Turística Provincial (1950).....	309
g) XVIII Asambleu Nacional de Turismo (1953).....	312
h) II Reunión Internacional de Agencias de Viaje y Hoteleros (1963).....	312
i) I Asambleu Provincial de Turismo de Gerona (1963).....	313
j) I Asambleu Nacional de Turismo (1964).....	318
k) XXV Años de Paz en España (1963).....	320
l) Expotur (1963-1966).....	321
m) I Salón del Turismo Gerona - Costa Brava (1966).....	323
n) Reunión plenaria provincial de municipios turísticos (1967).....	323
o) Asambleas de Turismo del Pirineo (desde 1965).....	325
p) Semana Gerona i Exposición Gerona - Costa Brava (1968).....	330
q) Artetur (1972).....	331
r) II Asambleu Provincial de Turismo (1974).....	332
3.14. Campanyes	338
a) Día del Turista y Semana del Turista (1963).....	338
b) El Turista XXX Millones.....	340
c) Campaña Conozca usted España (1964).....	342
d) Turisme empresarial (1965).....	346
e) Conozca usted su Provincia (1966).....	347
f) Turismo Interior (1966).....	349
g) Campaña para el Turismo Social (1967).....	352
h) Campaña de Promoción Histórico-Turística del Soldado (1967).....	352
i) Turisme Escolar i Juvenil (dècada de 1960).....	355
j) Vacaciones en Casas de Labranza (1968).....	356
k) Conozca usted el Mar (1970).....	357

3.15. Els transports	358
a) La frontera	359
b) La xarxa viària	370
c) Tren	378
d) El transport aeri	380
e) Ports	392
4. Cloenda: El III Congrés de Turisme de Catalunya	395
5. Recapitulació final	403
6. Bibliografia	409

AGRAÏMENTS

- Isidre Prades, Joan Ferrer Godoy i Narcís Castells, Arxiu Històric de Girona
- Gestoria Muñoz de Girona
- Marta Morera. Cap de secció de coordinació i serveis a les biblioteques de Diputació de Girona
- Lourdes Reyes, Glòria Bosch i a tot el personal de la Casa de Cultura. Biblioteca Pública de Girona
- Inés Padrosa. Biblioteca de Peralada
- Isabel Godoy, Ramón Ramos, Jaume Marin i Carme Nadal i Norbert Bes, Patronat de Turisme Costa Brava Pirineu de Girona - Girona
- Eva Berenguer. GEIEG
- Gisela Vicenç, Fina Navarrete Àrea d'alcaldia, gestió documental, arxiu i publicacions, Ajuntament de Girona i Arxiu Municipal de Girona
- Rosa Gil i Jordi Falgàs, Arxiu Casa Masó
- Montse Puigdevall Noguer. Biblioteca Museu del Cinema – Col·lecció Tomàs Mallol
- Joaquim Daban, Arxiu i servei documental de Lloret de Mar

Agraïments als entrevistats

- Demetri de San Eugenio, Agent de viatges
- Josep Maria Corretger, primer director de l'INSETUR i l'Escola Oficial de Turisme de Catalunya, 1989-1998
- Assumpció Hosta, Patronat Call de Girona
- Josep Maria Fonalleras, responsable de continguts de l'àrea de publicacions de la UdG, fill de Josep Fonalleras, un dels primers guies turístics de Girona.
- Domènec Fita, artista gironí i Fundació Fita
- Narcís Coll, Hotel Medes II de l'Estartit i, entre d'altres, tercer president de la Comunitat Turística de la Costa Brava.
- Victor Gay, periodista

Per les referències, el material proporcionat i la informació dels cartells turístics.

- Antoni Monturiol

Per l'ajut en l'organització de la recerca

- Brigit Nonó i Isabel Planas, Biblioteca UdG.

Estudiants documentalistes

- Alba Gual Colomé, recerca sobre premsa, suport en l'organització de la bibliografia
- Rafel Gastal Serra, construcció de destinacions
- Marta Coll Rovira, audiovisuals i cinema
- Lourdes Bobet Font, hemeroteca i TFM
- Jessica Guillem, becària BTIE
- Laia Cano, becària BTIE
- Martí Rodríguez, arxius

Professors i personal d'administració

- Josep Garcia-Böer, Nuria Galí, Sílvia Aulet, Maria Guerra, Saida Palou, Lluís Sanz, Joaquim Majó, Anna Otero, Montse Linde, Anna Baqué, Silvia Grau, Mireia Pascual

Lectura i recomanacions

- Joaquim Maria Puigvert

Revisió

- Sergi Capel

“Aquest treball ha estat possible gràcies a l'ajut del Patronat de Turisme Costa Brava Pirineu de Girona i de la Càtedra de Gastronomia, Cultura i Turisme Calonge i Sant Antoni”

PRÒLEG

El sector turístic forma part del desenvolupament de les comarques de Girona i és i ha estat un sector econòmic clau les darreres dècades. L'impacte del turisme s'ha estudiat des de molts punts de vista, com l'econòmic o, social, però a nivell històric els treballs han estat més aviat escassos. El treball de l'Antoni Muntanyola de l'any 1932 suposa un estudi pioner de l'organització turística de Catalunya que descriu aquestes primeres formules de promoció turística iniciades amb sindicats municipals. L'any 1935 es va crear el Patronat de Turisme de la Costa Brava, i el raonament de la seva creació es fonamentava en el següent: “de fa algun temps que les belleses de la Costa Brava venen atraient un corrent turístic cap a aquells indrets i, això ha posat de relleu l'existència de molts problemes que exigeixen adequada solució, si es vol que aquella perduri”. Aquest turisme ixent va quedar interromput per la Guerra Civil i els anys grisos de la Postguerra. El creixement econòmic dels anys 60 i la progressiva apertura de la dictadura franquista suposaren l'impuls del sector turístic a les comarques de Girona, agafant la promoció turística una nova embranzida.

A finals del franquisme neixen tot un seguit d'entitats de promoció turística, entre els quals la societat Patronat de Turisme Costa Brava Girona l'any 1976 impulsada per un grup d'empresaris, amb el suport de la Diputació, encapçalats per Joan Ensesa, qui va ocupar la gerència de l'entitat. L'entitat té com a objectiu el de vetllar pels interessos del turisme a la Costa Brava i fomentar-ne un major desenvolupament. La Diputació de Girona ha exercit un paper fonamental en l'impuls de l'entitat i ha garantit la dotació pressupostària del Patronat al llarg de les darreres dècades.

L'estudi suposa un treball ingent de prospecció en els orígens del turisme i la promoció turística de les comarques gironines durant el segle xx, la qual ha tingut un paper clau en l'evolució de la nostra economia i societat. Des d'inicis del segle xx, Ferran Agulló traçà la primera passa d'un viatge a la Costa Brava enlluernant arreu, sense oblidar els primers estiuejants que cercaven l'aire curatiu del Pirineu gironí i els pioners en la pràctica dels esports d'hivern.

Aquest viatge per la promoció turística de les comarques de gironines durant el segle xx és una descoberta de la nostra història que es pot destriar amb la lectura i l'anàlisi del treball elaborat per la Universitat de Girona i la Càtedra de Gastronomia, Cultura i Turisme.

NORBERT BES
Girona, maig de 2024

1. INTRODUCCIÓ

L'àmbit de recerca d'aquest document se circumscriu a les comarques de Girona, l'àmbit geogràfic que avui correspon a la promoció que realitza el Patronat de Turisme Costa Brava Girona.

Com a mínim des de principis del segle xx, i en alguns casos ja abans, s'han trobat testimonis de la primera voluntat de promoció turística, seguida de la voluntat d'iniciar-se en la gestió del territori per atreure visitants.

Les comarques de Girona, durant la primera part del segle xx, no són alienes als moviments pro-turístics que es desenvolupen a tot Europa. Des de principis de 1900, les grans ciutats i també els estats nació van anar desenvolupant sistemes d'organització i de governança publicoprivada que possibilitessin l'atracció d'estrangers, amb dos objectius clars: el primer, situar amb més força el seu territori, la seva ciutat o el seu estat en l'imaginari internacional per, a través del turisme, millorar el prestigi de tota la producció tangible i intangible del lloc. El segon objectiu, aconseguir millorar la pau a Europa i minimitzar les pors produïdes pel desconeixement dels països veïns, a causa de la desconfiança mútua, sobretot en el període d'entreguerres. La Primera Guerra Mundial va representar un cop molt fort, i una de les reaccions a la guerra va ser organitzar el turisme de cada país. Ho hem vist amb el text que Antoni Muntanyola va publicar el 1932, com una acció de país i patriòtica a favor de la Generalitat de Catalunya. En el seu text va fer una síntesi de l'organització del turisme en els diversos països europeus, per, en acabar, fer una proposta per a Catalunya. Aquest volum va ser reimprès i entregat en format facsímil en el V Congrés de Turisme de Catalunya, que va tenir lloc l'any 2004 a Girona.¹ El turisme seria, doncs, un programa de coneixement i de valorització de l'altre, de manera que Europa es reforçaria davant de l'imparable ascens dels Estats Units d'Amèrica.

Aquest procés va començar amb polítiques concretes a principis de segle xx i es va desenvolupar de forma creixent fins a dia d'avui. Nosaltres hem escollit per a aquest treball l'àmbit cronològic que va des de l'inici de segle fins al III Congrés de Turisme de Catalunya, celebrat el 1979.

1. Muntanyola, A. (1932). *Organització turística de Catalunya*. Barcelona: Arts Gràfiques L'Estampa. (ed. facsímil 2004).

França va marcar les directrius de posada en valor del turisme contemporani, el turisme del segle xx, com a activitat lligada a les avantguardes, a la modernitat, a la construcció de l'home que necessitava renovar-se i construir-se en una mirada nova i internacional: salut, natura, art i coneixement.

Com un procés similar a la industrialització, en la qual es van posar en valor l'artesania de qualitat i l'art de l'objecte singular, la projecció cap al món nou del moviment turístic va significar també la posada en valor del passat, probablement per contrarestar un sentit de pèrdua de la memòria cultural i amb l'anhel que el turisme ajudaria a fer reviure la grandesa i la valoració dels millors artefactes de la construcció humana en la història.

En aquest marc general europeu, espanyol i català, les comarques de Girona van despertar el nou impuls turístic general i van generar des d'idees creatives, pioneres i singulars a idees polítiques seguidistes de l'Estat espanyol. Girona va ser l'avançada i també, paradoxalment, l'abandonada. En qualsevol cas, és indubtable que el que ha precedit el Patronat de Turisme Costa Brava Girona ha estat una experiència molt rellevant en la història del turisme.

L'objectiu d'aquest treball és enriquir el coneixement sobre la promoció turística, i aportar materials poc coneguts, a mode d'apunts, a la història del turisme. També pretén contribuir a una recerca documental per ajudar a traçar una història dels ens de promoció que tinguin com a àmbit de referència la província de Girona. En principi, doncs, de les organitzacions de caire local, regional o comarcal se n'aporten els documents trobats a l'Arxiu Històric de Girona i el del dipòsit legal. Som ben conscients que els arxius de Puigcerdà, Palafrugell, Olot i Lloret, per posar alguns exemples, guarden material molt valuós de la seva promoció turística. Ara bé, no podíem treballar sobre tots els municipis de les comarques de Girona, tot i que, de ben segur, sorpreses positives deuen preservar. En alguns casos, però, s'ha inclòs alguna de les seves actuacions: a principis de segle, perquè la iniciativa de promoció i gestió turística va néixer bàsicament en l'àmbit local (per tant, són els únics testimonis que en tenim), i durant l'època franquista, quan els ens locals formaven part de la «xarxa estatal» d'organització turística, de manera que es podien concebre com una sucursalisme dels ens provincials i estatals. En alguns casos també s'han inclòs entitats que s'ocupaven d'una marca o un aspecte en concret, atesa la seva rellevància. En són exemples la Comunitat Turística de la Costa Brava o la Unió Turística del Pirineu. Tot i que el turisme neix estretament lligat al moviment excursionista, l'hem exclòs d'aquest estudi perquè compta amb material de molta qualitat publicat des de fa anys i, en canvi, del turisme se n'ha publicat molt menys. Hem exclòs també l'estudi de l'estiueig, ara ja molt ben estudiat pel Dr. J. M. Puigvert.² Ens hem centrat en el tema de la promoció del turisme que forma part d'ens, institucions, agrupacions parcialment o totalment oficials. També hem exclòs del treball tota la promoció turística derivada de l'estada d'artistes, escriptors i celebritats conegudes. És indubtable que actuaren com a agents promocionals amb cons-

2. Joaquim Maria Puigvert ha publicat diversos documents sobre l'estudi de l'estiueig. El darrer, un catàleg de l'exposició «Estiueig de proximitat. Barcelona 1850-1950», el 2022. L'exposició ha estat guardonada com a millor exposició de l'any 1922.

ciència o sense, però queden fora de l'àmbit d'aquest estudi. Hi ha diversos documents, llibres i exposicions que expliquen el relleu d'aquestes persones en la publicitat de les destinacions del nostre territori.

En els darrers deu anys, diversos historiadors, antropòlegs, arxivers, periodistes i estudiants han aportat material molt valuós a la història del turisme, des de perspectives diverses. Els repositoris dels arxius han crescut i s'han desenvolupat de manera molt notable, i ofereixen la possibilitat de consultar molts més documents originals. Els arxivers de les comarques de Girona han estat i són part substancial de la millora de l'estudi del turisme.

Aquest estudi obre moltes altres possibilitats d'aprofundir en l'estudi del turisme: les aportacions de persones clau, homes i dones, que per si mateixes mereixerien una monografia, el treball de les institucions dels darrers quaranta anys, el projecte de creació d'un centre de documentació turística pública i específica, i la transferència als professionals del turisme i als ensenyants de les aportacions dels que ens han precedit.

1.1. PLANTEJAMENT METODOLÒGIC D'AQUEST TREBALL

El present estudi es du a terme partint d'un enfocament inductiu (*bottom-up*). Hem procedit deixant que siguin els documents trobats els que dibuixin el cronograma d'actuacions, institucions i persones que han participat en la promoció turística de les comarques gironines des de finals del segle XIX, moment en el qual s'accepta de forma general l'inici de la indústria turística a la península Ibèrica, fins a l'inici de la democràcia, després de la mort de Franco.

Aquesta manera de fer té un avantatge respecte al sistema habitual (definir uns temes i buscar-ne informació) a l'hora de descriure processos de caire històric. Un enfocament deductiu s'hauria bastit a partir d'idees concebudes des de fragments de memòria d'institucions o dels protagonistes de la mateixa història, que han sobreviscut amb major o menor integritat. Per contra, la inducció busca documentació relacionada amb el tema d'estudi i comença a configurar els temes i el relat a partir dels materials que van apareixer. Evidentment, aquest procediment implica que la visió del tot, del conjunt, sigui més complexa. Per això, però, hem prioritzat treure a la llum material base per propiciar altres estudis més locals, més complets. A partir del material trobat, es perceben les mancances, a partir de les quals ens agradaria convidar les persones que poden tenir material inèdit a casa a oferir-lo als arxius. La història del turisme necessita ser alimentada per nous materials i, sobretot, necessita valorar-los per no fer-los desaparèixer definitivament.

Finalment, cal tenir en compte dos principis rectoros vinculats a l'espai i al temps. Primer, pel que fa a l'espai, es decideix iniciar la investigació a la ciutat de Girona, que, com a capital administrativa, custodia la documentació dels ens polítics que regien i es ramificaven a la resta del territori. Fins al moment, això ha produït un relat molt centrat en la ciutat que no s'ha d'interpretar en cap cas sota la llum d'una voluntat centralista o de desconeix-

xement de l'existència de molts altres punts rellevants (sovint més que la mateixa Girona). Segon, amb relació al temps, es va decidir començar la recerca pels fons més antics dels quals es tenia coneixement. El fonament d'aquesta premissa rau en facilitar la construcció d'un relat de manera cronològica i, a la vegada, evitar una possible pèrdua de material, sobretot pel que fa a allò efímer (cartells i fulletons), que, malgrat aportar informació sobre la història del turisme, rarament s'ha vist sota el prisma del valor documental.

Tal com s'ha explicat anteriorment, el procediment que desenvolupa aquest treball es basa en una aproximació inductiva a les fonts de dades per construir un relat que permeti entendre els processos de comunicació turística, inevitablement lligats a la política, que han participat en la configuració del sistema existent fins a l'arribada de la democràcia, període que es presenta en aquest treball. Comptarem amb la indústria turística, amb el territori i la gent que l'habita, i els agents que hi estan relacionats: governs, administracions, agrupacions professionals i alguns protagonistes.

A partir d'aquí, hi ha com a mínim cinc grans tipologies de fonts d'informació que cal tractar de forma diferenciada per les seves característiques físiques i pel tipus d'informació que aporten.

En primer lloc, el material d'arxiu. Entre aquest trobem bàsicament documents escrits, com cartes, factures, actes de reunions, estatuts, algunes memòries, plànols, sol·licituds de subvencions i similars. Aquesta font permet conèixer allò que realment es va dur a terme (factures, memòries d'activitats...), i també els projectes que es van quedar a mig camí, aspiracions i il·lusions que no es van concretar en la pràctica. Probablement la principal dificultat que presenta la visita a arxius i repositoris és el fet que el turisme (o el viatge) no ha estat una matèria d'indexació utilitzada tradicionalment. Sovint cau dins d'altres etiquetes, com comerç, esport, agricultura o d'altres encara menys substantives. La utilització d'un mètode inductiu, amb voluntat holística, fa que sigui necessari repassar més fons dels que realment acaben aportant alguna informació concreta i útil. Al llarg d'aquest treball, però, es veurà que hi ha clares excepcions a aquesta regla general: per exemple, el fons del *Ministerio de Información y Turismo del Gobierno Civil* franquista. Com que en aquest cas el nom de l'organisme oficial coincideix amb el terme buscat, és fàcil que les caixes del fons apareguin en una primera cerca. D'altra manera cal confiar en paraules sinònimes i relacionades semànticament, amb la particularitat que solen canviar en les diferents èpoques (hospitalitat, allotjament, viatger, foraster...). La selecció d'arxius i fons inicials es va fer a partir de la informació recollida en projectes anteriors que l'equip havia dut a terme en matèria d'història del turisme: per exemple, les exposicions «75è Aniversari de l'Oficina de Turisme de Catalunya» (2007)³ o «Imatge i Destí» (2003).⁴

3. Vidal-Casellas, D.; Monturiol, A. (ed.) (2011). *75è Aniversari de l'Oficina de Turisme de Catalunya*. Direcció General de Turisme. Departament d'Innovació, Universitats i Empresa. <https://issuu.com/turismecat/docs/otc>

4. Museu d'Art de Girona (2003). *Imatge i Destí*.

En segon lloc, la promoció turística ha utilitzat tradicionalment com a suports preferents els cartells i els fullets (en diversos formats). Aquesta producció de material efímer, juntament amb la fotografia dels esdeveniments en què es reunien els impulsors de les diferents iniciatives, constitueix també un testimoni ineludible de les accions que es van dur efectivament a terme. El problema bàsic en el cas dels fullets i els cartells és la conservació: com a materials que es produïen en grans quantitats, però amb finalitats molt immediates, no podem ni tan sols dir amb seguretat quina proporció d'allò editat ens ha arribat. Algunes vegades els trobem entre la documentació d'arxiu; d'altres, en col·leccions particulars o fins i tot en cases de subhastes. En aquest punt es toquen amb la fotografia: excepte les fotografies oficials i aquelles aparegudes en premsa, la majoria es troba en mans de particulars, tant de col·leccionistes conscients com en àlbums de fotos personals. La dispersió n'és, doncs, una altra de les característiques fonamentals. Per superar aquestes dificultats, si més no inicialment, es va decidir començar la recerca al Dipòsit Legal de Girona, en aquells moments ubicat a la Biblioteca Pública del Centre, en el mateix edifici que la Casa de Cultura. Aquests materials es poden resumir de la següent manera:

En primer lloc, els cartells que tinguin a veure específicament amb el turisme (perquè els hagi publicat un patronat, oficina de turisme...); que tinguin la voluntat de promocionar un territori; que tinguin la voluntat de promocionar un esdeveniment. Es compten també conferències, festivals, etc., que poguessin ser d'interès per a estrangers com a públic o com a participant (festivals de cinema...); i també esdeveniments locals o regionals que podien formar part dels «entreteniments» per al turista: festes majors, Setmana Santa.

En segon lloc, els fulletons: en general, compleixen la mateixa funció que els cartells; que estudiïn una temàtica vinculada al turisme o algun dels seus personatges destacats; ressenyes d'excursions i viatges; catàlegs de temàtica historicoartística, guies de viatge i mapes/plànols; estatuts i documentació d'associacions d'hostaleria i turisme i guies d'allotjaments i similars.

En tercer lloc, la premsa (diaris, revistes) sovint ha recollit els esdeveniments vinculats amb el desenvolupament turístic per la seva rellevància en si mateixos (per exemple, la construcció de l'aeroport) o bé per la seva vinculació amb polítiques d'exterior, etc. Igual que en el cas del material d'arxiu, en el qual sovint es troba inclòs, és especialment d'interès aquell més antic. Aquí, però, comptem amb un avantatge: els grans mitjans (*Los Sitios, La Vanguardia, la Revista de Girona...*) o bé estan digitalitzats o bé estan en procés de digitalització, la qual cosa reverteix el procés que afecta el material efímer: no només se n'assegura la conservació, sinó que contemporàniament és més comú que paraules com «turisme» formin part del vocabulari que s'introdueix a les paraules clau. Per tant, en aquest cas la cerca en repositoris digitals, associats als textos digitalitzats, facilita l'extracció de dades.

En quart lloc, ja s'ha esmentat en l'apartat anterior que l'experiència dels personatges i institucions que han protagonitzat d'una o altra manera els esforços en aquest camp ha de ser considerada un dels elements clau a l'hora de construir el relat de la memòria turística. En el cas de les institucions, la forma més sistemàtica, almenys d'entrada, per recollir

aquesta informació són les memòries anuals, que després podran completar-se amb altres documents (actes de reunions, etc.).

En cinquè i darrer lloc, tota aquesta informació recollida de nou es complementa amb bibliografia publicada per altres autors en relació amb la història del turisme. Aquesta és imprescindible per situar el marc històric i social en el qual succeeixen les diverses actuacions, tant des d'un punt de vista regional com global. En aquest cas, la cerca es fa a través dels catàlegs de biblioteques especialitzades.

En definitiva, aquest treball es basa en la combinació de diverses tècniques de recollida de dades pròpies de la història per tal d'oferir un relat com més plural millor.

2. ELS ENS DE PROMOCIÓ TURÍSTICA

Entenem per ens de promoció turística l'existència d'una entitat que s'ocupa de regular, difondre i expandir els objectius que es proposa per afavorir l'intercanvi entre persones i el coneixement de territoris no habituals. Aquestes entitats o ens poden ser de dimensions molt diverses, sorgits d'iniciatives locals, gremials, nacionals, internacionals o polítiques. Poden ser, doncs, públics, privats o mixtos.

En el transcurs de la història del turisme, veurem que la història dels ens de promoció no és lineal, sinó que sovint s'encavallen unes entitats amb les altres, fet que és símptoma de dues circumstàncies que han acompanyat l'esdevenir d'aquesta activitat: l'una és que cal regular i ordenar el que la realitat fa créixer de forma desordenada i pot malmetre l'objecte central del tema, en aquest cas, el turisme. I l'altra circumstància és l'aspiració de prestigi, d'ocupar un lloc en l'imaginari del futur, de preparar-se per al que vindrà.

Els ens de promoció turística d'Europa al llarg del segle xx han treballat de manera diferent, de vegades poc comparable, però pocs països han fet del turisme un eix tan central del seu desenvolupament.

A l'Estat espanyol, la Guerra Civil va trencar un discurs de tipus amb aspiracions, més prepositiu, a un de més necessitat. La recuperació econòmica es va fer tan necessària que es van sacrificar molts ideals, més humanistes i filosòfics. El pragmatisme o l'intent de pragmatisme va acabar imposant el discurs. Encara avui, en el llenguatge popular la paraula *turisme* és sinònim d'hotel de moltes plantes, d'allò extern que necessitem però que no sempre ens agrada, de manca de bellesa, fins i tot a vegades de manca de justícia social. En altres llocs on el turisme no ha estat tan massiu i tan aclaparador, la paraula *turisme* és sinònim de viatge, de trobada, de coneixement.

A continuació, presentem alguns apunts que ens ajudaran a veure d'on venim.

2.1. DE PRINCIPIS DEL XX A LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

A França, el primer Sindicat d'Iniciativa es va crear el 1889 a Grenoble. França imitava aquesta iniciativa de desenvolupament de Suïssa, que assajà aquest model d'agrupació professional i institucional a la dècada entre 1875 i 1885. En un context favorable al desenvolupament associatiu, algunes persones amb empenta volen ser útils al seu territori, al seu petit país, i col·laborar a fer-lo gran i prestigiós. Aquestes persones són el nucli dels sindicats d'iniciativa. França constitueix, però, la seva Oficina de Turisme Nacional el 1919. Suïssa ja ho havia fet el 1917. Espanya ho va fer el 1928, just abans de les celebracions de les dues grans exposicions universals, la de Barcelona i la de Sevilla, del 1929.

Catalunya va crear una Oficina de Turisme pròpia el 1932, poc després de la proclamació de la República. Ho va fer amb un nou impuls i, el que és més rellevant, entenent que la promoció turística a l'estranger esdevenia un element clau per al futur de Catalunya. Pretenien obtenir un prestigi més gran en el marc dels moviments a favor del turisme que es desenvolupaven arreu d'Europa. De fet, ja Antoni Muntanyola, el 1932, va publicar el llibre *Organització Turística de Catalunya*, a «manera de contribució patriòtica» al govern de la Generalitat de Catalunya. S'hi descriuen breument diverses formes d'organització turística d'Anglaterra, els Estats Units, Estònia, Finlàndia, Polònia, Suècia, Hongria, Iugoslàvia, Bèlgica, Àustria, Itàlia, Suïssa, Bulgària, Dinamarca, Letònia, Holanda, Txecoslovàquia, Noruega, França, Romania i Espanya.

Ho fou per aquest ordre i no amb la mateixa profunditat en la presentació i coneixement de cada país. Però l'objectiu era clar: oferir un ventall de formes i maneres que ajudessin el govern a definir el seu model d'entendre i promoure el turisme. Probablement Muntanyola pensà que s'havien traspassat les competències en l'àmbit turístic del Govern espanyol al català o que almenys es podia actuar com si fos així. Del *Patronato Nacional de Turismo* (1928) a l'Oficina de Turisme de Catalunya (1932). Tots aquests països van desenvolupar, entre la Primera i la Segona Guerra Mundial, un model turístic que els permetés obtenir tres grans avantatges: el primer, pacificar la societat a través del coneixement de l'altre i evitar una altra guerra; el segon, posicionar-se en el marc internacional com a destinació interessant i aprofitar el desenvolupament cultural, social i econòmic de la mateixa societat a través dels forasters; i el tercer, internacionalitzar, exportar coneixement. Remarquem que el desenvolupament cultural és important en aquell temps perquè de forma general es considera que donar a conèixer als forasters les celebracions —i la participació— de festes, el recorregut dels paisatges culturals i el coneixement de la idiosincràsia lingüística són, en definitiva, formes de protecció de la cultura. I ja no només dependrà de la protecció dels individus locals, sinó que serà el de fora, amb la seva mirada i capacitat d'apreciació, el que farà que els locals defensin i enforteixin la riquesa del patrimoni local, el tangible i l'intangible. Val a dir que el consens sobre el fet que el turisme era beneficiós per a la societat era pràcticament total. Sobre les maneres i formes d'aconseguir bons resultats en aquests espais hi havia opinions que diferien o, més ben dit, hi havia qui tenia més paciència que altri. N'estaven aprenent, i sovint els bons ànims donaven pas al desànim.

Mirant-ho des d'avui és força evident que les interrupcions, els nous començaments, la pèrdua del fil conductor històric (mirem quantes vegades s'han celebrat iniciatives turístiques desconeixent el que havien fet els que ens han precedit) eren una constant que defineix aquests tipus d'associacions.⁵

Les oficines de turisme franceses han executat la política turística oficial, han recollit moltes dades que han ajudat a dibuixar les polítiques nacionals i, de fet, no només han informat i aconsellat, sinó que han fet reserves, han estat una part essencial de l'engranatge comunicatiu i comercial. A Catalunya, alguns historiadors i antropòlegs del turisme, com Palou o Vives, han publicat sobre els sindicats d'iniciativa, però en manquen estudis més específics.

Quin tipus de persones formaven part dels Sindicats d'Iniciativa Turística?

Sobretot homes ben posicionats en l'àmbit cultural i social. Persones ben vistes, ben implantades en el teixit social de la seva comunitat. La cultura i l'erudició són molt presents entre els membres dels Sindicats d'Iniciativa a França, sobretot en els presidents. Les persones que formen part d'aquests sindicats són aquell tipus de gent que tenen un sentit de pertinença al grup, solidaris, fiables, i amb ganes de treballar pel territori, que a principis del xx sovint anomenaven Pàtria. De fet, en certa manera treballar de forma voluntària, gratuïta en molts casos, en una associació d'aquest tipus, es feia tenint una certa noció de transcendència.

La primera feina dels Sindicats d'Iniciativa Turística és organitzar festivals, festes, esdeveniments esportius, excursions, benvingudes per als forasters, per tal de «perpetuar la integració de la història en l'esperit dels seus habitants» (Manfredini: 2017, p. 80). Posar en valor espais, patrimoni immaterial, monuments, paisatges culturals i humans. Des de la base, actuar per atraure forasters a través d'accions específiques, bona part de les quals ens és pràcticament impossible d'analitzar i valorar. Però ens han quedat alguns documents que ens permeten entreveure els afanys, les il·lusions i les aspiracions d'aquestes persones que a títol individual van creure en el turisme.

La iniciativa privada va tenir un paper determinant fins a la Guerra Civil Espanyola en la promoció turística. Eren els particulars que percebien l'oportunitat de potenciar un poble, una ciutat, un territori determinat com a destinació turística. Sense gaires eines ni mètodes empírics que els permetessin desenvolupar les seves iniciatives amb èxit, van organitzar-se, van editar fullets, cartells de propaganda del lloc, van atendre els turistes donant-los informació gratuïta i van demanar insistentment a les autoritats locals i nacionals que organitzessin l'activitat turística de manera clara, que milloressin les infraestructures de transport —carreteres i trens, fonamentalment—, que exigissin higiene i neteja dels entorns visitables i que es posessin en valor els béns artístics, monumentals i naturals de manera continuada.

5. Julie Manfredini ha dedicat un extens treball a «Les syndicats d'initiative, naissance de l'identité touristique de la France», treball publicat per Presses Universitaires François-Rabelais el 2017. En aquest treball s'estudien detalladament els treballs de cada sindicat d'iniciativa francès.

El finançament d'aquestes associacions venia de les quotes dels que s'hi adherien i de les subvencions (molt irregulars) que els concedien els estaments públics.

Suïssa, França i Itàlia portaven la davantera i, de manera molt irregular, en tot el territori de l'Estat espanyol van sorgir iniciatives similars. Unes abans que altres. Però els congressos i les reunions que es van anar organitzant a partir de 1900 van servir perquè els més pioners trobessin persones i agrupacions que s'afegissin a aquest moviment. Algunes associacions que havien sorgit per a la millora de l'activitat empresarial dels ciutadans del país van emprendre i es van afegir al moviment pro-turisme. Les associacions de balnearis, el Reial Automòbil Club de Barcelona, el Real Automóvil Club de España, l'Associació Nacional per al Foment del Turisme i el Touring Club hispano-portuguès, entre d'altres. Aquestes associacions van crear un clima favorable al desenvolupament de l'activitat turística, i totes van néixer abans del 1910.

L'any 1905, l'administració de l'Estat espanyol va crear una comissió nacional encarregada d'afavorir l'arribada de turistes estrangers. Estava formada per poques persones. Havien d'organitzar el turisme de tot l'Estat espanyol, però no van resoldre els grans reptes que ja hi havia plantejats. Molts dels països d'Europa treballaven a fons per organitzar, legislar i ordenar el moviment turístic.

Fins a dia d'avui no s'ha trobat documentació que demostrï l'activitat concreta d'aquesta comissió. Fins a la creació del *Patronato Nacional de Turismo*, el 1928, amb totes les seves mancances, l'Estat espanyol no es va prendre seriosament el turisme. Pel mig, hi havia la *Comisaría Regia de Turismo*, dirigida pel marquès Benigno de la Vega-Inclán.

A Mallorca, el mateix 1905, es va crear el Foment del Turisme de Mallorca, per bé que des de 1903 ja portava a terme algunes activitats. El 1908 ho va fer Barcelona, amb la creació de la Societat d'Atracció de Forasters, el 1913 ho va fer Olot i el 1914, Girona.

A Saragossa, el 1908 es va celebrar el I Congrés Internacional de Turisme i dels Sindicats d'Iniciativa, una manera, com hem dit, de promoure i afavorir la creació d'altres sindicats locals i de prendre consciència de la importància estratègica que el turisme anava tenint a tot Europa. Els sindicats d'iniciativa francesos anaven per davant, i a Saragossa es va decidir crear una federació franco-espanyola de sindicats d'iniciativa. Es tractaria d'afavorir la relació amb les corporacions locals per poder finançar la propaganda, abaratir-la en premsa i, sobretot, començar a estructurar una política d'ajuda mútua bilateral per obtenir resultats internacionals. A Sant Sebastià es va celebrar el II Congrés Internacional de Turisme i dels Sindicats d'Iniciativa. Després de les ponències venien les conclusions i els deures a fer. S'havia de millorar la propaganda, ampliar-la, abaratir-la i organitzar a tot Llatinoamèrica la publicitat franco-hispano-portuguesa.

L'any 1910 es va fundar la *Asociación de Propaganda de Madrid*, la *Sociedad Turismo de Cádiz*, la *Sociedad del Fomento del Turismo de Galicia* i el Sindicat d'Iniciativa de Tarragona.

El mes de maig de 1909, els Sindicats d'Iniciativa de Barcelona i Sant Sebastià i el d'Aragó van assistir al VI Congrés Nacional de Sindicats d'Iniciativa de França. El mateix any, es va celebrar a Tolosa de Llenguadoc el III Congrés Internacional de la Federació dels SIT fran-

co-hispano-portuguesos. El problema de l'amplada de via, els problemes de duanes, les dificultats —que impedièn al turista tenir una certa comoditat viatgera, sense entrebancs, impostos, sancions, esperes inacabables en els llocs fronterers...— ocupaven les discussions i les conclusions en forma de sol·licituds concretes a les autoritats competents. S'anaven creant més SIT a tot el territori, i l'any 1911 es va celebrar el IV Congrés Internacional de Turisme a Lisboa. Hi van assistir més de mil congressistes i va comptar amb el suport dels governs de França, Espanya i Portugal.

El 1911, el Govern espanyol, probablement pressionat també pels sindicats d'iniciativa, va decidir nomenar un comissari que es posés al davant de l'activitat turística. Aquest, el segon marquès de la Vega-Inclán, tenia el perfil de col·leccionista d'art i expert en patrimoni cultural. Va dedicar els seus esforços a crear la casa del Greco a Toledo i a rehabilitar el barri de la Santa Cruz de Sevilla, i sobretot va començar a posar en marxa la primera xarxa de paradors nacionals, una col·lecció de llibrets, les miniguies dins la col·lecció *El Arte en España*. Foren escrites per estudiosos coneguts, per divulgar elements importants patrimonials de l'Estat espanyol. Els membres de la comissió eren persones erudites, aristòcrates i amics personals del marquès i del rei Alfons XIII.

La Primera Guerra Mundial —de 1914 a 1918— va desestabilitzar el moviment turístic ascendent i va fer que els països europeus tinguessin resultats molt diferents en nombre de moviments turístics, en promoció i en resultats culturals i econòmics.

Barcelona va organitzar el I Congrés de Turisme de Catalunya el 1919, després de la guerra, amb la intenció també d'aprofitar la possibilitat de generar un corrent de visitants cap a un territori que no havia experimentat directament la destrucció de patrimoni i que podia oferir un nou espai de repòs per a molts europeus. A Tarragona es va celebrar el II Congrés de Turisme de Catalunya l'any 1921, i el tercer s'havia de celebrar a Girona el 1923 (ja no es va fer), justament coincidint amb l'inici de la dictadura de Primo de Rivera.

Semblava que aquest III Congrés de Turisme es desenvoluparia el 1925 a Figueres, però tampoc no va ser així. Es va haver d'esperar al 1979, en els mateixos dies del restabliment democràtic a l'Estat espanyol, de la nova Constitució i just efectuades les primeres eleccions municipals democràtiques després del franquisme.

En el període de la dictadura, les afiliacions polítiques dels membres dels sindicats d'iniciativa, dels seus representants i dels portaveus en les institucions oficials també van patir canvis. El canvi d'orientació política va suposar un altre moment intern de dubtes, crítiques, replantejaments i, sobretot, una pèrdua d'energia en el desenvolupament i l'afavoriment turístic a llarg termini. Les comunicacions escrites a Catalunya passen del català al castellà, i a través del llenguatge dels documents que hem estudiat podem intuir també que el nivell de confiança dels SIT cap a les institucions i viceversa està directament relacionat amb el nivell de confiança política. I, sobretot, es produeix una pèrdua de memòria de la feina que s'ha fet en aquestes entitats. Hi ha noves persones i un trencament del fil conductor entre el passat i el present. Per bé que aquest comportament humà és un clàssic en tots els períodes de canvis polítics, és igualment cert que el denominador comú en resseguir

la història de la promoció turística és la repetició, la ruptura, l'absència de continuïtat, començar una i altra vegada iniciatives que ja s'havien impulsat, però sense avaluar-les i, per tant, sovint sense millorar-les. En el turisme del segle xx, podem trobar múltiples exemples de certàmens, congressos, reunions que es promouen com a «primeres» i que no ho són. La pèrdua de memòria ha estat tan gran que justament ens ha empès a aportar el nostre gra de sorra per posar una mica de llum en aquest afer.

El 1928 es crea, com hem dit, el *Patronato Nacional de Turismo* a Madrid, amb molts més recursos econòmics i humans, però només un any abans de la celebració de les exposicions universals de Barcelona i Sevilla i, per tant, forçosament amb una manca de previsió i de realitat i amb una pèrdua d'oportunitat considerables. Aquest nou organisme depenia directament del Consell de Ministres. Es van obrir set agències informatives a l'estranger i unes cinquanta en territori espanyol. Es van organitzar exposicions, competicions esportives i de congressos, i es va millorar la xarxa estatal d'establiments turístics. Els SIT, amb l'arribada d'aquest organisme, per primera vegada mínimament organitzat i amb una política nacional i internacional, no van millorar gaire el seu estatus, i van continuar existint, alguns amb grans dificultats econòmiques. Però el 1929 arriba el gran crac de la Borsa de Nova York, la caiguda de preus i de la producció internacional, i l'atur va truncar de nou les expectatives turístiques. El PNT es va liquidar el mes d'abril de 1931, es va restablir el desembre del mateix any i es va anar reorganitzant en l'etapa republicana. A partir de 1932 el PNT va tenir pressupost propi, des de Presidència, però anava decreixent cada any, i això va perjudicar la feina de les oficines, sobretot les de l'estranger. Els Sindicats d'Iniciativa eren molts en territori espanyol però no tenien un representant per poder oferir i entrar a la Comissió del PNT. Per això es va crear la Federació de Sindicats d'Iniciativa d'Espanya i es va escollir el Sr. Francesc Vidal Sureda, de les Illes Balears, per ser-hi al davant.

Amb tot, durant el període d'entreguerres, tots els països europeus van veure que el turisme era part de l'estratègia política dels estats per obtenir prestigi internacional i un moviment persistent a favor de la pau, probablement capaç d'evitar una altra guerra. Ho explica molt bé Antoni Muntanyola en el llibre *Organització Turística de Catalunya*, de 1932.

L'arribada de la República va significar per al turisme català una nova injecció d'entusiasme i d'oportunitat promocional. Les xifres econòmiques, l'atur i la inestabilitat política no jugaven a favor però a Catalunya es creà el primer organisme públic d'abast català, que s'encarregaria del turisme. Fou l'Oficina de Turisme de Catalunya (1932-1936), dirigida per Ignasi Armengou.

El 1935 la FESIT va ser declarada d'interès públic i va obtenir recursos econòmics. Francesc Vidal entregava anualment a l'organisme estatal els pressupostos de la Federació de Sindicats d'Iniciativa, l'activitat desenvolupada i les gestions realitzades.

El juny de 1936, es va celebrar la V Assemblea del FESIT a Tarragona. Hi van participar Joan Estelrich, Pere Lloret, Ventura Gassol, i Joaquim Font. El reconeixement oficial a la feina de la federació es feia ja evident, però dos mesos després començà la Guerra Civil Espanyola.

a) Les primeres iniciatives de foment turístic: notícies d'alguns sindicats d'iniciativa de pobles i ciutats de les comarques de Girona

La població de Puigcerdà és una de les primeres que va començar a desenvolupar el turisme, bàsicament orientat a la pràctica de l'estiu. Ja a mitjans i finals del segle XIX ciutadans de diversos punts de Catalunya, sobretot de Barcelona, feien el trajecte (amb diligència o altres sistemes de comoditat similar) fins a aquesta població, i quedaven captivats pels paisatges ceretans. De fet, es poden considerar els primers turistes a totes les comarques gironines. Es tracta d'un turisme motivat per qüestions de salut, que es desplaçarà, també, a altres punts de la geografia gironina, tant d'interior com de costa. Així va ser com es va anar produint un canvi en la pràctica del turisme. A principis del segle XX, el turisme es troba en un període de canvi: de les formes receptives de forasters més espontànies es passa a una primera forma d'organització del que seria aquesta indústria.

Les primeres organitzacions específicament turístiques seran les Societats d'Atracció de Forasters – Sindicats d'Iniciativa, un model similar a diversos països d'Europa. La Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona, en els primers anys d'activitat, s'havia proposat impulsar tot un programa de propaganda turística que passava sobretot per editar material imprès, fullets, cartells i guies, i fer-ne una difusió nacional i internacional intensa.

La funció principal de la SAF va ser la promoció de la ciutat comtal, afegint-hi també la resta de Catalunya en tant que ciutat capital i com a territori de màxim interès per als viatgers. A més, les distàncies relativament curtes del territori possibilitaven la proposta de circuits i excursions a totes les comarques, i aquesta societat actuava de manera propositiva. Barcelona ciutat va tenir un rol rellevant en aquesta primera etapa turística. Irradiava viatgers i turistes.

Tenim notícia que s'adrecen el 25 d'abril de 1911 a l'Ajuntament de Girona per demanar imatges fotogràfiques de monuments, paisatges i vistes de Girona i de les seves comarques. Preparaven un nou fullet sobre Barcelona, Catalunya i les Illes i volien, és clar, també editar-hi imatges de les comarques de Girona. A les Balears havia començat la promoció turística a través de la seva societat d'atracció de forasters, Barcelona s'incorporava a un flux exitós i Girona hi era convidada.⁶ Amb data 15 d'abril de 1912, la SAF de Barcelona demana suport a l'alcalde de Girona en l'escrit que envien al ministre de Foment del Govern d'Espanya.⁷ La petició explícita és que abans de construir la línia fèrria transpirinenca s'escoltin els senadors, diputats, ajuntaments, cambres de comerç i indústria, i d'altres entitats econòmiques i de foment del turisme, tant catalanes com aragoneses, per construir aquesta línia amb la mateixa amplada de via que els ferrocarrils francesos, per suprimir d'aquesta manera els transbordaments, tan molestos. A més, es sol·licitava que els punts de

6. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona, Reg. 052453. Correspondència de la SAF de Barcelona amb l'Ajuntament de Girona. *Carta de Marià Rubió, President de la SAF de Barcelona a l'Alcalde de Girona* (25 d'abril de 1911).

7. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona, Reg. 63119. Correspondència de la SAF de Barcelona amb l'Ajuntament de Girona. *Carta de Marià Rubió, President de la SAF de Barcelona a l'Alcalde de Girona* (15 d'abril de 1912).

ANC-1-23-N-2106. Dona en un camí de ronda [a la Costa Brava, Girona]. Es del Fons Josep Gaspar Serra - Dona en un camí de ronda de la Costa Brava-. Fons: Josep Gaspar i Serra (Ca 1930-1940)

contacte entre els trens francesos i els espanyols fossin en pobles una mica importants per garantir allotjament i serveis als turistes. En definitiva, demanaven reflexió abans de prendre decisions irreversibles per al futur turístic del país. Probablement aquestes peticions es feren des de diverses instàncies, però el que volem assenyalar aquí és que les societats d'atracció de forasters, des de l'òptica dels interessos del desenvolupament turístic, estaven preocupades per accions de govern que no sempre tenien correspondència amb una visió de conjunt. Europa semblava que es movia amb més ordre i garanties. Les dinàmiques de peticions, suggeriments i crítiques no trobaven fàcilment el marc general ordenat a favor del turisme. En definitiva, no hi havia un pla estudiat, compartit a mitjan i a llarg termini.

El turisme a Espanya, en aquells anys, estava organitzat en l'àmbit estatal d'una manera molt precària: tres funcionaris, procedents dels departaments del *Ministerio de Estado*, el de *Gobernación* i el de *Fomento de la Instrucción Pública*, presidits pel comissari Benigno de la Vega-Inclán, marquès i nomenat lliurement pel Govern espanyol, que decidí fundar aquesta *Comisaría Regia*. De la Vega Inclán era historiador de l'art, col·leccionista i una persona culta. Aquest nomenament era el reconeixement del rei Alfons XIII i del president del Govern, José Canalejas, a la feina de promoció del patrimoni cultural espanyol que havia fet de la Vega-Inclán, sobretot amb la creació del museu del Greco a Toledo i la seva donació a l'Estat espanyol el 1907. Per tant, l'any 1912, els interlocutors de les societats

d'atracció de forasters només tenien en comú amb la *Comisaría Regia* un sol objectiu, tot i que molt important: la posada en valor del patrimoni.

La *Asociación de Propaganda de Madrid* va organitzar, amb la patrocini del rei Alfons XIII, el *V Congreso Internacional de Turismo de la Federación de Sindicatos de Iniciativas Franco-Hispano-Portuguesas*. Conviden l'Ajuntament de Girona a participar-hi, i el consistori hi delega el senador del regne per Girona, Manuel de Bofarull, i l'advocat Rafel Roca Auguet, tots dos residents a Madrid.⁸ No hi ha constància de cap retorn a l'Ajuntament sobre els resultats del certamen, que es va celebrar del 24 al 30 d'octubre de 1912 a la capital. Aquest congrés va ser molt concorregut i hi assistiren un gran nombre de delegats dels incipients sindicats d'iniciativa de l'Estat espanyol, dels ja molt més desenvolupats francesos i dels portuguesos.

La *Junta de Turismo de Gerona*, la núm. 25, fa arribar a l'Ajuntament la recomanació que el ministre de la Governació fa a les autoritats que s'atengui adequadament i amb urgència el que sol·licita el *comisario regio* de Turisme, el marquès de la Vega-Inclán, en la seva petició de suport per a la iniciativa de la Junta General de participar a l'Exposició de Londres, i també per a les successives que organitzi o en les quals participi la *Comisaría Regia*. De fet demana suport i ajut a l'Ajuntament per fer promoció internacional d'Espanya per atraure turistes estrangers. En concret també demana material: postals publicades i que representin monuments artístics, quadres, vistes generals de llocs importants, vistes del camp i imatges populars. Demana les imatges en plaquetes albuminades, al bromur o al platí, sense enganxar a cap cartolina. Perquè les imatges siguin variades i l'acció exitosa, demana que s'hi impliquin els fotògrafs afeccionats, que no obtindran remuneració però que sentiran el plaer i orgull patriòtic de participar en una mostra internacional. Demana també que s'envii una llista de «castells» existents en el terme municipal, amb el nom dels propietaris —si són privats— o definir quins són de l'Estat, mitjans de comunicació per arribar-hi, temps de visita estimada i estat de conservació en què es troben. A més, reclama una relació de les cases «*solariegas*» amb els detalls expressats en el paràgraf anterior, especificant si s'hi permet l'accés als turistes; també se sol·licita una relació de sanatoris, fondes, albergs, productes regionals, diligències, horaris de sortida i d'arribada, durada del recorregut i cost del bitllet, cases de lloguer d'automòbils i cotxes, guies i equipatges, etc. Demana que s'enviïn llibres, fullets i plànols de tota mena que es refereixin al turisme, esports regionals, productes, etc., i, si és possible, remetent-ne exemplars.⁹

L'any 1914 es crea la Societat d'Atracció de Forasters i Turistes de Girona (SAF de Girona). Concretament, es funda el 30 d'abril de 1914 i el seu reglament és aprovat el dia 7 de maig

8. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 60072. *V Congreso Internacional de Turismo de la Federación de los Sindicatos de Iniciativas Franco-Hispano-Portuguesas* (president: conde de Peñalver), organitzat per l'Asociación de Propaganda de Madrid a l'Ajuntament de Girona.

9. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 52423. *Carta de la Junta Provincial de Turismo de Gerona a l'Ajuntament de la ciutat* (18 de maig de 1914).

pel governador civil de la província. Tal com es recull en el reglament de constitució,¹⁰ l'objectiu principal de l'organisme era atraure turistes (tant nacionals com estrangers) i acostar-los a les belleses naturals, artístiques i de qualsevol tipus de la ciutat i la província de Girona. Per aconseguir-ho s'estimava necessària l'edició d'una extensa literatura propagandística: postals, àlbums d'itineraris, monografies i guies.

D'acord amb una carta enviada a la Diputació Provincial de Girona el 31 de maig de 1914 (Generalitat de Catalunya. Cultura. Publicacions Turisme i Esports 1869-1935, 1906-1936),¹¹ els ingressos propis de l'entitat, provinents principalment dels donatius particulars i de la mensualitat aportada pels 35 socis (una pesseta cadascun), eren insuficients per a l'edició d'aquests materials. Per aquest motiu se sol·licitava una subvenció de 1.500 pessetes a la Diputació, que hi va accedir, i va concedir un ajut econòmic per a la SAF de Girona. També es va comptar amb recursos públics: la mateixa SAF destacava, l'any 1931, l'entusiasme amb què rebien col·laboració tant per part de l'Ajuntament de Girona com de la seva Comissió de Cultura.

Altres poblacions del territori van crear organismes de promoció propis. Cal destacar la Societat d'Atracció de Forasters de Camprodon i el Sindicat d'Iniciativa d'Olot, creat l'any 1913. Segons Monturiol i Pujolàs (dins de Monturiol i Vidal, 2003),¹² aquest ens incloïa dues seccions diferenciades: foment i turisme. Va tenir una vida curta: va desaparèixer al cap d'un any ja que no va poder-se mantenir només amb aportacions privades. Més endavant, el 28 d'abril de 1931 el regidor Xavier Piera proposava la creació d'una SAF al ple de l'Ajuntament (aquest ens es conegué amb una varietat de noms: Patronat pro-Atracció de forasters, Sindicat d'Iniciativa o Patronat de Turisme). La proposta fou ràpidament adoptada pel també regidor Candi Agustí, amb qui posà en marxa l'entitat. Segons recullen els autors, la premsa de l'època es va fer ressò de la notícia i publicava que l'objectiu d'aquesta nova societat era atraure turistes a través d'un concurs de cartells.

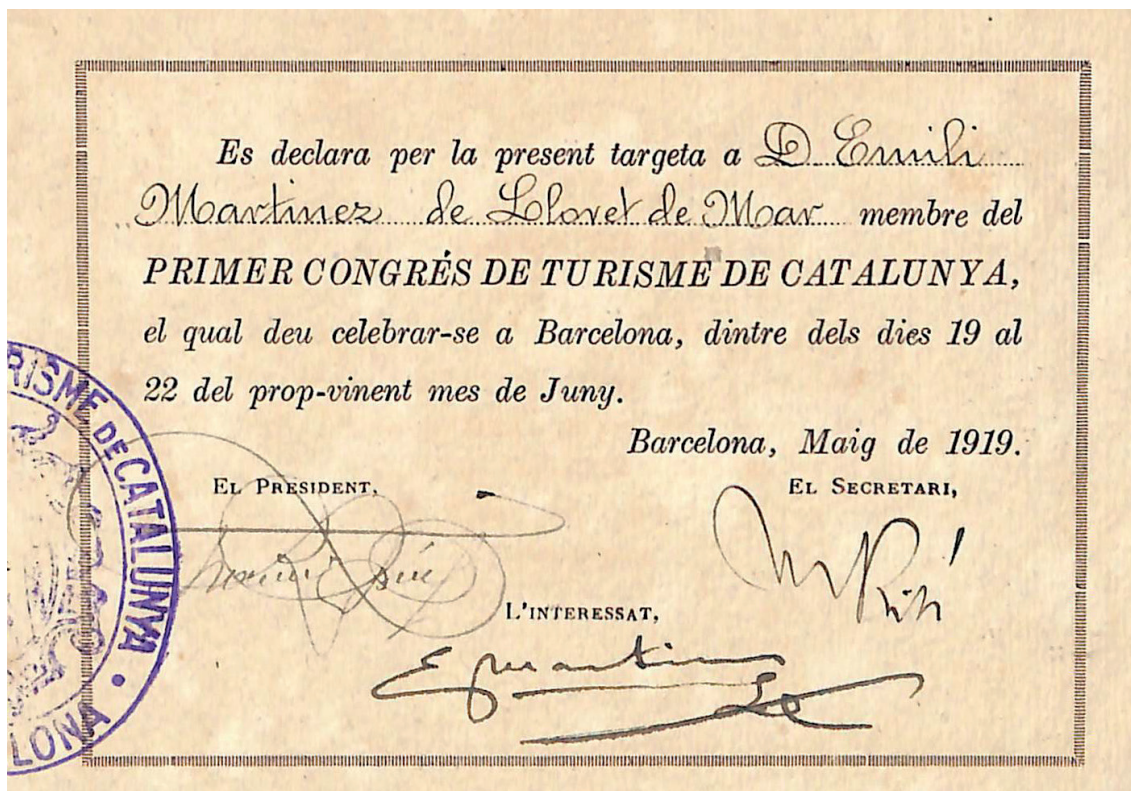
Els dies 19, 20, 21 i 22 de juny de 1919 es va celebrar a Barcelona el Primer Congrés de Turisme de Catalunya. S'havia previst per a dates anteriors però finalment es va fer aquells dies. El Sr. E. Martínez, de Lloret de Mar, devia haver expressat el seu desig d'assistir-hi, ja que el secretari de l'Associació de Forasters de Barcelona, Manuel Ribé, li envia una carta el 12 de maig perquè s'hi inscriví. La quota per a l'assistència d'aquest congrés va ser de 10 pessetes (0,060 €).¹³

10. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reglament de la Societat d'Atracció de Forasters. Col. Turisme.

11. AMGi. Generalitat de Catalunya. Cultura, Publicacions Turisme i Esports 1869-1935 (1906-1936), núm. 2.784, carpeta 67 (31 de maig de 1914).

12. Monturiol, A.; Vidal, D. (2003). *Imatge i Destí. Cartells turístics de les comarques gironines*. Girona: Museu d'Art.

13. SAMLML-Fons Martínez-Planas. Sig. 51.000.600_066.150.389. Turisme de Catalunya. Congressos I i II. Correspondència, publicacions, recull de premsa / Societat d'Atracció de Forasters, ponències. 1908-1933.

SAMLM: Fons Martínez – Planas. Sig. 510.000.600_066.150.389 Turisme de Catalunya. Congressos I i II. Inscripció al Primer Congrés de Turisme de Catalunya. (1919).

El segon Congrés de Turisme de Catalunya va tenir lloc els dies 26, 27 i 28 de març de 1921 a Tarragona. Emili Martínez, de Lloret, s'hi va inscriure però no hi va poder participar. De manera que el president del Sindicat de Tarragona li envià les conclusions tot demanant-li que fos un entusiasta defensor dels acords i excusant-se pel retard en l'enviament d'aquestes conclusions degut a entrebancs d'ordre social.¹⁴

La comunicació d'Emili Martínez s'enquadrava en la part de Comunicació, Propaganda i Publicitat. Va ser llegida pel Sr. Folch i Torres, que va explicar extensament la importància del tema. Va ser acceptat per unanimitat el contingut de la comunicació.

En totes les viles i pobles de Catalunya que's considerin convenient i no hi figurin Sindicats d'Iniciativa o serveis semblants, crec, i em plau exposar-ho a l'atenció d'aquesta Junta, s'hi designi una personalitat delegada que además d'escampar la propaganda tramesa por lo Sindicat en cap (Atracció de Forasters de Barcelona, Tarragona, etc.) es dirigeixi a n'aquell per a quantes millores s'intentessin o convingués fer en la població demanant consell i dades al follet d'il·lustració d'obres similars, per a orientar les entitats del seu terme, incitant, a l'ensems, altres obres en benefici del poble, impulsades amb l'autoritat parer de personalitats.

14. SAMLM-Fons Martínez-Planas. Signatura 510.000.600_066.150.389. Segon Congrés de Turisme de Catalunya: anuaris, hemeroteca, memòries i tractats. 31 de juliol de 1923.

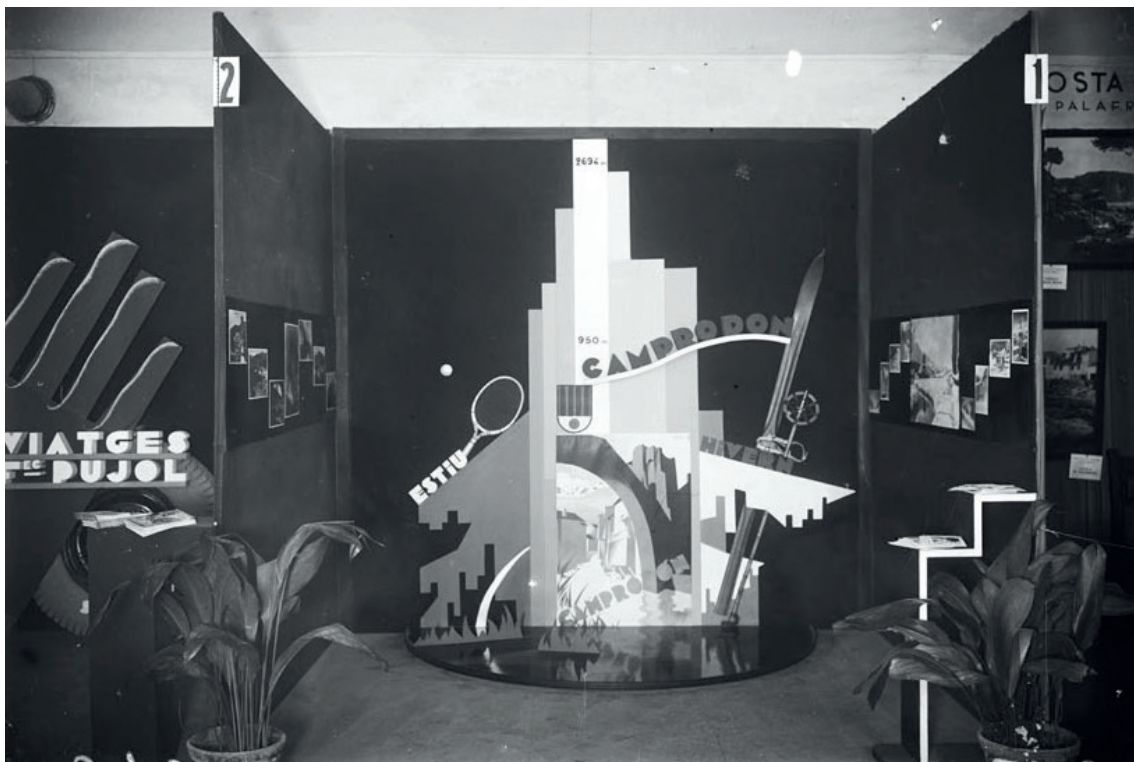
A principis d'octubre de 1920 la Societat d'Atracció de Forasters de Girona dirigia una instància a l'alcaldia de la ciutat de Girona per fer-li notar la relativa imminència de l'Exposició Internacional de Barcelona (1929), susceptible de fer arribar també un bon nombre de visitants a Girona. Això requeria, a banda de l'edició de materials i guies d'informació i propaganda, l'existència d'una oficina d'informació, per a la qual la SAF sol·licitava un local dins les Cases Consistorials, i que la SAF mateixa s'encarregaria de gestionar. Aquesta sol·licitud, però, va coincidir amb la de l'entitat esperantista local *Gerona Espero*, que també necessitava, almenys temporalment, un local per realitzar les seves classes (data de 25 de gener de 1921). Amb tots els locals de l'Ajuntament ocupats, la corporació municipal va optar per cedir a ambdues entitats un dels salons ubicats al primer pis de les Cases Consistorials, amb la condició que es possessin d'acord en les hores d'utilització d'aquest espai. El 1931 la SAF encara ocupava aquesta mateixa oficina però s'havia traslladat als baixos de l'Ajuntament.

Francesc Cambó, com a comissari de l'Exposició General Espanyola i Internacional d'Indústries elèctriques de Barcelona, s'adreça a l'Ajuntament de Girona per agrair el document ple d'idees i propostes per portar a terme abans de la fira. Probablement, diuen, serà entre 1920 i 1925.

«Girona, ciutat magníficament posada entre la ciutat comtal i la frontera francesa, en les mateixes artèries fèrrea i carreteral per ont han de passar tant i tants dolls de riquesa i de turisme foraster, ha d'interessar-se profundament pel bon èxit de la Exposició i ha d'entendre ben clarament que li cal aprofitar tal avinentesa per a mostrar-se al mon i donars-hi a coneixre ja que no tants tsols en travarà les conseqüències immediates (onades de forasters i de turistes que deambularan avdament pels seus carrers i plases mentres duri el Certamen barceloní) sinó que en rerportará benifets llargament temporals sostinguts per quant haurà lograt inscriure son nom a les rutes clàssiques i famoses que formula el turisme internacional.¹⁵

El comissari oferiria una sala especial per a Girona, per exhibir-hi peces importants del Capítol de la Catedral, del Museu Provincial, Atracció de Forasters, etc., editava guies, prospectes, plànols, postals i altres elements de propaganda, intensificant i facilitant la reproducció plàstica i fotogràfica dels principals «*capolavori*» del nostre tresor arqueològic. El comissari parla amb entusiasme de la implantació de la doble línia fèrria en tot el trajecte de Barcelona a Portbou, ja en el moment d'inaugurar l'exposició, i d'aconseguir-ne també l'electrificació. I a més també es refereix a la via fèrria costanera, de Portbou a Blanes, «exploradora i reveladora» de les grans belleses naturals de la nostra Costa Brava. La línia s'ha d'impulsar i ha d'estar ja construïda en aquelles dates. El comissari també escriu

15. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 061939. Correspondència de l'Ajuntament de Girona. *Carta de Francesc Cambó, cocomissari de l'Exposició General Espanyola i Internacional d'Indústries Elèctriques de Barcelona a l'alcalde de l'Ajuntament de Girona.* (9 d'octubre de 1920).

ANC1-585-N-14068. Estand de Camprodon a la Primera Exposició Internacional de Turisme, Barcelona. 30/01/1932-14/02/1932. Fotografia: Josep Maria Sagarra i Plana.

que les carreteres, especialment la de Madrid a la Jonquera, haurien de ser millorades, fent desaparèixer la vergonya dels guals i passallisos. L'Estat hauria de pavimentar amb formigó de ciment, ja que els països on s'ha introduït aquesta tècnica n'han obtingut bons resultats. Finalment, demana la implantació d'una línia aèria de Perpinyà a Barcelona, amb aterratge a Girona d'anada i tornada, servei similar al que ja funciona entre París i Londres amb els comodíssims Handley Page, amb cabuda per a 10 persones.

«Girona per la seva part, correspondria a totes aquestes facilitats, fent-se més atractiva, ajacant-se, polint-se, ordenant i posant d'alt relleu els seus tresors artístics, construint els seus passeigs arqueològics, reconstruint els seus monuments abandonats sanejant artística i higiènicament les seves places i carrers, conreuant el tipisme de les seves festes i les seves tradicions, organitzant i recullint tots nots folklòrics de les comarques veïnes que poguessin acabar de fer-la interessant...»¹⁶

16. AHGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 60072. V Congreso Internacional de Turismo de la Federación de los Sindicatos de Iniciativas Franco-Hispano-Portugueses (president: conde de Peñalver), organitzat per l'Asociación de Propaganda de Madrid a l'Ajuntament de Girona. Sol·licita que l'Ajuntament nomeni dos delegats que representin el municipi en aquest Congrés el 13 agost de 1912. Incorpora dos acords del ple de l'Ajuntament. Inclou un informe de la Comissió Central, un document imprès amb informació referent al Congrés, una carta de l'Ajuntament dirigida a Manuel Bofarull, representant de l'Ajuntament al Congrés, i una altra carta dirigida a l'organització. 30 i d'agost de 1912. Doc. p. 5.

L'extensa carta de set folis manuscrits acaba fent una proposta d'aquests tres acords que prendria l'Ajuntament de Girona.

«PRIMER.- Recopilar i trametre els adjunts motius i iniciatives als comissaris generals de l'Exposició General Espanyola i d'Indústries Elèctriques de Barcelona, Srs. Francesc d'A. Cambó i D. Joan Pic, per que fent-les objecte d'estudi vulguin incorporar-les al pla d'organització general de la dita Exposició.

SEGON.- Que es nomeni una Comissió integrada per elements d'aquest Consistori i altres forces vives de la Capital que curi de la integració del tot o part d'aquestes iniciatives, al pla ja esmentat, visitant als Comissaris, i fent tots els estudis gràfics i econòmics que siguin necessaris per a més puntualitzar la col·laboració de la Ciutat en el cas que siguin favorablement acollides les seves pretensions en la confecció d'uns nous pressupostos a base d'un emprèstit.

TERCER: Que es destini una part proporcional d'aquest a la implantació d'aquelles millores d'ordre urbà exposades ja en el preàmbul i encaminades a l'avançament i polidesa de l'exterior de la nostra Ciutat».

La carta és signada per quatre persones, entre les quals Rafael Masó, membre de la Societat d'Atracció de Forasters de Girona.

La Societat, en data 8 d'octubre, remet a l'Ajuntament una carta de felicitació per haver assumit el compromís amb els comissaris de l'Exposició d'Indústries Elèctriques, però, de manera pràctica, demanen que es millori el mobiliari urbà, la neteja de la ciutat, que s'editin guies, fullets i documents amb preus dels allotjaments, horaris del transport i, de manera emfatitzada, demanen un local que pugui fer d'oficina d'informació al turista. Una oficina com la que tenen totes les ciutats que volen atendre correctament els turistes.¹⁷

La SAF de Barcelona feu alguns dels primers diagnòstics pel que fa a l'estat de la indústria com a tal, i una anàlisi de l'arribada de viatgers.

Així, per exemple, a principis dels anys vint, tot just acabada la Primera Guerra Mundial, Catalunya es ressentia d'una davallada en el nombre de turistes. Entre altres motius, a causa del preu de la moneda. La SAF de Barcelona feia una primera crida a no caure en la competència de preus.

«(...) No pot menys de veure amb certa alarma, no sols la minva considerable d'inmigració turística estrangera que d'un quant temps ençà s'acusa, degut a l'alta cotització de la pesseta, sinó, ço que es encara més de plànyer, l'exòde dels nostres coterranis, i dels espanyols de les demás regions, vers les nacions estrangeres que tenen llur moneda depreciada, amb tal d'aprofitar-se de dita circumstancia per a visitar-les en favorables condicions econòmiques.

17. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 012991. *Carta de la Societat d'Atracció de Forasters - Junta de forasters a l'Alcalde de la Ciutat* (8 d'octubre de 1920).

Cal, doncs, procurar fins on possible sigui, la contenció d'aquesta corrent emigratòria tan desfavorable per a Catalunya, per tots aquells mitjans que siguin viables, entre els quals hem de convenir que el més virtual fora posar la nostra terra en les millors condicions possibles d'acurament, dotar-la d'alicients i atractius a bastament, que retinguin als propis i estimulin als estranys a visitar-nos sots la garantia de que hauran de trobar entre nosaltres aquelles condicions de comoditat i bon sojorn que solen cercar els turistes».¹⁸

Amb tot, aquesta mateixa organització encoratjava la creació de sindicats d'iniciativa locals a d'altres indrets de Catalunya que creien d'especial rellevància turística. Serveixi com a exemple una carta de Marià Rubió, president de la SAF de Barcelona, a l'alcalde de Girona:

«Es amb el fi esmentat que, així com havem fet prop dels Ajuntaments d'altres ciutats i viles catalanes de veritable importància turística per llurs monuments, bellors naturals o records històrics que serveixen, ens adressém al de la vostra digna Presidència, amb tal de pregar-li la realització del màxim esforç possible per a millorar els serveis públics de la seva administració i posar en valor el seu patrimoni artí[s]tic-monumental per tots aquells procediments que'l seu bon zel li suggereixi, amb qual efecte em permetré insinuar-vos la idea de crear una Comissió especial de persones d'aqueixa localitat enteses en semblants afers, per a que juntament amb els representants d'aqueixa Corporació Municipal curin d'aquesta tasca, per al bon reiximient de la qual, no cal dir que podreu comptar amb la desinteressada cooperació d'aquesta Societat, la qual no ha de regatejar-vos el seu ajud moral com tampoc l'esmersament de les seves activitats en aquelles gestions i treballs que d'ella requeríssi».¹⁹

No gaire anys després es començaria a fer èmfasi en la necessitat, no tant de crear atractius nous del no-res (que seguiria ocorrent), sinó a posar en valor allò ja existent. Un dels exemples més clars d'aquesta idea és la posada en valor, per part d'institucions i individus, del paisatge de la Costa Brava, que tindria com un dels seus exponents la urbanització de s'Agaró: un entorn de luxe creat a partir de la recuperació d'un espai destinat als abocaments residuals.

El Reial Club automobilístic de Catalunya demanà al Govern central que creés un circuit nacional de turisme per carretera. S'adreça a l'Ajuntament de Girona perquè l'alcaldia hi doni suport ja que el circuit passa per la ciutat.²⁰ La societat d'atracció de forasters de Barcelona va treballar en un projecte concret amb el RACC, i la ciutat de Girona hi va donar suport. Es va enviar la proposta al *Directorio Militar* per part de la comissió del foment al turisme.

18. AMGi. Fons Ajuntament de Girona. Associacions recreatives i esportives. Reg. 63.121. Correspondència de la SAF de Barcelona amb l'Ajuntament de Girona. *Carta de Marià Rubió, president de la SAF de Barcelona, a l'alcalde de Girona* (26 de setembre de 1922).

19. Id.

20. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg. 63081. Correspondència de l'Ajuntament de Girona. *Carta del Real Automóvil Club de Cataluña a l'Ajuntament de Girona*.

Les iniciatives turístiques eren contínues, i els ens de promoció, múltiples. Tenim informació de la creació de diverses entitats però més dificultats per seguir tot el treball que cada una va fer. Havia arribat la dictadura de Primo de Rivera i les il·lusions, algunes persones i algunes iniciatives s'havien fos o transformat.

«La Compañía Nacional de Industrias del Turismo, amb oficina situada a la plaça Catalunya de Barcelona escriu una carta a l'Alcalde de Girona, amb aquests termes:

“Respondiendo al plan general pro turismo de España, esta Sociedad ha organizado la edición ordenada de las Guías Turísticas de las ciudades y poblaciones que por sus bellezas, historia o tradición la requieran.

Estas ediciones aún cuando representan un gran esfuerzo económico, son sin duda la base más eficaz de reclamo dentro o fuera del país.

Para comenzar el estudio de la Guía Turística correspondiente a Gerona, rogamos a su Excelencia se digne comunicarnos su impresión personal sobre la posibilidad de que el Excmo. Ayuntamiento de su presidencia, subvencionara esta edición y la lista de entidades que pudieran a su juicio coadyuvar a la misma.

Queda desde luego estatuido que en ningún caso debería adelantarse cantidad alguna antes de la aparición del rico folleto con planos y noticias, ya que esta Compañía tiene destinado presupuesto especial a este objeto.

*En espera del honor de vernos correspondidos, ...».*²¹

L'Ajuntament, després de consultar-ho, li respon que no es negaria segurament a subvencionar una guia turística de Girona. Suggereix les entitats que podrien col·laborar-hi: Diputació provincial, Cambres de Comerç i de la Propietat Urbana, la Federació Patronal, el Casino Gironí i l'Ateneu.

L'any 1929, amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona, la SAF de Girona es va dirigir al president de la Diputació de Girona per sol·licitar-li que es fes membre de l'entitat com a soci protector, mostrant així el seu suport, tal com el Govern estava proposant, a totes les Societats de Turisme d'Espanya amb motiu de les Exposicions Internacionals de Barcelona i Sevilla (ambdues celebrades a cavall entre els anys 1929 i 1930). A mitjans de maig, el president de la Diputació va inscriure-s'hi com a membre.

Una de les tasques més destacades que va dur a terme aquest Sindicat d'Iniciativa va ser l'edició i distribució de material propagandístic relatiu a la ciutat de Girona. Segons una carta de 1934,²² els fullets de propaganda turística de Girona s'editaven tan sols en català

21. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg. 062954. Correspondència de la *Compañía Nacional de Industrias del Turismo* a l'alcalde constitucional de Gerona (7 de setembre de 1926).

22. AHG - Fons Turisme.

(quan les subvencions de les corporacions oficials ho permetin se n'editaran en altres idiomes). El Sindicat d'Iniciativa també s'encarregava de rebre grups de visitants a la ciutat. Per exemple, es té notícia que el mes de maig de 1935 es va rebre un grup d'estudiants procedents de Barcelona.

A més, el Sindicat d'Iniciativa també va participar en esdeveniments i actes relacionats amb la promoció del turisme en l'àmbit català i estatal. Consta que va ser present a la Conferència Nacional de Turismo, celebrada el mes d'abril de 1923 a Barcelona, i organitzada pel sindicat d'aquesta mateixa ciutat, i que tenia la intenció de crear un circuit nacional de turisme per carretera. El sindicat de turisme de Girona hi va ser present, probablement amb la voluntat d'incloure, com a possible punt de sortida a través de la frontera, la població de Portbou.

Va existir una relació relativament fluida entre la SAF de Barcelona i la de Girona; en la majoria d'ocasions, a fi de gestionar tràmits i propostes que afectaven ambdues destinacions. L'any 1927, per exemple, la SAF de Barcelona dirigia una carta a l'alcaldia de Girona en què manifestava la inconveniència que els impostos municipals sobre rodatge causaven als estrangers. Si bé Girona no era l'única població on aquest impost estava establert, la SAF advertia del fet que el turisme solia apartar-se d'aquests centres de població, i proposava buscar alguna via alternativa per recaptar aquests diners.²³ La resposta de l'Ajuntament fou que la proposta seria estudiada de cara a la redacció del nou pressupost anual. El mes següent, Barcelona demana a Girona que posin en un lloc visible un cartell de propaganda turística de Barcelona a les seves dependències.

El 1928, com hem dit, es funda el *Patronato Nacional del Turismo* i demanen a l'Ajuntament de Girona que els cedeixi el local i mobiliari per a l'*Oficina de Turismo* i haver imprès fullets i una guia de Girona, «*contribuyendo así al desarrollo del turismo en esta provincia y en particular al de nuestra Madre España*».²⁴

Tenim constància que a Girona, a principis dels anys trenta, convergeixen situacions aparentment contradictòries en el tema turístic.

El *Patronato Nacional de Turismo* fa saber al consistori gironí, a través del governador civil, que han decidit reorganitzar el foment del turisme a l'Estat espanyol. L'acord que han pres en data 17 de gener de 1932 és fer que el president de les Juntes provincials de Turisme sigui el governador civil, el vicepresident, el president de la Diputació, i que actuïn com a vocals un representant del Patronat, un diputat provincial, l'alcalde de la capital, un representant de l'Ajuntament, dos vocals de la comissió provincial de monuments històrics i artístics, el cap d'obres públiques i, com a secretari, el cap de secretaria de l'oficina d'informació. També comunica que es podrà ampliar amb dos vocals més la Junta, si es considera que hi ha persones especialitzades en interessos turístics. La Junta haurà de tenir una comissió executiva de la qual serà president el representant del PNT i, pel que fa als

23. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg. 63125. Correspondència de la SAF de Barcelona a l'alcalde de Girona (23 de març de 1927).

24. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg. 52424. Correspondència del *Patronato Municipal de Turismo* a l'alcalde de Girona (12 de novembre de 1929).

vocals, un serà designat per la Diputació provincial i l'altre per l'Ajuntament, un altre per la comissió provincial de monuments i, secretari, el que ho és de la Junta.²⁵

La demanda de diners per fer front a les despeses d'impressió de material publicitari persisteix. La *Junta Provincial de Turismo*, la delegació del *Patronato Nacional de Turismo* a Girona, s'adreça el 7 de novembre a l'Ajuntament per proposar que als pressupostos de 1931 es garanteixi una partida de 3.000 pessetes de subvenció municipal per a la Junta.

José Esteve Corredor, secretari de la *Junta Provincial de Turismo*, ja havia demanat 3.000 pessetes a l'Ajuntament per a material de propaganda l'abril anterior, per a ampliacions fotogràfiques dels monuments de la ciutat, i per a l'edició d'un cartell del programa de festes populars i actes diversos de promoció turística. Diu que Màlaga, Terol, Granada i les altres tres províncies catalanes obtenen una mitjana de 5.000 pessetes de subvenció anuals. El comte de Cibera, president del Patronato Nacional, per la seva part, fa saber que han exposat el cartell de Moneý de les fires de Sant Narcís a les oficines de Madrid, per fer propaganda de les festes.

En l'àmbit estatal es prepara el *I Congreso Nacional de Turismo*. Convoquen aquest congrés, com a comissió organitzadora, la Unión de Municipios Españoles, el Touring Club Español, la Federación Española de Agencias de Viajes, la Federación de Sindicatos de Iniciativas de Turismo, la Cámara Oficial Hotelera, la Cámara Oficial de la Industria de Madrid, la Minoría Parlamentaria Radical, Minoría Parlamentaria Radical Socialista, l'Ajuntament de Madrid, la Diputació Provincial, la Cámara Oficial de Transportes por Carretera, la Federación Aeronáutica Española, la Federación Nacional del Transporte Urbano e interurbano de España (Casa del Pueblo) i la Cámara Oficial de Comercio. Volen celebrar-lo del 3 al 7 de maig de 1932, ja en plena República. Només dos mesos abans, el 21 de març s'adrecen a l'Ajuntament de Girona, aquesta vegada no per demanar diners, sinó per demanar temes que interessin o preocupin específicament el desenvolupament del turisme i la invitació a presentar ponències al congrés.

En la convocatòria del *I Congreso Nacional* s'explica que es parteix de dues coordenades importants: la primera, que el turisme és una font de riquesa i al mateix temps fa que tothom el vegi com un problema, en determinats aspectes. Per això, el primer congrés vol ser un fòrum adequat per donar espai a totes les veus. Si bé els recursos culturals i naturals d'Espanya no són tema de discussió, per posar-los en valor per al turisme cal conèixer bé l'estructura política, social i econòmica d'Espanya i no hi ha un sector determinat que en pugui ser l'únic responsable, sinó que es fa necessària la col·laboració i l'enfortiment de les organitzacions representatives de les activitats turístiques. En la proposta del primer congrés, la temàtica primera és la de *Bases para un proyecto de ley sobre organización del turismo*. Després, *la creación del Banco de Crédito Hotelero, la reglamentación del juego, la admisión oficial del Calendario internacional de turismo, la unificación de relaciones automovilísticas en el extranjero, la intervención del Estado en*

25. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg. 52427. *Comunicació del president de la Junta Provincial de Turisme, el governador civil, sobre l'escrit del PNT, dirigida a l'alcalde de Girona* (11 de febrer de 1931).

*las entidades turísticas de carácter internacional, la modificación y organización del Patronato Nacional de Turismo, la organización del turismo ibero-americano y con Portugal y Marruecos, el seguro obligatorio de responsabilidad civil para circulación internacional de Automóviles, las tarifas especiales turísticas en ferrocarriles, las relaciones turísticas marítimas, el turismo aéreo, la industrialización de los medios de turismo, la reglamentación de pasos a nivel.*²⁶

La *Unión de Municipios*, al seu torn, també s'adreça a l'alcaldia per demanar que sigui activa com a municipi en aquest *I Congreso Nacional de Turismo*.

L'Ajuntament de Girona, al seu torn, vol crear una organització més forta que la Societat d'Atracció de Forasters, per tal de posicionar Girona en el nou marc polític. Ho comunica a la Federació de Turisme de Catalunya i Balears. El delegat d'aquest nou ens, el Foment del Turisme, serà el Sr. Emili Triadú.

L'alcalde de Girona, amb data 7 de novembre de 1932, escriu:

«El desig de que la nostra Ciutat ocupi el lloc que li correspon per la seva importància artística i per les valors espirituals que atresora, ha mogut aquest Ajuntament a emprendre una activa tasca encaminada a impulsar i fomentar seriosament el turisme, dissortadament gairebé oblidat a Girona.

Per això, el dia 18 del prop passat mes d'octubre aquesta Alcaldía tingué l'honor de presidir una important reunió al Saló de sessions de les Cases Consistorials, en la qual, además d'una representació de la «Societat d'Atracció de Forasters» hi assistiren bon nombre d'elements pertanyents a diversos gremis del comerç i de la indústria de la localitat.

Cal remarcar amb satisfacció que en la dita reunió fou rebuda amb mostres unànimes d'aprovació la idea de la creació a Girona d'un organisme, la missió del qual sigui el foment i conreu del turisme, i a tal fi, s'acordà sol·licitar la col·laboració de les entitats gremials, econòmiques, culturals, artístiques, etz, etz, les quals sota el patronatge de l'Ajuntament serien les encarregades de portar a cap la tasca d'organització d'una intensa campanya en mires a incrementar el turisme d'una manera pràctica i eficient, quins resultats es traduirien indiscutiblement en beneficis per a la vida industrial i comercial de la Ciutat. Aquesta tasca seria portada a cap per una entitat que podria nomenar-se «Foment del Turisme», integrada i sostinguda pels Gremis, societats professionals, Cambres oficials, Ajuntament, etz, etz, això és, per tots els organismes als quals interessa directament el progrés de Girona.

Però tan bella iniciativa bé val la pena que sigui curosament estudiada, majorment en els moments actuals en què Catalunya ha d'es-

26. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg. 61736. I Congreso Nacional de Turismo (21 de març de 1931).

tracturar per mitjà de l'autonomia aconseguida la seva nova vida, en quina tasca no hi podrà mancar la relativa a l'Organització i foment del turisme, fons de riquesa que tots els pobles tenen cura d'incrementar més cada dia, i que avui ja constitueix una vertadera realitat a la nostra terra i en particular a la nostra Ciutat.

És per tot això que se us convoca a la reunió que tindrà lloc el dia 15 dels corrents, a les 10 de la nit, al Saló de sessions de Les Cases Consistorials, per tal de deixar enllestida la tasca, amb tant entusiasme iniciada, de crear a Girona un "Foment del Turisme" que sigui digne d'ella i tendeixi a conrear i fomentar el turisme, ascendint la Ciutat al lloc i categoria que per les seves valors artístiques indiscutiblement li pertoca.

L'alta transcendència de l'assumpte fa esperar que no mancarà la vostra valuosa assistència a l'esmentada reunió.

Girona, 7 de novembre de 1932».

De fet, la capacitat real d'actuar de la Societat d'Atracció de Forasters, sent una societat de ciutadans voluntàriament adscrits, amb pocs recursos econòmics per emprendre grans projectes i dependents de les subvencions públiques de l'Ajuntament, la Diputació i de les quotes dels seus membres, tot i haver-se formalitzat el 1914, en certa manera donava mostres de cert llanguiment per poder portar a terme una gran obra turística. Ho veiem amb una nota que el president Jaume Culla i el secretari Josep Esteve envien a l'Ajuntament en data 5 de juny del 1931. La migradesa de mitjans, tant del mobiliari de l'oficina com del material imprès per informar els turistes és motiu reiteratiu de desplaença.

«En el Teatre Principal es fa una reforma i es restableixen els palcos a Platea. Es sostreuen les cadires del local de l'Oficina i s'hi posen dues rengleres de butaques del Teatre, element que "desdiu molt per a una Oficina de turisme". D'altra banda, les taules de l'Oficina eren les mateixes que es feien servir per a col·legis electorals i la darrera vegada que s'han fet servir per les eleccions no han estat retornades. Per això, la Societat demana a l'Ajuntament que posi en el local almenys mitja dotzena de cadires, un armari de l'Ajuntament que no discrepi de la resta del mobiliari de l'oficina, per a guardar el material imprès i una taula per a exhibir-hi aquest material. Si això no fos possible, posar-hi material tipus «americà» que valdria unes quatre-centes pessetes».²⁷

No hi trobem grans plans d'actuació ni d'accions aprovades ni a curt ni a llarg termini, encara que el 1933, en data 20 de març, la Societat agraeix a l'Ajuntament la subvenció de mil pessetes per a l'adquisició de material i promet donar compte de la inversió d'aquests diners.

27. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg.63129. Societat d'Atracció de Forasters i Turistes de Girona a l'Alcalde (5 de juny de 1931).

Arxiu Ciutat de Barcelona. Cartell de Josep Morell. Girona, ciutat de Pedra. 100x69,5 cm. Arts Gràfiques Sucs. Henric i Cia. Institut de Cultura de Barcelona. (1933).

L'entusiasme d'algunes associacions de l'etapa republicana va ser intens. L'Entitat Choral Catalunya Nova s'adreça a l'Ajuntament de Girona per tal de demanar suport i difusió del viatge que estan preparant per anar als «països on un dia hi senyorejà la nostra parla i la nostra bandera». El projecte ja fou presentat al Govern de la Generalitat i ara s'adreça als ajuntaments. Es vol visitar Nàpols, Atenes, Constantinoble i Tunis.

*«Més però que l'interès que pugui representar aquesta expedició catalana, que en aquest cas no tindria altra importància que un simple espai sentimental de turistes, hi ha el de l'acte que pensem anar-hi a celebrar i pel qual és que ens dirigim a vós per la vostra qualitat de batlle d'aquesta població; puix que és el nostre propòsit de portar a aquells països una autèntica manifestació de Catalunya per mitjà d'un llibre signat per tots els ajuntaments i autoritats genuïnes del nostre poble, el qual llibre es dipositarà, en símbol d'homenatge i germanor, en el municipi d'Atenes».*²⁸

Demanen 50 pessetes a ingressar a la Caixa de Pensions de Barcelona. Es demana a l'alcalde que en faci difusió entre els membres de la corporació i que per inscriure's en el viatge s'ha de comptar amb un pressupost a l'entorn de 500 pessetes, quantitat extremadament reduïda si es compara amb un viatge semblant per via ordinària.

L'any 1930, Antoni Muntanyola, a través de la publicació *Baluard de Sitges*, seguint les passes i activitats en pro del turisme que havia fet Francesc Armengol, projectant i convencent els empresaris i propietaris de terrenys d'orientar el negoci a favor del turisme, va ser convidat a fer una conferència que tingué gran èxit. Els municipis més pioners necessitaven un corpus mínimament teòric, emmarcat en els somnis i aspiracions del moment per creure que el turisme realment era una operació estratègica. Muntanyola, doncs, feu una sessió al Saló Consistorial de l'Ajuntament i l'omplí de gom a gom. La primera cosa que va dir va ser que la bibliografia sobre turisme en el sentit econòmic era escassíssima.

*«Sols em mou un intent de desgranar un grapadet d'idees i suggeriments filles de l'estudi i reflexió per a què els sitgetans puguin, cada dia més, pensar, parlar i obrar amb coneixement, de les qüestions de turisme que tant els interessa... És una gran realitat constatada arreu del món, que el gran contingent del turisme en l'actualitat no el constitueix la classe potentada. El que abans era un article de luxe ha esdevingut un article de necessitat... L'home absorbit i oprès dintre la gran ciutat, i el desterrat presoner en la colònia fabril, troba avui en el turisme, aquell esbarjo i aquella felicitat de vida plena que la ciutat, l'oficina o la fàbrica li veden o desfiguren».*²⁹

28. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Reg.62.986. De l'Entitat Choral Catalunya Nova a l'Ajuntament de Girona (20 de Juliol de 1931).

29. La revista *Baluard de Sitges* va publicar cartes de diversos autors sobre com veien i preveien el turisme i com s'hauria d'organitzar perquè fos exitós. També se'n feu ressò *La Veu de Catalunya*, entre altres mitjans, el 24 d'octubre de 1930.

La categoria general del turisme és, per tant, la de la classe mitjana, que exigeix el confort sense luxe... Són, doncs, vertaderes necessitats del turisme modern les instal·lacions d'esbarjo, les d'esport i les de cultura, com biblioteques, museus i indústries de caràcter.

«...Tots els serveis de caràcter turístic, urbanització, transports, hoteleria, conservació de monuments, higiene, estan íntimament relacionats amb funcions municipals; a desgrat d'això, cap legislació ni la més antiga d'Àustria ni la més moderna instaurada a Itàlia per Ruini engranen els Municipis en l'organització de l'estat referent al turisme receptiu. Entenem que això és una falla lamentable, perquè tractant-se de negocis d'interès públic i de base localitzada, és el Municipi el primer element que hauria d'enrolar-se en la màquina pro-turisme».³⁰

La classe mitjana és un dels grans temes dels anys trenta, des de la perspectiva social i econòmica. L'Institut d'Estudis Catalans acaba de publicar un document que ha restat inèdit fins ara, sobre el sentit i valor de la classe mitjana. És de Manuel Raventós i fa una comparativa de l'evolució de les classes socials i fins a quin punt és rellevant entendre bé la classe mitjana.³¹

I és aquí el marc en el qual Antoni Muntanyola publicarà el 1932 el seu llibre *Organització Turística de Catalunya*.

Antoni Farreras, en el llibre *El Turisme a Catalunya del 1931 al 1936*, escriu que la Societat d'Atracció de Forasters, a part del patrocini de l'Ajuntament de Barcelona, aplegava la simpatia i cooperació més o menys constant de moltes altres entitats culturals i recreatives, i de molt amplis sectors d'opinió ciutadana.³² És possible, diu Farreras, que el coneixement de l'article vuitè del decret de 4 de desembre de 1931 del Govern espanyol fos considerat una oportunitat per enfortir la promoció turística de Catalunya. Sis mesos després de la publicació del decret, el primer de juny de 1932, el subsecretari de Presidència del Consell de Ministres del Govern espanyol i president del *Patronato Nacional de Turismo* i el Sr. Manuel Serra i Moret, com a representant de la Generalitat de Catalunya, signen un conveni el primer paràgraf del qual diu que «*el Patronato Nacional de Turismo confiere su representación a la Generalidad de Cataluña para la organización y desarrollo del turismo*

30. Muntanyola va parlar de la taxa turística, de com diversos països europeus l'apliquen proporcionalment de manera que tant l'estat com el municipi en són beneficiats. Va fins i tot posar l'exemple de la ciutat de Leysin, a Suïssa, on s'externalitzen la neteja, la vigilància i l'embelliment a canvi que la taxa la rebi l'empresa que s'ocupa del serveis, que són molt bons per als ciutadans local i al mateix temps per als turistes.

31. Raventós, M. (2022). *Estudi econòmic i social de la classe mitjana*. Barcelona: IEC. En el llibre de 1936, inèdit fins que es va publicar el 2022 i que va guanyar el premi Patxot l'any 1936, fa una definició teòrica de la classe mitjana i l'estudia utilitzant bibliografia alemanya, belga i anglesa. Al costat de la classe mitjana antiga formada per petits pagesos, artesans i menestrals i botiguers, s'ha anat configurant una nova classe mitjana formada pels professionals lliures, dependents o empleats d'empreses privades, i funcionaris d'organismes públics. Les noves classes mitjanes donen estabilitat, cohesionen i, alhora, innoven. Sense oblidar que "els escriptors d'utopies i els organitzadors de revolucions són homes de la classe mitjana".

32. Farreras, A. (1973). *El turisme a Catalunya de 1931 a 1936*. Barcelona: Pòrtic, p. 40-41

en Catalunya». La novena base del conveni especifica que el *Patronato Nacional de Turismo* cedeix, en usdefruit, a la Generalitat, les seves oficines de Portbou, la Jonquera, Puigcerdà, Girona, Barcelona i Tarragona, amb totes les instal·lacions corresponents. Afegeix Farreras que l'actuació que la Generalitat va desenvolupar en matèria de turisme es va basar en la frase «*confiere su representación*», que figurava a la base primera del conveni transcrit.

Patronato de Turismo i Generalitat van difondre l'acord de maneres diferents. Per al Patronato es va signar un conveni de cooperació. Per a la Generalitat, es va signar un traspàs. En termes legals, va ser un conveni de cooperació i d'ajuda en la promoció turística.

Aquest tema afectà directament les nostres comarques. A principis de juny de 1932, hi tenim oficines del *Patronato Nacional de Turismo* que seran gestionades mitjançant conveni per la Generalitat de Catalunya: Portbou, la Jonquera, Puigcerdà, Girona, Barcelona i Tarragona, amb totes les instal·lacions corresponents.

I tenim algunes viles i ciutats que havien desenvolupat el turisme a partir de l'estiu, com Olot, Santa Coloma de Farners, Puigcerdà, Lloret, Tossa, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell i un espai de referència de futur a la Costa Brava: s'Agaró. El s'Agaró de Josep Ensesa. Un

Portada de la Revista de s'Agaró, número 2 (desembre 1935).
Premsa digitalitzada per la Generalitat de Catalunya.

munt d'iniciatives locals, iniciatives que en pocs casos eren liderades per les mateixes persones i amb un projecte a llarg termini.

Olot havia creat el seu Sindicat d'Iniciativa el 1913. Va estructurar la seva acció a partir de l'estiu, del seu paisatge i del prestigi de la seva producció artística. El setmanari republicà *Acció Ciutadana*, als anys trenta, parla diverses vegades de la Societat d'Atracció de Forasters. En l'apartat de la revista «Campanyes ciutadanes - per una major intensificació del turisme a Olot», la Unió Comercial expressa que els objectius dels comerciants són iguals als de la Societat d'Atracció de Forasters. «Una obra que

ha de reportar gran utilitat al comerç és incrementar l'atracció de forasters». Demanen que la premsa col·labori per obtenir millors resultats per a la ciutat d'Olot. Els recursos naturals i culturals hi són, però manca saber-los comunicar de manera efectiva.³³

«Recordem, una vegada més a qui correspongui, la conveniència de fer quelcom de seriós a favor del turisme a Olot. Ara és l'hora oportuna de intentar-ho. Més enllà, potser ja fora massa tard per aquest istiu. Avui ja no ens dirigim a ningú d'una manera particular i determinada, doncs és una cosa que a tothom interessa. Al comerç, a les entitats de totes menes, a les autoritats, als particulars, a tothom. Tots hi havem de portar la nostra cooperació i el nostre entusiasme, ja que també tots havem de participar de la creixença i el bon nom de la nostra Ciutat.... Ara fa dos anys érem a Poblet i poguérem fer-nos un càrrec complert de l'eficàcia turística que comporten aquestes diades... excursions col·lectives per als forasters als bells indrets de la nostra contrada (les fonts; els volcans, parc de les Mulleres, Fageda d'en Jordà, etc.)»³⁴

La revista *Esquerra* publicà un article de R. Pla i Coral amb el títol «El Turisme». A manera de conclusió de temporada i sobretot per preparar la vinent, l'article posa l'èmfasi en la necessitat de preveure, programar i preparar la temporada per ser eficaços i eficients. Resumeix en tres punts els més importants per donar continuïtat a l'obra del turisme i evitar les accions intermitents i més o menys afortunades:

- a) *Una propaganda de les condicions turístiques de la nostra contrada, intensa i amb garanties d'eficiència.*
- b) *L'embelliment de la nostra ciutat, per fer-la cada dia més agradable i suggestiva.*
- c) *Procurar, per tots els possibles, que el foraster que ens visiti, trobi entre nosaltres els motius de diversió necessaris, per tal que l'estada entre nosaltres hagi estat plena de distraccions i motius d'esplai.*

Proposen la construcció d'un estadi i d'una piscina perquè el foraster pugui distreure's i esplaiar-se.³⁵

La Costa Brava exercia en aquell moment d'espai visitable també per als turistes que arribaven a Barcelona. La nova urbanització de s'Agaró i les ruïnes d'Empúries tenien un gran atractiu.

En aquesta etapa, la Generalitat va nomenar Ignasi Armengou i Torra responsable de l'Oficina de Turisme de Catalunya. Aquesta Oficina equivaldria el que avui és l'Agència Catalana de Turisme. Un ens promotor que treballà sobretot en el desenvolupament de la propaganda. El perfil professional d'Ignasi Armengou és interessant, vist des d'ara, en almenys tres aspectes.

33. *Acció ciutadana*, setmanari republicà-esquerra catalana (4 de juny de 1932), p. 2

34. *Acció ciutadana*, setmanari republicà-esquerra catalana (16 de juny de 1932).

35. *Esquerra*, R. Pla Coral. «El Turisme» (29 de setembre de 1934).

El primer i més destacat és que era un home de cultura. Va col·laborar al setmanari barceloní *Mirador*, va promoure una secció en català del diari *La Publicidad* i el 1925 fundà Edicions Diana, on publicà les primeres obres de Josep Pla. Entre les seves obres publicades destaquen *Coses Vistes*, *Rússia*, *notícies de la URSS*, *Llanterna màgica* i *Relacions*.

Pla va descriure Ignasi Armengou, el 1925, com «d'una estatura més aviat baixa, anava sempre vestit de fosc, amb una cara de pell molt pàl·lida, més aviat rectangular; portava de vegades ulleres negres i tenia una mirada calmada i plàcida; gesticulava poc i parlava d'una manera clara i ordenada. No semblava pas tenir dubte: per fer alguna cosa no semblava pas tenir cap dificultat econòmica. Era lleugerament subversiu, almenys en el parlar, que em semblà real. Externament semblava astut, però potser aspirava a ser una víctima. Era socialistoide, matis socialisme moderat anglès, gran admirador de Serra i Moret i Campalans».³⁶

Aquesta descripció il·lumina una mica el tarannà d'una personalitat que s'ha de moure en una època convulsa, contradictòria, plena d'iniciatives i de protestes, però sempre projectant objectius de superació, anhels i il·lusions de país capaç, de país europeu.

El 1930, ocupà a Madrid la secretaria de la *Cámara Oficial Hotelera* fins que el 1932 va ser nomenat director de l'Oficina de Catalunya. Una secretaria que sens dubte li aportà coneixement. Els seus estudis de Dret probablement li foren molt valuosos.

Un perfil al qual hauríem d'afegir un criteri estètic d'alta qualitat, vinculat en primer lloc a la revista *Mirador*, de la qual fou col·laborador. Una revista de qualitat formal i qualitat de continguts, amb un elenc no menyspreable de col·laboradors cultes, europeistes, viatjats i bons discutidors, a la manera avantguardista.

Els estands de promoció turística de la Generalitat de Catalunya a les fires i els materials impresos de promoció turística són d'alta qualitat. Antoni Farreras dedicà al ja traspasat Ignasi Armengou el llibre *El Turismo a Catalunya del 1931 al 1936*. Aquesta dedicatòria ha estat l'element que ens ha fet veure que l'anagrama de la fira de turisme internacional a Barcelona que es volia celebrar el 1934 era molt igual al del III Congrés de Turisme de Catalunya, que es va celebrar el 1979, del qual parlarem més endavant i en què Antoni Farreras participà activament. Des de la nostra perspectiva, la figura de Farreras ha estat un dels pocs fils, amb Antoni Muntanyola, Josep Ensesa i alguns altres, que ens han relacionat l'etapa republicana amb l'etapa post franquista.

Quan començà la Guerra Civil, Armengou fou perseguit per la FAI, i l'agost de 1936 s'exilià a París. El 1938 viatjà a Buenos Aires. Allà va ser gerent d'Iberamer, la distribuïdora de llibres a Llatinoamèrica, i promogué el dia del llibre amb *El Libro y la Flor*. Va morir el 7 de gener de 1954, als 59 anys.³⁷

36. Manent, A. (1997). *Del noucentisme a l'exili: Sobre la cultura catalana del nou-cents*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

37. M. Aznar Soler i J. R. López García (ed.). *Diccionario biobibliográfico de los escritores, editoriales y revistas del exilio republicano de 1939*. Sevilla: Renacimiento, 2017, vol. 1, p. 199 i 200.

Tenim doncs un director de Turisme llegit, actiu a Manresa, la seva ciutat natal, amb projectes culturals diversos, que estudia Dret, crea una editorial, va a fer de gerent de les agrupacions hoteleres a Madrid i torna a Barcelona per dirigir el turisme.

Ignasi és germà de Pere Armengou, membre fundador del GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània). El projecte de la Costa Brava que s'aprovarà a Girona el 10 d'agost de 1935, a proposta dels arquitectes racionalistes i avantguardistes, forma part del gran projecte turístic d'avantguarda a Catalunya.

Amb totes les contradiccions i reticències que vulguem, el turisme a Catalunya va voler ser entès com una activitat cultural, artística, esportiva, alineada amb les aspiracions dels més moderns, dels més europeistes, dels seguidors de Le Corbusier.

El germà d'Ignasi Armengou, Pere, com hem dit, fou membre fundador del GATCPAC. Va ser un moviment d'arquitectes a Catalunya que actuaren com a conjunt entre 1929-1939, coincidint en gran part amb la Segona República Espanyola.

Va ser un moviment radical i gran exponent del racionalisme al nostre país, que va portar el coneixement de les avantguardes europees, de Le Corbusier, Gropius, la Bauhaus i Mies van der Rohe, entre d'altres.

L'activitat intensa del grup en un curt període de temps es plasma en l'edició de la revista *AC (Actividad Contemporánea)*, de 1931-1937, i els lligams amb grups internacionals com el CIRPAC. Va participar també als congressos d'arquitectura internacionals i nacionals, del CIAM, i el GATCPAC.

Publicaven a Catalunya preferentment a la revista *Mirador* i a *La Publicitat*, com el mateix Ignasi Armengou. S'ocuparen de tota la problemàtica urbanística i de projectar tant la teoria com la pràctica de la nova construcció que l'avantguarda europea preconitzava. A l'Estat espanyol estaven en consonància amb el grup d'arquitectes avantguardistes del GATEPAC i amb els arquitectes bascos del moviment modern. Es presentaven a alguns concursos d'arquitectura de forma conjunta.

El GATCPAC es va interessar pel turisme des de la perspectiva urbanística i arquitectònica: publicava un primer article sobre la ciutat de repòs que proposaven, «Una ciutat de repòs per a Barcelona», a *Mirador*, el 5 de novembre de 1931;³⁸ «Els hotels de Turisme», també a *Mirador*, l'11 febrer de 1932;³⁹ «La ciutat de repòs» el 30 de març de 1933 a *La Veu de Catalunya*,⁴⁰ i «Les arrels mediterrànies de l'arquitectura moderna» a la publicació de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art, el desembre de 1933, p. 76-79.⁴¹

38. «Una ciutat de repòs per a Barcelona». *Mirador*, núm. 144, pàg. 7 (5 de novembre de 1931).

39. «Els hotels de Turisme». *Mirador*, núm. 158, pàg. 11 (11 de febrer de 1932).

40. «La ciutat de repòs». *La Veu de Catalunya*, núm. 11.481 (30 de març de 1933).

41. «Les arrels mediterrànies de l'arquitectura moderna». Junta Municipal d'Exposicions d'Art (desembre de 1933).

ANC-1-109-N-275. Cartell de Martí Bas i Blasi: "S'agaró Costa Brava Estació d'Hivern" per a la Federació de Turisme de Catalunya i Balears. Font: Martí Bas i Blasi (1933)

Van seguir un nombre rellevant d'articles sobre la ciutat de repòs a diversos mitjans, com *La Veu de Catalunya*, l'Editorial Cooperativa Popular i l'anuari de la ciutat de la *Sociedad de Atracción de Forasteros* de Barcelona, l'any 1933, entre d'altres.

Ens interessa tot això per circumscriure l'article que publica *Mirador* sobre «L'Esdevenidor turístic de la Costa Brava» el 22 d'agost de 1935.⁴²

El GATCPAC va treballar en tres eixos fonamentals: els projectes, la comunicació i la política. En formaven part Josep Torres Clavé, Josep Lluís Sert, Antoni Bonet Castellana, Raimon Duran i Reynals, Germà Rodríguez Arias, Joan Baptista Subirana, Sixte Illescas i Miroso, Cristòfol Alzamora i Abreu, Josep Soteras Mauri, Pere Armengou i Torra, Lluís Riudor, Manuel Subiño i Ripoll, Ricard Ribas Seva, Marino Canosa Gutiérrez, Jaume Mestres i Fossas, Josep Maria Martino Arroyo, Josep Claret. Veurem més endavant el seu paper en la Conferència de la Costa Brava de 1935.

Dins l'ambient pro-turisme de l'etapa republicana, hem de situar la constitució, finalment, del Sindicat d'Iniciativa Turística de Lloret de Mar. Els redactats d'aquestes constitucions variaven relativament poc entre uns i altres. Fem una transcripció literal de les actes de constitució per veure millor com es formulaven.

«REGLAMENT DEL SINDICAT DE TURISME DE LLORET DE MAR⁴³

CAPÍTOL I

Denominació i objecte del Sindicat

Article 1er – Amb la denominació “SINDICAT DE TURISME DE LLORET DE MAR” es constitueix d'acord amb les lleis vigents una Associació que tindrà per objecte:

a) Fomentar el desenvolupament de la riquesa turística de Lloret de Mar, agrupant tots els elements corporatius i individuals que puguin contribuir a valoritzar les belleses naturals i monumentals d'aquesta vila i perfeccionant els mitjans de transport, comunicació, allotjament i tots els que puguin facilitar directa o indirectament l'atracció turística.

b) Per a complir amb l'esmentada finalitat, establir els mitjans d'informació i propaganda que es creguin necessaris, editant fullets, llibres, cartells, fotografies, etc., i mantenint relacions amb els organismes comarcals i generals dedicats a incrementar el turisme.

Article 2n – El domicili social s'estableix en el del President. Per acord, la Junta Directiva podrà traslladar-lo en un altre lloc quan ho cregui convenient.

Article 3er – Com a persona jurídica el Sindicat podrà adquirir i posseir béns de tota mena, així com vendre'ls i gravar-los, contraure obligacions, exercir tota mena d'accions civils, criminals i administratives.

42. «L'Esdevenidor turístic de la Costa Brava». *Mirador*, núm. 340, pàg. 1 (22 d'agost de 1935).

43. SAMLM-Fons Sindicat Turisme de Lloret de Mar. Sig. 799.0065_086.533.013. Reglament o estatuts del Sindicat de Turisme de Lloret de Mar. Original signat pel president, Just Marés, i el secretari, Narcís Fors, el 27.09.1934. Inclou relació manuscrita a llapis de socis membres (1934).

CAPÍTOL II

Dels Socis

Article 4rt – Els socis seran

- a) De número.*
- b) Protectors.*
- c) Cooperadors.*
- d) Honoraris.*

Seran socis de número els individus que tenint comerç o bé indústria establerta a Lloret de Mar, paguin 24 pessetes anyals, cobrables per períodes trimestrals, i gaudiran de vot i veu en les Juntes Generals.

Seran socis protectors els individus, entitats o corporacions oficials que paguin d'una sola vegada una quota anyal de 100 pessetes o més, i gaudiran dels mateixos drets que els socis de número.

Seran socis cooperadors totes les persones simpatitzants amb l'Entitat, que paguin 12 pessetes anyals; aquestes no tindran vot, però podran aportar iniciatives al Sindicat.

Per ingressar al Sindicat caldrà ésser presentat, almenys per dos socis, i que la proposta sia aprovada pel Consell Directiu.

Article 5è – Seran donats de baixa del Sindicat els socis que ho demanin, els que deixin de satisfer l'import de dos trimestres, i els que la Junta General acordés separar, tenint en compte la seva conducta contrària als fins del Sindicat.

CAPÍTOL III

Govern i administració

Article 6è – El sindicat serà regit:

- a) Per una Junta General*
- b) Per un Consell Directiu*

Formen la Junta General tots els socis de número i protectors, els quals tindran veu en les reunions. Els socis de número i els protectors individuals tindran un vot cada un. Les col·lectivitats protectores tindran un sol vot que serà emès pel seu representant.

La Junta General es reunirà ordinàriament una vegada a l'any durant el primer trimestre, per a l'aprovació dels comptes de l'exercici anterior, refrendar el pressupost de l'any en curs i renovar el Consell Directiu quan correspongui, i amb caràcter extraordinari sempre que ho cregui convenient el Consell Directiu, o ho demanin per escrit la meitat més un dels socis de número i protectors.

Les Juntes General extraordinàries seran convocades amb 15 dies d'anticipació, i sols podrà tractar-se dels assumptes consignats en la convocatòria.

Article 7è – El Consell Directiu estarà constituït per 8 socis de número o protectors que seran elegits per la Junta General, els quals designaran d'entre ells, els que hagin d'ocupar els càrrecs de President, Vice-president, Tresorer, Comptador, Secretari i Tres Vocals.

El Consell Directiu es reunirà almenys una vegada al mes. En una reunió del 4rt trimestre aprovarà els pressupostos de l'any següent que haurà de sotmetre per ésser refrendats a la primera Junta General ordinària que es celebri.

Són atribució del Consell:

a) Regir i administrar l'Entitat amb el més ample sentit del mot.

b) Autoritzar el President o qui el substitueixi per a realitzar els actes i signar els contractes de tota mena, així com exercir les accions procedents en nom de l'Entitat.

c) Aprovar els pressupostos.

d) Resoldre qualsevol cas no previst en el present Reglament.

Les funcions de Conseller duraran dos anys i el Consell es renovarà per meitat cada any, podent, els que cessin, ésser novament elegits.

Després del primer any es designaran per sorteig els Consellers que hagin de cessar en llurs càrrecs.

Article 8è – El President tindrà la representació del Sindicat, convocarà les reunions, signarà amb el Secretari tots els documents oficials i ordenarà els pagaments.

Article 9è – En cas d'absència o impossibilitat d'exercir el càrrec, el President serà substituït pel Vice-president i en les mateixes circumstàncies serà substituït pel primer Vocal.

Article 10è – Correspon al Secretari portar el registre de socis, el llibre d'actes, lliurar certificacions del acord i estendre la correspondència oficial.

Article 11è – El comptador tindrà al seu càrrec els llibres precisos per a la comptabilitat del Sindicat i intervindrà amb la seva signatura els documents de formalització d'ingressos i pagaments.

Article 12è – Els fons de l'Entitat estaran a càrrec del Tresorer, el qual percebrà els ingressos, efectuarà els pagaments ordenats per President i visats pel Comptador, i rendirà comptes a la Junta General ordinària una vegada a l'any i quan el Consell o demani.

CAPÍTOL IV

Del règim econòmic

Article 13è – Els fons de l'Entitat estaran constituïts.

a) Per les quotes dels socis

b) Pels donatius o subvencions que li sien otorgades.

c) Per les quantitats que recaptin en qualsevol servei que s'estableixi.

d) Pels béns mobles i immobles que posseeixi.

e) Per altres recursos arbitrats entre els elements que resultin especialment favorecuts per l'acció del Sindicat.

Article 14è – Els socis no tindran, individualment, cap participació ni en els béns ni a les obligacions del Sindicat, fora de les taxatives fixades per aquest Reglament.

Article 15è – Queda absolutament prohibit ocupar-se dins el Sindicat de qüestions polítiques i personals.

Article 16è – En cas de dissolució del Sindicat, serà designada en la Junta General una ponència liquidadora, la qual valorarà els béns, realitzarà l'actiu i pagarà el passiu, i, en el cas que resultés un saldament sobrant, serà repartit segons acord de la pròpia Junta.

Lloret de Mar, 27 de Setembre del 1934».

L'ambient turístic anava agafant forma a totes les comarques de Girona, i com més èxit tenia un lloc, més intentaven els altres imitar-ne l'organització. Entre els residents, també creixien les ganes de viatjar i anaven sorgint agències de viatges. Al periòdic quinzenal de literatura, art, humor i informació local *Aires Lloretencs*, als anys trenta, pràcticament a cada número hi ha un article dedicat al turisme, a les agències de viatges emissores, a l'estiuejant, etc. Viatges & Turisme Esplai, als articles d'Esteve Fàbregas.

«Lloret de Mar actualment és una de les viles de la nostra costa més afavorides pel turisme nacional i estranger; aquest fet, lluny d'inclinar-nos al gaudir passiu i a la vanaglòria estèril, ha de moure'ns a tot allò que, tot fent més agradosa l'estada als qui venen, contribueixi a atreure nous elements. El turisme té en la nostra terra unes possibilitats gairebé il·limitades».⁴⁴

Diversos comitès locals, com els que hem vist, projectaven la seva actuació, en la majoria d'ocasions, a les seves pròpies localitats. En tenim un exemple en el Comitè de Turisme de Palafrugell, que l'any 1929 es dirigia a la Diputació Provincial amb una carta en què sol·licitava ajut econòmic per a la publicació d'un fullet informatiu sobre la Costa Brava en global i per a la concessió d'un premi en el Concurs de Fotografies de la Costa Brava. A més a més, en la mateixa línia d'actuació, el Comitè havia iniciat els tràmits per establir una oficina que oferiria informació al públic en general sobre tota la Costa Brava. Atès l'interès de l'acció no només per a la comarca del Baix Empordà sinó per a tota la província, la Diputació va avenir-se a atorgar la subvenció sol·licitada.

No sempre, però, es concedien les subvencions sol·licitades per dur a terme accions destinades a la propaganda turística. L'any 1930 la Junta Local de Turisme de l'Escala va sol·licitar una aportació econòmica per a l'edició d'un fullet divulgatiu de les bel·leses arqueològiques, artístiques i naturals d'Empúries, l'Escala i la Costa Brava. En aquest cas, es va proposar que la petició es dirigís a la Junta Provincial de Turisme i que, a més, en pro d'una major eficàcia de la propaganda turística, calia un pla orgànic global de l'autoritat pertinent. Diversos organismes duplicaven i triplicaven els objectius, les funcions, els mètodes d'aconseguir material de promoció i efectivitat en la promoció, i l'equilibri, sempre difícil i precari, de valoritzar la cultura monumental i artística i el patrimoni natural fent créixer el turisme.

44. *Aires Lloretencs*, periòdic quinzenal de literatura, art i humor i d'informació local. Any II, núm. 17 (1 de juny de 1934).

SAML M: Fons Martínez-Planas. Sig. 510.000.700_302.036.24. Imatge del passeig de Mossèn Jacint Verdaguer, amb l'edifici on hi havia el Sindicat de Turisme. Autor: Emili Martínez Passapera (1934).

b) El paper de la Diputació Provincial de Girona i la *Junta Provincial de Turismo*

En el marc del primer terç del segle xx es destaca el paper del *Patronato Nacional del Turismo* (PNT), creat el 25 d'abril de 1928, i que va influir en el treball dels ens de promoció locals de l'Estat. Aquest organisme, depenent de la Presidència del Consell de Ministres, comptava amb divisions regionals, encapçalades per un subdelegat: Regió Central; Regió Cantàbrica; la Regió d'Aragó, Catalunya i Balears; Regió de Llevant i la Regió d'Andalusia, Canàries i Protectorat Espanyol del Marroc. El subdelegat per a la Regió de Llevant fou Juan Claudio Güell i Churruca, un home amb influència als cercles polítics i econòmics tant d'Espanya com de Catalunya. Així doncs, hem d'entendre que, en matèria de promoció turística, tot allò que va sorgir durant el primer terç del segle xx està marcat per les relacions que els ens locals van establir amb els organismes i poders estatals.

D'acord amb la documentació datada entre les darreries del segle XIX i el primer terç del següent, no sembla que la Diputació Provincial de Girona tingués atribucions específicament turístiques. Més encara, tal com veurem més endavant, en algunes ocasions va refusar específicament destinar recursos a la promoció internacional dels monuments, paisatges i altres belleses de les comarques de la seva influència.

La *Junta Provincial de Turismo* es crea a finals dels anys vint, sota el marc del PNT, amb l'objectiu de desenvolupar i fomentar el turisme a la província, essent imprescindible realitzar accions de difusió i propaganda tant dins de l'Estat espanyol com a l'estranger. Cal recordar que es tractava d'un organisme que depenia directament de l'estructura de l'Estat

i, per tant, la seva activitat va estar completament condicionada i subordinada als interessos del govern de l'Estat espanyol.

Així, entre les funcions principals de la *Junta Provincial de Turismo* de Girona destaquen les següents accions: edició de cartells dels monuments de la ciutat i la província; convocar un concurs artístic per a la realització dels cartells; difusió dels materials (agències turístiques, sindicats d'iniciativa i comitès de turisme tant nacionals com internacionals); editar monografies sobre els monuments; adquirir una col·lecció completa de fotografies que permetessin ser presents a les exposicions de turisme; fer inspeccions a diferents poblacions catalogades i premiar els establiments d'allotjament que sobresortissin per les seves condicions de presentació i neteja.

Malgrat la vastitud de les actuacions, el pressupost amb què comptava la Junta era clarament insuficient. En una carta datada el mes d'abril de 1930 dirigida a la Diputació de Girona, l'entitat es lamenta que la província de Girona fos l'única absent a l'Exposició de Turisme que havia tingut lloc l'any anterior al Gran Casino de Sant Sebastià. Altres invitacions similars també van haver de quedar desateses a causa de la manca de material fotogràfic: la revista belga *La España de Hoy* i les exposicions a París i Londres no varen obtenir resposta a les seves peticions.

Per aquest motiu, el mateix 1930 es va sol·licitar a la Diputació de Girona una subvenció de 3.000 pessetes, per poder emprendre unes accions de mínims que situessin i mantinguessin la ciutat i les comarques en l'imaginari turístic internacional.

Prenent com a referència subvencions que altres juntes rebien de les seves diputacions, no ens ha de semblar una suma excessivament elevada: Osca, 15.000 ptes.; Màlaga, 4.000 ptes., i Terol, 5.000 ptes., per posar-ne alguns exemples. La resposta de la Diputació de Girona fou, malauradament, negativa per motius pressupostaris, si bé es comprometia a ajudar en totes aquelles accions concretes (edició de materials, etc.) sempre que li fos possible.

A principis de desembre de 1931 el *Patronato Nacional de Turismo* va ordenar la reordenació de les Juntes Provincials, en part per integrar-les millor a la tasca de les diputacions provincials. La seva cúpula directiva va quedar amb aquesta composició i amb els següents càrrecs:

- President: governador civil de la província.
- Vicepresident: president de la Diputació Provincial.
- Vocals: un representant del PNT, un diputat provincial, l'alcalde de la capital, un representant de l'ajuntament, dos vocals de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics, i el cap d'Obres Públiques.
- Secretari: cap-secretari de l'Oficina d'Informació.

A més, comptaria amb una Comissió Executiva, formada per:

- President: representant del PNT.
- Vocals: un membre de la Diputació Provincial, un de l'Ajuntament, un de la Comissió Provincial de Monuments.
- Secretari: cap-secretari de l'Oficina d'Informació.

El text d'aquesta reforma també preveia la possibilitat que altres corporacions, diferents a les Diputacions Provincials, poguessin sostenir els serveis de turisme, sempre que això es comunicés abans del mes de gener de 1932 als subsecretaris corresponents.

Carles Rahola, en un escrit a la Comissaria Delegada de la Generalitat, demanava que la competència de turisme restés a mans del govern català, i ho raonava de la següent manera:

«Atès que es tracta d'un servei de vertadera importància, especialment per a les comarques gironines, que tants bells paisatges i il·lustres monuments atresoren, on el Turisme, ben organitzat, com ho és en altres països podria constituir una de les fonts més sanejades de riquesa.

*Atès, d'altra banda, que és aquesta sens dubte una d'aquelles “matèries concernents exclusivament a la vida interior de Catalunya”, que correspondran a la Generalitat, segons el projecte d'Estatut sotmès a l'aprovació de les Corts de la República».*⁴⁵

No fou només Rahola que s'havia dirigit al president de la Diputació en el mateix sentit. Finalment el PNT va derivar la petició a la Generalitat de Catalunya, a qui corresponia, en tot cas, la potestat de decidir. Deixant de banda les qüestions organitzatives, resulta interessant veure el llistat dels atractius més importants que, a criteri de la Junta Provincial, s'havien de comunicar als turistes.

Cal notar que aquest llistat es va efectuar a instàncies del PNT, el qual volia incloure en la seva propaganda sobretot aquells elements d'interès (fossin naturals, monumentals o de qualsevol altre tipus) menys coneguts, però que haurien de ser-ho atesa la seva vàlua.

La Diputació de Girona va donar suport a les diferents entitats turístiques que s'hi dirigien per obtenir subvencions bàsicament per a la publicació de fullets. A vegades, abans de concedir-les, demanava que hi hagués coordinació (pla orgànic) amb l'entitat competent (que podia ser la *Junta Provincial de Turismo*) per tal de maximitzar l'eficàcia de les accions.

c) Foment del Turisme de Girona i comarques (1934-1936)

El Foment del Turisme de Girona és una entitat constituïda el 24 de juliol de 1934. Va comptar amb una Oficina de Turisme i va ser reconeguda per la Conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya dins del seu Servei de Turisme. El seu àmbit d'actuació eren els partits judicials de Girona, Santa Coloma de Farners i la Bisbal d'Empordà. El Foment de Turisme de Girona tenia una vocació supramunicipal des del principi i ja en aquesta carta expressava el seu desig de poder cooperar en l'obra pro-turisme de la Generalitat de Catalunya (demanant de ser reconegut com a entitat pertanyent al servei de Turisme de la Gene-

45. AHG. Fons Comissaria Delegada de la Generalitat, Cultura, Turisme i Esports. 1906-1936, núm. 2.784, carpeta 87.

ralitat de Catalunya), i proposava poder actuar dins de l'àrea compresa en els partits judicials de Girona, Santa Coloma de Farners i la Bisbal. Li va ser reconeguda per la Generalitat aquesta potestat, i establiria delegacions a Sant Hilari Sacalm, Blanes, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, Begur, Torroella de Montgrí i l'Escala-Empúries.

D'acord amb allò previst en el reglament intern de l'entitat, estaria constituïda pels gremis, entitats professionals, cambres oficials de la indústria i del comerç, de la propietat, agrícoles, per l'Ajuntament i per la Societat l'Atracció de Forasters. En fou el president Josep M. Dalmau Casademont, el vicepresident era Josep Ensesa Gubert i el secretari, Emili Triadú Benet. La tresoreria requeia en la Federació Hotelera de les Comarques Gironines, i el comptador era el Girona FC. A més, comptava amb una sèrie de vocals, que corresponien a *stakeholders* turístics de diverses característiques: Ajuntament de Girona i Atracció de Forasters de Girona (vocals nats); Gremi de Flequers, Societat de Cambrers, Cambra de Comerç i Cambra de la Propietat Urbana.

L'entitat estava clarament a l'empара de l'Ajuntament de Girona, el qual n'exercia el patronatge i n'acollia la seu social. A més a més, l'alcalde era el president honorari. Disposava d'una oficina d'informació al centre de la ciutat, que utilitzava el mobiliari del *Patronato Nacional de Turismo* (PNT).

Pel que fa al seu funcionament, es regia per una Junta General, que es reunia una vegada a l'any, durant el primer trimestre, per tal d'aprovar els comptes, aprovar el pressupost i renovar el Consell Directiu, que estava integrat pel president i vuit socis. S'havia de reunir com a mínim una vegada cada trimestre i tenia com a atribucions administrar l'entitat, autoritzar el president per signar contractes de tota mena i exercir accions en nom de l'entitat, i aprovar els pressupostos.

D'acord amb la carta del president al conseller d'Economia i Agricultura, la finalitat de l'entitat era «laborar per la màxima difusió de la coneixença de les belleses de tot ordre de la ciutat de Girona i de les terres gironines».⁴⁶

Per assolir aquest objectiu, el reglament intern⁴⁷ establí que les accions principals de l'entitat serien la informació i la propaganda, que incloïen l'edició de diversos materials, com ara fullets, llibres, cartells i fotografies, i també mantenir relacions amb organismes comarcals i d'altres àmbits.

d) Patronat de Turisme de la Costa Brava (1935-1936)

Abans de celebrar la conferència de la Costa Brava i de crear el Patronat de Turisme de la Costa Brava, situem la data del 16 d'octubre de 1933, en què se celebrà l'Assemblea de Turisme de la Costa Brava a l'ermita de Sant Sebastià de Palafrugell. La va convocar el comis-

46. AHG. Fons del Ministeri d'Informació i Turisme. *Carta de Josep M. Dalmau Casademont i Emili Triadú Benet a l'Honorable Sr. Conseller d'Economia i Agricultura* (23 de juliol de 1934).

47.

sari de la Generalitat, Sr. Josep Puig Pujades, per iniciar una acció de foment del turisme de la Costa Brava. Hi participaren ell, l'alcalde Sagrera Coromines, els diputats Fàbrega i Bancells i els hotelers Pere Mallol i August Farràs. Actuà de secretari el Sr. Jaume Marill, gerent de Viatges Catalònia. Hi estaven representats els alcaldes dels ajuntaments de Blanes, Lloret, Tossa, Sant Feliu, Castell d'Aro, Santa Cristina, Calonge, Palamós, l'Escala i Portbou, amb l'adhesió d'altres del litoral. La Companyia MSA hi estava representada pel Sr. Moltó; la del Ferrocarril de Sant Feliu a Girona, pel Sr. Lladó i l'empresa Ribot, i el Sr. Balaguer hi representava Font i Artigues, SA. Hi havia delegats de l'Aero Club de l'Empordà, del Centre Excursionista de Mar i Muntanya de Sant Feliu i del Foment del Turisme de Figueres. La major part de les empreses hoteleres de la Costa hi eren: HUSA, Hotel Trias de Palamós, Marina, Noies i Sabre de Sant Feliu de Guíxols, La Gavina de s'Agaró, Nou Hotel de Palafrugell, Empúries de l'Escala, Gran Hotel Ramón de Calella de Palafrugell, etc. Es va debatre com havia de ser la propaganda i com s'havien de posar en marxa les iniciatives a favor del turisme, a través de dues ponències: una dedicada a la propaganda (guies, mapes i altres tipus de publicitat) i l'altra dedicada a la necessitat d'obtenir crèdit hotelier i reduir les taxes als hotels en temporada baixa. Entre les mesures per promocionar el turisme, destaca, com assenyala l'historiador Jordi Turró, la catalogació de les restes arqueològiques i dels llocs d'interès cultural; la rebaixa dels impostos als serveis d'autocar que cobrissin línies turístiques; la construcció de carreteres i la millora de les vies locals.⁴⁸ Arribà després el conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat, Sr. Ventosa i Roig. Va prometre intensificar la tasca començada en l'ordre turístic a la Costa Brava. Acabà el discurs dient que recollia les conclusions disposat a fer triomfar les aspiracions concretes a l'assemblea. Hi ha haver una nota suggestiva, com recull l'*Empordà Federal*. Canudes, el gran aviador català, pilotant una avioneta, passà a saludar l'assemblea i deixà anar un missatge d'adhesió en el qual demanava que es tingués present el turisme aeri i es pensés en l'habilitació de camps d'aterratge. Els assistents li van tributar una forta ovació.⁴⁹

«Poques vegades el nostre viure modern, en molts aspectes massa sovint contradictori, ens havia reservat una manifestació d'unanimitat tan perfecta, com quan s'ha tractat d'apreciar la conveniència inajornable de dotar la Costa Brava d'un organisme sanament capacitat per la resolució i endegament de tots aquells problemes que, com a cos vivent i ple d'actualitat, les circumstàncies del moment li plantejaven. (...).

Pertocant la Costa Brava, hem actuat tal com actuen els pobles renaixents. Amants de la llibertat —condició prèvia dels renascuts— no podíem fer res més que una Costa Brava lliure». («Variacions a l'entorn d'un tema únic», Enric Descaire, dins de Diari de Girona. Extraordinari de turisme (programa de fires)).⁵⁰

48. «Planificació i promoció turística a la Costa Brava dels anys 30». *Revista de Girona*. Núm. 230. Maig de 2005, p. 39-45 (271-277).

49. *Empordà Federal*: setmanari U.F.N.R., p. 5 (21 d'octubre de 1933).

50.

A la dècada de 1930 la Costa Brava ja era percebuda com un territori de gran bellesa i, per això mateix, de gran interès turístic. Arran d'aquestes expectatives, de la preocupació general que provocava un possible desenvolupament desordenat i que desproveís el territori dels seus encants naturals, i el gran nombre de peticions que es rebien en un i altre sentit, el conseller d'Obres Públiques va resoldre convocar totes les parts interessades en el desenvolupament de la Costa Brava (ajuntaments, associacions, particulars...) en una conferència en què s'exposarien tots els arguments i es deliberaria sobre el rumb que calia prendre. Entre els congressistes, hi va participar el GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània), que intervingué de forma contundent i amb un argumentari diferent del que acostumava a utilitzar el Sindicat d'Iniciativa i el gremi professional turístic.

Reproduïm sencer l'article que el GATCPAC va publicar a la revista *Mirador* el 22 d'agost de 1935, només dotze dies després de la celebració de la Conferència Costa Brava, el 10 d'agost de 1935 al Teatre Municipal de Girona, a la plaça del Vi. Per l'interès que té aquest esdeveniment reproduïm íntegrament alguns textos que ajudaran a comprendre l'abast hipotètic de l'esdeveniment. El text diu així:

«Després de la reunió convocada a Girona pel conseller d'Obres públiques de la Generalitat de Catalunya, tota la Premsa ha parlat de la Costa Brava, del seu esdevenidor, de la seva organització turística i d'un «pla urbanístic de conjunt». El G.A.T.C.P.A.C. va presentar una breu memòria a la Conselleria d'Obres públiques, donant, en línies generals, el seu punt de vista sobre aquest interessant problema. A l'assemblea, per mitjà d'un seu representant, va fer ús de la paraula, ampliant i aclarint els conceptes exposats en la memòria, els quals varen merèixer l'aprovació de la majoria dels reunits. El G.A.T.C.P.A.C., en aquesta mateixa assemblea protestà contra la proposició presentada a l'objecte de donar a les cales de la Costa Brava noms de persones il·lustres, canviant llur denominació tradicional. A la protesta iniciada pel G.A.T.C.P.A.C. es varen adherir la majoria dels presents a l'acte de Girona i posteriorment la quasi totalitat de la Premsa. Com que les memòries presentades no s'han publicat i els diaris han donat una ressenya incompleta del tractat en la reunió de Girona, creiem convenient exposar novament el nostre parer sobre aquest problema.

I) SITUACIÓ ESTRATÈGICA DE LA COSTA BRAVA I OPORTUNITAT DEL MOMENT ACTUAL

La gran aflluència de turistes cap als països meridionals durant aquests darrers anys, a la recerca del sol i del clima del mar llatí, ha convertit les poblacions de la Costa Brava francesa i les d'Itàlia més pròximes a aquell país, considerades únicament abans com a llocs de sojorn d'hivern i de primavera, en llocs d'estiu. Els turistes han cercat fer en aquells llocs una vida de platja d'estiu, tal com l'entenem avui, de cara a la naturalesa, però molts d'ells els han trobat inservibles per a adaptar-los a aquest nou concepte. Si prescindim d'aquesta zona de les costes francesa i italiana, la sortida natural i més pròxima a la Mediter-

rània per als països de l'Europa occidental és la Costa Brava catalana. Ara bé; considerant que les platges de les costes francesa i italiana, llimdants al Golf de Lió, no reuneixen les degudes condicions, queda com a únic lloc ben comunicat amb els països occidentals i el més apte per a establir tota una sèrie de platges que es poden organitzar d'acord amb les exigències de la vida actual, aquest tros de costa comprés entre Barcelona i la frontera francesa. Quines condicions presenta aquesta costa? En quin estat està actualment? La Costa Brava catalana s'ha salvat afortunadament fins ara d'ésser un centre de turisme; fa tres o quatre anys va començar l'afluència d'estrangers, que sense que cap agència de turisme en recomanés aquests llocs d'estiueig, els varen descobrir amb gran sorpresa. D'un amic a l'altre varen córrer les veus que existia un tros de costa verge amb magnífiques platges, grans pinedes, cel blau, aigua transparent i pura, i petits pobles blancs de pescadors, tot intacte i a un pas de la frontera francesa... Al mateix temps, el turisme nacional començava a posar en marxa la seva feixuga màquina burocràtica... S'organitzen alguns viatges, però encara no hi ha hotels ni bons mitjans de comunicació. La gent continua venint pel seu compte; lloga cases de pescadors, ve a fer vida primitiva, la vida que s'ha posat de moda en aquests moments en què el món està en crisi i el luxe en decadència. La Costa Brava catalana obre al turista un món nou primitiu i patriarcal; Montecarlo i la seva ruleta el fan pensar massa en temps passats de prosperitat capitalista. La Costa Brava catalana és avui coneguda pels turistes de tot Europa. La Costa Brava, travessa un moment decisiu per al seu esdevenidor, la vida moderna ho absorbeix tot, res no queda estacionari; la Costa Brava està a punt de fer un gran canvi; pot esdevenir quelcom magnífic i únic, o pot perdre per sempre els seus encants si no s'imposa un pla de conjunt, un control intel·ligent i unes directives ben orientades. El moment present és oportú i decisiu per a l'esdevenidor de la Costa Brava. A més a més del turista estranger, del qual acabem de parlar, augmentaran de dia en dia els turistes catalans quan estiguin degudament organitzades les xarxes de comunicacions i hotels. La curta distància que separa la Costa Brava de Barcelona (ciutat de primera importància dintre la Mediterrània) és per si sola una garantia de l'esdevenidor turístic d'aquesta costa.

2) COMUNICACIONS I SANEJAMENT

L'establiment d'un nou pla de comunicacions amb França, ja que les actuals són molt defectuoses, és una de les primeres mesures que s'imposa per a augmentar l'afluència de turistes estrangers. Aquest pla hauria d'obeir a les següents orientacions:

a) Ferrocarrils. - S'haurà d'evitar, per tots els mitjans, el traçat de línies de ferrocarrils immediates a la costa.

b) Autocars. - Les línies d'autocars, degudament organitzades, podran enllaçar els nuclis de població amb els grans expressos, fent completament innecessària la línia de ferrocarril vora mar.⁵¹

51. «L'Esdevenidor turístic de la Costa Brava». *Mirador*, núm. 340, p. 1 (22 d'agost de 1935).

c) *Tràfic de gran velocitat i camionatge.* - Generalment per tràfic de trànsit, el traçat de la carretera o autopista que tindrà de canalitzar aquest transit, ha d'establir-se a una bona distància de la costa i apartat de tot poblat. Altres carreteres secundàries serviran per a l'enllaç dels pobles amb l'autopista principal, evitant d'aquesta forma els inconvenients i molèsties de tota mena que ocasiona la travessia d'aquest tràfic de trànsit per les poblacions de la costa del Maresme (Gràfic 2).

d) *Avions.* - Caldrà cuidar també les comunicacions aèries, cosa fàcil d'aconseguir, estant situada la Costa Brava entre tres centres importants d'aviació com són Barcelona, Marsella i Toulouse.

e) *Hidroavions.* - L'establiment de línies d'hidroavions fora facilitat per l'existència de ports, com els de Roses, Sant Feliu i Palamós.

f) *Comunicacions marítimes.* - Fàcils d'establir donada l'existència de ports naturals i la proximitat de les línies de Barcelona a Gènova i a Marsella.

Aquest programa de comunicacions té per objecte fomentar el turisme internacional, tota vegada que els centres dedicats a aquesta branca de turisme es tindran de fixar en llocs estratègics, dotats de les millors comunicacions. Així un lloc proper a un aeroport i a mitja hora de distància en autocar de l'estació de parada dels grans expressos tindrà, per aquest objecte, tots els avantatges. En canvi, pel que es refereix al turisme nacional, el problema es pot enfocar d'una altra manera, cuidant sempre d'establir bones comunicacions entre els llocs destinats a aquesta classe de turisme i els nuclis de població més propers. Aquestes comunicacions es faran per bones línies d'autocars.

g) *Sanejament.* - Els sistemes existents actualment a la Costa Brava són en general imperfectes i primitius, de forma que el que per ara no constitueix cap perill, es pot convertir en un de molt greu si al mateix temps d'estructurar un pla de comunicacions, urbanització, etc., no es pensa a fer un pla sanitari de conjunt, al moment que, en crear-se nous nuclis de població, s'intensifiqui l'actual corrent turístic. Cal que en la confecció del pla urbanístic de conjunt intervinguin enginyers sanitaris i metges higienistes. Pels proveïments d'aigües caldrà cercar sempre un origen pur d'aquestes, cosa fàcil tractant se d'un país muntanyós en l'estat de la Costa Brava; amb això s'evitarà el perill que suposen les malalties d'origen hídric, les quals podrien desaparèixer quasi totalment. L'evacuació d'aigües residuals tindrà sempre de sofrir una filtració i depuració abans de tornar a mar. No cal perdre de vista que la netedat i puressa de l'aigua de mar és un dels principals atractius de la Costa Brava.

3) DOS PERILLS QUE CAL EVITAR

a) *El mal exemple de la Costa Blava francesa.* - Els urbanistes del segle XIX han destrossat el paisatge de la Costa Blava francesa. El traçat dels ferrocarrils vora mar i les carreteres de gran tràfic (passeigs marítims) separant platges i urbanitzacions, així com la llibertat absoluta donada als propietaris perquè puguin empastifar el paisatge, segons llur capritx i fantasia, ha donat

com resultat una zona caòtica on es barregen edificacions de tota mena i estil, que junt amb un tràfic mal canalitzat, fan de la costa francesa i d'una gran part del litoral italià, entre Ventimiglia i Gènova, una zona inservible per a les modernes organitzacions de platja. Dues generacions, dos conceptes de la vida a la platja. — L'urbanisme de platja al segle XIX és una imitació de l'urbanisme de la ciutat de treball i vida d'hivern d'aquella època. Això té una explicació, si considerem que les generacions passades feien a les platges de moda una vida semiurbana. Com a conseqüència d'això veiem en aquells llocs d'estiueig una profusió d'elements urbanístics de les ciutats, com són bordillos, fanals “decoratius”, balustrades artístiques de pedra artificial, i urinaris de l'època del gas, vorejant la platja, distribuïts al llarg del passeig marítim, amfiteatre on els senyors amb barret de palla i coll de pajarita anaven a presenciar les evolucions de les banyistes. Contràriament, la generació actual cerca instintivament, a les platges, l'anticuitat. Fuig de la vida urbana deixant les ciutats abandonades el diumenge, durant tot l'estiu, per a alliberar-se de l'ambient urbà. A la nostra Costa Brava tenim l'oportunitat de traçar un pla de conjunt, basat en un criteri oposat al criteri urbanístic del segle XIX. Tenim l'obligació d'urbanitzar d'acord amb la vida d'avui. Mirant a casa nostra, no podem tampoc menysprear l'experiència allisonadora que ens ofereix el tros de costa comprés entre Barcelona i Calella, destrossat turísticament pel traçat del ferrocarril, carretera i passeigs marítims, i que no vol ésser més que una modesta imitació del tipus d'urbanització de platja del segle XIX que acabem de criticar. És sensible que hagin caigut igualment en aquests defectes, urbanitzacions fetes recentment, com és el cas de Sitges; amb el seu Passeig i l'edificació de xalets sense cap mena de control.

b) L'arquitectura regional mal compresa. - Cal assenyalar un altre perill, un altre concepte equivocat per a tractar aquesta classe d'urbanitzacions, un concepte que es basa en una falsa interpretació de l'arquitectura popular, millor dit, en el cultiu d'una arquitectura i un concepte de les coses que podem anomenar “acadèmica-popular”. Consisteix aquesta arquitectura en la imitació dels “estils regionals”, desvirtuant el seu esperit i apilant detalls decoratius com si tractessin de fer un nou Poble Espanyol com el de l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1929, o bé donant al conjunt un ambient d'escenari de “film espanyol” dels que es roden a Nord Amèrica. Es confon lamentablement pels que defensen aquesta mena de construccions, el superficial amb les veritables arrels de la nostra arquitectura, que són en el fons les mateixes de tota l'arquitectura mediterrània. En nom del tipisme, s'han destruït darrerament moltes coses realment típiques. Hem d'aprofitar les lliçons del passat i saber triar el que constitueix l'essència de la nostra arquitectura, però sense oblidar el moment que vivim i les exigències de la vida d'avui i els progressos tècnics que tenim a la nostra mà. L'arquitectura que surti d'aquest criteri s'harmonitzarà amb el paisatge, s'arrelarà a la terra i no desdirà de les construccions populars de veritat, com són les cases de pescadors. El seu esperit serà tot el contrari al dels lamentables xalets d'estiuejants que empastifen la nostra costa; aquestes noves construccions hauran d'ésser fetes amb un esperit d'antixalet. L'anterior aclariment pot servir de base d'orientació general, ja que immediatament que

es rebutja el concepte d'urbanització de platja seguit en el segle XIX i es condemna el fals concepte del "tipisme", hem de proposar-nos urbanitzar la Costa Brava d'acord amb el programa que imposa l'organització actual de la vida a les platees i la satisfacció espiritual que cerca l'individu en abandonar la ciutat per trobar-se uns dies o unes hores en contacte directe amb la natura.

4. CLASSIFICACIÓ PRÈVIA

En estudiar les platees de la nostra costa i els recons més apropiats per a ésser explotats turísticament, s'imposa una classificació prèvia que creiem que tindria d'ésser la següent:

a) Platges destinades al turisme internacional. - Poden ésser dues o tres; les que reuneixin millors condicions, més amplitud per a grans concentracions i facilitats de comunicacions amb les grans línies ferroviàries, aèries i marítimes. Ha d'ésser possible en aquestes platges una explotació de conjunt que ens permeti dotar-les de tot el que la gent de costums diferents als nostres necessita en llocs semblants. Aquests nuclis absorbiran principalment el turisme de classe benestant.

b) Platges destinades al turisme local. - Seran nuclis menys importants que els anteriors, repartits en gran quantitat a tot el llarg de la Costa Brava. Donada l'organització obligatòria de vacances actual, aquests llocs han d'ésser aptes per absorbir contingents d'obrers, empleats i funcionaris. Aquests elements procediran de les poblacions més immediates, com són: Barcelona, Girona, Tarragona, Lleida, Saragossa, etc. Essent Barcelona la ciutat que donarà més gran contingent d'aquests turistes, caldrà cuidar particularment les comunicacions d'aquesta població amb la Costa Brava. Pot donar-se per descomptat que l'afluència de les classes modestes serà més important, numèricament, que la que pugui donar el turisme internacional. El cost de la vida en aquests nuclis haurà d'ésser més econòmic i les comunicacions amb les ciutats properes més fàcils, sense necessitat d'estar situats prop dels grans nuclis de comunicació, imprescindibles pel turisme internacional.

c) Pobles existents que han de conservar llur caràcter. - Com a organització, poden quedar inclosos en un dels grups anteriors. Caldrà respectar, però, la unitat arquitectònica, que dona els tipus "semi-standard" de les cases de pescadors, exigint que les construccions de noves plantes repeteixin les constants arquitectòniques de les construccions existents, de manera que el conjunt conservi el seu aspecte llatí. El control serà menys rígid en zones separades dels pobles, establertes prèviament i degudament aïllades.

d) Llocs a respectar en el seu estat natural. - Aquests espais es poden reservar al càmping, sempre que aquest estigui degudament reglamentat. Es prohibirà en ells tota mena de construcció, així com la talla d'arbres i tot el que pugui desfigurar el paisatge.

e) Edificacions aïllades. - Les edificacions aïllades, o fora de poblat, no sotmeses a cap traçat urbanístic, també tindran d'estar controlades a fi que no desentonin de llur lloc d'emplaçament.

5. COM PORTAR A TERME UN PLA DE CONJUNT

Creiem que per portar a terme un pla com el lleugerament esbossat, cal la intervenció de la Generalitat de Catalunya, del Patronat de Turisme, d'una minoria integrada per representants dels Ajuntaments afectats i d'una comissió tècnica formada per arquitectes i urbanistes, enginyers, metges, pintors, literats i poetes, tenint en compte la importància que tenen en aquesta qüestió els elements d'ordre líric.

*Importància del control tècnic. - La gran importància i responsabilitat d'aquest control obliga a exigir als tècnics que han d'exercir-lo una base d'especialització en aquestes matèries i un concepte prou clar del que ha d'ésser la construcció en el paisatge magnífic de la Costa Brava catalana. Signa el G. A. T. C. P. A. C.».*⁵²

Gràcies a aquest article de *Mirador*, escrit pel mateix GATCPAC, i per la importància que té en la projecció futura de la Costa Brava, constatem la presa de posició de diversos grups socials, des dels polítics fins als tècnics i els professionals del turisme.

La proposició presentada de batejar les cales de la Costa Brava amb el nom de persones il·lustres va ser rebutjada perquè el GATCPAC va protestar, i una part de la premsa, segons el GATCPAC majoritària, es va sumar a la protesta. Només amb aquest exemple veiem que tots estaven d'acord a donar més valor a la Costa Brava però que la metodologia i resultats eren ben contradictoris entre els grups.

El GATCPAC es troba en la necessitat d'expressar tots els punts que consideren rellevants amb el que anomenen el «problema» de la Costa. En primer lloc, la manca de comunicació efectiva de la documentació en aquests tipus de reunions. I per això escriuen al seu mitjà, a *Mirador*, una mena de manifest per explicitar el punt de vista del grup. Recordem que aquest conjunt d'arquitectes, per bé que minoritari a Catalunya, no està sol ni s'hi sent. Se sent cridat a realitzar una acció important per salvar, reorientar i redefinir el garbuix d'imatges i interessos en el qual està submergida la Costa.

L'Europa meridional és descoberta com un espai «d'estiu» i no només d'hivern i primavera més càlides que el món del nord europeu. Ho han estudiat a bastament Joaquim Maria Puigvert i d'altres historiadors. L'estiueig és en certa manera una evolució sincrètica de l'excursionisme i les llargues estades a les ciutats meridionals d'Europa per part de ciutadans procedents de climes molt més freds.

Quan se celebra la conferència de la Costa Brava, el 1935, els membres del GATCPAC rebutgen l'urbanisme, la posada en escena en el territori que el centre d'Europa ha fet desenvolupar a la Costa Blava francesa i a la Costa Lígur italiana. El programa del GATCPAC clarament s'oposa a dues idees clau: que el turisme d'estiueig ha de ser una pràctica de la burgesia i que el territori d'acollida s'ha d'adequar a unes ideologies que estan en crisi a

52.

Europa o que com a mínim estan discutides. El GATCPAC fa un plantejament que pugui ser acceptat per les esquerres, perquè posa en valor el paisatge cultural autèntic i la senzillesa de la gent austera que l'habita, i també pugui ser acceptat per gent més intel·lectual, de dretes, centres o esquerres, que es puguin posicionar a favor del nou funcionalisme que ve dels centres de producció tipus Bauhaus a tot Europa. D'alguna manera és com dir «arribem una mica tard, però justament per això ho farem molt millor». O més ben dit: «No hem arribat els primers, però haurà valgut la pena perquè el projecte serà molt millor». I per aconseguir fer un projecte de país, cal que sigui un tot ordenat, un sol projecte, que els diversos ajuntaments, ens, institucions de govern, premsa i alguns particulars, junts, sàpiguen gestionar les pressions que cada municipi rebrà en forma d'emprenedories privades que busquen per sobre de tot el seu benefici econòmic individual.

Segons escriu el GATCPAC, el moviment turístic s'ha generat per la força del boca-orella i no per l'èxit de la promoció turística dels ens oficials.⁵³ Aquesta afirmació seria rebatible amb un estudi seriós sobre els moviments turístics de l'època. Els membres del GATCPAC eren coneixedors dels esforços que Josep Ensesa estava fent per a s'Agaró, però ho consideraren un cas aïllat i, per això, Ensesa, persona culta i de bon gust estètic, es podria sumar a la iniciativa del GATCPAC.

L'escrit continua aclarint molt bé que no es tracta de construir segons un fals sentit de l'arquitectura popular, el que seria —i tothom ho podia entendre immediatament— una mena de Poble Espanyol. Sense utilitzar el concepte, venen a dir que cal un treball d'abstracció, vinculat a l'esperit i a la funcionalitat per organitzar el conjunt de la Costa Brava. El model base, per a les platges de turisme interior, seran les cases de pescador, a les platges que no poden ser les internacionals per ser petites i tenir uns mitjans de comunicació menys adequats, sobretot un sistema de carreteres. Dalí havia adquirit l'any 1930 la seva primera casa de pescadors a Portlligat, valorant justament la dificultat per arribar-hi, l'aïllament, la natura salvatge i la bellesa antitètica de les ciutats. El GATCPAC no fa res més que expressar un sentiment i un gust que ja hi era, i que precisament hi era per part de persones creatives i creadores ja des de molt abans.

El GATCPAC proposa organitzar el turisme receptiu internacional en les platges, grans, obertes i ben connectades. Perquè és justament allà on hi ha el màxim perill. Perill de massificació i perill de construir a la manera del XIX, a l'estil Niça i fins i tot a l'estil Sitges.

És interessant remarcar que la proposta que fan vol solucionar un problema: el del turisme que, sense planificació, sense debat, sense model, pot arruïnar el paisatge i comprometre el futur del país.

Però, per sobre de tot això, que és importantíssim, cal la intervenció, a part del govern, d'una minoria que representi els ajuntaments, el Patronat de Turisme, una comissió tècnica formada per arquitectes, urbanistes, enginyers, metges, pintors, literats i poetes.

53.

Poetes, escriptors i pintors necessaris per portar a terme el pla. I aquí descobrim un element essencial de l'ànima promotora del turisme dels anys trenta: la creació, el geni individual creador al servei del projecte col·lectiu.

La discussió que bàsicament se centrava en la qüestió de les urbanitzacions i els allotjaments es va cloure amb la resolució de crear el Patronat de Turisme de la Costa Brava, que tenia aquesta finalitat: «*Reunirá a los elementos interesados para recoger proyectos y encauzar iniciativas*».⁵⁴

El diari *La Vanguardia*, en la secció «*Las Comarcas*», el dia 11 d'agost dedicava un article a la conferència del dia abans.

El conseller d'Obres Públiques de la Generalitat, Sr. Vallès, va arribar a Girona amb el Sr. Vilardell, representant del turisme espanyol a París; el Sr. Ribé, de la Federació de Sindicats d'Iniciativa i del Patronat de Turisme de Catalunya; el Sr. Calderó, president de l'Assemblea Municipal de Barcelona; Coll i Rodés, regidor; el Sr. Armengol, cap dels Serveis de Turisme de la Generalitat; el Sr. Buhigas Tarragó (sic), de la Junta de Museus de Barcelona; i el Sr. Jesús Macià, el Sr. Fina i el Sr. Andreu, que es van afegir a la comitiva i entraren junts al Teatre Municipal de Girona, per començar la conferència. Van ser rebuts pel Sr. Tomás, alcalde de Girona; el majordom, Sr. Cendra, comissions d'ajuntaments de la Costa Brava; l'enginyer del Servei Forestal de la Generalitat Sr. Coll i d'altres personalitats. En la presidència, el conseller d'Obres Públiques; el cap d'Obres Públiques de Girona, Sr. Sans; el Dr. Morera, de la Junta de Monuments; el Sr. Mas Yebra, de la Cambra de la Propietat Urbana; els Srs. Calderó i Coll i Rodés, de l'Ajuntament de Barcelona; l'alcalde de Girona; els diputats a les Corts Sr. Badia i Sr. Robé, i el comissari de la Generalitat Sr. Macià. Hi van assistir representants dels ajuntaments de Blanes, Lloret, Tossa, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Sant Joan de Palamós, Castell d'Aro, Palafrugell, Pals, Begur, Mont-ras, Calonge, Sant Antoni de Calonge, l'Escala, Torroella de Montgrí, l'Armentera, Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Roses, Cadaqués, Llançà, Port de la Selva, Portbou i Colera.

El Sr. Vallès i Pujals va pronunciar unes paraules de salutació i agraïment als assistents. Va manifestar que havia rebut nombroses instàncies, sol·licituds i precís i havia comprès la necessitat de resoldre un problema de molta envergadura, més gran que les comunicacions rebudes, especialment pel que fa a boscos, trànsit, cases i transports.

Afirmà que era precisament ara que s'havia de trobar solució al problema de la Costa Brava, recordant el que va passar amb l'Exposició Universal de 1929 de Barcelona, que es va fer massa tard, i el cas del Port Franc, que, encara que era resolt, s'havia solucionat amb vint anys de retard.

Va explicar que el problema suscitava molt d'interès, i abans de resoldre'l volia consultar-lo amb tots els interessats. Va explicar que la conferència no tenia caràcter de deliberació i que no es prendrien acords. S'escoltaria i es fixaria el full de ruta.

54. *El Diluvio*, núm. 194, divendres 16 d'agost de 1935. AHG 25/5

Va acabar el discurs dient que la Costa Brava tenia actualitat a tot Europa i que per sobre dels interessos dels uns i dels altres s'havia de buscar el bé general en benefici de tots.

El Sr. Armengou, de l'Oficina de Turisme de la Generalitat, va llegir les següents adhesions: Josep Ensesa, Grup Mar i Muntanya, Ajuntament de Figueres, Cambra de Comerç de Sant Feliu de Guíxols, Societat Econòmica d'Amics del País (de Girona), Ajuntament de Portbou, Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona, Cambres de la Propietat de Barcelona i Girona, Ateneu de Girona, Ajuntament de Roses, Antoni Artés, Josep Maria Marquès, GATCPAC, Centre Excursionista de Catalunya, Associació Mercantil de Portbou, Amics de la Sardana de Sant Feliu de Guíxols, Unió Comercial detallista de Girona, MZA, Federació hotelera de Girona, Foment del Turisme de Girona i Comarca, Automòbil Club de Catalunya, Oficina Tècnica Topogràfica, arquitectes Srs. Bona i Bosc, Associació de Periodistes de Barcelona i Sr. Josep Canudas, director de Serveis d'Aeronàutica de la Generalitat.

Van exposar el seu punt de vista el Sr. Ribé, el Sr. Badia, Tomàs Alcoberro (en nom de divuit ajuntaments), Giral, Segarra, GATCPAC, Coll, la Federació Comercial de Catalunya, Ramon Medir, Defensa Comercial de Palafrugell, el Sr. Vila (de l'Ateneu de Girona), el Sr. Castillo (director de les excavacions d'Empúries), el Sr. Benet (del Museu de Tossa), la Junta Industrial de Portbou, el Sr. Juanola, el Sr. Josep M. Pla i Sant Pere de Rodes.

El representant dels periodistes de Barcelona va demanar que es posés nom a algunes cales i va suggerir els de Víctor Català, Ferran Agulló i Joaquim Ruyra. Va afegir que era un homenatge merescut ja que va ser Agulló qui va donar nom a la Costa Brava i és conegut a tot arreu.

Vallès i Pujals va dir que havia de néixer un Patronat però que no podia ser improvisat, i se li havia de garantir utilitat per resoldre tota la problemàtica. Va proposar que, a la tarda, continuessin la reunió els representants dels ajuntaments per escollir els seus delegats. Es va reunir la ponència que havia de redactar els estatuts de la Mancomunitat de Municipis para estudiar la defensa de la Costa Brava. El Sr. Vallès i Pujals va manifestar que els més interessants i que estan en el centre del tema Costa Brava són els municipis, i que juntament amb la Generalitat haurien de formar una entitat per atendre la direcció i la cura de tots els aspectes que sorgissin i les iniciatives a desenvolupar a la Costa Brava.

La llei aprovà la seva proposició i va llegir a continuació els articles que tractaven la qüestió i per tant tot allò que es refereix als nuclis urbans és de ple domini dels ajuntaments. Pel que fa a la construcció dels llocs fins ara despoblats, seria necessari que tots se sumessin en unes regles dictades en una orientació d'interès general. Va parlar de la conveniència de constituir el Patronat de la Costa Brava, en el qual tindria representació l'Associació de Municipis a part dels tècnics. Hi va intervenir el secretari de l'Ajuntament de Palamós i va demanar que es dictessin unes mesures provisionals per evitar abusos. L'alcalde de Girona va proposar que s'aclarissin les atribucions de la Generalitat i dels municipis en aquesta qüestió.

El conseller Vallès va demanar que hi hagués una comissió que redactés els estatuts de la Costa Brava. Va proposar que en fos president el Sr. Coll i Rodés, tècnic en la matèria. Amb entre quinze dies i tres setmanes es podia acabar la preparació del redactat i es po-

dria nomenar el Patronat. L'alcalde va demanar que fins que no s'hagués constituït l'agrupació de municipis, no hi havia d'haver acords o que no fossin en ferm.

La Comissió va quedar així: president, Coll i Rodés, president de la Federació de Municipis de Catalunya i de l'escola de funcionaris; vocals, els representats dels ajuntaments de Portbou, Roses, Palamós, Palafrugell, Tossa, Sant Feliu de Guíxols i Lloret de Mar.⁵⁵

La seva creació, però, no va estar exempta d'una certa crítica. Per exemple, el diari *El Diluvio* posava de manifest el dens teixit turístic que ja existia a la zona per atendre qüestions molt similars, com Fomento del Turismo de la Costa Brava i els diversos sindicats d'iniciativa, i també la seva Federació.

Amb tot, el divendres 20 de setembre de 1935, es publicava al *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* (BOGC) el decret pel qual naixia el Patronat de la Costa Brava. En el raonament per a la seva creació es recollia:

*«De fa algun temps que les belleses de la Costa Brava vénen atraient un corrent turístic cap aquells indrets i, això ha posat de relleu l'existència de molts problemes que exigeixen adequada solució, si es vol que aquella atracció perduri».*⁵⁶

Davant d'aquesta conjuntura diversos sectors demanaven la intervenció pública per posar remei als problemes que estaven sorgint. La Generalitat, conscient que era una qüestió «que té tanta relació amb la riquesa general del país» i que probablement la gestió purament pública no seria la més idònia, creà el Patronat sota la dependència del Conseller d'Obres Públiques i amb jurisdicció a tota la zona que comprèn els termes municipals que limiten amb el litoral, des del riu Tordera a la frontera de França. El seu domicili social oficial es fixava a Barcelona.

El Patronat de la Costa Brava estava presidit pel conseller d'Obres Públiques de la Generalitat. El vicepresident i el comptador tresorer havien de ser escollits entre els seus membres. Entre les seves funcions, el vicepresident encapçalava un Comitè Executiu Permanent (que tenia entre set i nou membres). Es preveia també la possibilitat que es formessin comissions a fi de millorar el funcionament del Patronat. Existien també les figures de secretari tècnic i secretari jurídic.

Pel que fa als membres, s'establia que n'hi hauria un màxim de 20, a designar pel conseller d'Obres Públiques. A més, i sense determinar-ne un nombre màxim, hi hauria representants de la propietat, de les indústries de transport, hoteleria, turisme i comerç, designats separats per les respectives associacions interessades. Per dret propi, en formarien part el president i un altre representant dels ajuntaments de la Costa Brava. Podrà designar corresponsals, domiciliats en les diferents poblacions de la Costa Brava, a proposta de les entitats locals de turisme. Comptarà amb un secretari tècnic i un altre jurídic. L'Estat, la

55. «Las Comarcas», *La Vanguardia*. P. 8 (diumenge 11 d'agost de 1935).

56. BOGC 263. AHG 5/25.

Generalitat i els municipis podran concedir al Patronat el dret de percebre taxes o arbitris per serveis que estiguin establerts o s'estableixin en aquella zona. El pressupost i els comptes anuals del Patronat hauran de ser aprovats pel Consell de la Generalitat. Els comptes hauran d'anar acompanyats d'una memòria explicativa de la gestió del Patronat que haurà de ser prèviament aprovada pel seu ple. I, finalment, el Patronat de la Costa Brava podrà ser dissolt pel Consell de la Generalitat. En aquest cas, els seus béns seran atribuïts al Consell de la Generalitat perquè aquest els doni l'aplicació més adequada en relació amb la finalitat que aquest Decret atribueix al Patronat.⁵⁷

El 22 d'octubre de 1935 es publicava al Butlletí Oficial, a instàncies del conseller d'Obres Públiques, el llistat d'associacions, dividides en sis grups, amb dret a elegir representant grupal al Patronat de la Costa Brava: Cambra Oficial de la Propietat Urbana de Girona, Associació de Propietaris de Palafrugell, Associació de Propietaris de Palamós, La Defensa Comercial de Palafrugell, Federació Gremial de les Comarques Gironines de Girona, Unió Comercial de Sant Feliu de Guíxols, Unió Gremial de Figueres, Associació de Transportistes per Carretera de les Comarques Gironines, Foment del Turisme de Girona i Comarques i Sindicat de Turisme de Lloret de Mar.

La Vanguardia publicava el 20 de novembre de 1935 la constitució definitiva del Patronat de la Costa Brava. N'eren membres:

- President: conseller d'Obres Públiques, Joan Vallès i Pujals.
- Vicepresident i president del Comitè Executiu: Joan Ventosa i Calvell.
- Vocals: Dr. Pere Bosch Gimpera, Josep Ensesa i Gubert, Federic Turell, Eusebi Bona i Puig, Enric Ferrer i Portals, Xavier Calderon i Coronas i el president de l'Associació de Municipis de la Costa Brava.

Per a les comissions:

- Urbanització: Eusebi Bona Puig, Francesc Falguera i Grassi, Casadevall, Josep Ensesa i Gubert, i president de l'Associació de Municipis de la Costa Brava.
- Platges i Boscos: Dr. Raúl Roviralta i Astoul, Coll i Ortega, Alexandre Plana, Medir i Dr. Ferrer.
- Transports i Comunicacions: Turell, Mariano Vinyàs, Portas i Triadú.
- Monuments: Pere Bosch Gimpera, Alberto del Castillo Yurrita, Falgueras i Dr. Ferrer.
- Propaganda: Ruyra, Xavier Calderó Coronas, Ensesa i Triadú.
- Hisenda: Ventosa i Calvell, Ramon Coll i Rodés, i Vinyas.
- Jurídica: Coll i Rodés i Alexandre Plana.

Representació de les seccions en què es va dividir la Costa Brava:

- De Tordera a l'Agulla: Joaquim Ruyra i Oms, i Falguera.

57. AHG. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 263, p. 2.069 (17-20 de setembre de 1935).

- Fins a Canyet: Dr. Enric Ferrer i Portals, i Dr. Castillo.
- Fins a la Riera de Calonge: Vinyas i Ensesa.
- Fins al Ter: Medir i Bona.
- Fins al Fluvià: Bosch Gimpera i senyora Caterina Albert (Víctor Català).
- Fins al cap de Creus: Dr. Agusí Pi i Sunyer, i Portes.
- Fins a la frontera francesa: Alexandre Plana i Santaló, i Casadevall.

També en van ser membres Josep Maria Sbert i Santiago Vinardell i Palau. D'acord amb el text del Decret,⁵⁸ les funcions d'aquest organisme foren:

- Promoure i contribuir a l'obra de conservació de les bel·leses artístiques i naturals, restauració de monuments, creació de museus locals i foment del folklore i art popular.
- Cooperar en la realització dels plans d'agencament i urbanització que la Generalitat o els municipis acordin i en la construcció de camins, paradors, jardins, miradors i altres obres destinades a facilitar la visita d'aquella comarca.
- Contribuir a la millora dels serveis de transport, allotjament, comunicacions, recepció, vigilància, protecció de les platges i a tots els altres que –d'acord amb la Generalitat, municipis i en particular amb les organitzacions oficials del turisme– puguin ajudar al desenvolupament dels interessos de la Costa Brava.

A les quals, l'Estatut de Règim interior del Patronat afegeix:

«Organitzar en forma adient, d'acord amb la Touring Associació de Catalunya, la propaganda de les bel·leses naturals i artístiques de la Costa Brava, facilitar informacions als viatgers i cooperar a les iniciatives oficials o privades que es proposin fer conèixer aquesta comarca catalana. Coadjuvar a l'actuació de l'Associació de Municipis de la Costa Brava».

Per aplicar aquestes finalitats se li van atribuir funcions d'iniciativa (proposta d'acció), consultiva i executiva. El Patronat tindrà plena personalitat jurídica, amb tots els drets reconeguts per les lleis. Podrà, en conseqüència, adquirir i alienar béns, acceptar herències, llegats i donacions, prendre diner a préstec i realitzar tota classe d'operacions i contractes.

Pel que fa al pressupost, l'any 1935 el conseller d'Obres Públiques (i president del Patronat) aprovava una subvenció de la Generalitat per valor de 20.000 pessetes a gastar en l'exercici de 1936 (en concepte de sous dels dos secretaris i «material, despeses de viatges i altres imprevistes»).

El dia 13 de gener de 1936 el Comitè Executiu del Patronat es va reunir a Barcelona. Només tres dies després, el 15 de gener, el Patronat de la Costa Brava i l'Associació de Municipis de la Costa Brava es van reunir en el saló d'actes del pensionat escola de s'Agaró. Entre d'altres, a l'assemblea hi van assistir el president de la Generalitat - governador general (Flix Escalles), el conseller d'Obres Públiques (Joan Vallès i Pujals), el comissari general de Turisme (Xavier Calderó), l'alcalde de Barcelona (Coll i Rodés), l'alcalde de Girona (Francesc Tomàs), el president de la Unió de Municipis de la Costa Brava i alcalde de Palafrugell (Josep Girbau) i el comissari de la Generalitat a les comarques de Girona (Jaume Massó i

58.

Valentí). En el discurs d'obertura, el president de la Generalitat va elogiar els assistents per la tasca que havien dut a terme fins llavors i els animava a continuar-la «*ya que es una obra beneficosa para la Costa Brava, magnífico lugar del cual se siente orgullosa Cataluña*». ⁵⁹ A més d'aprovar-se els estatuts i ser sotmesos a consideració els membres del Patronat i les bases del Comitè executiu de l'Associació de Municipis, durant la sessió es va discutir àmpliament sobre el projecte d'ordenació general de construccions i urbanitzacions, es va nomenar l'arquitecte del Patronat (Pelayo Martínez) i es va repartir entre els assistents l'inventari de béns artístics i històrics de la Costa Brava per a la seva revisió.

És un fet indicatiu de la importància que ja en aquella època es donava a la gestió de la Costa Brava no tan sols per les personalitats assistents, sinó també per l'eco que van fer d'aquesta reunió diaris de tirada nacional com *El Diluvio* (edició del 17 de gener), *La Vanguardia* (15, 17 i 18 de gener) o *La Veu de Catalunya* (16 de gener).

Malgrat tot, l'acció col·lectiva que encarnava el Patronat sembla que no va complir del tot amb la idea central d'autoritat i de representació veritable dels sectors «més especialment interessants en la defensa dels valors de la Costa Brava», ⁶⁰ especialment en relació amb els resultats de l'Assemblea d'Alcaldes de la Costa Brava que va tenir lloc l'any 1933: posar en valor i conservar les belleses naturals i monumentals de la Costa Brava; l'aspecte turístic ha de derivar en resultats morals i econòmics. Així, pel Decret de 18 de març de 1936, s'anunciava el cessament d'activitats del Patronat de la Costa Brava i es facultava el conseller d'Economia i Agricultura per presidir i constituir la Junta Liquidadora i Reorganitzadora del Patronat.

Pocs dies després, el 24 de març i publicat al BOGC de 26 de març, ⁶¹ el conseller d'Economia i Agricultura nomenava per formar part de la Junta Liquidadora i Reorganitzadora: Josep Puig i Pujades, Antoni Sirau i Palau, Ferran Cuito, Frederic Turell i Boladeres, Manuel Roset i Sala, Josep Maria Dalmau i Casademunt, Pere Vicens i Casellas i el cap dels Serveis de Turisme de la Generalitat (que actuaria com a secretari).

El 30 del mateix mes, el conseller d'Economia i Agricultura, en una ordre publicada al Butlletí Oficial de la Generalitat del 4 d'abril, deixava sense efectes l'Ordre de 12 de desembre de 1935, per la qual eren designades les persones que representaven la Generalitat a l'Associació de Municipis de la Costa Brava.

Es té notícia de les següents actuacions:

- Segons carta del 20 de gener de 1936: Josep Ensesa va demanar còpia del la General de Camins.
- Segons un retall de diari de 30 de gener de 1936: és nomenat arquitecte del Patronat de la Costa Brava Pelayo Martínez, que també havia participat en l'obra de s'Agaró. En el concurs per al càrrec havia presentat una memòria que la premsa descrivia com a «*elogiada unánimemente por todos los componentes del Patronato, por el acertado estudio que en ella se hacía de la Costa Brava y sus puntos más interesantes de turismo*,

59. *El Diluvio*, 17 de gener de 1936. AHG, 25/5.

60. BOGC, núm. 81, de 21 de març de 1936. P. 2.139 i 2.139.

61. BOGC de 26 de març.

*así como también por la clara visión de las reformas que conviene efectuar para el mejor aprovechamiento de las bellezas naturales de aquella costa».*⁶²

- Gener de 1936: realitza un inventari de béns historicoartístics dels pobles de la Costa Brava (entre els quals compta Begur, la Bisbal, Corçà, Calonge, Canapost, Castell d'Empordà, Cruïlles, Púbol, Palau-sator, Palamós, Palamós-Bell-lloc, Palafrugell, Peratallada, Pals, Sant Julià de Boada, Torroella de Montgrí, Tallada, Ullastret, Verges, Vulpellac, Fitor, Castelló d'Empúries, Sant Miquel de Fluvià, Torroella de Fluvià, Peralada, el Port de la Selva, la Vall, Cadaqués, l'Escala, Empúries, Figueres, Llançà, Roses, Selva de Mar, Colera, Vilabertran, Vilajuïga, l'Armentera, Saldet, Bellcaire, Verges, Romanyà de la Selva, Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Llagostera, Solius, Sant Feliu de Guíxols). En total, es recollen 151 elements d'interès, sense cap classificació ni jerarquia més enllà de la població on es trobaven situats. Entre els elements classificats trobem castells, parròquies i esglésies, ponts, poblat ibèric, moll, santuaris, muralles, campanar, torres, arxius, claustres, dòlmens, però també encensers, creus, sarcòfags, retaules, sitges. D'entre els diferents elements, destaquem que ja s'inventariessin el monestir de Sant Pere de Rodes (la Generalitat en va iniciar la restauració el 1935) o el dolmen de la Cova d'en Daina (retrobat a les darreries del s. XIX).⁶³

Probablement, un dels documents més rellevants que va redactar el Patronat de la Costa Brava foren les normes de regulació d'obres i treballs que s'estimaven com a necessàries (gener de 1936).⁶⁴ En aquest document s'exhortava el mateix Patronat i els ajuntaments (o la Federació d'Ajuntaments) a fixar unes normes de comú acord relatives a les construccions i obres pel que fa a:

- Millora de les condicions higièniques dels estatges, nuclis antics i noves barriades.
- Ordenació del creixement urbà, amb atenció a la seguretat del trànsit i dels vianants.
- Protecció de monuments i conjunts d'edificis singulars de valor històric, arqueològic, artístic, etc.
- Protecció del paisatge natural «contra tota acció innecessària de la mà de l'home que tendeixi a destruir».

Mentre no tingués lloc l'acord d'aquesta normativa, atesa la necessitat de no deixar desatesa la regulació en aquesta matèria, el Patronat proposava unes disposicions de règim transitori per a la protecció del paisatge natural i els edificis i agrupaments «d'interès típic» de la Costa Brava. La primera de les disposicions ve a resumir l'esperit del document:

«En general totes les edificacions que es projectin a la zona vora mar de la Costa Brava servaran la necessària subordinació i respecte a la bellesa natural del paisatge, i procuraran inspirar-se en l'arquitectura tradicional, la més fidel a les exigències del clima, dintre l'ús dels materials propis de cada contrada i la que millor s'agermana amb les harmonies del paisatge».

62. AHG, 25/5. Retall de diari datat a mà a 30 de gener de 1936. S'ha escapat el nom del diari i la pàgina.

63. Id.

64. AHG 25/5.

La resta de disposicions, set en total, es refereixen a:

- Prohibició que les construccions i obres «vora mar» (1 km terra endins) alterin les siluetes o els accidents naturals constituents de la bellesa del paisatge marítim (amb èmfasi especial a les roques i espadats).
- Regulació dels tancaments de les finques, detallant-ne els materials i limitant-ne l'alçada màxima a 2 metres.
- Requeriment d'un informe previ del Servei de Conservació de Monuments de la Generalitat com a pas previ per autoritzar construccions en els agrupaments d'edificis de caràcter típic que calgui conservar
- Posar de manifest la necessitat de delimitar una zona de protecció per a cada monument, edifici o conjunt típic. En cas que aquesta fos inexistent, s'entendria de 20 metres.
- Obligació als propietaris d'explotacions forestals sistematitzades o controlades de sol·licitar permís per a totes les operacions.
- Qualsevol obra havia de presentar projecte als ajuntaments, els quals ho remetrien a la Conselleria d'Obres Públiques per a informe del Patronat de la Costa Brava i altres serveis de conservació i preservació.

Es desconeix si el contingut d'aquest reglament va arribar mai a aplicar-se o no. Com en la majoria de les institucions del període republicà, la seva capacitat de gestió i de portar a bon port els seus propòsits es va veure fatalment limitada pels esdeveniments històrics.

El *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* publicava el 17 de maig de 1936 dos decrets datats del 14 del mateix mes i referits al Patronat de la Costa Brava.

El primer d'aquests feia notar que la Junta Liquidadora i Reorganitzadora del Patronat de la Costa Brava havia fet entrega de l'estat de comptes de l'entitat a 31 de març. D'acord amb l'informe dels Serveis de Turisme, la documentació quedava aprovada i s'autoritzava el conseller d'Economia i Agricultura a fer-se càrrec de les quantitats que es devien.⁶⁵

Això assentava les bases per a la segona fase del Patronat, a la qual es referia el segon decret del mateix dia. L'esmentada Junta va entregar també un avantprojecte sobre la reestructuració de l'organisme. Donat que el mateix Govern creia convenient que les activitats del Patronat fossin repeses de forma immediata, després de l'informe dels Serveis de Turisme i a proposta del conseller d'Economia i Agricultura, es decretava la creació del Patronat de la Costa Brava, amb inclusió de tots els municipis litorals des del riu Tordera fins a la frontera francesa. Aquest cop, la seu de l'organisme s'establia a Girona i quedava adscrita al conseller d'Economia i Agricultura.

El Patronat es regia a través del Consell, presidit pel conseller d'Economia i Agricultura i integrat, a més, per: tres representants del Departament d'Economia i Agricultura, un representant del Departament de Cultura, un representant del Patronat de Turisme de Cata-

65. BOGC, 17 de maig de 1936.

lunya, dos representants del Foment de Turisme de Girona i Comarques, un representant de l'organisme oficial per a la conservació de monuments de les comarques de Girona, un enginyer de la Direcció d'Obres Públiques, un enginyer del servei forestal i un arquitecte de la Generalitat. A més, es preveia la possibilitat d'elegir com a vocals assessors aquelles persones que poguessin ser útils col·laboradors.

A principis de juny de 1936, Ignasi Armengou, cap dels Serveis de Turisme, convocava la reunió de constitució del Patronat de la Costa Brava, que tindria lloc el dia 15 del mateix mes a la seu de la Conselleria d'Economia i Agricultura, a Barcelona.

La Vanguardia, en data 17 de juny de 1936, porta la notícia de la constitució del Patronat de la Costa Brava. Segons aquest mitjà hi assistiren:⁶⁶

- Prunés, titular de la Conselleria d'Economia i Agricultura.
- Josep Maria Dalmau Casademont i Josep Bonet i Matas, designats per la Conselleria d'Economia i Agricultura (el tercer delegat era Francesc Fàbregas i Vehil).
- José Carner Ribalta, designat pel Departament de Cultura.
- Fernando Cuitó, pel Patronat de Turisme de Catalunya.
- Josep Ensesa i Emilio Triadu, pel *Fomento de Turismo de Gerona y Comarcas*.
- Pedro Bosch Gimpera, per la Junta de Museus de Girona.
- José Maria Sans, per la Direcció d'Obres Públiques.
- Josep Maria Coll i Ortega, pel Servei Forestal.
- Ignacio Armengou Torra, cap dels Serveis de Turisme.

En aquesta reunió, el conseller va fer notar el clar propòsit de la Generalitat d'impulsar de forma decisiva l'organització del turisme a la Costa Brava. A fi de sumar esforços, s'havia procurat que tots els organismes i activitats professionals que poguessin ser útils a aquesta causa estiguessin representats dins del Patronat. Per absència d'alguns dels representants, l'elecció de càrrecs i l'estudi del Reglament Interior quedaven ajornats per a la pròxima reunió.

A finals de juny, l'Oficina de Turisme de Catalunya remetia als membres del Consell del Patronat el projecte del Reglament Interior, que havia de ser estudiat en la reunió del 23 del mateix mes, en la qual també s'escollirien els càrrecs del Patronat.

D'acord amb aquest esborrany del Reglament Interior, que no es té certesa que fos aprovat, i coincidint amb les funcions previstes en el Decret de 14 de maig, les seves funcions quedaven notablement més acotades i prenién una forma més tangible:

- Formular el pla de conjunt de distribució de zones de la Costa Brava, tenint en compte la necessitat de protegir els bells indrets i monuments; promoure la repoblació forestal; millorar les comunicacions facilitant els accessos a les platges i, en general, desenvolupar totes aquelles iniciatives encaminades a fomentar i defensar en aquella comarca els interessos de la col·lectivitat. Dintre d'aquest pla seran coordinades les

66.

activitats reservades a l'Estat, la Generalitat i els municipis amb les que siguin exercides pel Patronat.

- Atendre la retolació de llocs, construir miradors, formular plans d'agencament i urbanització, organitzar serveis de guarderia, habilitar zones de repòs i acampada i reglamentar-ne l'ús.
- Cooperar amb la Direcció General del Patrimoni Històric, Artístic i Científic i els altres organismes dedicats a la conservació i protecció de monuments, bells indrets, parcs, jardins i conjunts urbans.
- Gestionar amb el Departament d'Obres Públiques la inclusió en els plans de vies de comunicació dels camins d'interès general de la Costa Brava, millorar els existents i cooperar en tot el que afecta el règim de transports i aprofitament de platges i terrenys de la zona marítimo-terrestre.
- Cooperar amb els ajuntaments en la conservació i millora dels camins de caràcter municipal.
- Cooperar amb els Serveis de Turisme de la Generalitat en les funcions d'informació i propaganda i per fomentar la millora i el desenvolupament de la indústria de l'hostalatge.
- Exercir les facultats que li siguin delegades i generar els informes interessats per l'Estat, la Generalitat i els municipis.

Pel que fa a l'execució de les seves tasques, s'utilitzaven les anomenades «ponències», és a dir, una mena de grups d'actuació temàtics, amb caràcter permanent, dins del Patronat mateix, amb una persona responsable al capdavant. Tot i que es permetia crear totes aquelles que es consideressin necessàries, la proposta de reglament de Règim Intern preveia en origen les següents:⁶⁷

- Ponència d'urbanització i agencament.
- Ponència de comunicacions i transport: s'ocuparia no tan sols de les infraestructures de transport, sinó també de la construcció i conservació de paradors i refugis, a terra i a mar.
- Ponència de platges i boscos.
- Ponència per a la conservació del patrimoni monumental i artístic.
- Ponència d'allotjament.

Un retall de diari, conservat a l'AHG, massa petit per contenir la seva data de publicació, però pel seu contingut probablement datat de maig o juny de 1936, ens informa que el Patronat feu les següents peticions a la Generalitat:

- L'ampliació del Consell amb dos membres representants de l'Associació de Municipis de la Costa Brava.
- La retolació dels llocs turístics de la Costa Brava.
- Que es dirigís al conseller d'Obres Públiques per a la millora de la carretera de Sant Feliu a Tossa i la construcció de la carretera de Calella a la Fosca.

67. BOGC 14 de maig.

El 8 de juliol es publicava al Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya l'ampliació del Consell del Patronat amb dos representants de l'Associació de Municipis de la Costa Brava, a fi que la seva missió tingués un valor de conjunt, assegurant una millor coordinació amb els ajuntaments.⁶⁸ El dia 11 de juliol de 1936 al Patronat de la Costa Brava es va celebrar una reunió del Consell del Patronat, en el qual es convidava Josep Ensesa.

Cal insistir en la idea que, en la tasca realitzada pel Patronat, i pels altres organismes de foment turístic creats durant el primer terç del segle xx, la visió sobre l'esdevenidor turístic era certament prometedora i moderna. Malgrat els pocs recursos de què van disposar, i les limitacions i traves burocràtiques amb les quals van topar, els seus objectius se situaven a l'avantguarda del turisme modern d'Europa.

e) Associació de Municipis de la Costa Brava (1935)

L'any 1935 es constituïa l'Associació de Municipis de la Costa Brava, sota el patronatge de la Generalitat de Catalunya, i de la qual formaven part Blanes, Lloret, Tossa, Sant Feliu de Guíxols, Castell d'Aro, Calonge, Palamós, Sant Joan de Palamós, Mont-ras, Palafrugell, Begur, Pals, Torroella de Montgrí, l'Escala, l'Armentera, Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Roses, Cadaqués, el Port de la Selva, Llançà, Portbou i Colera. La seu social s'emplaçava a Girona.

L'Associació es regia per una Assemblea General i el Consell Directiu. La primera estaria formada pels representants de la Generalitat de Catalunya (fins a vuit designats pel conseller d'Obres Públiques) i pels representants dels municipis associats. La representació municipal anava en funció del nombre d'habitants, oscil·lant entre un (fins a 1.000 habitants) i quatre (més de 5.000 habitants). Com a tasca específica tenia encomanada l'elecció, entre els membres del Consell Directiu, del president i del vicepresident.

Pel que fa al Consell Directiu, es componia de nou membres. Dos d'ells eren designats pel conseller d'Obres Públiques de la Generalitat; els altres set els escollia l'Assemblea per votació. Podia designar secretari, que no formaria part del Consell, i també tants assessors tècnics o jurídics com calguessin.

Una Ordre del conseller d'Obres Públiques publicada al BOGC núm. 352 de 18 de desembre del mateix any⁶⁹ nomenava els vuit membres que havien de representar la Generalitat dins de l'Associació: Francesc Tomàs, Jaume Rosich, Ramir Medir, Ramon Bonet, Gaspar Matas, Carles Fages de Climent, Francesc de P. Bi i Ramon Mascort.

La finalitat d'aquesta agrupació era:

*«La protecció, defensa, conservació i valorització de les bel·leses naturals de la Costa Brava i fer-ne un centre d'atracció turística».*⁷⁰

68. BOGC 8 de juliol de 1936.

69. BOGC, núm. 352 de 18 de desembre de 1936.

70. Projecte d'Estatut de l'Associació de Municipis de la Costa Brava. AHG 5/25.

En particular, es destaquen les següents funcions (tot i que podien ampliar-se en funció de les atribucions que els municipis li anessin atorgant):

- Conservació, defensa i ornament de les belleses naturals del paisatge, cales, platges i roques.
- Conservació, defensa i repoblació de boscos i arbredes.
- Formació i aprovació del pla o plans d'urbanització i concessió de permisos d'edificació i de tancament de terrenys.
- Formació i execució dels plans o projectes de comunicacions, obertura, millora, conservació i ornament de tota mena de camins veïnals i carreteres, i de qualsevol mitjà de comunicació amb les cales i platges.
- Sanejament i circulació.
- Acompliment dels tràmits reglamentaris per a la delimitació i fixació de la zona marítimo-terrestre.
- Delimitació, segons els casos i circumstàncies, de la zona o territori a l'interior de cada terme municipal que hagi de considerar-se part de la Costa Brava.
- Estudi i construcció de dàrsenes i petits ports de refugi.
- Exercici de l'acció conservatòria i reivindicatòria en interès dels municipis, de totes les servituds públiques i privades, tant de caire administratiu com civil existents actualment sobre finques de propietat privada.
- Policia i guarderia rural.
- Excavació, cura i conservació dels monuments de caràcter arqueològic, històric o artístic, existents en la zona.
- Exercici del dret d'expropiació forçosa en interès públic municipal en els casos autoritzats per la llei, i sempre amb la corresponent indemnització.
- Formació dels reglaments i ordinacions en les matèries de la seva competència.
- Aprovació de pressupostos i comptes, i emissió d'emprèstits.

2.2. L'ÈPOCA FRANQUISTA (1939-1979)

En la promoció turística a l'Espanya de Franco, es poden diferenciar tres etapes. En la primera, als anys quaranta, el turisme es troba en retrocés i decadència, afectat per les repercussions dels conflictes bèl·lics ocorreguts a Europa, però també per la necessitat de reorganització dels agents turístics (moltes persones que havien treballat per la República eren a l'exili). Pensem en el director de l'Oficina de Turisme de Catalunya, Ignasi Armengou, per exemple. Els efectes de la Guerra Civil i la voluntat del règim de constituir un estat autàrquic i independent van comportar grans dificultats per al sector turístic, que s'organitzaria sobretot a partir de la *Dirección General de Turismo*. Ara bé, malgrat la voluntat expressada de fomentar l'arribada de més turistes, sobretot estrangers, aquesta política de control extrem, afegida als anys de la Segona Guerra Mundial i la postguerra corresponent, i l'adopció de mesures desafortunades com la *Póliza de Turismo*, provoca, en un primer moment, un retrocés del turisme estranger. La segona etapa distintiva, des dels anys cinquanta, projecta el turisme com una activitat estratègica de recuperació i creixement econòmic, i l'incentiva a partir de polítiques concretes i noves entitats destinades a afavorir aquesta recuperació.

Als anys seixanta i principis dels setanta es viurà l'explosió del turisme de masses, que esdevindrà una font d'ingressos de primera importància. S'aplica una política d'acords amb els turoperadors i de liberalització envers el sector hotelier i del turisme en general, i també una política de canvi de moneda clarament favorable al turista, per donar així la imatge d'un país lliure i a un preu imbatible, que passa a ser una de les primeres destinacions mundials. És una etapa caracteritzada pels Centres d'Iniciativa Turística, que creixen per tota la Península, juntament amb altres múltiples iniciatives, com ara el Patronat de Turisme de Girona i Costa Brava.

a) La primera postguerra i l'arrencada (1939-1950)

Per situar la majoria dels organismes i dels documents citats en aquest apartat, hem de fer un breu resum de com el franquisme va veure i utilitzar el turisme d'una forma clarament política. I el que es va oblidar definitivament van ser els acords que el territori havia pres, com els de la Conferència Costa Brava, en què els municipis cedien la gestió urbanística dels territoris tocant a mar per desenvolupar un projecte únic, de Portbou a Blanes, sota la direcció de Sert i amb un sistema de construcció funcional, que avui considerariem sostenible i ecològic, sobre la base del model casa de pescador. Tant Sert com Armengou s'havien exiliat.

Ja durant la guerra, l'any 1938, es va crear el *Servicio Nacional de Turismo* (SNT), que va ocupar el lloc del *Patronato Nacional de Turismo*, i que depenia del Ministerio del Interior, amb la figura de Serrano Suñer al capdavant. Tota una declaració d'intencions: el turisme, tant interior com internacional, ha d'estar sota el control de l'aparell de propaganda del

règim. Les seves principals funcions es podien englobar de manera general en promoure i desenvolupar el turisme i propaganda «*de España y sus riquezas*», facilitar els serveis necessaris per als turistes i fomentar l'esport.

Les seves principals accions consistiren en establir un estat de la situació, en determinar els organismes existents i prendre'n el control. La voluntat a partir d'aquest estat de la situació volia ser, en primer lloc, poder centralitzar el coneixement i la direcció del turisme de tot Espanya en unes úniques mans, i amb un discurs únic. Prova d'aquest discurs de propaganda, i en plena guerra, és la creació de les *Rutas Nacionales de Guerra*, que eren itineraris creats amb la voluntat de demostrar als estrangers, i als nacionals, que regnava l'ordre i la pau en el territori nacional, en una aparent normalitat, a través de quatre rutes: la del Nord, la d'Andalusia, la de Madrid i la d'Aragó. Dues van funcionar abans de 1939, i les altres dues després.

L'any 1940, acabada ja la guerra, les *Rutas Nacionales de Guerra* es van transformar en *Rutas Nacionales de España* amb les mateixes finalitats, tot i afegir-hi la voluntat d'atraure i convidar els turistes estrangers a venir i constatar en primera persona la normalitat de la situació. Cap passava per les comarques de Girona.

L'any 1939, el *Servicio Nacional de Turismo* passa a dir-se *Dirección General de Turismo* (DGT).

La política turística d'aquesta primera etapa franquista va ser intervencionista. Alguns dels elements essencials d'aquesta etapa —ho anirem veient— van ser la reorganització de les *Juntas Provinciales y Locales* per fer la feina que havien fet els sindicats d'iniciativa, alguns desapareguts durant la Guerra Civil; la reorganització de la publicitat amb finalitat de propaganda turística i de qualsevol tipus de publicitat de qualsevol ordre si estava col·locada en un lloc que podia ser d'interès turístic; la creació definitiva del Crèdit Hotelier en els llocs que la Direcció General de Turisme considerés d'interès turístic o les rehabilitacions necessàries; la pòlissa de turisme; la regulació de les agències de viatge; el reconeixement del sindicat nacional d'hoteleria i similars com a única organització amb personalitat suficient per a la representació d'aquesta branca dels interessos de la producció econòmica; la protecció de la xarxa pública d'establiments i la prohibició dels termes *parador de turismo*, *alberg de turismo*, *hoteleria del turismo* i *refugi del turismo* als privats que tinguessin empreses d'allotjament i serveis de menjar; la construcció i explotació de la xarxa estatal d'establiments; l'aprovació del Reglament Nacional del Treball per a la indústria hotelera, de cafès, bars i similars, i el Reglament dels transports per carretera; i la creació dins de l'Institut Nacional d'indústria de l'empresa d'autotransport turístic espanyol per incrementar l'oferta per carretera.

Ara bé, en el context general de la política espanyola el pes del turisme durant la postguerra no era el tema més prioritari. Durant la Segona Guerra Mundial, l'activitat turística va ser mínima però, en canvi, el moviment de persones desplaçades acabaria influint en la percepció d'Espanya com a refugi vacacional, més endavant. El desplegament propagandístic de l'Exposició Universal de 1929 quedava lluny, i la pobresa i el caos de l'Europa posterior

a la Segona Guerra Mundial feien que els principals punts forts en què Espanya basava la seva atractivitat —com ara el seu clima particular, les vies i comunicacions que vinculaven diversos sectors o les escasses restriccions que oferia als viatgers— no resultaven prioritaris. Sense comptar encara amb bones rendes i sous, economies fortes i desenvolupades o vacances pagades, els països europeus responien a demandes més urgents, com elaborar una reconstrucció necessària per pagar les despeses i efectes de la guerra, com indica Bayon (1999).⁷¹ Així doncs, en aquest context, la intervenció turística va ser escassa, dictada principalment des del centre, des d'on es gestionava la informació i la propaganda.

El 8 d'agost de 1939, ja acabada la guerra, el Consell de Ministres es va convertir en un òrgan consultiu i el Caudillo tenia poder absolut. Els *Servicios Nacionales* passaren a denominar-se *Direcciones Generales*, i per tant el *Servicio Nacional de Turismo* passà a la *Dirección General de Turismo*. Luis Antonio Bolín Bidwell va ser confirmat com a director general des de 1939 fins a 1952. Va estar sota els ministres de Governació: Serrano Suñer, Galarza Manero i Blas Pérez. En la primera remodelació que Franco va fer en el cinquè govern, va crear el *Ministerio de Información y Turismo*, amb Arias Salgado com a titular i Urzáiz de Silva, duc de Luna, com a director general de Turisme.

Aquesta entitat era, originalment, molt polifacètica, i aplegava nombrosos sectors: Informació, Propaganda i Publicacions, Transports, Comunicacions i Turisme Comercial, Allotjaments, Esports, Comptabilitat i Assumptes Generals (Velasco, 2004).

Es van promoure diversos textos legislatius, entre els quals destaquen el *Reglamento del Alojamiento Hotelero*, el de *Guías e Intérpretes, regulación del uso de la palabra Turismo*, *Reorganización de las Juntas Provinciales y Locales de Turismo*, *Reglamentación de la publicidad con fines de propaganda turística*, *Nacionalización de los transportes*, *Implantación del Tríptico para uso de extranjeros*, *Regulación del ejercicio de Agencias de Viaje*, *Creación del Sindicato de Hostelería* i *Creación del Crédito Hotelero*.

Es dividia en diferents seccions:

- *Asuntos generales*: Restauració, reforma i decoració de les oficines de turisme, preparar els tràmits per obrir-ne de noves, organitzar oposicions per formar part del cos de Guies i Intèrprets de la DGT, tutelar i donar suport a les Juntes locals i provincials de turisme i als sindicats d'iniciativa.
- *Información*: A partir de 1941 es va començar a construir una biblioteca amb material de turisme. Confeccionaven els textos per a les publicacions editades per la DGT.
- *Propaganda y publicaciones*: Va reeditar gran part dels fullets turístics dedicats a les ciutats espanyoles i va editar cartells murals i de taula. Va editar el fulletó Costa Brava (entre d'altres).
- *Deportes*: Direcció i administració dels cotos de caça i de pesca.
- *Alojamientos*: Rehabilitar i crear nous allotjaments turístics depenent de la DGT. L'any

71. Bayón, M. (1999). *50 años del turismo español: un análisis histórico y estructural*. Madrid: Escuela Oficial de Turismo.

1944 estava prevista la inauguració del Parador Nacional de la Costa Brava (entre d'altres).

- *Transportes, comunicación y turismo comercial.*
- *Contabilidad.*
- *Rutas Nacionales.*

Entre altres realitzacions, va crear, el 17 de juliol de 1946, la *Póliza de Turismo*. L'any 1947, es crea l'*Oficina de Estudios Estadísticos de Turismo*.

La *Dirección General de Turismo* també va tenir els seus efectes a la província de Girona, sobretot a partir de la seva intervenció directa sobre els fulletons i cartells que s'imprimien per promocionar la Costa Brava. La gestió dels documents i recursos gràfics era una competència expressa de la *Dirección*, i els seus efectes es poden percebre en aquesta carta de 1940, enviada per Bolín Bidwell al governador civil de Girona, que es va encarregar de difondre-la als diaris:

«Excmo. Sr.: Las diversas operaciones sucesivas, necesarias para la distribución del material de propaganda turística, obligan, según acredita la experiencia, a contar un tiempo bastante dilatado desde el momento en que el material sale de la imprenta hasta que la eficacia del anuncio llega a las personas sobre las que ha de actuar. Conviene asimismo tener en cuenta que la eficacia de los anuncios no son generalmente inmediatos, y que un viaje, especialmente desde un país extranjero no siempre es imprevisible en días u horas lo cual obliga a aumentar el cálculo de tiempo previsto. En efecto, debe tenerse presente, sobre todo para cuando se reanude la normalidad de Europa, que con frecuencia conviene enviar los aludidos elementos de propaganda a puntos muy distintos de España. Estos envíos tardan varias semanas en llegar a su destino, y lógicamente deben quedar expuestos al público con tiempo necesario, a fin de que este lo tenga a su vez, para decidirse para emprender el viaje y cubrir la distancia desde el punto donde reside hasta nuestro país. Por dichos motivos la Dirección General de Turismo ha resuelto no repartir aquel material de propaganda —folletos, carteles, etc.— que destinado a anunciar festejos y atracciones locales a fecha fija se entregue o remita a sus Oficinas Centrales con menos de tres meses de antelación. Y recuerda a los confeccionadores de carteles de que éstos deben ajustarse a las medidas 66 x 101 cm., programa de las carteleras utilizadas para su exposición por las Agencias de Viajes de todo el mundo. En consecuencia, ruego a V. E, tenga la bondad de dar las órdenes oportunas para que el contexto del presente escrito sea divulgado en esa provincia de su mando».⁷²

72. (1940) «La propaganda turística». *El Pirineo. Diario al Servicio de España y al Caudillo* (25 de maig de 1940).

El mateix any, la *Dirección* va regular les titulacions dels guies turístics (o les persones i agències que exercien com a tals) a tot l'Estat.⁷³ Es va prohibir que cap entitat o individu que no hagués rebut el permís adequat a través d'un examen dugués a terme aquestes activitats, i es va formalitzar aquest examen per obtenir un carnet o acreditació. A més, Bolín també va centrar-se en la gestió de les agències de viatges, al sector privat, que tendien a dominar la promoció turística i gestionar les principals activitats que es podien realitzar (Bayon, 1999). La *Comisión Permanente de Agencias de Viajes*, creada l'any 1942, tenia l'objectiu d'unir els representants de les principals agències per poder tractar assumptes que les afectessin globalment i fer arribar mesures generals que tinguessin repercussió sobre totes. El 1948, es va actualitzar i va passar a ser la *Comisión Consultiva de la Dirección General de Turismo*, amb dotze representants que integraven la presència de les agències més rellevants de tot el país. A Girona en concret, des de 1950, s'hi podia trobar adequadament acreditada l'agència Viatges Girona. Es tractava d'una entitat vinculada a Viatges Baixas, una agència barcelonina de la qual era dependent.

Paral·lelament, després d'uns anys difícils, Girona, i sobretot la Costa Brava, va recuperant un paper important. L'any 1950 es crea el *Fomento del Turismo* de Girona. En els anys següents, el turisme va creixent a Espanya, i d'una manera molt exponencial a Girona.

Com hem dit, més enllà de la *Dirección General de Turismo*, en aquesta primera etapa van aparèixer també les *Juntas Provinciales y Locales de Turismo*, l'any 1941, per respondre a les mancances presents a les capitals de província que no comptaven amb Sindicats d'Iniciativa.⁷⁴ Aquestes entitats assessoraven la *Dirección*, i contribuïen a estudiar les províncies i els seus principals punts d'interès turístic, que també contribuïen a desenvolupar. Servien també d'inspectors d'hotels, allotjament, guies i agències, sempre que la *Dirección* els ho requerís, i administraven els pressupostos que els eren destinats per centrar-se en aquesta regulació provincial del turisme. Així doncs, es tractava d'entitats tutelades per la *Dirección General de Turismo*, que les dotava d'autoritat per intervenir, si bé havien de passar comptes i actuar en el seu nom quan aquesta ho requerís. Ara bé, la *Dirección* es trobava sovint amb duplicitat de funcions. En alguns territoris els Sindicats d'Iniciativa Turística eren molt actius i no sempre miraven la creació de les *Juntas* amb bons ulls. En les províncies on hi havia un Sindicat d'Iniciativa d'àmbit provincial, les *Juntas* de moment no s'hi van establir, i es va optar per treure'ls competències. Aquestes juntes comptaven amb el governador civil, el president de la Diputació, l'alcalde de la ciutat, enginyers vinculats a obres públiques o al port de la ciutat —en cas de ser portuària—, i amb marge per comptar amb la presència de directors d'entitats turístiques de la regió, funcionaris de les oficines d'informació turística, representants de Belles Arts i de Comerç, i algun portaveu regional de la Falange Española. A Girona, algunes de les actuacions d'aquesta Junta van implicar

73. (1941) «Dirección General de Turismo». *El Pirineo. Diario al Servicio de España y al Caudillo* (4 de desembre de 1941).

74. (1941) Reorganització de les Juntas Provincials i Locals de turisme. *Gaceta*, núm. 66. Decret del 21 de febrer de 1941.

actuar sobre Empúries i fomentar-ne la conservació, i van fer programes de posada en valor del patrimoni a través de segells. Una de les fites més rellevants de la Junta a la província es pot veure en aquesta circular amb instruccions destinades a ser aplicades a tot Girona, facilitada als ajuntaments de la zona:

«Primera: Disponiendo la Orden de Gobernación de 22 de febrero de 1944 que en las entradas por vía nacional, comarcal o local a todos los núcleos de población se coloquen por cuenta de los respectivos Ayuntamientos, rótulos indicadores del nombre de la localidad, ajustándose en su forma y características a lo determinado en la instrucción de carreteras aprobada por el Ministerio de Obras Públicas en 11 de agosto de 1939, cuidarán los señores Alcaldes de su más exacto cumplimiento procurando que dichos rótulos estén en perfecto estado de conservación y pintura que permitan leerse con facilidad.

Segunda: Vigilarán asimismo los señores Alcaldes que el ornato y conservación de las fincas que existen en los lugares adyacentes a las carreteras y líneas de ferrocarril, como frontis, murallas, tapias, edificios, etc., se conserven en inmejorable estado de limpieza y se encuentren bien pavimentadas las calles y lugares próximos a establecimientos balnearios y Hoteles. Procurarán igualmente la restauración y conservación de Cruces de término, hornacinas, fuentes públicas, jardines, monumentos, etc., prestando especial atención a la plantación de arbolado en plazas y calles amplias, restauración de bancos y paseos, farolas de alumbrado público y en general de todo aquello que redunde en especial beneficio de la localidad, demostrando con ello, aparte de un detalle de cultura y buen gusto, la preocupación constante de la Autoridad Municipal por el problema sanitario y urbanístico de la localidad.

Tercera: En materia de alojamientos, extremarán los señores Alcaldes el exacto cumplimiento de las disposiciones vigentes y vigilarán y cuidarán de que periódicamente se giren visitas a los distintos establecimientos gastronómicos de la población para obligar que éstos presenten en todos sus aspectos el ambiente necesario de comodidad y acogimiento, procurando por todos los medios a su alcance no haya ninguna industria hotelera que desmerezca o presente deficiente estado de limpieza y condiciones sanitarias, cuidando igualmente de que por parte de dichas industrias se fomenten y se sirvan los platos típicos y tradicionales de la localidad.

Cuarta: Con relación a los pueblos de la costa, procurarán los señores Alcaldes la total limpieza de las playas y la mayor armonía en la presentación de casetas y toldos, aun cuando sean de tipo modesto, y fomentarán los deportes marítimos instaurando concursos de regatas, de natación, etc.

Próxima la temporada veraniega en que tanto las poblaciones de altura como las de playa son tan visitadas en esta provincia, es indispensable poner en práctica las instrucciones que anteceden por el interés y prestigio que representan para las propias localidades. Espero, pues, confiadamente de los señores Alcaldes, una decidida y eficaz colaboración, debiendo darme cuenta de cuanto actúen y resuelvan sobre el particular.

*Gerona, 15 de abril de 1948. El Gobernador Civil, Luis Mazo».*⁷⁵

Aquestes instruccions mostren que hi havia una major presència turística a la regió, que requeria més coordinació i instruccions específiques per tal de fer-la més òptima per als viatgers. L'activitat a la Costa Brava en particular tornava a ser substancial. L'interès pel mar i l'estiueig tornava a agafar embranzida, juntament amb altres territoris costaners de la Península, si bé no sembla que l'actuació de les *Juntas* fos particularment rellevant a l'hora d'incentivar aquesta transformació. L'any 1950, es va aprovar la creació d'un nou ens, el *Fomento de Turismo de Gerona*, que donaria forma a una nova etapa, que s'allunyaria en certa mesura del monopoli turístic que la *Dirección* havia mantingut durant la dècada dels quaranta. La paraula *foment* és clau per entendre la finalitat d'aquesta nova estructura.

Delegación Nacional de Propaganda

Hem anat veient com el material imprès era el nucli de la propaganda turística. La Delegació Nacional de Propaganda, amb la creació de la censura i la supervisió normativa de tot el material, provoca un retard temporal important entre la iniciativa publicitària i la seva arribada al públic objectiu, a més d'un autocontrol en les imatges i els textos per evitar perdre l'oportunitat de la campanya.

La *Delegación* depenia del *Ministerio del Interior*, de la *Vicesecretaría de Educación Popular*, Organisme de la FET y de las JONS que passa a dependre del *Ministerio del Interior* en el primer govern de la dictadura.

A partir de febrer de 1943 es promulga una normativa per la qual cap editorial ni cap impremta poden publicar cap tipus de material que no hagi estat prèviament autoritzat per la corresponent *Delegación Provincial de Propaganda*.⁷⁶

De les dades del seu registre d'entrada de correspondència 1943-1951 es desprèn que entre les seves tasques hi havia:⁷⁷

- Autorització dels continguts de radiodifusió.
- Autorització de les revistes estrangeres que podien circular a l'Estat espanyol.
- Autorització de balls, programes de festes majors i celebracions.

75. Mazo, L. (1948). «Para el fomento del turismo de nuestra provincia». *Los Sitios de Gerona*, (16 d'abril de 1948).

76.

77. AHG, Fons Informació i Turisme, 1-6.

- Censura i autorització de continguts de revistes.
- Relació de pel·lícules i cançons censurades.
- Recepció de fullets [per inspeccionar-ne els continguts].
- Revisió de cartells.
- Demanda d'autoritzacions per fer cantades o representacions de teatre en català.
- Recepció de guies turístiques (per revisió i censura).
- També s'ocupaven de «coses relacionades amb el periodisme».
- Cursets per preparar concursos, etc.
- Sol·licitud de permisos per realitzar exposicions i conferències.
- Autorització de clixés per a propaganda publicitària.
- Autorització per a la publicació de guies turístiques (*Guia de Banyoles i Itinerario del Arte en Gerona* a les darreries de la dècada de 1940).

De fet, de la correspondència es desprèn que s'ocupava més de la censura de pel·lícules i espectacles i de la censura de material turístic. Els clixés de propaganda eren bàsicament de productes industrials o manufacturats.

El 17 de juny de 1950 es remet una carta a Madrid⁷⁸ (jefe D. Noticias D. H.) amb els actes per a la inauguració d'una oficina de turisme. Però no s'especifica quina.

Llibreta de premsa:

De 1947 a 1950 el registre de correspondència es manté separat en dues llibretes: una per a «premsa» i una altra per a la resta de documentació que es trametia. Aquesta distinció pot fer suposar un augment tant en el volum de trameses a premsa que es feia (bàsicament diaris i emissores de ràdio) com pel que fa a la importància que s'atorgava a la informació pública. No es pot oblidar que la seva funció principal era la censura, la qual cosa també contribueix a augmentar la correspondència. S'hi inclouen:

- Comunicats a corresponsals estrangers (p. e. hi ha constància del nou corresposnal de *Los Sitios* a Holanda).
- Nomenament del corresposnal a Lima el 1948 (*Los Sitios*).
- Nomenaments de censors.

Els concursos i iniciatives per encoratjar i premiar el civisme i el manteniment de carrers per tal de crear una imatge agradable als ulls internacionals tenien, probablement, els seus orígens en la circular número 5.878, emesa per la Secció d'Actes Públics de la *Vicesecretaría de Educación Popular, Delegación Nacional de Propaganda*. Pel seu interès en aquest sentit, en reproduïm el text sencer:

«Un simple detalle de arquitectura, un lugar artístico cualquiera es muy importante como símbolo material de la tarea constructiva o demolidora que se realiza en un pueblo. Desde este ángulo artístico puede verse mejor que desde ningún otro la historia de una Ciudad. En la fisono-

78. Carta del 17 de juny de 1950.

mía artística de un pueblo se revela en fin de cuentas su fisonomía histórica. Dos siglos de incuria y abandono político tuvieron en nuestra Patria su reflejo: carbonerías afeando lugares nobiliarios, garajes instalados en templos, etc. – Destrozos, escombros y suciedad por todas partes delataban bien claramente la penetración en España de la barbarie frente-populista.

Del mismo modo que en lo político luchamos todos los días por una Patria limpia y laboriosa, hemos de esforzarnos por borrar de nuestro suelo toda huella de fealdad. Conservando la dignidad de lo antiguo y procurando con el mayor espíritu su adaptación a la hora de reconstrucción de nuestro tiempo.

En este sentido es necesario que las Delegaciones de Educación Popular acentúen su vigilancia y cuidado en cuanto se refiere a la conservación y dignidad de los rincones artísticos que existen en sus provincias, colaborando con la máxima solicitud en la obra que realiza la Junta del Patrimonio Artístico Nacional, sin desatender el cuidado y esmero que también requieren otros lugares y aspectos que se hallan fuera de la órbita propia de aquel organismo».⁷⁹

Veiem, també, que el manteniment estètic no estava tan sols enfocat a mostrar-nos a l'estranger, sinó que també era un deure patriòtic, per al país i per als seus habitants, en el sentit identitari i de conservació de les obres artístiques i patrimonials.

Jefaturas Provinciales de Propaganda

L'any 1938, les circulars que es conserven a l'Arxiu Històric de Sant Josep anaven adreçades a la *Jefatura Provincial de Propaganda de Barcelona*, no de Girona.

Una circular de 9 de juliol de 1938 ens permet deduir que eren de creació recent, com s'organitzaven i algunes de les partides que havien de constar al pressupost per al seu funcionament (personal). Així mateix, es demanava als responsables d'aquestes *jefaturas* que llistessin les persones de cada província competents en arts plàstiques (pintura, escultura, gravat, arquitectura), literatura (escriptors) i propaganda oral (oradors). Del text es desprèn que era l'establiment d'una llista dels fidels al règim.⁸⁰

És interessant aquesta circular ja que demostra que, abans de la caiguda de Barcelona i de Girona, ja entraven en contacte amb els seus per reorganitzar l'aparell de propaganda. També és interessant el llenguatge emprat.

A partir del mateix mes, el Departament de Distribució i Comercial se separava en dues Secretaries: Secretaria Tècnica i Secretaria Administrativa.

79. AHG. Fons Informació i Turisme. Vicesecretaría de Educación Popular. Delegación Nacional de Propaganda. Sección de Actos Públicos, 75. *Circular 5.878, Sobre l'arquitectura* (11 de juliol de 1944).

80. AHG. Fons Informació i Turisme, Jefe del Servicio Nacional de Propaganda. *Circular número 18* (1938).

Cadascuna de les juntes provincials havia d'enviar informes d'activitats als serveis centrals. Aquests havien de contenir, a banda d'una descripció, dades estadístiques, els efectes que l'activitat havia produït als diversos ambients (sindical, obrer, patronal, familiar, comarcal, regional...) i també lliçons apreses i propostes de millora de cara a futures ocasions. Els informes havien d'anar acompanyats també d'annexos on es recollís tota la documentació propagandística dels actes, classificada segons premsa (diaris), ràdio (transcripcions), impresos (tres exemplars de cadascun), informació gràfica (calia presentar fotografies de tots els actes, tres còpies) i altres tipus d'informacions (per exemple, croquis, models, etc.).

Al cap de poc, el gener de 1939, es creava el *Departamento Central* com a instrument del *Servicio Nacional de Propaganda*. Les seves tasques comprenien tot el procés propagandístic, des de la informació i el plantejament a l'ordre de compliment de cada servei, l'administració dels recursos econòmics i el control de l'activitat que s'havia realitzat. Aquestes quatre funcions bàsiques corresponien a les quatre seccions en què es dividia el *Departamento Central*. Una d'elles i la secretaria del departament central estaven encapçalades per personalitats d'origen català: Ignacio Agustí Peypoch (cap de la secció d'informació i planejament, escriptor) i Javier Montsalvatge Bassols (secretari del departament central, musicòleg).

El *Servicio Nacional de Propaganda* tenia un marcat caràcter de propaganda del règim, especialment en dates molt importants en el calendari: el *Día de la Victoria* i la *Fiesta de la Unificación* (anteriorment el 19 d'abril, però es va traslladar al mateix dia que el de la *Victoria*). Resulta interessant la revisió de la definició del mateix terme *propaganda* que es va fer des del *Servicio Nacional de Propaganda* a mitjan 1939:

«Desterramos de nuestro criterio un torpe sentido de la propaganda que daba a conocer el estado como se da a conocer un producto, propaganda abundante en adjetivos y un poco aturdida y aturdidora en sus fórmulas de difusión.

*Rechazamos igualmente el sentido, por desgracia demasiado general, de que la propaganda es algo así como una permanente comisión de festejos encargada de organizar los alborques nacionales».*⁸¹

A partir d'aquesta reforma, s'establia que en cada província existiria tan sols una *jefatura* de propaganda, que rebria ordres directes del Movimiento o de l'Estat a través del Servei Nacional de Propaganda. Sempre que fos possible, s'establirien les oficines de les *jefaturas* en edificis independents de la resta de serveis del Movimiento i de l'Estat, i disposarien, en la mesura del possible, de sala d'actes, biblioteca, sales de reunions, sala d'exposicions, oficines i un estand comercial atès per les membres de la Secció Femenina «*cuidadosamente seleccionadas según criterio de inteligencia y de estética y rigurosamente uniformadas*».⁸²

81. AHG. Fons Informació i Turisme, Servicio Nacional de Propaganda, 75. *Circular núm. 45 del Ministerio de la Gobernación. Definición de propaganda* (7 de juny de 1939).

82. AHG. Fons Informació i Turisme, Jefatura Provincial de Propaganda de Barcelona, 75. *Circular núm. 14 del Ministerio de la Gobernación* (27 de juny de 1939).

La censura d'espectacles, elements propagandístics (no tan sols contra el règim, sinó també de l'estètica d'aquells que li eren afins) i celebracions també era una de les tasques pròpies d'aquest organisme. L'excés de zel existent als inicis de la dictadura va propiciar la promulgació de l'Ordre de 16 de maig de 1940, que arribava a prohibir l'ús de paraules estrangeres en rètols, anuncis i similars. Així mateix, l'any 1941 es van prohibir a tots els caps provincials les relacions internacionals, tant en l'àmbit professional com personal: sol·licituds de dades, obtenir col·laboracions, respondre consultes i publicar notícies o fer pública propaganda estrangera, tret que s'autoritzés específicament. Poc després, una nova circular feia necessari que aquests mateixos caps comunicessin totes les seves sortides de la població de residència i qui els substituïria en les seves funcions, i se'ls prohibiria incorporar llibres a les biblioteques de l'entitat sense autorització prèvia.⁸³

Entre 1941 i 1942 passen a dependre de la *Vicesecretaría de Educación Popular*. – *Ley de 20 de Mayo de 1941 que transfiere los Servicios de Prensa y Propaganda del Ministerio de la Gobernación a la Vicesecretaría de Educación Popular*.

A partir de 1942 una nova circular regula el procediment a seguir per a la concessió dels permisos per a l'edició i distribució d'obres impreses, entre les quals es troben inclosos els fullets de propaganda.⁸⁴ D'acord amb aquesta, els impresos no periòdics i de circulació privada (on s'inclouïen les postals) no havien de ser autoritzats, però sí que estaven sota la vigilància dels delegats provincials d'Educació Popular. Pel que fa als fullets i llibres de menys de trenta-dues pàgines (on trobaríem totes les publicacions de propaganda turística, excepte, potser, les guies) les Juntes Provincials estaven facultades per autoritzar-los, sempre que no fessin referència a temàtica historicopolítica del règim, el Movimiento o la Falange, temàtica militar, temàtica religiosa o fossin publicacions en fascicles. Els llibres pròpiament dits havien de ser autoritzats per la *Delegación Nacional de Propaganda*.

Durant la crisi del paper de 1940-1942 es va prohibir específicament incloure anuncis a les publicacions, a part d'excepcions molt concretes, a fi d'estalviar material. Recordem que, en aquella època, moltes guies turístiques, si no totes, inclouïen pàgines senceres d'anuncis, per abaratir-ne el cost per a l'usuari final i facilitar-ne la venda. Una de les tasques de la *Delegación Nacional de Propaganda* fou racionar el paper disponible per a publicacions, limitant-ne els estocs i l'abastiment a les editorials, botigues i altres establiments comercials.

b) Desarrollismo (1951-1969)

Per Decret Llei de la Presidència del Govern espanyol, el 19 de juliol de 1951 es va crear el *Ministerio de Información y Turismo* amb les següents direccions generals: Premsa, Informació, Radiodifusió, Cinematografia, Teatre i Turisme.

83. AHG. Fons Informació i Turisme, Ministerio de Información y Turismo, 75. *Nota signada per Serrano Suñer* (16 de maig de 1940).

84. AHG. Fons Informació i Turisme, Vicesecretaría de Educación Popular. *Delegación Nacional de Propaganda*, 75. *Circular núm. 110, Procediment de concessió de permisos* (1942).

Mariano Urzáis Siva va substituir Luis A. Bolín el juliol de 1962 com a responsable de la Direcció General de Turisme.

Fins que Gabriel Arias Salgado va ser ministre, la política turística va ser força continuista en relació amb la dels anys quaranta. Els pressupostos continuaven sent escassos i el crèdit hotelier tampoc era el que es necessitava.

Algunes normes del moment són l'obligació dels hotels de mostrar les llistes de preus, l'aprovació del Reglament per a l'exercici de Guies, Guies-Intèrprets i Correus de Turisme, la regulació de turistes en cases particulars, l'ampliació i modificació del Reglament sobre transport de viatgers per carretera fet per AAVV, la prohibició d'instal·lació en un entorn de 10 km d'un nou establiment d'allotjament quan hi hagi un Alberg o un Parador de Turisme; es reglamenten els càmpings i les activitats de l'hoteleria i de les AAVV.

A partir de juliol de 1962, Manuel Fraga Iribarne serà el nou ministre d'Informació i Turisme, càrrec que exercirà fins a 1969. En aquesta etapa l'objectiu prioritari va ser aconseguir el màxim creixement. La intervenció de l'Estat es va centrar en aquests tres objectius: control de preus i qualitat de serveis (entre els quals l'entrada del concepte menú turístic), foment de la capacitat d'allotjament (entre les accions, préstecs per a la construcció i venda d'edificacions per a estrangers en zones turístiques) i organització administrativa. Entre aquestes accions, hi hagué la reglamentació de les activitats turístiques informatives privades; el registre de denominacions geo-turístiques; el registre d'empreses i activitats turístiques; l'ordenació de restaurants i la creació del menú turístic; el règim de reserves hoteleres; l'estatut ordenador de les empreses i de les activitats turístiques privades; l'ordenació de cafeteries, càmpings, apartaments i altres allotjaments similars; l'ordenació turística de les ciutats de vacances; la determinació de zones i rutes turístiques, i l'ordenació del treball per a la indústria hotelera i l'ordenació de l'oferta turística.

L'administració va voler fomentar l'oferta turística a través de la formació amb la creació de l'Escola Oficial de Turisme i el Reglament dels centres no oficials d'ensenyament turístic.

Per atendre millor la demanda, es va crear el llibre d'interès turístic i de la festa d'interès turístic, es van ordenar els CIT i es va regular el registre d'empreses turístiques exportadores.

Aquest ministeri va estar vigent en l'època en què l'Estat espanyol va experimentar un enorme creixement del sector turístic, no tan sols del fenomen (fluxos de visitants, oferta, etc.), sinó també de l'administració mateixa.

Segons Moreno (2011), la creació del *Ministerio de Información y Turismo* no va suposar un canvi substancial en l'administració turística.⁸⁵ El turisme va mantenir la seva Dirección General (tal com també ho feren la premsa, la radiodifusió, el cinema i el teatre) i la seva divisió per seccions.

85. Moreno, A., & Villaverde, J. (2019). «De un sol a otro: turismo e imagen exterior española (1914-1984)». *Ayer. Revista de Historia Contemporánea*, 95-121.

En canvi, els anys cinquanta van suposar un creixement turístic molt notable. Si bé no s'arribaria encara a les xifres de la tercera fase, a mitjan dècada el país rebia un milió i mig de turistes anualment (Vallejo, 2015a),⁸⁶ una xifra gens menyspreable en la qual Girona tenia un paper destacat.

La creació del *Ministerio de Información y Turismo* l'any 1951 va suposar un cert trencament amb les institucions i administracions prèvies, i el seu ministre, Gabriel Arias Salgado, va passar a estar al capdavant de la informació i la propaganda que es difonia. Entre les seves competències, el Ministeri englobava totes les que havien correspost a la *Dirección General de Turismo*, que va assimilar, juntament amb la *Subsecretaría de Educación Popular*. Assimilar també aquestes darreres va comportar efectuar canvis a les diferents delegacions d'Educació Popular, que van passar a ser *Delegaciones Provinciales del Ministerio de Información y Turismo*, assumint-ne també certes competències. Les *Juntas*, prèviament ocupant els llocs dels Sindicats d'Iniciativa a les províncies que no en tenien, van passar a comptar amb presència obligatòria a totes les províncies, independentment d'aquest factor, i es va crear una nova comissió destinada a abordar la vessant interministerial del turisme.

Pel que fa al cas gironí, el ja mencionat *Fomento de Turismo de Gerona* va reflectir la necessitat de recuperar antigues institucions davant d'una creixent presència de turistes, per optimitzar-ne la gestió. Aquesta associació va reunir-se en assemblea per gestionar-ne la constitució oficial l'any 1950. El seu programa inicial, de tres dies sencers, contenia un seguit d'actes variats:

«JUEVES DIA 15: CURSILLO PARA FORMACIÓN DE DELEGADOS

A las 4 de la tarde: instrucciones sobre organización, iniciativas y preguntas y Conferencia sobre Monumentos Provinciales por don Joaquín Pla Cargol.

A las 7'30: Conferencia pública sobre Turismo por don Vileriano Simón.

A las 10 de la noche: proyección de Reportajes Turísticos.

VIERNES DIA 16: ASAMBLEA GENERAL

Con asistencia de la Dirección General del Turismo, Autoridades Provinciales, Alcaldes de las poblaciones afectadas. Consejo Asesor y Junta Directiva del Fomento del Turismo de Gerona y de sus Delegados Locales.

A las 10 de la mañana: Misa del Espíritu Santo.

A las 11: Constitución Oficial del Fomento del Turismo de Gerona y cierre del acto por el Excmo. Sr. director general.

A las 5: Conferencia sobre urbanismo por el Arquitecto Sr. Margarit: iniciativas, Ruegos y Preguntas.

86. Vallejo, R., (2015a). «¿Bendición del cielo o plaga? El turismo en la España franquista, 1939-1975», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 37, p. 89-113. Recuperat de: http://dx.doi.org/10.5209/rev_CHCO.2015.v37.50988

A las 10'30 de la noche: Sesión de gala en honor de los señores asambleístas.

SÁBADO DÍA 17: INAUGURACIÓN OFICINA INFORMACIÓN

A las 11 de la mañana: Visita a los Monumentos de la capital.

*A la 1: Bendición de la Oficina y Vino de Honor».*⁸⁷

Resulta particularment destacable una reflexió presentada pel secretari general de Turisme en el discurs pronunciat el segon dia d'aquest acte, en el qual va enunciar que el turisme resultava una activitat particularment interessant i digna de foment perquè, a diferència d'altres sectors econòmics que produeixen matèries per obtenir beneficis posteriorment, el turisme no requereix l'elaboració prèvia de cap material al qual s'ha de renunciar.⁸⁸ A més, el mateix secretari general també feia referència al turisme com a oportunitat per desfer-se de qualsevol tipus d'estigma que els estrangers poguessin tenir dels espanyols com a nació, o del règim, presentant-los la realitat diària perquè ells poguessin fer-ne propaganda posteriorment, en retornar a les seves llars.

El reglament oficial de l'entitat va ser aprovat el mateix any. Hi constava l'objectiu d'atraure estrangers al territori i manifestar les bones qualitats de la província i els seus atractius, coincidint amb la línia de pensament mostrada prèviament pel secretari general. A més de servir d'assessor per a les entitats estatals, Fomento també buscava millorar els recursos i serveis que els sectors públic i privat del turisme oferien a la província; protegir i fer constar les llegendes populars, tradicions i folklore local; incentivar i coordinar activitats esportives o celebracions de festivals i festes; assistir els viatgers i facilitar-los informació rellevant, i esperonar la creació de museus al territori, per preservar i presentar diferents aspectes i dimensions gironins.⁸⁹

A les comarques del territori es van crear assemblees locals que en poguessin optimitzar la gestió, per millorar la participació de tants agents com fos possible, i proporcionar vocals per a la Junta Directiva, tenint en compte més punts de vista i espais. Aquesta mateixa junta comptava amb un president, un tresorer i un secretari, a més dels vocals de totes aquestes comarques i tres per la capital de província. A la vegada, l'entitat podia desenvolupar un consell assessor per rebre un informe de la Junta Directiva i sol·licitar així consell per a futures actuacions. Els membres de la primera Junta van ser:

President:	Pedro Bretcha Galí
Tresorer:	José Cruz Estrada
Secretari:	Joaquim Soler Serra
Vocal:	Ramon Nicolazzi Barrera
Vocal:	Enrique Descayre Salgas

87. AHG. Avance del Programa de la Asamblea de Turismo de Gerona. 1950.

88. (1950) «Ayer quedó constituido el Consejo Asesor de la Junta del Fomento del Turismo en la Provincia». *Los Sitios de Gerona* (17 de juny de 1950).

89. AHG. *Reglamento de la asociación Fomento de Turismo de Gerona* (14 de setembre de 1950).

L'entitat va organitzar algunes actuacions de particular rellevància, com un concurs de fotografia de Girona, que va passar a ser celebrat anualment, amb l'objectiu de presentar imatges que representessin els aspectes més positius i atractius de la regió, i poder servir així com a promoció. 28 municipis del territori van atorgar premis d'àmbit local, mentre a Girona s'obria la participació en cinc categories diferents: retrat, paisatge, monuments, esports i Costa Brava. La participació va ser gran, si bé gairebé exclusivament masculina (només es registra la participació d'una dona, Maria Teresa Obiols, que va presentar una imatge a la categoria de paisatges). L'èxit de la competició va acabar tenint un caràcter internacional.

Hi va haver altres actuacions destacades, com ara una comissió mixta elaborada conjuntament amb el Rosselló i les Valls d'Andorra, que el Fomento de Gerona va aprofitar per poder establir vincles amb entitats de la Catalunya Nord i Andorra, recorrent pobles de la Costa Brava i visitant Perpinyà.⁹⁰ *Gerona Turística*, una revista de curta durada (1952-1953), va aparèixer en aquest mateix context per realitzar publicacions destinades únicament a parlar del turisme. Aquesta capçalera presentava articles breus en català, castellà i francès, que comptaven amb una gran profusió d'imatges i feien referència a diversos territoris de la província: Girona, Ripoll, Santa Coloma de Farners, Figueres, l'Escala, Fornells, Puigcerdà, la Vall de Núria, la Molina, Lloret de Mar, Palamós, Tamariu, Blanes, Tossa de Mar, Llafranc, Roses, l'Estartit, Sant Hilari Sacalm, Caldes de Malavella, Calella de Palafrugell, el Port de la Selva, Sant Feliu de Guíxols, Empúries, l'escola d'Olot i Ribes de Freser. Els articles se centraven principalment a descriure els territoris, parlant de la seva bellesa física però també de tradicions o esdeveniments que s'hi celebraven. Apareixen articles de Josep Pla i de J. Pla Cargol, John Langdon-Davies, Cedric Salter, A. Pastor Foraster, Bories, L. D'Andaritz, E. Fàbregas Barri, Petronio, José Francès, Carlos de Bolós, J. Romeu Figueras, Melchor de Olaso i Valeriano Siumón en el número d'agost de 1952. La selecció de fotos de la revista era del I Concurs Internacional de Fotografia de Girona.

En qualsevol cas, malgrat dur a terme aquests diversos projectes, l'associació de Fomento va ser una entitat farcida de controvèrsia, com es pot constatar amb el fet que el seu únic director, Pedro Bretcha, dimitís l'any 1956 i no s'arribés a trobar-ne un substitut, de manera que el nom del director sortint va aparèixer sobre el paper fins l'any 1966. Els pressupostos que els eren destinats, unes vint-i-cinc mil pessetes, tampoc no els van arribar a ser pagats durant els primers anys de l'associació, on eren regularment cancel·lats. A més, *Industriales del Ramo de Hostelería y Similares de la Provincia de Gerona*, una de les entitats que pagaven les quotes d'associació, no havia rebut resposta a les seves peticions d'aprovació dels estatuts oficials, ni havia estat convidada a participar en cap consell ni reunió, com van manifestar enèrgicament en una carta enviada al governador provincial. El Govern Civil va acabar exigint a l'associació còpies de tota la documentació important amb la qual comptessin: llistes de socis, estatuts, llibres de comptes anuals, transcripcions

90. (1953) «Clausura en Sant Feliu de Guíxols de la Asambleu Turística». *La Vanguardia* (28 de juny de 1953).

i actes de totes les reunions, l'any 1957. Aquest gest va acabar comportant una inspecció per part d'un oficial del Govern Civil, que va derivar en un seguit de multes a membres de l'entitat que havien incomplert els seus propis estatuts i no havien acomplert les seves tasques durant els primers set anys de vida de l'associació. Així, l'any 1958, com a resultat de la inspecció, l'associació va rebre un procediment d'urgència per malversació, que va constar sobre el seu expedient.⁹¹

L'any següent, el delegat sindical provincial, Luis Saura Marcos, a partir de converses amb el *Sindicato Provincial de Hostelería y Similares*, va comprovar que aquesta entitat protestava per la manca d'actuació de l'associació de Fomento, i va donar suport a una sol·licitud per destinar els recursos i béns de Fomento al *Servicio de Propaganda y Fomento del Turismo del Sindicato Provincial de Hostelería y Similares*. Aquell mateix any, doncs, tres dels membres de la Junta Directiva de l'associació de Fomento van sol·licitar efectuar una reunió per discutir la dissolució de l'entitat.⁹² L'Associació va dissoldre's oficialment el 16 de juny de 1959, en resposta a les dures crítiques que rebien per part dels seus nombrosos associats i la ineficiència que s'havia relacionat amb la seva gestió dels pressupostos, recursos que, des de llavors, es destinarien a les *Juntas Provinciales*, juntament amb l'assumpció de les seves funcions. Ara bé, resulta destacable que l'associació encara constava com a entitat existent l'any 1966, si més no al Registre Civil, que es va encarregar de fer-la desaparèixer aquell mateix any, arran de la reforma de la Llei d'associacions.

La *Federación Española de Sindicatos de Iniciativa y Turismo* (FESIT) era una altra entitat prèvia al franquisme, constituïda l'any 1931 a tot l'Estat, amb l'objectiu de gestionar el turisme a partir de l'acció mancomunada (Luque, 2015).⁹³ El Sindicat d'Iniciativa gironí en va formar part des del principi, si bé la Guerra Civil va interrompre el FESIT i les seves actuacions. L'any 1942 es va tornar a activar, malgrat que hi havia menys de la meitat de la seixantena de sindicats que n'havien arribat a formar part abans de 1936. Ara bé, mentre s'esperonava la creació de Juntes, també es permetia que aquestes fossin substituïdes per Sindicats d'Iniciativa si aquests es reformaven, un fet que va tornar a manifestar la voluntat de federar-se, amb el suport oficial del govern. L'any 1953 la representació gironina es va adherir al FESIT, amb membres dels Sindicats de Girona, Figueres i Sant Feliu de Guíxols presents en una conferència que es va celebrar justament a Sant Feliu. Pedro Bretcha Galí, Enrique Descayre Salgas i José Cruz Estrada van formar part del FESIT en representació de Girona entre 1954 i 1957.

La província va aprofitar l'oportunitat que els donava la celebració de la XVIII Assemblea Nacional de Turisme per presentar el territori i manifestar alguns dels seus principals pro-

91. AHG. Correspondencia del Procedimiento de urgencia (27 de maig de 1958).

92. AHG. Correspondencia de la Delegación Provincial de Gerona al Gobernador Civil de la Provincia (27 de febrer de 1959).

93. Luque, A., (2015). *El desarrollo del sector turístico durante la Segunda República y el Primer Franquismo: la Federación Española de Sindicatos de Iniciativa y Turismo*. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/10630/10064>

blesmes, que comptaven resoldre amb el suport de l'Estat, sobretot buscant millorar-ne les xarxes viàries. Ara bé, també van destacar altres problemes rellevants, com la necessitat d'invertir en les comunicacions de Camprodon, que consideraven un centre significatiu del turisme de muntanya, d'hivern i estiu; la necessitat de preservar la riquesa piscícola a la Cerdanya per poder mantenir la pesca recreativa i el seu atractiu turístic; desenvolupar l'urbanisme de la Costa Brava, però tenint en compte el seu paisatge, que era necessari respectar, o la necessitat d'establir més vincles amb França i Andorra per facilitar les relacions entre aquests països i millorar el turisme. Girona fins i tot va donar suport a la idea de crear una revista de promoció turística que representés tot l'Estat, si bé es va tractar d'una proposta que no va acabar tenint èxit. En tot cas, demostra que Girona buscava una participació activa en les discussions turístiques nacionals, i plantejava nombrosos aspectes a tenir en compte, implicant-se en la presa de noves decisions i debats.

Pel que fa a la *Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular*, va constituir-se a Girona l'any 1954, amb la presència de l'alcalde de Girona, el president de la Diputació, el delegat de Belles Arts, el president de la Cambra d'Indústria i Comerç, un enginyer d'obres públiques i, encertadament, el delegat provincial d'Informació i Turisme.⁹⁴ La composició d'aquest grup va acabar essent la següent:

Governador civil	Luis Mazo Mendo
Delegat provincial del <i>Ministerio de Información y Turismo</i>	José María Noguera Massa
President de la Cambra d'Indústria i Comerç	Agustín Coromines Duch
Secretari de la <i>Comisión de Monumentos</i>	Joaquim Pla Cargol
President del <i>Sindicato de Hostelería</i>	Ramon Nicolazzi
President de la Diputació i de Foment del Turisme	Pedro Bretcha Galí
Delegat provincial de FET i de las JONS	Cosme Cases Camps Ramon Bover Vila (a partir de 1958)

L'any 1957, a aquesta composició inicial s'hi van afegir sis membres vocals més per poder atendre nous àmbits que no s'havien tingut en compte prèviament.

Arquitecte en cap de l'Oficina Tècnica de la Comissió Provincial d'Urbanisme	José Claret Ruvira
Delegada de Propaganda, Premsa i Ràdio del Movimiento	María Alonso Canals
Director de <i>Los Sitios</i>	Fulgencio Miñano Ros
Director d'E. A. J. 38 <i>Radio Gerona</i>	Emilio Banda Moras
Representant del <i>Patronato de la Pasión</i>	Joaquim Pla Dalmau
President del GEiEG	Carlos Iglesias Mas

Entre les seves funcions, la Junta buscava millorar les comunicacions i les xarxes viàries de la província, a més de centrar-se a elaborar una gran campanya de promoció turística a

94. AHG. Acta de la sesión constitutiva de la Junta de Turismo de Gerona.

partir de fulletons en diversos idiomes (majoritàriament francès, anglès i alemany) i altres recursos gràfics. Els fulletons havien de complir rigorosament un seguit d'instruccions per poder ser aprovats pel *Ministerio de Información y Turismo*, com ara especificar la situació de cada lloc comprès, recalcar-ne breument la història, clima, art, llocs d'interès, esports, cuina regional, folklore i tradicions... Les estructures turístiques havien de ser les més destacades, presentant allotjaments, hotels i restaurants, però també especificant les xarxes viàries, tot redactat amb text enunciatiu i fent-hi constar mapes. Es publicaven guies hoteleres, mapes, àlbums i cartells publicitaris que presentessin la pluralitat del territori, amb representació de la capital, però també de la Costa Brava, el Pirineu o el medi natural, boscos i muntanyes.⁹⁵ Si la tirada de fulletons o cartells sobrepassava el pressupost del qual es disposava, se solien demanar subvencions i ajudes al *Ministerio de Información y Turismo*, que gestionava aquests aspectes. En aquest mateix context, a la província de Girona, resultava habitual haver de realitzar nombroses reimpressions en conseqüència de guies exhaurides, tant per a l'estranger com dins del mateix país.

La Junta feia arribar aquests materials a diferents empreses i agències, a més d'oficines nacionals com la de Barcelona o la de València, i s'encarregava de corregir els errors sobre la província de Girona que localitzessin en guies realitzades per agents externs, fent-los arribar els aclariments pertinents. Fins i tot s'enviaven aquestes guies a professors universitaris que poguessin difondre i promocionar els llocs escollits entre l'alumnat.

També realitzaven inspeccions a allotjaments, sobretot a càmpings que s'anaven aprovant un rere l'altre en aquest període, i garantien unes mínimes condicions compreses en reglaments aprovats per respondre a les necessitats d'aquest context.⁹⁶ Vetllar pel compliment de les lleis i les normes era una tasca rellevant d'aquesta entitat, facilitant als ajuntaments explicacions i aclariments en cas de dubte. Més enllà d'aquests aspectes, gestionaven tota mena d'activitats variades: l'elaboració de mapes arqueològics de Girona, concursos de propaganda turística, l'elaboració d'àlbums o la realització de curses i festivals.⁹⁷ Els diners de les subvencions que rebien, doncs, es destinaven a tres grans activitats: elaboració de material propagandístic (180.673 pessetes), inspeccions a càmpings i altres entitats (20.000 pessetes) o concessions a empreses privades per desenvolupar o gestionar activitats i recursos (10.000 pessetes).

Després de 1959, a finals de la dècada, la demanda de materials gràfics i descriptius de Girona va anar en augment, sobretot en la seva vessant internacional, ja fossin oficines d'informació, agències de viatges, entitats particulars o fins i tot escoles i centres docents.⁹⁸ Es va apostar també per facilitar que s'instal·lessin dispositius de televisió en aquestes oficines i allotjaments, i es va intentar no construir ni alterar la bellesa física dels llocs en els quals es desenvolupaven projectes urbanístics, comprenent l'atractiu que suposava per als

95. AHG. Asamblea Hotelera (21 de novembre de 1958).

96. AHG. Acta de la Junta Provincial de Turismo de Gerona (24 de juliol de 1956).

97. AHG. Memoria de las actividades de la Junta Provincial de Turismo de Gerona (31 de desembre de 1958).

98. AHG. Junta Provincial del Turismo de Gerona (10 de gener de 1957).

turistes.⁹⁹ Ja no es tractava només de no desenvolupar indústria o edificis a la zona, sinó que fins i tot es parlava de la necessitat d'allunyar-ne venedors ambulants que poguessin causar mala imatge en cas de ser-hi presents.¹⁰⁰ Altres preocupacions del moment es relacionaven amb el fet de poder abastir d'aigua els pobles de la costa, que no tenien gaires xarxes construïdes, però també amb procurar que la reacció de la població respecte als estrangers fos decent i correcta.

A finals dels cinquanta, la promoció turística es va anar diferenciant per recursos i zones cada vegada més clarament. Per un costat, Girona com a ciutat, promocionar els Pirineus i la muntanya, o la Costa Brava i les platges, amb cartells i murals diferenciats.¹⁰¹ Entre 1959 i 1962, tot el pressupost de la Junta es va concedir a actuacions turístiques en si, justificant-ho amb aclariments com aquest:

«(...) las peculiares circunstancias que concurren en esta Provincia, limítrofe con Francia, con la que comunica por tres puestos fronterizos, su proximidad a grandes núcleos de población como son Barcelona y su zona de influencia, y la existencia dentro de sus límites de una zona turística de tan relevante interés como la Costa Brava, hacen que penetre y discurra por esa Provincia una enorme afluencia turística, que en gran proporción permanece temporalmente en ella, atraída por sus bellezas naturales».¹⁰²

Cada any, redactaven memòries de les seves actuacions i intervencions, que s'enviaven al *Ministerio de Información y Turismo*, on es podien justificar les seves tasques i despeses.¹⁰³ Amb el canvi de dècada, també es manifesta més interès pels allotjaments i serveis variats. Les *Juntas*, però, no formaven part de l'administració, sinó que se centraven a analitzar el turisme en l'àmbit provincial i presentar propostes d'actuació, per fomentar el turisme a través d'activitats i donar-lo a conèixer a partir de propaganda. Eren una entitat dotada de gran autonomia, si bé van haver d'acceptar certes condicions de l'Estat, com incorporar a les seves files agents provinents del món de la comunicació i la difusió (directors d'emissores de ràdio, de premsa...). L'any 1963 suposaria el final d'aquestes *Juntas*, que van ser englobades dins la *Comisión Provincial de la Junta Central de Información, Turismo y Educación Popular*.

Les *Juntas Locales* van ser una altra mena d'entitats que van originar-se en aquest mateix context, ja que la normativa desenvolupada pel *Ministerio* aprovada entre 1956 i 1957 va permetre que les *Juntas Provinciales* poguessin constituir també certes seccions en altres indrets que no fossin capital de província, però que disposessin de suficient rellevància o

99. AHG. Correspondència del governador civil a l'enginyer en cap d'Obres Públiques.

100. AHG. Correspondència de l'alcalde de Sant Feliu de Guíxols (7 de març de 1959).

101. AHG. Correspondència a Madrid del delegat provincial informant de la tirada de cartells.

102. AHG. Memòria d'activitats desenvolupades per la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular de Gerona.

103. AHG. Memoria de las actividades desarrolladas por la Junta Provincial del Turismo de Gerona durante el ejercicio de 1955.

interès des del punt de vista de l'Estat.¹⁰⁴ Els criteris i requeriments per a aquests llocs d'interès s'havien fixat prèviament l'any 1953, i van començar a organitzar-se al voltant de les figures dels alcaldes, que n'assumien la presidència i havien de redactar informes d'actuació anual. Convertir-se en *Juntas Locales* els permetia dur a terme la seva pròpia promoció turística, i organitzar esdeveniments, competències que els municipis que no comptaven amb una Junta pròpia havien de gestionar des de la Provincial. En alguns casos, va ser la mateixa *Dirección General de Turismo* la que va proposar que en un lloc d'interès s'hi establís una Junta, com seria el cas de Lloret de Mar.¹⁰⁵ Entre altres *Juntas Locales* destacades, hi havia les de Puigcerdà, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Tossa de Mar i Blanes.

Les *Juntas Locales* havien de realitzar un pagament a les *Provinciales* per garantir la seva presència, una quota que va ser àmpliament discutida fins a establir que aniria estretament vinculada a l'influx turístic amb el qual comptés el territori, que va entrar en vigor a partir de 1956.

Igual que les *Juntas Provinciales*, les *Juntas Locales* van acabar cedint pas als Centres d'Iniciativa Turística. El seu bagatge, coneixement i experiència van anar transvasant-se cap a aquests Centres. L'Estat i la seva estructura no podien donar resposta a una allau de problemes, plantejaments i situacions que requerien, cada vegada més, dedicació total. Les estructures creades fins aleshores no podien ser efectives ni suficientment satisfactòries. Abans d'aquest pas, però, veiem com el nombre de participants actius en aquestes entitats havia augmentat de manera exponencial per respondre també al creixement del turisme. No només havia crescut pel que feia a quantitat, sinó que també havia integrat noves facetes, d'àmbits com el món de les comunicacions o dels transports. El contingut artístic o cultural que hi havia hagut des del principi, doncs, va deixar de ser un eix vertebrador del turisme per convertir-se en un atractiu més entre la resta, a mesura que avança la massificació i el turisme es torna més complex i variat (Vidal, 2006).

Subsecretaría de Información y Turismo (1967-1977) - Delegación provincial

El juny de 1969 es van traslladar les oficines al carrer Joan Maragall núm. 35, 5a planta (abans eren al carrer Ferran Agulló 3, entresol).

Juntament amb l'*Instituto de Estudios Turísticos*, organitzaven jornades de formació de diverses tipologies. Per exemple, el 1970 en van fer una sobre administració d'apartaments turístics a la Casa de Cultura de Girona (c/ Bisbe Lorenzana).

El 5 de maig de 1972 el delegat provincial enviava una carta a la sucursal gironina del Banco de España sol·licitant-li que fos cancel·lat el compte corrent existent a nom de *Delegación Provincial de Información y Turismo – Ministerio de Información y Turismo*.¹⁰⁶

104. AHG. Memoria de las actividades desarrolladas por la Junta Provincial del Turismo de Gerona durante el ejercicio de 1956.

105. AHG. Correspondència del director general de Turisme al governador (19 de febrer de 1958).

106. AHG. Documentació relativa a la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo.

A l'època, sobretot a partir de mitjans dels anys 60, diversos col·legis de diferents nivells educatius (presumiblement els que tenien alumnes de famílies humils) escrivien a la *Delegación Provincial* demanant subvencions per fer viatges culturals (o culturals i d'oci) de final d'estudis.

D'alguna manera «apadrinava» altres entitats. Per exemple, abans que la Comunitat Turística de la Costa Brava estigués formalment constituïda (tingués raó social, etc.) es va subscriure a premsa en el seu nom (*Diari de Barcelona*).

El 1968 es van rebre 100.000 pessetes de la *Unidad Central Económica Administrativa* per realitzar campanyes de propaganda, entre les quals hi havia exposicions de recursos turístics a Madrid i Valladolid (itinerants per altres capitals) i cicles de divulgació cultural en cineclubs de la província (inaugurats a la Tallada amb una conferència de Juan Viñas, presentador de TVE).

El 1971, es va encarregar a uns quants funcionaris la confecció d'informes tècnics en indústries turístiques.

Es té notícia que el 30 de novembre una delegació d'agents de viatges de San Francisco estava visitant la Costa Brava i van assistir a un dinar ofert al Parador d'Aiguablava. Allà, a més de reunir-se amb José Maria Noguera Massa (delegat provincial), també ho van fer amb diversos empresaris de la província: l'Hostal de la Gavina i el Parador d'Aiguablava, dos establiments que normalment col·laboraven quan venien *fam trips* (agents de viatges o periodistes, bàsicament) o es feia algun tipus d'esdeveniment (inauguració de l'aeroport, etc.).

El 18 d'octubre de 1975, un grup d'agents de viatge alemanys van al restaurant Mas Sicars (pagats per la *Delegación Provincial del MIT*).

A més, el *Ministerio (Delegación Provincial)* també en algunes ocasions donava diners per a l'organització d'esdeveniments culturals (incorporava la *Dirección General de Cultura Popular*). Per exemple, ja mort Franco, el març de 1977 va concedir un ajut de 25.000 pessetes per a la campanya de divulgació de l'obra de mossèn Jacint Verdaguer i Santaló (exposicions-homenatge).

Algunes de les seves *Delegaciones Provinciales* tenien idees, si més no originals, que amb el temps s'han popularitzat (o han desaparegut, segons el cas) i era tasca dels serveis centrals fer-ne difusió entre la resta de *delegados provinciales* per tal que les coneguessin i valoressin l'interès d'implementar-les a la seva zona de referència (a vegades els deien que s'havien d'implantar). Per exemple, el 1963 la *Delegación Provincial* de Lleida va instal·lar vitrines en diferents llocs de la ciutat (jardins...) en les quals s'exposaven informacions i fotografies d'interès turístic. A més, en la seva recomanació d'estendre aquesta iniciativa, la *Dirección General de Promoción del Turismo* remarcava el fet que aquestes vitrines podien donar lloc a concursos de temes turístics de fotografies, aquarel·les i dibuix, entre d'altres, a més d'indicar la conveniència que la *Delegación Provincial* renovés freqüentment (setmanalment) les fotografies a partir de les proporcionades per la *Dirección General*.

Un altre exemple: l'any 1966 la *Delegación Provincial del MIT* a Granada va crear plaques turístiques per a cotxes, en les quals figuraven els noms de Granada - Sierra Nevada -

Costa del Sol per tal que col·laboressin en la campanya de propaganda turística. A més de vendre's a la mateixa oficina d'informació, es venien també en agències de viatges i altres establiments de la ciutat.

Com a mínim ja des de 1964 la *Dirección General de Promoción del Turismo* (dins del MIT) remetia al delegat provincial el *Plan de Propaganda y Publicidad para 1964* (no trobat). Per a la seva elaboració s'havien realitzat diversos estudis de mercat (i també contenia un pressupost dels estudis que es realitzarien l'any següent). Així mateix, es demanava als *delegados provinciales* que animessin les empreses a participar (posant publicitat, etc.) en les diverses campanyes i actuacions previstes.

Dirección Provincial de Turismo

Ministerio de Información y Turismo. Delegación Provincial de Gerona

Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular.

Segons una guia hotelera de la província de Girona editada per a la temporada 1961-1962, existien tres oficines d'informació turística de la *Dirección General de Turismo* ubicades a Girona (c/ Ciutadans), la Jonquera (davant la duana) i Portbou (a l'estació internacional).¹⁰⁷ La ubicació d'aquestes oficines ve a confirmar la dita popular, escrita per l'alcalde de Girona el mateix 1962: «*Gerona, puerta de entrada a España*».¹⁰⁸

En general, la documentació que s'ha trobat en aquest període genera la impressió que d'alguna manera la normativa turística acabava adaptant-se al comportament dels turistes i de les agències d'intermediació, més que no pas al revés, i que existia una profunda voluntat de foment i servei al visitant estranger. Per exemple, en la correspondència de l'època no és estrany veure frases com «*animados por el mejor espíritu turístico*» per justificar algunes accions, o també trobem cartes que ens expliquen com s'ha deixat d'exigir determinats certificats i tràmits administratius per poder entrar embarcacions recreatives al país o per la circulació dels anomenats autobusos llançadora.¹⁰⁹

Funcionament i actuacions diverses i de la *Dirección Provincial de Turismo*.

L'any 1965, el delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* era Felipe Munuera Quiñonero. A partir de 1966, va ser José Luis González Sobral.

El ministeri tenia delegats locals a moltes poblacions. Per exemple, a Anglès (José M. Suñé Gurnés - 1964),¹¹⁰ Girona i Castellfollit de la Roca (Jesús Pau Soler, de professió mestre nacional).

107. Casa de Cultura. FEG 30/19 Pedro Ordis, alcalde de Girona (1962).

108. Pedro Ordis, alcalde de Girona. 1962. Casa de Cultura FEG-30/19. XIV Campeonato Mundial de Bocchas. I Campeonato Mundial Juvenil. Girona (25-28 de octubre de 1962).

109. AHG. Fons Informació i Turisme, 78.

110. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de José M. Suñé Gurnés per entregar segells* (1964).

El Ministeri era responsable de promoció, però també se'l contactava per a altres problemàtiques que afectaven el turisme, com ara quan hi va haver un problema amb el subministrament d'aigua a la zona de Calonge (1967). Entre les seves funcions trobem:

- Centralització i repartiment de fullets i material d'informació turística (a través del *Servicio de Publicaciones*).
- Autorització per a la realització de certàmens, concursos, etc. (els de turisme i promoció, però també d'altres, com els de cinema, etc.).
- Intermediació entre propostes interessants privades i ajuntaments (*Hispano Automática*: – *grabar a los turistas su voz*).

L'any 1966, si bé hi ha constància d'edicions anteriors en determinades regions, la *Subsecretaría de Turismo* participava com a membre del jurat i com a promotora en la campanya *Mantenga limpia España*, dins de la qual es van convocar els *Premios Nacionales de Turismo para Embellecimiento y Mejora de los Pueblos Españoles*. Aquest certamen premiava l'obra d'un centre escolar per província (per a alumnes d'entre 7 i 14 anys) que es distingís per la seva contribució a les tasques de neteja i embelliment. Per tant, ja existia una certa consciència (tot i que fos molt embrionària) de la necessitat de mantenir el país, o si més no la seva imatge, en les degudes condicions estètiques, i que per a això era necessària la implicació de la població local mateixa. Aquests premis eren de caràcter anual.

De forma sintètica, una idea subjacent en aquests concursos queda recollida en una carta del governador civil de la província d'Àvila, escrita el 1956. Malgrat que es dirigia als ajuntaments, animant-los, sota pena de sanció, a cuidar l'estat dels seus termes municipals, es basa en el mateix esperit que aquests concursos, i és significatiu el fet que basa la seva importància no només en la impressió que es causi al visitant:

*«Estas medidas deben intensificarse en los pueblos donde tradicionalmente acude gran número de turistas y precisamente en la época en que esto sucede, pero no debe tomarse en cuenta el turismo como única razón de estas medidas, sino llevar a la conciencia de los vecinos, que el pueblo debe estar siempre limpio, agradable y bonito precisamente para ellos, para los que lo habitan y discurren su vida y sus afanes entre sus calles y sus campos».*¹¹¹

Fins i tot es van arribar a crear, a través de l'Ordre de 21 d'abril de 1969,¹¹² els *Premios Nacionales de Turismo para conductores de vehículos de mercancías y para conductores de vehículos destinados al transporte de viajeros que más se hayan distinguido por su asistencia a personas que hayan sufrido avería o accidente en las carreteras españolas durante el año anterior al del Premio convocado en cada caso*. La convocatòria preveia dos premis, de 50.000 pessetes cada un, i també dos accèssits, de 25.000 pessetes.

111. AHG. Fons Informació i Turisme, 96. *Carta del gobernador civil de Ávila a los alcaldes de la provincia*. (26 d'abril de 1956).

112. BOE de 12 de maig de 1969.

Per a la presentació de candidats, podien fer-la les autoritats competents, entitats i particulars que haguessin tingut coneixement d'algun d'aquests conductors, n'haguessin estat testimonis o haguessin rebut ells mateixos la seva atenció.

Campanya *Conozca usted Gerona*. Dins d'aquesta campanya, hi havia l'exposició de Recursos Turístics que es va celebrar a la Casa Cultura de Girona. Carta de març de 1967.¹¹³

Entre les actuacions que duïen a terme les delegacions d'aquest Ministeri, vers l'any 1967 trobem també la difusió de la Costa Brava per televisió. Es feia referència als esdeveniments turístics d'interès, la presència de personalitats famoses, les competicions esportives, inauguracions i els actes culturals. A més, s'encoratjava els batlles que suggerissin temes locals que poguessin ser mereixedors d'un reportatge més ampli sobre *Patrimonio Turístico*. Durant aquell any, el delegat provincial del Ministerio va enviar cartes a diferents alcaldes de la Costa Brava per tal que proposessin continguts per a aquests programes. Entre els destinataris hi havia l'alcalde de Blanes, Domingo Valls Coll; l'alcalde de Begur, José Gual Moliner; l'alcalde de Cadaqués, Emilio Puignau Noguer; l'alcalde de Roses, José Huguet Marés; l'alcalde de Santa Cristina d'Aro, Pedro Coderch Pla, i l'alcalde de Sant Feliu de Guíxols, Manuel Vicens Moner.

A banda d'aquestes accions, des de la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* també s'estava al corrent de les necessitats de subministraments per a la comoditat dels visitants. A tall d'exemple, en un telegrama oficial de l'any 1967, José Luis González Sobral interrogava els alcaldes de Begur, Cadaqués, Llançà i l'Escala sobre si «*los meses de alta temporada turística es suficiente en ese municipio el actual suministro y venta de carburante*».¹¹⁴

Una carta de 1965 del delegat provincial, Felipe Munera, al comissari en cap de la Policia posa de manifest, també, l'interès del Ministeri per conèixer les entrades i sortides de viatgers. En aquesta se sol·licita a la Policia:

«*Las estadísticas de entrada y salida de viajeros por los diferentes puestos fronterizos de la provincia, por el presente ruego a Vd. dé las órdenes oportunas para que sea remitido a esta Delegación Provincial, un parte mensual de la entrada y salida de viajeros con indicación de los que van provistos de pasaporte y de autorización para veinticuatro horas, así como si son españoles o extranjeros*».¹¹⁵

Entre algunes de les seves tasques trobem la de fer «d'enllaç» (avisar de la visita, etc.) entre ofertes comercials privades vinculades a l'activitat turística, prèviament d'interès per a la

113. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Ajuntament de Queralbs declinant la participació a «Conozca usted Gerona»*. (març de 1967).

114. AHG. Fons Informació i Turisme, 78. *Telegrama de José Luis González Sobral als alcaldes de Begur, Cadaqués, Llançà i l'Escala* (1967).

115. AHG. Fons Informació i Turisme, 78. *Carta de Felipe Munera, Delegat Provincial al comissari de la Policia* (1965).

Subsecretaría de Turismo i els ajuntaments. Valgui d'exemple una carta de 1966 dirigida a diversos alcaldes de municipis de la Costa Brava (Lloret de Mar, Palamós, Platja d'Aro, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols) en la qual se'ls informava del següent:

«La Sociedad «Hispano Automátic[o] S.A.» tiene el proyecto de instalar en diversos lugares turísticos de España y, c[on]cretamente en esa Villa, unas cabinas de superficie 1'20 m², destinadas a que en [e]llas puedan grabar los turistas su voz.

Los discos en los que se efectúa la gra[ba]ción, llevan impresos música folklórica [de] la región, y están provistos de una cubita especial con motivos turísticos, cuyo envío al extranjero sirve de eficaz prop[a]ganda. (...)

Le visitará el representante d[e] aquella sociedad exponiéndole más ampliamente su proyecto, rogándole le preste s[u] atención. (...).¹¹⁶

Aquestes cabines també oferien la possibilitat que els turistes es fessin fotografies sempre amb un motiu turístic de fons.

Carta de 1967: «de acuerdo con lo dispuesto recientemente por este Ministerio, sobre la instauración del Seguro Turístico, que deberán tramitar las Oficinas de Información de Turismo». Es proposa d'anunciar-lo amb un cartell després d'entrar a l'Estat espanyol per carretera per la Jonquera.¹¹⁷

L'èxit turístic internacional de la Costa Brava, si més no pel que fa al volum de persones que es rebia, sembla indubtable. N'és una mostra, per exemple, una carta de la *Oficina de Información* de Barcelona dirigida al delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo de Gerona*, en la qual es demanava l'enviament de guies i cartells murals al·legant que «diariamente se reciben en esta Oficina centenares de peticiones solicitando Guías de Hoteles de la zona turística "Costa Brava"». ¹¹⁸

Es disposava d'una Oficina d'Informació a Girona, dirigida fins al dia 1 d'octubre de 1954 per Josep Maria Suñé Gurnés, que va passar el relleu a Araceli Ros Ribas, procedent de l'Escala de Intèrpretes del Cuerpo Especial de Información y Turismo. Amb aquest càrrec adquiria també l'estatus de secretari de la *Junta Provincial de Turismo* (ocupat provisionalment per Suñé, en substitució d'Enrique Descayre Salgas).

Tant la *Dirección Provincial* com els serveis centrals del *Ministerio* feien de mitjancers entre les parts quan rebien queixes d'agències i particulars estrangers sobre serveis i infraestructures turístiques o sobre missatges i reserves dels quals no havien obtingut resposta.

116. AHG. Fons Informació i Turisme, 78. *Carta destinada als alcaldes de Lloret de Mar, Palamós, Platja d'Aro, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols* (1966).

117. AHG. Fons Informació i Turisme, 78. *Carta referent al Seguro Turístico* (1967).

118. AHG. Fons Informació i Turisme, 78. *Carta de la Oficina de Información de Barcelona al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo* (gener de 1966).

La correspondència conservada per la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* evidencia que no eren tan sols les delegacions locals les que organitzaven actes, sinó que els mateixos consistoris municipals, agrupacions religioses (com la *Comisión Pro Coronación del Santuario de Nuestra Señora de Nuria*) i d'altres ens arrelats en zones receptors de visitants van organitzar multitud de concursos literaris, periodístics, de cartells, fotogràfics i fins i tot cinematogràfics, per posar-ne només alguns exemples. Així mateix, també s'esforçaven per crear activitats i esdeveniments atractius.

Els CIT

Encara que hi havia molt de marge per al progrés, en començar la dècada dels seixanta la història del turisme a la província de Girona durant el franquisme fa un salt significatiu cap al turisme de masses. L'any 1962 en concret va formar-se la *Subsecretaría de Turismo*, i també la *Dirección General de Empresas y Actividades Turísticas* i la *Dirección General de Promoción de Turismo*. A la vegada, les *Juntas Provinciales de Turismo* van assimilar-se i van esdevenir la CITE, *Central de Información, Turismo y Educación Popular*, mentre els *Centros de Iniciativa y Turismo* (CIT) es van constituir per prendre el relleu a les Juntas Locales, que van passar a estar lligades a la CITE.

El 1968 fins i tot es va realitzar una reorganització interna del *Ministerio de Información y Turismo*, per tal de poder incorporar nombrosos grups: la *Subsecretaría de Información y Turismo*, la *Dirección General de Cultura Popular y Espectáculos*, la *Dirección General de Empresas Turísticas*, la *Dirección General de Prensa*, la *Dirección General de Radiodifusión y Televisión*, la *Secretaría General Técnica*, els *Servicios al Exterior*, els *Servicios Provinciales* i, finalment, les *Entidades Estatales Autónomas*.

L'any 1963, es produeix una acumulació de dificultats ocasionades per l'augment del turisme a Espanya, entre les quals destaca la necessitat d'una millora de comunicacions i abastiment d'aigua, una escassetat de desenvolupament en regions que haurien pogut ser convertides en grans reclams turístics o la manca de recursos per gestionar el turisme en contextos d'elevada saturació. Per fer front a aquestes complicacions, que es trobaven en augment, el govern va resoldre dedicar especial atenció als espais decretats *Centros de Interés Turístico Nacional*.¹¹⁹ Per distingir com se n'identificava un, es delimitava:

«Se consideran “Centros de Interés Turístico Nacional” aquellas áreas delimitadas de territorio que, teniendo condiciones especiales para la atracción y retención del turismo, son, previa su declaración como tales, ordenadas racionalmente en cuanto a la urbanización, servicios e instalaciones precisas para su mejor aprovechamiento».

A Girona, el mateix 1963, es va buscar aprofitar aquesta proposta i plantejar la creació d'un *Centro de Iniciativas y Turismo en Gerona*, per poder aplicar l'experiència de nombrosos agents turístics al seu desenvolupament. Aquests CIT eren descrits com:

119. (1963) «Iniciativas. Otro paso». *Los Sitios de Gerona* (23 d'agost de 1963).

«Los Centros de Iniciativas y Turismo son Asociaciones que se constituyen al amparo de la Ley de Asociaciones, cuyo cumplimiento regula la Dirección General de Política Interior del Ministerio de la Gobernación y que en lo que respecta al cumplimiento de su específica función turística actúan subordinando sus acuerdos a la aprobación de la Subsecretaría de Turismo, del Ministerio de Información y Turismo, que necesita conocer y en su caso, regular aquellos, en evitación de que su oportunidad o fines puedan estar en pugna con las directrices generales convenientes en cada momento, a la política nacional turística».¹²⁰

La Llei d'associacions de 1965 va presentar complicacions per a la fundació dels centres d'interès turístic. A Girona, en concret, aquests van quedar limitats a cinc, el mateix nombre que en tenia Pontevedra: un a la capital, un que representava Puigcerdà i la Cerdanya, un que s'encarregava de la zona de Camprodon, un que es trobava a la costa, a Palamós, i un darrer situat a Colera.¹²¹ Amb cinc centres, la demarcació gironina se situava per davant de la barcelonina (que en tenia quatre: a Barcelona, Sitges, Malgrat de Mar i Mataró) i la lleidatana (amb només tres: Balaguer, Solsona i la Seu d'Urgell). Al territori català, tan sols Tarragona superava Girona, amb vuit CIT (Tarragona, Calafell, Valls, Salou, Tortosa, el Vendrell, Reus i Prades). Ara bé, les autoritats van mostrar-se sorpreses amb la manca de CIT a la província gironina, tenint en compte les xifres de turistes que atreia anualment, i van actuar per tal d'establir-ne d'altres, començant per la vall de la Molina i Olot. Després d'aquest parell, encara van aparèixer uns quants CIT més abans de 1969: Besalú, Tossa de Mar, Figueres, Sant Joan de les Abadesses i Ripoll. Això comporta que es parlés d'onze d'aquests centres a la província, amb la desaparició del de Colera.¹²² A més, seguint l'exemple de Biscaia, els CIT de Girona van ajustar-se a la legislació aprovada del moment, que va suggerir que els directors dels diferents CIT actuessin com a vocals per als altres centres per tal d'establir més connexions i vincles i prendre decisions més unànimes.

El Centre d'Iniciativa i Turisme de Girona es va formar el 6 de març de 1964 per promoure les visites d'estrangers a la ciutat.¹²³ El seu primer equip directiu estava format per:

President	Alberto de Quintana i Vergés
Vicepresident	Julio Lara Sitjar
Segon vicepresident	Salvador Casadevall Martínez
Tresorer	Manuel Bonmatí Romaguera
Comptable	Juan Mareñá Muntada
Secretari	Enrique Salvatella Roca
Vicesecretari	Vicente Cánovas Delclos
Vocal especial de Relacions Públiques	Salvador Rabell Rusiñol

120. AHG. Correspondència entre la Delegación Provincial del MIT a Girona i la Dirección General de Promoción del Turismo.

121. AHG. Lista de Centros de Iniciativa y Turismo (1965).

122. AHG. Lista de Centros de Iniciativa y Turismo y de Oficinas Municipales de Turismo (23 d'abril de 1969).

123. AHG. *Adjunto a la carta enviada por el director general de Promoción del Turismo al delegado provincial de Información y Turismo en Gerona* (11 d'agost de 1965).

A més, aquesta entitat comptava amb uns dinou vocals diferents, amb Narciso Agustí Agustí, José María Bohigas Pujol, Jorge Bosch Mullera, Francisco Camps Pigem, Pedro Cornellá Prujé, Jaime Ferrer Tor, Domingo Fita Molat, Alberto Juncá Padrosa, Ramón Martinoy Batlle, Jorge Mestres Julián, Salvador Muñoz Soler, José Oliver Diú, Pedro Riera Monegal, Juan Riera Sellarés, Narciso Saus Prats, Bartolomé Vallmajó Soler i José Vilá Brina, entre els quals també es troben un parell de dones: María Teresa Andreu Pont i María Teresa Coldecarrera Pluja. Internament, a més, el CIT també va formar tres comissions diferents per gestionar aspectes en concret: una per gestionar la premsa i la propaganda, una que s'encarregués de les gestions econòmiques i una darrera que coordinés els *Martes Turísticos*. A part d'aquesta gestió, quan el CIT acabava de començar, es van buscar també potencials membres entre els principals comerciants i entitats privades per poder comptar amb més socis i millors recursos.

Els socis, justament, es podien classificar en funció de les seves aportacions: hi havia les aportacions d'entre 50.000 i 100.000 pessetes, que s'esperaven per part de les entitats que hi estaven vinculades, com l'Ajuntament, la Diputació, la Cambra Oficial de Comerç i Indústria, la Cambra de Propietat Urbana, la Delegació Provincial del Ministeri d'Informació i Turisme, i el Govern Civil, encara que també aportacions d'unes 1.000 pessetes que s'esperaven per part dels membres de la Junta Directiva. Les quotes periòdiques s'establien de manera diferent entre entitats bancàries, o particulars, amb una xifra diferent per cada cas, si bé també tenien present que les donacions espontànies també eren ben rebudes. L'any 1965 es fixarien cinc categories diferents per a les quotes comercials, per tenir-ne una millor regulació, i també es fixarien les subvencions oficials.

Els ja mencionats *Martes Turísticos* eren una iniciativa d'aquest CIT per celebrar actes i funcions a la ciutat, amb la intenció d'atraure estrangers, i que va mantenir-se durant tres anys, de 1964 a 1966 (Alberch i Aragón, 1984).¹²⁴ Aquests esdeveniments també proporcionaven als assistents descomptes d'un 10 % en els locals adscrits oficialment a la campanya, informació que constava a guies i fulletons que es van repartir, per tal de captar més l'atenció. Fins i tot es va pactar amb entitats municipals que les entrades als museus fossin gratuïtes aquells dies, i es van fer espectacles específicament destinats a la població gironina al Parc de la Devesa, actes que rebien el nom de «Nits de Girona».¹²⁵ La mostra d'un programa en concret, de 1965, permet veure un llistat de les activitats que s'oferien:¹²⁶

- Guies turístics gratuïts que explicaven tota la ciutat a grups de visitants, des de les 16 h
- Entrada gratuïta a alguns dels llocs més destacables de la ciutat: Banys Àrabs, Tresor de la Catedral, museus...
- Actuació folklòrica entre les 18-19 h
- Flors i altres obsequis regalats als visitants

124. Alberch, R., Aragón, N-J., (1984). *75 anys de Girona: 1909-1984*, Fundació Caixa de Pensions.

125. (1964) «Gran éxito del primer Martes Turístico». *Los Sitios de Gerona* (17 de juny de 1964).

126. AHG. Programa de los Martes Turísticos, Centro de Iniciativas y Turismo de Gerona (1964).

- El descompte ja mencionat, amb un llistat dels comerços en qüestió, que comptaven també amb un símbol distintiu per facilitar-ne el reconeixement

Aquesta iniciativa va ser una de les principals promocions del CIT de la ciutat, que va buscar col·laborar amb unes quantes personalitats, com el rector de Tossa de Mar Gumer-sindo Palahí, el locutor de ràdio Jaime Teixidor Cuyàs, el guia José Gual Fulla i, fins i tot, la Berlitz School, per poder oferir espectacles en altres idiomes, com el francès, l'alemany o l'anglès (si bé va rebutjar que el bisbe de Girona rebés els visitants a la Catedral). El gestor que es va destinar a coordinar les activitats dels *Martes Turísticos* fins i tot va comptar amb una remuneració de 5.000 pessetes mensuals per a aquesta tasca. De fet, la promoció d'aquesta iniciativa era tan destacable que també es van centrar a proposar una reunió amb entitats de tot el país per atreure-les a participar-hi en el futur.¹²⁷

Ara bé, aquesta no era l'única tasca del CIT de Girona, sinó que també s'encarregaven de traduir correspondència en altres idiomes que rebien per fer preguntes sobre les activitats turístiques de la zona, per poder proporcionar respostes, o editaven fulletons sobre altres territoris de la mateixa província, per promoure-les també. Un altre exemple d'una tasca de la qual s'ocupaven era coordinar els *Premios Nacionales de Turismo para Embellecimiento y Mejora de los Pueblos Españoles*, en nom de la Delegació Provincial.

El CIT de Ripoll també comprenia la resta de la comarca, i va ser un centre format l'any 1966, si bé es va constituir oficialment el 1967 amb uns onze membres entre els quals destacava el seu director, Santiago Ros Oller.¹²⁸ L'entitat va centrar-se a editar un butlletí per poder-se donar a conèixer i guanyar socis,¹²⁹ i va ocupar-se aviat de la gestió de concursos que se celebraven al territori, escollint-ne l'hereu i la pubilla, o celebrant una Fira de Plantes i Flors i un concurs de música. També van inaugurar una oficina d'informació turística en aquest mateix context, i van organitzar la Festa Nacional de la Llana.¹³⁰

La gestió més important, però, era la de la Ruta Blanca, en què organitzava enllaços amb la Vall de Núria i la Molina per poder anar a participar-hi en esquí i esports d'hivern, però també organitzava excursions cap a Girona, Figueres i Olot, que incloïen en tot cas l'allotjament dels socis. Un altre projecte significatiu va ser elaborar la Ruta del Romànic al Pirineu, per gestionar sortides al territori.¹³¹ A la vegada, també analitzaven els actes de promoció turística d'entitats alienes a Ripoll que hi fessin referència, per garantir que es presentaven les dades adequades.¹³²

127. AHG. Reunió amb les agències de viatge i el CIT de Girona (16 d'octubre de 1964).

128. AHG. *Boletín informativo del Centro de Iniciativas y Turismo de Ripoll y Comarcas*, núm. 1 (20 de novembre de 1967).

129. ACR (Arxiu Comarcal de Ripoll). *Boletín informativo del Centro de Iniciativas y Turismo de Ripoll y Comarcas*, núm. 8 (maig de 1968).

130. AHG. *Reunión - estudio en Ripoll* (16 de juliol de 1967).

131. AHG. *Resumen de las actividades del Centro de Iniciativas y Turismo de Camprodon y comarca* (1964).

132. AHG. Correspondència del Centro de Iniciativas y Turismo de Ripoll y Comarca a la Delegación Provincial del Centro de Iniciativas y Turismo de Ripoll y Comarca (2 de setembre de 1967).

Resulta destacable contemplar com el CIT observava que les persones que assistien a les activitats organitzades i els turistes que rebien eren principalment persones amb cultura i curiositat, però escassos dels mateixos ingressos del turisme de sol i platja.¹³³ Els costos del CIT l'any 1974, per exemple, es comptaven en unes 659.700 pessetes, si bé hi havia guanys que es produïen a partir de les activitats que duïen a terme o d'ajudes i subvencions que es reclamaven.

El CIT de Puigcerdà i de la Cerdanya, per la seva banda, va constituir-se el 1964, i l'any següent ja gestionaven unes tretze seccions diferents: esports, excursions i llocs d'interès, fondes i pensions, hotels amb restaurant, restaurants i snack-bars, espectacles, festes, sales de festa, caça i pesca, misses i horaris de transport. Aquest CIT comptava amb oficines d'informació a l'ajuntament de Puigcerdà però també a la Duana Nacional, amb personal especialitzat. El CIT, a més, també redactava nombroses promocions i notícies que feia arribar a diaris i revistes per mantenir-ne la promoció, fins i tot a escala internacional. A la vegada, també es va unir a la Mancomunitat de la Ruta del Romànic per gaudir dels beneficis que comportava i va recuperar festes mig oblidades per promocionar una vessant cultural més atractiva.

El CIT tenia moltes campanyes a la vegada i emfatitzava en l'edició de fulletons i llibres que parlessin de la Cerdanya, en un intent d'unir els municipis i poder-los promoure alhora. També s'inspeccionaven els allotjaments per poder-los tenir en les condicions òptimes, i s'incentivaven obres d'edificis històrics per mantenir-los i preparar-los per allotjar museus i altres entitats turístiques rellevants.¹³⁴ La tasca d'aquest CIT, que buscava convertir-se en el principal centre de turisme d'hivern dels Pirineus, va aconseguir la Placa de Bronze al Mèrit Turístic l'any 1968.

Pel que fa a Figueres, el CIT va aconseguir constituir-se el 1968, després de processos burocràtics iniciats l'any 1966, sota la direcció de Luis Duran Camps.¹³⁵ Durant aquest període de temps, la ciutat va centrar-se justament a millorar els serveis que s'hi podien trobar, preparant una oficina d'informació turística competent i cercant més personal per facilitar el tracte amb els estrangers.

El CIT de Sant Feliu de Guíxols i s'Agaró va ser present des de 1963 com un dels primers centres d'iniciativa de la província, si bé això no es va fer oficial fins a l'any 1966, quan ja es comptava amb estatuts desenvolupats, que es van fer arribar a la *Dirección General de Promoción de Turismo*, juntament amb la proposta. Francisco Pujol Masferrer en va ser el director, que va fer-se'n càrrec el 1975 sota el nom de *Amigos de Sant Feliu de Guíxols*. Encara que aquell any es va celebrar la inauguració oficial, amb un parell de milers d'invitacions, després del discurs inicial que detallava l'animositat viscuda durant el projecte i les dificultats que s'havien trobat, tan sols quaranta dels presents van afiliar-s'hi. Aquest fet va

133. AHG. *Instancias de Miguel Nardi Viñas al Ministro de Información y Turismo* (8 de març de 1972).

134. Biblioteca Carles Rahola. *Memoria de Actividades y Balance de 1967 y Plan de Actuación y Presupuesto 1968 del CIT de Puigcerdá y Cerdaña*.

135. AHG. Correspondencia de la Dirección General de Promoción del Turismo al delegado provincial de Gerona (14 de juny de 1968).

representar un repte per als seus gestors, que es van proposar guanyar-se la confiança dels presents, si bé les quotes d'ingrés més elevades del CIT també podien suposar una dificultat. Això, però, els feia comptar amb més diners, igual que el suport d'unes quantes entitats que els patrocinaven, com ara Les Bodegues, que van gestionar l'elaboració de fulletons en diversos idiomes. Així doncs, aquests s'orientaven majoritàriament a captar l'atenció dels estrangers, més que no pas contemplar el turisme local, amb uns quatre milers d'exemplars en castellà, anglès i alemany i uns tretze milers en francès, el seu públic principal. Un dels principals objectius d'aquest CIT va ser aconseguir que la temporada turística durés més de mig any, i es va centrar a netejar les platges i gestionar el territori per adaptar-se a les necessitats estructurals i urbanístiques.

El CIT d'Olot es va proposar l'any 1965, i va partir amb Àngel Terma Nogué com a president. Els va ser assignada l'any 1967 una quantitat de 20.000 pessetes per poder gestionar la propaganda de la comarca a partir de l'edició de fulletons. L'any 1970, a més, també van aconseguir establir una oficina d'informació a Olot, anomenada *Centro de Iniciativas y Turismo* a petició de la delegació.¹³⁶

D'altra banda, el CIT de la Molina i Alp va originar-se l'any 1964 de manera oficial, si bé es tractava d'un projecte iniciat l'any anterior, i que no comptaria amb junta directiva fins l'any següent.¹³⁷ Aquesta comptaria amb Pedro Adserá al capdavant, un president que seria substituït l'any 1968 per Felipe Rigat. Els serveis d'aquest CIT no se centraven només en activitats de promoció, sinó que van recalcar habilitar adequadament una xarxa viària i de recollida d'escombraries i, per les seves condicions físiques, van desenvolupar també una xarxa de socorrisme. El CIT fins i tot va plantejar un impost aplicable a tota la regió per poder finançar les activitats esportives del territori, que serien una gran font de riquesa.

A la costa, el CIT de Palamós va crear-se el 1964 amb Rogelio Mont Maruny al capdavant.¹³⁸ Els socis van augmentar molt ràpidament i van arribar a ser 450 en pocs mesos, amb un pressupost de 102.050. Es va arribar al punt d'establir diferents comissions, destinades a gestionar festes, a coordinar relacions, viatges o excursions o ocupar-se de la propaganda. El CIT va coordinar moltes actuacions diferents: neteja de la platja, establiment de plataformes i habilitació de socorristes, organització d'esdeveniments esportius o balls de sardanes...¹³⁹ Fins i tot es va concedir una subvenció a una confraria de pescadors per poder gestionar les Festes del Carme.

El CIT de Palamós tenia tres tipus de pagaments de quotes: persones disposades a pagar 40 pessetes mensualment, entitats mercantils disposades a abonar-ne sis-centes de mensuals o socis honoraris que realitzessin donacions més elevades que aquestes.

136. AHG. Carta de la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo, (9 de juliol de 1971).

137. AHG. Proyecto del reglamento del Centro de Iniciativas y Turismo del Valle de la Molina (juliol de 1963).

138. AHG. Estatutos del Centro de Iniciativas y Turismo de Palamós.

139. AHG. Resumen de las actividades del Centro de Iniciativas y Turismo de Palamós de 1964 (26 de gener de 1965).

També es va originar el CIT de Besalú, conegut com a Amigos de Besalú y su Condado, una entitat originalment proposada el 1966 però sense legalitzar-se adequadament fins al 1968, amb Salvador Vilarrasa Sicra com a president.¹⁴⁰ Per tal de cobrar més importància, van celebrar una Assemblée per parlar sobre la història del comtat,¹⁴¹ i la repercussió d'aquest esdeveniment va comportar que, l'any 1969, aconseguissin desenvolupar finalment una oficina d'informació turística.

Altres CIT van esbossar-se com a projectes, però no van arribar a formar-se, com és el cas del ja esmentat CIT de Colera, que no va poder ajustar-se als canvis plantejats per la Llei d'associacions de 1964. Altres indrets, com Pals, també van presentar complicacions a l'hora de gestionar la legalitat, fins que ho va aconseguir l'any 1968, i Sant Antoni de Calonge ho va aconseguir el 1964, sense tantes complicacions. A Tossa de Mar, les fonts que detallen l'acció del CIT local mostren que la petició de millors canalitzacions d'aigua potable era l'acció més destacada.¹⁴² Molts CIT, com els ja esmentats centres de Figueres i Olot, van posar en marxa les seves accions abans de ser legalitzats, degut a les dificultats burocràtiques, un fet que permet contemplar l'elevada necessitat de CIT que requeria un turisme en creixement exponencial. De fet, la Delegació Provincial del Ministeri d'Informació i Turisme de Girona va encarregar-se justament de proposar a diferents municipis que tiessin endavant projectes de CIT, mostrant així com el sector públic buscava incentivar-ne les creacions en la mateixa mesura que el sector privat, amb associats que ho feien possible. El delegat provincial de Girona, de fet, va poder celebrar nombroses felicitacions per part del Govern central de Madrid, que recompensava el territori per la gestió apta que hi feien els CIT, ja que era un dels territoris que comptava amb més centres. Les antigues *Juntas Locales* van assimilar-se amb prou celeritat a aquestes noves associacions i van proporcionar-los la seva experiència per poder-les estructurar des de la base.

L'arribada del turisme de masses, però, no va ser gestionada únicament pels CIT, sinó que també es va traduir en l'entrada en escena d'altres entitats. Els municipis de la costa van ser els principals interessats en una adequada gestió del turisme, i van esperar la creació de la Comunitat Turística de la Costa Brava, una associació voluntària destinada a ocupar-se de serveis que compartien, en funció d'uns mateixos interessos (Castañer i Ministrall, 1988).¹⁴³ Aquesta mancomunitat estava formada per municipis que administraven els serveis turístics i estaven dotats de cert dret per optimitzar la seva gestió. Amb els precedents del Patronat de la Costa Brava i la Comunitat de Municipis abans de la Guerra Civil, la mancomunitat comptava amb certa experiència, si bé es trobava molt lluny respecte al seu any de fundació, 1970. Els seus estatuts van ser aprovats l'any següent, i la presidència va recaure en el gover-

140. AHG. Carta del delegado provincial al presidente del CIT de Besalú (7 d'octubre de 1968).

141. AHG. I Asamblea de Estudios sobre el Condado de Besalú (10 d'octubre de 1968).

142. AHG. Carta del CIT de Tossa al Gobernador civil (1 de setembre de 1967).

143. Castañer, M., Ministrall, M., (1988). «Institucions i territori: les mancomunitats gironines». *Revista de Girona*, núm. 130, p. 55-61. Recuperat de: <http://www.revistadegirona.cat/rdg/resultatsCerca.seam?cid=1734911>

nador civil, amb la presència de representants de la Costa Brava però també de Figueres, delegats gironins que ocupaven diferents ministeris, un procurador de Corts, els presidents dels CIT i altres membres d'entitats turístiques. El secretari de l'entitat era el delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo*. Durant aquest període franquista, la comunitat va comptar amb tres presidents diferents: Juan Cargol Pérez, Eugeni Llos Pagès i Narcís Coll, que ja va incorporar-se el 1977, després de la mort del dictador.

Subsecretaría de Turismo de La Junquera

Mensualment, la Subsecretaría de Turismo a la Jonquera havia de remetre a la *Dirección General de Promoción del Turismo – Servicio de Información Turística*, un «Parte de Informaciones facilitadas» desglossat per nacionalitats.¹⁴⁴ A part, la Policia també enviava a la delegació de Girona un informe amb l'estadística de moviment de viatgers (també sembla mensual).

D'acord amb la correspondència, des d'aquesta oficina es proporcionava propaganda turística, prèvia petició, a establiments comercials de l'entorn, com ara gasolineres (franceses i espanyoles), botigues o bancs.

Estava vinculada a dues oficines d'informació turística: una a l'edifici de la Duana i l'altra als afores de la població de la Jonquera (foren dos per un període de cinc anys).

Fomento del Turismo de Gerona

El dia 1 de maig de 1950 es va fer el tràmit (registre d'entrada) del reglament de la Asociación Fomento del Turismo de Gerona (AFTG) al Govern Civil de Girona, que quedava oficialment constituïda el 30 d'agost.¹⁴⁵ L'associació arribaria a tenir més d'11.000 socis.

El governador civil de la ciutat va acompanyar la petició d'una carta favorable en la qual es deia:

*«El objeto que se propone la asociación, cual es la atracción de forasteros, fomentando el turismo en esta provincia, lo que indirectamente ha de reportar una mayor simpatía para España, al conocerse por propios y extraños mucho mejor su suelo y habitantes y contribuir a un aumento de riqueza para la actividad de esta Región».*¹⁴⁶

El mes de juny la Dirección General de Política Interior adreçava al governador civil de Girona la carta en què es confirmava l'aprovació dels estatuts de la societat amb petites esmenes.¹⁴⁷

144. AHG. Fons Informació i Turisme, 78. Subsecretaría de Turismo de La Junquera. *Parte de Informaciones* redactat pel cap de l'oficina (1966).

145. AHG. Fons Informació i Turisme, Govern Civil de Girona. *Reglament de l'Asociación de Fomento del Turismo de Gerona* (1 de maig de 1950).

146. AHG. Fons Informació i Turisme, Govern Civil de Girona. *Carta del Gobernador Civil* (5 de maig de 1950). Foli 3 de l'expedient.

147. AHG. Fons del Govern Civil de Girona. *Carta de la Dirección General de Política Interior* (juny de 1950).

La constitució de l'AFTG es va celebrar amb l'organització de l'Asamblea Turística de Gerona, que, segons el programa, va tenir lloc durant els dies 15, 16 i 17 de juny del mateix 1950.

Dins de la sessió matinal del dia 16, en la qual es van constituir oficialment l'associació, es van incloure els discursos de diverses autoritats assistents. Val la pena destacar aquí el discurs pronunciat pel secretari general de Turismo que, complementant el del president de la Diputació, mencionava un triple objectiu primordial per al foment del turisme: econòmic, cultural i patriòtic.

«Con la exportación de productos —dijo— obtenemos divisas a base de materias que vendemos y con la explotación turística las adquirimos sin dar nada.

Como ejemplo de lo que se puede obtener con un turismo organizado y eficiente, dijo que el pasado año, primero de la iniciación de tales actividades, se recaudaron por este concepto de 900 a 1.000 millones de pesetas en divisas, cifra altamente importante para nuestra economía.

*En el aspecto cultural es importante el turismo para dar a conocer las riquezas, tanto naturales como monumentales y artísticas que poseemos y como consecuencia del mismo, viene el patriótico, puesto que con el conocimiento de lo nuestro, de nuestra hospitalidad y del modo de ser y actuar se deshacen las falsedades lanzadas contra nosotros. Asimismo los de fuera serán propagandistas de nuestra verdad y tendrán mucho más valor sus aseveraciones que las palabras que pudiéramos decirles nosotros».*¹⁴⁸

Finalment, i posteriorment a la celebració de la creació de l'entitat, el 30 d'agost de 1950 el governador civil de Girona retornava una resposta favorable a la constitució de la Sociedad Fomento del Turismo de Gerona, després que els seus estatuts fossin modificats d'acord amb el dictamen que havia estat emès per la *Dirección General de Turismo*.¹⁴⁹ El 14 de setembre de 1950 s'aprovava el reglament de l'AFTG i quedava inscrita al Govern Civil de la Província amb el número 129.¹⁵⁰

Tal com reconeix el reglament de l'Associació, el seu objectiu era «destacar la importància turística de la província de Gerona, dotándole de un Organismo que encauce y dirija los esfuerzos encaminados a tal fin».¹⁵¹ Queda clar, per tant, que es tracta d'un òrgan de caràcter supramunicipal i que volia encaminar els seus esforços a l'atracció de forasters, molt especialment als turistes estrangers.

Entre les seves funcions s'inclouien les de propaganda i també:

- Mantenir relacions amb organismes anàlegs i assessorar l'organisme turístic estatal en els assumptes que se li sotmetin.

148. AHG. Fons Actes Oficials 1438.7 *Diari de Girona*. «Ayer quedó constituido el Consejo Asesor de la Junta del Fomento del Turismo en la provincia» (17 de juny de 1950).

149. AHG. Fons del Govern Civil de Girona. *Carta del Governador Civil* (30 d'agost de 1950).

150. AHG. Fons del Govern Civil de Girona. *Inscripció de la Sociedad de Fomento del Turismo de Gerona al Govern Civil* (14 de setembre de 1950).

151. Id. foli 7.

- Facilitar informació als viatgers que visitin Girona.
- Exercir com a ens de pressió envers les entitats públiques i privades per a la millora dels serveis i reformes necessàries.
- Organitzar i cooperar en festes, festivals i esdeveniments esportius (especialment concursos i exposicions artístiques i artesanes).
- Estudiar i mantenir les tradicions i el folklore, i fomentar la creació de museus etnogràfics i d'art contemporani.

Els temes d'interès per als visitants que es destaquen en aquest reglament són:

- L'art, l'arqueologia, les tradicions i el folklore particulars de la província.
- Els monuments.
- Els museus.
- Els llocs històrics i artístics.
- Els concursos i exposicions artístics i els artesans; de forma genèrica es mencionen «*bellezas y atractivos que encierra la provincia*».

Pel que fa a l'organització, en reconèixer que per als socis seria un notable inconvenient constituir-se en una assemblea general, es va substituir per les anomenades assemblees locals, que en realitat eren de caire comarcal i tenien lloc en les localitats on l'AFTG tingués establertes delegacions. Això volia possibilitar la participació activa en l'entitat (tot i que l'associació es reservava l'opció de convocar una assemblea general en casos especials). El rol de les assemblees locals era, a banda d'escollir un vocal que formés part de la Junta Directiva, resoldre els assumptes que li eren transmesos per la Junta, i només hi estava permès discutir sobre assumptes de caire organitzatiu i econòmic.

La Junta Directiva es componia de president, secretari i vocals: tres per a la ciutat de Girona (un dels quals, tresorer) i un per a cada localitat on hi hagués delegació. La direcció de l'Associació, entre d'altres tasques, actuava com a executor oficial directe de totes aquelles gestions que se li poguessin encarregar des de l'Associació mateixa, l'Organisme Turístic Estatal i la *Federación Española de Centros de Iniciativa y Turismo*.

Així mateix, el reglament preveia que, en el moment de la seva constitució oficial, l'AFTG procediria a proclamar el seu Consell Assessor. La seva composició hauria estat prèviament sotmesa a la *Dirección General de Turismo* i es reuniria una vegada a l'any per rebre l'informe d'actuació de la Junta Directiva i demanar (la Junta al Consell) opinió en els assumptes que requerís. A més, el secretari del Foment tindria les mateixes funcions que el Consell Assessor.

La composició de la primera junta, que resultaria l'única, va ser la següent:

- President: Pedro Bretcha Galí.
- Tresorer: José Cruz Estrada.
- Vocal: Joaquín Soler Serra.
- Vocal: Ramon Nicolazzi Barrera.
- Secretari: Enrique Descayre Salgas.

- Formaven el *Consejo Asesor* Luis Puig Sureda, Joaquim Pla Cargol, Joaquín Soler i Ramón Nicolazzi, a més de tots els alcaldes caps de partit.

D'acord amb els resums estadístics que es van presentar al governador civil de Girona l'any 1956,¹⁵² l'AFTG comptava anualment amb uns ingressos d'entre 146.000 i 326.000 pessetes (un total de 1.445.071,24 pessetes per al període de cinc anys). Els conceptes d'ingrés eren les quotes dels associats (que superaven les 100.000 pessetes anuals, excepte el 1950, que eren la meitat); les subvencions municipals de diversos ajuntaments (entre 90.000 i 100.000 pessetes, excepte el 1955, que foren només 6.500); la venda de publicacions (molt variable, oscil·lava entre 1.400 i 74.000 pessetes, segons l'any); les donacions (també molt variables: entre 4.000 i 34.000 pessetes, segons l'any); els ingressos per reintegraments (no apareixen fins a 1953 i són d'escassa rellevància), i els interessos bancaris (també amb una insuficient rellevància). Entre les seves fonts de finançament també hi havia els anuncis, els fullets i la revista.

Tal com es recollia als seus estatuts,¹⁵³ les tasques de l'AFTG es movien en l'àmbit de la difusió dels patrimonis de la província, finalitat per a la qual es té notícia que van realitzar les següents activitats: *Salón Internacional de Fotografía de Gerona*.

Es tractava d'un concurs de caire internacional celebrat anualment.¹⁵⁴ Tot i que la documentació de la qual disposem sobre aquests concursos és incompleta (tan sols s'han pogut localitzar el catàleg del primer i les bases del quart), ja ens indica el caràcter que tenia aquest concurs. L'objectiu del concurs era aconseguir fotografies que mostressin la bellesa del territori (i dels seus diversos components) amb un enfocament clarament turístic. En paraules de l'Associació:

«(...) el Jurado, teniendo en cuenta la índole de la exposición, se ha basado en estos tres elementos: calidad fotográfica, artística y turística, para emitir su veredicto. Lo hacemos constar en evitación de torcidas interpretaciones, ya que hay obras de indiscutible mérito artístico y fotográfico y, a pesar de ello, no han sido premiadas por falta de proyección sobre la idea turística».¹⁵⁵

Les categories en què es podia competir en la primera edició foren: paisatge, Costa Brava i esport, monuments i retrat. A més, existia un apartat del concurs realitzat en col·laboració amb el Círculo Artístico de Gerona subdividit en les mateixes categories, i un apartat de premis locals (que atorgava l'Ajuntament, comerç, hotel, personalitat, etc. de cada vila) sense temàtica específica. En total, 28 municipis van entregar premis de caràcter local. El nombre de premis atorgats dins de cada localitat era variable (a tall d'exemple, Girona

152. AHG. Fons del Govern Civil. *Resums Estadístics de la Asociación Fomento del Turismo de Gerona* (1956).

153. AHG. Fons del Govern Civil, Fomento del Turismo. *Fulletó del IV Salón Internacional de Fotografía de Gerona* (1954).

154. AHG. Fons del Govern Civil, Fomento del Turismo. *Fulletó del IV Salón Internacional de Fotografía de Gerona* (1954).

155. Asociación Fomento del Turismo de Gerona (1951).

n'atorgava cinc, Arbúcies un, s'Agaró tres, i Ripoll nou). S'atorgaren també set accèssits i quatre premis especials.

Ja en la primera edició es va registrar una gran participació (355 obres presentades, de les quals se'n van acceptar 189). Entre tots els participants hi havia tan sols una dona, Maria Teresa Obiols, que competia en la categoria de paisatge.

Possiblement per la popularitat que va tenir el concurs ja des de la seva primera edició, l'any 1954 ja tenia un caràcter clarament internacional i les categories van passar a anomenar-se *Gran Premio Internacional* (tema lliure, amb preferència per les obres originals i modernes), *Gran Premio Hispania* (aspectes actuals, paisatges, tipus i ciutats d'Espanya i d'Iberoamèrica), *Gran Premio Turismo* (paisatge, tipus, costums, folklore i monuments de la província de Girona), *Premio Gerona* (tema titulat *Las Viejas Piedras Históricas de la Inmortal Gerona*) i *Premio Anual* (retrats, escenes naturals o composicions en les quals es destaqués la figura humana vista en els seus diferents aspectes (estètic, expressiu, pintoresc, dinàmic, etc.).

Pel que fa al jurat, coneixem els membres que van jutjar el primer concurs, entre els quals trobem: el governador civil, el governador miliar, el bisbe de la Diòcesi de Girona, el president de la Diputació, l'alcalde de Girona, l'alcalde de Figueres, el delegat d'Hisenda, el cap d'Hisenda, el cap d'Obres Públiques, el president de la Cambra de Comerç, el president del Col·legi d'Arquitectes i el president de la Cambra de la Propietat Urbana. Aquests formaven l'anomenat Jurat d'Honor, del qual desconeixem les funcions exactes. En canvi, el Jurat Qualificador comptava amb membres de la mateixa AFTG, editors i altres professionals: Pedro Bretcha Galí, Cosme Casas Camps, José Cruz Estrada, Joaquín Ferrer Jaume, Joaquín M. Masramón de Ventós, Joaquim Pla Cargol, José M. Pla Dalmau, Francisco Solá Camps i Enrique Descayre Salgas.

Pel que fa als premis, podien arribar a les 5.000 pessetes a la quarta edició. Entre els patrocinadors i ens que aportaven premis, n'hi havia d'institucionals, com la Diputació de Girona o ajuntaments, i de privats, com ara hotels, la Catedral de Girona o concessionaris de cotxes.

L'octubre de 1956, el que seria l'únic president de l'AFTG, Pedro Bretcha, va presentar la seva dimissió al governador civil de la província.¹⁵⁶ El 20 de desembre de 1956 s'havia proposat Don Juan de Llobet Llavari com a president i havia acceptat, sempre que abans fos aprovada la modificació dels estatuts amb el nomenament del president. Finalment, mai va ocupar el càrrec, i documentació de 1966 encara citava com a president Pedro Bretcha.

Una carta posterior (19 de febrer de 1958) emesa per la Diputació Provincial de Girona, fa notar que tot i que en els pressupostos de l'AFTG dels anys 1951, 1952 i 1953 es va fer constar una subvenció de 25.000 pessetes, aquestes quantitats van ser anul·lades posteriorment.¹⁵⁷

156. AHG. Fons del Govern Civil. *Dimissió de Pedro Bretcha, president de la Asociación Fomento del Turismo de Gerona*. (octubre de 1956).

157. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta de la Diputació Provincial de Girona* (19 de febrer de 1958).

ANC 1-42-N-1509. Panell de les poblacions del trajecte Autocars ABC. Costa Brava. Fons: Brangulí Fotògrafs. (1955).

Un any i mig després de la dimissió de Pedro Bretcha com a president, concretament el 28 de març de 1957, els Industriales del Ramo de Hostelería y Similares de la Provincia de Gerona dirigien una carta al governador civil de Girona en la qual es lamentaven que, tot i que els sotasignats havien estat pagant les quotes de l'associació des de feia uns deu anys [sic], no havien estat convocats en assemblea ni en cap tipus de reunió per fer-los entrega de l'estat dels comptes i actuacions de l'AFTG, ni tampoc havien rebut els estatuts tot i haver-ho sol·licitat reiteradament.¹⁵⁸ Signen aquesta petició Ernesto Gusiñé (Girona), José Teixidor (Girona), Francisco de P. Espuña (Tossa), Francisco Masquef (Figueres), Francisco Camps (Girona), Joaquín Dunjó (Figueres), José Respall (Figueres), Luis Duran (Figueres), José Perich (Girona), Rafael Pagès (Girona), F. Argemir (Girona) i L. Llenas (Girona).

158. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta dels Industriales del Ramo de Hostelería y Similares de la Provincia de Gerona* (28 de març de 1957).

El 9 de juliol del mateix any el Govern Civil de Girona ordenava a l'AFTG que li fossin remesos els següents documents:¹⁵⁹

- Còpies de totes les actes d'assemblees generals, locals i reunions de la Junta Directiva.
- Llista dels socis actuals.
- Llista dels components de la Junta Directiva i de tots els socis que n'havien format part.
- Còpies dels balanços i estat econòmic actual.
- Import de les quotes de cada any.

En el moment de resposta de l'AFTG¹⁶⁰ (31 de juliol), d'acord amb la documentació aportada per Enrique Descayre Salgas (llavors secretari), encara no s'havia cobert la plaça del president i l'Associació comptava amb delegats a un total de 18 poblacions: Olot, Sant Feliu de Guíxols, Santa Coloma de Farners, l'Escala, Palamós, Blanes, Lloret de Mar, Ribes de Freser, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Viladrau, Caldes de Malavella, Tossa de Mar, Figueres, Banyoles, Palafrugell, Camprodon i Puigcerdà.

El resultat del requeriment de documentació per part del Govern Civil, a petició específica d'alguns dels socis numeraris de l'AFTG, va resultar en multes per als components i excomponents de la junta directiva de l'entitat, ja que en aquests primers gairebé set anys de vida havien incomplert diversos deures d'informació deguda tant vers el Govern Civil com els seus socis, d'acord amb allò previst a la Llei d'associacions i també en els seus propis estatuts. A més a més, el 30 d'octubre del mateix 1957 es va nomenar Franciso Lopez-Nieto i Mallol, oficial del Govern Civil, perquè realitzés una inspecció sobre el funcionament i les activitats de l'AFTG.

Aquest nomenament va anar seguit de diversos requeriments sobre pagaments i aportacions vinculats a l'associació *Fomento del Turismo de Gerona* (gairebé sempre especificant «no» a la *Junta Provincial de Turismo*) per part del Govern Civil a les mútues d'assegurances, ajuntaments vinculats, Diputació Provincial i Instituto Nacional de Previsión.

Degut a diverses irregularitats detectades durant el procediment d'inspecció (incompliment de la Llei d'associacions en qüestions de burocràcia i deure d'informació, i despeses sense justificació), el 27 de maig de 1958 el Jutjat de Primera Instància i Instrucció de Girona remetia al governador civil un procediment d'urgència per malversació sobre l'expedient de l'associació *Fomento del Turismo en Gerona*.¹⁶¹

D'acord amb les declaracions del secretari de l'AFTG en el moment d'inspecció del Sr. Mallol al domicili social, no s'havia remès mai la memòria i el balanç anual als socis atès

159. AHG. Fons del Govern Civil. *Petició de documentació de l'Asociación Fomento del Turismo de Gerona* (9 de juliol de 1957).

160. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta d'Enrique Descayre Salgas, secretari de l'Asociación Fomento del Turismo de Gerona* (31 de juliol de 1957).

161. AHG. Fons del Fomento del Turismo de Gerona, 1458.1. Núm. 154. *Sumari de Malversació de l'AFTG* (1958).

l'elevat nombre de membres, i tampoc no s'havia celebrat cap assemblea local perquè constituïa una despesa excessiva.

En una carta datada de 27 de febrer de 1959, el delegat sindical provincial, Luis Seaura Marcos, d'acord amb informes del cap del *Sindicato Provincial de Hostelería y Similares*, José M. Nicolazzi Rovira, es detalla com els hotelers retiren el suport econòmic a l'AFTG:

*«Por cuanto la misma no ha cumplido en el transcurso de estos años con misión alguna que represente beneficio para la Industria, al no tener conocimiento de que haya desarrollado ninguna labor en pro de fomentar el turismo, lo que provocaba que los industriales ante esta situación anómala hubieran acordado no abonar nuevos recibos de dicha Entidad».*¹⁶²

Així mateix, se sol·licitava el traspàs de tots els béns de l'AFTG al *Servicio de Propaganda y Fomento del Turismo del Sindicato Provincial de Hostelería y Similares*.

A resultes d'aquestes diferents problemàtiques, el dia 16 de maig de 1959 tres directius de l'AFTG, José Cruz Estrada, Ramón Nicolazzi Barrera i Joaquín Soler Serra, van enviar una carta al governador civil de la província sol·licitant que s'autoritzi una «Junta General de Asociados» de caràcter extraordinari el dia 29 del mateix mes, amb un únic punt del dia: proposta de dissolució de l'entitat. La reunió fou autoritzada, en presència d'un funcionari de la Comissaria del Cos Nacional de Policia.¹⁶³

L'acord de dissolució es va registrar al Llibre d'Actes de l'entitat el dia 5 de maig de 1959. Així, el dia 16 de juny de 1959 el Govern Civil de Girona registrava un certificat emès pel secretari de l'AFTG, Enrique Descayre Salgas, i signat pel president de l'esmentada assemblea extraordinària, Joaquín Soler Serra, en el qual es procedia a la dissolució de l'entitat per mitjà de la Comissió Liquidadora, integrada per José Cruz Estrada (president), Joaquín Soler Serra (vocal), Ramón Nicolazzi Barrera (vocal) i Ernesto Gussinyer Ribas (vocal).¹⁶⁴

D'acord amb les raons que es donaven per al cessament de les activitats de l'Associació, hi figurava la crítica reducció de les fonts de finançament arran de la legislació que desviava les subvencions municipals que fins llavors havia rebut l'AFTG cap a les noves *Juntas Provinciales*, i que «habían obligado a restringir casi totalmente su actuación propagandística y divulgadora, limitando últimamente su función a prestar su colaboración y personal a la Oficina de Información de la Dirección General de Turismo». Aquesta situació feia que «nuestra actuación no puede hoy alcanzar la brillantez y espectacularidad de nuestros primeros años», la qual cosa provocava que la majoria dels associats sol·licitessin la baixa. Curiosament, tot i que desconeixem quina era la quota anual individual que pagaven els

162. AHG. Fons del Fomento del Turismo de Gerona. 1458.1. *Carta de la Delegación Nacional de Sindicatos al gobernador civil de la provincia retirando el seu suport econòmic i moral a l'AFTG* (27 de febrer de 1959).

163. AHG. Fons del Fomento del Turismo de Gerona. 1458.1. *Carta de sol·licitud d'assemblea extraordinària de l'AFTG per a la seva dissolució* (16 de maig de 1959).

164. AHG. Fons del Fomento del Turismo de Gerona. 1458.1. *Certificat de dissolució de l'AFTG* (16 de juny de 1959).

socis numeraris, repassant els estats de comptes que es van presentar l'any 1956 al Govern Civil, veurem que els ingressos per quotes d'associats en el període 1950-1955 va passar de 55.989 a 109.606 pessetes (va arribar al seu punt màxim el 1953 amb 131.820 pessetes). La situació en el seu conjunt, segons es va declarar, era de total aclaparament.

Malgrat tot, la dissolució de *Fomento del Turismo de Gerona* no va extingir el procés judicial que s'havia obert. El dia 5 de desembre de 1959, el jutge d'instrucció encarregat del sumari demanava la compareixença dels funcionaris del Govern Civil i del pèrit per tal que emetessin dictamen sobre les despeses de l'Associació.¹⁶⁵

La correspondència de l'any 1966 del Govern Civil enviada a l'alcalde de Girona i al president de l'associació, amb motiu de la nova Ley de Asociaciones (191/1964 de 24 de diciembre de 1964), posa de manifest que l'Associació Fomento del Turismo de Gerona encara constava com a inscrita al registre del Govern Civil.¹⁶⁶ Com que no s'ha trobat resposta dels que componien la Junta Directiva de l'entitat a aquestes cartes i que l'Assemblea General extraordinària de 1959 havia decidit donar per extingida l'associació, cal pensar que fou en aquest moment quan el Govern Civil va dissoldre automàticament i d'ofici l'Associació *Fomento del Turismo de Gerona*.

El mes de novembre de 1959 la Secretaria General de la *Dirección General de Turismo* es dirigia al delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* per sol·licitar-li documentació sobre les activitats de *Fomento del Turismo de Gerona* (memòria anual, còpies de les actes, etc.), ja que mai no s'havien rebut tal com era perceptiu ni tampoc s'havia excusat aquesta falta.¹⁶⁷

La Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular

Es constituïa a Girona el dia 9 de juliol de 1954, d'acord amb allò previst en el Decret de 21 de febrer de 1942,¹⁶⁸ amb assistència del president de la Diputació, el delegat provincial de *Información y Turismo*, l'alcalde de Girona, l'enginyer en cap d'Obres Públiques, el president de la *Cámara de Industria y Comercio* i el delegat de Belles Arts.

En aquesta mateixa sessió es van nomenar els vocals que havien de representar les entitats i associacions vinculades al món turístic:

- Ramón Nicolazzi Barrera (cap del Sindicato Provincial de Hostelería).
- Juan Santisteban y Bernaldo de Quirós (delegat provincial de Sindicatos).
- Joaquín Pla Cargol (secretari de la Comisión Provincial de Monumentos).
- L'arquitecte director de l'Oficina Tècnica de la Comisión Superior Urbana de la Provincia (o representant).

165. AHG. Fons del Govern Civil. *Solicitud de dictamen de les despeses de l'AFTG* (5 de desembre de 1959).

166. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta a l'alcalde de Girona i el president de l'AFTG* (1966).

167. AHG. Fons Ministeri Informació i Turisme. *Carta de la Secretaria General de la Dirección General del Turismo* (novembre de 1959).

168.

Pel que fa als ingressos, la Junta passava a rebre les subvencions que figuraven en el presupost de Fomento del Turismo (unes 105.000 pessetes).

En aquesta sessió també va tenir lloc una breu exposició de quines havien de ser les activitats principals i més urgents que havia d'emprendre la Junta: publicació de fullets i altre material de propaganda turística i millora de la xarxa viària (i la seva imatge). AHG 00276.¹⁶⁹

L'any 1958, la seva seu era el despatx del delegat provincial d'*Información y Turismo*, carrer Fernando Agulló, 3. L'adreça només està indicada en algunes cartes de 1958 (abans es trobaven al carrer Ciutadans, número 12).

Les funcions que desenvolupava, bàsicament, eren les següents:

- Editaven el material de promoció turística: guia hotelera, cartells (Costa Brava, Pirineu - Alta Muntanya, Girona capital), fullets (molt sovint es mencionen com a temes el patrimoni històric, arqueològic, monumental i artístic), mapes i àlbums. En el cas dels fullets, se solien editar en diversos idiomes (castellà, francès, anglès i alemany). En algunes ocasions les tirades (o reedicions) que es feien de fullets i/o cartells superaven les seves possibilitats econòmiques, la qual cosa els obligava a demanar subvencions específiques al *Ministerio de Información y Turismo* de Madrid.
- Distribuïen el material: el repartien als centres a l'exterior i atenien totes les empreses i particulars que en demanessin. També s'enviaven a oficines nacionals, com les de Barcelona, València i Saragossa. Notificaven a les guies turístiques (escrites) inexactituds en el contingut i els feien arribar les informacions pertinents. Per exemple, tenim evidència que el 1955 es va enviar un mapa de la xarxa viària als editors del Mapa Michelin. Els enviaments no només es feien al client final i a membres de la indústria turística, sinó també a altres grups d'interès, com professors d'estudis superiors (professors universitaris, catedràtics, etc.) internacionals per tal que fessin extensiu el coneixement als seus alumnes.

D'acord amb l'article 48 del Convenio de Bruselas de la Unión Postal Universal, la *Dirección General de Correos y Telecomunicación* havia concedit una rebaixa del 50 % a tots els enviaments de propaganda turística a l'estranger.

D'acord amb allò recollit a la memòria d'activitats de 1959, a partir de finals de la dècada de 1950 es va incrementar el nombre de demandes internacionals d'informació sobre les comarques gironines per part de tot tipus d'ens, entre els quals podem esmentar agències de viatges, oficines d'informació, clubs automobilístics, centres docents, particulars, revistes i publicacions.

- Aprovació i inspecció de càmpings, dels quals, a més, vetllava pel compliment de la normativa. Fins al punt que l'any 1956, i vist que l'administració central encara no havia dictat unes normes clares sobre aquesta modalitat d'allotjament, la Junta Provincial es disposava a redactar-ne unes de provisionals.

169. AHG. Fons Informació i Turisme. Carpeta 133.

- Informació o recordatori als ajuntaments i les corporacions locals els aspectes legals i normatius que els afectaven:
 - Informes sobre les declaracions de *lugar de interés turístico*.
 - Alguna subvenció, algun esdeveniment (en forma de col·laboracions amb iniciatives municipals o bé els que venien en format «institucional», com els «XXV años de paz»). Es feien col·laboracions puntuals amb organitzacions de congressos i similars (vegeu apartat d'esdeveniments). Un exemple d'això és l'organització de la *I Exposición Iberoamericana de Numismática y Medallística* (1958), que sol·licitava l'ús d'unes imatges de Tossa de Mar per acompanyar el butlletí informatiu amb unes notes de caràcter turístic. Per exemple, també el 1958 es va donar una subvenció de 5.000 pessetes al *Patronato de la Pasión de Gerona* per al manteniment i la millora de la posada en escena. En ocasions, també, l'escassetat de fons obligava a denegar els ajuts sol·licitats, com fou el cas del *Derby Internacional de Ciudadanos del Club de Esquí Super Molina* (que en altres anys sí que havia rebut finançament) o la *III Combinada Internacional de Esquí (Sección de Esquí de la Unión Excursionista de Cataluña)*.
 - Sobretot a partir de la dècada de 1960 es preocupen de la instal·lació d'antenes que permetin una correcta recepció del senyal de televisió als municipis turístics, sovint a petició de les entitats locals.
 - D'alguna manera, vetllaven per la bellesa paisatgística i l'atractiu estètic dels indrets turístics o els custodiaven. En veurem diversos exemples en aquesta secció, localitzats, sobretot, en els llocs costaners. En aquest sentit, podem exposar breument un cas ocorregut a Lloret de Mar en el qual la Junta Provincial, si bé no tenia competències legals per impedir de fet cap desenvolupament, podia exercir l'oposició formal:

*«El tramo de costa cuyo deslinde se solicita, está enclavado dentro del casco de población, en la parte más céntrica de la localidad, frente al Paseo del Mar y por consiguiente lugar natural de concurrencia de paseantes, siendo uno de los encantos del paraje la vista de la bahía de aquella población. Cualquier uso que pudiera darse a la zona susodicha en el sentido de levantar una obra de fábrica permanente, no solo afectaría a la belleza del paisaje, al situar un elemento extraño en la parte más concurrida de la playa, sino que también a los intereses turísticos generales de la población, cuya defensa y tutela corresponde a esta Junta Provincial».*¹⁷⁰

En aquest sentit atenia tant peticions de persones físiques (com l'esmentat cas de Lloret de Mar) com també actuava com a òrgan consultiu de la *Jefatura de Obras Públicas* o feia el seguiment dels anuncis públics referents a construccions dins de la zona marítimo-terrestre apareguts al *Boletín Oficial de la Provincia*. D'acord amb la documentació a la qual s'ha pogut accedir, les construccions dins d'aquesta zona eren invariablement informades de forma

170. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 133. *Carta del gobernador civil a l'enginyer en cap d'Obres Públiques*.

negativa per part de la Junta, en considerar-les un atemptat a la bellesa paisatgística i un condicionant als futurs interessos urbanístics i turístics. La defensa del paisatge pròpiament dita requeria en la *Comisión Superior de Ordenación Urbana de la Provincia* (normes generals reguladores aprovades per Ordre Ministerial el 29 de desembre de 1949).¹⁷¹

En un àmbit més general, la memòria d'activitats de 1956 recollia l'acord d'editar una circular dirigida a tots els ajuntaments de la província en què se'ls recordés la importància «*con respecto al adcentamiento de sus poblaciones*» durant l'època de major afluència turística.¹⁷²

De la memòria d'aquell mateix any també es desprèn la preocupació per l'abastiment d'aigua als pobles de la costa, que seria una constant al llarg dels anys.

D'acord amb l'Asamblea Hotelera de 21 de novembre de 1958, la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular es va crear el 1956, en substitució de la Junta Provincial del Turismo.

La diferència bàsica entre aquesta i la *Delegación Provincial del Ministerio* és que aquesta darrera era un òrgan de l'administració activa, mentre que la Junta era un organisme dedicat a l'estudi i el desenvolupament del foment del turisme a les comarques de Girona, i de fer-ne propaganda turística. Administrativament, funcionava com un organisme autònom de l'administració de l'Estat.

- Aquest tipus de juntes podien ser provincials o locals, regulades per l'article 18 de la «*Orden de 28 de Febrero de 1957, que regula el funcionamiento de las mismas y Ley de 27 de diciembre de 1956 por la que se crean las citadas juntas*».¹⁷³
- *Normas que regulan el régimen económico de las Juntas Provinciales y Locales de Información, Turismo y Educación Popular: O. M. de 18 de Octubre de 1957.*¹⁷⁴

La seva organització interna incloïa el Pleno de la Junta, la Comisión Plenaria de Turismo i la Comisión Permanente.

El càrrec de president l'ostentava el governador civil de la província.

Justifica la creació d'aquesta Junta una acta de l'Asamblea Hotelera de 21 de novembre de 1958, en la qual es recollia:

«Desde hace largo tiempo la Delegación Provincial ha venido recibiendo, tanto por parte de diversos hoteleros, como por parte de Agencias de Viajes y en general de cuantas industrias o entidades están interesadas directamente de la propagación y fomento del turismo, diversas in-

171. Ordre Ministerial de 29 de desembre de 1949.

172. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 133. *Memòria d'Activitats de la Junta Provincial del Turismo de Gerona* (10 de gener de 1957).

173. Ordre de 28 de febrer de 1957; Llei de 27 de desembre de 1956.

174. Ordre Ministerial de 18 d'octubre de 1957.

formaciones y sugerencias tendentes unas a poner de relieve la escasísima, por no decir nula, propaganda turística de esta Provincia en el extranjero (...)»¹⁷⁵

A més, es feia constar que no existien pòsters promocionals (que podrien vendre's a 5 pessetes) i aquell mateix any s'editava una guia hotelera de la província (22.000 exemplars), que es va exhaurir ràpidament tant a les oficines situades a l'estranger com a Barcelona, fet que en forçà la reedició. L'esgotament i la necessitat d'una segona tirada de guies hoteleres serà una constant a les comarques de Girona en aquest període.

Un text sense data, però localitzat entre la documentació del mateix 1958, ens informa de la convocatòria d'un concurs de cartells per a la realització d'un fullet de propaganda turística de la ciutat i la seva província.¹⁷⁶ El tema i la composició restaven lliures, i l'únic requisit obligatori era que ressaltessin la importància arqueològica, artística i monumental de la zona.

De fet, d'acord amb el pressupost per a aquell any (amb un total que superava les 275.000 pessetes), la major part dels recursos disponibles es gastarien en la realització d'inspeccions a càmpings, juntes locals i oficines d'informació (20.000 ptes.), la publicació de guies, cartells, àlbum de fotografies i fullets (180.673,65 ptes.) i subvencions a particulars (10.000 ptes.).

Els ingressos provenien, en la seva totalitat, de les subvencions d'entitats públiques.

Una carta del mateix any 1958 del secretari provincial de Girona adreçada al secretari provincial del Ministeri, de Cadis, fa notar que ambdues entitats patien del mateix problema: reduït a les aportacions dels ajuntaments i de la Diputació provincial, el pressupost anual (unes 100.000 ptes.) era clarament insuficient. La voluntat de la carta era conèixer les gestions que s'estaven duent a terme des de Cadis per ampliar la base econòmica. Sembla que per algun motiu no es van rebre les més de 83.000 pessetes de l'Estat Central que figuraven al pressupost anual.¹⁷⁷

Per tenir una Junta Local els ajuntaments havien de pagar una «*subvención*» a la *Junta Provincial*.

Una carta del director general de Turisme d'octubre de 1956 informava que fins a aquella data els ingressos rebuts d'ajuntaments per a la *Junta Provincial de Gerona* pujaven a 54.457,45 pessetes. (Més tard hi ha cartes que reclamen pagaments del 3r i 4t trimestre a alguns municipis, per la qual cosa la quantitat total possiblement se situés entre les 55.000 i les 60.000 ptes.).¹⁷⁸

175. AHG. Fons Ministerio de Información y Turismo. *Acta de l'Assemblea Hotelera* (21 de novembre de 1958).

176. AHG. Fons Ministerio de Información y Turismo. *Convocatòria de concurs de cartells*.

177. AHG. Fons Ministerio de Información y Turismo. *Carta de José Pagès Costart sobre els pressupostos d'ingressos* (1958).

178. AHG. Fons Ministerio de Información y Turismo. *Carta del director general de Turisme* (octubre de 1956).

El 28 de febrer es van enviar cartes a les *Juntas Provinciales* de la resta de l'Estat per valorar el nivell d'ingressos a través d'ajuntaments que ells tenien (no s'ha vist la carta enviada, però sí les respostes que hi fan referència).¹⁷⁹

Com veurem a l'apartat següent sobre juntes locals, aquest mini estudi va portar que es plantegés apujar les quotes (més d'acord amb la rellevància de cada municipi).

Reunions del ple i/o la comissió permanent:

- 18 de febrer de 1955 (ple).
- 7 de juny de 1955 (ple).
- 22 de juny de 1956.
- 24 de juliol de 1956.
- 26 de març de 1957 (ple).
- 2 d'abril de 1957 (comissió permanent).
- 20 d'abril de 1957 (comissió permanent).
- 14 de juny de 1957 (comissió permanent).
- 16 de juliol de 1957 (ple).
- 26 de novembre de 1957 (comissió permanent).
- 4 de febrer de 1958 (ple).

Els anys 1959 i 1962 (anys dels quals tenim constància) el pressupost fou destinat íntegrament a actuacions turístiques, ja que la Junta havia estimat necessari atendre amb caràcter únic les necessitats derivades d'aquest sector. La memòria de l'any 1959 recull la següent explicació per aquest fet:

«(...) las peculiares circunstancias que concurren en esta Provincia, limítrofe con Francia, con la que comunica por tres puestos fronterizos, su proximidad a grandes núcleos de población como son Barcelona y su zona de influencia, y la existencia dentro de sus límites de una zona turística de tan relevante interés como la Costa Brava, hacen que penetre y discorra por esa Provincia una enorme afluencia turística, que en gran proporción permanece temporalmente en ella, atraída por sus bellezas naturales».¹⁸⁰

Entre les seves funcions:

- Editar fullets, guies hoteleres i cartells. Per la documentació sembla que com a àmbits d'actuació distingia bàsicament la Costa Brava (omnipresent), Girona ciutat i el Pirineu. A tall d'exemple, està documentada l'edició de dos cartells murals l'any 1960, un de la Costa Brava i l'altre de l'alta muntanya i la costa (cadascun amb una tirada de 7.500 exemplars).

179. AHG. Fons Ministerio de Información y Turismo. *Carta a la Junta Provincial de Girona* (28 de febrer).

180. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 133. *Memòria de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular redactada per José María Suñé Gurnés* (1960).

- Informar les peticions dels ajuntaments perquè els municipis siguin declarats *lugar de interés turístico*».
- Informar els expedients i emetre dictàmens per a la instal·lació de càmpings. Per exemple, el càmping La Farella de Llançà o el càmping La Devesa de Girona.
- Servir com a *lobby*/ens per requerir al *Ministerio de Información y Turismo* que duqués a terme determinades accions: per exemple, la instal·lació d'un repetidor de televisió per millorar el senyal en algunes parts de la província, i es van fer gestions per encaminar la solució de la problemàtica de l'estació de Renfe a Portbou.
- Atorgar premis i subvencions.
- Proporcionar imatges a revistes, centres educatius i particulars, tant nacionals com internacionals, que ho sol·licitessin.
- Coordinar la tasca de propaganda turística desenvolupada per les Juntas Locales.

Així mateix, la Junta també rebia «informació/notificacions» d'altres ens del sector, com ara el *Sindicato Provincial de Hostelería* (en relació amb la instal·lació de senyalització a les carreteres i entrades de poblacions).

Cada any havien d'enviar una memòria d'actuacions al *Ministerio de Información y Turismo*. En paral·lel a aquesta, des de la Secretaria General de la *Dirección General de Turismo*, en algunes ocasions se sol·licitava que cada centre entregués un estat resum de les tasques desenvolupades durant l'any, incloent sessions de reunió, acords, material de difusió publicat, composició del ple de la *Junta*, de la *Comisión Plenaria de Turismo* i de la *Comisión Permanente* a 31 de desembre.

Una carta del director general de *Promoción de Turismo* de Madrid de l'any 1963, dirigida al secretari de la Junta Provincial, animava l'entitat a emular la seva homònima val·lisoletana en l'organització d'un «*Concurso Provincial de Embellecimiento de Pueblos*», del qual celebraven la cinquena edició.¹⁸¹ En la carta n'exaltava els resultats positius pel que fa a la promoció turística i l'educació ciutadana. En les bases del concurs es feia esment específic al fet que un dels seus objectius era estimular el decòrum, la netedat i la bona presència de la destinació.

Publicaven material de difusió, com la *Guía Hotelera de la Provincia de Gerona* (1966), editada durant uns quants anys. El 1958 li donen una subvenció, tal com es desprèn de cartes d'ens que sol·liciten que se'ls envii aquesta documentació. Una carta de 1958 testimonia que el *Ministerio de Información y Turismo* tenia la capacitat d'atorgar subvencions per a la publicació d'aquestes guies (en aquest any concret, es van concedir 20.000 pessetes per editar-ne 15.000 exemplars en castellà, francès, anglès i alemany).¹⁸²

181. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción de Turismo de Madrid* (1963). Carpeta 133.

182. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del Ministerio de Información y Turismo* (1958).

Aquesta tasca de producció de material havia de seguir les directrius marcades, una vegada més, des de les oficines centrals de Madrid. Entre les característiques principals que havia de tenir un fullet turístic, val a destacar que el tipus de text que s'imposava era l'enunciatiu (per contraposició al descriptiu i literari), resumint el contingut en els següents apartats (que podien adaptar-se a les característiques locals): situació, resum històric, clima, platges (situació, estat i amplitud), monuments i llocs d'interès, principals festes, esports, art i folklore, riquesa natural, cuina regional (plats típics i vins). A més a més, hi havien de figurar les comunicacions i transports, allotjaments, restaurants i la resta d'infraestructures relatives a la planta turística. Es recomanava que la informació s'edités, com a mínim, en quatre llengües: castellà, francès, anglès i alemany, i, quan fos possible, també en italià. En tots els casos, els fullets produïts havien de ser aprovats prèviament per la *Dirección General de Turismo*, del *Ministerio de Información y Turismo*.

La memòria d'activitats de l'any 1958¹⁸³ recull, entre d'altres, una nova edició millorada de la *Guía Hotelera de la Provincia* (20.000 exemplars). Es va convocar un Concurs de Cartells de propaganda turística que finalment no va donar els resultats esperats, es va confeccionar el plànol arqueològic de la província, es va organitzar el Festival Folklòric (14 de setembre, a Girona) en honor al *III Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*, es van remetre àlbums a color de la Costa Brava a diverses oficines de turisme a l'estranger, i també es van mantenir contactes amb *el Real Automóvil Club de España* i el *Círculo Catalán de Madrid*.

Per la relació de membres veiem que hi ha, a més de representants del món del turisme i dels transports, persones procedents del món cultural (l'exemple més clar és Joaquim Pla Cargol), però, com veurem, altres figures reconegudes com Santiago Sobrequés també van participar en les proves d'habilitació de guies turístics. En aquest punt tenim en compte la imatge icònica per excel·lència que es va crear de la província en aquest període (sol i platja, *relax*, oci nocturn, preus baixos) i els patrons de consum, més el fet que «sense un compromís dels agents culturals en la gestió turística, el recurs monumental i artístic deixa de liderar la projecció de la imatge turística emesa i esdevé un atractiu més entre molts d'altres». Com a hipòtesi secundària en aquest context hem volgut veure si hi havia una cultura del turisme diferent del turisme de la cultura» (Dolors Vidal); això significa que si bé la implicació dels agents culturals és crucial per tal que en la promoció turística s'hi incloguin d'una forma *real* els elements patrimonials aquesta implicació no porta necessàriament al desenvolupament d'algun tipus de turisme cultural. Si bé —potser— va servir d'alguna manera per posar les bases (començar a crear/mantenir una certa consciència de les riqueses patrimonials de la zona) per a la diversificació del producte que començaria a tenir lloc al tombant de la dècada de 1980 a 1990 en l'àmbit internacional, i que poc més tard arribaria a Catalunya i l'Estat espanyol.

183. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria d'activitats de la Junta Provincial* (1958). Carpeta 133.

El 1955 (segons acta de reunió) n'eren membres Luis Mazo Mendo (gobernador civil), Pedro Bretcha Galí (president de la Diputació), José M. Noguera Massa (delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo*), Agustín Coromines Duch (president de la *Cámara de Comercio*), Cosme Cases Camps (delegat provincial de FET y de las JONS), Joaquín Pla Cargol (secretari de la Comisión de Monumentos), Antonio Franquet (alcalde de la ciutat), *Sr. ingeniero jefe de Obras públicas*, Ramon Nicolazzi (president del sindicat d'hostaleria), Miguel Oliva Prat (*comisario provincial de excavaciones arqueológicas* i representant de belles arts —segons documentació, és nomenat aquest any—), i José Claret Rubira (representant de la *Comisión de Urbanismo*).¹⁸⁴

Pel que fa als membres el 1957, una carta d'agost d'aquest any adreçada al *Ministro de Información y Turismo*¹⁸⁵ informava que, d'acord amb els interessos relatius a la informació, el turisme i la difusió cultural, s'havien nomenat vocals electius les següents persones: Joaquim Pla Cargol (secretari de la Comissió Provincial de Monuments, corresponent de les *Reales Academias de Historia y Bellas Artes*), José Claret Ruvira (arquitecte en cap de l'Oficina Tècnica de la Comissió Provincial d'Urbanisme), Ramon Nicolazzi (cap del Sindicat Provincial d'Hostaleria i vocal del *Fomento del Turismo*), María Alonso Canals (delegada de *Prensa, Propaganda y Radio del Movimiento*), Fulgencio Miñano Ros (director de *Los Sitios*), Emilio Banda Moras (director de E.A.J. 38 *Radio Gerona*), Joaquim Pla Dalmau (representant del *Patronato de La Pasión*) i Carlos Iglesias Mas (president del GEiEG).

Al 1958, es designa Ramon Bover Vila (*Jefe Provincial del SEM – Servicio Español de Magisterio*) com a vocal en representació de la Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista.

S'incorporen el 1959 – Sr. Teixidor Martos (en qualitat de president de la *Cámara de Comercio e Industria de Gerona*) i D. Fernando Isausti (enginyer en cap del *Grupo de Puertos*). Els membres a 31 de desembre de 1959 eren:

- President: José Pagès Costart.
- Vicepresidents: Juan de Llobet Llavari i José Maria Noguera Massa.
- Vocals: Pedro Ordís Llac, Manuel Reigt de Roig, Fernando Insausti, Miguel Oliva Prat, Luis Segura Marcos, Emilio Garcia Saumell, Salvador Teixidor Martos.
- Secretari: José Maria Suñé Gurnés.
- Vicesecretaria: Araceli de Ros Ribas.

De la correspondència emesa per aquesta Junta es desprèn un veritable interès no tan sols per la difusió dels atractius turístics de la província, sinó també per atendre la demanda d'allotjament i altres serveis. Així, l'any 1960 dirigia cartes al *Ministro de Información y Turismo* i al director general de *Turismo* posant de manifest l'important atractiu turístic de les terres gironines i també el volum de demanda que tenia el material informatiu (com la guia hotelera).

184. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de reunió de la Junta Provincial* (1955).

185. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta al ministre d'Informació i Turisme* (agost de 1957).

Per aquests motius la Junta s'havia vist obligada a editar cartells i reeditar la guia hotelera en tiratges que superaven àmpliament la seva capacitat econòmica (motiu pel qual se sol·licitava ajut al *Ministerio*).¹⁸⁶

Una altra dada que coneixem a través de les cartes enviades pel secretari de la junta, José Maria Suñé Gurnés, revela que a les reunions plenàries d'aquest òrgan hi estaven convocats no només els agents del sector turístic i els representants polítics pertinents, sinó també personal d'Hisenda, la Cambra de Comerç, mitjans de comunicació (directors de *Radio Gerona*, *Los Sitios*, la delegada de *Prensa, Propaganda y Radio del Movimiento*), arquitectes de l'oficina tècnica de la *Comisión Provincial de Urbanismo*, intel·lectuals i persones notables de la ciutat (Joaquim Pla Dalmau), el secretari de la *Comisión Provincial de Monumentos* (Joaquim Pla Cargol), el director del Museu Arqueològic de Girona i posteriorment director del Servei d'Excavacions de la Diputació (Miguel Oliva Prat), i els alcaldes de Girona i altres poblacions.¹⁸⁷

L'any 1964, d'acord amb l'Ordre Ministerial de 28 de febrer de 1963, es modificava el nom de l'entitat, que passava a denominar-se *Comisión Provincial de la Junta Central de Información, Turismo y Educación Popular*.¹⁸⁸

Més enllà d'aquesta dimensió promocional i de compliment de la normativa, en algunes ocasions vetllaven també per l'estètica de les poblacions. En són exemples les poblacions declarades d'interès turístic i els concursos abans esmentats. Un document datat de 7 de març de 1959 evidencia com també en algunes ocasions s'encoratjava els ajuntaments a mantenir una estètica agradable en els passejos marítims:

*«Como sea que las instalaciones aludidas [comercios ambulantes en terrenos de propiedad municipal] afean notoriamente el tramo de paseo contiguo, impiden la vista del mar y siendo el espectáculo de los tenderetes en que se instalan, completamente inadecuado al tono de distinción de dicho Paseo, por el presente le sugiero la conveniencia de que por parte de esa Corporación de su digna presidencia se estudie la posibilidad de señalar otro emplazamiento más adecuado y menos visible para dichos comercios ambulantes».*¹⁸⁹

Títols d'alguns dels fullets de propaganda editats: «Costa Brava. La maravilla del Mediterráneo» (1957), «Gerona turística» (maqueta de 1957. Alemany, anglès i francès), «Costa Brava» (1956).

Títols d'alguns cartells editats: «Costa Brava. La maravilla del Mediterráneo», «Gerona artística i turística», «Gerona turística» (1957).

186. AHG. Fons Informació i Turisme. *Sol·licitud d'ajut al ministre redactada per José Maria Noguera Massa* (1960).

187. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de José Maria Suñé Gurnés recalcant les presents a les reunions de la Junta Provincial*.

188. Ordre Ministerial de 28 de febrer de 1963.

189. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 133. *Carta de José Maria Noguera Massa, president de la Comisión Permanente Sant Feliu referent als comerços ambulants* (7 de març de 1959).

Ens locals: Juntas Locales, CIT i altres associacions similars

Per simplificar la lectura hem optat per presentar tots els ens locals de promoció turística junts, siguin *Juntas Locales*, *Centros de Iniciativas Turísticas (CIT)* o altres, ja que tenien una funció i un funcionament semblants. I hem reagrupat els documents i informacions seguint l'ordre alfabètic dels pobles, sempre amb la mateixa voluntat de simplificació de la lectura.

Juntas locales

D'acord amb la normativa aprovada en els anys 1956 i 1957, les *Juntas Provinciales y Locales de Información, Turismo y Educación Popular* es podien constituir a les capitals de província i en aquelles localitats que el Ministeri considerés oportunes. A la pràctica, significava que prèviament la localitat havia d'haver estat declarada *de interés turístico*.¹⁹⁰

Generalment, l'alcalde de la població n'era el president. Havien d'enviar una memòria anual a la *Junta Provincial*.

L'any 1955 ja hi ha correspondència que demostra l'interès d'alguns municipis per ser-ho. És el cas de Lloret de Mar, Puigcerdà (se n'aprova la creació a finals de novembre de 1957), Palamós (notificació semblant a la de Puigcerdà), Alp (se n'informa favorablement després de desembre de 1955 i, per tant, segurament es va formar cap a 1956), Sant Feliu de Guíxols (notificació semblant a la de Puigcerdà), Lloret de Mar (declarat lloc d'interès turístic el 1955, pas previ a la creació de la Junta, igual que Puigcerdà) i Figueres. Blanes s'hi va presentar i es resolia aquell any.

L'any 1958 n'existien cinc: Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Puigcerdà, Figueres, Blanes. I el 1959, com a mínim, Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Puigcerdà, Figueres, Castell d'Aro, l'Escala i Palafrugell.

Relació amb la *Junta Provincial*: la *Junta Provincial* feia de pont entre aquestes i «*la Superioridad*».

La *Junta Provincial* informava de manera favorable o desfavorable sobre la idoneïtat d'un municipi per ser declarat «*Localidad de interés turístico*». Aquest era el tràmit previ per constituir una *Junta Local de Información, Turismo y Educación Popular*.

Les Juntas Locals desenvolupaven, a través de la *Junta Provincial*, activitats d'atracció turística: publicació de fullets i mapes, organització de concursos, audicions de sardanes i espectacles a l'aire lliure.

Des de la *Junta Provincial* es demanava als ajuntaments on no existissin *Juntas Locales* que els remetessin tots els projectes d'edició de propaganda turística (esbossos i textos), per tal de ser considerats i revisats.

190. AHG. Fons Informació i Turisme. *Declaracions d'interès turístic* (1959).

Per tant, al final (tal com recull una carta de 1956 de la *Junta Provincial* als ajuntaments)¹⁹¹ cal que tots els ajuntaments enviïn els esbossos i els textos de qualsevol edició de propaganda turística que vulguin fer a la *Junta Provincial* per ser estudiats pels seus serveis tècnics.

Aquest control s'explica per la importància que s'atorgava a la propaganda turística en la construcció de la imatge de país, que tenia repercussions també més enllà del turisme, en el nivell econòmic i polític, a part del cultural, òbviament. De fet, era la conseqüència lògica de la censura instaurada en tot el sistema franquista.

Des de la *Junta Provincial* es feia formació de forma periòdica. A la memòria de 1956 s'esmenta formació per a les juntes de nova creació però no s'especifica res més.¹⁹²

Les *Juntas Locales* pagaven una quota o cànon a la *Junta Provincial*.

Segons cartes de 1957 que reclamen pagaments com a «*Subvención Municipal*» als ajuntaments del tercer i quart trimestre de l'any anterior: a Ripoll, 750 ptes., i a Olot, 2.000 ptes.¹⁹³

Una acta de reunió de juny de 1955 fa la primera referència a la necessitat d'augmentar les quotes segons l'afluència turística que rebés cada municipi. Per tant, la puja no havia de ser igual per a tots.¹⁹⁴

Una informació trobada a les cartes de reclamació, perquè no s'havia rebut resposta dels ajuntaments a la proposta d'estimació d'increment, sembla indicar que només eren els que tenien junta local. Aquestes quantitats poden donar una idea de la «potència» turística de cada municipi en aquell moment. Si fos així podria ser interessant dibuixar-ne un mapa amb colors segons la quantitat que cada municipi hagués de pagar.

Per al pressupost de 1957 es van enviar cartes als ajuntaments conforme es procediria a augmentar aquestes quantitats (per necessitats creixents de la *Junta Provincial*). Per exemple, Castelló d'Empúries passava a fer una aportació de 1.000 pessetes (250 més que el 1956), el Port de la Selva de 1.500 (750 més), Sant Hilari Sacalm de 2.000 (500 més), Alp 2.000 (500 més), Begur 2.000 (1.900 més), Torroella de Montgrí 2.500 (1.000 més), Ribes de Freser 2.000 (500 més), Portbou 3.000 (2.750 més), Viladrau 1.000 (250 més), Sant Joan de les Abadesses 1.000 (250 més), Joanetes 100 (25 més), Lloret de Mar 5.000 (1.100 més), Colera 500 (250 més), Caldes de Malavella 2.000 (500 més), Queralbs 1.000 (250 més), Roses 3.000 (1.500 més), Banyoles 3.500 (500 més), l'Escala 3.000 (2.250 més), Cadaqués 3.000 (1.500 més), la Jonquera 3.000 (2.250 més), Castell d'Aro 6.000 (2.000 més), Tossa de Mar 6.000 (3.000 més), Palafrugell 6.000 (2.000 més), Batet 100 (25 més), Blanes 5.000 (1.000 més).¹⁹⁵

191. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Junta Provincial* (1956).

192. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memoria de las Actividades desarrolladas por la Junta Provincial del Turismo de Gerona* (1956).

193. AHG. Fons Informació i Turisme. *Reclamació de pagaments als ajuntaments* (1957).

194. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de reunió de la Junta Provincial* (juny de 1955).

195. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 133. *Cartes als ajuntaments referents als pressupostos* (1957). Carpeta 133.

Hi havia pobles que tenien organismes semblants. Arbúcies, el juny de 1968 tenia la *Junta Municipal de Embellecimiento y Turismo* (s'encarregava, per exemple, de «Les Enramades»).

Centros de Iniciativas y Turismo (CIT)

«En provincia de tan acusado interés turístico como la de Gerona, parece que sería útil contar con un mayor número de Centros de Iniciativas y Turismo que colaborasen con esa Delegación Provincial y con esta Dirección General, en la ordenación y formación de un ambiente local propicio al desarrollo y auge creciente de las corrientes turísticas extranjeras hacia nuestro país.

*A simple vista sorprende que localidades como Lloret de Mar, Palafrugell, San Feliú de Guíxols, Blanes, Rosas, Ripoll y otras, no cuenten todavía con Centros de Iniciativas que representen la activa participación ciudadana en el fomento del turismo».*¹⁹⁶

Cap a l'any 1968 (i en tot cas entre 1965 i 1972-1975), es va redactar un model¹⁹⁷ de reglament per als *Centros de Iniciativas y Turismo*. D'acord amb aquest, eren missions d'aquests centres:

- Atraure forasters, procurant donar-los tota classe de facilitats per tal que la seva estança fos agradable.
- Proporcionar als turistes que visitessin la localitat dades útils per al coneixement dels atractius.
- Fomentar l'excursionisme.
- Difondre l'art, l'arqueologia, les belleses naturals, les manifestacions folklòriques, etc., a través dels mitjans de propaganda que es consideraven convenientes (la propaganda gràfica i escrita estava subjecta a l'aprovació de la *Dirección General de Turismo*).
- Cooperar en l'organització de festes, esports, exposicions i altres.
- Formular iniciatives amb entitats públiques i privades per conservar i augmentar les belleses de tot tipus.
- Proposar les millores considerades convenientes en els serveis públics que utilitzessin els turistes.
- Establir relacions amb organismes anàlegs i assessorar l'organisme turístic estatal en tots aquells assumptes que li consultés.

Pel que fa a l'organització interna, s'establia que la Junta General constituïa la màxima autoritat: per aprovar pressupostos i comptes, nomenar els càrrecs i resoldre els assumptes que li fossin sotmesos per la Junta Directiva. Aquesta darrera es componia d'un president, un vicepresident, un secretari, un vicesecretari, un tesorero, un comptador i cinc vocals.

196. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Carta del director general de la Dirección General de Promoción del Turismo al delegado provincial* (21 de gener de 1965).

197. AHG. Fons Informació i Turisme. *Projecte de reglament per als centres d'iniciatives i turisme*.

Resulta interessant veure que la primera Junta Directiva de cada centre era proposada pel grup de fundadors de cada CIT i designada pel governador civil de la província. A partir de llavors, els membres s'escollirien entre la Junta General i se'n renovaria la meitat cada dos anys. Un dels grups estava integrat pel president, el vicesecretari, el tresorer i dos vocals. L'altre, pel vicepresident, el secretari, el comptador i tres vocals. Un sorteig decidiria quin dels dos grups es rellevava primer.

Aquest sistema possiblement obeïa a una voluntat de continuació a llarg termini de les accions empreses pel CIT, més que un trencament per períodes de govern.

Finalment, convé destacar que la Junta Directiva tenia potestat per crear comissions accidentals o permanents presidides per un directiu i formades per socis del Centre. Aquestes podien ocupar-se de diferents temes específics, com ara la propaganda, l'excursionisme, l'economia, etc.

Per tal que un CIT es pogués dissoldre, calia l'aprovació de dues terceres parts dels socis que assistissin a una junta general extraordinària convocada només per a aquesta finalitat. Pagats els deutes pendents, l'actiu que restés es repartiria entre els establiments benèfics de la localitat i l'arxiu s'entregaria a l'organisme turístic oficial.¹⁹⁸

Una carta breu datada de l'any 1964 suggeria als CIT que «*dado que el turismo obliga a una colaboración estrecha entre todas las Autoridades y estamentos de la Sociedad, estima oportuno que se incluya entre los miembros de los Centros de Iniciativa y Turismo a un representante de la Asociación de Padres de Familia*».¹⁹⁹

Els CIT absorbeixen les *Juntas Locales*. Tal com reconeix la memòria del CIT de Camprodon corresponent a l'any 1964, se servien de la seva experiència i coneixements bàsics i pràctics.²⁰⁰

Ens locals

Es presenten aquí els documents i les informacions obtinguts per a cada poble que hagi disposat d'un ens local de promoció turística. Quan ha tingut primer Junta Local i després CIT, així s'indica.

Amigos de Besalú y su Condado. Centro de Iniciativa y Turismo

El febrer de 1964 l'associació cultural *Amigos de Besalú y su Condado* fou nomenada CIT i inclosa a la *Federación Española de Centros de Iniciativa y Turismo* el març següent. Aquesta doble condició d'entitat cultural i de promoció turística, inicialment, va portar a algun equivoc: el gener de 1965 el director general de *Promoción del Turismo*, dins de la *Subse-*

198. AHG. Fons Informació i Turisme. *Projecte de reglament per als centres d'iniciatives i turisme*.

199. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Carta de Felipe Munera al Sr. Presidente del Centro de Iniciativa y Turismo de la Cerdaña* (23 de setembre de 1964).

200. AHG. Fons Informació i Turisme. *Resum de les activitats del CIT de Camprodon i comarca* (1964).

cretaria de Turismo, remetia una carta a l'Associació demanant-los que es registressin com a CIT, si és que, efectivament, n'estaven desenvolupant les tasques.²⁰¹

Amb tot, els tràmits als diferents registres es van allargar fins a 1967. El dia 9 d'octubre quedava legalitzada l'associació *Amigos de Besalú y su Condado* com a *Centro de Iniciativas y Turismo*.

A principis de 1965 es van trobar les restes de la Mikvé. Segons el CIT, aquest descobriment

*«sitúa Besalú como centro de atracción de cuantos quieran conocer la influencia judía en nuestro país durante el medioevo».*²⁰²

Aquesta troballa va motivar una visita de la comunitat israelita de Perpinyà el mes de maig i una visita d'una delegació de l'associació de Besalú l'octubre del mateix any. Definit com a trobada ecumènica, aquest esdeveniment va tenir, segons la documentació del CIT, un ampli ressò a la premsa, tant francesa com espanyola.

El 26 de setembre de 1965 va tenir lloc la inauguració de les obres de restauració del pont de Besalú. Amb motiu de l'ocasió, es va fer una medalla commemorativa: en una cara, l'escut de la vila amb la inscripció «*Amigos de Besalú y su Condado*» i, a l'altra, «*Restauración del Puente 1965*».

Atesa la importància d'aquesta efemèride, s'hi van convidar nombroses autoritats, com ara representants de la *Dirección General de Arquitectura*, la *Dirección General de Bellas Artes*, la *Dirección General de Correos y Telecomunicación*, la *Dirección General de Información y Turismo*, i també el ministre de la *Vivienda*. Entre les diferents activitats organitzades, s'hi incloïen una exposició filatèlica i numismàtica, temàtica sobre ponts, la realització d'un mata-segells especial i un espectacle folklòric.

L'any 1963 es va proposar, juntament amb l'ajuntament, la creació d'un *Parador Nacional de Turismo* en una casa antiga que semblava adequada per a aquesta finalitat.

Entre 1963 i 1966 hi ha correspondència entre l'Ajuntament i el *Ministerio de Información y Turismo* parlant de la idoneïtat de Besalú com a emplaçament d'un Parador Nacional de Turisme.

L'any 1966 s'estima necessari col·locar senyalització que orienti els visitants sobre els monuments i llocs d'interès. Es valora que siguin adequats per al conjunt arquitectònic de la vila. També s'inicien les gestions per aconseguir un alberg o un Parador Nacional. – El 1969 encara dona voltes la iniciativa del parador, amb informes favorables, per part de la *Delegación Provincial*, sobre la qüestió.

El 10 de febrer de 1966 Besalú era declarada «*Conjunto Artístico Monumental*». El mes de juliol es va assistir a la celebració del novè centenari de la «Treva de Déu» establerta per l'abat Oliva, a Toluges (Rosselló).

201. AHG. Fons Informació i Turisme, Ministerio de Información y Turismo. Subsecretaría de Turismo. Dirección General de Promoción del Turismo. *Carta solicitant un registre oficial com a CIT* (gener de 1965).

202. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. Amigos de Besalú y su Condado. *Breve resumen de las actas correspondientes a otras tantas reuniones celebradas por la junta durante el año y que son el compendio de las actividades de la entidad* (25 de setembre de 1966).

El setembre de 1966 es va organitzar un concurs de fotografia internacional que englobà les viles de Besalú i Santa Pau, on també hi havia una delegació d'aquesta associació. L'objectiu era, a banda d'atraure participants, aconseguir perspectives artístiques que servissin per a la propaganda de la zona. La *Sección de Ordenación Turística de la Dirección General de Promoción del Turismo* concedeix 3.000 pessetes per al primer premi.

A finals de 1966 es va proposar la il·luminació del pont, gestionada a través de la *Dirección General de Promoción del Turismo* i la *Delegación Provincial* a la *Dirección General de Arquitectura*. Si bé el projecte sembla que es veia amb bons ulls, es feia la següent observació:

«(...) dicha iluminación es preferible aplazarla hasta que se realice el proyecto de "itinerario de Enlace entre el Puente y la Plaza mayor", pues de otro modo, es posible que la luz, a la par que valora los monumentos, descubra no pocas calamidades artísticas».²⁰³

L'any 1967 rebé la placa de bronze al mèrit turístic. L'assessor artístic de l'entitat era Pedro Llosas, que realitzava/dissenyava els materials de propaganda turística (fullets).

A principis de juny de 1968 la *Dirección General de Promoción del Turismo* va concedir una subvenció al CIT per tal d'organitzar la *I Asamblea de Estudios sobre el Condado de Besalú*, que va tenir lloc el 23 de setembre de 1968, amb la presència de diverses autoritats provincials.²⁰⁴

El novembre de 1968 encara corrien cartes entre l'alcaldia, la *Delegación Provincial del MIT* i la *Dirección General de Promoción del Turismo* en relació amb l'oficina de turisme. En aquells moments se sol·licitava un ajut econòmic per adaptar la casa de l'abat Zafont.²⁰⁵

Blanes

L'ordre de 18 de març de 1958 declarava la vila de Blanes com a lloc d'interès turístic al·legant:

«Considerando que debe accederse a lo solicitado en atención a las relevantes circunstancias turísticas que concurren en la localidad de Blanes, Puerta de la Costa Brava, como son hermosas playas rodeadas de jardines, buenas comunicaciones, establecimientos hoteleros de categorías adecuadas, clima suave, numerosos atractivos en su casco urbano, bellezas naturales en su comarca y un jardín botánico considerado uno de los mejores de Europa».²⁰⁶

203. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 165. *Carta de Juan de Arespachaga, director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del MIT a Girona* (13 de gener de 1967).

204. AHG. Fons Informació i Turisme. *Amigos de Besalú y su Condado. I Asamblea de Estudios sobre el Condado de Besalú*. (23 de setembre de 1968).

205. AHG. Fons Informació i Turisme. *Sol·licitud d'ajut econòmic* (novembre de 1968).

206. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. *Carta del director general del Turismo al Gobernador Civil - Presidente de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular de Gerona* (28 de març de 1958).

El desembre de 1966, el delegat provincial del MIT a Girona dirigia una carta a l'alcalde de Blanes suggerint-li la creació d'un CIT a la població per coordinar els esforços ciutadans en pro dels interessos turístics.²⁰⁷ Així mateix, s'envià còpia de l'escrit a la *Dirección General de Promoción del Turismo* per tal que donés suport al suggeriment.

CEPIT Sant Antoni de Calonge

El 1967 hi ha una nota de Pedro Segú (*Dirección General de Promoción del Turismo – Organismos Provinciales*) al delegat provincial del *Departamento* (José Luis González Sobral).²⁰⁸

1972 – Número de registre segons la Ley de Asociaciones 191/1964: 195 de la Sección 1ª.

Un desglossament de les despeses per a l'any 1975 dona una idea del tipus d'actuacions que duia a terme aquest CIT:²⁰⁹

- Concurs de castells de sorra. 15.350 ptes.
- Acte de proclamació de la Pubilla de Sant Antoni. 13.600 ptes.
- Cursa ciclista comarcal adults. 18.735 ptes.
- Cursa ciclista infantil. 1.450 ptes.
- Cursa ciclista infantil femenina. 1.450 ptes.
- Homenatge pòstum al mestre Moreno Pallí. 87.000 ptes.
- Festival de proclamació de «Miss Turisme». 7.850 ptes.
- Festa i competició internacional de pesca submarina (finals d'abril). 165.300 ptes.
- Reobertura de la Calle del Sol i canvi de nom pel d'Avenida / Avinguda Josep Pla, concebut com a homenatge civil a l'escriptor. Inclou cobertura periodística de l'esdeveniment, banquet per a 600 persones, invitació d'autoritats i diverses actuacions. 200.000 ptes.

CIT Cadaqués

La *Delegación Provincial de la Subsecretaría de Turismo* a Girona li envia cartes el mes de gener de 1980 (li recorda la convocatòria de premis als CIT i que indiqui les necessitats de senyalització de llocs d'interès turístic a la seva zona).²¹⁰

Caldes de Malavella

Ordenanza para el fomento del turismo publicada en el B. O. de la província núm. 73 de 18 de juny (1963). – En compliment d'aquest, l'Ajuntament de Caldes de Malavella envia al Sr. delegat provincial d'*Información y Turismo* un exemplar del ban de l'Ajuntament amb les

207. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial a l'alcalde de Blanes* (desembre de 1966).

208. AHG. Fons Informació i Turisme. *Nota de Pedro Segú a José Luis González Sobral* (1967).

209. AHG. Fons Informació i Turisme. *Despeses del CIT de Sant Antoni de Calonge* (1975).

210. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Delegación Provincial de la Subsecretaría de Turismo* (gener de 1980).

ordenances municipals. Entre d'altres punts, s'esmenta que cal mantenir les façanes dels edificis netes no només de cartells sinó també de brutícia i en bon estat; la prohibició de construir barraques i ocupar coves i similars; que les hostatgeries han de complir amb la regulació vigent; que no es poden obrir càmpings que no compleixin les normatives; que les cases de bany han de comptar amb l'autorització deguda; que els majors de 14 no es poden passejar en banyador per la localitat, o que es prohibeix pidolar dins del terme municipal.²¹¹

CIT Camprodón y Comarca

El mes d'abril de 1964 la *Dirección General de Promoción del Turismo* informava favorablement sobre el reglament del *CIT de Camprodón y Comarca*.²¹² No fou fins al 26 d'octubre, però, que el CIT va quedar legalment constituït, amb José Maria Güell y Güell com a president.

La memòria d'activitats²¹³ de 1964, si bé reconeix que fins al 1965 no es pot considerar que el Centre actués plenament, recull les activitats que s'havien desenvolupat. S'hi poden destacar: la festa major, l'assistència als actes d'obertura del pas fronterer de Coll d'Ares i l'organització dels actes protocol·laris i difusió a la premsa, l'organització del XVI Concurs Hípic Regional, l'organització del XVI Concurs Sardanista, la instal·lació d'un parc infantil d'atraccions, la preparació i presentació de l'Exposició de cartells murals «*XV Años de Paz*», l'organització de la festa patronímica en honor de sant Víctor, l'adquisició de talles per a la instal·lació d'un naixement en el pont romànic i l'organització de la Cavalcada dels Reis Mags.

A més, també es van editar, en col·laboració amb l'Ajuntament, un mapa de la Vall i de la vila, un mapa de la Ruta del Romànic i el primer butlletí de la *Junta de Turismo*.²¹⁴

Es va continuar oferint el servei a l'Oficina de Turisme que havia establert la *Junta Local de Turismo* tres anys abans, si bé possiblement caldria canviar-la d'emplaçament. Tal com s'indica a la memòria, es van atendre més de 8.000 persones. Les preguntes, que arribaven tant presencialment com per escrit, feien referència al lloguer estival de pisos, xalets i habitacions, reserves d'hotel, orientacions i repartiment de fullets i cartells de les diferents províncies.

L'obertura, el 1964, del pas fronterer de Coll d'Ares, amb les dependències de duanes i vigilància situats a Camprodon, també va despertar en el CIT un gran interès des del primer moment.

El mes de juliol de 1965, el delegat provincial d'*Información y Turismo*, Felipe Munuera, mencionava que aquest nou pas fronterer havia fet que, efectivament, Camprodon adquirís una gran importància turística.

211. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Ban de l'Ajuntament de Caldes de Malavella* (1963).

212. AHG. Fons Informació i Turisme Ministerio de Información y Turismo. Subsecretaría de Turismo. Dirección General de Promoción del Turismo. *Reglament intern del CIT Camprodon i Comarca* (1964).

213. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria i resum de les activitats del CIT de Camprodón y Comarca* (1964).

214. AHG. Fons Informació i Turisme. *Butlletí de la Junta Local de Turismo*.

A banda de l'edició de materials de promoció i la millora de les instal·lacions de l'oficina d'informació, es demanava la construcció o habilitació d'un edifici per instal·lar-hi el Museu Isaac Albéniz, per al qual els familiars farien donació dels objectes personals del musicòleg. Depenent de l'emplaçament que decidís donar-se-li, es podrien instal·lar en el mateix edifici les oficines de turisme, sala d'actes, biblioteca, sala d'exposició i altres dependències del CIT.

La memòria de 1973 subratlla la manca de fons econòmics del centre, sobretot degut a la necessitat de mantenir l'Oficina de Turisme oberta durant tot l'any, en trobar-se situada a la frontera. Així mateix, el deute generat a partir de la celebració del centenari del naixement del compositor Isaac Albéniz també feia uns anys que s'arrossegava.²¹⁵ Aquesta situació feia que no es poguessin portar endavant activitats interessants per la promoció del poble, malgrat que els socis havien acceptat un augment en les quotes. A més, s'havien rebut algunes ajudes del MIT, sempre, però, molt minses.

Amb tot, aquell any es van realitzar les següents activitats:

- Instal·lació al pont romànic d'un naixement amb figures de talla.
- Organització de la Cavalcada de Reis.
- Balls de sardanes durant Pasqua, Pentecosta i Corpus Christi.
- Col·laboració en l'organització de la Festa Major.
- Recepció de la «Caravana del buen conductor».
- Rebuda als components de la «Caravana Fogueres de Sant Joan».
- Organització dels cursets infantils de natació, I Gran Premi de Moto Cros, XXV Concurs Hípic Regional.
- I Concurs de Tir al Plat.
- Aplec de sardanes.
- Aplec popular.
- Partit de rugbi.
- Festes de barri.
- Tres audicions de sardanes (setmanes de juliol a setembre).
- Concert de sardanes i cants regionals.

A més a més, es van fer noves edicions del mapa de la Ruta del Romànic, fullet Vall de Camprodon, fullets en color, programes de la festa d'estiu, programes turístics, cartells turístics, guies turístiques i tarifes hoteleres.

Veiem aquí aquesta taula, que ens dona una idea de les despeses corresponents a l'estiu (fins a Tots Sants, 31/10) de 1973, i que es referien a festes i esdeveniments celebrats a Camprodon a càrrec del CIT:

215. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria i resum de les activitats del CIT de Camprodon y Comarca* (1964).

Despeses	
Caravana Buen Conductor	18.000
Festa Major	79.557
I Moto Cross	41.512
Rugby Internacional (inclou autocars des de Ceret i Samboyana)	21.987
Tir al plat	15.280
II Rugby Internacional (inclou autocars des de França)	28.063
II Curset natació infantil	47.233
Concurs Colles Sardanistes	18.198
II Moto Cross	44.984
XXV Concurs Hípic	91.000
Festes Populars	130.000
Concert Música Catalana	30.000
Total	565.814
Ingressos	
Quotes associats 1973	180.000
Quotes propietaris pisos	14.000
Quotes estiuejants	20.000
Recaptacions festes	326.630
Total	540.630
Resultat anual	-25.184

L'any següent el dèficit se seguia arrossegant (20.144 pessetes). El programa d'activitats, molt similar al de l'any anterior, ascendia a un total de 690.200 pessetes, mentre que els ingressos eren de 621.066. Es generava, per tant, un dèficit de 69.134 pessetes.

Val a dir que era molt notòria l'aportació dels socis en forma de quota (185.500 pessetes) i la recaptació aconseguida en els diversos actes (312.566 pessetes). També hi havia un apartat de donatius i quotes de la resta de la comarca, que aportava la relativament modesta xifra de 12.000 pessetes. La resta d'ingressos procedien bàsicament de l'Ajuntament (110.000 pessetes) i de la Cambra de Comerç (1.000 pessetes).

La programació per a l'any 1975 era molt similar, si bé els problemes econòmics encara s'arrossegaven i es va sol·licitar, de nou, una subvenció per al funcionament de l'Oficina de Turisme.²¹⁶

Castell - Platja d'Aro

El desembre de 1966 el delegat provincial del MIT a Girona dirigia una carta a l'alcalde de Castell - Platja d'Aro per suggerir-li la creació d'un CIT a la població per tal de coordinar

216. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria i resum de les activitats del CIT de Camprodón y Comarca* (1975).

els esforços ciutadans en pro dels interessos turístics. Així mateix, s'envià còpia de l'escrit a la *Dirección General de Promoción del Turismo* perquè donés suport al suggeriment.²¹⁷

CIT de Colera

El 1964 ja hi havia correspondència referent a aquest centre. Van tenir problemes perquè no es van adaptar a temps al canvi de normativa de l'any 66 (aprox.). El desembre de 1966 la *Sección de Ordenación Turística del MIT* té correspondència amb la *Delegación Provincial* per intentar desencallar el procés.

*Expediente de la Dirección General de Promoción del Turismo, Subsecretaría de Turismo, Ministerio de Información y Turismo, número 46.218 de 28 d'abril de 1967.*²¹⁸

A mitjan 1968 finalment va adaptar els seus estatuts a la normativa nova.

En el llistat de 23 d'abril de 1969 ja no apareix. Fet pel delegat provincial d'*Información y Turismo*.²¹⁹ – V. Llistat dels CIT fet a l'apartat general.

CIT de Figueres

Un retall de diari del 28 de juliol de 1963, conservat dins l'informe «*Estudio sobre la necesidad del Aeropuerto Gerona – Costa Brava*» ens informa de la creació d'aquest Centre d'Iniciatives Turístiques, el primer de la Costa Brava.²²⁰

L'any 1964 l'Alcaldia de Figueres feu arribar cartes al secretari i al delegat provincial d'Informació i Turisme a Girona per tal que formessin part (com a vocal nat i com a vicepresident, respectivament) de la *Comisión Local de Educación, Turismo y Educación Popular*, que s'havia de constituir el dia 4 d'agost de 1964.²²¹

Una carta de 1963 emesa per la *Dirección General de Radiodifusión y Televisión* i amb destinació a l'Alcaldia de Figueres autoritzava la instal·lació d'un equip emissor de televisió a la ciutat.²²²

El desembre de 1966 el delegat provincial del MIT a Girona dirigia una carta a l'alcalde de Figueres suggerint-li la creació d'un CIT a la població per tal de coordinar els esforços ciu-

217. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial del MIT a l'alcalde de Castell - Platja d'Aro* (desembre de 1966).

218. AHG. Fons Informació i Turisme. 46.218. Ministerio de Información y Turismo, Subsecretaría de Turismo. *Expediente de la Dirección General de Promoción del Turismo* (28 d'abril de 1967).

219. AHG. Fons Informació i Turisme. Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo. *Llistat dels CIT de la província* (1969).

220. AHG. Fons Informació i Turisme. Retall de diari (28 de juliol de 1963).

221. AHG. Fons Informació i Turisme. Alcaldía de Figueras. Comisión Local de Educación, Turismo y Educación Popular. *Carta referent a la Constitució de la Comisión Local de Información, Turismo y Educación* (1964).

222. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial referent a la instal·lació d'un emissor de televisió* (1963).

tadans en pro dels interessos turístics.²²³ Així mateix, s'envià còpia de l'escrit a la *Dirección General de Promoción del Turismo* per tal que donés suport al suggeriment.

Es constitueix l'any 1967 sota la presidència de Luis Duran Camps (*Carta del 2 de septiembre de 1967: Oficina de Información de esa Subsecretaría de Turismo recientemente abierta en la localidad de Figueras*).²²⁴

Una carta de juny de 1968 parla de la necessitat de millorar la visibilitat de l'oficina d'informació de la ciutat, i també la millora del seu entorn, per tal de donar un millor servei al visitant.²²⁵

El 18 d'abril de 1969 hi ha una carta dient que s'aproven els estatuts i sembla que s'havia extraviat la documentació entre diferents ministeris.²²⁶ Falta, però, l'adjunt que efectivament demostrí que els estatuts van ser aprovats (adjunt incomplet, només hi ha una pàgina genèrica de què són els CIT).

En el llistat de 23 d'abril de 1969 apareixen com a Centre Registrat. Fet pel delegat provincial d'*Información y Turismo*.

El CIT organitza la tercera elecció de la pubilla de l'Empordà dins de les Fires i Festes de la Santa Creu de Figueres (1971).²²⁷

El 1970 edita un fullet informatiu subvencionat pel MIT. Està totalment esgotat el 1975, i se sol·licita subvenció per reeditar-ne un mínim de 20.000 exemplars. També es planteja fer un altre fullet, més simple però de major difusió (30.000 unitats) aprofitant els gravats d'edicions anteriors. Estimació del cost de produir ambdós fullets: 402.000 pessetes.

El 1974 (i abans) el CITE havia concedit diverses subvencions a entitats de la ciutat.²²⁸

L'any 1975 el president era Armando Romans Subirós. Les activitats plantejades (subvenció demanada) pel 1975, a banda de la reedició del fullet, són:

«*Día del Soldado*»: anualment eren substituïts 3.500-4.000 soldats a la base de Sant Climent Sescebes. Si bé no era possible organitzar un programa d'actes per a cada substitució, es proposava celebrar una vegada a l'any el «*Día del Soldado*», amb un programa d'actes també per als familiars, organitzat d'acord amb el *Mando Militar*. Algunes de les activitats previstes eren: col·locació d'una tarima, ornamentació de la rambla, banderes, ofrena flo-

223. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial del MIT a l'alcalde de Figueres* (desembre de 1966).

224. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Información de la Subsecretaría de Turismo de Figueras* (2 de setembre de 1967).

225. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent a la necessitat de millora de l'Oficina de Turisme de Figueres* (juny de 1968).

226. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta parlant dels estatuts* (18 d'abril de 1969).

227. AHG. Fons Informació i Turisme. Ajuntament de Figueres. *Targetó de la III Elecció Pubilla de l'Empordà* (1971).

228. AHG. Fons del Gobierno Civil de la Provincia de Gerona. *Estudio sobre la necesidad del Aeropuerto de Gerona - Costa Brava* (1963).

ral, edició d'invitacions i impresos, sardanes, vi d'honor, cursa de vedells, obsequis, dinar, invitació d'autoritats. Pressupost: 122.500 pessetes.

«*Homenaje a la hostelería*»: amb la intenció de rendir homenatge a la qualitat, serietat i prestigi dels professionals de l'hostaleria, s'organitzarien unes Jornades Gastronòmiques: concurs o curs de cuina, exposició de menús, conferències, exposicions, sopar de gala, entrega de trofeus o diplomes, etc. Pressupost: 202.000 pessetes.

«*II Festival de Música del Ampurdán*»: la primera edició s'havia celebrat el 1974, i es volia seguir amb un esdeveniment de dos o tres dies, sota l'assessorament del violinista local Gonçal Comellas. Tot i que l'organitzava el CIT de Figueres, estava patrocinat pels ajuntaments de Figueres i de Castelló d'Empúries, i els concerts tenien lloc a l'església de Castelló. 750.000 pessetes.

«*Centenario de la Concesión del Título de Ciudad a Figueras*»: es va sol·licitar a l'Ajuntament l'organització d'actes i festes per celebrar el centenari. 600.000 pessetes.

«*Dia del CIT*»: l'objectiu era, a través d'una sèrie d'actes populars, aconseguir un millor contacte amb els residents de Figueres. 100.000 pessetes.

En total, els costos estimats de les activitats de 1975 ascendien a 2.176.500 pessetes.

El gener de 1975 s'havia acabat d'inaugurar l'autopista al seu pas per Figueres, cosa que va animar el CIT a emprendre més activitats per tal de mantenir el nivell d'atractiu de la ciutat.

També el 1975 té lloc el I Concurs Regional de Fotografia organitzat per aquest CIT. A primers de maig, amb motiu de les Fires i Festes de la Santa Creu. «*Tanto para mantener su interés por esta faceta cultural, cuanto para promocionar en lo posible el cariño de Figueras por las cosas artísticas*». I el 1976 organitza el II Concurs Regional de Fotografia «*Ciutat de Figueres*», patrocinat per l'Ajuntament.

La Molina – Alp CIT

L'estiu de 1963 un grup de professionals vinculats a la indústria turística convocaven la reunió de constitució del *Centro de Iniciativa y Turismo del Valle de la Molina*²²⁹ per al dia 4 d'agost al Xalet de la Molina (propietat del Centre Excursionista de Catalunya), de manera que aquest CIT va iniciar les seves activitats l'11 de setembre següent. El Centre va entrar en funcionament el 17 de març de 1965, el dia 30 de setembre de 1964 apareixia la resolució que aprovava el reglament d'aquest Centre sota el nom oficial de «*Centro de Iniciativa y Turismo del Valle de La Molina en Alp*» i el juny de 1965 es constituïa la primera Junta Directiva, presidida per Pedro Adserá. L'any 1968, el succeiria en el càrrec Felipe Rigat.

A principis de 1964 sol·licitava autorització per un mata-segells amb eslògans de propaganda turística. – Se l'hi va autoritzar.

229. AHG. Fons Informació i Turisme Centro Excursionista de Cataluña, Federación Catalana de Esquí, Hotel La Solana, Can Boto, TEPSA. *Projecte CIT Vall de La Molina* (1963).

D'acord amb la proposta d'estatuts,²³⁰ la missió d'aquest Centre coincidia exactament amb la proposta genèrica d'estatuts per als CIT.

El 31 de desembre de 1966 comptava amb 61 socis (augment respecte a l'any anterior). La memòria anual redactada aquell any menciona les diverses activitats en les quals el CIT havia pres part: a banda de l'edició de fullets promocionals, s'hi troba la pressió perquè s'executessin carreteres (que també va pagar parcialment) i s'implementés un servei de recollida d'escombraries. També es va implantar un servei de socorrisme i un impost municipal per finançar els serveis turístics esportius de la vall.²³¹

Si bé ja estava constituït, el desembre de 1966 es presentava la documentació per legalitzar-lo, i el mes d'abril de 1967 es parlava de la necessitat d'activar els estatuts d'aquest Centre.

El 1974 el MIT pagava una subvenció de dos milions de pessetes a l'empresa Telesquí de la Tossa de Alp, Das y Urus, S. A. (Ordre Ministerial de 28 de desembre de 1973) per a l'adquisició d'una màquina de fabricació de neu.²³² – El 1976 el CIT de La Molina i el Club d'Esquí Super-Molina van sol·licitar diverses subvencions al MIT per a la millora dels equipaments i els serveis, i també per al concurs (obert a estrangers) *Nocturna Saltos Derby*.²³³ Es va concedir part d'aquests diners, tal com havia recomanat la *Delegación Provincial* de Girona.

L'Escala

El desembre de 1966 el delegat provincial del MIT a Girona dirigia una carta a l'alcalde de l'Escala suggerint-li la creació d'un CIT a la població per tal de coordinar els esforços ciutadans en pro dels interessos turístics. Així mateix, s'envià còpia de l'escrit a la *Dirección General de Promoción del Turismo* perquè donés suport al suggeriment.²³⁴

Lloret de Mar

El febrer de 1958 Lloret de Mar era declarat lloc d'interès turístic, i la decisió dels serveis centrals del *Ministerio de Información y Turismo* es fonamentava en les següents raons:

«Considerando que debe accederse a lo solicitado, en atención al creciente interés despertado por la villa de Lloret de Mar en el ámbito nacional y extranjero, como consecuencia de sus bellezas naturales, moderado clima,

230. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Estatuts del CIT de la Molina i Vall d'Alp*.

231. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria d'activitats del CIT de La Molina i Vall D'Alp* (31 de desembre de 1966).

232. Ordre Ministerial de 28 de desembre de 1973.

233. AHG. Fons Informació i Turisme. *Sol·licitud de subvencions al MIT de Girona* (1976).

234. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial del MIT a l'alcalde de l'Escala* (desembre de 1966).

*atractiva playa y pintoresco puerto pesquero, todo lo cual unido al número de eficientes establecimientos de hostelería con que cuenta y al de instalaciones de carácter Deportivo, hacen de dicha villa uno de los centros turísticos preferidos de la Costa Brava».*²³⁵

Conseqüentment, calia que es formés dins de l'Ajuntament la *Junta Local de Información, Turismo y Educación Popular*.

També existia la *Comisión Local de Información y Turismo* Lloret de Mar.²³⁶

Any 1968: cartes sobre el Rally Provence-Catalogne.

En la carta de 13 de març de 1968: referència a pàgina sencera del diari *Informaciones de Madrid*, dedicada a Lloret de Mar, en la qual es posa l'accent en el fabulós desenvolupament de la població, sense precedents en la jove historiografia del turisme del nostre país.²³⁷

Olot

L'any 1965, el director general de *Promoción Turística* (Madrid) urgia al delegat provincial d'*Información y Turismo* a Girona agilitzar els tràmits de constitució del CIT d'Olot, ja que considerava inexplicable la demora en els tràmits.²³⁸

El 23 de juny d'aquell mateix any es reenvia un informe del *Ministerio de Información y Turismo* que permetia el funcionament del Centre. El primer president fou Àngel Terma Nogué (1968 i 1967).²³⁹

El 1967 rebia una subvenció de 20.000 pessetes de la *Dirección General de Promoción del Turismo* per a l'edició d'un fullet de propaganda titulat «*Olot y su Comarca*».

A principis de la dècada de 1970 el CIT d'Olot va obrir una oficina d'informació, la qual, per requeriment exprés de la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo*, va haver-se de retolar com a *Centro de Iniciativas y Turismo*, en substitució de l'inicial *Centro de Información y Turismo*.

1972: subvenció de 50.000 pessetes rebuda de la *Delegación Provincial* de Girona corresponent al Tercer Premi «*Centro de Iniciativas y Turismo 1971*» (l'ordre de pagament és de 9 d'agost de 1972).²⁴⁰

235. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. *Carta del director general del Turismo al Gobernador Civil-Presidente de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular de Gerona* (19 de febrer de 1958).

236. AHG. Fons Informació i Turisme. Societat Coral Unió Lloretenca. Lloret de Mar. Col·labora: CITE. *Pasqua de Resurrecció* (1978).

237. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta sobre Lloret de Mar* (13 de març de 1968).

238. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción Turística sobre la Constitució del CIT d'Olot* (1965).

239. AHG. Fons Informació i Turisme. *Informe sobre el CIT d'Olot* (23 de juny de 1965).

240. AHG. Fons Informació i Turisme. *Pagament d'una subvenció referent al Tercer Premi Centro de Iniciativas y Turismo 1971* (9 d'agost de 1972).

Palamós

Junta Local de Información, Turismo y Educación Popular

Hi ha una referència que indica que la primavera de 1954 la municipalitat de Palamós va sol·licitar que el municipi fos declarat lloc d'interès turístic, d'acord amb el *Decreto de 21 de Febrero de 1941*. I es va declarar «*lugar de interés turístico el término municipal de Palamós*» per una ordre del *Ministerio de Información y Turismo* de 21 de juny de 1954.²⁴¹

L'any 1958, des de la *Dirección General de Turismo*, se li va autoritzar l'edició pròpia de postals per aconseguir autofinançament, a la vegada que se li posava com a exemple a seguir en aquesta matèria la Junta Local de la Poble de Segur.

El 1958 sol·licitava permís a la *Dirección General de Turismo* per imprimir postals amb Seix y Barral, que es comercialitzarien per tal de tenir ingressos propis.²⁴²

El *Centro de Iniciativas y Turismo* de Palamós es va constituir el dia 3 d'agost de 1964, tot i que s'inscriví oficialment a l'organisme nacional de *Centros de Iniciativas y Turismo* el mes de setembre següent.²⁴³ La seu social se situava a sobre de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació, a la plaça Murada número 1. El primer president fou Rogelio Mont Maruny. (Estatuts).²⁴⁴

El pressupost total per als primers mesos de funcionament ascendí a un total de 102.050 pessetes i el nombre de socis a 31 de desembre d'aquell any era de 450.

Quotes que s'estableixen segons el tipus de socis: de número, protectors, honoraris.

Numeraris. Seran admeses totes les persones que ho sol·licitin. Quota mensual mínima de 40 pessetes, però es podrà reduir a aquells que abonin a l'Ajuntament de Palamós l'anomenada *Tasa por Servicios de fomento del turismo*.

Protectors. Entitats mercantils, industrials, bancàries o altres amb una quota mínima de 600 pessetes anuals.

Honoraris. Persones o entitats que prestin o hagin prestat serveis al centre o que contribuïxin a les seves finalitats amb donatius que «*por su importancia les haga acreedoras a esta distinción*».

Inicialment ja es van constituir diverses comissions temàtiques: *Comisión de Propaganda*, *Comisión de Festejos*, *Comisión de Relaciones*, *Comisión de Viajes o Excursiones* i *Comisión de Embellecimiento*.

Aquell mateix estiu es van dur a terme tasques com ara l'organització i la difusió d'audicions setmanals de sardanes, la col·locació de plataformes i serveis de socors a la platja, la

241. BOE de 6 de juliol de 1954.

242. AHG. Fons Informació i Turisme. *Sol·licitud d'impressió de postals* (1958).

243. AHG. Fons Informació i Turisme. *Constitución del Centro de Iniciativas y Turismo de Palamós* (3 d'agost de 1964).

244. AHG. Fons Informació i Turisme. *Estatutos del Centro de Iniciativas y Turismo de Palamós*.

neteja de la sorra i la col·laboració en altres actes de tipus cultural i esportiu. També es van proposar millores en el sistema viari i per a l'embelliment de la població.

Entenent que era d'interès creixent per als visitants a la població, es va atorgar una subvenció a la Confraria de Pescadors per a l'organització de les Festes del Carme (16 de juliol).²⁴⁵

L'acta de la reunió d'aquest Centre, datada a 29 de desembre de 1964, recull l'entrega dels dibuixos que dissenyen la possible nova Oficina de Turisme per part de Julio Riera.²⁴⁶ El gener de 1965 s'esmentaven dificultats a l'hora d'endegar les obres de construcció i s'esperava, temporalment, poder fer servir un altre local.²⁴⁷

El 1965 va intentar redactar ell mateix l'informe sobre el port i la zona marítima de Palamós. Vist que no se'n podia fer càrrec, l'Ajuntament va encarregar finalment el projecte a dos professors de la Universitat de Barcelona (Marcelino Costafreda, professor mercantil, i José Jané Solá, professor mercantil).²⁴⁸ Això no obstant, es van mantenir diverses reunions en què es van recollir les aportacions dels membres del CIT, entre les quals podem esmentar problemes com la pèrdua d'aparcaments, la construcció de dos edificis de més de 20 pisos d'alçada, l'aspecte exterior del Club de cara als visitants (impacte visual que causaria la zona de remolc d'embarcacions, zona de dipòsit de combustibles, serveis mecànics, etc.), la inutilització d'una part de la platja per al port comercial i el perill per a la platja i els banyistes degut a la presència d'embarcacions motoritzades.

Suggerien millores en la senyalització de carretera (per arribar a Palamós, però també en direcció França des de la població).

El 1971 la *Dirección General de Promoción del Turismo* remetia una carta al delegat provincial queixant-se de la inactivitat d'aquest CIT, que, com a mínim, havia de celebrar totes les sessions incloses en els estatuts i remetre còpia de les actes.²⁴⁹

Pals

L'ofici de la *Dirección General de Promoción del Turismo* de 31 de març de 1967 feia un requeriment de documentació per a la posterior legalització d'aquest CIT.²⁵⁰

El maig de 1968 el president del Centre d'Iniciatives i Turisme – Amics de Pals, Jaime Pi Figueras, remetia al delegat provincial d'Informació i Turisme la sol·licitud per habilitar aquesta entitat.²⁵¹ Si bé el desembre de 1966 ja s'havia presentat la documentació relativa a aquest expedient.

245. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria d'activitats del CIT de Palamós* (16 de juliol de 1964).

246. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de reunió del CIT de Palamós* (29 de desembre de 1964).

247. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de reunió del CIT de Palamós* (gener de 1965).

248. AHG. Fons Informació i Turisme. *Informe sobre el port i la zona marítima de Palamós redactat per Marcelino Costafreda i José Jané Solá* (1965).

249. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Dirección General de Promoción de Turismo* (1971).

250. AHG. Fons Informació i Turisme. *Dirección General de Promoción del Turismo*. 31.049. *Requeriment de documentació del CIT de Pals* (31 de març de 1967).

251. AHG. Fons Informació i Turisme. *Sol·licitud d'habilitació redactat per Jaime Pi Figueras, president del CIT de Pals* (maig de 1968).

Portbou

A mitjan 1970 es constitueix al municipi l'Asociación de Cabezas de Familia, presidida per José Sol Morató. Entre les funcions que s'atribuïa s'hi inclou el foment local del turisme, si bé descarta la creació d'un CIT²⁵² per no entrar en conflicte o competència amb l'associació específicament turística que ja existia.

El 1975 l'Asociación de Cabezas de Familia de la Localidad havia planejat la «Fiesta Miss Turismo», que, tot i haver rebut una subvenció del CITE/MIT, finalment no es va celebrar per raons alienes a l'organització, segons l'Ajuntament de Portbou.

Puigcerdà

És la Dirección General de Turismo, el 14 de març de 1955, qui proposa la declaració del poble com a lloc d'interès turístic per tal de poder-hi constituir una Junta Local de Turismo.

L'any 1974 el MIT va concedir una subvenció a aquesta organització per tal de rehabilitar el campanar del poble. Al·legant el paper dels pobles fronterers en la primera impressió que s'enduenen els visitants estrangers del país, es va sol·licitar la restauració del campanar de l'antiga església parroquial de Santa Maria (fundada el 1177 i destruïda el 1936). El projecte, acordat amb el Bisbat d'Urgell, tenia per objectiu convertir el campanar en una atracció turística posant en valor les vistes panoràmiques (pobles de la Cerdanya, i muntanyes i pistes d'esquí d'Espanya, França i Andorra), a la vegada que s'utilitzava l'edifici per emplaçar-hi el Museu Ceretà (dedicat a l'arqueologia i el folklore, i a rutes per la regió) i l'Oficina de Turisme local (entrada - vestíbul). El pressupost total de l'actuació (sense preveure la instal·lació del museu en si mateixa) ascendia a 753.000 pessetes.

Poc abans, l'any 1974, se li havia concedit la *Medalla al Mérito Turístico*.

Puigcerdá y Cerdaña

*«Aquella inquietud que hace ya casi cuatro años motivó la creación de la entidad, con el deseo y el afán de que Puigcerdá a ser posible superara sus atractivos turísticos, es la misma que persiste y alienta actualmente, dentro de nuestro Centro de Iniciativas y Turismo de Puigcerdá y Cerdaña».*²⁵³

El Centro de Iniciativas y Turismo de Puigcerdá y Cerdaña, d'àmbit comarcal es va constituir el dia 26 d'agost de 1964, si bé el 21 d'abril d'aquell any ja s'havia aprovat pel *Ministerio de la Gobernación y Política Interior* de Madrid el seu reglament. El seu domicili social

252. AHG. Fons Informació i Turisme. Asociación Cabezas de Familia Portbou. *Constitución Asociación de Cabezas de Familia* (1970).

253. Casa de Cultura 36/14. Junta Directiva del CIT de Puigcerdá. *Memoria de Actividades y Balance de 1967. Plan de Actuación y Presupuesto 1968* (1968).

es trobava situat als baixos de l'ajuntament de Puigcerdà. Econòmicament també rebia el suport d'aquest ajuntament (per exemple, el 1967 li va atorgar una subvenció de 20.000 pessetes). A principis de 1968 comptava amb 273 associats.

El programa editat per aquest CIT per al juliol de 1965 contenia 13 seccions principals: excursions i llocs d'interès, espectacles, festes, diversió (sales de festa), esports, caça i pesca, adreces importants, hotels amb restaurant, fondes i pensions, restaurants i *snacks*, bars i *snacks*, horaris de transport i misses.²⁵⁴

Entre els llocs d'interès que es mencionen, amb un text breu sense fotografies, s'hi troben: Alp, la Molina, Llívia, Guils de Cerdanya, llacs de Meranges, Meranges, llacs de la Pera, Bellver de Cerdanya, Talló, Coves d'Anas, Coves de Bor, Martinet, Bastanist, Sanilles, Ruta de Bagà (Alp - Das - Tartera - Prats), Ruta de la Solana (Bolvir - Ger - All - Isòvol, entroncant amb la ruta de Bagà a Bellver), Aja - Vilallobent i Núria. Fora de les fronteres de l'Estat, s'esmenten Andorra, Bourg-Madame, Font-Romeu, Les Bouillouses, Mont-Louis, Puymorens i el llac Lanaus. També es parla d'algunes passejades a l'entorn de Puigcerdà.

En el programa corresponent als mesos d'agost i setembre del mateix any 1965, l'estructura era bàsicament la mateixa, si bé s'incorporen els horaris del teleesquí de la vall de la Molina (Alp) i alguns llocs d'interès com ara Lles o Bastanist.²⁵⁵

D'acord amb el document *Memoria de Actividades y Balance de 1967. Plan de Actuación y Presupuesto 1968*, dins la memòria podem trobar el següent:

- Es disposava d'una oficina d'informació als mateixos baixos de l'ajuntament oberta estiu i hivern (atenia de forma presencial i per correspondència). També existia una oficina d'informació a la Duana Nacional oberta durant els mesos d'estiu.
- Es va formar el personal de les instal·lacions del llac perquè també donés informació turística.
- Es mantenien relacions amb la premsa nacional i internacional per tal que periòdicament apareguessin notícies sobre el territori.
- Es va editar un fullet d'informació turística sobre Puigcerdà i la Cerdanya en color i en quatre idiomes que es va difondre per l'Estat espanyol i per l'estranger.
- Es van organitzar diversos esdeveniments: sardanes, revetlla de Sant Joan, exposicions de pintura, concurs fotogràfic, *Día del Turista*.
- Es va recuperar la Festa de l'Arbre, que havia desaparegut a Puigcerdà.
- Es va col·laborar en l'organització d'activitats i festes: Curs Internacional de Cultura Romànica (que va comptar amb diverses edicions i era difós arreu de l'Estat, d'Europa i d'Amèrica), campionats de pesca i tir al plat, Festa del Llac, concursos d'hípica i karts, pista de gel.
- Li fou adjudicada en subhasta pública l'explotació dels serveis de barques i ases del Llac.

254. AHG. Fons Informació i Turisme. *Programa del CIT de Puigcerdà per al juliol de 1965* (1965).

255. AHG. Fons Informació i Turisme. *Programa del CIT de Puigcerdà per a l'agost de 1965* (1965).

- Va aconseguir que Puigcerdà fos inclòs a la Mancomunitat de la Ruta del Romànic del Pirineu Gironí, la finalitat de la qual era augmentar el turisme en aquesta zona i donar-ne a conèixer els atractius naturals i artístics. A més, establia una plataforma que fomentava la cooperació entre els municipis de la zona.
- Es va facilitar el lloguer de torres i apartaments a turistes, gestionant les reserves des del mateix Centre.

Pel que fa al Pla d'actuació per a 1968, a més de continuar les accions ja empreses, s'emfatitzava la voluntat d'editar publicacions (fullets, llibres, catàlegs, mapes de rutes, postals) sobre la Cerdanya, es volien realitzar obres al campanar per tal que fos accessible fins a dalt de tot, on s'emplaçaria un museu d'antiguitats i curiositats, i s'apostaria per la promoció conjunta del territori pirinenc juntament amb la resta de membres de la Mancomunitat de la Ruta del Romànic. A més, destaca la línia estratègica per desenvolupar una campanya per posicionar Puigcerdà com a centre d'hivern del Pirineu Oriental.

El 4 de desembre de 1968 es concedeix a aquest CIT la Placa de Bronze al Mèrit Turístic, que li fou entregada a Madrid.

Exemples de fullets que van editar: «*Puigcerdá – Pirineo Gerundense – Altitud 1.215 metros*».

En el marc de les festes d'atracció turística i culturals estivals, celebraven un festival internacional de dansa. El 1972, dins el *IV Festival Internacional de Danza*, van portar el grup búlgar Sider Voivoda (de Gorna Oriahovitza).

Ripoll y Comarca

Dins de la política municipal de turisme, l'any 1963 l'Ajuntament de Ripoll, com d'altres a l'època, va promulgar diverses normes destinades a acomplir la *Ordenanza Provincial para el Fomento del Turismo*. Entre d'altres, es recollia l'obligació de mantenir en correcte estat de neteja i conservació les façanes dels edificis, responsabilitzava els comerciants de la neteja de la via pública de davant les seves façanes, obligava els establiments d'hostaleria a cenyir-se als preus que se'ls havien autoritzat i prohibia la prestació de serveis sense la corresponent llicència.

L'octubre de 1966 cinc persones van crear la Comissió Organitzadora del CIT de Ripoll. Un any després, es van finalitzar els tràmits de legalització d'aquest centre (Plaza del Caudillo, 3), i la Junta Directiva del centre passava a estar formada per un total d'11 membres. El president era Santiago Ros Oller.

El novembre d'aquell mateix any s'editava el primer número del butlletí informatiu²⁵⁶ d'aquest centre per als seus socis i simpatitzants.

256. AHG. Fons Informació i Turisme. CIT de Ripoll. *Primer butlletí del CIT de Ripoll* (novembre de 1967).

En aquest primer any de vida es destacaven accions com ara l'elecció de la Pubilla, la Festa Nacional de la Llana, la inauguració de l'Oficina d'Informació i Turisme (el dia 14 de maig de 1967), la Fira de Plantes i Flors i el Primer Concurs d'Adorns Florals (que va tenir continuïtat), i també un concurs musical. Es va realitzar una campanya de promoció d'hivern. L'actuació principal dins d'aquesta fou la denominada *Ruta Blanca*. Aquesta consistia en viatges organitzats (bé en cotxe particular o en autocar) a les estacions d'esquí de la Molina i de Núria amb sortides des de Girona, Figueres i Olot cada dissabte i vigílies de festius, que incloïen els forfets i l'allotjament.

També es va realitzar un inventari de recursos, en el qual sobresortia el monestir de Santa Maria per diversos motius:

*«(...) no debemos conjugar, solamente, su valor religioso de gran importancia, sino el artístico, monumental y ambiental y, muy por encima, la gran influencia del Monasterio en la civilización catalana: "Ripoll, bressol de Catalunya"».*²⁵⁷

Donat aquest valor, es feu una detallada descripció de l'accessibilitat i dels serveis disponibles i d'aquells que calia incorporar per tal de poder dirigir-se a les agències de viatges. Es va proposar un sistema d'il·luminació i d'informació sonora en cinc idiomes (català, castellà, francès, anglès i alemany), destinat a substituir la tasca dels guies i dels guies intèrprets.

L'any següent, la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* aprovava una subvenció de 40.000 pessetes per a la implementació del servei de Guia Electrònic al monestir de Santa Maria de Ripoll i al museu de la localitat (Museu de Sant Pere, actualment Museu Etnogràfic de Ripoll). L'acta de la reunió de la Junta Directiva del CIT de l'estiu de 1968 recollia la següent referència a la seva posada en funcionament:

*«A continuación el Secretario rinde su mensual informe sobre los datos registrados en la Oficina de Turismo. Asimismo vista la cantidad de turistas que acuden a la Oficina expendedora de los aparatos "Electroguías" y que en la misma solicitan información, teniendo en cuenta por otra parte que su situación frente al Monasterio la hace apta para el menester, solicita de la directiva acuerde proceder a la instalación en tal lugar de una segunda Oficina de Turismo, dependiente del Centro, dotándola del material preciso para cumplir con su fin, por lo menos en relación a esta Zona».*²⁵⁸

En l'aspecte territorial, cal destacar la feina feta per articular la promoció turística de la Ruta del Romànic del Pirineu Gironí. Amb aquesta finalitat es va convocar una reunió amb els CIT i ajuntaments de les poblacions veïnes.

257. AHG. Fons Informació i Turisme CIT de Ripoll. *Inventari de recursos del CIT de Ripoll* (1967).

258. AHG. Fons Informació i Turisme. Núm. 79. *Acta de la Reunió de la Directiva del CIT Ripoll y Comarca* (30 de juliol de 1968).

El dia 16 de juliol de 1967 va tenir lloc la primera reunió per a l'establiment de la *Mancomunidad Turística de la Ruta del Románico*. Una carta de febrer de 1968 indica que ja s'estava ultimant el disseny del fulletó.²⁵⁹

En paral·lel a les activitats nascudes del mateix Centre, i per assegurar un bon coneixement del municipi, també revisaven les publicacions de propaganda fetes per altres organismes. Serveixi com a exemple aquest extret d'una carta redactada pel secretari (J. M. Mercadal Santanach) a la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo*:

«En primer lugar debemos referirnos a los folletos “Gerona” y “Datos Informativos de Gerona” publicados por la Subsecretaría de Turismo.

*Examinados los mismos, al sernos facilitados por esa Oficina de Información de Gerona, encontramos en el primero los siguientes errores que afectan a esta Zona: En el mapa no figura Ripoll, cuya población por su importancia creemos merecedora de ello y al propio tiempo en el texto sitúan San Juan de las Abadesas y Camprodón en la comarca de Olot, mencionando otras localidades del “Ripollés” en otras comarcas, y asimismo Ripoll queda ligado a Puigcerdá y Cerdaña. En el de “Datos informativos” encontramos a faltar el Museo, al propio tiempo que estimamos no debería figurar la Iglesia de San Pedro, toda vez que se halla destruida y cerrada, hasta tanto no se reconstruyera o habilitara para alguna otra actividad».*²⁶⁰

9 de març de 1969: primera referència a una exposició de *Posibilidades Turísticas*, organitzada pel CIT en col·laboració amb el Museu de Ripoll.

Convé destacar la caracterització dels visitants a la vila que l'any 1972 feia l'alcalde:

«(...) esta Villa cuenta con un turismo que no puede ser calificado de temporada y al que no se puede ofrecer únicamente buenos alojamientos y el magnífico sol de España.

*Nuestros visitantes acostumbran a ser investigadores, historiadores, artistas, arqueólogos o simplemente estudiantes y amantes del arte y de la historia, y por consiguiente con una base cultural y unes aspiraciones que obligan al Ayuntamiento a una continua superación en la programación de actos culturales de relieve, con unos dispendios muy superiores a los de la mayoría de las poblaciones turísticas y, desgraciadamente, con unos ingresos prácticamente nulos».*²⁶¹

La memòria i el pressupost del CIT de Ripoll per a l'any 1974 incloïa les següents actuacions:²⁶²

259. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent al fulletó de la Mancomunidad Turística de la Ruta del Románico* (febrer de 1968).

260. AHG. Fons Informació i Turisme. Núm. 79. *Carta del Centro de Iniciativas y Turismo de Ripoll y Comarca a la Delegación Provincial* (2 de setembre de 1967).

261. AHG. Fons Informació i Turisme. *Instància de Miguel Nardi Viñas, alcalde de Ripoll, al Ministro de Información y Turismo* (8 de març de 1972).

262. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria d'actuacions del CIT de Ripoll* (1974).

Elecció de la pubilla, Festa de l'Arbre, Festa de la Llana i el Casament a Pagès, Assemblea «Jo em dic Ripoll», Concurs de dibuix i pintura ràpids, «Dia del Turista» (postulació), concurs literari «Entre dos Rius», concurs musical de Ripoll, Concurs d'aparadors de Nadal, editar una guia informativa de Ripoll i comarca, editar el fullet «CIT Informa». Així mateix, també gestionava les *teleguías* locals.

En total, aquestes actuacions suposaven uns costos de 659.700 pessetes. Val la pena destacar que la majoria dels esdeveniments (excepte la Festa de l'Arbre i l'Assemblea «Jo em dic Ripoll» i incloent la gestió de les *teleguías*) generaven ingressos. Aquests, més les quotes del centenar de persones associades a l'entitat, sumaven un total de 302.000 pessetes. El dèficit, per tant, era de més de la meitat del pressupost total (357.700 pessetes). Aquell any el MIT li va concedir una subvenció per a diverses d'aquestes activitats (era habitual que li'n concedís).

Roses

No n'hi havia cap el març de 1969. El nou director de l'Hotel Vistabella (Alfonso Jordán García) posava de manifest en una carta al delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* la necessitat de comptar amb un ens d'aquest tipus, especialment a l'hivern.²⁶³ Els visitants, en arribar a Roses, no sabien on calia dirigir-se per demanar informació sobre els hotels oberts, botigues, entreteniment, etc. Aquest mateix hotelier estava intentant posar d'acord els hotelers locals per obrir una *Oficina de Información Local* a l'entrada del municipi, si bé també remarca que era complicat obtenir suport, especialment si implicava una despesa econòmica.

Sant Feliu de Guíxols

Junta Local de Información, Turismo y Educación Popular

22 de juliol de 1954: *Oficio de esta Dirección General (delegat provincial del Ministerio de Información y Turismo) número 9813 de 5 de abril pasado, relativo a proyecto de constitución de la Junta Local del Turismo (no constituïda, projecte).*²⁶⁴

El dia 11 de desembre de 1959 envia el projecte de Festivals de Verano organitzats per aquella Junta al Sr. director general de Turismo.

Sant Feliu de Guíxols i s'Agaró

Per una carta del director general de *Promoción del Turismo*, sembla que la revista *Costa Brava Información* (juliol 1963, p. 21) anunciava que ja havia estat creat aquest CIT –des dels serveis centrals del MIT es queixaven de no tenir-ne cap notificació (ni haver-ho autoritzat).²⁶⁵

263. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta d'Alfonso Jordán García, director de l'Hotel Vistabella, al delegat provincial del MIT* (març de 1969).

264. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 9813. Junta Local de Información, Turismo y Educación Popular. *Carta referent a la Constitució de la Junta Local de Sant Feliu de Guíxols* (22 de juliol de 1954).

265. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción del Turismo referent al CIT de Sant Feliu de Guíxols* (juliol de 1963).

Ja el desembre de 1966 el delegat provincial adreçava una carta a la *Dirección General de Promoción del Turismo* per tal que donés suport al suggeriment de creació d'aquest centre, adjuntant la carta dirigida a l'alcalde de Sant Feliu de Guíxols en la qual s'esmenta la voluntat de comptar amb un CIT, i s'adjuntava un model genèric d'estatuts.²⁶⁶

Els primers mesos de 1975 es va fundar aquest Centre d'Iniciatives i Turisme, batejat amb el nom *Amigos de Sant Feliu de Guíxols*, endegat i presidit per Francisco Pujol Masferrer (gerent de l'Hotel Montjoi), i amb un gran impuls per part del llavors ja ex delegat provincial del MIT a Girona, Félix Ayala Viguera.

El dia 22 de febrer va tenir lloc la seva inauguració simbòlica al saló d'actes de l'ajuntament. El discurs pronunciat pel seu president mencionava les dificultats amb què s'havien trobat durant el procés de creació, vinculades bàsicament a un general desànim pel que fa a la consecució o les possibilitats del Centre i també, una vegada engegades les primeres gestions, les sospites de mala fe en la seva creació. Per tot això, de les 2.000 invitacions enviades, tan sols 40 dels destinataris van acabar afiliant-se al CIT en un primer moment. Això, però, no va constituir un motiu de desànim per als seus gestors, sinó més aviat un repte per guanyar-se la confiança del sector amb les seves accions.

Cal dir que, d'acord amb les paraules del mateix president, les quotes exigides eren també més elevades que en altres poblacions. Així, es disposava d'un cert fons monetari per dur a terme algunes accions.

A més, es va rebre suport d'institucions en forma de patrocini. Per exemple, les Bodegues Torres de Vilafranca del Penedès van sufragar l'edició d'un fullet on es recollien totes les activitats i oferta d'interès turístic de la localitat. La seva confecció estava orientada primordialment a l'atracció de forasters: amb un pes de només cinc grams resultava molt barat enviar-lo per correu o adjuntar-lo a alguna carta. Visualment, però, resultava poc atractiu, ja que recopilava vuit pàgines de text sense imatges. En un primer moment se'n van encarregar exemplars en castellà, anglès, alemany (4.000 unitats en cada llengua) i francès (13.000 unitats).

Accions endegades el 1975: Sant Feliu de Guíxols (concretament Sant Elm) com a lloc d'inici i final d'un reportatge de mitja hora de la televisió holandesa sobre la Costa Brava.

Obres i adequació de l'espai públic: arranament de jardins i zones verdes, creació d'un parc en una zona abandonada.

Neteja de platges i passejos (suggerit a l'Ajuntament, per al qual també és una preocupació).

Utilitzar el gran cartell d'entrada al poble per la carretera de Girona, propietat de la Secció Econòmica del Sindicat d'Hostaleria Local.

Un dels projectes/desitjos més ambiciosos per al futur: treballar per tal que la temporada turística s'allargui 6-7 mesos. Els únics mesos rendibles llavors eren juliol i agost.

266. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegat provincial referent a la creació del CIT de Sant Feliu de Guíxols* (desembre de 1966).

Sant Joan de les Abadesses i comarca

El novembre de 1967 hi ha una reclamació/notificació de la *Dirección General de Promoción del Turismo* perquè sembla que hi ha algun endarreriment burocràtic en els tràmits.²⁶⁷

En el llistat de 23 d'abril de 1969 apareix com a Centre Registrat. Fet pel delegat provincial de *Información y Turismo*.²⁶⁸

El 1972 aquest centre descrivia els visitants de la localitat de la següent manera:

«Sant Joan de les Abadesses, por razón de no haber contado con un turismo montado como actividad rentable, ha acogido siempre con una sencillez y amabilidad que se han hecho proverbiales a todas las personas que ha venido en busca de solaz o goce estético sin ninguna discriminación, y así creemos debe ser en adelante. No obstante, sin menoscabo de lo que acabamos de decir, sugerimos la conveniencia de cultivar un determinado tipo de turismo para el cual la villa se ha revelado especialmente apta. Nos referimos al turista estudioso, que aquí encuentra el marco adecuado para sus reuniones y coloquios».²⁶⁹

El 1977 encara existia i programava activitats.

Santa Coloma de Farners

Una carta de 7 de juny de 1967 de la *Dirección General de Promoción del Turismo - Sección Ordenación Turística*, demanava a la *Delegación Provincial* que comunicés en quin estat estava el projecte de constitució d'aquest CIT.²⁷⁰

El gener de 1967 hi ha cartes entre la DGPT i la *Delegación Provincial* en què sembla que el CIT s'hagi de posar en funcionament de forma immediata.

Sembla que l'alcalde de Sta. Coloma, José Massaguer Carbonell, havia fet gestions per a la seva posada en funcionament per suggeriment del delegat provincial.

En una carta²⁷¹ de 10 de novembre de 1967 es recull com a postdata:

«¿Se decidió algo sobre el proyectado Centro de Santa Coloma de Farnés?».

267. AHG. Fons Informació i Turisme. *Reclamació de la Dirección General de Promoción del Turismo* (novembre de 1967).

268. AHG. Fons Informació i Turisme. *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo. Llistat de CIT de la província de Girona redactat pel delegat provincial* (23 d'abril de 1969).

269. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 107. *Instància de Jaime Serra Puig, president del CIT de Sant Joan de les Abadesses, al ministre d'Información y Turismo* (15 d'abril de 1972).

270. AHG. Fons Informació i Turisme. *Dirección General de Promoción de Turismo. Carta a la Delegación Provincial preguntant pel projecte de CIT de Santa Coloma de Farners* (7 de juny de 1967).

271. AHG. Fons Informació i Turisme. *Ministerio de Información y Turismo. Subsecretaría de Turismo. Dirección General de Promoción del Turismo. Carta referent al CIT de Santa Coloma de Farners* (10 de novembre de 1967).

Tossa de Mar

L'any 1958 Tossa de Mar és declarada *lugar de interés turístico*, per la qual cosa calia constituir en el si de l'Ajuntament la corresponent *Junta Local de Información, Turismo y Educación Popular*.

El 25 de novembre de 1965 la *Dirección General de Promoción del Turismo* informava favorablement sobre la creació d'aquest centre, malgrat que no fou fins l'any 1967 quan es constituí definitivament el *Centro de Iniciativas y Turismo* de Tossa de Mar, sota la presidència de José Puig Llobet.²⁷²

El mes de setembre d'aquell primer any el centre enviava una carta al delegat provincial de *Información y Turismo* en què l'informava de la problemàtica causada per l'escassetat d'aigua, la salinització de pous privats i l'existència d'una gran contaminació bacteriològica que podia causar un brot epidèmic de malalties intestinals. A més dels riscos per a les persones, s'esmentava el perill que això suposava amb relació a la competitivitat turística del municipi:

*«Esta cuestión es muy importante de tener en consideración incluso a nivel nacional ya que si se extendiera una infección de este tipo no solo afectaría a Tossa sino incluso a la Costa Brava en general, con posible extensión a otras zonas turísticas de España. Con un motivo tan justificado sin duda parte de la prensa extranjera tan al acecho de aprovechar cualquier oportunidad para desviar el turismo que viene a España, sin ninguna duda desencadenaría una campaña cuyo impacto repercutiría con un descenso en la entrada de turismo y consecuentemente en el ingreso de divisas de importancia capital para el desarrollo económico de nuestra patria».*²⁷³

Quatre visites obligatòries entre els següents monuments: ruïnes d'Empúries i Museu, monestir de Santa Maria de Ripoll, passeig Arqueològic de Girona, monuments i museus de la capital. Els equips havien de ser d'entre 9 i 25 persones. Es comptabilitzarien el nombre de monuments visitats i s'indiquen, a títol orientatiu, les següents rutes:

- Dels castells: Foixà, Torroella de Montgrí, Peratallada, Begur, Palafrugell, Mont-ras, Palamós, Calonge, Castell d'Aro, Santa Cristina d'Aro, Sant Gregori, Brunyola, Sant Hilari Sacalm, Arbúcies, Palau-saverdera, Garrigàs, Figueres, Capmany, Peralada, Sant Pere de Rodes, Llançà, Belcaire i Albons.
- De les civilitzacions: Bescanó, Amer, Sant Aniol de Finestres, Serinyà, Cassà de la Selva, Lloret de Mar, Palamós, la Bisbal, Sant Julià de Ramis, Ullastret.
- Del Romànic: Porqueres, Besalú, Castellfollit de la Roca, Olot, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Camprodon, Sant Joan les Fonts, Santa Pau, Sant Miquel de Campmajor, Canapost, Peratallada, la Bisbal, Cruïlles, Foixà, Girona, Amer i Sant Pere de Rodes
- Qualsevol altre monument no assenyalat. Per exemple: monuments megalítics, coves prehistòriques, etc.

272. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Dirección General de Promoción del Turismo* (25 de novembre de 1965).

273. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. CIT de Tossa de Mar. *Carta al delegado provincial de Información y Turismo* (1 de setembre de 1967).

AHGi 170-367-T2-757. Segells turístics amb imatges de monuments i racons de la província de Girona editats per la Junta Provincial de Turisme de Girona. Fons: Arxiu Històric de Girona. (1939)

Calia fer una memòria de cada visita, amb la firma del director o conservador del museu que havia d'indicar el col·legi o grup visitant i el nombre de participants. El quadern havia de ser enviat a la *Delegación Provincial de la Juventud* abans del 30 de novembre de 1972. Guanya el que realitzi major nombre de visites, tenint en compte el quilometratge, les dificultats i els mitjans de transport. El premi era un viatge cultural a Madrid, a El Escorial, el Valle de los Caídos, Aranjuez i Toledo durant la Setmana Santa de 1973, màxim 30 participants.

Més demandes de subvencions:

- Club Mar de Roses: despeses dels actes esportius.
- Ajuntament de Ripoll: demana fins a 12 subvencions per a actes diferents. Entre aquests, concurs de corals, dos concerts d'orquestrs internacionals de Ripoll, concurs musico vocal dedicat a la joventut, Festa de la Llana i el Casament a Pagès, despeses de la Dansa dels Clavells, despeses II Assemblea «Jo em dic Ripoll». Al·leguen que el seu és un turisme no estacional (tot i que tots els actes estan programats entre juliol i setembre, excepte la Festa de la Llana i la Festa dels Clavells al mes de maig). També per a la II Assemblea «Jo em dic Ripoll» (abril-maig), d'un alt nivell cultural i/o social.

- CIT Besalú: edició fullet del «*Conjunto Histórico-Artístico*» de Besalú (demanaven el 75 % de la despesa). 15.000 fullets, dues cares, tres idiomes.
- CIT Camprodon: XXIV Concurso Hípico Nacional, XXIV Concurso Regional de Collas Sardanistas.
- CIT Olot: actes de la IV Feria Industrial y Comercial de Olot.
- CIT Sant Joan de les Abadesses: edició d'un fullet de la localitat. 50.000 exemplars (el centre aportava el 25 % de l'import), mida 21,5 x 63. Imprès a 4+2 colors. Import total: 157.300 pessetes. Voluntat de difusió més àmplia del patrimoni històric i artístic.
- Ajuntament d'Arbúcies: fullet turístic (50 % de la despesa total). 40.000 unitats.
- Sociedad Hípica Gerundense: subvenció per a la celebració d'un *Concurso Hípico Nacional (categoria C)*.
- Moto-Club Gerona: Rallye de Coches Vetustos

Finalment, les subvencions que es van concedir aquell any foren:

Entitat	Descripció	Subvenció
Aj. de Sant Feliu de Guíxols	Festival del Film Amateur de la CB	75.000
Sociedad Coral Erato de Figueras	I Certámen Literario	20.000
Agrupación Sardanista de Olot	Aplec de la Sardana	30.000
Ajuntament de Palafrugell	Fiestas de Primavera	100.000
Delegación Provincial de la Juventud	I Rallye Cultural y Turístico	40.000
Ajuntament de Ripoll	Festejos varios	200.000
CIT Besalú	Edició fullet	15.000
CIT Camprodon	Varis	15.000
CIT Olot	IV Feria Industrial y Comercial	15.000
Juan Mills Pla	Exposición volante y exaltación de M. Jacinto Verdaguer	10.000
	Festival d'Habaneres de Calella de Palafrugell	50.000
Comunitat Turística de la Costa Brava		500.000
Ajuntament d'Arbúcies	Edició fullet	70.000
Ajuntament de Calonge	Defensa de la platja	1.000.000
	Rallye de Coches Vetustos	

Subvencions atorgades l'any 1973 (pagades el 19 de febrer de 1974):

No es van donar totes les subvencions demanades. Per exemple: no es concedeix la subvenció demanada per l'*Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras Oficiales de Comercio, Industria y Navegación* per tal d'editar un fullet exclusivament del Pirineu gironí. Ja s'havia editat i havia costat 120.480 pessetes per a 50.000 fullets.

Sembla que en la fulla de resolució (no oficial, sembla d'ús intern)²⁷⁴ que s'ha trobat hi pot haver algun error, ja que, si bé hi ha la carta que comunica al CIT de Sant Joan de les Aba-

274. AHG. Fons Informació i Turisme. *Full de resolució de les subvencions sol·licitades pels CIT de la província de Girona (1973)*.

desse l'atorgament de la subvenció i el dia i lloc on pot recollir-la, no hi apareix. Destaca que dues entitats atorguessin una subvenció a l'Ajuntament de Palafrugell pel mateix concepte.

Sense especificar la procedència de la subvenció

Entitat	Descripció	Subvenció
CIT Sant Joan de les Abadesses		20.000

Subvencions atorgades a través de la CITE

Entitat	Descripció	Subvenció
CIT Puigcerdà i Cerdanya	Edició d'un pòster (2.000 unitats), plànols (5.000 u.) i etiquetes promocionals (4.000 u.)	20.000
Ajuntament de Ripoll	Fiesta de la Lana, Casament a Pagès i Concurs musicovocal	200.000
CIT Ripoll	V Concurs musical	20.000
Club Ajedrez Sant Feliu de Guíxols (?)	I Torneo de Ajedrez de la Costa Brava	40.000
Ajuntament de Castell - Platja d'Aro	Campanya «El Amor se cita en Playa de Aro»	50.000
Ajuntament de Palafrugell	Festes de Primavera	150.000
Ajuntament de Palafrugell	Cantada de Habaneras	70.000
Moto Club Gerona	Rallye de Coches Vetustos	25.000
Sociedad Coral Erato de Figueres	Premio Literario	25.000
Total		600.000

Subvencions atorgades a través de la *Dirección General de Ordenación del Turismo*

Entitat	Descripció	Subvenció
Ajuntament de Girona	Concurs Hípic durant les Fires i Festes de Sant Narcís	20.000
CIT Tossa de Mar	Edició d'un plànol-guia (25.000 u.)	20.000
CIT Besalú	Edició del fullet «Besalú» (10.000 u.)	20.000
CIT Olot	Feria Comercial y Industrial de Olot (Fira de Sant Lluc)	20.000
CIT Camprodon	Activitats anuals	20.000
Comunitat Turística de la Costa Brava	Promoció turística i activitats de diversa índole (artístiques, esportives, culturals, etc.)	500.000
Ajuntament d'Olot	Concurso Internacional de Ajedrez (celebració anual)	15.000
Ajuntament de Palafrugell	Festes de Primavera	100.000
Ajuntament d'Arbúcies	Edició d'un fullet	60.000
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Festival Internacional de Cinema Amateur de la Costa Brava	40.000
Total		815.000
Total atorgat en subvencions el 1973		1.435.000

Subvencions atorgades l'any 1974:

És curiós que es dediquin més diners als espectacles efímers que a les instal·lacions amb voluntat de permanència. Possiblement no se sol·licitessin tants diners per a coses d'obra perquè ja estava adscrit a altres seccions de l'Ajuntament, etc. (les partides pressupostàries sortien d'altres llocs).

Entitat	Descripció	Subvenció
Recitals de música		
Associació de Música d'Olot	Tres recitals	21.000
CIT Ripoll	Concurs Musical de Ripoll	68.000
Dibuix i pintura		
CIT Ripoll	Concurs de dibuix i pintura	3.500
Biblioteca Municipal de Blanes	Concurs de dibuix Premi «Juan Junceda»	15.000
Ajuntament de Palamós	IX Premi de Pintura «Villa de Palamós»	75.000
Fullet		
CIT La Molina	Edició d'un fullet	100.000
CIT Sant Joan de les Abadesses	Edició de fullets propagandístics	30.000
CIT Ripoll	Edició guia informativa i fullet «CIT Informa»	37.000
CIT Tossa de Mar	Edició de fullets propagandístics	50.000
Cambra de Comerç de Girona (Agrupació Comissions de Turisme)	Publicació fullets «Gerona turística todo el año» i «Monumenta Romanica Gerundensia»	45.000
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Edició de fullets i cartells	100.000
Presentacions teatrals		
Grup Proscenium de Girona	Cicle de teatre per a adults i cicle de teatre per a nens	90.000
Grup Mascaras de Girona	Diverses representacions teatrals	105.000
Grup de teatre Tespis (Aric) de Ripoll	Diverses representacions teatrals	20.000
Agrupació de teatre Els Coturns de Girona	Diverses representacions teatrals	50.000
Cinema i fotografia		
Agrupación Fotográfica y Cinematográfica de Gerona	Concurs de cinema, trofeu «Antoni Varés» de film amateur i Concurso Nacional de Fotografia	80.000
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Festival Internacional de Cine Amateur	375.000
Cine Club Olot	«Semana de Cine Infantil»	15.000
Cine Club Aric de Ripoll	Sessions de cine d'art i assaig	15.000
Concerts i festivals de música		
Ajuntament de Palafrugell	Cantada d'Havaneres	65.000
Casa de Cultura de Girona	Concerts en directe	37.000
Ajuntament de Calonge	Festivals de música a Calonge	100.000
Premis literaris		
Sociedad Coral Erato	III Certamen Literari	30.000
CIT Ripoll	Concurs literari «Entre dos Rius»	30.000
Concursos florals		

Entitat	Descripció	Subvenció
Amigos de Gerona Antigua	Premi de Poesia Catalana «Fuegos Florales»	40.000
Diversos		
Amigos de Gerona Antigua	Pessebre gòtic	50.000
Ajuntament de Castell - Platja d'Aro	Concurs «El Amor se cita en Playa de Aro» i viatge a Verona amb un grup folklòric	225.000
CIT Puigcerdà	Restauració del campanar s. XVII	100.000
Ajuntament de Palamós	III Semana del Mar (inclou Festival de Canción Marinera, audicions de sardanes, folklore regional i la processó marítima en honor a la Verge del Carme)	75.000
Ajuntament de Blanes	Concurso Internacional de Fuegos Artificiales de la Costa Brava	40000
CIT Besalú	Manteniment de l'oficina de turisme	50.000
CIT Ripoll	Diversos actes (elecció Pubilla, «Festa de l'Arbre», «Casament a Pagès» i «Dia del Turista»)	139.000
Ajuntament Sant Miquel de Campmajor	Aplec de Sant Ferriol i comitiva medieval	50.000
CIT Olot	Fira de Sant Lluc	100.000
Ajuntament de Verges	Processó del Dijous Sant (declarada d'Interès Turístic Nacional)	100.000
Ajuntament de Banyoles	Il·luminació del paratge del llac	25.000
Ajuntament de Sant Feliu de Pallerols	Manteniment de les danses folklòriques «Els Cavallets»	18.000
Casa de Cultura de Girona	Sessions culturals	6.000
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Manteniment de l'oficina de turisme i campionat d'escacs	550.000
Comunitat Turística de la Costa Brava	Diverses actuacions del seu pressupost	500.000
Total		3.624.500

La resolució de 1974 sembla més completa (potser els altres anys s'havien concedit més subvencions de les que en principi s'han localitzat com a concedides. No sempre hi ha resolucions, sinó que solen ser cartes de reclamació de documentació per poder fer efectiu el pagament).²⁷⁵ És interessant que no només hi ha entitats pròpiament turístiques, sinó que també n'hi ha algunes d'específicament culturals.

El 1974 el llistat de subvencions atorgades s'envia (si més no internament) el mes de gener. En canvi, les reclamacions de documentació no es faran fins al mes de novembre.

A banda d'aquestes (procedents del CITE), un document de 1974 especifica altres subvencions atorgades pel MIT:²⁷⁶

275. AHG. Fons Informació i Turisme. *Full de resolució de les subvencions sol·licitades pels CIT de la província de Girona* (1974).

276. AHG. Fons Informació i Turisme. *Full de resolució de subvencions concedides pel Ministerio de Información y Turismo* (1974).

Film Amateur de la Costa Brava	100.000
Semana del Cine Infantil	15.000
Asociación Cinematográfica y Fotográfica	5.000
Comunidad Turística de la Costa Brava	3.653.420
Diputación Provincial	3.653.420
CITE	75.000
Total	7.501.840

Subvencions atorgades l'any 1975:

D'acord amb la informació enviada per la *Dirección General de Ordenación del Turismo* (serveis centrals) a la *Delegación Provincial del MIT* a Girona, les subvencions estaven dirigides específicament a les actuacions i entitats específicament d'interès turístic. Les entitats susceptibles de rebre subvencions eren descrites com a «*subvención a Entidades privadas y particulares con fines de promoción turística*» i «*para ayuda a las Corporaciones Locales para promoción turística*».²⁷⁷ Així, prioritàriament, es concedirien ajuts a (per ordre): comunitats i mancomunitats turístiques (activitats de promoció interior i exterior), oficines municipals de turisme, centres d'iniciatives turístiques, edició de publicacions de propaganda turística, festes d'interès turístic, millora de rutes i instal·lacions turístiques, activitats turístiques d'entitats privades, i altres.

Concedides a través de la *Dirección General de Ordenación del Turismo*

Entitat	Concepte	Quantitat sol·licitada*	Subvenció concedida	Diferència (%)
Comunidad Turística de la Costa Brava		s/d	500.000	-
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Festival Internacional del Film Amateur de la CB	525.000	100.000	-80,95 %
Ajuntament de Calonge	Festival de Música de Calonge	300.000	5.0000	-83,33 %
Ajuntament de Torroella de Montgrí	Manteniment de l'oficina de turisme i edició de fullets	162.750	50.000	-69,28 %
Ajuntament de Palafrugell	Cantada d'Havaneres i Festes de Primavera	537.500	40.000	-92,56 %
Ajuntament de Blanes	Concurs Internacional de Focs Artificials	250.000	40.000	-84,00 %
Ajuntament de Verges	Celebracions de Set. Santa	150.000	15.000	-90,00 %
Ajuntament de Ripoll	Festa de la Llana i el Casament a Pagès	325.000	40.000	-87,69 %
Ajuntament d'Olot	Torneig Internacional d'Escacs	75.000	10.000	-86,67 %
Ajuntament de Portbou	Festa Miss Turismo	25.000	10.000	-60,00 %
CIT de Sant Feliu de Guíxols	Activitats pròpies del centre	125.000	15.000	-88,00 %

277. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 107. *Carta del director general de Ordenación del Turismo al delegado provincial de Información y Turismo en Gerona* (28 de gener de 1975).

CIT de Tossa de Mar	Activitats pròpies del centre	130.000	26.000	-80,00 %
CIT de Camprodon	Activitats pròpies del centre	185.000	16.000	-91,35 %
CIT de Puigcerdà	Activitats pròpies del centre	s/d	16.750	-
CIT de Ripoll	Activitats pròpies del centre	245.000	16.750	-93,16 %
Ajuntament de Besalú	Condicionament de la P. de S. Vicenç	s/d	981.513	-

Concedides a través de la *Dirección General de Cultura Popular*

Entitat	Concepte	Quantitat sol·licitada*	Subvenció concedida	Diferència (%)
Joan Amils Pla	Exalt. a M. Jacint Verdaguer	s/d	25.000	-
Sebastian Delclós Suñer (Figueres)	Edició del catàleg «Guia del Romànic de l'Alt Empordà»	s/d	25.000	-

Concedides a través de la *Dirección General de Cinematografía y Teatro*

Entitat	Concepte	Quantitat sol·licitada*	Subvenció concedida	Diferència (%)
Ajuntament de Sant Fe-liu de Guíxols	Festival Internacional del Film Amateur de la CB	525.000	100.000	-80,95 %

Concedides a través de la *CITE Junta Central*

Entitat	Concepte	Quantitat sol·licitada*	Subvenció concedida	Diferència (%)
Ajuntament de Sant Fe-liu de Guíxols	Festival Internacional del Film Amateur de la CB	525.000	100.000	-80,95 %
CITE Provincial		s/d	100.000	-
Total			2 277013	

* Cada ens va sol·licitar la quantitat tan sols una vegada (tot i que aquí es repeteixi). El finançament, després, podia venir des de diverses fonts. Així mateix, la quantitat sol·licitada pot correspondre a més conceptes, finalment no finançats (i, per tant, no reflectits en aquesta taula). No es disposa de totes les quantitats sol·licitades, en alguns casos perquè no es va especificar la quantitat exacta i en d'altres perquè no hi ha documentació relacionada.

Subvencions atorgades l'any 1976:

Concedides a través de la *Dirección General de Ordenación del Turismo*

Entitat	Concepte	Subvenció
Col·legis Nacionals de Ripoll, Campdevà i Taialà	Campaña Promoción Turismo Interior-Juvenil-Estudiantil	50.000
Comunitat Turística de la Costa Brava		500.000
Mancomunidad «Guillerias-Montseny»	Edició de fullets	100.000
Ajuntament de Palafrugell	Cantada d'Havaneres	40.000
Ajuntament de Palamós	Festival de Cançó Marinera	40.000
Ajuntament de Castellfollit de la Roca	Il·luminació de la cinglera	100.000
Ajuntament de Verges	Processó del Dijous Sant	25.000
CIT de Figueres	Assemblea Nacional FECIT	150.000

CIT de Figueres	Oficina de Turisme	20.000
CIT d'Olot	Oficina de Turisme	20.000
CIT de Sant Joan de les Abadesses	Oficina de Turisme	20.000
CIT de Ripoll	Oficina de Turisme	20.000
CIT de Camprodon	Oficina de Turisme	20.000
CIT de Puigcerdà	Oficina de Turisme	20.000
CIT de Camprodon	Edició de fullets	20.000
Sociedad Coral Erato Figueres	Organització Concurs Literari	20.000
Club de Ski Super-Molina	Organització de concursos d'esquí oberts a estrangers	50.000
Associació de Música d'Olot	Organització del concert d'Orquestra de Cambra d'Hamburg	

Concedides a través de la JCITE

Entitat	Concepte	Subvenció
CITE Provincial	Despeses de funcionament	100.000
Ajuntament de Girona	Il·luminació del Barri Vell	50.000
Ajuntament de Blanes	Concurs Internacional de Focs Artificials	50.000
CIT de Besalú	Activitats culturals i turístiques	30.000
CIT de Tossa de Mar	Activitats culturals i turístiques	25.000
CIT de Camprodon	Activitats culturals i turístiques	15.000
CIT d'Olot	Activitats culturals i turístiques	20.000
CIT de Figueres	Activitats culturals i turístiques	45.000
Ajuntament de Calonge	Festival de Música	50.000
Ajuntament de Palamós	Cançó Marinera	50.000
Casa de Cultura	Actes culturals	40.000
Asociación Fotográfica y Cinematográfica de Gerona		25.000
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Festival Internacional de Film Amateur de la Costa Brava	100.000

Concedides a través de la *Dirección General de Cultura Popular*

Entitat	Concepte	Subvenció
	Activitats culturals de l'any 1976	100.000
Ajuntament de Calonge	Festival de Música de Calonge	50.000

Concedides a través de la *Dirección General de Ordenación del Turismo*

Entitat	Concepte	Subvenció
	<i>Patronato Provincial de Turismo</i>	14.771.000
	<i>Comunidad Turística de la Costa Brava</i>	9.568.000

És el primer any que apareix el *Patronato Provincial de Turismo*. Destaca la subvenció que reben el patronat i la *Comunidad Turística de la Costa Brava*.

Subvencions atorgades l'any 1977:

Concedides a través de la *Dirección General de Cultura Popular*

Entitat	Concepte	Subvenció
Asociación de Música de Olot		39.940
Casa de Cultura Obispo Lorenzana de Girona		30.000
Sociedad Coral Erato de Figueres		25.000

Concedides a través de la *Dirección General de Ordenación del Turismo*

Entitat	Concepte	Subvenció
Patronat de Turisme de Girona		20.856.76
Ajuntament de Tossa	Premi de Pintura ràpida	50.000
Ajuntament d'Amer	La sardana de l'Alcalde	25.000
Ajuntament de Verges	Processó del Dijous Sant	40.000
Ajuntament de Palafrugell	Cantada d'Havaneres	50.000
Ajuntament de Palamós	Cançó Marinera	50.000
Diputació Provincial	Promoció Comunitat Turística CB	500.000
CIT de Figueres		65.000
CIT d'Olot		25.000
CIT de Camprodon		30.000
CIT de Ripoll		20.000
CIT de Sant Joan de les Abadesses		20.000
CIT de Puigcerdà		50.000
CIT de Figueres	Edició de fullets	40.000
Estació d'Esquí Vallter 2.000	Edició de fullets	75.000
Club d'Esquí Super-Molina	Dervy Internacional de Ciutadans	50.000
Comunitat Turística de la Costa Brava	Acció Promocional	8.341.712
Campanya Promoció de Turismo Social Juvenil-Estudiantil		
Colegio Nacional Narciso Monturiol de Roses		1.0000
Colegio Nacional Agustín Gifre de Sant Gregori		5.000
Colegio Nacional Mn. B. Reixach de Banyoles		15.000
Escuela Nacional Mixta de Sant Pere Pescador		5.000
Centro de Formación Profesional San Narciso de Girona		5.000

Concedides a través de la *Junta Central de Información, Turismo y Educación Popular*

Entitat	Concepte	Subvenció
	Despeses de manteniment CPIT	100.000
Ajuntament de Blanes	Concurs Internacional de Focs Artificials	50.000
CIT de Besalú		40.000
CIT de Tossa de Mar		30.000
CIT d'Olot		30.000
CIT de Figueres		30.000
CIT de Pals		15.000
CIT de Camprodon		30.000
CIT de Puigcerdà		20.000

CIT de Ripoll		15.000
Ajuntament de Calonge	Festival de Música	50.000
Casa de Cultura Obispo Lorenzana de Girona	Conferències	50.000
Asociación Fotográfica y Cinematográfica de Gerona		40.000
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	Festival Internacional de Film Amateur de la Costa Brava	100.000

Concedides a través de la *Dirección General de Cinematografía*

Entitat	Concepte	Subvenció
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols	II Simposio de Estudios Cinematográficos	246.160
Red nacional de Teleclubs		

Entitat	Subvenció
Teleclub de Falgons	2.583
Teleclub de Terrades	2.583
Teleclub Les Olives	36.012
Teleclub La Vajol	6.985
Teleclub La Tallada	3.985
Teleclub de Terradas	18.985
Teleclub de Falgons	1.875

c) Crisi del règim i inici de la democràcia (1969-1979)

El 1969 Fraga va ser rellevat al capdavant del *Ministerio*. El nou ministre, Alfredo Sánchez Bella, ho fou fins al 1973 i va ser substituït per Fernando Liñán. Aquest ministre va ser només sis mesos titular del *Ministerio* i Pío Cabanillas el va substituir. També va durar molt poc. L'octubre de 1974, León Herrera Esteban va ocupar el lloc fins al desembre de 1975. Menys de set mesos va durar Adolfo Martín Gamero, substituït d'Herrera. I finalment, de 1976 a 1977, hi va estar Andrés Requera Guajardo. Aquí es va acabar el *Ministerio de Información y Turismo*, que ha marcat de forma substantiva el turisme. Són uns anys molt complicats per al govern.

El turisme, tot i passar per a una crisi produïda substancialment pels preus del petroli, no podia permetre's tenir menys entrades ni de persones ni de diners després de la pujada progressiva i imparable que havia fet des de la postguerra. I els responsables del turisme van ser cessats, pressionats una i altra vegada pels estaments productius, que els consideraven probablement poc adequats per a la nova etapa.

Amb la restauració de la monarquia, i sobretot l'aprovació de la Constitució el 1978, es va anar configurant l'estat de les autonomies. El turisme va ser una de les primeres transferències que es van fer a les noves comunitats autònomes. D'aquí que a Catalunya s'organitzés tan aviat el III Congrés de Turisme. S'havia de dibuixar un nou mapa, fora de l'uniformisme i d'un ministeri que va deixar de ser-ho per transformar-se en una Secretaria d'Estat dins del *Ministerio de Comercio y Turismo*.

La comunitat aprofitava recursos privats per promocionar el turisme costaner, si bé també sol·licitava subvencions al Ministeri d'Informació i Turisme.²⁷⁸ Ara bé, la seva gestió no es limitava a la propaganda, sinó que també realitzaven propostes d'actuació directa i intervingien en el desenvolupament urbà de la zona, per tal de tenir en compte la perspectiva turística i fer notar quant la realització d'una obra podria ser perjudicial per al paisatge. Fins i tot s'encarregaven de donar suport a la creació de nous CIT que poguessin ocupar-se de municipis concrets. La llista de municipis que s'hi van inscriure engloba principalment tota la línia de costa: l'Armentera, Begur, Blanes, Cadaqués, Calonge, Castelló d'Empúries, Castell d'Aro, l'Escala, Llançà, Lloret de Mar, Mont-ras, Palafrugell, Palamós, Pals, Palau-saverdera, Portbou, Port de la Selva, Regencós, Roses, Sant Feliu de Guíxols, Sant Miquel de Colera, Sant Pere Pescador, Santa Cristina d'Aro, Selva de Mar, Torroella de Montgrí, Tossa de Mar i Vall-llobrega.

Una de les primeres actuacions de la comunitat va consistir a trobar un símbol representatiu de la Costa Brava, que pogués ser associat amb el territori i constar a tots els fulletons, llibres, hotels i material turístic, però també mundà, com ara records que els turistes poguessin adquirir. Es va acabar escollint una àncora, i es van concedir distintius amb aquest símbol a membres rellevants de la comunitat en reconeixement de la seva actuació en el desenvolupament d'aquesta iniciativa. L'entitat, a més, també va esperar la celebració de congressos i conferències amb què formar els principals interessats de negocis costaners en gestió turística, i va editar butlletins de notícies sobre la Costa Brava per facilitar-los a la premsa local i els hotels costaners. A la vegada, representants de la comunitat van viatjar a altres països per promocionar la costa, i van convidar estrangers (francesos, anglesos, alemanys, holandesos i danesos) a visitar el territori i escriure posteriorment en revistes turístiques dels seus països on compartissin les seves experiències i opinions.

A més d'aquestes propostes, la mancomunitat va editar un miler d'exemplars del *Libro Azul de la Comunidad Turística de la Costa Brava*, per a entitats de l'administració, i es van distribuir uns 10.000 cartells promocionals per a agències de viatge, oficines d'informació i oficines de premsa. A més, també es van desenvolupar fulletons especialitzats, amb unes deu mil còpies de cadascun, per tractar quatre grans temes: transports i xarxes de comunicació, esports, festes i festivals, i activitats artístiques i monuments. Fins i tot van fer el salt a la televisió, per tal de millorar la promoció, i van entrar en contacte amb universitats, seguint una estratègia emprada prèviament per altres entitats. La seva col·laboració amb esdeveniments esportius i culturals del territori era gairebé obligatòria.

L'any 1973 es va constituir un nou consell d'administració i un òrgan assessor a partir d'assemblea, un fet que va acabar de perfilar-ne l'organització interna.²⁷⁹ Per tant, la comunitat comptava amb un consell de direcció que tenia un president, Eugenio Llos, un parell de vicepresidents i vint-i-quatre vocals escollits en assemblea, però també un director gerent

278. «Promoción de la Costa Brava». *Los Sitios de Gerona*, p. 4 (5 de març de 1970).

279. «Importante Asamblea General de la Comunidad Turística de la Costa Brava». *Los Sitios de Gerona*, p. 7 (4 de novembre de 1973).

a càrrec dels Serveis de la Comunitat i delegats locals que eren proposats com a candidats pel consell. L'assemblea general, que votava per designar aquests altres càrrecs interns, que duraven uns quatre anys, la formaven representants de diversos sectors. Entre aquests, hi constaven membres de diferents CIT, representants de cambres de Comerç i Indústria, representants de sindicats d'alimentació o de construcció i de sectors de les comunicacions, com la RENFE, o línies aèries nacionals. També hi formaven part representants dels sectors de premsa, per aportar la seva opinió sobre la difusió i les repercussions mediàtiques.

El mateix any, per tal de gestionar la promoció turística i les intervencions de la comunitat, es va comptar amb un pressupost de 5.872.500 pessetes, que va continuar ascendint a mesura que passaven els anys, comptant amb subvencions del mateix *Ministerio de Información y Turismo* per poder realitzar també obres i inversions en urbanisme i infraestructura.

Un dels principals objectius del turisme, a mesura que arribaven a la dècada dels vuitanta, va passar a ser allargar la temporada turística, una tasca a la qual es van destinar grans esforços. Narcís Coll i Frigola, nou director de l'entitat, va procurar treballar molt l'establiment de relacions més estretes entre la comunitat i altres grups o entitats, enviant representants a cada festival, fira o acte que organitzaven amb l'objectiu d'experimentar el fet i adreçar-se al director. Fins i tot s'enduïen fulletons i propaganda que s'havien fet servir per poder-los analitzar, o els retornaven al Ministeri per evitar que es llancessin o desaprofitessin. De fet, fins i tot es va arribar a participar en aquestes fires, i és destacable un cas que es va aplicar a Suïssa, on els representants de la Costa Brava van aconseguir ocupar-se del restaurant per fer arribar la cuina catalana als presents i van repartir mostres de productes com el rom cremat. Un major avenç de les noves tecnologies també va introduir la possibilitat de comptar amb ordinadors com a eina de difusió, elaborant una base de dades que contingués un llistat d'hotels i facilitant-ne així la informació.

L'entitat, però, comptava amb una dificultat arrelada en la manca de personalitat jurídica, un fet que dificultava realitzar gestions amb el Govern central. Per tal de superar aquesta dificultat, es comptava amb l'assistència dels ajuntaments costaners, que els proporcionaven informació per tal que des de Madrid es decidissin detalls com els pressupostos, segons narra el mateix Narcís Coll.

El Consorci de la Costa Brava va originar-se justament a partir de la comunitat, sobretot per poder desenvolupar el Pla d'Infraestructura Sanitària. L'any 1971, es va aconseguir crear aquesta entitat amb el suport dels ajuntaments, la diputació i la Confederació Hidrogràfica dels Pirineus Orientals, amb l'objectiu d'assegurar un accés a l'aigua potable. Amb la participació de representants de cadascun dels ajuntaments costaners, sota la presidència del governador civil, l'entitat va centrar-se ràpidament a millorar les condicions al territori, tenint en compte la creixent demanda turística. Es va encarregar d'engegar nombrosos projectes urbanístics, després de realitzar estudis de zona, treballant per desenvolupar instal·lacions adequades. La seva tasca rigorosa va tenir repercussions a la resta del litoral del país, que va sentir-se inspirada per aquest projecte i va sol·licitar-ne informació i reglament per poder-ho aplicar a altres territoris.²⁸⁰

280. AHG. *Correspondència de Jose Antonio Campos Borrego* (6 d'octubre de 1971).

Ara bé, aquestes no van ser les úniques entitats del període, sinó que, amb la mort del dictador, l'any 1976 es va aprovar la constitució del Patronat de Turisme Girona Costa Brava, empresa per Joan Ensesa i Monsalvatge. Aquest va ocupar la mateixa gerència de l'entitat, amb el suport de la Diputació, en ser una figura de prestigi i reconeixement i mostrar-se a la vegada neutre pel que feia a la participació política. Per això, va ser considerat la persona idònia per acompanyar aquest ressorgiment de l'entitat, que havia estat desitjat durant els anys de dictadura, però que no s'havia acabat de dur a terme. El sorgiment d'aquesta entitat va causar algunes topades amb la Comunitat, si bé Joan Cals Güell contempla com aquesta no va substituir-la ni va conduir a la seva desintegració, sinó que gestionaven actes diferents i rara vegada intervenien de manera conjunta (1982).

Víctor Gay (2007)²⁸¹ identifica els principals objectius de l'entitat i els presenta com a materials editats per diferents mitjans de promoció gràfica i escrita per distribuir-los, a més d'organitzar campanyes de promoció i subvencionar campanyes realitzades per entitats privades i públiques, ja sigui d'institucions preexistents o a través de la creació de noves entitats que ho puguin gestionar. Una altra tasca important era mantenir l'estat de la Costa Brava per garantir-ne la conservació, a més de coordinar-se amb entitats estrangeres i facilitar-ne les visites. El Patronat buscava també realitzar estudis sobre el territori costaner per fer-se una idea sobre com actuar en el futur, a partir de realitzar projectes urbanístics però també amb l'establiment i celebració d'esdeveniments culturals, esportius, artístics o festes i festivals que incentivessin l'atractiu del territori. En definitiva, vetllar pels interessos del turisme a la Costa Brava i fomentar-ne un major desenvolupament.

En qualsevol cas, es tracta d'un període en què busca afavorir-se ja no tant la promoció, que continua mantenint-se present en menor mesura, sinó més el desenvolupament d'infraestructures i l'atenció a altres necessitats, per tal d'habilitar tot el que resultava de menester per als turistes. Ara bé, Gay també recalca que la tasca de promoció, particularment en l'àmbit internacional, no va deixar de ser mai rellevant (2007). El turisme de sol i platja era el més eminent, un fet que comportava desatendre en certa mesura el turisme a interior i la muntanya, que van haver de buscar noves maneres de reinventar-se per tal de mantenir l'activitat turística oberta tot l'any. Ara bé, la constitució d'aquestes entitats a part a la Costa Brava va permetre també centrar l'acció de les entitats públiques en aquests sectors turístics que no tenien tanta especialització, i realitzar inversions adequades per respondre a les noves demandes del turisme de finals de segle.

Les actes de les juntes del Ministeri d'Informació i Turisme, aproximadament datades entre finals de la dècada de 1960 i principis de la de 1980, ens mostren com aquest no tenia com a única funció la propaganda, sinó que també participava en la Comissió Provincial de Serveis Tècnics (1968-1977), la Comissió Provincial d'Urbanisme (1971-1974), el Consell Econòmic Social de Catalunya (1968-1979), la Junta Consultiva de la Reserva

281. Gay, V. (2007). *30 anys del Patronat de Turisme Costa Brava Girona*. Girona: Patronat de Turisme Costa Brava Girona.

Nacional de Caça del Cadí (1970-1983), el Consell Provincial de Caça i Pesca (1973-1983) i la Comissió Coordinadora Provincial (1973). Val a dir que aquestes comissions incloïen representants de la majoria dels altres ministeris (Agricultura, Hisenda, Educació i Ciència, Habitatge, etc.).

Entre la documentació referent als serveis tècnics trobem acords referents a la problemàtica recurrent de l'abastiment i la depuració d'aigües, la garantia de subministrament d'aigua potable a tots els municipis de la Costa Brava, la creació de la Mancomunitat Intermunicipal Montseny – Guillerics, la creació de la Mancomunitat Intermunicipal Voluntària per a la prestació del Servei d'Extinció d'Incendis a les Valls de Camprodon, Ribes de Freser i Ripoll i el desviament de la carretera N-II al seu pas per Girona i la connexió amb l'autopista.

Dins de les qüestions purament turístiques, a més d'accions de propaganda (mencionades de forma genèrica), trobem les accions proposades dins del III Pla de Desenvolupament, entre els objectius dels quals trobem l'associació de Promotors d'Estacions Hivernals, la vinculació dels municipis pirenaics per a la resolució de problemes turístics i l'Expo Costa Brava, que tenia com a objectiu el foment turístic, fins i tot de cara a atraure visitants d'Amèrica. La viabilitat d'aquestes tres propostes fou discutida al llarg de diverses reunions. Sobretot pel que fa a les dues primeres, calia avaluar la voluntat de participació de la població, mentre que en el cas de l'Expo Costa Brava es recomanava ampliar el seu contingut amb Girona capital i també alguna ruta temàtica interessant del rerepaís (es proposava una ruta basada en el patrimoni romànic).

Així mateix, també es tractaven altres qüestions, com la instal·lació de repetidors de televisió en punts estratègics com el Montseny, la necessitat de descongestionar (o millorar) la xarxa viària i fomentar el turisme intern.

En matèria d'habitatge i ordenació urbana, una acta de reunió d'abril de 1970 menciona la restauració de la plaça de Sant Domènec de Girona, en el moment en què s'estava gestionant l'adquisició de part dels terrenys.

Pel que fa a la Comissió d'Urbanisme, s'encarregava, entre d'altres, d'informar sobre la instal·lació de càmpings i construccions d'edificis dedicats a l'allotjament turístic a tot el territori gironí.

La Comissió Permanent del Consell Econòmic Social de Catalunya, segons la relació de membres de juny de 1974, estava formada per representants de les diputacions, diversos ajuntaments, consells provincials professionals i sindicats sectorials, incloent el d'espectacles i, pel que fa a l'activitat turística, el Sindicat Provincial d'Hostaleria i Activitats Turístiques.

Subordinades a aquest i a la Comissió Executiva, existien diverses comissions de caire temàtic o sectorial: ordenació i promoció de les activitats agràries, recursos hidràulics i el seu aprofitament integral, ordenació i promoció del desenvolupament industrial, transports i comunicacions, cultura, aspectes socials del desenvolupament, aspectes fiscals i

financers del desenvolupament, ordenació i coordinació de l'activitat comercial, turisme i pesca, infraestructura de previsió de riscos catastròfics, alimentació, i coordinació i direcció.

Tal com resulta evident, les tasques de turisme es concentraven en la comissió IX de Turisme i Pesca, subdividida en dues ponències d'acord amb aquests temes. La primera, «Turisme», es componia d'aquests membres: un advocat del cos tècnic de mutualitats, el vicepresident del consell d'empresaris, el president del Sindicat d'Iniciativa i la Junta Provincial de Petita i Mitjana Empresa de Tarragona, un tècnic economista (Girona), els presidents dels Sindicats Provincials d'Hostaleria de Barcelona i de Tàrrrega, un enginyer industrial i Jordi Vila Fradera, del qual en la documentació del Consell no s'indica la professió ni l'empresa, però fou considerat «expert en turisme», fundador del grup Editur i també autor de l'obra *La gran aventura del turismo en España*.

La Comissió de Pesca, per la seva part, es componia de quatre membres: el president del Consell Provincial d'Empresaris, el president del Sindicat Provincial de Pesca i delegat de l'Institut Social Marina, un titular mercantil i graduat social, i, finalment, Francisco González Zamudio, del qual tampoc s'indicava la professió. Era tinent coronel d'Infanteria.

A banda d'aquesta comissió específica, la Comissió de Transports i Comunicacions tenia una vinculació evident en tant que en formaven part representats d'empreses i organitzacions de transports de passatgers i telecomunicacions. També, dins de la Comissió d'Aspectes Socials del Patrimoni, trobem la subponència «cultura popular», on figuraven els delegats provincials per Girona i per Lleida d'Informació i Turisme.

Finalment, dins de la Comissió d'Aspectes Fiscals i Financers del Desenvolupament, hi havia la ponència «Finançament per al desenvolupament», encapçalada per María del Carmen Plaza Arnaiz, economista procedent del Gran Hotel Calderón de Barcelona.

Comisión Provincial de Urbanismo y Arquitectura

La *Comisión Provincial de Urbanismo y Arquitectura* (documentació referent al període 1968-1979), depenia del *Ministerio de la Vivienda*. La primera convocatòria de reunió²⁸² de què disposem, datada el 2 de desembre de 1968, ens indica que la tasca d'aquest òrgan tenia una vinculació directa amb el turisme. Si bé no amb la promoció del territori, sí en l'elaboració dels plans parcials que regirien zones d'acollida turística (zones de Palamós, Lloret de Mar, Sant Pere Pescador, Calonge, etc.). Destaquem la convocatòria de la reunió de gener de l'any següent, en la qual estava previst tractar la primera fase del projecte d'urbanització d'Empuriabrava.

Fent una revisió de les ordres del dia adjuntades a les convocatòries de reunions, veiem la redacció de plans generals i parcials de les ciutats importants pròximes a la costa (Fi-

282. AHG. Fons Informació i Turisme. Delegación provincial Comisión Provincial de Urbanismo y Arquitectura. *Ordre del dia de la reunió de la Comisión Provincial de Urbanismo y Arquitectura* (2 de desembre de 1968).

gueres, la Bisbal, Palafrugell...), de les mateixes poblacions costaneres (el Port de la Selva, Palamós...) i també d'altres nuclis turísticament rellevants (Ripoll). Així, en la convocatòria de 1968 que mencionàvem, es recullen un total de catorze documents que havien de ser revisats, mentre que en l'ordre del dia per a la reunió del 24 de febrer de 1975 aquest nombre va arribar fins als 38 (el nombre més alt en una mateixa reunió).²⁸³ A les darreries d'aquesta dècada els projectes referents a habitatges particulars, edificis i urbanitzacions anirien també prenent cada vegada més protagonisme.

Comisión Coordinadora Provincial (1973)

La documentació sobre les reunions d'aquest organisme al llarg de l'any 1973 ens dibuixa un llistat d'actuacions en curs per a aquell any: les obres públiques es concentraven en el desenvolupament del Pla d'Accessos a la Costa Brava (infraestructures programades per poder ser utilitzades l'estiu de l'any següent), mentre que l'agricultura se centrava en l'eliminació de plagues i l'emplaçament d'abocadors, i es recollia la redacció d'una proposta concreta de col·laboració del Ministeri d'Informació i Turisme en les campanyes de desinsectació i desratització de la Costa Brava. Així mateix, a principis d'any la primera fase del pla d'infraestructura sanitària estava pendent de ser adjudicada, si bé segons les previsions la segona fase per a la Costa Brava havia d'estar llesta perquè se subhastessin les obres el 30 de juny del mateix any. La protecció del paisatge de la Costa Brava continua essent un tema recurrent a plantejar, aquí fent incidència a la Llei del sòl per a l'elaboració de plans especials per a la protecció dels «paisatges d'interès turístic».

Val la pena destacar el tercer punt de l'ordre del dia de la reunió del mes de març, en què per primer cop es menciona en la documentació l'estudi de les diferents branques de formació professional que podien resultar, en aquell moment i en el futur, més interessants per a la província.²⁸⁴

Una aportació a l'ordre del dia de la comissió per a la reunió del dia 6 d'abril de 1973 feia notar l'existència de problemàtiques que, excloent la segona, avui encara ens són plenament presents: un alt percentatge de clandestinitat en els apartaments turístics, càmpings i activitats reservades a agències de viatges...²⁸⁵

La documentació del Consell Provincial de Caça i Pesca (1973-1983) recull que una de les tasques en les quals el Ministeri de Turisme estava especialment implicat era la deliberació per definir les zones d'interès pesquer. Finalment, no hi va haver acord al respecte i les argumentacions de cadascun dels ministeris i altres participants es van elevar a l'organisme superior.

283. AHG. Fons Informació i Turisme. Delegación provincial Comisión Provincial de Urbanismo y Arquitectura. *Ordre del dia de la reunió de la Comisión Provincial de Urbanismo y Arquitectura* (24 de febrer de 1975).

284. AHG. Fons Informació i Turisme Comisión Coordinadora Provincial. *Ordre del dia de la reunió de la Comisión Coordinadora Provincial* (març de 1973).

285. AHG. Fons Informació i Turisme. Comisión Coordinadora Provincial. *Ordre del dia de la reunió de la Comisión Coordinadora Provincial* (6 d'abril de 1973).

Excelentísima Diputación Provincial de Gerona

Prova de la rellevància del paper de les diputacions en matèria de turisme són els reconeixements honorífics instaurats en virtut de la *Orden del Ministerio de Información y Turismo de 20 de marzo de 1964 por la que se crea el «Diploma Nacional de Servicios Distinguidos al Turismo»*.²⁸⁶

A partir del 1962, la Diputació és qui encarrega els informes i la redacció dels projectes per a la construcció de l'aeroport. Fa de mitjancera per a l'adquisició dels terrenys per a la seva construcció i evita l'expropiació forçosa.

En la sessió celebrada el 23 de febrer de 1962 s'acorda per unanimitat aprovar el projecte de l'aeroport de Girona/Salitja per tal de sotmetre'l als tràmits oportuns.²⁸⁷

Inicialment sembla que és la Diputació qui pressiona per a la creació de l'aeroport. Després passa al governador civil (a partir de 1963).

Es recull en les recomanacions de la *II Asamblea Provincial de Turismo* (1967)²⁸⁸ que els municipis turístics de les comarques de Girona estaven molt interessats en l'ofertament de la Diputació per tal que creés en el seu si una *Oficina de Planificación Técnica*. Aquesta procediria a l'estudi i planificació d'obres, serveis i instal·lacions relacionats amb el turisme, amb la finalitat d'aprofitar al màxim els recursos ja existents. A més, també es va considerar d'interès que aquesta iniciativa s'estengués a la resta de províncies del país.

L'any 1969 la Diputación Provincial, juntament amb l'*Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras Oficiales de Comercio, Industria y Navegación de Gerona, Palamós y Sant Feliu de Guíxols*, va endegar la *Campaña de Relaciones Públicas*. Consistia a fomentar la publicació d'articles sobre les comarques de Girona en importants diaris i revistes britànics i es canalitzava a través del periodista Harold Champion i el seu equip.

El recull d'articles que es va publicar l'octubre de 1970 contenia un total de 13 textos aplegats en publicacions com *Financial Times*, *Travel World*, *The Observer* o *The Yorkshire Post*.²⁸⁹ Pel que fa a la temàtica, es parlava de la costa i dels Pirineus com els dos grans espais paisatgístics i d'interès per al visitant, però també es mencionaven rutes de caràcter natural i cultural (per exemple, s'hi incloïa el monestir de Ripoll i altres elements rellevants), arts i oficis, comerç i establiments d'hostaleria.

En el compendi d'articles que es va publicar, el president de l'Agrupació de Turisme de les Cambres de Comerç destacava com a resultat positiu d'aquesta iniciativa la compra de vil·les i apartaments a la demarcació per part de ciutadans britànics.

286. BOE de 10 d'abril.

287. AHG. Fons Informació i Turisme. *Actes de la sessió de la Diputació de Girona* (23 de febrer de 1962).

288. AHG. Fons Informació i Turisme. *Actes de la II Asamblea Provincial de Turismo* (1967).

289. AHG. Fons Informació i Turisme. *Recull de premsa* (1970).

El pressupost ordinari de la Diputació per a l'any 1974 destinava a les qüestions turístiques un total de 2.209.732 pessetes. D'aquestes, 1.459.732 s'invertien en infraestructura, mentre que la resta (750.000) estaven destinades a la promoció.

A aquestes xifres cal sumar-hi altres despeses relacionades amb el turisme que s'imputaven per separat, corresponents a atencions artístiques, esportives, culturals, etc.

També cal tenir en compte les activitats de promoció de la Comunitat Turística de la Costa Brava (7.545.000 pessetes). Aquell any n'era president Antonio Xuclà Bas.

Altres entitats:

Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras de Comercio, Industria y Navegación de la Provincia de Gerona

El 23 de març de 1966 es van celebrar una reunió amb representants de les *Cámaras de Comercio, Industria y Navegación* de la província (Girona, Palamós i Sant Feliu de Guíxols) i les seves *Comisiones de Turismo*. L'objectiu era unir-se per tal de defensar els interessos turístics i econòmics gironins.

En aquesta agrupació hi estaven representades, d'una banda, les tres Cambres i, de l'altra, els principals sectors econòmics i turístics de les comarques de Girona. Sobre aquesta base, es va acordar establir les sis comissions següents: *Industrias Hoteleras, Industrias Extrahoteleras, Industrias de Servicios, Proveedores de Turismo, Comercios de Artículos Turísticos y Planificación Turística Provincial*.

Si bé inicialment les figures de presidència i secretaria havien de ser rotatòries, tan sols unes setmanes després de la seva creació es va acordar la continuïtat del president de la Càmera de Girona com a *presidente del Comité* i del president de la *Comisión de Turismo* de Girona com a *secretario*.

Temàticament, es componia de tres subcomissions: *Propaganda* (integrada pels senyors Agustí, Sabater, Lara, Viader, Cuscó i Colomer), *Relaciones* i *Promoción*.

Ja en aquesta primera reunió es van proposar diverses actuacions per a efectuar. En primer lloc, l'edició d'un fullet promocional de la província de Girona, del qual es van mostrar els primers esbossos d'il·lustracions, textos i fotografies, a més dels pressupostos d'empreses editores. En aquesta mateixa discussió es va apuntar la creació d'una oficina d'informació pròpia que se situaria a la frontera de la Jonquera, entenent que el repartiment manual dels fullets era «*realmente efectivo en más del 70 %*».²⁹⁰ Amb tot, es van proposar altres formes de fer difusió del nou fullet: enviar-los a través de les *Cámaras de Comercio de España en el extranjero* encartats en els seus butlletins informatius i enviar-los als directors de les grans empreses industrials i comercials d'Europa perquè fossin repartits entre els seus treballadors. Finalment, es va acordar que la distribució d'aquests fullets es faria en un sol

290. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 70. Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación. *Acta de la sesión del pleno del 23 de marzo de 1966* (23 de març de 1966).

país europeu, concretament Anglaterra. Encara en reunions posteriors es va fer referència a aquesta qüestió, suggerint la conveniència de reservar-ne alguns exemplars per a les oficines de turisme i agències de viatge nacionals.

A més a més, també es va acordar l'organització del *1er Salón de Turismo Gerona – Costa Brava* i acceptar el patrocini de l'*Asamblea de Escritores de Turismo*, sol·licitar a l'*Instituto de Estudios Turísticos* la celebració a les comarques de Girona d'alguns dels seus cursets intensius i enviar les següents felicitacions:

- Totes les entitats distingides recentment amb premis, medalles i plaques al *Mérito Turístico*.
- A l'Excm. i Reverendíssim Sr. Bisbe i a la *Comisión Diocesana de Turismo* per l'èxit de les III Jornades Pastorals de Turisme celebrades a Platja d'Aro.
- A l'*Organización Sindical de Gerona* per la recent inauguració de l'*Escuela Sindical de Hostelería*.

Reunió d'abril de 1966: «*Interesar al Gobierno Civil de Gerona, del estado actual de las gestiones realizadas en relación con la llamada “Ruta del Románico de las dos Cataluñas” y nombre de las personas que forman la correspondiente Comisión Española, que ha de integrarse en la Comisión Mixta Hispano-Francesa*».²⁹¹

Existia un *Plan General de Actividades de la Agrupación* (p. e., es menciona la redacció del de la temporada 1966-1967 a maig de 1966). En aquest es parlava d'incloure la redacció d'un *Plan Turístico Provincial* (ja se n'havia presentat un esborrany).²⁹²

El 1972 proposaven a la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* l'edició d'un fullet dedicat especialment a aquella zona del Pirineu (Ribes de Freser), a més d'alguns cartells dedicats igualment a la zona interior i de muntanya.²⁹³

El 1973 sol·liciten subvenció per a la realització d'un fullet només del Pirineu gironí.

No es van donar totes les subvencions demanades. Per exemple no es concedeix la subvenció demanada per l'*Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras Oficiales de Comercio, Industria y Navegación* per tal d'editar un fullet exclusivament del Pirineu gironí. Ja s'havia editat i havia costat 120.480 pessetes per 50.000 fullets.

Unión Turística del Pirineo

Aquesta comunitat, creada a instàncies del MIT (1964, dins de la *Dirección General de Promoción del Turismo*), estava formada per les províncies de Girona, Osca, Lleida, Navarra, Barcelona, Saragossa i Guipúscoa, a través de les seves respectives *Comisiones Provinciales*

291. AHG. Fons Informació i Turisme. Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación. *Actas de la Agrupación de comisiones de turismo* (abril de 1966).

292. AHG. Fons Informació i Turisme Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación. *Acta de sessió ordinària* (1966).

293. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'alcalde de Ribes de Freser* (1972).

de la Junta Central de Información, Turismo y Educación Popular (excepte en el cas de Navarra, que era a través d'un representant de la Diputació Foral).

La sessió constitutiva de la *Comisión Permanente* va tenir lloc a l'Aula Capitular de la catedral de la Seu d'Urgell el dia 2 de juny de 1965. En aquesta es va acordar que cada província faria una aportació de 50.000 pessetes a la *Unión*, que aportaria en forma de subvenció la corresponent Diputació Provincial. En aquesta mateixa reunió també es va designar la presidència, la secretaria i els vocals representants de la iniciativa privada. A més, es van establir els concursos per seleccionar un emblema de l'organització (premiat amb 50.000 pessetes) i un eslògan de propaganda del Pirineu (premiat amb 5.000 pessetes).²⁹⁴

La segona part de la sessió incloïa temes diversos com la unificació de criteris per a la delimitació de la zona pirinenca, els informes sobre les gestions per a l'edició d'un fullet i d'una sèrie especial de segells, la selecció de dos temes gràfics per cada província, la convocatòria del *Premio Pirineos 1965*, les denominacions geoturístiques de les diferents zones, la proposta de festivals del Pirineu, l'informe sobre gestions per a la realització d'un mapa de caça i pesca i estadístiques de turisme al Pirineu, entre d'altres (fotos amb les convocatòries dels premis i concursos: guia turística, eslògan i emblema de la UTP).²⁹⁵

La Comissió Permanent estava integrada pels governadors civils, presidents de les diputacions, delegats provincials d'Informació i Turisme, i els vocals designats pels governadors civils i diputacions.

El primer any les oficines de presidència es van quedar a Lleida, on s'havien fundat. Entre els vocals representants de la iniciativa privada, en aquella ocasió tan sols hi havia dos representants de Girona: Ernesto Cusiné (president del Sindicat d'Hostaleria i alcalde d'Alp) i Ramón Cuscó Tardiu (promotor d'estacions d'hivern).

Pel que fa al seu pressupost, si bé no es compta amb dades anteriors, sí que hi ha constància que el 1968 l'estimació d'ingressos era d'1.142.247,75 pessetes per als conceptes de funcionament, concursos, edicions, comissions, treballs i estudis i imprevistos. Cap d'aquests apartats estava detallat, sinó que es tractava de títols genèrics. Pel que fa als ingressos, eren bàsicament procedents del romanent de l'exercici anterior (un 43 %), de l'aportació de les províncies i, en menor mesura, de l'Estat (50.000 pessetes més 150.000 per a l'edició de la guia) i altres ingressos (donatius, vendes, edicions...). El 1970 el pressupost era de 3,9 milions de pessetes.

Els estatuts de la UTP, redactats el juliol de 1965, foren aprovats el 1968 després de diversos canvis en el redactat, i encara més endavant, el 1970, tornaren a ser objecte de modificació. Tal com reconeixia el governador civil de Girona, els canvis afectaven especialment l'organització de l'ens, que va passar de tenir una estructura bàsicament presidencialista

294. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Acta de la sessió constitutiva de la Comisión Permanente* (2 de juny de 1965).

295. AHG. Fons Informació i Turisme. *Documents dels concursos de la UTP* (1965).

(amb una gran intervenció potencial del MIT) a una estructura de caire gerencial, més arrelada al territori i amb més possibilitats d'acció directa.²⁹⁶

Amb tot, les missions pròpies que recollien van mantenir-se:

- Col·laborar de forma estreta amb el MIT en matèria turística.
- Delimitar la zona geogràfica preferent d'actuació, adequant-ne les delimitacions geoturístiques i coordinant els interessos de les diverses províncies implicades.
- Endegar els estudis, la planificació i els tràmits per tal que el Pirineu (en la seva banda espanyola) fos declarat Zona Turística d'Interès Nacional.
- Promoure la construcció i l'adequació de la infraestructura necessària per al desenvolupament del turisme. Estudiar i proposar millores necessàries dels serveis públics i privats d'ús turístic.
- Sumar esforços per aconseguir comunicacions eficients d'accés al Pirineu i establiment d'un circuit que facilités les visites a tots els seus atractius.
- Formular iniciatives i facilitar l'assessorament als ens públics i privats interessats per tal de conservar i incrementar els valors turístics de tota la zona.
- Contribuir a fer més forts els vincles entre les entitats turístiques públiques i el sector privat, estimulants una acció coordinada en benefici del territori a través de l'intercanvi d'idees i procediments.
- Aconseguir l'increment progressiu de turistes cap als Pirineus a través d'una actuació propagandística unificada de tots els atractius i a través de diferents mitjans.
- Estimular les relacions amb els organismes turístics del Pirineu francès i andorrà per al foment de visitants i el desenvolupament de la propaganda a la zona.

Tal com es reflecteix en aquestes línies mestres, l'objectiu de la UTP era bàsicament la coordinació d'esforços en pro del posicionament i desenvolupament de la marca Pirineus en el seu conjunt. Per aquest motiu, més endavant, en el mateix document, s'explicita que l'ens no intervindrà en aquells aspectes de caràcter eminentment local o provincial, excepte requeriment específic de la província pertinent.

Més endavant, el mateix any, seguia la qüestió de la delimitació geogràfica, motiu pel qual el governador civil de Girona proposava una reunió al Montseny.

Sembla que no era estrany que les reunions se celebressin fora de l'àmbit pròpiament pirinenc: el 4 de juliol de 1967 la sessió de la *Secretaría Colegiada* de la UTP es va celebrar a Aiguablava.²⁹⁷ El motiu d'aquesta sessió era l'organització de la propera assemblea, que tindria lloc al desembre.

296. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Carta del governador civil en referència a la UTP* (1970).

297. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Sessió de la UTP a Aiguablava* (4 de juliol de 1967).

A més, es van tractar altres qüestions, com l'edició de la *Guía Turística del Pirineo*, especialment les seves il·lustracions. Precisament en la segona *Asamblea Turística del Pirineo*, es va acordar revisar el text de la *Guía del Pirineo* premiada en el darrer concurs i es va determinar el finançament per a la seva immediata edició. La primavera de 1968 la UTP seguia treballant-hi. La correspondència²⁹⁸ dona notícia que per a aquest efecte es van rebre fotografies de Puigcerdà, Sant Joan de les Abadesses, Molló, una panoràmica del Puigmal, la Tosa d'Alp i paratges d'Olot.

Dat de maig de 1970, el discurs de presentació d'aquest llibret recollia la següent definició:

«La Guía que hoy presentamos, como se aduce en el prólogo, es el primer intento del Ministerio de Información y Turismo por incorporar la experiencia de un hombre amante de la montaña, avezado a la narrativa, a la crítica, a la promoción del turismo social hacia el Pirineo, el periodista D. José María Armengou, para que propague los atractivos de tan magnífica y espléndida región, programando sus visitas al Turismo».²⁹⁹

El text continua per afegir que la consolidació d'unes zones turístiques havia d'anar acompanyada de la creació d'altres de noves, una de les quals era el turisme de neu (pel seu alt nivell social i per al qual existien atractius naturals). El 1972 es plantejava el trencament d'acords amb la casa editorial, ja que la distribució no s'estava fent de forma tan efectiva com seria desitjable i, per tant, no s'aconseguien tampoc els ingressos esperats.

A mitjan dècada es va publicar, complementàriament, la sèrie «Por el Pirineo Aragonés», «Por el Pirineo Catalán» i «Por el Pirineo Vasco-Navarro».

Tornant a la reunió d'Aiguablava, es va acordar la celebració d'una *Expotur* conjunta del Pirineu, sense perjudici de les que cada província pogués organitzar. No se'n concretaven, però, els continguts.

L'últim punt fonamental feia referència a la *Ruta del Pirineo*. Es va acordar encomanar a un professional del ram de les carreteres la confecció d'un estudi que recollís les opinions de les diferents províncies amb relació a la necessitat que la ruta unís urgentment totes les províncies del Pirineu, des del Mediterrani fins al Cantàbric. Aquesta ruta havia de ser òptima i total, i no necessàriament la carretera havia de creuar només terres pirinenques, permetent, així, l'aprofitament de la xarxa viària existent. A més, es faria un estudi de penetració a les valls pirinenques des d'aquesta ruta, des del Mediterrani, des de la Vall de l'Ebre i des del Cantàbric. I, finalment, es parlava de la possibilitat de crear una carretera paral·lela a la gran via pirinenca (a uns deu o vint quilòmetres de distància) que unís transversalment les valls.

298. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Carta referent a les fotografies per la Guía Turística del Pirineo* (1968).

299. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 179. *Discurs de presentació de la Guía del Pirineo* (27 de maig de 1970).

Aquesta qüestió seria tractada més àmpliament a la setena ponència de la II *Asamblea de Turismo del Pirineo*, i possiblement seria convenient el diàleg amb França i Andorra.

En la reunió del mes de novembre de 1968 es va acordar la creació d'una xarxa de «modestes oficines de turisme» de caràcter especialment pirinenc, amb el suport dels CIT i les oficines municipals d'informació i hotels, per tal de garantir al viatger informació acurada i actualitzada no només sobre allotjaments, sinó també sobre l'estat de les vies de comunicació i les pistes d'esquí, etc.³⁰⁰ En aquesta trobada la qüestió de la delimitació de la zona Pirineus serà encara un tema llargament discutit i no s'arribarà a cap acord definitiu.

El mes de gener de 1969 el president de la secció *de Educación, Deportes y Turismo* de la Diputació remetia al delegat provincial del MIT, en vista a una pròxima assemblea, una descripció de les rutes que podien fer-se pel Pirineu gironí. Segons especificava la carta, eren de caràcter més turístic que no pas esportiu. En total, es descrivien cinc rutes: Camprodon-Molló-Beget (paisatge), Camprodon-Setcases-Ulldeter (paisatge, senderisme), Camprodon-Tregurà-Ulldeter (paisatge, natura), Circ d'Ulldeter (paisatge, excursionisme) i Pirineu Romànic de Ripoll a Beget (art, dues jornades).³⁰¹

En relació amb les accions de propaganda dutes a terme, l'acta de la reunió del consell permanent de la UTP de novembre de 1970 esmentava que entre febrer i novembre d'aquell any s'havia aparegut en 430 articles de premsa, la gerència havia concedit setze entrevistes a diversos mitjans de comunicació i s'havien rodat diverses pel·lícules que s'havien projectat a tot l'estat.

Aquell mateix any, havia estat inaugurat el certamen *Expo-Pirineos* pel cap de l'Estat a la Feria del Campo i, entre el 20 de maig i el 7 de juny, fou visitat per unes cent noranta mil persones de diverses nacionalitats. En el mateix recinte de l'exposició es van repartir suplementes del *Noticario Turístico* «*Guía Turística del Pirineo*», del qual s'havia fet una tirada de deu mil exemplars.

A més, la instal·lació s'havia traslladat també a Sant Sebastià (setembre) i Barcelona (tardor) amb dos-cents dinou mil visitants com a xifra parcial. La mostra no servia tan sols per donar a conèixer aspectes com el cinema, el folklore, la música, la gastronomia i altres atractius, sinó que, especialment a Barcelona, servia per a la coordinació dels promotors per expandir les instal·lacions. El 1978 s'havien organitzat ja onze sessions d'aquest certamen.

Així mateix, es va ser present a diverses fires turístiques, com *Expo-Ocio* (Madrid, 1978).

Totes aquestes accions de difusió van impulsar l'inici d'una enquesta als diferents ens polítics de la zona pel que fa a les declaracions de *Centros de Interés Turístico*. Paral·lelament, algunes persones de dins de la *Unión* creien que en relació amb els *Sitios de Interés Turísti-*

300. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Acord referent a la creació d'oficines de turisme* (novembre de 1968).

301. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Carta del president de la secció d'Educación, Deportes y Turismo al delegado provincial del MIT* (gener de 1969).

co era necessari desenvolupar una normativa específica, que valia la pena posposar fins que la UNESCO hagués aclarit el seu propi concepte de «lloc».

El 1972, la Comissió Permanent posava de manifest la seva preocupació, entre d'altres temes, per la conservació del paisatge arran dels desenvolupaments urbanístics. Va sorgir la idea de convocar un concurs entre urbanistes i arquitectes per aconseguir idees sobre què i com comunicar a la població sobre la forma d'urbanitzar, els elements arquitectònics a conservar i allò que calia evitar. A aquesta preocupació s'hi afegirien també els monuments prehistòrics.³⁰²

En el mateix any, s'havien convocat els premis de turisme *Pirineos 1972*, compostos per quatre categories: premsa nacional i estrangera d'informació general (un premi de 100.000 ptes.), premi d'embelliment de pobles del Pirineu (un primer i un segon premi, de 100.000 i 75.000 ptes., respectivament; el tercer premi va quedar desert), periodistes d'informació general i escriptors (un primer premi, un segon premi i un accèssit de 100.000 ptes., 50.000 ptes. i 25.000 ptes.), i autors de reportatges gràfics sobre els Pirineus espanyols (el primer premi va quedar desert i es va atorgar un segon premi de 25.000 ptes.). Cal destacar que cap dels guardonats pertanyia a la província de Girona.

Vinculat a aquests concursos, fou també tasca de la UTP l'organització de visites de familiarització per a escriptors i periodistes estrangers i promoure la creació d'instal·lacions turístiques i municipis pirinencs. Aquest aspecte de desenvolupament urbanístic sembla que va intensificar-se a partir de finals dels anys setanta.

En aquests anys va sorgir també la qüestió de dotar d'aeroports la zona pirinenca. Temporalment, s'hi havia donat solució connectant Saragossa (i el seu aeroport) per autopista amb la zona de muntanya, però es demanava un replantejament total de la qüestió al *Ministerio del Aire*. Es va impulsar la creació de l'aeroport de la Seu d'Urgell, juntament amb el túnel del Cadí.

Un document no datat, però que podem situar a la primera meitat de la dècada de 1970 i que possiblement formava part de les ponències d'alguna de les assemblees, titulat *Positivismo de la UTP*,³⁰³ subratllava el fet que si bé l'entitat havia fet grans esforços, en la vessant de resultats havien tingut una minsa repercussió. Com a solució, proposava la separació de les ponències de les assemblees (que constituïen els fòrums de debat i determinació d'accions) entre aquelles més conceptuals i d'altres de caràcter eminentment pràctic, que havien de donar pautes molt clares dels passos a seguir.

El 1978, arran dels canvis normatius associats a la transició democràtica, es proposava la transformació de la UTP en la Mancomunitat Turística Interprovincial, d'acord amb la Llei de bases d'administració local. Si bé alguns dels membres defensaven la continuïtat de l'ens per tal d'aprofitar-ne l'experiència, el delegat de *Turismo* a Girona criticava un ens

302. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Comissió Permanent* (1972).

303. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 179. *Ponència Positivismo de la UTP*.

interprovincial quan ja existien les autonomies. Finalment, en la reunió de la Comissió Permanent del 13 de gener de 1978³⁰⁴ es va acordar la creació d'una comissió de treball que havia d'estudiar la possible reconfiguració de l'ens.

A banda de les accions de desenvolupament i propaganda, la UTP va realitzar informes per a l'administració pública i altres feines d'assessorament en relació amb les condicions per instal·lar i explotar estacions d'hivern, l'estudi d'una estació d'hivern model, les obres d'infraestructura, l'organització d'un *Comisariado de la Nieve*, les places hoteleres a les zones d'esquí i la zona d'influència, l'informe sobre rendiments d'estacions de muntanya i la repercussió socioeconòmica de les zones on s'instal·len estacions d'hivern amb instal·lacions hoteleres, les comunicacions i passos fronterers, les dificultats per a la construcció d'hotels a l'alta muntanya i informes sobre projectes d'estacions d'hivern, entre d'altres.

A més a més, també cal tenir en compte que com a agrupació (inserir en el MIT) va poder exercir una certa pressió al nivell polític i al cap de poc de la seva creació es van obrir anualment línies de crèdit per al desenvolupament turístic de les zones de muntanya.

N'hi ha notícia en una carta de 29 de març de 1969 (de la UTP):

*«Se tomó el acuerdo unánime como medio de afianzar la propaganda hacia el Pirineo, que se formase una red con las Oficinas Municipales de Turismo y las pertenecientes a Centros de Iniciativa existentes en el Pirineo, y contando desde luego primordialmente con las existentes de la Dirección General de Promoción del Turismo en las Provincias de la UTP».*³⁰⁵

Comunitat Turística de la Costa Brava

Aquesta organització, nascuda de la Mancomunitat de la Costa Brava, es constituïa el dia 6 de març de 1970 per agrupar els municipis costaners (o immediatament propers), si bé la gestació de l'entitat havia estat llarga. Comptava amb el suport del Govern Civil, els ajuntaments de la Costa Brava, la Diputació Provincial, l'organització sindical i altres organismes públics. La seva finalitat era promocionar el turisme, d'acord amb els interessos i els recursos privats (tot i que rebia subvencions considerables), en contínua coordinació amb la política turística del MIT. Comptava amb un delegat a cada municipi de la costa, que actuava com a òrgan consultiu i assessor, i s'encarregaven, en gran mesura, de proposar i realitzar actuacions en l'àmbit local. Per exemple, fomentava la creació dels CIT i va aconsellar en contra de la construcció de sitges al port de Sant Feliu de Guíxols amb la reflexió, davant les autoritats pertinents, de si es tractava d'un municipi turístic o industrial, ja que aquella obra malmetria el paisatge i l'ambient d'una forma notòria.

Cal destacar que la seva difusió estava sempre relacionada amb la destinació Costa Brava, fugint dels localismes (en la mesura del possible) i la promoció de les empreses particulars.

304. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. *Acord de la Comissió Permanent* (13 de gener de 1978).

305. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Carta del delegado provincial/secretario de la UTP al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo* (29 de març de 1969).

Se'ls informava quan arribaven delegacions estrangeres. N'és un exemple la visita d'un grup iugoslau que va arribar a Platja d'Aro el dia 17 de setembre de 1972, format per agències de viatges, restaurants, associacions hoteleres, cambres de comerç, periodistes turístics i línies aèries.³⁰⁶

Cal destacar que en els seus primers mesos d'existència va realitzar jornades de presentació per als diversos sectors turístics gironins (els seus objectius), cosa que es considerava una tasca important per tal de generar confiança en el sector.

El primer president fou Juan Cargol Pérez, seguit per Eugeni Llos Pagès i, més endavant, per Narcís Coll. En aquesta tercera etapa, fou vicepresident Jordi Comas i en l'equip de govern hi havia representants de Lloret de Mar, Blanes i Roses (el nombre d'integrants era limitat).

Gràcies al pressupost amb el qual comptava es podia assistir a nombroses fires. Fou gràcies a la pressió realitzada per Catalunya (gràcies a la Comunitat Turística de la Costa Brava) i un nombre reduït de regions, que FITUR va deixar d'estar organitzat (i compost) únicament des del MIT i es va obrir el lloguer d'estands a empreses i entitats. Narcís Coll evoca que les relacions amb Madrid (i especialment amb els alts càrrecs del MIT), tant a títol personal com institucional, sempre havien estat cordials i, més aviat, fins a un cert punt afavoridores. Atesa la voluntat de cooperació que la Comunitat havia demostrat sempre, en algunes ocasions, si un estand havia quedat buit, havia estat cedit de forma gratuïta.

De cara a l'assistència a la resta de fires, mentre encapçalà l'ens, Coll vetllà perquè les persones que hi assistien se sentissin responsables de representar la Costa Brava també amb la seva actitud personal i, entre d'altres, sempre anessin a saludar el director de cada esdeveniment. Novetat important per a l'època, la Comunitat mai llençava el material de propaganda sobrant, sinó que, o bé el tornava, o, més freqüentment, el deixava a les ambaixades o oficines exteriors de turisme que hi hagués al país. Aquest aspecte fou especialment apreciat des de les institucions que, com el MIT, atorgaven subvencions per a l'edició de fullets i venien com la majoria de regions i empreses, acabada una fira, en llençaven grans quantitats.

Sovint fou criticat per la indústria turística catalana per endur-se espectacles de *flamenco* a les fires, més que no pas d'havaneres. Coll, però, ho atribuïa al fet que el públic se sentia més atret per aquest ball que no pas per les cançons, que el retenien a l'estand durant molt poca estona. Es tractava, doncs, d'una decisió més de caire pràctic que no pas vinculada a cap ideologia.

Destaca també una fira celebrada a Lausana (Suïssa), en la qual la Comunitat va aconseguir portar el restaurant del recinte firal, que va anomenar simplement Restaurant Costa Brava. Fou una empresa que comportà grans esforços, no tan sols pel volum de persones que van menjar-hi sinó també per la dificultat de trobar molts dels ingredients necessaris per a la cuina catalana a Suïssa, i altres dificultats similars. El personal estava compost bàsicament per suïssos que havien estudiat cuina catalana o havien treballat a la regió o emi-

306. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de José Luis González Sobral al MIT de Mallorca (1972)*.

grants catalans amb cert domini de l'ofici de cuiner. Gràcies a la col·laboració de l'Hotel Duran i el Motel Empordà, tots dos de Figueres, la Comunitat Turística de la Costa Brava fou possiblement un dels primers expositors a ensenyar alguna cosa més que fullets, cartells i música. Els taps de Cadaqués i el rom cremat eren dels productes que més fàcilment s'hi podien repartir.

Un altre fet important a destacar és que, amb la popularització de l'ús dels ordinadors als llocs de treball, la Comunitat va compilar la que probablement fou la primera base de dades amb un llistat d'hotels per categoria i població, la qual cosa permetia millorar molt la rapidesa i qualitat de la informació que es donava als clients.

El 1972 tenia el domicili social al carrer Juli Garreta, 27, entresol, de Girona.

Editaven un butlletí (òrgano de informació turística en la zona) a partir de 1972. Continguts planificats: es demanen unes línies breus inicials del delegat provincial (Félix Ayala), el director de *Mundo* (Sr. Gironès) farà una entrevista al governador per a aquell mateix número i Cargol firmarà un comentari editorial.³⁰⁷

L'any 1973 se'n modifiquen els estatuts. Aquest mateix any, el dia 3 de novembre, se celebra una assemblea per tal d'escollir càrrecs i representants, i per a la constitució de l'assemblea consultiva i del consell d'administració.³⁰⁸ El gerent era Juan Cargol.

El pressupost aprovat de l'any 1973 ascendia a un total de 5.872.500 pessetes i comprenia el detall de les següents activitats:

Capítol 1 - Propaganda turística	753.000
Còmic	500.000
Fulletes simples	253.000
Capítol 2 - Edició Boletín Costa Brava	1.025.000
Butlletí de la Costa Brava	1.025.000
Capítol 3 - Foment del Turisme	1.821.000
Invitació premsa estrangera	500.000
Viatges a Europa	500.000
Oficines d'Informació	500.000
Fons reserva per a obsequis i atencions diverses	200.000
Presència a la Feria de Artesanía y Turismo de Palma Mallorca	121.000
Capítol 4 - Actuacions de Promoció Turística	1.673.500
Assemblea General amb exposició de materials	350.000
Acció delegats Comunitat i manteniment activitats que organitzen	800.000
Actes de divulgació de la Costa Brava	264.500

307. AHG. Fons Informació i Turisme. *Projecte de butlletí de la Comunitat Turística de la Costa Brava* (1972).

308. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de l'assemblea constitutiva de la Comunitat Turística de la Costa Brava* (3 de novembre de 1973).

Rodes de premsa a Girona i Barcelona	59.000
Fons de reserva per a la Gala Moda del Mar i Dia de la Comunitat	200.000
Capítol 5 - Relacions públiques	600.000
Assessorament permanent en matèria de Relacions Públiques (50.000 pessetes mensuals)	600.000
Total	5.872.500

L'any 1974 hi ha notícia que realitzava (totalment o en part) les obres de la infraestructura sanitària de Tossa de Mar (ho esmenta l'Ajuntament).

El pressupost total per a tasques de promoció era de 7.545.000 pessetes, desglossades de la següent forma (va obtenir una subvenció del CITE/MIT per valor de 500.000 pessetes per a les tasques d'aquell any):

Acció	Descripció	Cost estimat
Viatges promocionals	Vuit bitllets d'avió, dietes i despeses per desplaçaments a París, Londres, Frankfurt, La Haia, Copenhaguen, Oslo i Estocolm (dos viatges el 1975)	900.000
Invitació a la premsa estrangera	Despeses per rebre 24 periodistes de diferents capitals europees	1.100.000
Servei quinzenal de notícies	Durada de 12 mesos, tres pàgines i distribuït a tota la premsa nacional i mitjans de difusió més importants d'Europa	250.000
Presentació Costa Brava a Madrid	Despeses per a desplaçaments i actes	400.000
Fulletes	Tres models diferents de tríptics en color sobre temes monogràfics. 500.000 exemplars, edició i distribució	1.500.000
Participació al Saló del Turisme de Londres	Desplaçaments	750.000
Informe sobre la Comissió Paritària francesa per a l'escalonament de les vacances	Desplaçaments i despeses de redacció i distribució de l'informe	250.000
Simpòsium Internacional del Turisme del Mediterrani	Estades de 40 delegats de 14 països mediterranis i despeses d'organització i realització del congrés	700.000
Audiovisual Costa Brava	Despeses de realització	650.000
Assemblea Delegats Locals de la Comunitat	Despeses d'organització i realització	200.000
Invitació a periodistes espanyols	10 bitllets d'avió des de diferents capitals estatals i despeses de realització de l'activitat	125.000
Honoraris de S.A.E. per a tasques de relacions públiques i assessorament permanent	12 mesos	720.000
Total		7.545.000

Anualment rebia del MIT una subvenció de 500.000 pessetes, tot i que no sempre hi ha

evidència que aquesta fos formalment sol·licitada (també pot ser que no hagi arribat el paper).

L'any 1976 li concedeixen una subvenció de 9.568.000 pessetes:

Subvencions concedides a través de la *Dirección General de Ordenación del Turismo*

Patronato Provincial de Turismo	14.771.000
Comunidad Turística de la Costa Brava	9.568.000

El 31 gener de 1977 es fa efectiva una subvenció del Govern Civil per valor de 270.179 pessetes. (no diu per a què es va atorgar)

El pressupost d'actuacions per a l'any 1977 era d'un total de 16 milions de pessetes, vuit dels quals es dedicaven específicament a la promoció turística.

Concepte	Quantitat
Fires, exposicions i convencions	2.000.000
Missions publicitàries	1.900.000
Relacions amb operadors turístics i agents de viatges	1.900.000
Revistes i publicacions	400.000
Fulletts, cartells i guies	1.500.000
Invitació a periodistes	900.000
Altres mitjans publicitaris	1.500.000
Realització de grans actes	2.500.000
Animació turística	1.500.000
Representació i viatges	250.000
Espot publicitari	650.000
Realització i coordinació del present programa	1.000.000
Total	16.000.000

L'acta de la segona ponència de la *II Asamblea Provincial de Turismo* (1974) recollia un resum de les activitats realitzades fins llavors per aquesta entitat. Destaquen la creació d'una oficina d'informació que periòdicament feia enviaments de notícies, informes i dades relatius a la Costa Brava, els *press trips*, les missions promocionals a l'estranger, l'edició de material de propaganda (fullets, cartells i *displays*) de caire monogràfic que es distribuïa a països europeus i als Estats Units, l'exposició de recursos promocionals de la Comunitat que fou exhibida pràcticament a totes les poblacions de la Costa Brava, l'edició del *Libro Azul de la Costa Brava*, l'edició bimensual del *Boletín Informativo del Consorcio y de la Comunidad Turística* i la participació en fires i exposicions.

És també important la tasca de sensibilització pública sobre la necessitat de promoció conjunta de la zona i les seves accions per allargar la temporada turística (a través de missions promocionals i contactes amb universitats dels Estats Units per tal d'establir cursos especials a la Costa Brava).

ConSORCI de la Costa Brava

Es creà el maig de 1971 per solucionar problemes d'infraestructures existents a la zona. Tot així, les tasques de promoció van ocupar sempre un paper molt destacat, si no el principal entre les seves actuacions. Depèn o està estretament vinculat a la Diputació (és qui demana les subvencions en el seu nom).³⁰⁹

309. AHG. Autor desconegut (1971). *Delegado provincial a delegado provincial del departamento en Gerona*. [Correspondència]. Fons Informació i Turisme.

3. L'ACCIÓ DELS ENS

Cada lloc hereta del passat una imatge, una forma en l'imaginari col·lectiu, creada per aquells que han configurat el relat del passat. Sobre una capa del passat, se n'hi van sobreposant altres de contemporànies a cada moment, teixides per artistes, agents de màrqueting, periodistes i un llarg etcètera. No tots els interventors poden ser controlats des dels ens de promoció, tot i que afectaran la imatge turística de la destinació. Aquesta és una de les seves riqueses, virtuts i riscos. Els imaginaris són fenòmens vius; de vegades una nova incorporació, o per eliminació, es desplaça en la jerarquia de la representació. Malgrat tot, sovint el turista percep que la imatge és una representació estàtica.

La promoció turística de les comarques gironines ha estat una qüestió tractada de forma desigual, però a la qual sempre s'han dedicat esforços des de diversos fronts. Hem vist com a principis de segle comencen a editar-se els primers materials de promoció (fullets, guies) de la mà tant dels Sindicats d'Atracció de Forasters com d'empresaris particulars. Aquesta manera de fer, superposant accions de les administracions públiques, les agrupacions de diversos caires i els individus privats, serà una constant en la promoció turística al llarg del temps i, de fet, possiblement en totes les geografies. El nostre treball es clou en els anys en què es funda l'actual Patronat de Turisme Costa Brava - Girona, un ens que, precisament, intenta harmonitzar aquestes accions.

La majoria —si no és que tots— dels materials i les accions de promoció són efímers, de manera que rarament es conserven, tret que estiguin en mans de col·leccionistes privats o figurin en documentació (cartes, plans...) conservada en arxius. Per tot això, reconstruir al detall les accions concretes dels ens de promoció és un repte que, cal acceptar-ho, no podrem assolir del tot. Malgrat això, cada vegada més investigadors fan aportacions a la història del turisme des de les fonts primàries. Els documents trobats durant la nostra recerca permeten, almenys, fer-nos una idea de la mentalitat d'alguns agents que van ser part activa en la creació de les destinacions turístiques durant la República i durant el franquisme.

Molt breument, durant el primer terç del segle xx el turisme estava impulsat, tant a Girona com a Barcelona, per prohoms provinents bàsicament del món de la cultura (per exemple, amb les idees del GATPAC) i el que podríem anomenar l'empresariat il·lustrat (per exemple, en la figura de Josep Ensesa). Pensem que a la segona meitat del segle XIX s'inicia el període de la Renaixença (l'adaptació del Romanticisme europeu a les terres catalanes).

Aquesta revaloritza la cultura pròpia, imbuïda d'uns ideals i d'una idealització molt concrets, i recupera peces i moments que havien caigut en l'oblit.

A les terres gironines l'exemple paradigmàtic és el redescobriment del Tapís de la Creació a la Catedral de Girona, que va ser exposat a l'Exposició Universal de Barcelona el 1888 i a l'Exposición Internacional de Bellas Artes de Madrid el 1892. Aquest esdeveniment va col·locar la peça i la ciutat en l'imaginari col·lectiu, i, en el seu conjunt, la ciutat es va concebre com un enclavament de forta presència històrica i cultural. Una aura que ha perdurat en el temps, fins als nostres dies.

«Gerona, tema pictórico

Cuando uno recorre, con limpia mirada, las tierras de Gerona y su provincia, un espectáculo se le ofrece, como una fiesta, al lento goce de los ojos. En las orillas de Cadaqués, de Tossa de Mar, de Calella, de Palafrugell, de San Feliu de Guíxols; entre las verdes frondas del pintoresco pueblecito de Olot; en San Daniel, en la Dehesa, en los puentes de Gerona, cara a los casales que el Oñar duplica, una muchedumbre de pintores, venidos de toda Cataluña, instalan su caballete, para recoger en sus lienzos, ora la ondulante gracia de la espuma en las calas, ora el encendido triunfo vegetal de la campiña, ora las líneas suaves, a contraluz de un cielo lírico, del campanario de San Félix. Puede indicarse que la pintura de paisaje en Cataluña no es concebible sin el sentido que le imprime la presencia de Gerona. Y no olvidemos que al hablar del paisaje catalán hablamos, casi, de la historia del paisaje en España».³¹⁰

Corria l'any 1908 quan es van iniciar les excavacions arqueològiques a la zona d'Empúries. El retrobament amb aquesta ciutat grega coincideix amb el moviment noucentista, que preferia les arrels grecoromanes a les medievals. Amb tot, aquest espai s'anirà constituint com un lloc cultural de primera magnitud i, consegüentment, s'incorporarà a l'incipient sistema turístic.

Una mica més endavant Europa en el seu conjunt revaloritzaria l'art romànic i l'enaltiria com a primer art continental comú. Això influencià Barcelona per tal que creés el Museu d'Art Romànic (actual MNAC), que inicialment recuperarà i custodiarà l'art i l'arquitectura medievals de les zones abandonades dels Pirineus (i altres zones). Tot i que actualment la ubicació de peces originals fora del seu emplaçament es discuteix de manera recurrent, a l'època hi havia un lucratiu mercat de tràfic d'antiguitats. Tinguem present que el 1935 comença a construir-se a la incipient Nova York The Cloisters, avui branca del Metropolitan Museum of Art.

Com veurem, l'Oficina de Turisme de Catalunya volia organitzar una gran fira internacional aprofitant els espais de l'Exposició Universal de 1929 i unint docs conceptes clau:

310. Cabot Llompart, C. (amb R. Manzano) (1950). *Itinerario del Arte en Gerona*. Casa de Cultura.

el romànic, art emblemàtic de la formació de Catalunya, i la fira més gran del món del turisme, entenent-lo com a viatge humanístic i com a oportunitat internacional tant per al desenvolupament econòmic com per a la imatge de Barcelona.

La premsa i la literatura, en tant que textos públics, també creen imatge turística. En el cas de les comarques gironines de principis de segle xx podem afirmar que Josep Pla és el personatge més paradigmàtic per dos motius. Un, per les seves exquisides descripcions. Dos, per la projecció internacional que ha assolit, sumada als productes turístics entorn de la seva obra i creats, sobretot, al llarg de l'última dècada de la mà de la Fundació Josep Pla de Palafrugell.

A més de l'obra de Pla, molts altres autors, escriptors, cineastes, publicistes i periodistes han participat en el discurs que hem emès. Un altre treball, en certa manera en construcció, és el de la recollida de les impressions dels protagonistes, dels turistes i viatgers que durant el segle xx han visitat les comarques de Girona. *La mirada aliena*, editada per l'Agència Catalana de Turisme (2010), n'és un exemple. Un altre exemple: Miquel Berga, amb motiu de l'obertura del curs acadèmic 2013-2014 a la Facultat de Turisme de la Universitat de Girona, va oferir una panoràmica de la literatura anglesa sobre Catalunya publicada en els segles XIX i XX. La literatura de 1800 i de principis de 1900 no distingia el territori català de la resta de la Península, i el deixava englobat dins del concepte «coses d'Espanya». La primera referència a Catalunya es troba en el llibre de Richard Ford *Gatherings from Spain* (1846),³¹¹ on es feia referència als catalans com els que habiten els Pirineus i, aquests, com una alternativa a les excursions als Alps. Passada la Guerra Civil, escriptors com John Langdon-Davies (*Gatherings from Catalonia*, 1953) van voler trencar la dinàmica en la qual els viatgers anglesos deixat de buscar l'Arcàdia als Pirineus (fórmula que havia fet certa fortuna a principis de segle) i es començava a imposar el model de les «3S» (sorra, sexe i sol). Amb tot, aquesta voluntat de reconduir el flux turístic que s'estava imposant va acabar engolida per la pressió de les guies de viatge que es van editar a l'època, gaudissin de més o menys suport institucional.

311. Ford, R. (1846). *Gatherings from Spain*. Maxtor.

3.1. LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESPAI TURÍSTIC

Les societats d'atracció de forasters anomenaven els viatgers «residents temporals». I, precisament, la circumstancialitat és una característica inherent del turisme. Els vincles que una persona que està de pas estableix amb el territori, amb el lloc que visita, sempre seran, per força, diferents als de les persones residents. Així, la capa turística de l'espai té uns trets propis i diferenciats, sovint corresponents a una (híper)simplificació del lloc. Per als propòsits d'aquest estudi, la construcció de l'espai turístic es pot correspondre generalment amb la configuració de les marques turístiques.

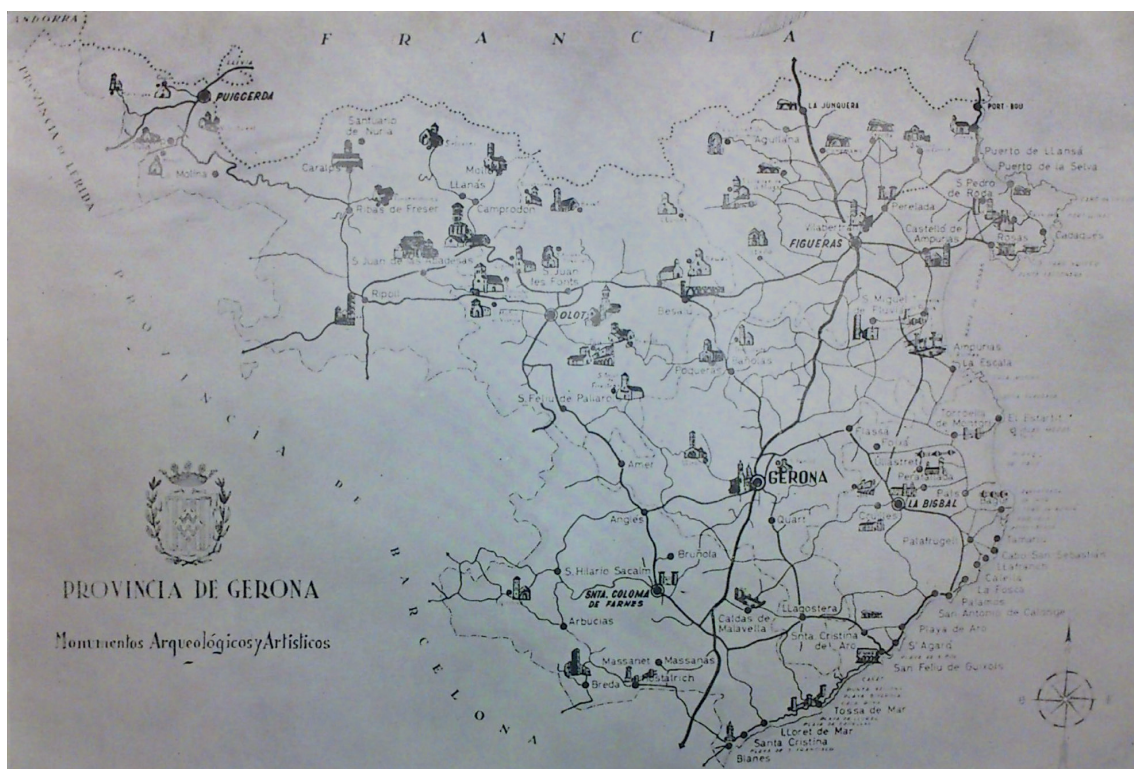
*«No podem deixar de destacar el que és un reclam cada vegada més intens: el producte Pirineu de Girona pel que fa a les comarques de muntanya, i el producte Costa Brava, defensat per la Comunitat Turística de la Costa Brava, sense prescindir de la marca globalitzadora del territori com és “Costa Brava Girona”. Tant el Consell d'Administració com el Govern de la Generalitat estigueren d'acord en diferenciar-les (...). És ben cert, però, que existeixen unes diferències remarcables entre la costa i la muntanya com són l'estacionalitat, la infraestructura, la disponibilitat i l'experiència».*³¹²

L'organització del territori des del punt de vista turístic és complexa. D'una banda, els límits de cada denominació (zona geogràfica coherent des del punt de vista paisatgístic i humà) corresponen pràcticament a les comarques existents; excepte en el cas de la Costa Brava, que n'abraça tres, i el Pirineu, que en comprèn quatre. Quant a gestió, un dels problemes de la indústria al llarg del temps ha estat la multiplicitat d'ens planificadors, promotors i marques (sovint vagament definides), que han portat al solapament de tasques, la confusió i, consegüentment, l'encallament de responsabilitats.

El repte de màrqueting en cada període ha estat el de saber promoure cadascun dels atractius o zones de forma individual (segments de mercat, modes...), però a la vegada presentar el territori de forma integrada per tal de fer una destinació globalment més atractiva a un major nombre de persones i allargar les estades i la temporada (una altra de les grans preocupacions). Això no sempre s'ha aconseguit i, com es veurà, en algunes ocasions es parla clarament de desequilibris en la promoció del territori. El paisatge natural, sobretot —però no només— el de la Costa Brava, ha estat el principal atractiu de les terres gironines durant molt de temps.

«La agrupación desea popularizar ambos slogans [Costa Brava i Pirineu], en un modesto intento de restablecer el equilibrio perdido de una provincia que se caracteriza precisamente por su doble riqueza de mar y

312. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Josep Arnau i Figuerola, president del Patronat de Turisme Costa Brava* (1991).

AHG. Govern Civil de Girona, 2.652. Mapa dels principals atractius artístics i arqueològics de la província de Girona. Làmina de l'informe Estudio sobre la necesidad del Aeropuerto Gerona - Costa Brava. (1963).

*montaña, de playa y de bosque, de agua y de nieve, aunque la corriente turística se haya dirigido y volcado únicamente de forma masiva en las playas y localidades de la Costa Brava, a cuyos visitantes conviene facilitar información del interés turístico y belleza de la zona pirenaica».*³¹³

Malgrat la influència dels corrents turístics del segle XIX i els primers esforços de gestió, les destinacions turístiques es van consolidar a les terres gironines a partir de 1950. Com a detall i exemple, l'any 1964, el delegat provincial llistava els següents llocs com a punts d'interès turístic de la demarcació:

- Totes les localitats de la Costa Brava i la seva zona d'influència: Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Platja d'Aro i s'Agaró, Calonge (Comtat Sant Jordi i Sant Antoni de Calonge), Palamós (la Fosca), Palafrugell (Calella, LLafranc i Tamariu), Begur (Fornells, Aiguablava, sa Riera, Aiguafreda), l'Escala (Riells), Torroella de Montgrí (l'Estartit), Roses (Canyelles Grosses, Canyelles Petites), Cadaqués, el Port de la Selva, Llançà, Colera i Portbou.

313. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 107. Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras Oficiales de Comercio, Industria y Navegación de la Provincia. *Memoria adjunta a la solicitud de subvención* (1973).

- Paratges litorals de gran interès, però amb menor desenvolupament turístic i hotel·ler: Santa Cristina (a Lloret de Mar), Aigua Xelida (a Begur), Riells (a l'Escala), Torre Valentina (a Calonge), Castell (a Palamós), la zona del cap de Creus (Cadaqués) i l'Almadrava (a Roses).
- Poblacions de segona línia, a les proximitats del litoral, que anaven adquirint un important desenvolupament turístic: Santa Cristina d'Aro i Sant Pere Pescador.
- A l'interior: la Jonquera, Figueres i Girona (nuclis de població i nus de carreteres), Banyoles (llac), zona del Montseny (Arbúcies, Viladrau i Sant Hilari Sacalm).
- A la zona d'alta muntanya: Puigcerdà, Núria (Queralbs), la Molina (Alp); i de forma secundària Olot, Camprodon i Ribes de Freser. Aquestes darreres eren bàsicament d'importància per al turisme nacional.

També és rellevant citar aquí un article publicat al *Birmingham Evening Mail* el dia 15 de setembre de 1969, escrit per K. Westcott Jones, i titulat «Recorriendo la provincia de Gerona», que il·lustra la percepció britànica d'aquestes terres. Si bé no es disposa del text original, conté una carta amb la traducció de l'article annexada.³¹⁴

En conjunt, l'article mencionava el gran nombre de turistes britànics que visitaven la Costa Brava, si bé també recomanava la visita a l'interior, especialment el monestir de la Vall de Núria. Cosa poc freqüent, elogiava la facilitat de recórrer la província, tant la costa com l'interior, amb el transport públic.

Se citen aquí algunes de les parts més interessants del seu text, segons la traducció disponible:

«Desde su inicio en 1.950, el número de veraneantes a España, en los puntos de vacaciones de la Costa Brava ha aumentado de tal forma que se oye incluso llamar "Birmingham de Mar" a Tossa de Mar.

(...)

A los veraneantes con su coche propio les es muy fácil visitar tan atractiva provincia, con sus ruinas de poblados ibéricos y romanos, sus ríos, y sus maravillosas vistas de los arrogantes Pirineos.

(...)

El visitar la provincia de Gerona, aunque no se disponga de coche propio tampoco es un problema, especialmente entre puntos de la Costa Brava. Desde mayo hasta finales de septiembre, unos barcos de recreo recalán en todos los muelles desde Blanes a Rosas, y si no hay muelle, entonces se sube a bordo y se desembarca por medio de una escalera apoyada en la playa.

Hay Servicios de autobús hacia el interior de la provincia, y dos líneas ferroviarias electrificadas cruzan la provincia de Norte a Sur (Portbou - Gerona - Massanet y Puigcerdá - Ripoll)».

314. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 167. *Carta amb la traducció de l'article «Recorriendo la provincia de Gerona», publicat per K. Westcott Jones al Birmingham Evening Mail (1969).*

a) Girona: «Bella pedra vella»

Agafem el títol del llibre recopilatori de les restauracions de béns culturals a les comarques gironines, editat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya l'any 1995, que resulta perfectament aplicable a l'àmbit restringit de la capital.

Si els inicis del segle xx havien vist un augment en el nombre de viatgers, moguts pels desitjos d'aprenentatge, descobriment i gaudi estètic, cosa que motivà l'aparició dels primers ens i mitjans de gestió turística, la situació va canviar a partir de 1936. L'eix turístic de les comarques gironines es desplaçaria de forma massiva cap al litoral, en el que es convertiria en el boom turístic de la Costa Brava. Malgrat això, i la pèrdua generalitzada d'interès d'un turisme de caire més cultural o urbà, van continuar existint ens encarregats de la promoció turística de la ciutat, sobretot com a excursió des del litoral.

*«Nuestra querida ciudad, que si pequeña en número de almas — cuenta hoy con 30.000— es grande, muy grande en gestas heroicas sublimes, en monumentos de alto valor, en barrios artísticos y admirables, en fe y religiosidad indestructibles, en bibliografía rica y varia, en historia, tradiciones, leyendas y costumbres estimables, en acuerdo patriotismo, en nobleza, y distinción multiseculares y en hombres santos, mártires e ilustres de renombre mundial».*³¹⁵

La tesi doctoral de Galí (2005)³¹⁶ ja ens informa de la consolidació de l'ideal romàntic en la imatge turística de la capital: les reminiscències de la ciutat medieval, sovint ja enrunades i cobertes de vegetació. Laborde és qui, d'alguna manera, fixa els paràmetres que definiran la imatge que se'n reproduirà: criteris estètics basats en l'orientalisme i el gòtic (que marginen altres estils com el romanticisme i el barroc), que aniran per davant del valor material de les descripcions; la jerarquia de monuments (encapçalats per la Catedral i els Banys Àrabs) i una mirada jerarquitzada i fragmentada.

La Catedral, en tant que edifici religiós i icona de la ciutat, fou visitada ja des del segle xv per viatgers molt diversos (metges, nobles, religiosos, diplomàtics, etc.). A partir dels relats d'alguns d'aquests personatges és possible reconstruir l'aspecte i les característiques de l'edifici en els diferents moments del temps (Moreno Chacón, 2004).³¹⁷ Com dèiem, el Tapís de la Creació, exhibit durant l'exposició universal de 1888, també ocupa encara un lloc notablement destacat en l'imaginari.

«Girona està situada en un encreuament de carreteres i xarxes ferroviàries, i que dona lloc a ésser un gran centre radial pel turisme; té a poca distància la Costa Brava, i així mateix l'atraient muntanya.

315. AHG. Fons Informació i Turisme. Josep Grahit i Grau, fent referència a Girona a l'Exposició Universal de Barcelona (1950).

316. Galí Espelt, N. (2004). *Mirades turístiques a la ciutat. Anàlisi del comportament dels visitants del Barri Vell de Girona* (tesi doctoral). Universitat de Girona.

317. Moreno Chacón, M. (2004). *La catedral de Girona vista pels viatgers. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 45, 417-455.

(...)

El turista que tingui els sentits i l'ànima d'artista cal portar-lo a l'església de St. Martí (...). Aquests carrers retorts, clapotejats de llum, ja que cada tros minúscul canvia la tonalitat (...).

*Podrà visitar la devesa, però al passar pel pont del damunt de l'Onyar, no l'apressis, que contempli aquell bloc de finestres i balcons de colors i coloraines, deixeu que obri els ulls, tot tapant-se el nas, que ja no trobarà gaire res més interessant; l'artista no es cansa de mirar-ho i de pintar-ho i si el portes a veure les voltes amb la seva varietat d'arcs ja veurà el seu valor però no deixarà de recordar el quadre que des del cim del pont ha vist (...).*³¹⁸

No cal dir que la gran recuperació del Barri Vell es va dur a terme entre finals de la dècada de 1980 i principis de la següent. Malgrat això, anteriorment ja hi havia gestió dels elements patrimonials. Durant l'etapa republicana s'enderrocà la muralla nova (corresponent a l'actual traçat de la Gran Via Jaume I) i els murs que corrien al costat de l'Onyar. Es va conservar la part de la muralla que s'enfila pel turó de les Pedreres. D'aquesta manera es permetia a la ciutat créixer adaptant-se als models urbanístics de l'època, conservant un important testimoni de la seva història.

A l'època franquista també existia la preocupació per la conservació del passat monumental. En plena postguerra, l'any 1950, el llavors alcalde subratllava la importància de la preservació dels vestigis històrics en la reconstrucció de la ciutat:

«Nuestra querida Ciudad está en pleno resurgimiento y va adquiriendo el aspecto de núcleo urbano moderno, sin que ello suponga el desprendernos de esas esencias tradicionales que guardamos avariciosamente como un tesoro.

*Si a la parte moderna procuramos darle este aspecto de amplitud que rigen como normas esenciales en las técnicas de urbanismo, buscamos realzar nuestro recinto histórico y monumental con aquellas obras que, dándole mayor visualidad, no modifiquen su carácter ni le hagan perder su aire señorial de viejas Construcciones gloriosas».*³¹⁹

Una carta de l'any 1959 enviada pel secretari general de la *Dirección General de Turismo* al secretari de la *Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular de Gerona* ens informa que s'acabava d'aprovar el projecte de restauració de la muralla de la ciutat. Aniria a càrrec de l'arquitecte Alejandro Ferrant Vázquez, que havia estat el responsable de la restauració de la Seu Vella de Lleida i l'introduïdor de la teoria moderna de restauració a l'Estat espanyol. Així mateix, es van aprovar obres a l'església del monestir de Sant Pere

318. AHG. Fons Informació i Turisme. Article de J. Serra Cortada al Diari de Girona fent referència al programa de Fires.

319. AHG. Fons de la Diputació de Girona. 1438.10. Retall de diari que presenta fragments dels articles «La magnífica exposición» i «Gerona en la paz».

de Galligants per valor de 102.531,38 pessetes, el monestir de Sant Pere de Rodes (10.000 ptes.), el castell de Torroella de Montgrí (8.000 ptes.), el castell de Vulpellac (10.000 ptes.) i l'església de la Vila Vella de Tossa (10.000 ptes.).

Pel que fa a la promoció, podem citar la ponència «Propaganda» presentada pel director de la sucursal de Viajes Taber a Girona, el senyor Mareña, el novembre de 1963 a la *I Asamblea Provincial de Gerona*.³²⁰ En aquesta posava de manifest la manca de fullets i plànols de Girona ciutat, la qual cosa resultava un inconvenient greu per als turistes que, encara que fos de passada, la volien visitar. Si bé algunes agències de viatges o hotels n'havien fet algunes edicions amb insercions de publicitat, eren cares i limitades, per la qual cosa es tendia a racionar els fullets que es repartien a aquells clients que efectuaven alguna despesa extra. Es considerava una bona iniciativa, originada en els comerços de Girona, la d'editar un plànol de la capital amb un plànol de la Costa Brava al darrere, del qual a més havien facilitat una quantitat considerable a les agències de viatges.

Amb tot, aquest tipus de material continuava essent insuficient. Per tal de solucionar-ho, es proposava, preferentment, que es creés un CIT a la capital, que s'encarregaria de tot allò referent a la promoció de manera suficient. Només en cas que això no fos possible es proposava una unió d'allotjaments i agències de viatge en l'edició d'un plànol turístic.

b) Costa Brava: el paisatge

*«Allò que constitueix l'atractiu de la Costa Brava és el paisatge: el mar, l'arena, les roques, les cales, les puntes, les coves, i també són paisatge les construccions típiques de les poblacions de pescadors. Tot el que s'ha de fer a la Costa Brava és administrar el paisatge...».*³²¹

Val la pena tenir present que, en l'imaginari atàvic, l'oceà és l'origen de la por a allò desconegut, llar de terribles monstres. En gran part, això es deu al relat del diluvi universal i a les malalties pròpies dels viatges marítims (principalment, l'escorbut). Corbin (1994)³²² situa el canvi de mentalitat a Europa i els Estats Units, degut a diferents factors, com la predilecció per l'aire lliure i net de les platges dels països del nord, en els gairebé cent anys compresos entre 1750 i 1840.

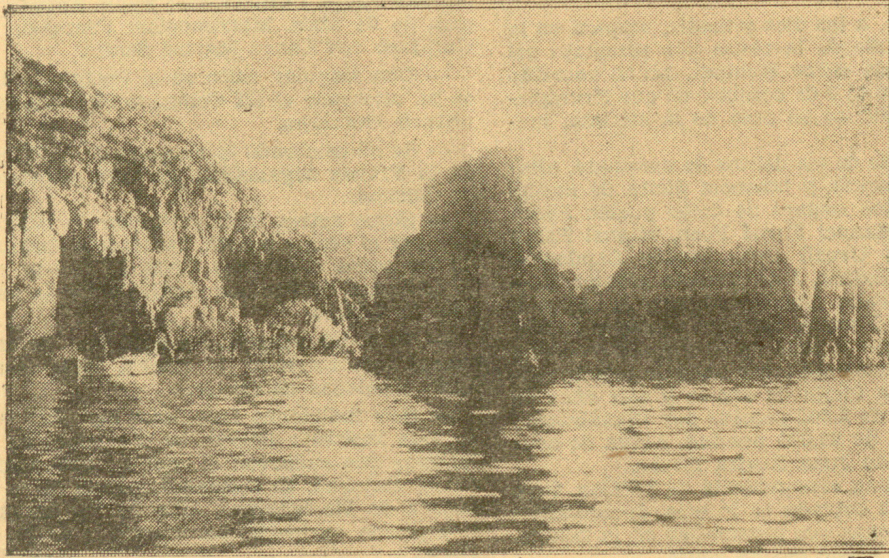
Els banys de mar, com a font de salut, i vinculats a la socialització en els complexos que es construïen, foren el primer gran motiu que feu acostar els turistes al mar. Sant Feliu de Guíxols i s'Agaró (com a part del desenvolupament urbanístic dut a terme per Josep Ensesa) eren dos dels indrets on existien instal·lacions per prendre banys a principis del segle xx.

320. AHG. Fons Informació i Turisme. *Ponència del director de Viajes Taber a la I Asamblea Provincial de Gerona*. (novembre de 1963).

321. AMGi. *Comentari editorial de L'Autonomista* (2 d'octubre de 1935).

322. Corbin, A. (1994). *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World, 1750-1840*. University of California Press.

LA COSTA BRAVA

¿Tossa, S'Agaró, Bagur?... lo mismo da. Toda la Costa Brava ofrece al turista paisajes como el que reproducimos en esta fotografía y que producen al visitante una impresión difícil de olvidar

(Fot. Fernández)

Fons Diputació, Fons s'Agaró, 5-25. Diari El Diluvio, secció «Viajes y Turismo», edició de 17 de juliol de 1935.

L'atractiu d'aquesta zona del litoral, escarpada, coberta de zones boscoses i amb un clima suau, la va convertir en una destinació atractiva no tan sols per als mateixos catalans i la resta de l'Estat, sinó també (i de forma especial) per als visitants estrangers. Per la seva posició natural, a continuació de la frontera francesa, és un punt d'entrada al país. Es combinaven, doncs, la salut, el paisatge i la relativa facilitat d'accés.

Ramir Medir descriu, segons la seva pròpia experiència vital, transcorreguda bàsicament a Palafrugell, que:

«(...) una època de pau mundial, car el darrer terç del segle XIX ens oferí aquesta característica d'estabilitat, tant en l'ordre polític com en l'econòmic.

Explicats aquests antecedents ens preguntareu: De què servia aleshores la Costa Brava? En quina fora eren utilitzades les platges del nostre litoral? Simplement, no es coneixia l'estiuejar ni les vacances ni tot això del turisme. Únicament una part de la nostra gent anava a les platges els diumenges i altres dies festius, a fer dinades, a passar el dia. Hi anaven generalment a colles, en fraternal barreja de patrons i obrers i excel·lia com a lloc de reunió entre tots els de la comarca l'ermita de Sant Sebastià. (...)

Per tant, podem dir que la Costa Brava era sols dedicada a la pesca. En cadascuna de nostres platges hi tenien casa-habitació les famílies que vivien de la mar.

(...)

Al començar el segle xx, s'inicia una nova corrent. Aleshores les gents de l'interior, entre les que si anaren comptant els de Girona i Barcelona, començaren a voler estiuejar els mesos de Juliol i Agost. I d'aquesta manera nasqué l'edificació a tota la costa, edificació que, val a dir-ho, ha estat fins fa poc —salvant honroses excepcions— ben lamentable, pel mal gust que l'ha presidit.

(...)

Per fi fa uns set o vuit anys el turisme a la Costa ha pres un caire superior. La vinguda dels estrangers formant finques grans i de bon gust amb jardins monumentals (el de Cap Roig); la restauració de la Vila Vella de Tossa, que és l'admiració de tothom; i la urbanització de s'Agaró, han estat tres motius importantíssims per a què la Costa Brava fos coneguda arreu d'Europa i es preparés el camí per a un major prestigi».³²³

Ja el 1933 els alcaldes dels municipis de la Costa Brava van realitzar una assemblea i també van participar de forma activa en l'assemblea general de 1935, que va tenir lloc a l'ajuntament de Girona. En aquesta, un representant de l'Ajuntament de Portbou es queixava de la delimitació de la «marca» Costa Brava, que llavors incloïa des de Blanes fins al cap de Creus, excloent el seu municipi. En documentació oficial produïda en els mesos següents, s'especifica que la Costa Brava comprèn des del riu Tordera fins la frontera francesa.

Poc abans de l'esclat de la Guerra Civil Espanyola, el gener de 1936 es va realitzar un inventari dels béns històrico-artístics dels pobles de la Costa Brava, la qual s'entén com a un territori molt més ampli que la mera franja litoral. El llistat exhaustiu de pobles d'aquest estudi inclou: Begur, la Bisbal, Corçà, Calonge, Canapost, Castell d'Empordà, Cruïlles, Púbol, Palau-sator, Palamós, Palamós – Bell-Lloc, Palafrugell, Peratallada, Pals, Sant Julià de Boada, Torroella de Montgrí, la Tallada, Ullastret, Verges, Vullpellac, Fitor, Castelló d'Empúries, Sant Miquel de Fluvià, Torroella de Fluvià, Peralada, el Port de la Selva, la Vall, Cadaqués, l'Escala, Empúries, Figueres, Llançà, Roses, la Selva de Mar, Colera, Vilabertran, Vilajuïga, l'Armentera, Saldet, Bellcaire, Verges, Romanyà de la Selva, Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Llagostera, Solius i Sant Feliu de Guíxols.

En el conjunt de les reunions i documentació datada del primer terç del segle xx es reflecteix ja una preocupació per la urbanització, l'ordenació del territori i els efectes que hi tindrà la iniciativa privada. Totes aquestes qüestions, juntament amb la delimitació territorial de la nomenclatura Costa Brava (atès el seu gran èxit comercial), serien objecte de discussió tot al llarg del segle xx, i alguns temes, fins al moment actual.

323. AHG. Fons Informació i Turisme. Article «Passat i esdevenidor de la Costa Brava», escrit per Ramir Medir al *Diari de Girona* en referència al programa de Fires.

Passada la guerra, en la qual cal recordar la participació de les brigades internacionals, a la dècada de 1950 la Costa Brava era ja una destinació plenament consolidada en l'imaginari turístic, que tornava a obrir-se al món després dels anys de la primera postguerra.

Amb consciència d'aquesta situació i de la importància dels fluxos turístics que ja s'estaven rebent, les conclusions del *V Pleno del Consejo Económico Sindical de Gerona* (1955) proposaven la creació d'una oficina de turisme a la Costa Brava que atengués les necessitats d'aquesta zona, orientant, estimulants i unificant esforços. S'entén, doncs, que no es pretenia substituir les oficines municipals, sinó crear un òrgan més aviat encarregat de la coordinació. Es parlava també de la construcció d'altres equipaments, com per exemple un camp de golf a Palamós.

Amb la mirada contemporània, la turistificació de la costa contrasta amb una problemàtica constant en aquesta zona: l'abastiment d'aigua per al consum humà, sobretot durant els mesos d'estiu, quan l'estiatge se suma a la gran afluència turística. Ja el 1955, en la mateixa junta, s'havia mencionat el problema; i només un any més tard el governador civil, en tant que president de la *Junta Provincial del Turismo*, dirigia una carta al ministre d'*Obras Públicas* per tal que s'ordenés de forma urgent una visita dels tècnics al territori per estudiar les fonts des d'on es podia portar aigües als municipis, ja que el subministrament era inadequat i insuficient.

Sempre des de la mirada del *desarrollismo*, la Costa Brava era qualificada com a zona turística d'interès nacional i el 1960 el *Plan Costa Brava* del ministre de la *Gobernación* incloïa ja la construcció d'un aeroport propi, tema que desenvoluparem en un altre apartat.

Malgrat el desenvolupament turístic que va tenir lloc durant les darreres dècades de l'època franquista, pervivia encara una profunda estimació pel paisatge i un convenciment que aquest s'havia de mantenir també en benefici del mateix turisme. Valgui'n com a exemple un informe enviat per l'alcalde de Palafrugell, Ramiro Medir, al delegat provincial de Turisme l'any 1966:

«Debe evitarse por todos los medios la destrucción del paisaje.

(...).

La tenacidad con que el Ayuntamiento ha hecho cumplir estos últimos años la Ley del Suelo y las Ordenanzas antes citadas, ha dado un magnífico resultado, evitando el que en la faja costera se construyeran estos horribles apartamentos de alturas desmesuradas por contener un número desorbitado de pisos que afean y destruyen el magnífico paisaje de la costa. Hemos de confesar que nos ha correspondido algunas veces enfrentarnos con intereses poderosos y frenar inmoderadas pretensiones de propietarios, especuladores en terrenos y constructores de obras.

(...)

Por fortuna, parece ser que ha menguado bastante [sic] la construcción de apartamentos en la Costa Brava. Se comprende en parte este descenso porque la experiencia va demostrando que para el individuo o familia que se pasa 9 o 10 meses del año residiendo en pisos de las grandes

*ciudades, no puede tener mucho atractivo en los meses de verano encajonarse en ciertos apartamentos estrechos, raquíticos, a veces contruidos con materiales que posiblemente no resistirán el paso del tiempo. Desde luego que hay bloques de apartamentos muy bien contruidos.»*³²⁴

Al costat d'això i d'uns desenvolupaments certament ja qüestionables, hi havia una profunda voluntat de servei al turista. Vegem, per exemple, aquest fragment de l'*Informe sobre la Ordenación de la Zona Marítimo-Portuaria de la Villa de Palamós*:

«Sabido es que los miles de clientes extranjeros y nacionales que tiene Palamós acuden, principalmente, atraídos por las doradas arenas de su playa y la transparencia y tranquilidad de las aguas que la bañan.

*(...) Evidentemente, a la vista de estas cifras, no se puede pensar en absoluto en empequeñecer las playas de Palamós. Para realizar los cálculos se ha supuesto una superficie mínima por bañista de dos metros cuadrados... Otras poblaciones de la costa española buscan esta necesidad esencial para el turismo respectivo. (...) la vecina San Feliu de Guíxols acaba de aprobar un presupuesto extraordinario de siete millones de pesetas para dotar de buena playa a la población, puesto que tal objetivo tiene la consideración de vital para el turismo; y, la famosa Torremolinos se las ve y desea para conseguir unos cuantos metros de playa de arena limpia».*³²⁵

Com exposa Martí Llambrich (2004)³²⁶ l'explosió en el nombre de visitants a la costa es va produir, sobretot, a partir de la dècada de 1970. A més, durant el mateix període franquista existien veus que volien un desenvolupament turístic que no perjudiqués els valors paisatgístics de la Costa Brava i veus que advertien sobre els perills d'un desenvolupament turístic excessivament cobdiciós. Hem de pensar que entre la dècada de 1960 i fins entrada la transició democràtica aquestes veus van ser majoritàriament ignorades.

És exemple de la voluntat de desenvolupament l'article de Martín Costa recollit a l'*Estudio sobre la necesidad del Aeropuerto Gerona - Costa Brava*. En aquest estudi es vol conscienciar els lectors, molt especialment aquells que són empresaris turístics, del fet que la majoria dels visitants a la costa gironina eren treballadors assalariats que es veien obligats a estalviar durant tot l'any per poder passar les vacances a les nostres terres, de tal manera que la fixació de preus abusius per serveis d'una qualitat escassa acabaria per foragitar el turisme com a massa.

L'any 1967 el Servei d'Informació Nacional Català instal·lat a Londres recollia l'entrada sobre Catalunya publicada en una enciclopèdia publicada en forma de fitxes setmanals a Lausana. En aquesta, primerament es feia referència a les dimensions geogràfiques de Catalunya i, seguidament, a la bellesa natural de la Costa Brava i a la seva capacitat per

324. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Informe de Ramiro Medir, alcalde de Palafrugell, al delegado provincial* (1966).

325. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Informe sobre la Ordenación de la Zona Marítimo-Portuaria de la Villa de Palamós* (1965).

326. Martí, C. (2004). «Morir d'èxit?: la transformació del paisatge litoral de la costa catalana». *Drassana: revista del Museu Marítim*, núm. 12, p. 36-45, <https://raco.cat/index.php/Drassana/article/view/106252>.

atraure un nombre creixent de turistes europeus any rere any. Possiblement, fou un dels primers documents en què es va advertir dels perills econòmics de la situació:

*«Aquesta mena de clients que disposen de divises fortes, ha fet entreveure el desenvolupament d'una especulació que es generalitza i condueix una inflació (producció estacionària i alça de preus), amb el corresponent creixement dels impostos i taxes, degut al qual, la majoria dels catalans que no s'han llançat a aquesta carrera de prosperitat il·lusòria i passatgera, perillen».*³²⁷

No es tractava només d'una qüestió d'ingressos. Començaven a fer-se patents les primeres friccions entre turistes i residents. La forma més evident eren els sopars amb ball als hotels que diàriament podien irritar alguns veïns. Però també ocorria al revés: els serveis municipals també eren una molèstia per als visitants.

«(...) las molestias ocasionadas a los clientes que pernoctan en su establecimiento, por los ruidos producidos por un camión de suministro de leche, que acostumbra a efectuar diversas operaciones de transvase en las inmediaciones de la citada industria. (...)»

*(...) la Subsecretaría de Turismo, que en diversas ocasiones y a través de varias Circulares, ha puesto de relieve la importancia de la evitación de ruidos molestos, y la necesidad de que los Ayuntamientos cuiden de tan importante aspecto en beneficio del turismo en general, (...)».*³²⁸

Com ocorre en d'altres destinacions turístiques, preservar la bellesa estètica d'un paisatge (sempre per al visitant) ha evitat algunes construccions.

*«(...) en solicitud de que sean paralizados los trabajos iniciados para la instalación de una terraza en nuestra playa en un punto estratégico [sic] para la belleza del paisaje.*³²⁹

Observando que en la Playa de esta Villa, sector de "LA CALETA" (Frente edificio MAXIMS) se están realizando trabajos para la instalación, posiblemente de una terraza sobre las rocas del Mar, cosa que afearía enormemente el paisaje turístico de aquella zona que, de por si es de una belleza natural inconmensurable. Reiteradamente se ha venido recordando por la Dirección General de Turismo se tenga el máximo interés en hacer respetar la configuración natural del terreno en este sentido.

327. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta del Servei d'Informació Nacional Català de Londres* (1967).

328. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta del Sr. Felipe Munuera al Alcalde de Llambilles* (1965).

329. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta del Alcalde de Lloret de Mar al delegado provincial de Información y Turismo* (1963).

*Asi [sic] mismo, las Normas Generales Urbanísticas de Protección del Paisaje de la Zona de la Provincia de Gerona denominada «COSTA BRAVA», prestan especial atención para evitar se desnaturalizada ninguna punta saliente, cresta, etc., por cualquier construcción o silueta de las mismas».*³³⁰

Però l'interès turístic també podia operar en sentit contrari. El 1967 s'alertava de la necessitat de regular l'alçada de les construccions a la Costa Brava, en reconèixer que la fase expansiva de construcció estava entrant en un moment d'augment desmesurat de l'aprofitament de la superfície (es feia referència, també, al perill de l'especulació). Aquesta iniciativa, de caire tècnic i legal, es basava no tan sols en les denúncies particulars, sinó també en el gran volum d'articles apareguts a la premsa. Tot això malgrat que el 1956 s'havien aprovat normes urbanístiques subsidiàries relatives a les altures d'edificació als municipis de la Costa Brava.³³¹

Amb tot, havien començat a conviure com a mínim dos models turístics que continuaran fins avui. D'una banda, al llarg de la dècada de 1960 s'obrien discoteques emblemàtiques de la Costa Brava, com ara Tiffany's, Flamingo, Paladium, Maddox, Pachá, BB, Marius, Kamel, Caroll's i Malibú,³³² i s'apostava per una oferta important d'oci nocturn, indistricablement vinculada al turisme. De l'altra, existia un turisme vinculat al descans i al gaudi del clima i del paisatge, sovint de caire familiar, que, confrontat amb la situació nocturna, generava queixes com l'exposada pel ciutadà francès Michel Lachretz:

«1º J'ai commencé, il y a plus de dix ans, une très forte propagande pour le tourisme en Espagne, et de Llansá en particulier. J'ai eu d'excellents résultats, la population de Llansá m'aime et me remercie, on y construit des villas sans arrêt et la commune est devenue riche.

2º Les touristes français qui viennent sur la Costa Brava avec leurs familles, y viennent pour FUIR le BRUIT, se reposer la NUIT, profiter du SOLEIL et de la MER (qu'ils n'ont pas chez eux) du MATIN tôt jusqu'on coucher du soleil. Il y a bien des "gamberros", français et autres, mais ils ne doivent pas empêcher les ouvriers de dormir, eux qui commencent leur travail à 6 ou 7 heures du matin.

3º Beaucoup de touristes, que je connais, qui aiment les Espagnols et le soleil d'Espagne ne reviennent plus "à cause du bruit la nuit"... et vont en Italie (...).

4º Je suppose que le décret ministériel sur la fermeture des établissements publics c'est respecté com il devrait l'être. MAIS, MAIS... il

330. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta del Alcalde de Lloret de Mar al Contraalmirante Jefe del Sector Naval de Cataluña y Baleares y Comandante Militar de Marina de Barcelona* (1963).

331. Article 57.2 de la Llei sobre Régimen del Suelo y Ordenación Urbana del 12 de maig de 1956.

332. *El Punt Avui*, 27/04/2014.

y a le “bruit” dans les RUES et PLACES “après” MINUIT. Ce bruit dans les rues et places est le plus mauvais – (et je sais que ce n'est pas seulement à Llansà... loin de là) (...).

5º/ Bref, je suppose que si la Guardia Civil recevait des ordres stricts pour dresser des contraventions et procès verbaux a tous ceux qui font du tapage nocturne dans les rues et places après minuit, je suppose, dis-je, que cela se saurait vite, et qu'il n'y aurait que les “gamberros” qui ne seraient pas contents». ³³³

Un estudi elaborat per Arseni Gibert (1972) i premiat per la *Cámara Oficial de Comercio e Industria de Gerona* analitzava la problemàtica turística del territori des del punt de vista de l'oferta i les polítiques públiques:

«[sobre el Ministerio de Información y Turismo] Con buen criterio, la primera medida adoptada tendía a evitar abusos en los precios, que con razón, se consideraron factor decisivo en este éxito naciente. Fatalmente, con posterioridad, se ha estado tan obsesionado por la necesidad de precios bajos, que se ha exagerado la nota, llegando a creer que lo interesante eran los precios cuanto más bajos mejor, en lugar de mantenerlos adecuados a los servicios a prestar, procurando que estuvieran por debajo de los ofrecidos por los países cercanos receptores de turismo». ³³⁴

La conclusió de l'estudi animava a desenvolupar una activitat turística rica, dinamitzadora de l'economia del territori, però sense comprometre'l ni complicar tampoc la qualitat de vida dels residents, ja que «la fiebre del turismo, que, como todas las fiebres, es nociva, no puede conducir más que a un auténtico desastre» (Gibert, 1972, p. 39).

Un altre exemple, lligat a les construccions: l'extracció de sorra de les platges era una de les qüestions que més preocupava. Durant la Conferència Pro Costa Brava de 1935 s'havia parlat d'un projecte de llei que restringís la compra de terrenys vora del mar, de prohibir les tanques de les explotacions de banys (les platges són d'accés lliure) i de com calia prohibir tant la tala d'arbres com l'extracció de sorra de les platges.

Entre els anys 1965 i 1966 tant la societat civil (propietaris d'apartaments, hotels, bars, solars i finques de Sant Antoni de Calonge i del paratge de Torre Valentina) com l'Ajuntament de Calonge es van dirigir al delegat provincial del MIT perquè s'aturés l'extracció de sorra de la platja de Sant Antoni i Torre Valentina, que estimaven en 250 tones diàries. Abans se n'extreia de la riera de Calonge. El motiu era que perjudicava la indústria turística, tant per al gaudi dels turistes (i per l'espectacle que se'ls oferia) com per no poder dur a terme altres obres previstes (la construcció/allargament del passeig marítim amb àmplia

333. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta de Michel Lachrentz al Ministro de Información y Turismo, dirigida al Gobernador Civil en abordar qüestions d'ordre públic* (30 de juny de 1963).

334. *El crac turístico en la Costa Brava*. Cambra de Comerç de Girona (1972).

col·laboració dels residents a la urbanització de Torre Valentina) i també per la destrucció de la carretera que s'havia acabat de fer per a la urbanització (ja que s'havia previst tan sols per al tonatge de turismes).

Gràcies a les gestions de l'Ajuntament, es va paraitzar l'extracció de sorra durant la campanya d'estiu de 1965, però el gener de 1966 es tornava a dirigir al delegat provincial del MIT perquè les tasques s'havien reprès i aviat es quedarien sense platja, tot i que se'ls havia promès que es prohibiria qualsevol extracció.

Paral·lelament als crits de prudència, *El Correo Catalán* de 5 de febrer de 1969 publica una notícia titulada «El Plan de Promoción de la Costa Brava», en què es posava de manifest la necessitat de posar en marxa la propaganda turística de la Costa Brava i que s'esperava que la indústria de la zona tingués el mateix suport de l'administració que havia tingut Mallorca i que, aviat, tindria la Costa del Sol.

El debat sobre l'efecte predador del turisme es convertirà en una constant, molt especialment en els nostres dies. Personatges com Josep Pla i Yvette Barbaza llançarien senyals d'alerta durant tota la dècada de 1960. Amb tot, el 1989, el Consorci de la Costa Brava plantejava un enfocament nou del fet turístic: no era un depredador del paisatge, com s'havia temut i etiquetat des de principis de segle xx, ans al contrari, justament la voluntat d'assegurar unes aigües de qualitat que li havien atorgat prestigi turístic feia que la Costa Brava disposés d'un sistema de depuradores molt correcte.³³⁵

Va ser important l'entrada en vigor de l'Ordre Ministerial de 31 de març de 1964 que creava el *Registro de Denominaciones Geoturísticas*,³³⁶ que tenia com a finalitat definir i delimitar l'extensió territorial d'aquells llocs, pobles, vil·les, ciutats, centres, zones, costes, serres, comarques o regions turístiques les denominacions de les quals s'utilitzessin per a la propaganda turística, ja fos oficial o particular, interna o dirigida a l'exterior.

La mateixa *Dirección General de Promoción del Turismo* suggerirà al delegat provincial que inscriví la Costa Brava en aquest registre. Les seves característiques fan que sigui difícil delimitar-la: no és tan sols el territori immediatament abocat al mar, sinó que també s'hi podien (i havien) d'incloure alguns municipis de la zona més interior; a més, el fet que fos una franja allargada de terreny, amb poca amplada, feia molt complicat trobar-hi una «capital» o municipi vertaderament de referència per a tota la regió. Havent-se valorat Figueres, la Bisbal, Sant Feliu de Guíxols i altres municipis, finalment es va decidir que aquesta condició recaigués sobre Girona, fonamentant-se en criteris de relació humana, econòmica i de comunicacions. Consegüentment, l'Ajuntament de Girona proposava aplicar la denominació «Girona - Costa Brava», adduint que era la mateixa que s'aplicaria a l'aeroport. La *Dirección General* va informar en contra d'això, ja que la denominació «costa» s'havia de referir únicament a franges litorals.

335. AHG. Fons Informació i Turisme. *Proposta del Consorci de la Costa Brava* (1989).

336. BOE núm. 87 de 10 d'abril de 1964

Si bé no tenim notícies de com es va tancar aquesta qüestió, sabem que el 1964 la *Dirección General de Promoción del Turismo* va rebre una instància en la qual se sol·licitava que s'Agaró fos inscrit com a denominació geoturística. El 1970 Blanes demanava que se li reconegués la denominació geoturística «*Pórtico de la Costa Brava*».

L'any 1968 el *Ministerio de Educación Nacional y Ciencia*, a través de la *Dirección General de Bellas Artes*, va ordenar que tota la Costa Brava obtingués el reconeixement de «*paisaje pintoresco*».³³⁷ A més, el delegat del *Ministerio de Información y Turismo* a Girona va demanar que la Costa Brava fos declarada urgentment zona d'interès turístic.

Ja en aquests anys existien els viatges de familiarització, en els quals habitualment prenién part professionals del turisme i periodistes. Com a cas singular, tenim notícia de la visita d'un delegat del Consell d'Europa, professor M. J. A. Steers, a la Costa Brava, entre el 14 i el 19 d'abril de 1969. Va visitar les poblacions de Roses, Llançà, Empúries, l'Escala, Begur, Aiguablava, Palamós, s'Agaró, Sant Feliu, Tossa de Mar, Lloret de Mar, Blanes i Girona.

L'objectiu de la visita era estudiar la conservació del paisatge costaner de la Costa Brava. Els costos d'aquesta visita (inclòs l'intendent) van ser assumits pel MIT, ja que aquest delegat venia recomanat pel *Ministerio de Obras Públicas*, i fou atès per la *Dirección General de Montes (Servicio de Caza y Pesca Fluvial y Parques Nacionales)*.

Clourem aquesta secció esmentant el *Plan de Ordenación de la Oferta Turística de la Costa Brava (Gerona)*, redactat pel *Ministerio de Información y Turismo (Secretaría de Estado de Turismo)* amb dades de 1976 organitzades en dotze toms, més un annex de gran format amb mapes i altres documents amb les conclusions per municipi (volum I: La Selva i el Baix Empordà, i II: L'Alt Empordà).³³⁸

La primera part contenia una descripció del territori des del punt de vista geogràfic i humà, i també de l'oferta turística existent (sobretot de serveis i instal·lacions) i una valoració qualitativa d'aquesta. L'anàlisi partia dels serveis complementaris que oferien els hotels de la costa, i arribava a la conclusió que, vistos aquests serveis, era molt difícil oferir al turista atractius que no fossin el sol i el clima, fet que complicava el trencament de l'estacionalitat. Així, per exemple, el nombre de sales de convencions s'estimava suficient (vuit, cinc de les quals eren importants), mentre que l'oferta de camps de golf (2) era clarament insuficient. El 5 % dels establiments hotelers tenien sales de festa i només un 15 % disposaven de calefacció, que es definia com a imprescindible per poder obrir a l'hivern.

Després, es feia una anàlisi més detallada per municipis, que no incloïa tan sols els purament litorals, sinó també aquells situats a l'interior immediat (Vall-llobrega, l'Armentera i Palau-saverdera, per exemple).

337. AHG. Fons Informació i Turisme. Dirección General de Bellas Artes. *Consideración del Ministerio de Educación Nacional y Ciencia* (1968).

338. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 180, 181, 182. *Plan de Ordenación de la Oferta Turística de la Costa Brava* (1976).

El volum quart recollia el nombre d'establiments i places disponibles el 1976 per mesos, i també una evolució de l'allotjament hoteler i un primer estudi genèric de la demanda. És interessant veure com, en l'àmbit de l'Estat espanyol, l'estudi recull una baixada en el nombre de turistes entre 1973 (34 milions) i 1976 (30 milions), possiblement atribuïble a la crisi del petroli de 1973. Per a tot el període, la majoria de visitants estrangers es concentraven entre els mesos de juliol i agost i, en menor mesura, al setembre. A la Costa Brava aquesta davallada va ser menys notòria: de 8,2 milions de visitants estrangers el 1973 es va passar a 6,8 milions el 1976; si bé cal dir que en els anys anteriors s'havien registrat encara 7 i 8 milions de turistes, cosa que va suavitzar molt més la caiguda que no pas en el conjunt de l'Estat. Segons les dades de l'estudi, la majoria (sempre al voltant de 6 milions) arribava per les fronteres per carretera de la Jonquera i Portbou, i l'entrada a través de l'aeroport de Girona se situava al voltant del mig milió de passatgers per any (excepte els 387.371 del 1976), un nombre significativament menor que el de passatgers del tren de Portbou.

Seguidament, s'exposaven els serveis complementaris (instal·lacions esportives, etc.) existents i es feia una avaluació de les necessitats futures. El desè tom feia una anàlisi de la demanda potencial i un estudi de les seves necessitats. Per acabar, els volums onzè i dotzè recollien l'estructura del pla d'ordenació a proposar i la planificació i la programació, respectivament.

L'altre bloc de l'estudi, integrat per les conclusions referents a cada municipi, començava per una anàlisi de l'oferta existent: recursos turístics, oferta bàsica i oferta complementària, plans d'ordenació ja existents, zones i espais protegits, formes òptimes d'aprofitament dels recursos turístics i per a la seva preservació, obres necessàries i, finalment, plans d'ordenació territorial necessaris. Aquesta anàlisi, més minuciosa, es va posar en pràctica per als 22 municipis de la Costa Brava: Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Santa Cristina d'Aro, Sant Feliu de Guíxols, Castell d'Aro, Calonge, Palamós, Mont-ras, Palafrugell, Begur, Pals, Torroella de Montgrí, l'Escala, Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Roses, Cadaqués, el Port de la Selva, Llançà, Colera i Portbou.

c) Els Pirineus: esports i bressol de Catalunya

Possiblement el Pirineu s'hagi promocionat més com a entitat geogràfica per dret propi que no pas com a secció de la província de Girona (Pirineu de Girona). Així ens ho fa pensar la creació de la *Unión Turística del Pirineo*, que, entre d'altres accions, el 1965 obria una convocatòria per a la redacció d'una guia turística i per a la creació d'un eslògan per a aquesta zona, a més d'un logotip per a l'organització.³³⁹

339. AHG. Fons Informació i Turisme. *Convocatòria de la Unión Turística del Pirineo per a la redacció d'una guia turística sobre el Pirineu* (1965).

«La Vall de Ribes és de fàcil accés, creuada de carreteres i travessada pel ferrocarril transpirinenc de Ripoll a Puigcerdà, a dues hores i mitja de Barcelona té la gràcia singular d'emocionar. El corn de la Natura hi ha vessat pròdig, els més delicats encisos. És el gatir de Catalunya hivern i estiu, l'alegria i estímulo de la neu, la converteix en un centre únic d'esports a l'hivern, la verdor dels seus boscos i prats, el cant de les seves fonts, la naturalesa salvatge dels seus roquissers la situen a l'estiu en un joiós punt d'origen de les més magnífiques i serioses excursions de alta muntanya.

(...) Aigües utilitzades en banys i per beure en distintes afeccions de l'aparell digestiu, entre altres aplicacions».

La imatge turística dels Pirineus i, en general, de l'alta muntanya anirà de la mà de l'excursionisme i els ideals romàntics sobre la natura. L'any 1786 es va coronar per primera vegada el Mont Blanc (França-Itàlia). Des de llavors la muntanya va anar deixant de ser vista amb temor per convertir-se en un repte esportiu i científic, un lloc on fer salut o, per la seva sinuositat, la guardiana del caràcter autèntic (antic, atàvic) del lloc. Dèiem abans que a principis del segle xx els visitants estrangers havien vingut al Pirineu català com a alternativa als Alps (cada vegada més massificats) a la recerca d'una mena de paradís perdut.

Llocs com la Vall de Núria, la Molina, Puigcerdà o Setcases es van associar sobretot als esports d'hivern, mentre que l'atractiu de Ripoll, Puigcerdà o la Vall de Núria quedava vinculat als orígens de Catalunya (en la forma de l'art romànic o dels vestigis del cristianisme). Fins i tot durant la dècada de 1960 es va mantenir aquest imaginari. S'editaven fulletons específics sobre les estacions d'hivern i, a instàncies del llavors alcalde de Camprodon (José Maria Güell), s'iniciaven les converses per crear-ne una de nova a Setcases, que finalment s'inauguraria el 1975. Tot i que no en tenim més notícia, va existir una guia anomenada *Promoción Turística de las Estaciones Invernales*. A més, per tal de maximitzar l'eficàcia de la propaganda d'aquesta zona, el 1969 la *Unión Turística del Pirineo* subratllava la importància de crear una xarxa d'oficines de turisme ja existents a la zona.³⁴⁰

Com és natural, assegurar l'accessibilitat era fonamental per tal que la promoció del territori tingués sentit. Abordarem aquesta qüestió en detall en l'apartat corresponent, però aquí en podem donar un exemple. La primavera de 1968 el municipi de Planoles, a través del delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo*, demanava a Renfe que el tren amb sortida de Barcelona a les 13.15 fes parada al seu municipi, que havia adquirit un caire turístic en els últims anys, amb la creació de diverses empreses i en vista a desenvolupaments futurs, aprofitant les condicions geogràfiques i paisatgístiques.

L'operadora ferroviària va denegar la sol·licitud, adduint que un altre tren (amb sortida a les 14.25) ja hi tenia parada i introduir el canvi suposava trasbalsos en els seus horaris.

340. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta de la Unión Turística del Pirineo* (1969).

En la *I Asamblea Provincial de Turismo* (novembre de 1963) el Centre Excursionista de Catalunya afirmava que, malgrat les declaracions de «*interés turístico*» de Puigcerdà (1955) i Alp - la Molina (1956), les accions turístiques a la zona de la Cerdanya havien tingut una nul·la eficàcia. Possiblement l'acció més remarcable que es proposava, a banda de la clàssica millora del transport per carretera i ferrocarril, era garantir la lliure circulació per tot el territori de la Cerdanya (espanyola i francesa).³⁴¹

En aquest mateix esdeveniment es van presentar unes notes preliminars per enllaçar, amb ferrocarril cremallera, la Vall de Núria i la Cerdanya, aprofitant l'existència d'un ferrocarril elèctric i d'igual amplada de via a ambdós costats de la frontera (la línia Ribes de Freser - Núria, a l'Estat espanyol; i la línia la Tor de Querol - Perpinyà, a França). A banda de les qüestions de caràcter més tècnic, aquesta proposta incloïa incorporar el sistema conegut als Alps com a «Auto-Zug»: transportar els cotxes dels passatgers a sobre dels vagons, de tal manera que s'estalviessin el pas per collades.

Amb tot, la quarta ponència de la *II Asamblea Provincial de Turismo* recollia el malestar per la poca turisticació de la zona pirenaica:

«Nuestro interior detenta únicamente el 10 % del total de la oferta provincial y en él existe un acentuado predominio del alojamiento hotelero (71,9 %) concretado, principalmente (75 %), en hostales, lo cual hace que el acondicionamiento y los Servicios anexos sean muy mediocres.

En cuanto a la dinámica de esta oferta interior, el crecimiento lineal, equilibrado, que caracteriza la década de los 60, inicia, a partir de 1970, una fase de disminución en los ritmos de crecimiento. Parece que el crecimiento en el interior no ha estado relacionado funcionalmente con lo sucedido en la costa. Ello permite argumentar la inexistencia de relación ante unos y otros promotores y sobre todo la falta de visión turística global de la provincia tanto por parte de empresarios como por parte de intermediarios.

Así pues, puede afirmarse que la zona no costera está muy poco desarrollada y por supuesto en absoluto preparada para asimilar corrientes turísticas de razonable envergadura y calidad. No obstante, hay que hacer la excepción de la zona pirenaica en donde un intenso proceso promotor está teniendo lugar de unos años a esta parte.³⁴²»

«Dentro de las de la asamblea, recomendar al Ministerio de Turismo el máximo apoyo a la ruta del románico del Pirineo gerundense por estar plenamente identificado con las rutas que la Unión Turística del Pirineo recomienda, ser una zona especialmente dotada para lograr un turismo de ciclo continuo y de gran importancia en invierno y verano.

341. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 175. Ponència del Centre Excursionista Català a la *I Asamblea Provincial de Turismo* (novembre de 1963).

342. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 176. Ponència de Llos Pagès *Criterios óptimos de promoción turística de la provincia* (desembre de 1974).

ARTISTAS

III
SEMANA
INTERNACIONAL
DE ESQUI

COPA BARCELONA

LA MOLINA

ORGANIZADA POR EL CENTRO
EXCURSIONISTA DE CATALUÑA

F.E.D.E. ALP (GERONA) 10-16 FEBRERO 1953
CRONOMETRAJE OFICIAL "LONGINES"

Fons de la Diputació, Promoció i Difusió, 1444.1. Cartell de la II Semana Internacional de Esquí, editat pel Centre Excursionista de Catalunya. (1963).

Recomendar dentro de los problemas fronterizos la apertura en forma perenne o casi en las fronteras de Puigcerdá y de Coll d'Ares así como el Servicio conjunto de despacho turístico.

Recomendar y dentro de ponencia de comunicaciones la atención y replanteamiento de las carreteras principales de la ruta: Puigcerdá - Ripoll, Coll d'Ares - Ripoll, y Ripoll - Gerona.»³⁴³

Les qüestions a adreçar eren moltes: la frontera, els transports i la promoció, si bé es reconeixia que la zona pirenaica estava comparativament més desenvolupada que altres zones d'interior. En el cas gironí això es devia especialment a la ruta de l'art romànic.

d) La Garrotxa: la natura i els volcans

Sens dubte, el punt fort de la comarca sempre han estat els seus paisatges verges o molt poc antropitzats i, per descomptat, el paisatge volcànic. Si bé el turisme no ha estat mai la preocupació principal d'aquestes terres, ja des de finals del segle XIX veiem un interès per atreure visitants. Els primers, segurament, van ser les famílies barceloneses benestants que estiuejaven a Olot.³⁴⁴

L'anomenada Escola d'Olot, especialitzada en el paisatgisme à *plein air* i encapçalada pels germans Vayreda i Josep Berga i Boix, atreia molts artistes de Barcelona i, a la vegada, exportava els paisatges garrotxins cap a l'imaginari de la capital.

L'any 1971 la revista cinematogràfica *No-Do* elogiava no només la bellesa d'Olot, sinó també la fertilitat dels camps i la convivència de l'ésser humà i el món natural. Per tal de preservar aquesta situació, el municipi havia promulgat una sèrie de lleis específiques que es posaven com a exemple a seguir per no sacrificar les panoràmiques naturals de la comarca, que a més tenien grans beneficis per a l'ecosistema, i de suposada modernitat. A les imatges del film, hi apareixen les fonts, el riu i també pintors a la Fageda d'en Jordà. És una llàstima, però, que no es parli del contingut d'aquestes normatives.³⁴⁵

Reprenent el debat abans esmentat sobre una capitalitat per a la Costa Brava, el 1974 la quarta ponència de la *II Asambleu Provincial de Turismo* recollia la fàctica impossibilitat de concentrar aquesta funció en un sol lloc, i recomanava que es repartís entre les tres ciutats més destacades de la província.

«La estructura lineal de la Costa Brava y la fuerza de atracción de Figueras y Gerona ha dificultado la creación de una o varias capitales costabravenses dotadas de un elevado nivel de servicios y de una intensa

343. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. Ruta del Romànic del Pirineu Gerundense. *Conclusiones de l'Informe de la Comisión Ejecutiva de la Ruta del Románico Gerundense en la Asamblea de la Unión Turística del Pirineo* (1967).

344. *Imatge i Destí*. Capítol: «Els cartells turístics a la comarca de la Garrotxa», p. 91-1.000.

345. NOT N 1505 A - RTVE.es

Cartell Olot. La Suïssa Catalana. *Catàleg Imatge i Destí cartells turístics de les comarques gironines* (2003), Vidal-Casellas, D.; Monturiol i Sanés, A. Editat pel Museu d'Art de Girona, p. 386. (1931).

vida cultural y urbana. Precisamente por ello sería de desear que las tres grandes ciudades provinciales (Olot, Gerona y Figueras) apoyaran el esfuerzo turístico de la provincia a base de mantener un amplio, y al mismo tiempo selecto, programa de festivales y manifestaciones culturales.

Parece necesario que por parte de las entidades públicas estatales, provinciales y municipales se refuercen las manifestaciones folklóricas en sus expresiones más genuinas y se luche contra la mixtificación de la base cultural autóctona».

e) La Selva interior, el Pla de l'Estany i el Pirineu: l'estiueig d'interior

La recerca de Puigvert i Solà (2016)³⁴⁶ quantifica unes seixanta colònies d'estiueig a l'interior de Catalunya entre 1906 i 1936, si bé el fenomen està documentat des de la segona meitat del segle XIX. A les comarques gironines, les principals zones d'estiueig estaven relacionades fonamentalment amb quatre qüestions. La primera, el termalisme: Caldes de Malavella, Santa Coloma de Farners, Sant Hilari Sacalm i Ribes de Freser. Banyoles no figura a la seva llista, tot i que el balneari de la Font Pudosa ja existia al segle XIX (Figueras i Jordà, 1857).³⁴⁷ Grabuleda (dins de Monturiol i Vidal, 2003)³⁴⁸ recull que fins i tot va existir el projecte de construir un tramvia entre Girona i aquest balneari, i el 1904 es volia connectar també amb les instal·lacions termals d'Ac's (Aix-les-Thermes). L'estany, si bé ja atreïa la sensibilitat de molts intel·lectuals i artistes que feien estades al balneari, s'hauria d'esperar encara a ben entrat el segle XX per ser posat en valor. La segona qüestió té a veure amb la proximitat amb Barcelona: els pobles a l'entorn del Montseny. El tercer grup engloba els pobles de la zona pirinenca o de muntanya: Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ribes de Freser, Puigcerdà i Olot. Finalment, els santuaris eren també nuclis destacats per a l'estiueig: Vall de Núria, Queralt, la Salut.

Els estiuejants, tant els que anaven a fer cures de salut («prendre les aigües» o «canviar d'aires») com els que solament buscaven un canvi del seu entorn habitual, passaven temporades relativament llargues (sovint entre un i tres mesos) als pobles. Això, lligat a una posició social alta, els donava l'oportunitat d'establir-hi vincles a través del patrocini d'obres de millora i la introducció de novetats (arquitectura, cotxes...). Amb tot, només es relacionaven amb una part de la societat local i la seva presència causava una competència per l'ús de recursos: ús del sòl per a treball agrícola (que sostenia permanentment un grup familiar) o per a la construcció, per exemple. El mateix ocorria amb l'aigua. El mateix Puigvert i Solà fa èmfasi en la necessitat d'incorporar aquesta perspectiva en l'estudi de l'estiueig, i Glòria

346. Puigvert i Solà, J. M. (2016). «Temes 1. Les colònies d'estiueig a la muntanya catalana: salut, o bé oci?». *Plecs d'història local*, núm. 163, p. 2-4.

347. Figueras i Jordà, L. (1857). *La Font Pudosa de Banyoles*. Ajuntament de Banyoles.

348. Monturiol, A.; Vidal, D. (2003). *Imatge i Destí. Cartells turístics de les comarques gironines*. Girona: Museu d'Art.

Soler (1995)³⁴⁹ titula un dels apartats del seu llibre «La nova estètica colonial» per parlar del model de casa d'estiueig i dels canvis físics en els estiuejants.

Tot i que en una mesura molt menor que les grans àrees turístiques, els pobles d'interior també treballaven per gestionar els fluxos de visitants que rebien. En són exemples la normativa municipal de l'Ajuntament de Ripoll³⁵⁰ per complir amb les disposicions del *Ministerio de Información y Turismo* de l'any 1963, o el fet que Santa Coloma de Farners edités un calendari turístic i en fes arribar una còpia al delegat provincial d'*Información y Turismo*.³⁵¹ Àrees com les Guilleries eren reconegudes com a zones turístiques i, per tant, l'estat de les seves infraestructures era motiu de preocupació dins de la *Junta Provincial de Turismo*.³⁵²

Amb tot, la documentació recuperada al llarg d'aquest projecte ens fa pensar que els balnearis i llocs de cures mai s'havien agrupat per constituir una vertadera marca turística. Els primers passos en aquesta direcció els va fer l'antic Turisme de Catalunya amb el Club de Producte de Wellness.

349. Soler, G. (1995). *L'estiueig a Catalunya 1900-1950*. Barcelona: Edicions 62.

350. AHG. Fons Informació i Turisme. *Normativa municipal de l'Ajuntament de Ripoll* (1963).

351. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Ajuntament de Santa Coloma de Farners al delegat provincial*.

352. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Junta Provincial de Turismo*.

3.2. INTERÉS TURÍSTICO NACIONAL

A partir de mitjan dècada de 1960, els centres, ciutats, llocs o zones delimitades podien ser designats de «*Interés Turístico Nacional*».³⁵³ Aquesta designació, pel seu caràcter estatal i proposada des d'un ministeri (no d'un ens de promoció), preveia criteris d'ordenació urbanística, que havien de supeditar-se a la dimensió turística de l'àrea geogràfica designada. Era responsabilitat del Consell de Ministres la capacitat d'atorgar la *Declaración de Interés Turístico Nacional*. La Llei 197/1963 de 28 de desembre defineix els centres i les zones.³⁵⁴ El *Ministerio de Información y Turismo* procedeix a l'aprovació dels Plans de Promoció Turística dels Centres. I el Consell de Ministres afegeix la declaració d'Interès Turístic Nacional als Plans d'Ordenació Urbana de Centres i Zones.

Hi ha diverses normatives que desenvolupen el concepte de «Interés Turístico» i fixen els criteris per poder adherir-s'hi. La primera norma és el Decret de 21 de febrer de 1941, el Decret de 25 d'abril de 1953 i l'Ordre de 28 de febrer de 1957. Posteriorment, la Llei 197/163 de 28 de desembre i l'Ordre de 29 de setembre de 1987 també regulen les declaracions d'interès turístic nacional i internacional.³⁵⁵

El procediment per a la declaració d'una àrea geogràfica podia iniciar-se, per part del *Ministerio de Información y Turismo*, a instàncies de la persona legal interessada o bé d'ofici. Com a possibles persones jurídiques interessades es reconeixien les Diputacions Provincials, els *Cabildos Insulares*, els ajuntaments, els organismes del *Movimiento*, les entitats sindicals i les entitats culturals, econòmiques, socials i aquelles vinculades al foment del turisme. Es considerava d'ofici quan es feia a instàncies del governador civil o de la *Comisaría del Plan de Desarrollo Económico*.

D'acord amb la documentació adjunta a la carta enviada pel governador civil al delegat provincial de *Información y Turismo*, la declaració d'«*Interés Turístico Nacional*» tenia aquests efectes:

- Execució immediata dels *Planes de Promoción Turística* i *Planes de Ordenación Territorial y Urbana* que estiguessin aprovats.
- Obligació tant per part de l'Administració com dels particulars del compliment de les disposicions sobre ordenació turística que apareguessin als plans.
- Atorgament, per part dels òrgans competents de l'Administració pertinent, de les autoritzacions que se sol·licitessin per a la realització d'obres, construccions, instal·lacions, serveis i activitats explícitament previstes o incorporades als respectius Plans.
- Atorgament de les autoritzacions que procedís sobre els drets d'ús dels béns de domini públic o propietat de l'Estat i les corporacions locals, sempre que estiguessin previstos en els Plans.

353. AHG. Fons Informació i Turisme. Gobierno Civil de la Provincia de Gerona. *Carta fent referència a centres i zones d'interès turístic* (1964).

354. Llei 197/1963 de 28 de desembre.

355. BOE de dimarts 27 d'octubre de 1987.

- Atorgament d'autorització per tal que els estrangers poguessin adquirir béns, sense perjudici de les condicions previstes en la normativa vigent (Llei de 23 d'octubre de 1935).³⁵⁶ I atorgament de l'autorització per a l'adquisició de finques rústiques per part d'estrangers en els termes en què especifica el *Decreto Ley de 23 de marzo de 1962*,³⁵⁷ per quantitats superiors a les que s'hi estableixen.

Així mateix, l'activitat econòmica d'aquests lloc havia d'afavorir el fet turístic i adaptar-s'hi:

«Como consecuencia de la declaración de “Interés Turístico Nacional” de un Centro o Zona, las industrias existentes en los mismos deberán efectuar las correcciones precisas en sus instalaciones a fin de acomodarse en su funcionamiento al interés turístico. De no ser ello técnicamente posible gozarán, para su traslado, de los beneficios que les pueden ser aplicables y que esta Ley establece, pudiendo llegarse, si fuere preciso, a su expropiación forzosa.

*Las industrias que pretendan instalarse dentro de un Centro o Zona declarado de “Interés Turístico Nacional” se sujetarán a las prescripciones que sus respectivos Planes y, en todo caso, cuando del establecimiento de tales actividades pudiera resultar perjuicio para los fines turísticos (...) motivará la consulta del expediente a la Comisión Interministerial de Turismo».*³⁵⁸

El Decret de 21 de febrer de 1941 preveu la creació de les Junes Locals per a la promoció turística, pas previ a la creació d'una oficina de turisme local. Per a aquesta denominació hi havia una clara i òbvia limitació:

*«Si una localidad carece de interés turístico, no es verosímil que su Ayuntamiento instale una Oficina de Información Turística, ya que el funcionamiento de ésta resultaría oneroso al Municipio, al no poder facilitar informaciones sobre asuntos de interés de la propia localidad en que radique la Oficina».*³⁵⁹

El novembre de 1967 es va iniciar un estudi per realitzar un balanç aproximatiu de les mesures efectives derivades de la construcció i instal·lació dels *Centros Turísticos*. Es van repartir qüestionaris en què calia omplir dades com obres d'urbanització, grans obres d'infraestructura, construcció d'allotjaments, compra de terrenys, instal·lacions esportives, recreatives i/o culturals. Els qüestionaris eren dobles i feien referència a l'abans i l'ara. Fins al 1967 i durant el 1967. No s'han pogut trobar respostes concloents dels resultats de l'enquesta.

356. BOE Llei de 23 d'octubre de 1935.

357. Decret llei de 23 de març de 1962.

358. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Document adjunt a la carta del Governador Civil al delegado provincial de Información y Turismo* (11 de juliol de 1964).

359. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. *Carta del director general del Turismo al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo* (3 de maig de 1955).

L'Ordre de 28 de febrer de 1957³⁶⁰ declara lloc d'interès turístic Tossa de Mar, Blanes i Lloret. Des del municipi calia procedir de la manera següent: l'Ajuntament havia de fer una petició al *Ministerio*, exposant les raons de l'auge turístic, desenvolupament hotel·ler, etc., motius diversos en què es fonamentava la petició. Aquesta instància s'havia d'acompanyar d'una certificació de l'acord del ple de l'Ajuntament de consignar en el pressupost la quantitat necessària per costejar les despeses que ocasionés l'Oficina Municipal de Turisme.

La documentació s'havia d'enviar a la Junta Provincial, que la informaria. La decisió de la *Superioridad* s'emetia en forma d'Ordre Ministerial i es publicava al BOE. A partir d'aquell moment ja es podia constituir la junta local corresponent.

L'any 1974, l'alcalde de Roses³⁶¹ va enviar una carta al delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* per informar-lo sobre la sol·licitud de declaració de la zona de la urbanització residencial Península de Norfeu en el sentit que fos declarada *Centro de Interés Turístico* (iniciativa que l'alcalde havia sabut a través de la premsa). D'acord amb el pla parcial presentat per aquesta causa, després d'haver parlat amb els promotors, la petició quedava definida per les següents consideracions:

- En quedava exclòs el cap Norfeu a partir de cala Jòncols (declarada *Paisaje Pintoresco*).
- La finca compresa entre el cap Norfeu i la carretera de Roses a Cadaqués havia de ser zona verda.
- La finca compresa entre la carretera i cap al Paní havia de ser *Ciudad Jardín Extensiva* (habitatges unifamiliars amb parcel·la mínima de 1.500 m²).
- La nova parcel·lació portava implícita una nova ordenació de la xarxa viària i, a més, una nova planificació dels serveis.

Cal distingir aquesta declaració, de caire territorial, de la qualificació d'«*interés turístico*» que la mateixa *Dirección General de Promoción del Turismo*, i amb mediació de les *Delegaciones Provinciales*, podia concedir a determinats projectes per tal que el Banco de Crédito Local de España concedís préstecs especials i específics per a la seva execució. És, per exemple, el cas de Banyoles (1972-1973), on l'Ajuntament va proposar l'adquisició i adequació com a zona verda i d'oci familiar i vinculat al gaudi de la natura d'una àrea dins del sector declarat «*Paraje Pintoresco*».³⁶²

Existia encara un tercer element: la *Fiesta de Interés Turístico*. A la reunió del 29 de gener de 1966 es declara *Fiesta de Interés Turístico* la Processó del Dijous Sant de Verges.³⁶³ Ja el 1965 se li havia atorgat, a instàncies de l'Ajuntament, el títol honorífic. Abans de conce-

360. Ordre de 28 de febrer de 1957.

361. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Juan Subirá Marcó, alcalde de Roses* (1974).

362. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Felix Ayala Viguera a la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* (1973).

363. AHG. Fons Informació i Turisme. *Declaració de la Processó del Dijous Sant de Verges com a Fiesta de Interés Turístico* (29 de gener de 1966).

dir-lo en ferm es va demanar al delegat provincial que n'informés personalment el bisbe de Girona, per saber si hi tenia alguna objecció.

Dos anys més tard, es declaraven *Fiesta de Interés Turístico* les festes de Lloret de Mar dedicades a Santa Cristina. A partir d'aquí tenim moltes més declaracions, relacionades no només amb pobles de la costa. El 1969 es va sol·licitar que el Concurs de Flors de Girona fos reconegut com a festa d'interès turístic. Des de la *Dirección General de Promoción del Turismo* es va declinar la petició, ja que es tractava d'un concurs i no d'una festa, en el sentit en què ho considerava l'ordre reguladora. L'any 1972 l'Ajuntament d'Amer proposa la Sardana de l'Alcalde. El 1975 (la sol·licitud tenia data de 1972) s'aprova la sol·licitud de Sant Feliu de Pallerols en relació amb el ball de Cavallets de la Festa Major; i el 1977 l'Aplec de la Sardana d'Olot fou declarat festa d'interès turístic.³⁶⁴

L'any 1971 l'Ajuntament de Blanes engegava el concurs Internacional de Focs Artificials de la Costa Brava i el 1976 sol·licitava que fos declarat *Fiesta de Interés Turístico*. En la memòria per sol·licitar una subvenció l'any 1975, es posava de relleu el caràcter de concurs i la seva dimensió internacional (amb participació d'empreses d'altres països d'Europa), amb un volum d'espectadors al voltant dels 400.000, entre residents, turistes que ja es trobaven al municipi i persones que es desplaçaven expressament dels pobles de la rodalia (fins i tot de Barcelona).

A partir de 1979, les festes d'interès turístic van quedar subdividides en Festa d'Interès Turístic Internacional, Festa d'Interès Turístic Nacional i Festa d'Interès Turístic. Entenem, doncs, que l'intent de jerarquitzar les festes i fer-ne més visible la importància al turista ajudava a tenir una visió de conjunt tant de l'oferta com de la demanda, i algunes subvencions, ajudes i promocions estaven subjectes clarament a la categoria assumida.

364. AHG. Fons Informació i Turisme. *Declaració de l'Aplec de la Sardana d'Olot com a Fiesta de Interés Turístico* (1977).

3.3. LES GUIES TURÍSTIQUES

Existeix un gran volum de literatura acadèmica en turisme centrada en les qüestions d'imatge turística; la tensió entre disposar d'informació a priori i l'anticipació, la cerca de novetats; el binomi seguretat-diversió, i la vivència del viatge que s'inicia abans de sortir pròpiament de l'entorn habitual. Aquesta fantasia (imaginari) prèvia s'articula a partir de les informacions disponibles abans del desplaçament, i és a partir d'aquí que es generen les expectatives que caldrà sadollar per tal d'aconseguir visitants satisfets. Els elements de la mediació (guies impreses, fullets, guies turístics professionals, informadors...) són imprescindibles per garantir l'equilibri entre la sensació de descoberta i la capacitat d'integrar allò descobert (que, en últim terme, forma part de la seguretat).

Les guies escrites formen part d'aquest corpus de recursos que alimenten l'imaginari a priori, acompanyen el turista durant la seva estada i, a la tornada, serveixen de record. Durant el Grand Tour la guia per antonomàsia dels aristòcrates era l'obra de Vasari *Le vite dei più eccellenti pittori, scultori e architetti*.³⁶⁵ Aquest text no era una guia turística pròpiament

Mapa de les vies ferroviàries de la península Ibèrica, inclòs a la guia Baedeker Spain and Portugal de 1908. Karl Baedeker (editor), Paul Ollendorff (Paris office). Gravats i imprès per Wagner & Debes, Leipzig. Domini públic via Wikimedia Commons.

365. Vasari, G. (2015). *Le vite dei più eccellenti pittori, scultori e architetti*. Newton Compton Editori.

dita, sinó un compendi d'història de l'art. Està ben documentat que és a partir de mitjan segle XIX quan les editorials Murray (anglesa) i Baedeker (alemanya)³⁶⁶ van començar a crear el format de llibre guia turística al qual avui estem acostumats: informacions pràctiques combinades amb informacions de visites més aviat breus. Hi havia altres models, més centrats en el discurs i l'itinerari patrimonial (com les de John Ruskin) que s'han traduït actualment com a crònica o llibre de viatges, més que com a guies pròpiament dites.

Recordem que durant tota l'època d'esplendor del Grand Tour europeu la península Ibèrica generalment quedava exclosa dels itineraris (amb excepcions com Lord Byron, que va arribar fins a Sintra, Portugal) i lligada a la imatge del perill i l'exotisme d'Àfrica. Sembla que fou des dels cercles educats de França des d'on es posà en circulació l'expressió de caire imperialista «Àfrica comença als Pirineus», remarcant el contrast de l'Espanya absolutista amb la França liberal, que Stendhal formularia d'una altra manera: «Si l'espanyol fos musulmà, seria un africà complet».³⁶⁷ Més endavant, l'Estat espanyol voldrà aprofitar aquesta imatge venent, turísticament, una mena d'exotisme domesticat. Aquesta imatge d'alguna manera hi serà de forma subjacent, mentre que, sobretot des de nuclis com Barcelona, es combinarà la promoció de la modernitat (indústria, infraestructures de transports...) amb la del patrimoni.

A principis de segle XX hi ha una gran varietat de publicacions que possiblement foren utilitzades com a «guies» d'interès turístic. Per a l'objecte d'aquest estudi s'han seleccionat aquelles on figurava clarament la nomenclatura «guia turística» en el títol o a l'interior.

La primera guia turística de la qual tenim notícia es va editar el 1862 i fa referència a Girona. En figura com a autor Sebastián Pereanton y Ruiz, que s'identifica com a carabiner de primera classe i escrivent a l'oficina de la *Comandancia de Gerona*. Potser la part més llarga de la guia, unes 50 pàgines, està dedicada a *Curiosa variedad de conocimientos*, que sovint no estan vinculats a la mateixa ciutat, sinó que fan referència a la cultura popular espanyola, Europa o el món. Segueix una trentena de pàgines amb un text ordenat alfabèticament, la guia de la ciutat pròpiament dita, on es barregen elements patrimonials (capelles, esglésies, museus, muralla...) amb serveis, institucions i transports (entren aquí quarters, hospitals, hotels...). Finalment, conté una curiosa secció de vuit pàgines que anomena *diccionario momentáneo*, un llistat de paraules en castellà, amb els seus equivalents en francès i en turc. Exemples d'algunes d'aquestes paraules són: mar, fusell, sergent, déu, diners, arròs o mirall. En canvi, no n'hi trobem de relacionades amb el patrimoni, com podrien ser museu, església, muralla, jardí, parc o bosc.

Dues guies més foren editades el 1891. Una correspon a *Banyolas y sa Comarca* i l'altra, a Olot. La de Banyoles és un esforç col·lectiu de «varis aficionats de la vil·la». Una obra en català de 134 pàgines, més una secció d'anuncis.

366. L'arxiu del Museu del Castell de Peralada custodia diversos exemplars d'aquestes editorials.

367. Gelabert, J. (15 de novembre de 2017). «Imperiofobia: luces, sombras y claroscuros». *Revista de Libros*. <https://www.revistadelibros.com/imperiofobia-luces-sombras-y-claroscuros/>

Estudiem amb més detall la segona.

És obra de Josep Valls, possiblement un industrial de Barcelona. Com ell mateix reconeixia en una carta, redactar aquest tipus de document no estava exempt de dificultats. Malgrat tot, i atesa la descripció dels continguts que el mateix editor en feu, es pot considerar una guia en el sentit modern del terme:

«(...) en la que se describirán los territorios atravesados por los Ferrocarriles y poblaciones en que haya estación y además todas aquellas otras de alguna importancia aunque estén separadas de las líneas férreas, indicando los medios de comunicación que con ellas las enlaza, dando a la vez cuenta de sus edificios y monumentos notables y de todo cuanto pueda contribuir a formar una idea exacta, aunque sucinta, de la localidad suscrita».³⁶⁸

Per aconseguir la informació que li era necessària per editar aquesta guia, el febrer d'aquell mateix any remetia una carta al president de la Diputació Provincial de Girona en la qual li sol·licitava que se li facilitessin mapes, plànols, guies d'itineraris i descripcions de territoris de què disposessin. Reconeixent l'interès d'una publicació d'aquestes característiques per a les poblacions, no tan sols es van donar ordres que se li facilitessin els materials demanats (a través de la *Comisión de Fomento*), sinó que es va comunicar la petició a la *Comisión de Monumentos* i a la *Sociedad de Amigos del País*.

«Con el fin altamente patriótico de procurar, no solo á los extranjeros, que atraídos por la fama universal de nuestra brillante historia, visitan nuestro suelo, si que también á los hijos de nuestra misma patria, una guía que les facilitara las nociones más precisas de nuestra situación geográfica y geológica, nuestra historia y monumentos, nuestra industria y comercio, y en fin todo lo que á nuestro parecer pueda importar á los que sientan y hagan para ilustrarse (...). Con mi primera edición de la *Guía Ilustrada del Tourista en Gerona* vine á llenar una necesidad que desde mucho tiempo se dejaba sentir en ésta».³⁶⁹

Sembla que la publicació devia tenir almenys un èxit raonable, ja que el 1906 se'n feia una segona edició.

El procés de documentació de l'exposició «Imatge i Destí» va permetre referenciar dues guies d'Olot: una datada el 1895 i l'altra el 1908. *Itinerari o guía de la vila de Olot y sa comarca* estava signada per Ramon Bolós i Saderra, apotecari i soci de l'Associació d'Excursions Catalana i d'altres nacionals i estrangeres. Veiem aquí l'estret vincle entre el naixement del turisme nacional i l'excursionisme, i al seu torn, els continguts ens recorden el vincle entre l'excursionisme i els ideals de la sensibilitat romàntica, entre d'altres fenòmens socials.

368. AHG. Fons del Govern Civil, 2.784. Diputació Provincial. *Carta escrita per José Valls dirigida al presidente de la Diputació Provincial de Girona* (18 de febrer de 1891).

369. Fius, I. (1906). *Guía Ilustrada del Tourista en Gerona* (2a ed.). Imprenta y Libreria de Paciano Torres.

Làmina final de la guia Itinerari o guia de la vila de Olot y sa comarca, de Ramon Bolós i Saderra. Arxiu Comarcal de la Garrotxa, conservat a l'ACGAX. (1895).

Aquesta guia estava dividida en tres parts: les dues primeres versaven sobre la comarca i la seva capital, respectivament. La darrera descrivia les principals excursions. Sobre la comarca, l'autor ens en llista les principals poblacions, descriu els principals cultius i elogia l'aigua i la terra, a més d'esmentar els aprofitaments comercials dels minerals que la conformen. Parlant d'Olot, ens en refereix la història monumental i l'organització urbanística. En general, després d'una breu introducció al tema de l'apartat, els llocs d'interès només se citen a través d'una llista amb guions. Tan sols els més destacats (com la casa de la vila o l'hospici) van seguits d'unes quantes ratlles.

Les excursions es descriuen de forma narrativa, tal com encara passa en algunes publicacions turístiques actualment:

«Surtint per la carretera de Gerona y trencant per lo camí de las bruixas ó sía carretera de Sant Joan las Fonts (1 K.) se troba la Garrinada, derrer turonet volcánich de la filera y al que s'hi puja mitjansant un camí carreté que serveix á los masos Bufadó y Garrinadas alta y baixa. S'hi observan en ell, tres cràters de diferentas midas y oberts tots per lo S. ó sía la cara de la vila, y lo mes baix de Bufadó conté ab rarsa, un pou de aygua molt fresca, deguda á una deu ó manantial intermitent».³⁷⁰

370. Bolós i Saderra, R. (1895). *Itinerari o guia de la vila de Olot y sa comarca*. Librería Sánchez.

En alguns casos, podia haver-hi llistes de fonts o d'elements d'interès. Però no hi havia cartografia que acompanyés aquests itineraris. La darrera pàgina de la secció d'excursions era desplegable, mostrava un mapa fet, aparentment, a mà alçada, on destaquen les muntanyes i turons principals, els santuaris, les viles, el terreny volcànic i les carreteres. Costa imaginar-se com es devia reproduir aquest mapa a l'hora de reproduir aquesta publicació en sèrie.

El 1908 trobem editada una altra guia d'Olot, la *Guía Ilustrada d'Olot y ses Valls (La Petite Suïssa Catalana)*, signada per mossèn Joseph Gelabert.³⁷¹ Criden l'atenció dues coses. Una, l'impressor era Octavi Viader, que tenia màquines a Sant Feliu de Guíxols i a Barcelona. Això ja ens indica que era una publicació amb un abast més gran i, de fet, al seu interior trobem una gran quantitat d'il·lustracions: gravats i il·lustracions que fàcilment podien ser gravats a partir de dibuixos senzills a mà alçada, i una gran quantitat de fotografies. Sens dubte, reflectia els avenços en les tècniques d'impressió de l'època. La guia possiblement tingui vinculacions amb l'estiueig, ja que un dels tallers era a Barcelona. Dos, el subtítol de la guia (*La Petite Suïssa Catalana*) fou utilitzat sovint. El 1931 es va convocar un concurs de cartells, les bases del qual demanaven específicament que inclogués dos textos: «Olot» i «la Suïssa catalana».³⁷² Puigvert (sense data) subratlla que aquest era un eslògan freqüent entre les comarques i poblacions de l'interior que s'emmirallaven en l'aura que havia generat Suïssa tot al llarg del segle XIX tant des del màrqueting com des dels models arquitectònics.³⁷³

A l'interior, tot i que també hi trobem les llistes amb guions tan utilitzades en tot tipus de publicacions de l'època, visualment s'assembla molt més a les guies impreses a les quals estem acostumats avui dia. El contingut és més informatiu: inclou explicacions il·lustrades, per exemple, de les etapes prehistòriques de la zona i fa un considerable repàs dels esdeveniments més destacats fins a arribar a finals del segle XIX.

Ens parlen dels diferents nuclis d'interès a la comarca, incloent Riudaura, les Preses, el volcà del Croscat, la Vall de Bac o el menhir de Santa Pau, per exemple. Més enllà de les seccions referents als serveis i als llocs d'interès, destaquem que hi ha una secció dedicada específicament al que avui anomenem patrimoni etnològic: petites esglésies, costums religiosos i domèstics, Setmana Santa, jubileus i processons, almoines, casaments i funerals (incloent el convit de morts), les festes casolanes, els espectacles públics, els vicis, el Carnaval, les caramelles, les fires i mercats, els balls populars, la festa major i fins i tot el llenguatge. Un apartat que no és tan habitual, llevat que aparegui formant part de les activitats econòmiques, és l'agricultura, que inclou també la flora. A la secció final de la guia, després de l'índex, s'hi troben els anuncis.

371. Gelabert, J. (1908). *Guía Ilustrada d'Olot y ses Valls (La petite Suïssa Catalana)*. Publicada per Octavi Viader.

372. Capítol de catàleg: Antoni Monturiol, Joaquim Monturiol i Magda Pujolàs. «Els cartells turístics a la comarca de la Garrotxa», p. 91-100. Catàleg: Imatge i Destí (abans referit).

373. <https://www.diba.cat/es/web/exposicio-estiueig>

A la secció d'ens de promoció veiem que, fins i tot quan hi ha una ferma voluntat pública d'organitzar i gestionar el fenomen turístic, la iniciativa privada sempre ha estat imprescindible. En les guies turístiques més antigues, almenys en el cas de Catalunya, això es reflecteix en els anuncis que incloïen. Aquesta secció final amb els anunciantes és típica d'aquests documents en aquesta època.

Tenim la *Guía ilustrada del turista en Gerona*, signada per Ignacio Fius el 1906. Aquesta conté una secció d'anuncis al final de la guia, també després de l'índex, amb la particularitat que els fulls són de color groc i rosa. A més, a l'interior, entre el text, també hi ha una gran quantitat d'anuncis, que poden ser bé a peu de pàgina, bé ocupant una pàgina sencera (o compartida entre diversos anunciantes) o bé una doble pàgina. Crida l'atenció que la immensa majoria d'aquests anuncis estiguin relacionats amb la medicina (medicaments, ortopèdies, elixirs, parteres, etc.).

Més encara, una proporció considerable fan referència específica a les aigües amb propietats mineromedicinales (lligades a les estades de cures en balnearis que mencionàvem en l'apartat de l'estiuieg), per donar a conèixer balnearis, marques comercials d'aigua embotellada o, fins i tot, fórmules comercials en pols per preparar aigua medicinal a casa. La portada conté només text (títol, autor, any). La contraportada, en canvi, ens mostra una fotografia de l'ortopèdia La Moderna.

També, com sol ser habitual als inicis de segle, l'autor confessa escriure i publicar aquesta guia per un sentiment patriòtic, una voluntat d'ajudar tant els estrangers com els nacionals que vulguin conèixer a fons les terres gironines.

L'estructura es divideix en dos grans apartats: *nociones generales de la provincia* (tot i que la guia ens parlarà de Girona ciutat) i *itinerarios descriptivos*. El territori es descriu en termes d'aprofitament (geologia, mineralogia, agricultura, indústria...), monumental i de serveis. Els serveis es contempen des d'un angle més ampli que actualment: hotels, fondes i restaurants; correu i transports i, si bé no hi havia un plànol de la vila, tenim un directori de carrers i places. Quan parla de l'Audiència provincial, del Jutjat de primera instància o del Col·legi d'Advocats o el de Notaris ho fa llistant els càrrecs i les persones que els ocupen. Hi apareixen també els edificis militars (com el quarter de cavalleria de Sant Francesc), diaris, associacions, museus i llocs vinculats amb l'abastiment (mercats, escorxadors).

La secció d'itineraris ens recomana la visita a la ciutat i la província en vuit jornades. Les tres primeres corresponen als itineraris que encara avui ens són familiars. Així, entre el primer i el segon dia visitaríem les Cases Consistorials (veient el mercat boví a l'arenys del riu), el carrer Ciutadans, la plaça de l'Oli, les escalinates de Sant Martí, el carrer de la Força, l'Institut General y Técnico i el Círculo Católico de Obreros (on calia fixar-se en els gabinets de física, química i d'història natural, i en la biblioteca provincial i l'observatori meteorològic, des d'on es podia obtenir una bonica panoràmica de la ciutat), la Catedral (descrita al llarg de nou pàgines, incloent el claustre i la porta dels Apòstols, i amb una foto del sepulcre del comte Ramon de Berenguer), l'església de Sant Lluç i la de

les Caputxines. Les dues últimes diu que tenen un escàs valor històric, però remarca que dins de les Caputxines:

«Aludimos a los baños árabes llamados así desde que autores muy autorizados lanzaron tal afirmación aunque con alguna duda; más debido á un profundo estudio histórico-artístico que de estos baños publicó el señor Girbal, quedó perfectamente demostrado, que el monumento citado pertenece al siglo XIII ó todo lo menos al XII».

Continua pel pont de ferro que creua el riu Galligants, l'església de Sant Pere (a la qual dedica 3,5 pàgines, inclou una foto del claustre i menciona el museu), l'església de Sant Nicolau (també amb foto), la basílica de Sant Feliu (amb el cos incorrupte del sant i els sepulcres; inclou una foto del sepulcre del general Álvarez) i acaba al castell de Montjuïc, passant per la fertílissima vall de Sant Daniel:

«Aludimos El castillo si bien muy arruinado y olvidado, guarda todavía algún recuerdo de lo que fué, y el turista en su imaginación puede evocar escenas tristes y gratos recuerdos al recorrer las naves, los fosos, la desmantelada casa - habitación del Gobernador, morada que fué del heroico Blas de Fournás. El corazón se entristece al contemplar tanta ruina, al ver como aquel cuadrado de 300 varas que tanta sangre costó á nuestros antepasados, se presenta más arruinado por el olvido en que se le tiene, que por el fuego que le hiciera el enemigo, triste sentimiento embarga el ánimo, y la indignación se apodera de nosotros pues aquel monumento arruinado y relegado al olvido debería ser monumento nacional, guardado con amor patriótico, y con el cariño con que se guardan los objetos de familia».

El tercer dia recomana visitar la Rambla, com a zona comercial, i la Devesa, de la qual destaca la plaça de toros i la font. De les Rambles en diu:

«... siguiendo à la derecha del Onyar del cual las separa una hilera de casas feas y viejas; entre las casas del otro lado hay algunas relativamente nuevas y si bien no ostentan nada de arte, por lo menos no presentan tan mal aspecto».

Tot al llarg del document l'autor es mostra crític amb la Girona en ruïnes i que caldria reparar, mentre que exalta els llocs i les persones que han dedicat esforços a la restauració.

Respecte a les excursions, val a dir que no són les que normalment tenim al cap avui dia. El quart dia ens proposa fer un recorregut per les fonts minerals del terme municipal, caminant cap a la Font de la Pólvora i Sant Daniel. El cinquè, a Pedret, on destaquen l'antic hospital de Sant Jaume, l'església del Pilar i les cases que venen refrescos fets amb l'aigua picant dels pous. El sisè dia anem cap a Banyoles, a tres hores (a peu, s'entén), on podrem veure el monestir de Sant Esteve, l'estany, la Font Pudosa, les Estunes i l'església de Porque-res. El setè dia ens porta a Sant Feliu de Guíxols i l'últim, al Pasteral (en tren).

En termes globals, Galí (2004)³⁷⁴ fa un estudi exhaustiu de les guies turístiques relacionades amb la ciutat de Girona. Segons aquest, és en la segona meitat del segle XIX quan es fixa l'imaginari turístic de Girona en el panorama internacional. Les imatges mostren vistes panoràmiques de la ciutat, amb el riu Onyar com a clar límit de la part antiga. Destaquen tres elements particulars: la Catedral, els Banys Àrabs i Sant Pere de Galligants. En les imatges, més que els monuments sencers, n'apareixen els fragments destacats. L'autora atribueix això al fet que s'espera que el públic sigui expert, i que no busqui només el gaudi estètic. A partir del segle XX la natura comença a prendre rellevància, i s'hi incorpora el turó de Montjuïc. És també en aquest moment quan s'erigeixen com a identificadors de l'*skyline* de la ciutat els tres grans temples: la catedral de Santa Maria (amb el claustre, la porta dels Apòstols i la torre de Carlemany), la basílica de Sant Feliu (amb els sarcòfags) i l'església de Sant Pere de Galligants (incloent el museu). Els actuals Banys Àrabs no seran redescoberts i restaurats fins al 1929. En conjunt, els ponts són ja un element important.

És després de la primera postguerra quan la costa eclipsa la capital i Girona queda supereditada a l'imaginari del sol i platja i als paisatges de la Costa Brava. En aquesta època les millores tècniques en la fotografia i la impremta comencen a posar-se al servei del gran públic. Apareixen les guies turístiques amb imatges a color. Els turistes mateixos comencen a aparèixer a les fotografies. L'aparició i desaparició de persones és una de les qüestions importants en la semiòtica de les imatges: qui hi apareix i de quina manera. A la Girona monumental s'hi sumen més espais verds: la Devesa i el passeig arqueològic. Els elements, els enquadraments i la llum queden fixats, i s'erigeixen les «ciutats de postal».

De l'època republicana en tenim alguns exemples més, sempre escrits en català o en castellà. El 1919 el Centre Excursionista de Catalunya publicava una guia dels refugis d'Ulldeter (en una data imprecisa de principis de segle n'havia editat una dels Pirineus). El 1927 la Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona publica una guia de la Girona monumental. Aquell mateix any Francisco Font Baró, mestre nacional, compila una guia sobre Caldes de Malavella, que inclou tant aspectes patrimonials i de cultura popular com les cures d'aigua. L'any 1929 trobem dues obres més: una sobre Girona i les seves comarques (editada per l'Ajuntament de la capital) i una altra de la Costa Brava (promoguda per la *Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona*). L'any 1931 apareix una altra guia breu de Girona (només 18 pàgines) i tres anys més tard n'apareix una de Tossa de Mar, amb la particularitat d'incloure postals i estar escrita en tres idiomes. El text d'aquesta última versa, bàsicament, sobre el conjunt monumental de la vila: les restes romanes, especialment el mosaic.

Després de la Guerra Civil, el primer document equiparable a una guia turística apareix el 1943, de la mà de Martín Almagro, catedràtic d'universitat i director del *Museo Arqueológico de Barcelona i de Ampurias*. L'obra portava per títol *Ampurias. Guía de las Excavaciones*.

374. Galí Espelt, N. (2004). *Mirades turístiques a la ciutat. Anàlisi del comportament dels visitants del Barri Vell de Girona*. (tesi doctoral). Universitat de Girona.

En termes generals, als anys cinquanta i seixanta s'editaven directoris d'establiments d'allotjament, amb adreces i preus. Aquest tipus de documents es veuen com a instruments imprescindibles per al desenvolupament efectiu del turisme. Com hem anat veient, les guies escrites eren documents relativament llargs, pensats per ser útils durant períodes de temps prolongats. Per aquest motiu algunes vegades anaven acompanyades d'un fulletó amb les dades pràctiques al dia. Aquestes dades podien incloure un llistat d'allotjaments o de restaurants, transports disponibles...

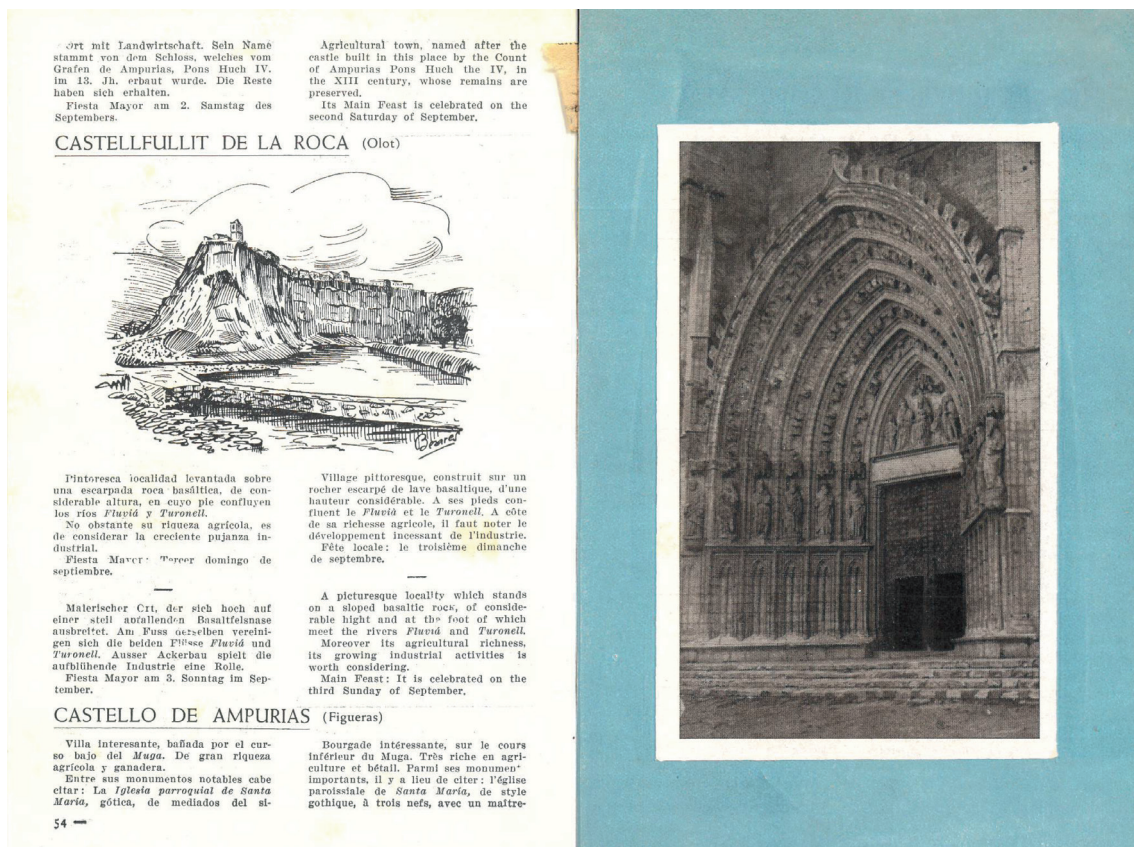
En aquest període, sovint el mateix personal que treballava en les estructures oficials de turisme era qui redactava i preparava continguts i imatges de les guies. En altres ocasions, eren les mateixes editorials privades les que escrivien demanant informacions concretes per complementar els seus volums. Era el personal tècnic dels ens públics (*Subsecretaría de Turismo* i altres vinculades al *Ministerio de Información y Turismo*) qui col·laborava no només proporcionant informació objectiva i contactes, sinó fent seleccions d'establiments que indubtablement s'havien de recomanar en aquestes publicacions.

L'any 1955, les conclusions del *V Pleno del Consejo Económico Sindical de Gerona* recullen la proposta d'editar una guia turística de la província de Girona on s'incloguessin els centres turístics, localitats i edificis artístics, i en la qual predominés la fotografia. Altres continguts havien de ser, evidentment, la planta turística, l'allotjament, els plànols de carreteres i altres serveis relacionats, com els tallers mecànics o les oficines de correus. Es preveia que tingués un breu glossari dels termes més habituals per al viatger en anglès, alemany, francès i italià.³⁷⁵ El 1957 ja es menciona una «*Guía Turística de la Provincia de Gerona*», editada per una casa comercial de Girona, no pas un ens públic o específicament de promoció.

Com a exemple de les publicacions d'aquest primer període turístic després de la Guerra Civil tenim a les mans la *Guía turística de Gerona y su Provincia*. Tot i que no hi consta l'autor, podem aventurar que es tracta d'una edició privada, ja que entre el text hi ha nombrosos anuncis. El dipòsit legal és de 1958 i l'exemplar del qual disposem té estampada la data 1959-1960, cinquena edició, per la qual cosa hem de suposar que fou un volum de gran èxit. Formalment, és una publicació de caire més contemporani, tant per l'estructura com per l'elevat nombre de mapes i plànols (desplegables) i fotografies en color.

Ràpidament es nota que el document està produït en un moment en què la zona rep un volum elevat de turisme internacional. Els textos es troben escrits primer en castellà, després en francès, alemany i anglès, en aquest ordre. El volum comença amb 44 pàgines dedicades als serveis i informació pràctica: advertències generals, taxes i serveis, advertències per als usuaris d'automòbil, hotels, tarifes postals, import de la pòlissa de turisme (taxa en l'allotjament), línies regulars d'autobús i una explicació (amb mapa) de la distribució de la província. La secció final de la guia, en comptes de dedicar-se a anuncis, recull la guia comercial, on es destaquen els sortidors oficials de carburants de la província.

375. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta redactada pel president de la Junta Provincial* (1956).

Guía turística de Gerona y su provincia (1958, 5a edició).

Pel que fa a la descripció dels atractius, se centra en cinc punts: la Costa Brava, Girona, Barcelona, Andorra i les festes majors. Les descripcions dels pobles de la Costa Brava són curtes, entre un i cinc paràgrafs, i destaquen bàsicament els encants naturals i l'aspecte feréstec de la costa.

Quan es refereix a Girona, inclou també tots els pobles del rerepaís i de l'interior, a més de repetir els de la costa. Es tracta d'una llista alfabètica amb una breu descripció. Per exemple, cita el municipi de la Pinya, al costat d'Olot, dient:

«...Población rural de carácter agropecuario. Pertenecen a la misma los caseríos de Serrat y San Juan de Bals. Fiesta Mayor: En 8 de septiembre».³⁷⁶

Curiosament, quan van acompanyats d'una fotografia, el peu ens descriu què és l'element que estem veient (moll de les pipes, *plaza mayor*, piscina), però no ens informa de la localitat on es troba. Poblacions com Girona o Figueres compten amb descripcions de diverses pàgines, amb fotografies d'elements destacats i plànols urbans amb quadrícula. Figueres ocupa un total de vuit pàgines, incloent tots els idiomes, fotografies, dibuixos i anuncis intercalats. En destaquen la rambla Sara Jordà i la zona comercial, el Museu de l'Empordà,

376. Autor desconegut (1959-60). *Guía turística de Gerona y su provincia*. Editat al carrer Ballesteries, 45.

el castell fortalesa de Sant Ferran i l'església parroquial. Aquesta secció descriptiva de tots els pobles de la província es clou amb una secció específicament dedicada als càmpings (que no figurava a l'apartat inicial de serveis).

A l'hora de descriure Barcelona es fa a través de llistes de serveis d'interès: allotjaments, restaurants, sales de festa, teatres, sales de concert, cinemes, places de toros, espais d'esports, agències de viatges, comerços (només consten els horaris normals d'obertura), consols, correus, canvi de moneda, oficines de turisme, esglésies, museus, biblioteques, sales d'exposició d'art, estacions de ferrocarril, camps d'aviació, companyies d'aviació, estacions marítimes i companyies de navegació.

Andorra, en canvi, s'explica en unes escasses quatre pàgines, incloent fotografia del paisatge muntanyós i il·lustracions d'esglésies romàniques. Se n'exalten la natura, els costums, que poden remuntar-se a la prehistòria (segons la guia), i l'activitat comercial. L'última part correspon a un calendari, per mesos, amb les principals festes majors de les comarques gironines.

La primavera de 1964 els directors de *Le Guide de la Neige* remetien qüestionaris als CIT de la Molina i Núria per tal d'incloure aquestes estacions a la seva guia. S'hi inclouen informacions com nom de l'estació, altura, nombre d'habitants, regió; Sindicat d'Iniciativa i nom del director, telèfon; serveis de l'estació: metge, clínica, hospital, farmàcia, dentista, massatgista, banc, església, saló de te, dancings, cabarets, cinema permanent, magazine d'esport; punts d'accés (carreteres, estacions de tren, aeròdroms, aparcaments de cotxes i caravanes; poble proper; remuntadors amb l'altura on es trobaven i desnivells; característiques de les pistes, excursions amb esquís, esquí de primavera; mesos d'obertura; pensions i hotels (amb detalls de serveis i preu). I, finalment, llocs d'interès turístic de l'entorn.

El 1966, les guies Shell i *Automobile Association of Great Britain* van sol·licitar una selecció d'hotels i restaurants a la província. La tria del delegat provincial en aquell moment va incloure:

- Allotjaments: Hotel President, Motel Ampurdán, Hotel Durán (Figueres); Hotel Monterrey, Hotel Excelsior (Lloret de Mar); Parador Nacional, Hotel Aiguablava, Hotel Cap Sa Sal (Begur); Hostal de la Gavina (s'Agaró); Hotel Pop Coronat (Blanes); Hotel Trias (Palamós); Chalet del Golf (Puigcerdà).
- Restaurants: La Granota (Sils); Restaurante Duran (el Pertús – la Jonquera); Restaurante Mas Carles (Palafrugell).

El març de 1966 el subsecretari de *Turismo* dirigia una carta als establiments d'allotjament de la província per tal de conèixer la seva voluntat d'implicació en el programa de turisme social que s'havia endegat. Concretament, se'ls demanava que oferissin un preu i unes condicions especials a les persones que estiguessin en possessió del *Carnet de Turismo Social*, el *Carnet de Educación y Descanso*, SEU o *Delegación Nacional de Juventudes*.³⁷⁷

A partir del llistat d'establiments que manifestessin la seva voluntat d'adhesió, i amb les reduccions comunicades, s'editaria una guia d'hotels i pensions. Aquesta havia de servir per cobrir la forta demanda d'allotjaments econòmics que les *Residencias y Ciudades familiares de vacaciones* existents no podien cobrir, en vista de la gran demanda existent.

La contrapartida a aquestes reduccions en el preu seria l'important contingent turístic mogut per *Educación y Descanso*, a través dels grups d'empresa, la *Delegación Nacional de Juventudes* i el SEU, que proporcionaria un major grau d'ocupació durant tot l'any.

El novembre de 1967, la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* havia entrat en negociacions amb una editorial anglesa per a l'elaboració d'una guia sobre la Costa Brava. L'any següent, demanava fotografies en blanc i negre (18 x 24 cm) per a l'edició de la *Guía del Pirineo*.³⁷⁸

Durant les dècades de 1960 i 1970 els ens públics de turisme s'havien proposat compilar guies hoteleres. S'escrivien als CIT per obtenir els censos d'allotjament i es dirigien al *Sindicato Provincial de Hostelería* per obtenir el llistat de restaurants. Existia una demanda exterior d'informació hotelera i de restauració que es complementa a través de carta. Les guies impreses no eren tan efímeres com les actuals, però així com el discurs històric i artístic era pràcticament invariable, el de l'oferta de restauració creixia en els anys del *boom* en gran manera i es feia més difícil ser objectiu. De tota manera, responien a les sol·licituds, com la formulada per les Guies Polyglott de Munic el 1977 i 1978.

El 10 de juny de 1978 l'Oficina de Turisme de Girona rebia una carta de l'ANWB *Koninklijke Nederlandse Toeristenbond* (Associació Real Neerlandesa per al Turisme ANWB) en la qual s'informava de la pròxima edició d'una guia actualitzada d'Espanya que apareixeria l'any següent. L'edició anterior, segons la carta, era una de les guies més venudes de l'organització.³⁷⁹

Girona apareixeria en aquesta guia i per aquest motiu se sol·licitaven dades (bé a través de l'enviament de fullets, bé completant una enquesta), referents a curiositats locals, instal·lacions esportives, hotels, càmpings, restaurants, pesca amb canya, equitació i esdeveniments anuals. Així mateix, se sol·licitava informació específica sobre esports d'hivern. La mateixa carta especificava que la presència a la guia no tenia cap cost per a la ciutat.

L'empresa editorial Vicente Aransy Sierra, amb la seu principal a Mallorca i delegació a Girona (al carrer Joan Maragall, 17, segona planta), va iniciar la producció de les anomenades *Guías Industriales, Comerciales, Profesionales y Turísticas de las provincias de España*. El primer volum es referia a les Illes Balears i es va posar en circulació a finals de 1971. A principis de 1972 s'estava treballant en l'edició de la guia sobre la regió de Girona.³⁸⁰

378

379. AHG. Fons Informació i Turisme. Oficina de Turisme de Girona. *Carta de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond (Associació Real Neerlandesa per al Turisme ANWB)* (10 de juny de 1978).

380. Autor desconegut (1974). *Guía de Gerona y nomenclator de municipios: guía industrial, comercial, profesional y turística de la provincia de Gerona*. Edició Vicente Aransy Sierra.

La finalitat d'aquestes publicacions era fer evident la puixança industrial i comercial de la zona, a la vegada que servien de font d'informació per als clients i industrials. Es tractava d'exemplars relativament voluminosos (22 x 28 cm) i complets (unes 1.000-1.200 pàgines, de les quals 400 estaven dedicades a reportatges de municipis). S'emprava paper d'alta qualitat, sobretot en els apartats dedicats a municipis. Les fotografies, de vistes generals o parcials, monuments i indústries, podien ser en color o en blanc i negre. Entre els continguts s'inclouïa una relació exhaustiva de la indústria, el comerç i les professions per ordre alfabètic.

El pressupost total per a l'elaboració d'una d'aquestes guies era de 9.087.000 de pessetes, 200.000 de les quals corresponien al cost dels exemplars gratuïts per a organismes oficials (cambres de comerç, oficines de turisme, agències de viatges i turoperadors, empreses dedicades a l'exportació i la importació i industrials d'especial interès, etc., tant nacionals com europeus i dels Estats Units). Per tal de poder incrementar aquesta quantitat, el 1972 es demanava una subvenció al ministre d'*Información y Turismo*, que era el president de la Junta Central d'*Información, Turismo y Educación Popular* (JCITE).

També el Touring Club italià s'havia posat en contacte amb la *Dirección General de Promoción del Turismo*, des d'on la comunicació s'havia reenviat a la *Delegación del MIT* a Girona per sol·licitar dos plànols de la capital (a escala 1/5.000 i 1/10.000) per editar un nou volum de la seva col·lecció *Guída d'Europa* dedicat a Espanya. Des de Madrid se subratllava l'interès de figurar en aquesta guia.

L'any 1967 la companyia anglesa Ward Lock & Co. Limited estava editant una guia turística de la Costa Brava (els temes de la qual eren Portlligat, Sant Antoni de Calonge, Sant Feliu de Guíxols i els Jardins de Santa Clotilde), per a la qual va sol·licitar a la *Dirección General de Promoción del Turismo* fotografies dels Jardins de Santa Clotilde.³⁸¹

Entre 1960 i 1970 el MIT va editar *Vacaciones en Casas de Labranza* i la guia d'allotjaments per al *turismo social*. El novembre de 1970 es preparava la reedició de la *Guía Turística del Pirineo*, amb algunes modificacions: la nova pista d'accés a la Molina (en un estat de construcció molt avançat) i noves instal·lacions mecàniques per remuntar les pistes (telecadieres, teleesquís, telecabines). Pel que fa als accessos, calia mencionar com a molt important el tram d'autopista entre Barcelona i Maçanet de la Selva. Així mateix, convenia ressaltar millor alguns accessos en els plànols inclosos a la guia.

El 1970, el *Centro de Iniciativas y Turismo* de Besalú editava una guia del poble, en la qual s'esmenten la col·legiata de Santa Maria, l'església de Sant Vicenç, el monestir de Sant Pere, l'església de Sant Julià, el pont vell, la Miqvé, els pòrtics del carrer Tallaferro, la casa dels Cornellà, la Casa de la Cúria, les cases dels Sants Romans i el call.

381. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Ward Lock & Co. Limited a la Dirección General de Promoción del Turismo* (1967).

3.4. MATERIALS EFÍMERS

«(...) y en general toda clase de propaganda dedicada a valorar al máximo nuestra riqueza paisajística y hotelera, dedicada a la orientación del turista que nos visita y atracción del extranjero interesado en cualquiera de los alicientes turísticos que la Provincia presenta».³⁸²

Els materials impresos van ser el vehicle preferent de comunicació entre oferta i demanda durant el segle XIX i gairebé tot el XX. Fins i tot avui dia se'ls reconeix la importància (i es continuen editant). Vidal-Casellas (2005)³⁸³ estudia el cas de la revista *Barcelona Atracció*, editada a principis del segle XX, que, des de la capital catalana, es distribuïa a una xarxa de delegats arreu del món que la utilitzaven per donar a conèixer les belleses de Catalunya als seus cercles socials. Aquesta és sens dubte una de les formes de difusió més eficaces de les quals tenim coneixement en aquella època.

Desconeixem els canals de circulació de cartells, fullets, plànols i materials similars, més enllà de les fires internacionals i la distribució *in situ*. És a dir, una vegada eren a les terres gironines, un allotjament, una oficina d'informació o un restaurant podien proporcionar la informació d'altres llocs propers.

El procés de producció d'aquests materials, especialment el dels cartells, implicava un nombre considerable de persones, incloent artistes gràfics. Són ja coneguts els cartells fets per Ramon Casas o Joan Miró, per exemple. Els concursos de cartells eren habituals en l'àmbit turístic. Tècnicament, els canvis i les millores en els procediments d'impressió que van suposar tècniques noves com la litografia van permetre fer tirades més llargues i més barates.

a) Les fonts

Malgrat els valors artístics, documentals o històrics que se'ls pugui atribuir actualment, els cartells eren elements produïts per ser efímers: complien la seva funció propagandística i deixaven de tenir utilitat. Fets de materials i amb procediments relativament barats, solien tenir una vida efímera, com els fullets i plànols. Per aquesta valoració de document efímer, sense valor intrínsec, durant dècades no hi va haver consciència del valor de la seva preservació. No cal dir, doncs, que si per un costat són part substancial de la història de la promoció turística, per l'altre és difícil poder fer estimacions realistes sobre el volum de materials produïts, entre ens públics i privats, i de la proporció ens n'ha arribat. Fins i tot, al llarg de la història, rarament els mateixos editors dels materials n'han conservat còpies. Sovint abordem aquesta qüestió a partir de referències documentals, sense poder veure o llegir com va ser el producte final.

382. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria explicativa del pressupost de la Junta Provincial de Informació, Turismo y Educación Popular de Gerona* (1958).

383. <https://www.tdx.cat/handle/10803/7842>

Josep Perpiñà. Cartell Costa Brava 1971.

També cal esmentar que fins temps ben recents la història del turisme no havia estat un camp d'estudi seriós i, encara ara, sol fer-se a partir de fonts secundàries, més que no pas de material veritablement històric que permeti trencar esquemes tinguts per evidents. En aquest sentit s'ha de remarcar el valor de les investigacions fetes pels recercadors esmentats al llarg d'aquest treball i d'altres que depassen el nostre àmbit. No només això: acadèmicament el turisme encara avui no és una matèria de coneixement plenament reconeguda, de tal manera que els documents custodiats per arxius o biblioteques no sempre tenen en compte aquesta etiqueta («turisme») en l'ordenació dels seus materials. Gràcies als treballs fets en els darrers anys, aquesta condició es va optimitzant a poc a poc (per exemple, quan es digitalitzen materials, s'inclou «turisme» com a paraula clau) i és menys necessari examinar tot tipus de fons, amb l'esperança que incloguin algun tipus de document que sigui d'interès per a la investigació turística.

Malgrat aquestes dificultats d'arrel, els arxius públics i els col·leccionistes privats han fet una tasca de conservació molt notòria que ens permet fer-nos una idea de com es materialitzaven les idees de promoció del territori que hem vist al primer apartat d'aquest treball.

En els darrers anys hi ha diversos projectes que hem de destacar. Cronològicament, el primer fou *Imatge i Destí. Cartells Turístics de les Comarques Gironines*,³⁸⁴ una investigació (divulgada a través d'una exposició) comissariada per Antoni Monturiol i Dolors Vidal, i materialitzada pel Museu d'Art de Girona l'any 2003. En aquest cas la recerca de documents (cartells) es va estructurar per comarques, no per marques turístiques, per evitar donar més pes a uns territoris que a uns altres. En aquest cas fou clau la col·laboració dels arxius i arxivers de les comarques gironines, tant locals com comarcals, que amb motiu de l'ocasió van regirar els seus fons per trobar cartells de propaganda turística. També es va poder comptar amb la col·laboració d'algunes institucions (bàsicament, el Centre Excursionista de Catalunya, l'Institut de Estudios Turísticos, el Bisbat de Girona, el Museu del Joguet i la Generalitat de Catalunya) i alguns col·leccionistes privats.

	Costa Brava					Pirineu		
	Alt Empordà	Baix Empordà	Gironès	Pla de l'Estany	La Selva	Cerdanya	La Garrotxa	El Ripollès
s. XIX	0	0	0	0	0	1	0	0
1900 - 1936	3	4	4	1	3	15	13	14
1937 - 1979	8	23	5	10	19	20	9	2

384

En la catalogació al final del catàleg de l'exposició apareix el llistat en imatges dels cartells localitzats. La taula anterior en resumeix el nombre per comarques, fins a 1979, tenint en compte que alguns, que es podrien situar cronològicament pel seu aspecte estètic, no s'han inclòs perquè al catàleg no tenen un any concret assignat.

Així, en total tenim un compendi de 154 elements, 118 dels quals corresponen a la Costa Brava (Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès, Pla de l'Estany, la Selva) i 74, al Pirineu (Cerdanya, Garrotxa, Ripollès), com a distribució per marques turístiques. Veiem que amb el temps el nombre de cartells produïts va en augment (o potser se n'han conservat més). També crida l'atenció el fet que, aparentment, a la marca turística Pirineus es va començar a produir una quantitat més gran de cartells, més aviat, i de molta qualitat visual. De nou, això pot ser una mera aparença inferida de dades parcials, ja que no tenim manera de saber quina va ser la producció real. Una altra possibilitat és que la promoció d'aquests territoris es fes preferiblement amb mitjans diferents dels cartells, com les revistes, opuscles, diaris i afins.

El 2010 es va completar un projecte més ambiciós, dirigit pels mateixos comissaris, per encàrrec del Patronat de Turisme Costa Brava - Girona. Amb el títol «Imatge Gràfica de la Costa Brava», aquesta investigació va comportar la cerca exhaustiva dels fons de tots els arxius locals i comarcals de la Costa Brava i va recopilar tot tipus de material promocional: targetes, revistes, postals, plànols, mapes, llibres i llibrets, petites guies, fulletons, *flyers*, diaris, adhesius, banderoles, ventalls, segells de correus i cartells. En total, es van inventariar fins a 2.032 objectes.

Tot i que es tracta d'un estudi encara no publicat, es va fer una selecció dels materials, pensant en quins podien tenir, almenys en un primer moment, major interès documental. Es van eliminar materials promocionals com ventalls, adhesius i banderoles. La selecció, en total, consta de 756 objectes. Si la tallem el 1979, en queden 189.

	Cartells	Fulletons	Guies	Revistes, periòdics	Plànols	Altres
s. XIX	1	0	0	1	0	0
1900 - 1936	4	6	0	5	0	1
1937 - 1979	71	73	2	20	2	3

Recordem que aquest projecte recull tan sols els materials referents a la Costa Brava, i per aquest motiu es van investigar només els arxius locals i comarcals d'aquesta zona (amb algunes col·leccions privades). A banda dels cartells, veiem que els fulletons i les revistes van ser materials importants, presents des dels inicis de la promoció turística. També trobem les petites guies, els àlbums que servien tant d'informació com de record i altres elements semblants.

Els arxius amb els quals s'ha col·laborat en aquests projectes de recerca anteriors al que tenim entre mans són: Arxiu Històric de Girona, Servei Municipal d'Arxiu de Lloret de Mar, Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal d'Empordà, Arxiu Comarcal de Figueres, Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, Arxiu Municipal de Castell Platja d'Aro, Arxiu Municipal de Palafrugell, Servei d'Arxiu Municipal de Palamós, Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà, Museu Comarcal de la Garrotxa, Arxiu Municipal d'Olot, Arxiu Històric (Municipal) de Girona, Arxiu Municipal de Salt, Arxiu Històric Comarcal de Banyoles, Arxiu Històric Comarcal de Ripoll, Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, Arxiu Municipal de Blanes, Arxiu Municipal de Tossa de Mar, Biblioteca - Arxiu Palau de Peralada, Arxiu Municipal de Llançà, Arxiu Comarcal de la Selva, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, Arxiu Municipal de Roses, Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries, Arxiu Municipal de Sant Pere Pescador, Arxiu Històric de l'Escala, Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí, Arxiu Municipal de Begur i Arxiu Municipal de Calonge i Sant Antoni.

A banda de tenir en compte els projectes previs, altra documentació d'arxiu i algunes monografies específiques, per a la realització d'aquest treball s'han tingut en compte els cartells

i fullets turístics conservats al fons del Dipòsit Legal de Girona. Com que es tracta d'un fons encara no estudiat des de la perspectiva turística, passem a resumir-ne aquí el contingut.

El primer que cal dir en relació amb els fullets és que el concepte no es refereix només a fulletons (díptics, tríptics i similars), sinó que inclou formats com programes de mà i altres tipus de llibrets breus. Per aquest motiu, per exemple, hi hem fet constar la paraula «guia», tot i no tractar-se estrictament d'una guia turística, sinó de publicacions amb llistats d'establiments, llibres breus o similars. També hi ha petits àlbums de fotografies o, fins i tot, publicacions d'estatuts.

En total, se'n van comptabilitzar 738 que tenen a veure d'alguna manera amb el fenomen turístic. D'aquests, 143 corresponen al període estudiat aquí. Això correspon a un 19,37 %, percentatge

Portada de la revista *Il·lustració Catalana*, edició d'agost de 1905. Documentació del projecte inèdit «Imatge Gràfica de la Costa Brava».

que coincideix amb l'observació que fèiem anteriorment: amb el pas del temps s'ha anat incrementant la consciència de la importància de conservar materials efímers.

Subcategoria	Segle XIX	Primer terç segle XX (1900 - 1936)	Època franquista (1937 - 1979)
Àlbum		3	1
Almanac	2		
Article			2
Catàleg	1	1	1
Estatuts			4
Fulletó			2
Guia		6	17
Guia comercial		1	
Guia de pesca		1	
Guia hotelera		1	
Llibret, llibre breu	1	14	26
Mapa			2
Monografia	1		
Plànol			7
Postal		45	
Programa de mà			1
Recopilació			1
Revista			1
Transcripció	1		

Pel que fa als cartells, si tenim en compte els que fan referència a destinacions, clubs nocturns, excursions i festes majors i esdeveniments similars (com els aplecs de la sardana), se'n van comptabilitzar 2.473. Com que parlem estrictament de turisme, decidim eliminar esdeveniments que són primàriament d'interès per a les persones del lloc. Aquest criteri, juntament amb la limitació de data a 1979, ens deixa un corpus de 112 cartells pertinents. El primer document del qual tenim data és de 1959. Per tant, en aquest cas els registres ens donaran informació tan sols de l'època franquista.

Dècada	Marca turística	
	Costa Brava	Pirineus
1950-1959	1	0
1960-1969	23	4
1970-1979	74	10

Probablement durant els 30 anys recollits a la taula anterior es van produir molts més cartells turístics, però les xifres ens poden resultar indicatives de les proporcions. El nombre de cartells va augmentant amb el pas del temps; això ens fa pensar que cada vegada es dediquen més esforços a la promoció. Si mirem la relació entre el nombre de cartells que fan referència a la Costa Brava (que inclou també l'interior de la Selva i el Pla de l'Estany) i els del Pirineu, veiem que se'n van editar set vegades més referits a la franja litoral.

b) Materials efímers

L'any 1906 *L'Avenç* publicava una petita monografia sobre Sant Pere de Rodes escrita per l'arquitecte Antoni de Falguera, amb pròleg de Puig i Cadafalch. Això ja dona una idea de l'interès que hi havia a principis del segle xx per la difusió patrimonial a la població en general, vinculada als moviments de la Renaixença (que ja començava a quedar enrere) i als corrents modernista i noucentista de principis de segle.

L'Arxiu de la Casa Masó de Girona conserva quatre fullets editats per la Societat d'Atracció de Forasters de la ciutat. Malgrat que no estan datats, el text és una cita de la segona edició (1918) de l'obra *Terra de gestes i beutats. Girona*, escrita per Xavier Montsalvatge. Per tant, els podem ubicar posteriorment a aquest any. Aquesta obra tractava en clau poètica la imatge que alguns artistes de l'època havien copsat i projectat de la ciutat: Rafel Masó, Josep Carner i Santiago Rusiñol. Mirant-ne la contraportada sabem que l'oficina del Sindicat estava localitzada als baixos de la Casa de la Ciutat.

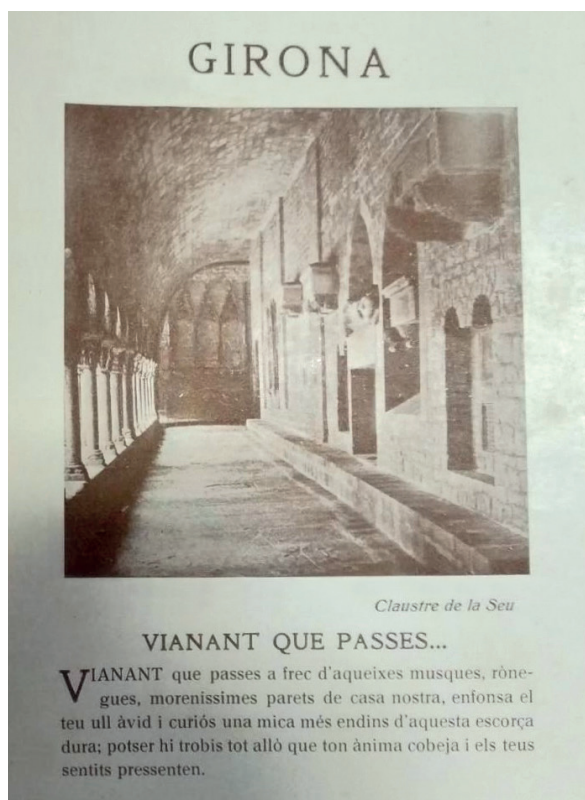
La SAF va editar un altre format de fullet, un díptic, però més allargat, amb unes proporcions pràcticament idèntiques a les dels fullets contemporanis. L'original, conservat a l'Arxiu Històric de Girona, està escrit en francès. A la portada hi destaca una fotografia (Sant Pere de Galligants) amb un text de situació a sota (principals poblacions a la rodalia, i

distàncies des de la frontera francesa).

La contraportada, dissenyada en horitzontal, està ocupada a parts iguals per una fotografia (vista panoràmica de la ciutat amb la muralla en primer terme) i un text que ressalta els principals llocs d'interès (monuments civils i religiosos).

La finalitat d'aquest opuscle és, però, eminentment pràctica. A l'interior hi ha un llistat dels hotels de la ciutat amb les seves tarifes (*Hotel de los Italianos, Hotel del Comercio, Hotel del Centro, Hotel Peninsular*). Seguidament hi ha un llistat de noms i adreces de cafès, bars, pastisseries, botigues, hostals i establiments diversos de comerç i serveis. Al final de la pàgina hi ha un destacat anunci del *Colegio de Las Escuelas Pías* d'Olot. El fullet es va imprimir a la Impremta Masó (carrer Ballesteries, Girona).

El 1925 es funda el Foment del Turisme de Puigcerdà, i des dels inicis que-

Fulletó turístic publicat per Atracció de Forasters. Sindicat d'iniciativa que conté el text "Vianant que passes..." publicat al llibre "Terra de gestes i de beutat" de Xavier Montsalvatge, 2na edició, 1918. Fundació Rafael Masó, Girona.

da patent la preocupació dels seus membres per desenvolupar el turisme com a activitat econòmica i cultural. Monturiol i Vidal (2019) recullen una altra preocupació de l'entitat: semblava que no hi havia artistes moderns disposats a fer bons cartells i que aquest artista ja havia preparat altres obres per a aquesta mateixa zona.³⁸⁵ Sabem que entre finals de la dècada de 1920 i l'any 1930 encarreguen un cartell de promoció a l'artista Josep M. Vidal Quadras. Tot i que no podem afirmar amb rotunditat haver localitzat l'obra definitiva, una recerca en curs (i encara inèdita) d'Antoni Monturiol apunta que la il·lustració de Vidal Quadras potser va ser finalment editada com a cartell pel Centre Excursionista de Catalunya.

Foment del Turisme de Puigcerdà formava part de la Federació de Turisme de Catalunya i Balears. Aquesta darrera va convocar un gran concurs de cartells el 1933, que n'incloïa de centrats en Puigcerdà. El guanyador va ser Martí Bas, amb el lema «Neus de Cerdanya», i l'obra va passar a ser propietat de l'Ajuntament. Posteriorment, l'Ajuntament de Puigcerdà va adquirir el cartell «Primavera» per 250 pessetes de Borrell fill, i es manifesta la voluntat d'adquirir el que porta per lema «L'Estany». També s'insinua que un industrial de la vila vol adquirir el que porta per lema «Frontera», si el preu és raonable. Amb tot, que no haguem pogut trobar més referències d'aquestes obres fa pensar que no es van acabar editant. Precisament, el 1934 la premsa es qüestionava el sentit de participar en el concurs de cartells si finalment no s'editarien.³⁸⁶

Hi ha constància que l'Ajuntament de Girona feia una aportació de 500 pessetes en concepte de premi al millor cartell turístic que es presentés en aquest mateix concurs seguint el tema «Girona històrica i monumental». El 16 d'agost, una altra carta informava que s'havien presentat 32 cartells referents al tema de Girona, entre els quals el jurat havia decidit premiar el que duia per lema «Pàtina», obra de Martí Bas. A banda d'aquest premi, ofert per l'Ajuntament, la Federació d'Agències de Viatges d'Espanya s'havia ofert a adquirir un dels originals que es presentessin al concurs, a criteri del mateix jurat. En aquest cas, s'havia proposat «Atardecer», de Francesc Hernández Mora i centrat també en Girona.

La mateixa carta que informava dels cartells premiats prosseguia:

*«Dels dies 16 al 31 d'agost d'aquest mes tindrà lloc als soterranis de la plaça de Catalunya de nostra ciutat, l'exposició de tots els originals que han pres part en el concurs, i a la qual sereu expressament invitat [dirigint-se, de nou, a l'alcalde de Girona]».*³⁸⁷

Aquesta comunicació estava datada el 10 d'agost de 1933, i el segell d'entrada a l'Ajuntament de Girona ens marca el 16 del mateix mes. La invitació a l'exposició té registre d'entrada el mateix dia 16 (de fet, amb el número de registre anterior a la notificació del premi).

385. Monturiol, A. i Vidal, D. (2019). Els cartells turístics de la Cerdanya. *Querol. Revista Cultural de Cerdanya*, 24, p. 42-50.

386. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 61978. *Carta de la Federació de Turisme de Catalunya i Balears a l'Honorable senyor alcalde de l'Ajuntament de Girona* (29 de desembre de 1932).

387. AMGi. Fons de l'Ajuntament de Girona. Ref. 61979. *Carta de la Federació de turisme de Catalunya i Balears a l'Honorable senyor alcalde de l'Ajuntament de Girona* (10 d'agost de 1933).

Si fem un repàs als cartells referents a la zona pirenaica observem una clara tendència. Els cartells de principis de segle es fixen en la muntanya com a escenari dels esports d'hivern (esquí, polo) i com a desafiament (excursionisme, escalades). Això anava acompanyat dels còmodes refugis o dels grans hotels, que també apareixen en els cartells. Les millores en els transports, com la disponibilitat de diligències o de tren, també seran una de les banderes de la promoció turística. Tal com reflecteix l'article de Monturiol i Vidal (2019) citat abans, en aquesta època el Centre Excursionista de Catalunya serà un dels grans promotors de la zona pirenaica. Si bé aquesta faceta de turisme actiu no s'acaba de perdre mai, amb el temps, en època franquista i també després, es posarà en valor el paisatge de la muntanya: els seus perfils, el verd i el sector primari seran elements atractius. El mer gaudi estètic (lligat al tipisme i a la no menys problemàtica noció de «pintoresc») o activitats físiques de baixa intensitat, com passejar, seran activitats turístiques.

L'any 1929 Josep Ensesa, des de la urbanització de s'Agaró, dissenyava i imprimia fullets als tallers gràfics de Seix i Barral de Barcelona, en preparació de la Fira Internacional. Els pressupostos enviats per l'editorial mostren la voluntat d'imprimir al voltant de 50.000 fullets i, per als cartells, s'especifica que es farien en més d'un idioma. Es tracta d'una mostra més de la voluntat de promoció internacional que tenia Josep Ensesa ja des dels inicis de l'obra, juntament amb els seus contactes amb polítics i periodistes d'àmbit tant nacional com internacional.

El 1935 l'Oficina de Turisme de Catalunya obria una sucursal a Puigcerdà per facilitar informació als turistes. El fons fotogràfic Gabriel Casas i Galobardes (dins de l'Arxiu Nacional de Catalunya)³⁸⁸ guarda imatges de la inauguració del local, amb cartells turístics editats per la mateixa OTC o pel *Patronato Nacional de Turismo*.

Als anys trenta, Enric Moneny serà el gran cartellista del turisme a Catalunya. Treballa per al *Patronato Nacional de Turismo* i per a l'Oficina de Turisme de Catalunya.³⁸⁹ Amb aquesta darrera, va produir el primer cartell de la Costa Brava, i un dels primers de la promoció catalana, que el 2008, coincidint amb el centenari de la Costa Brava, va ser reeditat pel Patronat de Turisme Costa Brava - Girona.

Amb aquest darrer organisme, i vinculats a les terres gironines, Moneny va produir un volum considerable de cartells. Alguns exemples més poden ser:

- Cartell anunciador dels centres d'esports de neu del Pirineu català (la Vall de Núria, la Molina, Envalira, la Vall d'Aran i Rasos de Peguera).
- Cartell dedicat a Empúries, amb l'Esculapi.
- Cartell dedicat a Puigcerdà, amb un jugador de polo en primer terme i, al fons, la típica silueta del puig rematat pel campanar de l'església.

388. ANC. Fons fotogràfic Gabriel Casas i Galobardes. *Fotografies de la inauguració de l'Oficina de Turisme de Puigcerdà* (1935).

389. Cortés Vidal, J. (1963). *El artista decorador Enrique Moneny*. Editorial Raiclán.

ANC1-5-N-7917. Inauguració de l'Oficina de Turisme de Puigcerdà, inclosa al catàleg 75è Aniversari de l'Oficina de Turisme de Catalunya. Autors: Vidal-Casellas, D.; Monturiol i Sanés, A., editat per Turisme de Catalunya. <https://issuu.com/turismecat/docs/otc> – (Ca 1933-1934) <https://arxiusenllinia.cultura.gencat.cat/#/cercabasica/detallunitat/ANC1-5-N-7917>.

Val a dir que les ruïnes d'Empúries seran emblema de la promoció turística en tots els períodes. Durant la Segona República i la democràcia, amb l'estàtua d'Esculapi, i en època franquista amb la imatge dels mosaics.

Documentació del projecte inèdit Imatge Gràfica de la Costa Brava. Però, sobretot, Enric Moneny serà conegut com «l'artista de s'Agaró», i és que Josep Ensesa fou l'altre gran client de l'artista. Moneny dissenyava molts dels elements de propaganda de la urbanització de s'Agaró, inclosos els fulletons, els cartells i la *Revista de s'Agaró*. Dissenyava fins i tot una catifa.³⁹⁰ Josep Ensesa seguirà utilitzant l'estètica de Moneny també passada la Guerra Civil, de manera que, si a la majoria de destinacions el canvi de règim polític suposà un canvi dràstic de l'estètica, en el seu cas es va mantenir el caràcter del lloc. De fet, els últims números de la *Revista de s'Agaró* (publicats a la dècada dels setanta del segle passat) ja són en català.

El projecte «Imatge Gràfica de la Costa Brava» va permetre localitzar alguns números de l'antiga *Revista de s'Agaró*. Aquesta publicació fou fundada el 1935 pel mateix Josep Ensesa amb la voluntat de promocionar i recollir les activitats culturals que es duïen a terme a s'Agaró i la rodalia. Podem diferenciar dos grans períodes: fins a la Guerra Civil, i la sego-

390. «Una obra maestra de la tapicería». *La Vanguardia Española*, p. 14 (29 de novembre 1955).

Cartell Empúries. La Ciutat Grega de la Costa Brava. (1930). [Enric] Moneny. Col. Marc Martí. *Catàleg Imatge i Destí cartells turístics de les comarques gironines* (2003).

Cartell s'Agaró. Costa Brava. La plage fleurie. La ville embaumée. (1934). Enric Moneny. *Catàleg Soler y Llach. Carteles de época publicidad y cine. Catàleg Imatge i Destí cartells turístics de les comarques gironines* (2003).

na etapa, entre 1949 i 1974 (quan es publicava amb la traducció al francès i a l'anglès). El 2017 el Servei de Gestió Documental i Arxiu de l'Ajuntament de Castell - Platja d'Aro en va digitalitzar els 29 números, que es troben disponibles al portal de premsa històrica de la Generalitat de Catalunya.³⁹¹

Durant la recerca al voltant del 75è aniversari de l'Oficina de Turisme de Catalunya, Vidal-Casellas i Monturiol (2012) recuperen un cartell de Sant Hilari Sacalm editat el 1936 que ens serveix per fer-nos una idea de la imatge gràfica associada a l'estiueig, a l'imaginari d'una ruralitat bucòlica i al turisme vinculat a «anar a prendre les aigües».

El setembre de 2022 la periodista Marta Borraz³⁹² compilava en un article diverses fonts (amb preeminència dels estudis de Larrinaga) que expliquen com fins i tot abans d'acabar

391. Premsa digitalitzada. *Revista de s'Agaró* (1935-1974) Generalitat de Catalunya (31 de gener de 2023). <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/pub.vm?id=0001204942&year=1935&view=premsa&lang=ca>

392. Borraz, M. (27 de setembre de 2022). «Las rutas guiadas que Franco montó para legitimar la Guerra Civil ante los turistas». *ElDiario.es*. https://www.eldiario.es/sociedad/rutas-guiadas-franco-monto-legitimarse-turistas_130_9560636.html

la Guerra Civil, el 1938, el bàndol rebel havia començat a organitzar el *Servicio Nacional de Turismo*, sota la gestió de Serrano Suñer, que ofería paquets turístics per a estrangers amb finalitats de legitimació del nou règim a ulls del panorama internacional.

La dècada dels anys quaranta, la *Dirección General de Turismo* encarrega a Josep Morell una campanya de cartellisme estatal.³⁹³ Aquests nous cartells promouen *España* amb imatges de diversos punts de la geografia de l'Estat espanyol, amb el folklore i el tipisme andalús, sobretot. Poques persones saben que justament Morell, una persona que va viure molt temps a la Vall d'en Bas, va ser el creador i divulgador gràfic de l'imaginari de *Spain is different*.

A les taules anteriors, podíem observar que ens han arribat conservats més fulls i cartells de la franja litoral que de la resta de regions gironines. Per la documentació revisada, sembla que aquest biaix certament hauria existit. En el període posterior a la Guerra Civil, doncs, hi ha pocs exemplars de cartells turístics de les zones de muntanya. Sí que hi ha cartells dels campionats i competicions vinculats al món de la neu que es celebren a la Molina.

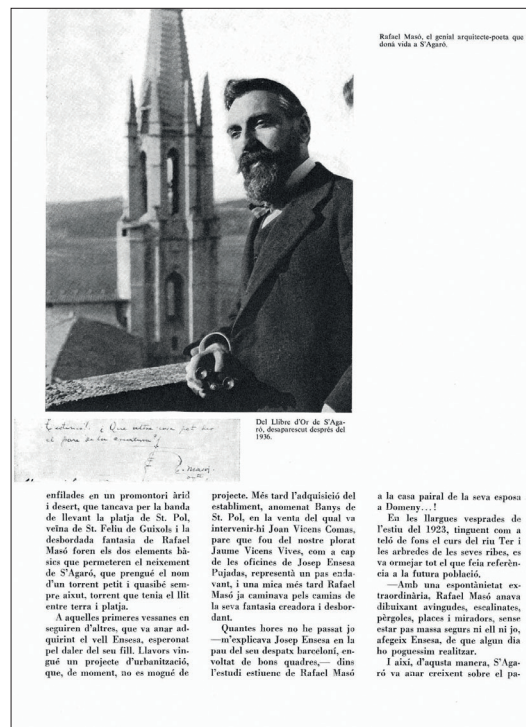
L'any 1953 es va convocar el primer concurs d'eslògans i cartells turístics després de la Guerra Civil del qual es té constància.³⁹⁴ S'establien bases diferenciades per a les dues modalitats, si bé en ambdós casos la participació estava oberta a tots els ciutadans espanyols o hispanoamericans, independentment del seu sexe. La creació d'un eslògan estava premiada amb 3.000 pessetes (primer premi), 1.500 pessetes (segon premi) i 500 pessetes (tercer premi); pel que fa al concurs de cartells, els imports eren de 15.000, 10.000 i 5.000 pessetes, respectivament. No es donaven restriccions ni especificacions sobre la temàtica de cap de les dues modalitats; es mencionava tan sols que el tema del cartell turístic havia d'adequar-se a «*España, país turístico*».

Cartell s'Agaró. Costa Brava. Sunny Winter Resort. (1945). [Enric] Moneu. Col. Marc Martí. *Catàleg Imatge i Destí cartells turístics de les comarques gironines* (2003).

393. Sala, J. (2001). «Els cartells de Morell, abans i després». *Revista de Girona*, 209, p. 11-12. https://omnia.udg.edu/discovery/fulldisplay?docid=cdi_csuc_raco_oai_raco_cat_article_112117&context=PC&vid=34CSUC_UDG:VU1&lang=ca&search_scope=MyInst_and_CI&adaptor=Primo%20Central&tab=Everything&query=any,contains,morell%20cartells

394. Ordre de 24 de març de 1953; BOE de 4 de maig de 1953.

Revista de s'Agaró, número 1. Premsa digitalitzada per la Generalitat de Catalunya. <https://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/viewer.vm?id=0001204943&page=1&search=&lang=ca&view=premsa>

A la dècada de 1950 és freqüent trobar correspondència demanant la reedició de fulletons d'informació sobre ciutats i zones turístiques, ja que era un material molt utilitzat a les oficines de turisme.³⁹⁵ Si agafem com a exemple la notícia que tenim de 1957, sabem que sobre la província de Girona existien els següents fulletons: *mapa Carreteras Michelin*, desplegable *Norte de España* (italià), desplegable *Rutas de España* (espanyol, francès, anglès, alemany); desplegable *Costa Brava* en italià i *Cataluña* en italià. Es reeditaven coses genèriques des de la Direcció General, com ara «*Where shall I go to in Spain*».

Val a dir que l'edició de fullets i materials similars obligava a recopilar dades de fonts diverses. No tan sols els censos d'establiments turístics, sinó que correspondència datada el 1959 inclou un qüestionari amb informació necessària per a l'edició d'un fullet sobre la Costa Brava. Les preguntes que s'hi inclouen són les següents:

- Nombre d'habitacions a cada poble.
- Longitud aproximada de les platges (que calgué calcular de forma aproximada sobre plànols) i qualitat de la sorra (molt fina, fina, de grava).
- Lloguer d'embarcacions: lloc i tipologia.
- Dates de les festes de cada lloc.
- Altres indicacions.
- Estació de ferrocarril, línies d'autobusos.

395. AHG. Fons Informació i Turisme.

Una mica més endavant, el 1963, l'administració turística central enviava un altre qüestionari per recopilar dades sobre cada província que, específicament, no es podia contestar remetent fulletons com s'acostumava a fer. Des del *Servicio de Información Turística* de Madrid es feia èmfasi en preparar les respostes específicament i per l'ordre indicat. El que no quedava clar era quin material es produiria a partir d'aquesta informació. Els apartats que es requerien eren els següents:

- Serveis d'autobusos d'interès turístic.
- Principals itineraris turístics de la província.
- Agències solvents per al lloguer de vehicles, xalets, bungalows, apartaments, etc. (capital i província).
- Agències solvents per al lloguer de cotxes sense xofer.
- Agències oficials de reparació de cotxes, indicant-ne les diferents especialitats.
- Correus, telègrafs i telèfons (adreces de la capital).
- Principals teatres, sales de concerts, *night-clubs*, etc. (capital i província).
- Principals sales d'exposicions.
- Museus més importants i col·leccions d'art.
- Universitats en les quals es fessin cursos per a estrangers, indicant-ne les dates.
- *Tablados* flamencs, *ventas*, *colmados* i locals típics.
- Restaurants típics o d'interès per al turista per les seves especialitats gastronòmiques.
- Clubs i societats esportives (capital i província).
- Gimnasos, hipòdroms, frontons, piscines, sales de bitlles i altres locals d'esports.
- Capelles de ritus no catòlic (capital i província).
- Albergos de joventut.
- Càmpings.
- Esports que poden practicar-se a la demarcació.
- Caça i pesca.
- Tancats/vedes nacionals de caça i pesca.
- Èpoques de curses de braus i places principals (capital i província).
- Festes populars i regionals de marcat sabor folklòric.
- Agències de viatges i sucursals.
- Tarifes de taxis.
- Adreces útils.
- Balnearis i estacions termals i les seves especialitats terapèutiques.
- Aeroports i línies aèries.
- Cambres de Comerç (capital i província).
- Centres culturals susceptibles d'interessar als estrangers.
- Cinemes en els quals es projectin pel·lícules en versió original.
- Quadre meteorològic de la província.
- Jardins botànics, aquaris i parcs zoològics.
- Antiquaris i botigues d'artesanía.
- Especialitats gastronòmiques de la regió.
- Vins.
- Temperatura de l'aigua del mar.
- Consolats i delegacions.

A banda d'aquests i de la resta que pogués editar la funció pública, existien tots aquells creats a mans privades. En un intent de controlar-los o com a mínim tenir-ne constància, el 1957 la *Dirección General de Turismo* (a través del *Negociado de Hostelería*) escrivia al delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* per demanar-li que remetés diversos exemplars de tots els fullets i publicacions de propaganda, i d'altres materials, com les etiquetes per a equipatges, que s'haguessin publicat. Una petició similar, amb finalitats documentalistes, es va donar l'any 1959.

*«Esta Dirección General, una vez más reitera la conveniencia de que todas las publicaciones turísticas que se editan en el país tengan un mínimo de calidad, y para ello pone a disposición de las diferentes entidades que editan folletos y carteles relacionados con el Turismo los Servicios técnicos de que se dispone en el Ministerio».*³⁹⁶

A partir de la dècada de 1960 algunes marques d'aliments, especialment aquells enfocats a un públic infantil o juvenil, comencen a incloure estampes amb il·lustracions i temàtiques diverses. Ítems col·leccionables que havien de fer augmentar les vendes. Un exemple de com aquest tipus d'iniciatives es vinculaven amb el turisme nacional, es va donar l'abril de 1971. L'Empresa Damel S.A. (productora de dolços i caramels) es va dirigir a la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* per tal d'aconseguir informació sobre els principals monuments arquitectònics de la geografia espanyola per tal d'editar la sèrie d'estampes «*Monumentos Españoles*». La petició es va remetre a la *Delegación de Bellas Artes*.

A finals d'aquesta mateixa dècada es van començar a editar «*calcomanies*» (que sembla que vindrien a ser els adhesius per a finestres i vidres en general). Vers 1969 se'n van fer de propaganda de Girona amb el lema «Girona tres vegades immortal» (sembla que en català), i es venien a les llibreries al preu de 25 o 30 pessetes.

Si bé no estrictament materials efimers, cal mencionar que en els mateixos anys algunes empreses van començar a mostrar un cert interès per editar llibres sobre cuina regional o estatal típica. Així, per exemple, Codorniu va publicar el llibre *El arte de la buena mesa*, un recopilatori d'articles literaris sobre gastronomia divulgats en la seva campanya publicitària de 1968. El 1969, l'editorial El Mueble es dirigia a la *Delegación Provincial del MIT* per aconseguir contactes amb entitats gastronòmiques i hotels de les comarques per a l'edició d'un llibre de cuina regional espanyola.

Les exposicions de cartells foren un mètode de promoció popular fins almenys a mitjans de la dècada de 1960. Per exemple, la *Spanish National Tourist Office* a Londres assenyala-va l'any 1964 la conveniència de buscar persones britàniques potencialment interessades a viatjar a la Costa Brava, a la zona centre i nord del país. Amb aquesta finalitat, s'havia celebrat una *Noche Española a Sheffield*, que, entre d'altres, incloïa una exposició de car-

396. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 165. *Carta del director general de la Dirección General de Promoción del Turismo al delegado provincial del MIT a Girona* (16 de gener de 1965).

tells de la Costa Brava. Aquest esdeveniment es va repetir a Manchester i estava planificat a Birmingham.

En la mateixa línia, entre el 18 i el 30 d'abril de 1966 va tenir lloc a Madrid la *I Asamblea Hispano-Luso-Americano-Filipina de Turismo*, a la qual anava associat un concurs de cartells anunciadors. En total, es van presentar més de 200 obres d'autors espanyols, iberoamericans, portuguesos i filipins. Sumant els premis, accèssits i reconeixements honorífics, es van distingir fins a 50 obres, que van estar exposades a la sala d'exposicions de l'Editora Nacional (Madrid), del 28 de desembre de 1965 al 10 de gener de 1966.

Un tercer exemple d'aquestes exposicions: la *Exposición Española de Turismo* a Brussel·les, dedicada a la Costa Brava, que l'any 1963 es va celebrar a Ixelles (Brussel·les) i Gant, organitzada per l'*Office National Espagnol du Tourisme* a Bèlgica. En total, aquesta operació va tenir un cost de 19.262 francs, 10.040 dels quals van ser assumits pel *Sindicato de Hostelería* de Girona, presidit per Ernesto Gusiné Ribas.

També en el plànol de col·laboració internacional és interessant la iniciativa de 1966: el mes de juny es va celebrar a Figueres una reunió amb personalitats espanyoles i franceses, denominada *Comisión Mixta de Trabajo*, per debatre sobre la Ruta del Romànic. El mes de febrer previ aquesta comissió s'havia reunit a la ciutat de Perpinyà.

L'objecte de la reunió era parlar de la possibilitat d'integrar la Ruta del Romànic que recorre el Rosselló amb la de les comarques gironines. Si bé no es va arribar a acords definitius, es va parlar de la possibilitat de senyalitzar la Ruta del Romànic a la banda catalana amb cartells indicadors de carretera molt similars als francesos (però adaptats a la legislació vigent pròpia) i de la confecció de fullets que fessin evident la complementarietat de totes dues rutes. El fullet de referència seria confeccionat i editat, en el cas espanyol, per la Diputació de Girona. No hem pogut saber si finalment es va editar. El que sí sabem és que el novembre de 1974 s'editava el fullet amb el programa de *Rutas Nacionales de Turismo*, que n'incloïa diverses que transcorrien per la província de Girona. Sense disposar del fulletó físic, només tenim la certesa de la *Ruta del Románico Catalán*, que el cinquè dia anava de Barcelona a Girona i Besalú (inicialment amb pernoctació a Vic, que també se suggeria que fos a Olot).

Recordem que també existien materials de promoció editats per ens privats en forma de revista. És per exemple el cas de la *Revista Jorba*, editada per Almacenes Jorba, possiblement amb la finalitat de distreure els clients mentre s'esperaven. El 1961 dedicava un número a Girona, amb articles sobre «Bosquejo histórico de Gerona», «La catedral», «Los museos gerundenses», «La iglesia de San Félix», «Gerona arqueológica y monumental» y «Ampurias», intercalats amb articles sobre moda.

El 7 d'octubre de 1968 la Delegación Provincial dirigeix una carta al CIT de Besalú perquè volen editar un fullet on aparegui la vila:

«(...) A estos efectos se precisa con la máxima urgencia posible una o dos diapositivas en color sobre el Puente de esa Villa de tamaño 6 x 6 y realizado con la debida calidad.

Revista Jorba, 1961, editada per Almacenes Jorba. Fons de la Casa de Cultura de Girona. F EG-222/21.

Al mismo tiempo encarezco la redacción de un texto, con una extensión aproximada de tres folios escritos a máquina, a dos espacios, en los que aparezcan los aspectos más interesantes de Besalú y su historia, una descripción resumida de sus monumentos más notables y otros aspectos que Vd. considere interesante influir en un folleto de esta naturaleza».³⁹⁷

Els CIT sovint demanaven subvencions a la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* per sufragar els costos d'edició dels fullets, organització d'esdeveniments i altres atribucions que els eren pròpies. Cal dir, però, que aquests ajuts no es concedien de forma automàtica i en algunes ocasions eren denegats, entenent que era competència del mateix centre local. A més, no era fàcil cobrar les subvencions concedides. Consten diverses reclamacions.

Valgui com a exemple un fullet editat l'any 1966 pel CIT de la Molina - Alp, per al qual sol·licitaven una subvenció de 9.000 pessetes a la mencionada *Delegación*. Aquesta quantitat representava tan sols un 5 % del valor total i s'havia demanat després de «no habiendo obtenido la ayuda material prometida por el Departamento correspondiente de este Ministerio».³⁹⁸

397. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Carta del delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo al Presidente del CIT Amigos de Besalú y su Condado* (7 d'octubre de 1968).

398. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Memòria del CIT La Molina-Alp de 1966* (1966).

El desembre de 1963, es comunicava a les *Delegaciones Provinciales* la intenció de la *Dirección General de Promoción del Turismo* de convocar un *Concurso Exposición Nacional de Carteles anunciadores de la Semana Santa*. Aquest constaria de dues fases: una de local o provincial (assumida pels ajuntaments i organismes provincials) i una altra d'estatal (organitzada i patrocinada per la *Subsecretaría de Turismo*, amb la participació dels ajuntaments i organismes locals i provincials). Els premis serien idèntics als de la convocatòria anterior (15.000, 10.000 i 5.000 pessetes per al primer, segon i tercer classificats, respectivament). Els cartells premiats en l'edició anual podien ser editats per la *Subsecretaría de Turismo* o els ens locals i provincials.³⁹⁹

Més enllà d'aquest concurs, cal mencionar el cas de Girona, on la Setmana Santa s'havia promocionat com a atractiu turístic ja tot just acabada la guerra. Com veurem més endavant, era un dels factors que afectaven el funcionament de la frontera.

La iniciativa «*El Calendario Turístico*», durant com a mínim 1967 i 1968 (i correspondència del 1969), pretenia ser una tipologia d'agenda que informés el turista dels atractius del patrimoni intangible que es desenvolupaven a les diverses localitats. Des de la DPMIT es van enviar cartes sol·licitant a tots els ajuntaments que omplissin un qüestionari tipus. No hem pogut trobar cap d'aquests calendaris. L'objectiu d'aquesta iniciativa és interessant en el sentit que qualsevol turista que estigués en contacte amb qualsevol tipus d'establiment podria veure què i on hi hauria celebracions en els dies de les seves vacances. Entre els pobles s'inclouien no tan sols aquells de més renom turístic, sinó d'altres com ara Vilanova de la Muga, Llers, Saus, Vilallobent, Colomers, Viladonja, Ripoll, Maçanet de la Selva, Breda, Fontanilles, Riudarenes i Biure.

El model de qüestionari que es feia arribar als ajuntaments demanava les següents dades: nom de la localitat, província, dates, altura sobre el nivell del mar, distància de Girona (com a capital), monuments i recursos turístics en general, caça i pesca, allotjaments, i breu descripció de cadascuna de les fires o festes.

Alguns, com el de Viladonja, afirmaven en la carta de resposta:

*«Tengo el honor de acompañar a V. S. el Cuestionario debidamente rellenado, para el CALENDARIO TURÍSTICO, 1968, que, como puede observarse, no tiene ningún atrayente para el turismo».*⁴⁰⁰

Si bé el litoral era indiscutiblement la destinació turística per excel·lència, hi havia una certa voluntat de diversificar l'oferta d'entreteniment per als visitants. Un exemple d'aquest tipus de publicacions, aquesta vegada endegat a iniciativa de la *Dirección General de Promoción del Turismo*, fou el volum *España Legendaria*, en el qual es començava a treballar el desembre de 1965 i havia d'estar enllestit la tardor de l'any següent, en un format similar

399. AHG. Fons Informació i Turisme. Dirección General de Promoción de Turismo. *Carta a las Juntas Generales convocant un Concurso Exposición Nacional de Carteles anunciadores de la Semana Santa* (desembre de 1963).

400. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78.5695. *Resposta de l'Alcalde de Viladonja* (1969).

al *Calendario Turístico 1966*. Una vegada més, se sol·licitava la col·laboració del delegat provincial per tal de:

«Iniciar una nueva publicación que tenga por tema la recopilación de leyendas; milagros; historias de demonios o encantamientos; costumbres olvidadas o muy poco practicadas; relatos antiguos; letras de canciones Populares interesantes; costumbres de nacimiento, boda o muerte; paisajes de especial curiosidad enlazados a creencias antiguas o historias maravillosas y en general una amplia documentación de sabor típico.

(...)

*Le rogamos no tema extenderse en su contestación, pues todo el material que nos envíe será, en este caso, desconocido, por tratarse de un tema que no ha sido apenas objeto de estudio. No dude, tampoco, en hablar con los viejos de la población, que son los que pueden recordar antiguas costumbres ya desaparecidas».*⁴⁰¹

És interessant veure com es remarca, en la correspondència, la novetat d'aquesta publicació, tant en la recollida documental com en la seva utilitat per dotar d'una oferta més variada les zones turístiques i desenvolupar-ne de noves. Resulta obvi que des de finals del segle XIX i principis del XX ja s'havien recopilat materials molt similars, a Catalunya, a través sobretot de Joan Amades (*Costumari Català*, 1956)⁴⁰² i, en l'àmbit espanyol, de José Xandri Pich (*España Legendaria*, publicat el 1934).⁴⁰³

La mateixa carta recollia un llistat de pobles, als quals calia enviar una sol·licitud de col·laboració en el projecte: Arbúcies, Banyoles, Besalú, Blanes, Cadaqués, Caldes de Malavella, Calonge, Camprodon, Castell d'Aro, l'Escala, Figueres, Girona, Llançà, Lloret de Mar, la Molina, Núria, Olot, Palafrugell, Palamós, Platja d'Aro, Portbou, el Port de la Selva, Puigcerdà, Ribes de Freser, Ripoll, Roses, Sant Feliu de Guíxols, Sant Hilari Sacalm, Sant Joan de les Abadesses, Santa Coloma de Farners, Torroella de Montgrí, Tossa de Mar, Verges i Viladrau.

Conscients de l'atractiu i l'interès turístic dels llocs patrimonials, el mes de novembre de 1963 la *Dirección General de Promoción del Turismo* enviava cartes als *delegados provinciales* del MIT a les diferents províncies indicant-los la conveniència de posar-se en contacte amb els gestors dels equipaments i llocs historicoartístics d'interès turístic en relació amb les entrades. Atesa la gran afluència de visitants a museus i monuments (d'acord amb les paraules de la mateixa *Dirección General*), es considerava que podria ser una mesura eficaç que aquestes entrades incloguessin una fotografia, dibuix o disseny, juntament amb una petita ressenya explicativa en castellà, francès i anglès. Possiblement un dels primers centres que ho va aplicar fou el monestir de Santa Maria de Ripoll, que estava sota la ges-

401. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo a Girona* (1 de desembre de 1965).

402

403

tió de l'arxipreste (novembre de 1964). Hi ha exemples de les entrades per incloure com a fotografia. Fons Informació i Turisme, 164.⁴⁰⁴

Un telegrama enviat probablement el 1971 parla d'uns esbossos per a un cartell que havia de realitzar Dalí i que s'enviaven per Iberia,⁴⁰⁵ i que calia enviar el més ràpidament possible a Port-Lligat.

L'any 1972 el CIT de Sant Joan de les Abadesses sol·licitava una subvenció al MIT per editar un fullet turístic. L'estructura seria l'habitual: fotografies, text i plànols, distàncies a les ciutats properes més importants i traducció a l'anglès i al francès. En la memòria, es detallava el tipus de paper (Printomat de 120 grams), de mides 21,05 x 10,5 cm (pegat), per tal de facilitar-ne l'enviament dins dels sobres estàndard, i la tipografia (folio, cos nou, fina i seminegra).

Pel que fa al text, es posaria de rellevància la dimensió històrica de la vila, sobretot des de la perspectiva eclesiàstica i nobiliària. Com a monuments, es destacaria en primer lloc el monestir (Monument Nacional), el Santíssim Misteri, el claustre, el palau de l'abadia, l'església de Sant Pol, la imatge i el retaule de Santa Maria la Blanca i la capella dels Dolors. Se suggeririen excursions pels entorns (fonts, capelles, ermites), i es feia referència al folklore: festa major i aplec de Sant Antoni.

Fullet «*Gerona-datos informativos*» (1974): editat pel *Ministerio de Información y Turismo*. Era un fullet molt simple, en format díptic. A l'exterior, de color pla verd fosc, s'hi podia veure un mapa de la província amb els principals punts d'interès, tant de la costa com de l'interior. A dins, la meitat esquerra mostrava una imatge (en aquest cas, el telefèric d'una estació d'esquí) i la meitat dreta, un breu text genèric sobre la província:

«GERONA, capital de su provincia, con larga y gloriosa historia y valiosos monumentos. Por estas consideraciones recientemente el Gobierno de la Nación le ha conferido la denominación de Ciudad Monumental y Artística. Se encuentra a 34 kilómetros de la Costa Brava; a 66 de la frontera francesa, por La Junquera, y a 100 kilómetros de Barcelona. Está situada a 70 metros de altitud sobre el nivel del mar y cuenta con una población de 47.911 habitantes de derecho».⁴⁰⁶

Hi ha també registres de casos en què els municipis sentien (o comprovaven) que no apareixien degudament en els materials de propaganda. Aquestes protestes se succeïen en un període en el qual per inèrcia es continuaven promocionant els llocs clàssics des de feia dècades. Probablement el MIT no era conscient del creixement real d'aquests altres municipis i del pes turístic que anaven adquirint.

404. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta de la Dirección General de Turismo* (novembre de 1964).

405. AHG. Fons Informació i Turisme. *Telegrama referent als esbossos de Dalí pel cartell publicitari* (1971).

406. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 81. *Ministerio de Información y Turismo. Fullet Datos Informativos-Gerona* (1974).

Així, el 1974 l'Ajuntament de Calonge i Sant Antoni fa una protesta per no haver-los asse-
nyalat en el mapa dels atractius de la província:

*«Adjunto remito a V. I. un ejemplar del Folleto GERONA-Datos Informativos, editado por el Ministerio de Información y Turismo, ante el que este Ayuntamiento debe elevar la más enérgica protesta por la incalificable marginación de los dos núcleos turísticos de Calonge y San Antonio en el mapa descriptivo de la contraportada. Dios guarde a V. I. muchos años».*⁴⁰⁷

407. AHG. Fons Informació i Turisme. *Protesta de l'alcalde de Calonge i Sant Antoni referent al fullet de Gerona Turismo* (2 de desembre de 1974).

3.5. OFICINES D'INFORMACIÓ I TURISME

En l'etapa republicana, la Generalitat de Catalunya signa un conveni amb el *Patronato Nacional de Turismo* el primer de juny de 1932. D'aquesta manera, el govern català rep la gestió de les oficines d'informació turística de Portbou, la Jonquera, Puigcerdà, Girona, Tarragona i Barcelona. Aquestes eren les oficines oficials, sis de les quals es trobaven a les comarques de Girona. Això ens dimensiona la importància que tenia aquest fragment de terra des de la perspectiva turística ja als inicis de la seva organització. Geogràficament, les terres gironines representen una de les entrades principals a la península Ibèrica des del continent europeu (l'altra queda del costat de Biarritz-Hondarribia) per via terrestre i marítima.

El personal, intèrprets-informadors, s'integra a la nova estructura. A través d'aquesta oficina es difon a Catalunya el material de propaganda turística de la resta d'Espanya i es passa a produir el material propi de propaganda. A l'apartat dedicat als materials efímers s'ha parlat de l'encàrrec de l'Oficina de Turisme de Catalunya a Enric Moneny per a la producció dels seus cartells. Més endavant l'artista s'incorporà a l'estructura de l'OTC com a cap de l'estructura de propaganda. Entre d'altres tasques, s'encarregarà del disseny gràfic, de la imatge corporativa i de les fires.

Malgrat que el pressupost disponible no sempre era tan abundant com es podria desitjar (el pressupost per a Foment del Turisme el 1933 va arribar a les 105.400 pessetes, però l'any següent es va funcionar amb pressupost prorrogat durant uns mesos), l'OTC participava com a membre consultiu o executiu pràcticament en totes les organitzacions oficials de Catalunya fins al 1936: la Federació de Turisme de Catalunya i Balears, els Sindicats de Turisme de Catalunya, la Federació Espanyola de Sindicats de Turisme i el Patronat de Turisme de Catalunya.

A iniciativa del director de la seu de l'oficina del PNT a París, Santiago Vinardell, es va presentar un monogràfic sobre Catalunya al número 12 del bulevard de la Madeleine. S'hi exposaren diversos cartells: «Esports de Neu» (de Moneny), «Cremallera de Núria» (de Cots), «L'aeri de Sant Jeroni a Montserrat» (de Fàbregas) i altres materials impresos sobre Catalunya.

*«En efecto, estas Dependencias [Oficinas de Información Turística], vienen hasta el presente, desarrollando una labor meritoria en muchos casos, pero en otros sometidas a una inercia que es preciso destruir para obtener a través de ellas, un contacto más estrecho con el público, la actualización de datos informativos, reparto de folletos, intervención en todas las actividades culturales etc., de la provincia, que puedan tener aprovechamiento turístico y en resumen, incorporarlas a una vida activa de promoción, no reducida a tarea de mostrador».*⁴⁰⁸

408. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo a Girona* (27 de novembre de 1965).

Les oficines d'informació, juntament amb materials efímers com els fulletons i els plànols, compleixen una funció indispensable durant l'etapa franquista. A l'apartat referent al material efímer vèiem el tipus de promoció que es feia del territori. Hi havia, però, altres tipus d'elements. El 1953 trobem que es ressalta la importància que les oficines de turisme disposin en tot moment dels preus actualitzats dels allotjaments. Per tal d'assegurar-ne la disponibilitat, es va establir el següent sistema: la *Delegación Provincial del Ministerio* havia de remetre duplicats de les *hojas de declaración juradas* dels establiments que rebessin classificació turística oficial (tots aquells que no fossin il·legals).

Precisament per la necessitat del foraster d'aconseguir informació veraç i en una llengua que li fos intel·ligible, amb el temps aniran adoptant aquesta nomenclatura (potser fins i tot com a epítet) altres tipus de llocs on el visitant pot trobar informació, cosa que podia ser equívoca. Per exemple, el 1954 una immobiliària de Sant Feliu de Guíxols operava amb el nom «Oficina de Información de la Costa Brava». Per evitar confusions amb les oficines d'informació públiques, des de les instàncies oficials es va obligar el negoci a canviar el seu nom comercial.

La memòria de l'Oficina Municipal de Turisme de Sant Feliu de Guíxols corresponent a 1969 ens dona una idea de quines eren les tasques d'aquests serveis a l'època:⁴⁰⁹

- Atenció directa al turisme.
- Informació, consell i orientació sobre tot allò que un visitant ha de conèixer o és d'interès turístic, presencial i per correspondència.
- Informació sobre horaris i comunicacions a la Costa Brava.
- Facilitació de l'allotjament.
- Ajuda al turista que l'Oficina pugui prestar (no es concreta més).
- Propaganda i promoció turística de la ciutat.
- Estadística de visites a l'Oficina durant la temporada alta.
- Facilitar elements de propaganda d'altres zones, subministrats pel *Ministerio de Información y Turismo*.
- Organització i tràmits per a la contractació de Festivals i Manifestacions disposats per l'Ajuntament, a través de la *Comisión Municipal de Turismo*.

A banda d'aquestes actuacions de caire genèric, d'altres que es van dur a terme específicament durant l'any 1969 incloïen:

- Col·loquis amb periodistes nacionals i estrangers.
- Publicació, més o menys regular, de notícies municipals en diaris nacionals i estrangers.
- El fulletó genèric sobre el municipi i altres materials de difusió que s'adjunten a totes les cartes que es responen des de l'Oficina.
- Enviaments periòdics de fulletons i cartells a agències de viatges estrangeres i a les 31 *Oficinas Españolas de Turismo en el Extranjero* (150-250 fullets de forma mensual o bimensual).

409. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria presentada per l'Oficina de Municipal de Turisme de Sant Feliu de Guíxols* (1969).

A partir de mitjan anys seixanta, les oficines d'informació i turisme havien de disposar d'un llibre oficial de suggeriments i reclamacions. Els escrits no havien de fer referència necessàriament a l'oficina on es dipositaven, sinó que podien atènyer altres serveis. Possiblement per aquest motiu en algunes ocasions els tècnics d'informació havien fet de mediadors entre estrangers i comerciants locals. Com a exemples, una carta al director del diari *Destino*, publicada el dia 11 d'octubre de 1969,⁴¹⁰ firmada per J. Bachs, recollia el següent:

- Una senyora anglesa compra un llibre en castellà, amb un preu de venda al públic de 20 pessetes. En paga les 85 pessetes que li demana el llibreter, que havia tapat el preu amb una etiqueta adhesiva.
- A una senyora belga se li trenca la corda de la persiana. La nova, la paga a 18 pessetes el metre, quan el preu de venda real és de 3 pessetes.
- Un senyor anglès compra una peça d'automòbil amb preu de venda al públic de 1.040 pessetes, per la qual en paga 1.840 (instal·lació a part).
- Un senyor anglès compra un matí un violí, per valor de 4.000 pessetes. A la tarda s'adona que l'instrument té un defecte greu. En anar a tornar-lo li neguen aquesta possibilitat.

Atès el caire polític del turisme internacional (i també nacional) en aquest període, la reobertura d'oficines de turisme no era automàtica aprofitant la infraestructura que existís del període republicà. Sabem que a principis de la dècada de 1950 estava oberta la de Portbou, i el 1955 es permet la reobertura de l'oficina de Puigcerdà. Així mateix, la *Dirección General de Turismo* identifica l'interès que té per al panorama turístic general que la població sigui declarada d'interès turístic i, per tant, s'hi pugui constituir una *Junta Local del Turismo* (que ja hi havia existit a la dècada de 1930).

Tot i això, hi havia voluntat governamental que s'estengués una xarxa d'oficines, per tal que els visitants se sentissin ben atesos. Així, el *Plan de Desarrollo del Ministerio de Información y Turismo* de 1964 incloïa una política de promoció de les oficines de turisme. Per aquest motiu se sol·licitava als delegats provincials un llistat prioritzat de les localitats on creien convenient que se n'hi obrís una.

El 1964 hi havia una oficina a la frontera de la Jonquera (també adscrita a la *Subsecretaría de Turismo* de Girona). La xarxa d'oficines municipals era més àmplia: Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, l'Escala, Besalú (que havia sol·licitat contactar amb l'arquitecte Pons Sorolla per tal que fes el projecte de l'oficina) i Figueres. A més, el delegat provincial creia molt necessària la creació d'oficines municipals de turisme a Platja d'Aro (sabem que el 1977 n'era el cap Jordi Comas Matamala), Roses, Cadaqués⁴¹¹ i Banyoles i també a la Molina (que ja es preveia que necessitaria una ajuda econòmica de la *Dirección General de Información y Turismo* per poder contractar personal). L'oficina de Coll d'Ares era a punt d'obrir-se i, igualment, ja es preveia que necessitaria

410. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de J. Bachs al director del diari Destino* (11 d'octubre de 1969).

411. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'alcalde de Cadaqués* (1971).

suport de la *Subsecretaría*. El 1969 ja estaven obertes les de Banyoles, Sant Feliu de Guíxols, Roses i Figueres.⁴¹²

Pel que fa a l'oficina de Girona, adscrita a la *Subsecretaría de Turismo*, sabem que estava situada al c/ Ciutadans número 12 i que va heretar els mobles no reclamats de l'antic Fomento del Turismo de Gerona («*se hallaban todavía en el almacén de la Oficina de Información de la Subsecretaría de Turismo*»).⁴¹³ Curiosament, a la mateixa època, tenim l'autorització d'obertura d'una agència de viatges (*Viajes Taber*, que més endavant dependrà de *Viajes Pirineos*) a la mateixa adreça. Sigui com sigui, el local disposava d'una secció de biblioteca, integrada per 491 títols, pràcticament tots referits a àmbits geogràfics diferents a les comarques de Girona. Es tractava d'obres de tema històric, geogràfic, artístic, religiós i folklòric de l'Estat espanyol, a més a més de les guies turístiques o els llibres amb rutes.

Un altre tema era el finançament d'aquest servei. Des de la *Dirección General de Información y Turismo* es disposava de fons per a les obres d'adequació i per moblar els espais. Fet això, es calculava que totes aquelles oficines situades fora de la capital comarcal fossin sostingudes pels ajuntaments i que obrissin de forma gratuïta.

Per tal que una localitat pogués crear una oficina de turisme es valoraven els següents aspectes:

- Riquesa turística, historicomonumental, folklòrica, paisatgística.
- Situació de la localitat en zona turística, que es pogués promocionar des d'aquesta.
- Preferència turística (trànsit o estada de viatgers a la localitat).

A finals de la dècada de 1960, apareix la idea que les oficines de turisme han d'oferir una informació objectiva sobre l'oferta disponible als municipis, idea que ha perviscut fins als nostres temps pràcticament arreu.

«Tiene referencias esta Delegación Provincial de que, por parte de esa Oficina Municipal de Información, se ha efectuado la labor informativa que le compete con alguna parcialidad en favor de determinados establecimientos hoteleros, a los cuales se dirigió con preferencia a aquellas personas que acuden a la misma en demanda de datos sobre alojamientos.

*Es obligación de esa Oficina que la información que facilite, cuya finalidad es fomentar y proteger los intereses generales del turismo en esa localidad, tenga en todo momento la imparcialidad necesaria. En general, no puede esa Oficina efectuar recomendación de establecimiento alguno, y sí solo facilitar información sobre categoría, precios, ubicación, etc.»*⁴¹⁴

412. AHG. Fons Informació i Turisme. Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo. *Relació dels CIT de la província* (1969).

413. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent a l'Antic Fomento del Turismo de Girona* (1969).

414. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 80. *Carta del delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo al Encargado de la Oficina Municipal de Turismo de Tossa de Mar* (24 de setembre de 1968).

El problema de la sostenibilitat econòmica i la prestació d'un servei que podríem denominar objectiu persisteix a principis de la dècada següent. Segons correspondència disponible al Fons d'Informació i Turisme,⁴¹⁵ Viajes Cosmos, a Roses, s'oferia per cedir part del seu local com a oficina d'informació turística o bé la possibilitat que la mateixa agència de viatges proporcionés els serveis propis d'una oficina de turisme.

El delegat provincial de Turisme, Victor Ayala, desaconsella aquesta ubicació. L'argumentari és raonable, però també evidència que els serveis provincials tenien pressupostos que no els permetien portar una gestió eficaç i necessària. Com anem veient, la demanda de serveis era molt gran, i les disponibilitats econòmiques i de recursos humans, molt més discretes. L'Ajuntament hi era favorable, fet que ens indica que no hi havia oficina a Roses.⁴¹⁶

Vegem el recorregut de la proposta: l'agència de viatges Viajes Cosmos S. A. fa una instància a l'Ajuntament, que és remesa a la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* i, al seu torn, a la *Dirección General de Empresas y Actividades Turísticas, Sección Agencias de Viajes*, per tal de proposar incloure en el seu mateix local (amb una situació molt cèntrica dins de la vila) l'Oficina de Turisme (servei que prestaria de forma totalment gratuïta).⁴¹⁷ Si bé semblava que l'Ajuntament s'hi mostrava favorable, la *Delegación Provincial* ho veia com un greuge respecte a altres agències (es remet a la D. G. d'Empreses). Si bé l'argumentari és raonable, s'evidencien els problemes de sostenibilitat de la xarxa d'informació i atenció al visitant des d'una perspectiva pública (no comercial).

Encara un altre exemple: des de la *Sección de Oficinas de Información de la Dirección General de Promoción del Turismo* s'enviava el dia 12 de maig de 1967 una carta al delegat provincial amb el següent text per tal que informés sobre la realitat de l'assumpte:

«Se ha tenido conocimiento en esta Dirección General de un artículo aparecido en el número de "Presencia" correspondiente al 29 del pasado mes de abril, referente a una Oficina Municipal de Información Turística de esa Ciudad situada en los bajos del Ayuntamiento, que según manifiesta dicho artículo "ha pasado a convertirse en una vulgar Oficina de la Renfe o de la Iberia"».⁴¹⁸

A mitjan 1977 el *Patronato Provincial de Turismo* va obrir una oficina d'informació turística a l'àrea de servei de l'autopista A-7, dins del terme municipal d'Agullana. És possible que es tractés del que avui coneixem com la Porta Catalana. Les obres i l'obertura es van fer sense el preceptiu permís de l'Ajuntament,⁴¹⁹ que va fer una reclamació oficial.

415. AHG. Fons Informació i Turisme.

416. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Felix Ayala Viguera, delegado provincial, al Ministerio de Información y Turismo* (1970).

417. AHG. Fons Informació i Turisme. *Instància de Viajes Cosmos S. A.*

418. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 165. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del MIT a Girona* (12 de maig de 1967).

419. AHG. Fons Informació i Turisme. *Delegación provincial del Ministerio de Información y Turismo. Carta de l'alcalde d'Agullana* (1977).

Fins aquí hem vist les oficines d'informació turística situades a les comarques gironines. Existia també una xarxa d'*Oficinas de Información* de la *Dirección General de Turismo* a l'estranger. El 1965 n'hi havia 28 i l'any següent se n'havien obert tres més. Tenien presència al centre i nord d'Europa, Portugal, Amèrica Llatina, el Carib i els Estats Units. Començàvem a l'inici de l'apartat que una de les tasques de l'Oficina de Turisme de Sant Feliu de Guíxols (com també de les altres) era enviar informació impresa a les oficines exteriors. També en el context d'aquesta xarxa trobem una escassetat perenne de material.

«La escasez permanente que padecemos de folletos informativos sobre infinidad de lugares españoles con sobrado atractivo para el turismo dificulta considerablemente la labor de nuestra Oficina, dando lugar a que muchas de las consultas que se nos formulan no puedan ser evacuados con la amplitud y precisión que es conveniente.

*El posible turista hacia España necesita disponer de un prospecto del lugar que pueda ser la meta de sus vacaciones y del hotel en que desea hospedarse para estudiarlo despacio, preparar su viaje y servirse de él en cualquier momento. Prospectos que en muchos casos no le podemos facilitar por carecer de ellos».*⁴²⁰

També l'Oficina d'Hamburg, en una carta datada del 23 d'octubre de 1963, demana fullets a la *Delegación Provincial*, i especifica que hi ha una gran demanda de fulletons de les comarques gironines.⁴²¹ Però el volum de material disponible no era l'únic problema:

*«La Oficina Española del Turismo en París, se ha dirigido a esta Dirección General manifestando que gran número de personas que piensan pasar temporadas de descanso en las playas de la Costa Brava, ven, con el natural disgusto que los precios que exigen los hoteles, son, sensiblemente, el doble de los que figuran en la información que, de acuerdo con los datos oficiales, les facilitó aquella Oficina».*⁴²²

Com en el període anterior, les exposicions de cartells continuaven sent una forma habitual de promoció a l'exterior, i les locals de les oficines exteriors eren bones sales d'exposicions per arribar al públic internacional. Una carta datada del mes de setembre de 1957 adreçada des de la *Junta Provincial de Gerona* a l'*Oficina Española de Turismo* a San Francisco⁴²³ ens informa de la intenció d'aquesta d'organitzar una exposició de cartells de turisme.

420. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 166. *Carta d'A. Mouriz, membre de l'Oficina de Turismo Exterior a Düsseldorf, al delegado provincial del MIT a Girona* (13 de març de 1968).

421. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Turismo Exterior d'Hamburg al delegado provincial del MIT a Girona* (33 d'octubre de 1963).

422. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. *Carta del director general del Turismo al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo en Gerona* (2 de març de 1955).

423. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de José Maria Suñé Gurnés fent referència a l'exposició de cartells de San Francisco* (1957).

Un altre esdeveniment per al qual s'utilitzaven les seves instal·lacions eren les projeccions de pel·lícules de promoció. Per exemple, el 29 de maig de l'any 1961, el secretari de la Junta Provincial de Gerona escrivia cartes als caps de les oficines de Brussel·les, París, Viena i Milà per informar-los que el seu portador (Pere Planells) estava efectuant un viatge per les capitals europees per encàrrec de la Junta de Cofradías de Girona. L'objectiu era difondre una pel·lícula promocional dels actes de la Setmana Santa a Girona, a la qual es donava un important valor turístic (i religiós). Se sol·licitava a cada oficina que «*preste su apoyo y cooperación a fin de que esta película y otras igualmente interesantes, puedan ser proyectadas en esa Capital*». ⁴²⁴

Un tercer tipus d'esdeveniment promocional eren les campanyes concretes. Per exemple, el mes de gener de 1965, la *Dirección General de Promoción del Turismo* parlava de la creixent competència que representava el mercat internacional. Per això s'estava posant un ampli pla de propaganda d'agències de viatges, línies aèries i marítimes, botigues i grans superfícies comercials, etc., amb els quals les oficines de turisme a l'estranger treballaven de forma habitual. Temàticament, es tractava d'exposar objectes d'artesanía; els aparadors es dedicarien rotativament a una província. Per tal de poder-ho organitzar, des de la *Dirección General de Promoción del Turismo* se sol·licitava al delegat provincial que enviés una quantitat suficientment gran d'objectes d'artesanía. ⁴²⁵ A canvi, una vegada exposats, s'enviarien fotografies dels aparadors muntats i una relació dels llocs on s'havia dut a terme aquesta iniciativa.

Una altra acció d'aquest pla era l'exposició de fotografies (40 x 60 cm) dels hotels de luxe i primera categoria als aparadors de les oficines, a la vegada que es repartien fullets d'aquests establiments. Era tasca dels hotels fer les fotografies, muntades sobre algun tipus de material sòlid (cartró...), obtenir-ne una còpia per a cada oficina (o indicar a quines volien que es remetés) i enviar els fullets que es cregués convenient repartir. A través de la *Delegación Provincial del MIT* es va contactar amb 56 hotels majoritàriament situats a la Costa Brava, però també a Puigcerdà, la Molina i Caldes de Malavella. D'aquests, van respondre el Motel Empordà de Figueres (va enviar 24 fotografies) i l'Hotel Rex (va enviar 14 fotografies).

Sembla probable que les oficines creguessin que les comarques gironines gaudien de gran èxit. Una carta del cap de l'oficina suïssa informava que el 1966 la Costa Brava, juntament amb les Illes Balears, era el destí preferit dels suïssos; ⁴²⁶ si bé es tractava d'una demanda molt elàstica (el 1965 havia baixat el nombre de persones que havien visitat Espanya, però el 1966, fins al mes de novembre, havia pujat un 46 %). D'octubre de 1965 a maig de 1966 es van repartir uns 25.000 fullets de la Costa Brava, xifra que fàcilment s'hagués pogut du-

424. AHG. Fons Informació i Turisme. *Sol·licitud de José Maria Suñé Gurnés a les Oficines d'Informació* (1961).

425. AHG. Fons Informació i Turisme. *Dirección General de Promoción de Turismo. Carta de Felipe Munuera sol·licitant peces d'artesanía al delegat provincial* (1964).

426. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Turismo Exterior de Suïssa al delegado provincial del MIT a Girona* (1966).

plicar si s'haguessin ofert més fullets d'hotels i llocs en particular. Precisament, en aquesta carta, el cap de l'oficina es queixa dels pocs fulletons que arribaven a aquella oficina, tant pel que fa a nombre com a varietat. Si s'editava algun altre tipus de material (cartells, expositors...) no es rebia. A més, posava de manifest que si bé més del 6 % dels suïssos visitaven anualment Espanya, aquest era el país que menys invertia en promocionar-se a Suïssa. Si Alemanya arribés a aquest percentatge de visitants (6 %) s'estarien rebent més de tres milions d'alemanys cada any.

En canvi, el mateix any, l'oficina de Florida reconeixia el poc interès que despertava la Costa Brava entre la població del golf de Mèxic, i suggeria la incorporació de la cultura (Ripoll, Sant Joan de les Abadesses...) a l'estada a Barcelona (lloc on tots els nord-americans volien dormir). Argentina, particularment Buenos Aires i el Gran Buenos Aires, semblava funcionar d'una manera semblant: el turista argentí se sentia més atret per la bona hoteleria i la cultura (ciutats) que no pas pel paisatge i el sol. Calia promocionar la Costa Brava juntament amb Barcelona i Girona (la Catedral), Empúries, etc. Es parla de l'interès del fullet «*Barcelona, vieja amiga*». A més, s'esmentava l'interès que despertaven allà els documentals, a través dels quals podien organitzar-se conferències de tipus turístic i cultural.

L'oficina de Lisboa informava que entre octubre de 1965 i maig de 1966 s'havien distribuït 3.745 fullets de la Costa Brava i 3.030 de Girona província (si bé calia tenir en compte que aquest període exclou els tres mesos d'estiu, quan se n'efectuava més distribució). No se'n van repartir més per escassetat de fullets. De cara al futur se'n demanaven 14.000 de la Costa Brava i 10.000 del provincial de Girona. Amb caràcter d'urgència se «suggeria» l'enviament de tota la propaganda possible sobre Núria, la Molina i altres estacions d'hivern, i es demanaven algunes fotografies muntades sobre fusta de la Costa Brava i esports d'hivern.⁴²⁷

L'oficina de Milà, en el mateix període, havia repartit 7.370 fullets de la Costa Brava, i aprofitava la carta per remarcar la preferència dels italians per la Costa Brava i queixar-se de la dificultat per fer reserves per als mesos de juliol i agost, fins i tot amb alguns mesos d'anticipació; peticions de les quals moltes vegades ni tan sols es rebia resposta.⁴²⁸

Crida l'atenció que des de l'oficina de Viena demanaven fulletons centrats en poblacions particulars (no només genèrics de la Costa Brava). L'oficina de Viena deia que estava ben proveïda de fullets, però remarcava la manca de fullets de poblacions concretes. Si en tingués —considerava— possiblement els viatges en grup es podrien estendre a altres poblacions de la Costa Brava, fora de Blanes, Lloret de Mar i Tossa. El mateix passava amb els cartells. Per poder fer aparadors es demanaven *ninots* que poguessin agrupar-se formant una sardana.⁴²⁹

427. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Turismo Exterior de Lisboa al delegado provincial del MIT a Girona* (1966).

428. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Turismo Exterior de Milán al delegado provincial del MIT a Girona* (1966).

429. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Turismo Exterior de Viena al delegado provincial del MIT a Girona* (1966).

Es demanava, amb prou antelació per poder ser inclosa al butlletí mensual, informació sobre festes, competicions i esdeveniments, ressenyes de plats típics, pesca submarina, rutes marítimes, rutes turístiques organitzades per agències locals, llista de guies i obres il·lustrades sobre Girona i la Costa Brava, empreses que fessin diapositives i postals, adreces d'establiments d'artesanía, i, a més, es requeria un documental de la Costa Brava (o diapositives).

Algunes vegades les corporacions dels països d'origen eren les que organitzaven accions promocionals, en una forma de *win-win*. El novembre de 1966 l'Oficina de Turisme a Estocolm dirigia una carta al delegat provincial d'*Información y Turismo* informant-lo que en el programa *Hylands Hörna*, de la televisió sueca, un concursant havia fet un eslògan sobre la Costa Brava, el qual es creia d'interès difondre per tot Suècia. Com a compensació per al concursant, es proposava oferir-li una estada (amb pensió alimentària) i transport gratuït a la Costa Brava. González Sobral, llavors *delegado*, va trobar encertada la proposta, i el dia 3 de desembre contestava havent acordat una estada gratuïta durant el mes de juny a l'Hotel Alga i havent endegat les gestions, complicades, amb Iberia.⁴³⁰

L'any 1970 l'Oficina Exterior de Turisme de Copenhaguen havia contactat amb les Caixes Socials d'alguns municipis que promocionaven viatges per a jubilats, que estaven interessades a rebre ofertes d'allotjament. Aquest col·lectiu presentava l'avantatge de viatjar fora de temporada (febrer-maig i setembre-novembre) i permetia allargar els mesos de feina, una preocupació que ja s'havia manifestat en algunes assemblees. Al sud d'Europa, la tardor d'aquell mateix any estava previst que 4.000 pensionistes (de 10 poblacions) viatgessin a Itàlia i a la zona dels Balcans. Dubrovnik comptava ja amb 3.000 reserves.

Gràcies a diverses cartes conservades al Fons del *Ministerio de Información y Turismo* podem tenir una idea del tipus de consultes que es feien a l'Oficina de Turisme de Girona la dècada de 1970. Així, veiem que hi ha algunes peticions sobre la mateixa ciutat, però generalment són sobre el seu entorn: Pirineus i, sobretot, la Costa Brava.

Solien ser peticions genèriques, encapçalades per frases com «volem passar les vacances a la Costa Brava» o «busquem hotels que valguin la pena». Els preus de l'allotjament (hotels o pisos, o també immobiliàries) eren freqüents. La resposta sembla bastant estandarditzada: un enviament d'informació com més àmplia millor sobre la Costa Brava o el Pirineu. Les peticions específiques són estranyes, però trobem per exemple una carta que s'interessava per l'arqueologia i les vinyes, o una altra que demana informació per visitar pantans de Catalunya (Boadella, Muga, Ter i Susqueda).

Hi ha també correspondència d'estudiants estrangers de castellà (francesos i anglesos) que demanaven informació per preparar un treball o per decorar la classe. O podien ser cartes de professors que volien disposar de fulletons d'Espanya per encoratjar els seus alumnes (i els seus pares) a escollir el castellà com a llengua estrangera. No només els estudiants

430. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de l'Oficina de Turismo Exterior d'Estocolm al delegado provincial del MIT a Girona* (1966).

estrangers demanaven informació. Estudiants d'altres punts de l'Estat també escrivien demanant fulletons.

Igualment, altres oficines de turisme nacionals (Sant Sebastià, la Corunya, Ciudad Real, Huelva) escrivien a l'oficina de Girona demanant informació sobre la ciutat, que s'havia exhaurit. Generalment se sol·licitava el fullet «*Datos informativos*», que s'èsgotava sovint a la mateixa Girona i costava de tornar a imprimir. Normalment, les quantitats que s'intercanviaven entre les oficines eren minses (25 exemplars).

3.6. GUIATGE

El Museu Arqueològic d'Empúries dedicava el 2018 una exposició⁴³¹ sobre la gran tasca de l'arquitecte Puig i Cadafalch a les ruïnes d'Empúries. Part d'aquesta tasca era portar grups a escoltar i veure el progrés dels treballs arqueològics: una mostra que el compromís amb el que anomenem transferència ha estat total per a alguns homes vertaderament vinculats al saber.

La primera regulació de l'activitat de guia turístic de la qual tenim notícia és de 1930, el Reglament de 13 d'agost.⁴³² Per obtenir l'acreditació calia fer dues coses: presentar una sol·licitud i passar amb èxit un examen.

La sol·licitud havia d'incloure: cèdula personal corrent, certificat d'inscripció en el consolat del seu país (quan els sol·licitants siguin estrangers), certificat de penals i certificat mèdic que acredités que no se sofria cap malaltia contagiosa o impediment físic que inhabilités per a l'exercici de la professió.

Pel que fa a l'examen, només s'especifica que contindrà les matèries pròpies de la seva professió i que s'haurà de presentar davant d'un tribunal integrat per les persones designades pel conseller d'Economia per a cada cas. S'havien de tenir coneixements «suficients» del tresor artístic i bel·leses naturals de Catalunya i coneixements turístics generals (excursions, serveis públics, hotels, restaurants, comerços, etc.).

Es podia optar a ser classificat com a intèrpret, com a guia o com a guia intèrpret. I dins de cadascuna de les branques es podia estar considerat com un professional de primera o de segona classe, segons el nombre d'idiomes que dominés i la qualitat en la comunicació.

Hem comentat com les visites guiades i els viatges organitzats van ser d'extrem interès per al nou règim des dels seus inicis. Per aquest motiu la reglamentació d'aquesta professió va començar molt aviat.

L'Ordre Ministerial de 17 de juny de 1952⁴³³ reglamenta la professió de guies, guies intèrprets i correus de turisme. En el seu article 5è del reglament, més tard reformat per l'Ordre Ministerial de 18 de maig de 1954,⁴³⁴ es regula l'exercici i la professió lliure del guia-intèrpret de turisme. (*Artículo 5º del vigente Reglamento de 17 de Julio de 1952, reformado por la Orden de 18 de Mayo de 1954, que regula el ejercicio de la profesión libre de Guías-Intérpretes de Turismo*).

431. <http://www.macbarcelona.cat/ca/Exposicions/Historic-exposicions/2017/Empuries-la-gran-em-presa-arqueologica-de-J.-Puig-i-Cadafalch-1908-1923>

432. ANC1-886-T-19015. Llei 21 de 2005 de restitució a la Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura i Economia de la Generalitat de Catalunya als Intèrprets i Guies de Turisme.

433. Ordre Ministerial de 17 de juny de 1952.

434. Ordre Ministerial de 18 de maig de 1954.

BOE 211 de 20 de juliol de 1953:⁴³⁵ *Orden del Ministerio de Información y Turismo (10/07): tarifa de retribución de los Guías, Guías-Intérpretes y Correos de Turismo*. Calia modificar les tarifes que apareixien als carnets d'aquests professionals. Vegem un exemple d'aquests honoraris.

	Per dia de servei	Mig dia de servei	Serveis solts
Guies locals, provincials, insulars i regionals	60,00 ptes.	30,00 ptes.	20,00 ptes.
Guies-Intèrprets locals, provincials, insulars i regionals	90,00 ptes.	50,00 ptes.	30,00 ptes.
Correus de turisme	Contractació lliure		

Aquestes tarifes eren vàlides per a grups de fins a vuit persones. En el cas que el grup fos més nombrós, calia abonar tres pessetes més per individu (tant per dia complet com per mig dia). El nombre màxim de persones que podia acompanyar era de 32. Si acompanyaven els turistes fora de la localitat, tenien dret a una dieta de 75,00 pessetes per dia, a més de les despeses de desplaçament (preferentment, en segona classe).

El Reglament de 17 de juliol de 1952 confirma que només la Direcció General de Turisme pot atorgar un carnet vàlid per a la professió. Divideix el territori espanyol en diverses zones. Girona va amb Barcelona, Tarragona i Lleida. Però curiosament no se l'anomena Catalunya. Per poder-se presentar a les proves calia aportar la partida de naixement, estar inscrit al *Movimiento*, obtenir el certificat de bona conducta, un certificat negatiu d'antecedents penals i un certificat mèdic que acredités que no es tenien malalties infeccioses ni cap defecte físic. En el cas de les dones, calia haver complert el servei social o obtenir un certificat d'exempció. El tribunal estava format per persones de l'estructura de la Direcció General de Turisme, professors d'idiomes i un parell de catedràtics d'universitat, un d'Història de l'art i l'altre d'Història. La prova escrita era l'exercici d'un itinerari per la zona geogràfica corresponent a la zona on s'aspirava a tenir el títol.

El Reglament, vàlid —com hem dit— per a tot el territori espanyol, deixa ben clares les faltes greus i lleus que pot cometre un guia-intèrpret o un guia acompanyant. Entre d'altres, cobrar comissions dels establiments hotelers, de restauració o de comerços d'artesanía o *souvenirs*, i d'altres comerços no específicament turístics.

Entre setembre i octubre de 1953 la *Dirección General de Turismo*, des dels serveis centrals del *Ministerio de Información y Turismo*, demanava a la *Delegación Provincial* que se li remetessin els carnets dels professionals lliures que portessin a terme tasques de guies, guies-intèrprets i correus de turisme. Des de la *Delegación Provincial* es respon que no hi ha tals professionals a la zona, mentre que des dels serveis centrals es comunica que hi ha diverses persones que s'hi dediquen, i es recomana posar-se en contacte amb les Oficines d'Informació de la *Subdelegación* a Girona i a Portbou.

A partir de 1956 els exàmens per poder exercir les professions lliures de guia, guia-intèrpret i correu de turisme eren redactats i convocats per la *Dirección General de Turismo*

⁴³⁵. BOE núm. 211 de 20 de juliol de 1953.

- *Negociado nº. 2 (Asuntos Generales)*.⁴³⁶ Aquell mateix any, però, la *Delegación Provincial* pressionava per tal que es convoquessin els pertinents exàmens. No tenim notícia documental als arxius de quan es van celebrar les primeres proves. Sabem que les ordres ministerials del 2 de desembre de 1952 i la del 20 d'abril de 1953 publicaven nova documentació i autorització per operar en el sector.

Entre els dies 11 i 14 de febrer de 1957 es van celebrar les proves d'habilitació dels guies-intèrprets de la província de Girona, convocatòria anunciada prèviament a l'*Orden del Ministerio de Información y Turismo de 31 de julio* de 1956. El tribunal, constituït el mes de novembre, l'integraven cinc persones:⁴³⁷

- José María Noguera Massa, delegat provincial *del Ministerio de Información y Turismo* a Girona, en qualitat de president.
- Arturo Grau Fernández, *jefe de la Sección de Asuntos Generales de la Dirección General de Turismo*, com a vocal.
- José García López, *catedrático de Lengua y Literatura del Instituto de Enseñanza Media de Gerona*, com a vocal.
- Santiago Sobrequés Vidal, *catedrático de Geografía e Historia del Instituto de Enseñanza Media de Gerona*, com a vocal.
- Araceli Ros Ribas, *jefe de la Oficina de Información del Turismo en Gerona*.

Al desembre s'acordava la llista d'admesos a les proves (partint, únicament, del fet d'haver presentat completa la documentació requerida): un total de divuit homes i sis dones, a més de dos candidats admesos per ampliar d'idiomes.

L'ordre en què els candidats s'havien de presentar a les proves es decidia per sorteig, extraient a l'atzar el nom d'un dels participants d'un conjunt de pliques tancades. La resta seguien per ordre alfabètic.

Les proves van començar l'11 de febrer a la Biblioteca Pública de Girona, i tenien lloc al matí i a la tarda (bé per acabar la prova si el temps havia estat insuficient, bé com a segon torn per als que no s'havien pogut presentar al matí).

El primer exercici consistia en una prova individual d'idiomes consistent a llegir un text d'un dels llibres de temàtica turística seleccionats pel tribunal, sobre el qual després s'hauria de mantenir una conversa. Aquest procediment es repetia una vegada per a cadascun dels idiomes seleccionats. En acabar el dia, vint-i-una persones havien superat el primer exercici.

La segona prova va tenir lloc a l'*Instituto Nacional de Enseñanza Media*, i era de caràcter oral: respondre, en un termini màxim de mitja hora, dues preguntes que el mateix candi-

436. AHG. Fons Informació i Turisme. Dirección General de Turismo. *Carta referent als exàmens per autoritzar l'exercici de guia turístic* (1956).

437. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent a les proves d'habilitació de guies turístics a la província de Girona* (1957).

dat extreia a l'atzar i que es corresponien amb el temari publicat a l'anunci de la convocatòria. Fou impossible acabar les audicions el mateix dia 13, per la qual cosa es va continuar l'endemà a la Biblioteca Pública.

Hi havia una prova escrita, a realitzar en un màxim de dues hores. Els temes, escollits a l'atzar, van ser: «*Características históricas y culturales de lo español*» i «*El traje y la vivienda populares en la provincia de Gerona*» (matí); «*Naturaleza y alcance de la misión civilizadora de España*» i «*Juntas Provinciales, Insulares y Locales del Turismo. Su composición y funcionamiento. - Centros de Iniciativa y Turismo; su finalidad. - Federación española de Centros de Iniciativa y Turismo*».

Finalment, el dia 15 el tribunal va acordar la relació de persones que havien superat les proves d'habilitació: un total de 12, més els dos candidats a l'ampliació d'idiomes. Sobre les llengües, cal destacar que només tres d'aquests candidats no es van habilitar en l'idioma francès (generalment combinat amb alguna altra llengua europea).

Vistos els resultats d'aquestes proves d'habilitació, a finals del mes de maig, el governador civil i president de la *Junta Provincial de Información y Turismo* dirigia una carta al cap de la *Dirección General de Turismo* a Madrid en la qual li feia notar la necessitat d'organitzar curssets de capacitació per als *guías-intérpretes libres de Turismo*, ja que en els exàmens d'habilitació d'aquell any s'havia hagut de suspendre la meitat dels participants per la seva manifesta manca de preparació i desconeixement de la majoria dels temes que integraven el concurs.⁴³⁸

El 1957 la *Sección de Asuntos Generales de la Dirección General de Turismo* suggeria a la *Delegación Provincial* de Girona que s'organitzés un curs dirigit als aspirants a *guías-intérpretes libres de Turismo*, amb unes actes escrites que servissin com a base d'estudi als participants.

L'any 1958 la Junta de Girona va rebre una carta procedent de la *Dirección General de Turismo* en la qual manifestava el fet que amb certa freqüència el centre directiu rebia «mostres de disgust» per part tant d'estrangers com de nacionals a causa de l'escassa preparació professional dels guies-intèrprets lliures de Turisme. Com a solució es proposava que aquesta Junta organitzés un curs de capacitació basat en conferències i visites a monuments o altres llocs d'interès turístic.⁴³⁹

Ja el 1966 la *Sección de Profesiones Turísticas* del MIT es posava en contacte amb la *Delegación Provincial* per tal que anomenés o esbrinés (fins i tot posant-se en contacte personalment) quins guies turístics de la província podien o volien ser considerats actius i quins altres s'estimaven més (o havien de) deixar de formar part del registre.

A partir de 1968 es parla d'evitar l'intrusisme informant els turistes a través de cartells que

438. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del governador civil a la Dirección General de Turismo de Madrid referent a la realització de cursets per a guies* (1957).

439. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Dirección General de Turismo* (1958).

aquestes professions estan reglamentades i poden sol·licitar professionals acreditats a les localitats que visitin.

*«El Sr. Guix, especialmente encargado de los asuntos turísticos locales, manifestó haber sido colocado el letrero “Información Turística” en el Hotel Siqués, donde atenderán a los visitantes, repartirán los folletos de propaganda turística y guardarán la lista de los muchachos inscritos como guías según han sido instruidos por el Sr. Guix y que serán avisados para pilotar a los grupos que así lo soliciten».*⁴⁴⁰

A partir de 1969 els exàmens es convocarien amb caràcter provincial sempre que la *Dirección General de Empresas y Actividades Turísticas* ho considerés oportú. La convocatòria era publicada al BOE, a *Los Sitios* i altres publicacions rellevants de la província. L'expedició de la placa acreditativa costava 50,00 pessetes.

La correspondència conservada a l'AHG⁴⁴¹ dona notícia d'un grup de 13 agents de viatges americans que foren convidats per la *Dirección General de Ordenación del Turismo* a dinar, els dies 24 i 26 de maig de 1977, a l'Hotel Duran de Figueres i a l'Hostal de la Gavina de s'Agaró, respectivament.

Cap a finals de la dècada de 1970 i principis de la de 1980 neix la primera Associació de Guies Turístics a Girona. Va sorgir fruit de la voluntat d'un grup reduït de titulades universitàries, unes sis, de disciplines diverses (història, geografia, arts...) amb l'objectiu d'ensenyar als visitants estrangers la ciutat de Girona. Inicialment no comptaven amb l'acreditació preceptiva estatal, però van comptar amb «l'apadrinament» de guies locals efectivament titulats, com Juncà o Fonalleras.

Malgrat els esforços dels diferents ens, si tenim en compte el volum de turistes que es rebien, no es pot considerar que la ciutat de Girona fos un nucli d'atracció turística. El desembre de 1969 el delegat provincial del MIT exposa en una carta que no disposen de dades estadístiques referents a l'índex d'ocupació dels allotjaments de la capital i la seva rodalia.⁴⁴²

Si bé l'Associació oferia els seus serveis de forma molt activa als pàrquings d'autobusos i al mercat de la Devesa, entre d'altres, s'estima que es feien dues o tres visites l'any.

Tot i això hi va haver friccions importants amb els guies que treballaven a la Costa Brava i tenien potestat per fer les explicacions dins de la ciutat de Girona. Malgrat que els guies de la zona litoral oferien un ventall més ample d'idiomes, en la majoria de casos oferien un discurs cultural més pobre.

440. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial de Información y Turismo a Girona* (6 de març de 1968).

441. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 169. *Carta en referència a la visita d'agents de viatges americans* (1977).

442. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial* (desembre de 1969).

Finalment, però, es va arribar a un acord pel qual l'Associació, amb guies acreditats després de la primera convocatòria d'exàmens de la Generalitat democràtica, faria les visites dins de Girona ciutat i els guies de la costa es concentrarien a la Costa Brava i a Barcelona.

Una preocupació constant en el si de l'Associació fou mantenir una alta qualitat en el discurs, motiu pel qual des de molt aviat es van començar a oferir cursos impartits per especialistes en diversos temes.

Una segona diferència important era el sistema de cobrament. A la ciutat immediatament es va establir un sistema de tarifes per a les visites guiades, oposat al sistema tradicional de comissions i propines (a vegades combinats amb uns salaris molt mínims pagats pels turoperadors).

Cal tenir en compte que es donaven situacions d'intrusisme per part dels guies acompanyants (des del punt d'origen a l'estranger) dels grups. Periòdicament apareixien polèmiques relacionades amb aquesta qüestió i, sota demanda dels professionals, la Generalitat endegava un període d'inspeccions que sembla que mai va acabar de resoldre el problema.

A causa de la baixa demanda, aquesta primera associació va anar-se apagant i derivant cap a una empresa privada, dirigida per Assumpció Hosta (cap de l'Associació) i Carme Altés (que n'era membre). Sota el nom de VIPs van oferir diferents serveis com el guiatge, la traducció i altres serveis protocol·laris, sempre molt vinculats al món del turisme.

3.7. INTERMEDIACIÓ

«El servicio que en la promoción turística de la provincia han prestado y prestan las agencias de viajes es de una evidencia meridiana. En el desarrollo del fenómeno turístico provincial les ha cabido un porcentaje considerable. Sus viajes al extranjero en intentos de captación de clientes, han sido y son constantes y fructíferos. El agente de viajes es probablemente el profesional del turismo que debe estar mejor dotado para una labor de relaciones públicas a nivel internacional. Si el alojamiento ofrece el producto base, la agencia de viajes, proveedora de Servicios, puede y debe proporcionar el motor impulsor y el efecto corrector de la demanda.

*Es imposible planificar una promoción turística coherente sin contar con la personalidad de las agencias de viajes».*⁴⁴³

Del 27 de novembre a l'1 de desembre de 1968 la companyia aèria Swissair organitzava un viatge de familiarització per a deu agents de viatges de deu agències suïsses, a la Costa Brava. A més, es visitaria Barcelona, Sitges i la Costa Daurada. La companyia va demanar a la *Delegación Provincial del MIT* que, ja que es feia càrrec de tots els costos i vistos els beneficis promocionals per al seu territori, s'oferís als participants al *famtrip* un dinar gratuït al Parador Nacional d'Aiguablava.

La primavera de 1968 es va celebrar a Las Palmas de Gran Canaria el *Congreso de la Federación Universal de Asociaciones de Agencias de Viajes*, per al qual es va programar una sessió específica de l'exhibició «Expotur», on va ser present la demarcació de Girona.

Un article signat per Peter Lethbridge i publicat al diari britànic *Daily Sketch* el 4 de gener de 1969 parlava no tan sols de la bellesa d'Espanya a un preu molt barat, sinó que es referia a les agències de viatges de la següent manera:

*«Unfortunately, far too many people still buy their holiday too casually. Tour operator's brochures are sometimes at fault too. There is a natural tendency for holiday firms to praise every resort equally – yet we are all different and with different tastes».*⁴⁴⁴

Recull ja una queixa de l'estandardització de l'oferta no des del punt de vista de la infraestructura o del producte, sinó des del màrqueting mateix. Apunt que es podria entroncar amb la discussió sobre el tipus d'informació («objectiva», sense valoracions) que segons l'opinió dominant actual s'ha de proporcionar des de les oficines de turisme.

Com a solució a aquesta propaganda plana, *Lethbridge* proposava la nova guia *A Truthful Guide To Packaged Holiday Resorts*, a més de proposar diferents destinacions de la costa

443. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 176. *Criterios óptimos de promoción turística de la provincia. Ponència IV de la II Asamblea Provincial de Turismo, presentada per Llos Pagès* (desembre de 1974).

444. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 167. Retall d'article del diari *Daily Sketch* redactat per Peter Lethbridge (4 de gener de 1969).

(i diferents tipus d'allotjament, no només del tipus tot inclòs) segons el perfil de la demanda:

- Famílies amb nens petits: Tamariu.
- Famílies amb nens: donava un avís sobre Calella de la Costa, un lloc molt apropiat per a adolescents i persones que volguessin estar-se a prop de Barcelona, però no per a mainada que volgués jugar a la platja.
- Per als joves: Calella de la Costa, Tossa de Mar, Lloret de Mar, l'Estartit i Sitges.
- Per als sofisticats: Marbella, ciutat d'Eivissa i Binibeca a Menorca.
- Per als que buscaven tranquil·litat, sense èmfasi en la platja: Cadaqués o Portlligat.
- Platja en un poble de pescadors: Salou.

A la tardor de 1970 el director general de *Promoción del Turismo* demanava als *delegados provinciales* que elaboressin un informe sobre les agències de viatge estrangeres aconseguint informació a través dels empresaris dels allotjaments turístics amb relació a quines agències els proveïen de clients i volum de cadascuna, condicions de preus que imposaven i participació en el capital de les empreses espanyoles.

A més, calia aportar dades sobre si tenien seu a la província o només fora (a Espanya o a l'estranger), volum de viatgers i negocis al país, despeses de propaganda i publicitat relatives al turisme a Espanya, partides de despesa més importants al país, beneficis estimats del seu turisme per al país, vinculacions amb empreses de serveis espanyoles (transport, botigues, artesans...). Atesa la complexitat d'aconseguir moltes d'aquestes dades, s'arribaven a acceptar estimacions personals del *delegado*, a la vegada que es demanava que la tasca de seguiment fos quelcom continu.

El mateix any Viatges Blaus es feia càrrec d'un grup de clients d'una agència holandesa, l'avió dels quals no es va presentar el dia 7 d'agost com estava previst. En comptes de deixar-los a l'aeroport (on s'acabava segons contracte la seva prestació de serveis), els van oferir manutenció i allotjament fins al dia 9, quan, a través de les gestions de les ambaixades, es va aconseguir que un avió de KLM vingués a recollir aquest grup. Sembla, per la correspondència entre el delegat provincial i la *Dirección General de Promoción del Turismo*, que algun diari holandès s'havia fet ressò de la notícia i havia posat en relleu l'eficàcia dels serveis turístics espanyols.

L'any 1971 el cap de l'*Oficina de Turismo Exterior* a Viena (González Quijano) havia de presentar al delegat provincial el projecte d'instal·lar a Roses (o un altre espai de la Costa Brava) un *Centro Federación Internacional de Organizaciones de Viajes Juveniles*. Aquesta agrupació volia aprofitar un hotel ja existent, o uns terrenys on poguessin ubicar-se bungalows (o un càmping), per tal de promoure activitats que posessin en contacte els joves espanyols amb els estrangers (com ja s'estava fent a altres llocs) sota el lema «*Vacaciones en el mar*». Es tractava, doncs, d'una organització amb objectius relatius a l'ideal d'una Europa Unida, alineats amb l'ideari de la UNESCO, creada just després de la Segona Guerra Mundial.

El febrer de 1973 (del 23 al 26) es va convidar un grup de 16 membres directius de *The Camping Club of Great Britain and Ireland* amb les seves esposes a alguns càmpings de la

zona. El viatge incloïa visites a les comarques de Barcelona i Tarragona. El viatge estava parcialment finançat pel MIT i les agrupacions de càmpings.

El 18 d'octubre de 1975,⁴⁴⁵ convidats per la *Dirección General de Ordenación del Turismo*, 20 treballadors i caps de l'ADAC (automòbil club alemany), incloent el seu delegat a Espanya (amb seu a Barcelona), farien una excursió a la Costa Brava. Per a la seva organització, des de Madrid es demanava col·laboració de la *Delegación Provincial* (en aquest cas, tan sols es demanava la recomanació d'un restaurant típic per incloure'l en el programa definitiu).

El viatge tindria lloc entre el 17 i el 26 d'octubre. La primera nit es pernoctaria a Barcelona, i a dos quarts de nou del matí següent se sortia en direcció a la Costa Brava: Blanes, Lloret de Mar, Tossa de Mar i Sant Feliu de Guíxols abans de dinar al restaurant Mas Sicars de Castell - Platja d'Aro (recomanat per la *Delegación Provincial*). A la tarda seguia l'excursió per la Costa Brava i es tornava a Barcelona.

Val la pena destacar que la central de l'ADAC va sol·licitar expressament que Tossa de Mar fos inclosa en el programa, ja que se la volia convidar a participar en el proper «Mes d'Espanya» que s'estava organitzant en 150 oficines de 150 localitats diferents. La resta de jornades es van desenvolupar a Barcelona, les Illes Balears, Madrid (i entorn) i, finalment, Màlaga, des d'on es va retornar a Frankfurt.

El juny de 1977 l'agència de viatges *Univers Reisen* de la R. F. Alemanya escrivia una carta a la *Delegación Provincial del MIT* sol·licitant un ajut per fer una promoció intensiva que portés a la captació de turistes alemanys cap a Espanya, que segons esmenta ja rebien moltes altres agències de viatges alemanyes.⁴⁴⁶ Malgrat que el delegat provincial no sembla tenir coneixement de cap d'aquests ajuts, la carta dona algunes xifres orientatives del volum de turistes que podia moure una agència de viatges en aquella època (entenen que es tracta d'un exemple, no necessàriament estàndard). D'acord amb aquesta carta, *Univers Reisen* havia enviat, el 1976, 6.320 turistes cap a terres espanyoles: Calella de la Costa, Malgrat de Mar, Santa Susanna, Blanes i Lloret de Mar; a més de viatges independents d'anada i tornada a Benidorm. Les seves dades estadístiques mostraven una ocupació hotelera constant de 21 dies tant a la Costa Brava com a la Costa Daurada, amb un total de 132.720 pernoctacions.

A la carpeta AHG Informació i turisme, 173, hi trobem notícia informativa de l'*overbooking*, cancel·lacions de contractacions entre agències i hotels. La temporada es contractava maig-octubre, i generalment les vendes i contractacions començaven cap al mes de desembre (estan datades, sobretot, de mitjan 1970).⁴⁴⁷

L'*Oficina de Turismo Exterior* a San Francisco va organitzar, el 1976, en col·laboració amb la companyia TWA, vuit viatges a la zona de llevant: Barcelona, Costa Brava i Illes Balears. Cada grup estava compost per unes 21 persones (notes a mà indiquen que en alguns casos foren 26),

445. AHG. Fons Informació i Turisme. Dirección General de Ordenación del Turismo. *Carta referent a la visita d'alemanys a la Costa Brava* (1975).

446. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta a la Delegación Provincial del MIT* (juny de 1977).

447. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 173. *Cancel·lacions d'agències i hotels* (1970).

i els seus llocs d'origen eren, segons l'ordre especificat en els documents del MIT, Seattle, Los Angeles, Denver, Los Angeles, San Francisco, Los Angeles, San Francisco, Los Angeles.

Els viatges tindrien lloc entre finals de setembre i principis de desembre d'aquell mateix any i la durada era d'entre set i nou dies, quatre dels quals es dedicaven a Catalunya. El programa era el mateix per a tots:

- Dia 1: arribada a Barcelona, tarda lliure. Reunió i sopar.
- Dia 2: autobús en direcció a Girona i la Costa Brava. Dinar al Parador d'Aiguablava (ofert per la Diputació de Girona i el *Sindicato Provincial de Hostelería y Turismo*) i reunió de treball sobre la Costa Brava amb la indústria local. A la tarda es tornaria en autobús resseguint la línia de la costa.
- Dia 3: visita a Barcelona en autobús i dinar ofert per la indústria local. Tarda lliure. «*Barcelona la Nuit*» organitzada per la indústria local.
- Dia 4: visita tècnica a hotels en autobús. Dinar a l'hotel i, a la tarda, visita opcional a Montserrat (tornada a les 19.45 h). A mitjanit s'agafava el vaixell cap a Mallorca (a càrrec de *Transmediterránea*).

Si bé no és possible saber directament de quina manera aquests viatges van impactar en l'arribada de turistes d'aquell país, un retall de premsa sense referències, possiblement del diari *Los Sitios*, recollia les següents recomanacions, fetes pels agents de viatges:

«Por su parte, son muchos los norteamericanos que eligen dicho Estado [California] para retirarse una vez alcanzan la jubilación. La benignidad del clima, y las favorables condiciones naturales, aunque también se plantean algunos problemas de polución y contaminación, hacen que exista una amplia base de jubilados, en ventajosa posición económica, toda vez que pueden elegir California para pasar esta etapa de su vida. Por tanto, a juicio de nuestros interlocutores, es en estas capas sociales donde hay que buscar los clientes para España.

En cuanto a lo que llevaban visto, afirmaron, que en paisaje es perfecto, aunque no basta, sino que, a su juicio deben presentarse programas completos, con todas las posibilidades, desde el golf a los casinos y desde las excursiones posibles, hasta recorridos por el litoral, salas de espectáculos, etc.

*En cuanto a su impresión sobre España y su capacidad turística, expresaron que hasta ahora se apreciaba que todas las instalaciones estaban dirigidas a una clientela europea, que en cuanto a gustos y forma de entender la hostelería es muy distinta a la norteamericana, especialmente en lo que se refiere a norteamericanos que viajan a Europa, pues el tipo de cliente medio que frecuenta mayormente establecimientos como los dominantes entre nosotros, no abandona los Estados Unidos (...).*⁴⁴⁸

448. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 173. Retall de premsa referent a la sortida organitzada per agents de viatge nord-americans, redactada per Alberto de la Puente (1976).

3.8. PERIODISTES EN LA PROMOCIÓ TURÍSTICA

El periodisme constitueix, igual que el cinema, un indiscutible i determinant mitjà de promoció turística, tant en positiu com en negatiu, malgrat que tots dos s'escapen del control dels ens de promoció i gestió turística. Ara bé, en els darrers anys s'ha demostrat clarament que s'hi pot col·laborar.

Pel que fa a la premsa nacional, les cartes al director i contribucions del públic en general solien tenir almenys un punt de crítica amb el que s'estava desenvolupant, i amplien la visió sobre els fets que de manera sistemàtica reportaven els mitjans, sempre molt positius i clarament a favor del turisme. La majoria de les entitats encarregades de la promoció turística mencionen, en un moment o altre, els periodistes estrangers i/o premsa nacional i internacional a la qual s'enviava informació a títol propi o bé després d'una sol·licitud. Aquí només en podem donar una visió general.

Tot i que caldria un estudi en profunditat dels articles publicats, podem esmentar algunes tipologies principals d'escrits dins del periodisme turístic imprès:

- Premsa general
 - Articles sobre planificació i esdeveniments turístics, notícies d'actualitat.
 - Seccions, suplementos, articles dedicats a llocs de vacances.
- Premsa de divulgació temàtica de viatges (tipus *Viajar*, *National Geographic Traveler*, etc.).
- Revistes editades des dels ens de promoció turística (*Barcelona Atracció*, *Gerona Turística...*).
- Revistes i publicacions fetes específicament per a un esdeveniment (com la fira de Barcelona de 1929).

Josep Ensesa, el promotor de la urbanització de s'Agaró, feia també de mediador i pressiona, sempre de manera molt elegant, per tal que, no solament la seva urbanització, sinó el conjunt de la Costa Brava aparegués a la premsa internacional.

Cal destacar la tasca de promoció que Josep Ensesa va fer per a la seva urbanització de s'Agaró. Documentació de l'època des de finals de la dècada de 1920 fins als anys setanta fa palesa la seva col·laboració i participació activa amb diverses publicacions de caire nacional i internacional, sobrepassant els mers anuncis i mencions. Serveixin com a exemples de publicacions la revista *Destino* (Barcelona), *Vu – Journal de la Semaine* (París), *La Veue de Catalunya* (Barcelona), *El Mundo Ilustrado* (revista hispanoamericana amb sucursal a Barcelona i Madrid) o la *Ferro-Guia* (guia editada per la *Federación Hotelera Española*).

Cal mencionar la seva col·laboració, l'any 1934, amb l'agència *Publicitas* de Londres, amb la qual acordà la promoció de la Costa Brava als agents turístics britànics (cap a 400), insercions sobre la Costa Brava a la guia telefònica, actuar com a oficina d'informació turística de la Costa Brava a Londres (tant per a professionals com per a clients finals) i mantenir en plantilla com a mínim una persona que tingués coneixement de la zona, escriure articles periodístics i dur a terme xerrades sobre les oportunitats de la Costa Brava.

Treballava conjuntament amb importants artistes de l'època: fou amic de Josep Pla, i els reportatges fotogràfics anaven a càrrec sobretot d'Adolfo Zerkowitzs.

A més, com un dels principals prohoms del turisme del segle xx, participava en qüestions de planificació i coordinació, i era convidat a totes les reunions importants que es dugueren a terme. S'entrevistà amb polítics (per exemple, el cònsol espanyol a Londres), un banquer austríac (gràcies al qual va rebre exemples de fullets de propaganda turística de la zona central d'Europa) i intermediaris turístics, i fou un dels impulsors principals de l'aeroport Costa Brava - Girona.

Entrant a l'etapa sota la gestió del règim franquista, el 1957 el *Ministerio de Información y Turismo* escriu al director general de Premsa de Girona perquè s'asseguri que es publiqui en un lloc destacat una nota de premsa emesa pel *Ministerio* informant sobre les multes imposades a establiments hotelers que aplicaven preus superiors als aprovats legalment, qüestió per la qual s'havien rebut diverses queixes tant de clients com d'agències intermediàries i oficines de turisme.⁴⁴⁹ Aquesta petició es va repetir l'any 1958, i informava de les noves multes que s'havien imposat.

La memòria⁴⁵⁰ de 1959 de la *Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular* recollia que havia patrocinat l'exhibició folklòrica organitzada amb motiu de la recepció a Lloret de Mar dels membres de la FICET (*Federación Internacional de Escritores de Turismo*), la qual va anar a càrrec del Grup de Danses de la Delegació Local de la Secció Femenina de Blanes.

«Col·laboració» i pressió de la premsa en la qüestió de l'aeroport Girona - Costa Brava. Anàlisi que es feia de la premsa francesa regularment per al «contraatac» del Llenguadoc-Rosselló (premsa no només com a mitjà de difusió, sinó com a front de pressió social i política; i com a font d'informació/*benchmarking* sobre la competència que influeix en la planificació).

Des de la perspectiva internacional, és important recordar que durant la dècada de 1960 la construcció de l'aeroport Girona - Costa Brava va causar una forta impressió a la regió del Llenguadoc-Rosselló, ja que fins llavors una gran part dels estiuejants a la Costa Brava aterraven a Perpinyà. Fruit d'aquest moment de tensió, la premsa regional francesa (*L'Auto-Journal*, *l'Independent* i d'altres) va dedicar amplis reportatges a l'estudi de l'aeroport de Girona i el seu futur paper en el territori, amb un cert to de negativitat, a la vegada que s'exaltaven els desenvolupaments turístics que s'havien planificat al sud de França per atreure i retenir turistes.

A principis de la dècada de 1960, tal com s'exposa a l'apartat dedicat a la creació de l'aeroport Girona - Costa Brava i el paper que van tenir-hi els diferents agents turístics, la

449. AHG. Fons Informació i Turisme. Ministerio de Información y Turismo. *Carta al director general de Premsa de Girona* (1957).

450. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 133. *Memòria de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular redactada per José María Suñé Gurnés* (1960).

premsa exercí una pressió important i feu un paper de conscienciació social sobre la importància de comptar amb aquesta nova infraestructura.

Amb motiu de la inauguració de l'aeroport Girona - Costa Brava, en un acte de reconeixement de la importància de continuar gaudint del favor de la premsa per al seu èxit, el *Departamento de Actividades Culturales de la Jefatura Provincial del Movimiento* va organitzar un concurs periodístic en el qual es premiaven els millors articles, reportatges o comentaris que contribuïssin a exaltar l'ocasió. Així s'establien tres premis indivisibles (10.000, 3.000 i 2.000 pessetes) i, en cas de considerar-ho oportú, es preveia la possibilitat d'atorgar mencions especials.

S'admetien, doncs, fins al 30 d'abril de 1967, textos efectivament publicats a la premsa, en forma d'articles, comentaris o reportatges, obra de periodistes espanyols. Les cartes que designaven els membres del jurat no es van enviar fins al dia 19 de maig (si bé inicialment la reunió havia de ser el dia 20). Una nota de premsa sense data emesa pel Govern Civil informava públicament del retard de la trobada, atesa la quantitat de treballs presentats al concurs.⁴⁵¹

La reunió per acordar el veredictes va tenir lloc el dia 1 de juny a la tarda, a la seu de la *Jefatura Provincial del Movimiento*, al carrer Ciutadans número 18. Finalment, formaren part del jurat Valeriano Simón González (*subjefe provincial del Movimiento*); José Luis González Sobral (delegat provincial de *Información y Turismo*); Santiago Sobrequés Vidal (director de l'*Instituto Nacional de Enseñanza Media*); Fulgencio Miñano Ros (director de *Los Sitios*); Ramon Guardiola Rovira (vicepresident de la *Diputación Provincial* i director de la revista *Gerona*, que finalment excusà la presència a la reunió); Juan Tibau Pagès (tinent d'alcalde ponent de Cultura i Esports de Girona) en representació de l'alcalde de Girona; Joaquim Pla Cargol (com a cronista de la ciutat); Margarita Wirsing (del *Liceo Abad Sunyer* de Sant Feliu de Guíxols), i Esteban Fàbregas Barri (escriptor i historiador local de Lloret de Mar).

Acabada la deliberació, es va decidir atorgar els premis de la següent manera:

- Miguel Gil Bonancia (sèrie d'articles: «*Nueva puerta abierta al Turismo Internacional*», «*El aeropuerto a vista de pájaro*», «*Inauguración del aeropuerto*» i «*Inauguración del aeropuerto. – Hace 10 años*»).
- Josep Víctor Gay (sèrie d'articles: «*El aeropuerto de Gerona, exposición permanente...*» i «*Gerona, cuarenta mil habitantes*»).
- Marià Oliver Albertí (article «*Vía Augusta del Aire*»), que finalment no va acudir a recollir el premi ja que, segons el seu parer, el jurat havia ignorat el contingut de les bases.
- Menció Honorífica: Joaquim Gironella Garañana (sèrie de treballs).

L'acte d'entrega es va incloure en la programació dels actes commemoratius a Girona del *XXXIV Aniversario de la Fundación de Falange*,⁴⁵² el dia 30 d'octubre.

451. AHG. Fons Informació i Turisme. *Nota de premsa del Govern Civil*.

452. AHG. Fons del Govern Civil. *Departamento de Actividades Culturales de la Jefatura Provincial del Movimiento. Bases del concurs periodístic (1967)*.

Durant l'època del boom turístic, la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo*, juntament amb els altres ens de promoció turística existents (CIT, Oficines Municipals de Turisme, etc.), establia contactes i rebia periodistes nacionals i internacionals. Per exemple, hi ha notícia que el delegat provincial va requerir a l'alcalde de Castell - Platja d'Aro que preparés material de propaganda per ser distribuït a dotze periodistes anglesos que arribarien a l'aeroport Girona - Costa Brava el dia 21 d'abril de 1968.⁴⁵³

Per a la campanya de publicitat turística i relacions públiques a l'estranger de l'any 1964 es va convocar un concurs des de la *Dirección General de Promoción del Turismo*, que va guanyar l'Agència Kelly Nason de Nova York (i amb seu a Madrid). Aquesta seria l'encarregada d'enviar a tot el món articles, notícies, fotografies i altra documentació que pogués promoure un corrent turístic cap a Espanya. Així, s'animava la *Delegación Provincial* a enviar totes les notícies que poguessin ser d'interès a aquesta agència. A més, les organitzacions (públiques o privades) que volguessin fer publicitat a l'estranger podien dirigir-s'hi. S'adjuntava una relació de publicacions dels primers anuncis de la campanya publicitària, la qual contemplava un total de diaris i revistes d'onze països i regions: Estats Units, Canadà, Amèrica Llatina, Gran Bretanya, Alemanya, Escandinàvia (Dinamarca, Finlàndia, Noruega i Suècia), Països Baixos i Itàlia.

30 i 31 de maig de 1964: la *Subsecretaría de Turismo* convida una periodista italiana de la revista *La Vie del Mondo* a Girona i a Puigcerdà.⁴⁵⁴

Orden de 17 de junio de 1964 (BOE de 3 de julio) por la que se modifica la de 30 de noviembre de 1962, que creaba el «Premio nacional de Turismo para periódicos y revistas españolas», y se convoca el correspondiente a los 25 años de Paz.

Els premis següents es convocaven entre novembre i desembre de l'any anterior a la convocatòria, per servir com a estímul a la producció dels articles que interessaven. Per exemple, la convocatòria de 1965 es feia a través de resolucions del mes de novembre de 1964, i la documentació requerida (col·lecció d'articles) podia presentar-se a la *Subsecretaría de Turismo* fins al mes d'abril de 1966. En aquella ocasió, tots tres premis giraven al voltant de treballs relatius al Camino de Santiago (no sempre tenien un tema en concret; la convocatòria següent –1966– sembla que era de temàtica lliure). La convocatòria es va publicar en el BOE de 8 de gener de 1965, *Premios Centros de Iniciativa y Turismo*. Els premis eren per a les següents categories: *Centros de Iniciativas y Turismo*, *Periódicos y Revistas Españolas*, *Vega-Inclán*, *Periodistas extranjeros*, *Libro de Interés Turístico*, *Emisoras de Radio y Televisión y Diplomas para Diputaciones Provinciales*.⁴⁵⁵

453. AHG. Fons Informació i Turisme. *Telegrama de José Luis González Sobral, Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* (1968).

454. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta convidant una periodista de la revista Le Vie del Mondo* (maig de 1964).

455. AHG. Fons Informació i Turisme. *Convocatòria de premis redactada per García Rodríguez-Acosta* (1965).

La Resolución de 11 de Diciembre de 1964 de la Subsecretaría de Turismo⁴⁵⁶ convocava el Premio Vega-Inclán 1965, que havia estat creat per l'Ordre Ministerial de 30 de novembre de 1962, en memòria «del insigne iniciador de las tareas turísticas en España, y destinado a distinguir a aquel escritor o periodista español que mejor haya cooperado con sus Trabajos periodísticos a lo largo de cada año, al conocimiento y propaganda del turismo social español». Es tractava d'un premi anual dotat amb 50.000 pessetes. Calia presentar una instància al *subsecretario de Turismo* amb tres còpies de la col·lecció de treballs sobre un tema concret (segons convocatòria)

Existia un premi específic per a periodistes estrangers, creat per l'Ordre Ministerial de 20 de diciembre de 1962: *Premio Nacional de Turismo para Periodistas Extranjeros*. Igual que el concurs per a periodistes i escriptors nacionals tenia un tema en concret (el 1965 tots dos concursos estaven relacionats amb el Camí de Sant Jaume). El premi era de 50.000 pessetes. Aquest import fou modificat en la convocatòria de 1969, en la qual arribava a les 100.000 pessetes.

L'Ordre Ministerial de 30 de novembre de 1962⁴⁵⁷ creava el *Premio Nacional de Turismo para periódicos y revistas españoles*, que s'atorgava a aquell que durant l'any hagués realitzat la major tasca propagandística i d'orientació sobre temes turístics espanyols. Igual que en els altres casos, el premi ascendia a 50.000 pessetes i no podia ser declarat desert.

Existia un quart premi, en aquest cas una declaració honorífica (i de caràcter pràctic), establerta per l'Ordre Ministerial de 13 de agosto de 1964, *Libro de interés turístico*. Podien ser distingides obres impreses espanyoles o estrangeres, que contribuïssin o fossin susceptibles de contribuir al foment, la difusió i el desenvolupament del turisme nacional, de forma general o sobre algun aspecte particular. No hi havia associada una quantitat de diners, ja que es tractava tan sols d'una declaració. Tampoc sembla que hi hagués una limitació pel que fa al nombre de llibres que podien ser declarats en cada convocatòria.

Aquesta Orden va ser modificada per l'Orden de 10 de julio de 1965.⁴⁵⁸ A partir de la publicació del nou text, la declaració «*Libros de Interés Turístico*» s'atorgaria, a criteri de la *Subsecretaría de Turismo*, a petició de la persona interessada (autor...) immediatament després de la publicació de l'obra, o, en tot cas, dins del primer any d'aparició. Això responia a una voluntat d'aconseguir una major eficàcia de la propaganda i venda de l'obra en qüestió.

Durant l'Any Internacional del Turisme (1967) es va convocar un premi especial: el premi periodístic *Año Internacional del Turismo*.⁴⁵⁹ Aquest era un concurs de caire internacional i estava destinat a premiar el millor article publicat a la premsa nacional o estrangera entre gener i setembre de 1967 que versés sobre el tema «*Valores humanos del turismo*».

456. BOE de 8 de gener de 1965.

457. Ordre Ministerial de 30 de novembre de 1962.

458. BOE de 28 de juliol de 1965.

459. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Manuel Fraga Iribarne convocant un premi especial per l'Any Internacional del Turismo* (1967).

Els premis es distribuïen en dos grups, segons els articles s'haguessin publicat a la premsa internacional o nacional. Per al grup d'articles internacionals, el primer premi estava dotat amb 1.000 dòlars, i el segon era de 500 dòlars. El grup nacional incloïa un primer i un segon premi, de 60.000 i 30.000 pessetes respectivament.

Durant la segona meitat de 1965 la revista *Ella* publica un número extraordinari dedicat exclusivament a la Fira Mundial de Nova York.⁴⁶⁰ Incloïa una pàgina dedicada a cadascuna de les províncies espanyoles en el seu aspecte turístic. La *Subsecretaría de Turismo* sol·licita que els delegats provincials ajudin els redactors a aconseguir el material necessari.

Un article publicat al diari *Irish Times* l'any 1965, titulat «*The Real Costa Brava. Spain's most popular holiday area becomes just another tourist trap, or is it still worth a visit*», descriu aquesta àrea en els següents termes:

«First of all, for my Money, it's always worth going to Spain for a holiday, and I still list the Costa Brava as Spanish. Broadly, undoubtedly, it is a wonderfully different, open air life –the absence of formality in clothes (and within reason, in behaviour), the delicious tingle of sun-warmed skin, the slowing down mentally and physically (you walk slowly for a start), the music, the flowers, the perfume, the gaiety and the wonder of happy, delightfully-dressed children who seldom cry– and never get belted if they do.

These generalisations apart, you can be very unlucky. I can rain gallons a minute for a few days: but generally the sun does shine like for mad dogs and Englishmen. The sea usually resembles luke-warm tea; but the beach can slope quickly and put you quickly up to the neck in water which seems, after the sun, to be cold as the Forty-Foot. You will get your fill of Flamenco (and beat music), cheap booze (if you learn your way around) and cheaper cigarettes (if you can smoke them). The Spaniards are romantic looking, at a distance, and they are catching on rapidly about tourists, but they are still a delightful, basically simple, kindly, gay people. Especially these days, if you are Irish and think Gibraltar is an island somewhere off the North Pole».

«Don't –how often has it been said– sunbathe for more than ten minutes at a time for many many days. («Signor, how is it that the English, who are white, like to be red?»).⁴⁶¹

Bàsicament, resumeix l'estereotip que s'ha anat consolidant, amb algunes recomanacions sobre la Policia, la necessitat de vestir-se decentment immediatament fora de la sorra de la platja, els *souvenirs* i els bars autòctons.

460

461. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. Article «*The Real Costa Brava*», de Sean Croke, publicat al diari *Irish Times* (1965).

El 17 de febrer 1964 el president de la revista *Oro Verde (Green Gold)*, Arsenio Pardo Rodríguez, es va posar en contacte amb el president de la Diputació Provincial de Girona en relació amb la publicació del número d'abril.⁴⁶² *Oro Verde* era, segons les paraules del seu president, la primera revista espanyola dedicada al turisme internacional, i es distribuïa de forma gratuïta als mitjans d'informació turística a l'estranger i als hotels de luxe espanyols.

D'acord amb el programa d'edicions suggerit pel MIT, el número d'abril d'aquell any estava dedicat a Girona. Es tractava d'una edició amb fotografies (portada en color) que cobriria tota la zona turística de la província de la demarcació.

Com que s'esperava que la difusió d'aquesta revista afavorís el nombre de turistes a les comarques, es va sol·licitar una subvenció (per a despeses d'edició i distribució) a la Diputació Provincial i a l'Ajuntament de Girona, ja que la portada estaria dedicada a aquesta ciutat (9.000 pessetes d'edició de la portada a canvi de 100 exemplars gratuïts). Així mateix, es va remetre una carta al governador civil demanant el seu suport envers aquestes dues institucions, per tal d'obtenir els ajuts sol·licitats.

El contingut escrit seria proporcionat pel delegat provincial del MIT, si bé s'oferia la possibilitat d'incloure-hi un article o comentari que l'alcalde de Girona considerés d'interès.⁴⁶³

La documentació d'arxiu i la recerca en hemeroteques digitals fa palès que l'aparició de la província de Girona i, sobretot, de la Costa Brava a la premsa internacional era relativament freqüent a partir de la dècada de 1960. No tan sols en mercats emissors de proximitat, com França, sinó en països on existien oficines de turisme exteriors, com ara Suècia.

Des de les *Delegaciones Provinciales* es feien dossiers de premsa de les visites oficials de càrrecs del MIT de Madrid, dels quals no hem pogut localitzar cap exemple. En canvi, podem mostrar les queixes de l'alcalde de Sant Feliu de Guíxols als anys seixanta sobre el diari *Los Sitios* en una carta al delegat provincial *del Ministerio de Información y Turismo*:

«Y precisamente porqué Ud. Prodigia (...) sus desvelos en favor de todo cuanto de bello hay y todo cuanto de Bueno se hace, nos duele sinceramente que otros Entes que, por su condición específica deberían los más firmes continuadores de esa positiva labor que Ud. Encabeza, se desentiendan de ello, por lo que a San Feliu de Guixols atañe; o mejor dicho, cuando de ella hablan —a través de sus Corresponsales— lo hacen siempre con un tono de frialdad y de censura que, incluso, llevan a hacer sospechar, ante lo casi invariablemente reiterativo de la actitud, en un asomo de mala fe.

(...)

462. AHG Fons Informació i Turisme. *Carta d'Arsenio Pardo Rodríguez, president de la revista Oro Verde, al president de la Diputació de Girona* (17 de febrer de 1964).

463. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta al governador civil en referència a la redacció d'un article a Oro Verde* (1964).

*Dios me libre de intentar injerir en la labor de la Prensa, cuya labor es la de realizar crítica constructiva para las deficiencias en un sentido colaborador y de superación de lo malo y un aliento ponderado para todo lo que está bien logrado y es eficiente, que estimule a una constante mejora de resultados».*⁴⁶⁴

No es pot dir que sempre, però almenys en algunes ocasions el comte de Godó era convidat a les reunions referents al futur turístic de la província per part de la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo*. Per exemple, va ser convidat a la reunió del dia 9 de juliol de 1969 (es va disculpar per no haver-hi pogut assistir). Amb tot, estava molt interessat a assistir a aquests actes, ja que:

*«Considero de grande importancia el futuro turístico de la Provincia de Gerona. Sus bellezas naturales, constituyen ya de su suyo, un atractivo más que suficiente para lograr los mejores resultados y que, con la ayuda de las Autoridades provinciales y su apoyo, estoy seguro se habrá de alcanzar cualquier meta que se haya propuesto en la pasada reunión».*⁴⁶⁵

Revista *Turismo y Vida*. A finals d'estiu de 1971 el fotògraf d'aquesta revista es traslladava a Girona per realitzar una feina. No se'n donen més detalls: tan sols que en cas de dificultats es demanava a la *Delegación Provincial* que li prestés ajut.

Seguint amb la premsa internacional, el que s'ha pogut localitzar són bàsicament retalls de diaris enviats per les Oficines Exteriors de Turisme a la *Dirección General de Promoción del Turismo* que, al seu torn, eren enviats a la *Delegación Provincial*, i que en la seva majoria s'han trobat a l'AHSJ, fons d'Informació i Turisme. En general, s'exalten les belleses paisatgístiques de la Costa Brava (en algunes ocasions estirant-la fins a la costa del Maresme), el sol i la possibilitat de gaudir de la platja en un lloc proper i segur. En alguns casos s'anima els lectors a visitar l'interior de la província (cultura). En segon lloc, hi ha articles referents a les estacions d'hivern, principalment la Molina. La idoneïtat de les terres gironines per al turisme en família era un altre dels grans temes que se solien tractar.

Són gairebé anecdòtics els retalls de premsa que fan referència a altres temes concrets: Salvador Dalí⁴⁶⁶ seguia fent exposicions internacionals, que eren vigilades pels diversos serveis del MIT (p. e. l'11 de febrer de 1970 s'envia un telegrama a la *Delegación Provincial* per saber si és cert que Dalí obriria pròximament una exposició en una sala privada d'Estocolm).

464. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 90. *Carta de Manuel Vicens Moner, alcalde de Sant Feliu de Guíxols, al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo* (21 d'agost de 1968).

465. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 97. *Carta del comte de Godó a Antonio Casanova, delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo* (2 d'agost de 1969).

466. AHG. Fons Informació i Turisme. *Retall del diari Tribuna de Gènova referent a exposicions universals realitzades per Salvador Dalí* (23 de setembre de 1968).

Una carta sense datar, però que es pot situar entre octubre i novembre de 1967, informa de la realització d'un *press trip* a la Costa Brava per a un grup de periodistes americans i europeus. Si bé no es compta amb el programa complet, hi ha constància que la visita va començar amb una recepció per part del delegat provincial del MIT, acompanyada d'un espectacle de dansa folklòrica. Es va fer una excursió per la costa, amb allotjament a l'Estartit, on l'alcalde va oferir-los un vi espanyol al Saint Trop.

Sembla que aquesta acció va tenir una gran repercussió: immediatament després de la seva realització es va emetre un programa de 10 minuts a la ràdio suïssa (a les 19 h) dedicat a l'hospitalitat, les bel·leses i els serveis i infraestructures turístiques existents a la Costa Brava. A més, la televisió suïssa tenia previstos diferents espais similars; i es destacava el gran volum de material que havia recollit la televisió francesa.

Si bé no tots els periodistes convidats van poder-hi assistir, se'ls va enviar igualment un paquet d'informació i fotografies, que sembla que va resultar eficaç. D'acord amb el document, el periodista Kocian (Munic) estava escrivint diversos articles que serien publicats a 40 diaris i revistes alemanys.

Fins i tot la sala de festes *Tiffany's* de Platja d'Aro va organitzar un *press trip* internacional els dies 26 i 27 de març de 1967, del qual estava informat, a través del director de la mateixa sala, el llavors *ministro de Información y Turismo*, Manuel Fraga Iribarne,⁴⁶⁷ i en el qual va tenir presència el delegat provincial del MIT.

En total, el dia 26 arribarien a l'aeroport del Prat 20 corresponsals de diferents mitjans escrits de Suïssa, Alemanya, França i Anglaterra, acompanyats d'un equip de la televisió suïssa o alemanya (que llavors treballaven conjuntament) i un equip de la televisió estatal espanyola. A partir d'aquí el programa era el següent:

- Dia 26: desplaçament marítim de Platja d'Aro a Palamós, dinar en un restaurant típic, tornada per carretera. Visita al local *Tiffany's* (sense cap acte ni celebració).
- Dia 27: a la 1 de la matinada s'obriria al públic la sala de festes *Tiffany's* amb la presentació de la col·lecció d'estiu de la Boutique Choc (Madrid, Barcelona i Sitges), acte acompanyat amb cantant i orquestra. Aperitiu i sardanes. Després de sopar, creuer marítim que finalitzaria a l'Estartit, on es visitaria el bar Saint Trop.
- Dia 28: tornada a les 15 h en autocar a Barcelona.

La *Delegación Provincial del MIT* modificaria lleugerament aquest programa, afegint-hi el dia 27 un acte de presentació de l'aeroport Girona - Costa Brava per a la premsa internacional, que suposaria un cost pràcticament nul per a les arques públiques. Aquesta presentació consistiria en un recorregut per l'aeroport, un vi espanyol, entrega d'obsequis i parlaments.

467. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Manuel Fraga Iribarne referent a la sala de festes Tiffany's de Platja d'Aro* (març de 1967).

Així mateix, es tenien notícies que la televisió francesa realitzaria tres reportatges: inauguració de la temporada a *Tiffany's*, l'aeroport i la Costa Brava.

Entre desembre i gener de 1967 la *Subsecretaría de Turismo* estava preparant un viatge de familiarització per a periodistes i agents de viatges dels Estats Units, per al qual es van sol·licitar 50 estades a la Costa Brava.

L'estiu de 1968, la cadena ABC (Estats Units), a *The Dating Game* (produït a Hollywood), va dedicar un programa als atractius turístics de la Costa Brava, el premi del qual era un viatge a la Costa Brava per a tres persones. Sembla que els costos d'estada (recollida a l'aeroport, estada en hotel de luxe, manutenció i cotxe amb conductor per a les excursions per la costa) anaven a càrrec de les entitats gironines.

A més, recentment s'havia dedicat un programa a Tenerife, on l'estada no havia estat satisfactòria, sembla que per la manca de col·laboració de les organitzacions locals. Per això, en el moment d'atorgar com a premi la Costa Brava, es feia èmfasi en la necessitat de rebre la cooperació esperada. En cas contrari, no es tornaria a dedicar cap programa a Espanya.

Des de la *Delegación Provincial* es volia aprofitar aquesta oportunitat propagandística. No tan sols es va col·laborar en l'organització i algunes despeses, sinó que, des de l'Oficina Exterior de Califòrnia es va proporcionar a la productora el documental *Costa Brava*, del qual s'havien de projectar algunes escenes durant el programa.

A finals de 1969 des del MIT es projectava la creació d'un servei de premsa turística (dins de la *Dirección General de Promoción del Turismo*) que s'encarregaria de ràpidament distribuir a les Oficines de Turisme a l'Estranger, ambaixades, diaris, revistes... fotografies comentades de tot allò que pogués ser publicat immediatament a la premsa atès el seu interès. Es proposava, per exemple, enviar fotografies anticipades d'esdeveniments (festes, exposicions, concerts, congressos, concursos, competicions esportives...) o fotografies de personalitats internacionals que fessin visites turístiques a la zona (actors, cantants, polítics, esportistes...); es mencionaven les fotografies de trofeus de caça i pesca, importants instal·lacions esportives, etc.

Per poder cobrir tot el territori estatal, es demanava la col·laboració de les *Delegaciones Provinciales*: havien d'encarregar la feina a un fotògraf local (assumint-ne el cost) i enviar ràpidament la comunicació a la nova secció.

Entre el 27 i el 29 d'octubre de 1969 es va celebrar un viatge de premsa de periodistes suïssos (procedents de Gènova) a Barcelona. Malgrat que manca informació sobre qui va formar part de l'organització, la documentació mostra que hi van participar 39 professionals, entre els quals hi havia alguns càrrecs de l'empresa suïssa de ferrocarrils.⁴⁶⁸

Pel que fa al programa, la nit del dilluns dia 27 s'arribava a Barcelona, ciutat que es visitava el dia següent (sense més detalls que els restaurants i l'assistència a un espectacle folklòric).

468. AHG. Fons Informació i Turisme. *Referència a periodistes suïssos visitant Barcelona* (octubre de 1969).

El dia 29 d'octubre transcorria en terres gironines. A les 10 se sortia de l'hotel en direcció a la Costa Brava, on es faria una excursió abans de dinar (13.30 h) al Parador Nacional d'Aiguablava. A la tarda es faria una visita a Girona, acabada amb una recepció per part de l'Ajuntament i un espectacle de danses populars catalanes. Pocs minuts abans de les 20 h s'agafaria el tren de tornada cap a Gènova.

L'agost de 1972 la revista novaioquesa *Fashion and Needlecraft Ideas* (amb prop d'un milió d'unitats venudes) volia fer un reportatge a la Costa Brava (en llocs específicament identificables) d'una promoció de 50 models de vestits esportius, amb participació dels fabricants de teixits *Celanese* i *Vogue Patterns*.

Si bé l'empresa es faria càrrec de totes les despeses de quatre persones (fotògraf, model, coordinadora de moda i escriptora) durant 10 dies a partir del 7 d'agost, en vista de la gran afluència de visitants en aquestes dates va sol·licitar a l'Oficina de Turisme Espanyola a Nova York, a través de la seva *Delegación Provincial*, que els fes la reserva en qualsevol hotel de 4 o 3 estrelles. Finalment, s'allotjaren a l'Hotel Cluamarsol de Lloret de Mar).

El maig de 1973 l'*Oficina Española de Información* a la Haia demanava que se li enviés tota la informació possible sobre els serveis de l'aeroport Girona - Costa Brava, destinada a la redacció d'un article periodístic que serviria d'orientació als turistes d'aquell país. Si bé no es donen detalls sobre el nom de la publicació on apareixeria el text o el periodista, s'especifica que apareixeria abans de la temporada alta.⁴⁶⁹

Per a la mateixa finalitat, es va escriure una altra carta sol·licitant informació sobre les principals carreteres per accedir a Espanya a través de Girona. La informació havia d'incloure no tan sols les carreteres, sinó les hores de més trànsit en aquestes i en els punts fronterers, els possibles desviaments per evitar les cues i altres fets recents que poguessin ser d'utilitat als conductors.

El dia 7 de febrer de 1972 un grup de cinc periodistes estrangers visitaven l'estació d'Esquí de la Molina per obtenir material gràfic i informació per a diversos articles relacionats amb l'esquí a Espanya que es publicarien a l'estranger.

D'acord amb el programa d'activitats⁴⁷⁰, aquesta era la segona visita de la premsa internacional, i n'hi havia d'haver una tercera. En total, l'estada s'allargava una setmana, en aquest cas del 7 al 13 de febrer. L'ordre de la visita era el següent: Barcelona - la Molina, des d'on es visitaria la Vall d'Aran el segon dia (passant per la Seu d'Urgell, Coll de Nargó, Tremp i el Pont de Suert), i es feia nit a Vielha. El dia 11 es visitava l'estació de Baqueira, es dormia novament a Vielha i es dedicava el dia 12 a la visita a la Vall d'Aran. L'últim dia es dedicava al viatge de tornada.

469. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Oficina Española de Información de la Haya* (maig de 1973).

470. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 168. *Programa d'activitats per a la visita de periodistes estrangers a la Molina* (1972).

Entre el 26 i el 30 de juny de 1974 el periodista Mitchell (no en consta el nom) del diari britànic *Evening Standard* va fer estada a la Costa Brava amb la finalitat d'escriure diferents articles sobre la zona. Concretament, va pernoctar a Cadaqués (sembla que estava interessat en Portlligat), Begur i Tossa de Mar. Les despeses d'allotjament anaven a càrrec de la secció de *Propaganda e Información Turística* del MIT. El maig de l'any següent l'hotel encara estava en tràmits amb l'administració per tal que se li abonessin les factures.

Entre finals de juliol i principis d'agost la *Sección de Propaganda e Información Turística* va convidar un grup de periodistes de *Thames Television* (Anglaterra) a fer estada a Girona i Lloret de Mar. Del 4 al 10 d'agost el periodista Mac Donald (*managing editor* del diari *Evening News*) feia estada amb els seus fills a l'Hotel Aiguablava de Begur. En aquest cas, tan sols l'estada del periodista anava a càrrec del MIT.

L'abril de 1975 la revista *Test*, amb seu a Berlín, es posava en contacte amb l'*Oficina Nacional Española del Turismo* a Hamburg per comunicar que tres dels seus periodistes visitarien pròximament la Costa Brava per elaborar un rànquing d'allotjaments segons els paràmetres de la revista, tal com ja s'havia fet en altres zones turístiques: Costa del Sol, Costa Daurada, Costa Blanca i la mateixa Costa Brava anteriorment. Així mateix, la publicació havia sol·licitat que l'OiT els estengués una certificació d'«*inspectores turísticos*», la qual cosa els fou denegada.

Entre el 9 i el 10 de juny el periodista Chambers, del *Daily Express* (Londres), fou convidat pel MIT a passar dos dies a l'Hotel Alga de Calella de Palafrugell. Sembla que aquesta vegada els tràmits per al cobrament de la despesa van anar més ràpids (cap al mes d'agost o setembre ja estaven en marxa).

El mateix any, el periodista italià Grandoni (revista *Panorama*) feia una estada amb la seva esposa a Cadaqués del dia 1 al 11 de setembre. L'estada, a pensió completa sense extres, anava a càrrec de la *Sección de Propaganda e Información Turística* del MIT.

El 10 de febrer de 1977 l'Hotel Aiguablava de Begur enviava una factura per l'estada del director de l'*Oficina Española de Turismo* a Hèlsinki, acompanyat de set periodistes finlandesos.⁴⁷¹

Hi ha notícia que el 22 d'abril de 1977 el MIT va convidar a dinar a l'Hostal de la Gavina de s'Agaró el periodista d'Estats Units Collier.⁴⁷²

D'acord amb la documentació conservada a l'AHSJ (Informació i Turisme, 169) l'*Asociación Americana de Escritores de Turismo* va celebrar la seva convenció anual de 1977 a Espanya, entre Madrid, Barcelona, la Costa Brava i Girona.⁴⁷³ Deixant de banda el pro-

471. AHG. Fons Informació i Turisme. *Factura de l'estada a Begur de membres de l'Oficina Española de Turismo de Hèlsinki* (10 de febrer de 1977).

472. AHG. Fons Informació i Turisme. *Notícia referent a la invitació del Ministerio de Información y Turismo d'un periodista estatunidenc* (22 d'abril de 1977).

473. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 169. *Celebració de la Convenció Anual de l'Asociación Americana de Escritores de Turismo* (1977).

grama de Madrid, entre el 20 i el 24 d'octubre es realitzaven visites per terres catalanes, acompanyats de la senyoreta Ana Maria Kindelan. El primer i el segon dia es dedicaven a Barcelona, incloent una visita al monestir de Montserrat (s'arribava a les 12.30 i es tornava a les 17 h). El programa del tercer dia començava a Sitges i s'arribava fins als monestirs de Poblet i Santes Creus. El dia 23 al matí se sortia en direcció a la Costa Brava, on es visitava Lloret de Mar, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols i s'Agaró (no queda clar, però, si es tracta de visites o de vistes panoràmiques per la carretera de la costa). Després de dinar a l'Hostal de la Gavina, l'excursió continuava cap a l'Escala i Empúries. Per motius que no s'especifiquen, el dinar finalment no es va fer a l'Hostal de la Gavina, sinó a El Dorado de Sant Feliu de Guíxols. L'allotjament era al Parador Nacional d'Aiguablava. L'endemà es visitaven la Bisbal i Girona (visita monumental). Acabat el dinar al restaurant Saratoga, es tornava a l'aeroport del Prat per agafar el vol de retorn a Madrid.

3.9. PUBLICACIONES TURÍSTICAS

A la primera reunió de l'Agrupación de Comisiones de Turismo⁴⁷⁴ de las Cámaras de Comercio, Industria y Navegación (23 de març de 1966), la Secretaría Técnica va exposar la conveniència de proposar la celebració d'una Asamblea General Extraordinaria de la Asociación Española de Escritores de Turismo (coincidint amb el desè aniversari de la seva fundació). Si bé inicialment hi havia hagut acord per tal que es fes a principis del mes de juny i el ple de l'Agrupació havia accedit, en principi, a patrocinar-ho, l'esdeveniment va ser posposat a petició de l'Asociación Española de Escritores de Turismo.

El febrer de 1965 el delegat provincial del MIT, llavors Felipe Munuera, remetia una carta al director general de Promoción del Turismo esmentant els articles turístics publicats per Eleuterio Paniagua, Juan Guillamet i Margarita Wirsing (que firmava amb el pseudònim L. D'Andraitx), considerats els escriptors més destacats de l'àmbit provincial.

Noticario turístico

Es va començar a publicar el 1963. *Difusión informativa del turismo español; une y pone de manifesto todas las actividades que en el orden turístico lleva a cabo el MIT*. Es demanava a les Delegaciones Provinciales que hi enviessin tota la informació possible (tot i que no es podia garantir la publicació de tot).

*Un órgano informativo de gran utilidad para todos los profesionales del Turismo, entidades y personas que desean conocer la marcha del turismo español en sus diversas facetas.*⁴⁷⁵

El març de 1984, amb motiu dels canvis dins de l'administració i especialment en els departaments de la Secretaría General de Turismo, el Ministerio de Transportes, Turismo y Comunicaciones va publicar una nota oficial en la qual es comunicava la interrupció temporal de la publicació del *Noticario turístico*.⁴⁷⁶ Es preveia, però, reprendre'n l'edició amb relativa agilitat.

Hi havia suplementes temàtics amb notícies de tot l'Estat espanyol. Des de Girona s'enviaven moltes notícies per tal de sortir-hi al màxim. El 1963 s'estava preparant el de gastronomia de les diferents zones d'Espanya.

Números dels quals hem tingut coneixement:

- Núm. 70: *Cuevas Prehistóricas*
- Núm. 68: *Castillos de España*
- Núm. 23: *Museos de España*
- Núm. 73: *Clubs Náuticos en España*
- Núm. 65: *Monasterios Españoles de Interés Turístico*

474. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de la sessió de l'Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación* (1966).

475. AHG. Fons Informació i Turisme. *Presentació del Noticario Turístico i sol·licitud de col·laboració* (1963).

476. AHG. Fons Informació i Turisme. *Nota referent a la interrupció del Noticario Turístico* (març de 1984).

- Núm. 73: *Clubs Náuticos de España*
- Núm. 148: *Sitios de altura*
- Núm. ?: *Pesca y caza deportiva*
- Núm. ?: *Líneas de autobuses de interés turístico* (amb horaris actualitzats)
- Núm. ?: *Semana Santa*
- Núm. ?: *Presas y pantanos susceptibles de explotación turística*
- Núm. ?: *Orquestas, Orfeones, Coplas, Polifónicas, Coros y Escolanías*
- Núm. ?: *Casa popular en España*
- Núm. ?: *Jardines de España* (hi apareixien Mar i Murtra, la Devesa, Pinya de Rosa i Cap Roig).
- Núm. 159: *Monasterios Españoles* (de Girona es proposava incloure-hi Sant Pere de Galligants i Sant Daniel, Sant Pere de Camprodon, Sant Miquel de Cruïlles, monestir de Peralada, monestir de Santa Maria de Ripoll, restes del monestir de Sant Feliu de Guíxols, monestir de Sant Joan de les Abadesses, església monacal de Sant Miquel de Fluvià i monestir de Sant Pere de Rodes).
- Núm. 160 (any 1966): *Clubs Náuticos de España*. Es passa informació sobre els clubs de Tossa de Mar, Banyoles, Calella, Palamós i Blanes.
- Núm. 162 (170): *Museos de España*. Des de la *Delegación Provincial* es passa informació (preus, horaris i contingut) d'Olot (Museu d'Art Modern, Museu Arqueològic, Museu Pessebrístic, Sala de Vulcanologia, Museu de Belles Arts, Museu Parroquial); Girona (Museu Arqueològic, Museu Diocesà); Museu d'Empúries; Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles; Figueres (Museu de l'Empordà); Museu Cau de la Costa Brava de Palamós; Museu de Peralada; Arxiu Museu de Sant Pere de Ripoll; Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols; Museu de Sant Joan de les Abadesses; Museu Municipal de Tossa de Mar; Museu Mineralògic Margineda (Vilajuïga); Museu d'Ullastret.
- Núm. desconegut: *Trajes Regionales de España*. El text que es proposava publicar per a Girona deia:

«*La payesa conserva la amplia saya rameada, de paño fino verde o azul; jubón ajustado de terciopelo negro o gris con bordados dorados y dos hileras de botones y manga corta para dejar ver los mitones peculiarmente catalanes; delantal rameado, de percal o de seda; cofia de paño blanco con adornos de terciopelo azul o gris que le cae hasta la cintura y cubre la redecilla con cintas de terciopelo negro labrador y abalorios con que cubre la cabeza; medias blancas y zapatos negros escotados; largos pendientes de oro como la cruz que pende de la gargantilla de terciopelo. En el Alto Ampurdán es frecuente el calzado de madera, adecuado al terreno pirenaico, y varias enagües o "pellots", así como la capucha contra el frío.*

*El traje del payés es similar al del resto de la región catalana».*⁴⁷⁷

477. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 167. *Carta del Jefe de la Sección de Propaganda e Información Turística al Delegado del MIT a Girona, acompañada d'un suplement del Noticiero Turístico sobre Trajes Regionales de España* (6 de maig de 1971).

- Núm. 240 (1968): *Referente a los restaurantes típicos de Gerona y su provincia*. Diversos establiments de Girona, Banyoles, Cadaqués, Calonge, Castelló d'Empúries, Figueres, l'Estartit, la Bisbal, l'Escala, la Jonquera, Hostalric, Llagostera, Llívia, Lloret de Mar, Maçanet de la Selva, Molló, Olot, Maçanet de Cabrenys, Palafrugell, Palamós, Planoles, Platja d'Aro, Porqueres, Roses, Sant Climent de Peralta, Sant Feliu de Guíxols, Sant Gregori, Sant Martí d'Empúries, Santa Cristina d'Aro, Sils, Tossa de Mar, Vidreres i Vulpellac.

A més, el novembre de 1970 s'estava editant una guia turística dels Pirineus com a complement del *Noticiario Turístico*.⁴⁷⁸ En el cas de la província de Girona, mencionava:

1. Ruta a la Garrotxa i el Ripollès: Girona - Olot - Camprodon - Sant Joan de les Abadesses - Ripoll (itinerari que enllaçava amb el següent).
2. Ruta al Ripollès i Cerdanya: l'itinerari sortia de Barcelona (per l'interès turístic d'aproximar-se a Ripoll per Barcelona). Barcelona - Ripoll - Puigcerdà - Seu d'Urgell - Andorra.

No es donaven més detalls del contingut o l'interès de cadascuna d'aquestes rutes. S'hi incloïa la província de Barcelona (en l'itinerari esmentat Barcelona - Ripoll), probablement pel seu interès com a nucli de densitat turística: Barcelona - Manresa - Berga - Pobla de Lillet - Ripoll.

Revista de s'Agaró

De la *Revista de s'Agaró* no en parlarem aquí ja que ha estat estudiada i en aquests moments es troba disponible íntegrament digitalitzada, com hem referit anteriorment. Recordem només que la direcció literària era a càrrec de Carles Sindreu; la direcció artística, d'Enric Moneny, i la publicitat, d'Argos de la Premsa.

Tenim una factura corresponent a la publicació d'un número de la revista. Se'n va fer publicitat amb 100 cartells (factura de 31 de gener de 1936).⁴⁷⁹ La tirada era de 1.500 exemplars i més endavant es va reduir a 1.000. Constava aproximadament de 48 planes, amb tinta i paper de qualitat. La revista, escrita en català, castellà i anglès, va ser un puntal per a projecció de la imatge turística de qualitat. Josep Ensesa estava a l'aguait i, a través de la revista, de la seva cooperació amb els ens de promoció i el seu íntim compromís amb el territori, va ajudar enormement a fer que tot Espanya prengués en consideració les comarques de Girona.

Es finançava amb venda (2 ptes.) i amb els anuncis (hotels, companyies aèries com Air France i l'escola pensionat de s'Agaró, que dirigia Narcís Masó, germà de Rafael Masó i germà també del polític Santiago Masó).

478. AHG. Fons Informació i Turisme. *Guia turística dels Pirineus complementària al Noticiario Turístico* (1970).

479. AHG. Fons Informació i Turisme. *Factura de les despeses ocasionades per la revista S'Agaró* (31 de gener de 1936).

Hem trobat diverses cartes i documents que parlen de dificultats o malentesos en la distribució l'any 1937.⁴⁸⁰

Un llistat de persones a qui s'enviava la revista i que data de l'estiu de 1958⁴⁸¹ inclou, en un espai de més de cinc pàgines, persones residents tant a Catalunya i Espanya com a la resta del món. Per posar-ne alguns exemples, trobem exemplars de la *Revista de S'Agaró* enviats a Portugal, França, Mònaco, Anglaterra, l'Argentina, Mèxic i els Estats Units (Washington, Nova York, Connecticut i Califòrnia). Pel que fa a les ocupacions dels destinataris, alguns d'ells eren directors de publicacions d'interès per a la promoció del conjunt de S'Agaró (Agència EFE, *La Vanguardia*, etc.), però hi trobem polítics (ambaixada espanyola a Washington, consolat del Japó a Barcelona, director general de Transports Militars de l'Exèrcit a Madrid), institucions (Institut Municipal d'Història de Barcelona) o l'Oficina de Turisme de Barcelona, per posar-ne alguns exemples.

A més, algunes revistes més locals però molt connectades amb la informació general i la local, com la *Revista de Palafruguell*, *Proa* (de Palamós), *Girona Turística*, l'editada per viatges Melià España, servien per compartir notícies turístiques sobretot relacionades amb les expectatives quantitatives, els preus i les novetats en infraestructures de transport i allotjament.

La revista espanyola *El Alcalde* rebia el patrocini del *Ministerio de Información y Turismo*. A la secció permanent de la revista, sempre hi havia noticiari, articles, reportatges, entrevistes, estudis, informacions, etc.

Finalment, el 1978 trobem mencionada una altra revista: *Actualidad turística*.

480. AHG. Fons del Govern Civil Diputació de Girona. *Carta sobre el Patronato Nacional de Turismo* (1928).

481. AHG. Fons Informació i Turisme. *Llistat de receptors de la revista S'Agaró* (1958).

3.10. CURSOS PER A ESTRANGERS

Una idea sempre creativa, partint de la comprensió de la realitat, era la proposta d'organitzar cursos per a estrangers. D'una banda tenim els cursos de contingut cultural, històric i geogràfic espanyol per a estudiants estrangers. I, d'altra banda, cursos d'idiomes per a personal en contacte amb el turista, per millorar el francès, l'anglès, l'alemany i d'altres llengües. En els discursos inaugurals, el delegat d'Informació i Turisme declarava que calia una millor formació, i així hem trobat una notícia en què es demana informació sobre els cursos que es farien el 1956. Una acadèmia de Sant Feliu de Guíxols demana subvenció per fer-ne un el 1966-1967, i el MIT l'hi denega perquè el seu pressupost no compta amb una partida de despesa per a aquests efectes.

Anteriorment ja s'havien realitzat cursos d'estiu similars, però no sota l'empared dels estaments turístics. L'any 1948, el *Consejo Superior de Investigaciones Científicas de la Universidad de Barcelona* organitzava els cursos d'estiu a Puigcerdà: un de filologia i un d'història medieval. Tots dos tenien una durada d'unes tres setmanes, entre els mesos de juliol i agost. Les sessions lectives eren conduïdes per especialistes tant nacionals com internacionals, entre els quals figuraven, per exemple, Paul Aebischer (Universitat de Lausana), Eugène Duraffour (Universitat de Grenoble), Lluís Pericot, Eugeni d'Ors i Martí de Riquer. En l'àmbit financer, la Diputació de Girona va aportar 6.000 pessetes per possibilitar-ne la realització.

L'obertura dels cursos, celebrada a l'església i al teatre de la vila, va incloure un discurs a càrrec d'Eugeni d'Ors, elaborat a partir de l'obra de Maragall *Elogi de la paraula*.⁴⁸²

Una carta datada de principis de juliol de 1948, escrita per Bassols (*Escuela de Filología de Barcelona*) a Pedro Bretcha, esmentava que s'havia proposat al governador civil la construcció d'una residència d'estiu, relacionada amb aquests cursos, a Puigcerdà.⁴⁸³

Amb una voluntat similar, aquell mateix any se celebrava la *Reunión Internacional de Estudios Ligures Nîmes - Toulouse - Barcelona*, en la qual participava com a organitzador de la part espanyola el *Consejo Superior de Investigaciones Científicas* (en col·laboració amb les diputacions de Barcelona i Girona, i el Museu Arqueològic de Barcelona). Dins del programa s'inclouïa la *Semana Internacional de Estudios Ligures en Barcelona - Ampurias* (del 5 al 13 de setembre).⁴⁸⁴ La inauguració d'aquesta setmana tingué lloc a Puigcerdà, des d'on es va continuar cap a Ripoll (amb una conferència sobre l'art romànic espanyol i visita al monestir de Santa Maria). Alguns dels llocs que es van visitar foren Sant Joan de les Aba-

482. AHG. Fons de la Diputació de Girona. 1437.13. *Article del Diario de Barcelona que fa referència als cursos d'estiu de Puigcerdà* (27 de juliol de 1948).

483. AHG. Fons de la Diputació de Girona. *Carta de Bassols a Pedro Bretcha, governador civil, per construir pisos per als participants dels cursos* (juliol de 1948).

484. AHG. Fons de la Diputació de Girona. *Programa de la Reunión Internacional de Estudios Ligures Nîmes-Toulouse-Barcelona* (1948).

deses; la catedral, el museu episcopal i el temple romà de Vic, el museu arqueològic i les excavacions, i el barri gòtic de Barcelona; la ciutat de Girona; la cala la Fosca de Palamós; jaciments d'Empúries (pernoctació); Figueres i Peralada. La sortida del país es va fer per Portbou. És important fer constar que es limitava l'assistència de participants espanyols fins a un total de 30.

L'any següent la *Universidad de Barcelona* va organitzar el *III Curso de Prehistoria y Arqueología en Ampurias y Montpellier*, juntament amb la *Universidad de Montpellier*, l'*Instituto de Prehistoria Mediterránea* i l'*Instituto Internacional de Estudios Ligures*. Aquests cursos incloïen visites a Empúries, Olèrdola, Ullastret i Ensérune, com a llocs principals, i es dirigien a la formació continuada de professors d'institut, si bé hi eren admeses altres persones interessades. No es pot dir amb seguretat, però, que fos una continuació de la reunió de 1948.

El 1949 es van celebrar els cursos d'estiu a Puigcerdà, que tenien una durada d'entre tres setmanes i un mes. El més llarg, sobre gramàtica castellana i pensament i lletres espanyoles, estava dedicat exclusivament al públic estranger. L'altre curs, dedicat a temes específicament filològics, tenia la vocació d'ampliar la formació universitària, i podien assistir-hi tant persones espanyoles com d'altres països.⁴⁸⁵

Si els cursos de Puigcerdà s'iniciaven el 25 de juliol, un retall del *Diario de Barcelona*⁴⁸⁶ dona notícia que els cursos de Sitges s'havien inaugurat el dia 1 d'aquell mateix mes al saló d'or del Museu Maricel (organitzats pel *Consejo Superior de Investigaciones Científicas*). Aquí hi trobem la presència de Lluís Pericot. Val la pena mencionar, atès el clima turístic de l'època i el desenvolupament que s'ha esdevingut posteriorment, un fragment de l'article referit al discurs del marquès de Lozoya sobre «*Sitges y el modernismo*»:

«Se refirió a los comienzos del modernismo, remontándose al año 1898 en que la decadencia inicióse en nuestro país, pero Madrid y Barcelona reaccionaron de distinta manera en un movimiento de revalorización del arte.

Citó los nombres de Miguel de Unamuno, Pío Baroja, Antonio Machado, maestros e intelectuales castellanos, Santiago Rusiñol, Miguel Utrillo y Ramón Casas quienes, desde Cataluña, sembraron la semilla del modernismo. Se refirió también a Eugenio d'Ors, José Puig y Cadafalch e Ignacio Zuloaga, maestros del modernismo en nuestra región. (...) Dijo que Sitges es como un Kempis abierto que nos hace ver y meditar el movimiento intelectual de 1900. Rusiñol encontró en la Blanca Subur a Arcadio Mas y Fontdevila, quien inicia una corriente pictórica en Sitges recordando que la riente y blanca villa, entonces pequeño pueblo de pescadores,

485. AHG. Fons de la Diputació de Girona. Portada de *La Vanguardia* promocionant els cursos de Puigcerdà (15 de maig de 1949).

486. AHG. Fons de la Diputació de Girona. 1437.13. Retall del *Diario de Barcelona* (2 de juliol de 1949).

fue el primer pueblo que comprendió la belleza de El Greco, subrayando que Rusiñol fue además el que descubrió las bellezas incomparables de los jardines de España trasladándolos a sus maravillosos lienzos».

El 1950 es van organitzar, igualment sota la direcció del Dr. Bassols de Climent, dos cursos: *Curso General para Extranjeros* i el *Curso de Cultura Española* (aquest darrer, tant per a estrangers com per a nacionals). El pla d'estudis seguia incloent experts de reconegut prestigi, com Martí de Riquer (si bé el nombre total de professors s'havia reduït).

L'any 1951 és l'últim del qual es té notícia que es realitzessin aquests cursos, i la Diputació de Girona, com en totes les edicions, va aportar 6.000 pessetes. Cal destacar que l'oferta formativa per a les tres seus (Puigcerdà, Sitges i Palma de Mallorca) era la mateixa: un curs de llengua castellana i un de cultura espanyola. En tots els casos, l'import de la matrícula era de 500 pessetes.

3.11. FILMACIONS TURÍSTIQUES

Hi ha una gran quantitat de pel·lícules i filmacions turístiques ambientades a les terres gironines. La desapareguda pàgina web del Centenari de la Costa Brava en recollia una bona quantitat. Aquí només n'esmentarem algunes que, per antigues, poden ser menys conegudes i tenir interès per a la història del turisme, juntament amb algunes dades que també poden ser rellevants en futures i més àmplies investigacions.

«La Costa Brava en particular, però els Pirineus en general i algunes poblacions de l'interior de la província, han gaudit des dels inicis del cinema d'una requesta considerable tant pels seus paratges com pels seus monuments històrics i barris vells. Això, que és lògic que cridi l'atenció dels productors i realitzadors locals i catalans en general per la seva proximitat i coneixement del seu interès de cara a localitzacions de tota mena, ha estat explotat força per firmes i directores espanyols i àdhuc estrangers, a voltes rodant-hi produccions d'alta volada en producció i noms propis estel·lars, l'èxit comercial i ressò mediàtic de les quals ha fet que determinats indrets hagin estat coneguts arreu del món. Els films, així, serveixen de re-truc per a viatjar, prendre contacte amb altres paisatges, formes de cultura i llengües diferents, si se sap veure, mirar escoltar i sentir. La Costa Brava, en aquest sentit, n'ha sortit prou beneficiada, tot i que no li cal el cinema per exaltar-la i divulgar-la, encara que tot hi ajuda, és clar». (Romaguera, 2005, p. 251).⁴⁸⁷

En el camp dels curtmetratges, ja el 1906 Ricard de Baños havia rodat *La Costa Brava*, entre altres obres d'altres directores. Cal destacar la producció de *Fox - Movietone*, rodada el juliol de 1935 amb la col·laboració del Patronat de Turisme de la Generalitat de Catalunya, que va enregistrar la processó marítima des de Lloret a Santa Cristina a bord d'una llanxa a motor.

L'autor continua subratllant aquest desenvolupament malgrat la manca d'infraestructura professional, fins a la creació de la Girona Film Office el 2008. Segurament, l'exemple més conegut de la filmografia internacional és *Pandora y el holandés errante*, però cal citar molts altres films, com *Viatge de nocces* (1953), *Mr. Arkadin* (1954-1955) o *El plaer de Venus* (1968-69). El mateix autor presenta una taula resum de poblacions litorals i vegades que han estat captades en llargmetratges (1914.2005):

487. Romaguera i Ramió, J. (2005). *Silenci, rodem: història del cinema a les comarques de Girona*. Col·legi de Periodistes de Catalunya. Demarcació de Girona. 27-42.

Població	Captacions
Sant Feliu de Guíxols	37
Girona	25
Palamós	20
Tossa de Mar	17
Calella de Palafrugell	16
Lloret de Mar	15
Castell - Platja d'Aro - s'Agaró	14
El Port de la Selva - Selva de Mar - Sant Salvador de Verdera - Sant Pere de Rodes	13
Begur	13
Banyoles (l'estany)	12
Cadaqués - Portlligat - Cap de Creus	12
Blanes	8
Costa Brava (genèric)	8
Mont-ras	2
Torroella de Montgrí - l'Estartit	8
Pals	3
Calonge - Sant Antoni de Calonge	3
Santa Cristina d'Aro	5
Sant Pere Pescador	1
Castelló d'Empúries - Empuriabrava	7
L'Escala	3
Palafrugell - Tamariu - Calella - Llafranc	14
Roses	5
Portbou	3
Colera	1
Empordà (genèric)	1

Taula: Captacions dels municipis de la Costa Brava en llargmetratges. Font: Romaguera, 2005

A partir de les dades que el seu llibre ens presenta, però, podem construir una taula similar per a les poblacions de l'interior i el Pirineu:

Població	Captacions
Hostalric	2
Guillerics - Montseny (genèric)	2
Arbúcies	4
Arenys de l'Empordà	1
Ripollès (genèric)	2
Ripoll	4
Puigcerdà	2
Sant Hilari Sacalm	1
Camprodon	5
Llagostera	2
Pirineus (genèric)	1

Població	Captacions
Vall d'Aran, Alt Pallars i altres Pirineu	2
Sant Joan de les Abadesses	1
Salt	1
Vilobí d'Onyar	1
Amer	1
Vidreres	1
Regencós	1
Romanyà de la Selva	1
Solius	1
Llers (Alt Empordà)	1
Olot	5
Garrotxa (genèric)	2
Alt Empordà (genèric)	1
Beuda	1
Vic	1
Besalú	4
Gurb	1
Peralada	1
Figueres	2
Santa Pau	1
Santa Coloma de Farners	1
Alta Garrotxa (Vall de Bianya, Vall de Bac, Sales de Llierca, Oix, Beget)	1
Viladrau	1
Breda	1
Olesa de Bonesvalls	1
Vilatenim	1
Cassà de la Selva	1
Sant Hilari Sacalm	2
Fontanilles	1
Bellver de Cerdanya	1
Prullans	1
La Llosa	1
Lles	1
Riudellots de la Selva	1
Monells	1
Fornells	1
Gaüses	1
Anglès	1
Rabós del Terri	1
Casavells	2
Fornells	1
Sant Sadurní de l'Heura	1
Quart	1
Porqueres	1
Crespià	1
Camallera	1

Població	Captacions
Cornellà del Terri	1
Caldes de Malavella	1
Sant Ferriol	1
Sant Miquel de Campmajor	1
La Bisbal d'Empordà	1

Aquestes taules donen dades quantitatives molt restringides (nombre d'aparicions). Ni tan sols sabem la durada dels fragments inclosos en el producte final en cadascuna d'aquestes localitzacions, ni tampoc si es tracta de llocs reconeixibles a ull nu, o no.

El *Festival Internacional del Film Amateur de la Costa Brava*, organitzat anualment a partir de 1962, va esdevenir una fita important tant des del punt de vista temàtic com de coneixement de la Costa Brava. No és estrany que sigui justament Sant Feliu de Guíxols el poble més filmat de les terres gironines, i el segon de Catalunya, després de Barcelona (Romaguera, 2002).⁴⁸⁸

L'any 1972, el pressupost total d'aquest Festival era de 345.000 ptes.; la subvenció del MIT, 100.000 ptes., i la de l'Ajuntament, 200.000. Es preveia que la venda d'entrades n'aportés 45.000.

Segons la documentació conservada a l'AHG,⁴⁸⁹ els dies 15 i 16 de juny de 1950, dins dels actes de la *I Asambleu Turística Provincial*, es van celebrar dues vetllades cinematogràfiques al Teatre Municipal. D'aquestes, tan sols conservem el programa de la segona. Organitzada per la *Ponencia de Cultura y Deportes* de l'Ajuntament, en col·laboració amb la *Junta Provincial de Turismo*, s'hi va convidar el president de la *Diputación Provincial*, i tan sols s'hi podia accedir amb una invitació formal.

Les projeccions s'havien seleccionat entre els gironins guardonats en el *XIII Concurso Nacional de Cinema de Aficionados*, i es dividien en dues parts, compostes per tres projeccions cadascuna: *Ferías Gerundenses* (documental de Joaquin Bonet), *Verano en la Costa Brava* (documental de Carlos Bosch), *Aquella parábola* (amb argument, de Narciso Sans, José Montalat i Antonio Sánchez), *Cercant la fresca* (documental de Francisco Solá), *Quimera medieval* (amb argument, de Juan Pruna) i *Fantasia trágica* (amb argument, d'Enrique Fité). Aquest darrer havia guanyat una medalla d'honor i un premi extraordinari.

En aquesta acta del CIT de Palamós, s'expressa la queixa de la confusió que pot generar que s'emprin imatges que no són de la Costa Brava com si ho fossin:

«La información que presta un vocal sobre determinada proyección de un film en la T.V.E. en la que se anunciaba transcurría la acción en la Costa Brava, cuando las fotos indicaban ninguna semejanza con

488

489. AHG. Fons de la Diputació de Girona. 1438.7. *Actes Oficials de la I Asambleu Turística Provincial* (juny de 1950).

*ella, hace que el Pleno formule la conveniencia y que ello se haga constar en Acta, de que por parte de los servicios competentes se enmienden tales anomalías ya que no hacen ningún favor al sector turístico señalado. Antes, al contrario, causan estupor e hieren la sensibilidad».*⁴⁹⁰

Amb tot, una carta de 1968 redactada per l'alcalde de Sant Feliu de Guíxols exposava una enèrgica queixa sobre la poca atenció que es feia a TVE a la Costa Brava, mentre que els desenvolupaments d'altres àrees litorals turístiques eren aplaudits contínuament:

*«Tanto es así, que incluso cuando algún acontecimiento de relieve se produce, parece como si quisiese atribuirse a otro Sector, cual ocurrió en el curso de la pasada semana cuando con ocasión de llegadas de turistas por vía aérea en el Aeropuerto de Gerona - Costa Brava, el locutor que estaba explicando la secuencia en pantalla, sin inmutarse y lo que es más grave, sin posterior corrección, anunció simplemente «llegadas de turistas al Aeropuerto de Gerona - Costa del Sol», quedándose, seguidamente, tan tranquilo y satisfecho».*⁴⁹¹

Carta del delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* a l'alcalde de Lloret de Mar. 23 d'agost de 1968. Arxiu Històric de Sant Josep, Informació i Turisme, 80:

«Nuestro Ministerio tiene interés en distribuir por nuestras Oficinas en el extranjero, para realizar la correspondiente campaña de promoción, el cortometraje "Playas, las de Lloret", premiado en el Concurso de 1964.

*Al parecer el productor, cuyo nombre ignoro, no ha proporcionado las copias correspondientes, lo que impide realizar la mencionada distribución, y desde luego un potencial beneficio para Lloret».*⁴⁹²

El 25 d'agost de 1968 es va filmar a Breda el típic Ball de Gitanes (retransmès a TVE, no s'esmenta que tingués finalitat turística).

El 1970 a Àvila es va organitzar el *I Certamen de Cine Turístico Amateur*, el qual es va enviar a la *Delegación Provincial del MIT* per tal que se'n fes difusió a les comarques de Girona. De moment no hi ha constància que se'n celebrés cap de semblant (temàtica tan específica) a l'àrea de Girona.

A començament de l'any 1964 s'establirien els premis per a emissores de televisió i ràdio, i també els de cinematografia. El BOE del dia 2 de març de 1964 contenia l'orde del dia 8 de febrer, per la qual es creaven el *Premio español de Turismo para guiones cinematográficos* i

490. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. CIT de Palamós. *Acta de la reunió del CIT de Palamós* (26 de març de 1965).

491. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 80. *Carta de Manuel Vicens Moner, alcalde de Sant Feliu de Guíxols, al delegat provincial del Ministerio de Información y Turismo* (17 de juny de 1968).

492. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 80. *Carta de José Luis González Sobral al delegat provincial del Ministerio de Información y Turismo a l'alcalde de Lloret de Mar* (23 d'agost de 1968).

el *Premio español de Turismo para películas de largo metraje*. El text legal s'iniciava amb el següent redactat:

«El desarrollo que han alcanzado la cinematografía y el turismo, no solamente en el orden social, sino también como vehículo del conocimiento y acercamiento de los pueblos, en su concepto cívico y humano, hacen aconsejable promover en cierta forma su más estrecha coordinación en la valoración de los elementos que contiene».⁴⁹³

El *Premio español de Turismo para guiones cinematográficos* era de caràcter anual i estava dotat amb 300.000 pessetes (i accèssits en el nombre que determinés el jurat). El guió premiat, a més de tenir en compte la vessant narrativa i comercial, seria aquell que millors valors o atractius turístics relatiu a l'Estat espanyol presentés, ja fos estranger o nacional.

El jurat estaria presidit pel *subsecretario de Turismo* i format pels directors generals de *Promoción del Turismo, Cinematografía y Teatro, Información y Empresas y Actividades Turísticas*, el director de l'*Escuela Oficial de Cinematografía* i, com a secretari, el cap dels *Servicios de Propaganda Turística de la Dirección General de Promoción del Turismo*. Un exemplar original dels guions premiats quedaria arxivat a la *Subsecretaría de Turismo*, i el *Ministerio de Información y Turismo* en promouria la realització cinematogràfica. Els productors concursants haurien d'aportar garanties de distribució de la pel·lícula tant a Espanya com a l'estranger. L'empresa adjudicatària obtindria al mateix temps el *Premio español de Turismo para película de largo metraje*, dotat amb 1,5 milions de pessetes. Acabada la pel·lícula, calia entregar-ne una còpia en 35 mm a la *Dirección General de Promoción del Turismo*.

Els curtmetratges es valoraven com un dels mitjans propagandístics amb uns resultats més positius. Per estimular-ne la producció, l'Ordre Ministerial de 8 de febrer creava els *Premios Nacionales de Turismo para Películas de Corto Metraje*.⁴⁹⁴ Tenien un caràcter anual i, segons la definició normativa, no podien quedar deserts. Els premis i les categories eren els següents:

- Curtmetratges (en 35 mm) amb arguments de tema turístic referits a Espanya en general, o que recollissin qualsevol aspecte de la vida espanyola. Dos premis de 300.000 pessetes i dos accèssits de 100.000.
- Curtmetratges (en 16 mm) amb arguments de tema turístic referits a Espanya en general, o que recollissin qualsevol aspecte de la vida espanyola. Dos premis de 150.000 pessetes i dos accèssits de 75.000.
- Curtmetratges (en 16 mm) amb arguments de tema turístic referits a una zona, regió, ciutat, vila o poble de l'Estat espanyol. Dos premis de 75.000 pessetes i dos accèssits de 25.000.
- Tantes mencions honorífiques com el jurat estimés convenient en qualsevol dels apartats.

493. BOE de 2 de març de 1964.

494. Ordre Ministerial de 8 de febrer.

Els premis estaven oberts tant a persones nacionals com estrangeres. El jurat tenia la mateixa composició que en els premis per a llargmetratges i els premis serien entregats el dia de Sant Francesc Xavier.

D'acord amb la correspondència que s'ha pogut trobar, el delegat provincial del MIT a Girona va fer difusió d'aquests darrers guardons a diversos mitjans de la premsa escrita (*Los Sitios, Vida Católica, Usted, Revista de Gerona, Gerona Deportiva, Costa-Brava Información, Gerona-Información, Ampurdán, Canigó, Vida Parroquial, Arriba España, Misión, Horizontes, Guía y Luz, Reull, Ancora, El Ripollés, Proa, Revista de Palafrugell* i *Tramontana*) i emissores de ràdio (*Radio Gerona, Radio Olot, Radio Ripoll, Radio Popular de Figueras* i *La Voz de la Costa Brava*).

*Resolución de la Subsecretaría de Turismo de 23 de febrero de 1965*⁴⁹⁵ por la que se convocan «Premios Nacionales de Turismo para películas de cortometraje 1965».

Orden de 15 de diciembre de 1965 por la que se convocan los «Premios Nacionales de Turismo para películas de cortometraje 1966».⁴⁹⁶

Altres normatives, publicades els anys 1965, 1966, 1967 i 1969, modificaven aquest concurs, que finalment comptava amb dues categories: professional (un total de sis premis) i amateur (dos premis). El concurs estava obert a participants nacionals i estrangers, i les pel·lícules per a totes les modalitats professionals havien de ser en color i sonores, amb una durada inferior a mitja hora.

Entre les produccions professionals es distingien tres modalitats (dos premis per a cadascuna): documentals, obres relatives a la temàtica proposada (per a 1971: «*España, paraíso de los jubilados*», «*España, país de ferias y de congresos*», «*La pesca y la caza en España*», «*España, país de nieve y de sol*»), tema turístic general o particular.

La primavera de 1976 el delegat provincial es dirigia al director general d'Ordenación del Turismo amb una carta que començava amb el següent paràgraf:

«A finales del pasado año o principios de este esa Dirección General solicitó a NO-DO un presupuesto para realizar un documental cinematográfico sobre la Costa Brava, con objeto de que pudiera ser utilizado en las promociones que llevase a cabo la Comunidad Turística de la Costa Brava, ello para dar destino en alguna medida a los 15 millones que en el pasado ejercicio de 1.975 habían sido asignados a esta Provincia».⁴⁹⁷

La mateixa comunicació, basant-se en canvis en les directrius per als ajuts i en necessitats manifestes d'altres zones de la província, demanava que s'indiqués a l'equip de NO-DO que el documental havia de tenir caràcter provincial. Per a tal efecte, s'aprojava un pressupost de 5.595.000 pessetes (1,2 milions de les quals corresponien a la realització de cent còpies de l'obra).

495. BOE de 19 de març de 1965.

496. BOE de 14 de gener de 1966.

497. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 169. *Carta del delegat provincial del MIT a Girona al director general d'Ordenación del Turismo* (26 de març de 1976).

3.12. LA FOTOGRAFIA

L'element gràfic ha estat sempre de vital importància en la promoció turística. Igual que ocorre amb les publicacions d'història de l'art, la mera descripció amb paraules no sempre és suficient per a la imaginació i convé il·lustrar-la amb imatges. Els cartells, els fulletons, les guies turístiques i les postals, per anomenar només alguns dels materials, utilitzen profusament la imatgeria. Igual que en el capítol anterior, aquí aportarem algunes dades que poden ser d'interès per a futurs estudis, molt més aprofundits, més que no pas fer estudis exhaustius.

Les postals van néixer de forma oficial a Àustria l'1 d'octubre de 1869. No seria fins a l'1 de desembre de 1873 que apareixeria a l'Estat espanyol la primera postal oficial. El disseny inicial incloïa una imatge (dibuix, pintura o fotografia) i, a l'altra cara, el timbratge imprès. Aquesta part posterior estava reservada exclusivament a l'adreça del destinatari. La part il·lustrada tenia un espai en blanc on es podia escriure un text breu (Carreras, 1998).⁴⁹⁸

Al llarg dels anys han existit entitats, impremtes i cases editorials que s'han dedicat a la publicació de postals. Tot i això, a vegades els impressors eren els mateixos autors o editors locals, d'acord amb Padrosa (2002, p. 441):⁴⁹⁹

«Botiguers que, en veure l'èxit assolit per la venda de les reproduccions, encarregaren prendre les imatges més representatives a un bon fotògraf amb l'encàrrec afegit de reproduir-les».

Aquesta mateixa autora parla dels dos botiguers de Peralada que van editar postals: Amat i Olivé. El darrer venia postals encarregades a més d'un professional (Bosch de Sant Hilari,⁵⁰⁰ Meli de Figueres i un de no identificat). Quelcom semblant passa amb les obres de Valentí Fargnoli a Begur.

L'Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana (1899) va tenir molta acceptació entre els emigrants a Amèrica. Editaven postals per mantenir-se econòmicament. A Barcelona, la fototípia Thomas (1879) va tenir un gran èxit en el turisme. Recordem que allà es van imprimir els monogràfics encarregats pel comissari marquès de la Vega-Inclán.

Padrosa (2002),⁵⁰¹ en el seu treball sobre la postal de Peralada, identifica diversos editors que van treballar en aquesta vila entre finals del segle XIX i principis del XX. Entre ells, Ramon Amat Angelet (1894-1975), propietari d'una botiga de poble (que feia les funcions de fleca, estanc i venia objectes de record), va editar com a mínim un àlbum de 10 targetes.

498

499

500. En aquests moments, a l'arxiu de l'INSPAI, a punt de digitalitzar-se. Un fotògraf que de segur aportarà molt de coneixement sobre el turisme a les comarques gironines.

501. Padrosa i Gorgot, I. (2002). «El catàleg de la postal de Peralada». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 35, p. 437-478. <https://raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/342500>

Un cas semblant és el de Lluís Oliver Rosell (1905), que regentava una botiga on podien comprar-se tot tipus d'articles, fins a convertir-se en editor de postals (encarregava les fotografies a Meli de Figueres o a Bosch de Sant Hilari). Altres personatges dedicats a la producció de postals (fossin, o no, de Peralada) de qui dona notícia són:

Nom	Període	Lloc de naixement / mort	Professió
Salvador Bosch Cornella	1925	Sant Hilari Sacalm	Fotògraf
Narcís Cuyàs Parera	1881-1953	Vilafranca del Penedès - Barcelona	Fotògraf
Emili Marimont	1889-1969	Figueres	Fotògraf
Narcís Roget Oliveras	1873-1950	Figueres	Blanquer, cafeter, fotògraf. Sota el nom de «Ciència & Paciència» (juntament amb Verdaguer) edità una vintena de postals
Francesc Serra Dimas	1877-1967	Barcelona	Dibuixant i fotògraf
Juli Soler i Santaló	1865-1914	Barcelona	Excursionista i enginyer; membre entusiasta del CEC. Fotògraf afeccionat
Josep Thomas Bigas	1852?-1910	Berna, Barcelona	Fotògraf
Àngel Toldrà Viazo	1867-1956	Barcelona	Regentava una papereria, editor de postals. Fotògraf
Jaume Tort i Bofill	1894-1961	Tossa de Mar, Figueres	Fotògraf
Juli Vintró Casallachs	1867-1911	Barcelona	Tresorer del CEC i fotògraf afeccionat

Taula: editors de postals. Font: elaboració pròpia a partir del llibre de Padrosa (2002).

Els professionals que surten en aquesta taula són d'una importància relativa (s'han triat ja respecte a tots els que figuren al llibre) per al conjunt de les terres gironines. Padrosa fa un recull dels que han editat postals de Peralada. Meli i Fagnoli han estat objecte d'estudis i exposicions monogràfiques per la seva importància cabdal en la imatge turística del nostre territori.

Padrosa esmenta la sèrie de postals editades per alguns membres de la família Macià (mossèn Marià de Macià i Llanera, mossèn Lluís M. de Macià i Llanera i mossèn Josep Maria de Macià i Llanera). Entre els col·leccionistes, aquesta sèrie es coneix com «La Veü» (ja que aquests mateixos eclesiàstics editaven el diari *La Veü de l'Empordà*). S'edità una sèrie en blanc i negre i una altra d'acolorida, compostes per 80 postals de Figueres (numerades de l'1 al 80; si bé sembla que els números 61, 66 i 71 mai no van aparèixer), i a partir de la 81, vistes de pobles de l'Alt Empordà. Possiblement treballaven, entre d'altres, amb el fotògraf Àngel Toldrà Viazo.

Mario von Bucovich, Gabriel Casas Galobardes, Brangulí, Sagarra i Zercowitz són alguns dels fotògrafs que van treballar per a la promoció fotogràfica publicoprivada de Catalunya.

Mario von Bucovich, un descendent d'una vella família noble europea, va treballar per a la promoció turística de París i Nova York. Ensesa el conegué i li encarregà un treball fotogràfic de s'Agaró. Més tard, en tenim notícies a través d'un jove fotògraf, Carles Castellón Rocaful. I en fa una ressenya al *Diari de Girona*, el 24 de maig de 1933. Mario von Bucovich va exposar a l'Ateneu de Girona, animat pel mateix Ensesa i Rafael Masó. Interessa aquí, sobretot, veure en aquest contacte les aspiracions del promotor Ensesa en obtenir unes imatges de la Costa Brava consonants amb les avantguardes artístiques europees. Que el fotògraf que va fer el 1932 la promoció de París fes promoció de la Costa Brava el 1933 significava una entesa estètica molt rellevant i gestionar l'empresa hotelera amb ambició qualitativa. Ampliem el zoom per veure millor aquesta figura tan singular:

«Girona és de les rares ciutats on no n'hi ha prou de la fotografia per a poder-les conèixer com són: exigeixen l'espíritual complement de la paraula».⁵⁰²

Mario de Bucovich va arribar a Girona i a Barcelona als anys trenta, precedit d'una fama de fotògraf internacional de molta anomenada. El moviment turístic i l'atmosfera de canvi social era tan gran que Girona va voler aprofitar la proposta de Bucovich, probablement a través de Josep Ensesa, per valorar si se li feia un encàrrec per tal de fer promoció turística de la ciutat. Era el maig de 1933 i el baró austríac Bucovich residia temporalment a Barcelona. En sessió del ple municipal, es va parlar de la proposta formulada per la comissió central i la de cultura per acceptar la proposta de Bucovich: 120 vistes de la ciutat, que quedarien en propietat de la corporació i serien publicades en el *National Geographic Magazine*, de Washington, en tres revistes alemanyes, una d'anglesa i probablement a la *Illustration Française*. S'editaria un monogràfic amb aquestes imatges. El pressupost pujava a 1.500 pessetes. El president, Josep M. Dalmau, va defensar que el preu era just per la importància i la rellevància del projecte, i s'aprovà l'encàrrec amb aquesta despesa, tot i que un regidor va constatar que trobava el preu molt elevat sense garanties totals que aquestes fotografies es publicuessin en els mitjans esmentats. Va exposar a Girona, a les sales de l'Ateneu del 19 al 28 de maig de 1933. La seva obra s'acompanyava de textos de *Mirador*, *El Matí* i *Bravo*, de París, que parlaven de les exposicions fetes a Barcelona i a la capital francesa. Per les fires de Girona, la publicació *El Día Gráfico* va posar a la venda un suplement amb les fotos de Bucovich, amb el títol de «Gerona, la Toledo Catalana».

Bucovich havia fet publicacions de promoció turística de Berlín i París. Havia fet un àlbum per a les Balears i estava en tractes també per fer una operació a Barcelona. Sembla que les fotografies no foren entregades, com no ho foren les de Barcelona. Josep Ensesa en tenia còpies i les va deixar per presentar Girona al Saló de Turisme de Barcelona.

La necessitat de fer propaganda amb els millors professionals –fotògrafs artistes de renom internacional– i de fer visible la destinació en el mercat internacional era un objectiu que

502. Josep Clara a la *Revista de Girona* núm. 191 de novembre-desembre de 1998 refereix l'estada i l'encàrrec que la ciutat de Girona va fer al fotògraf baró Mario de Bucovich.

perseguien molts municipis, i eren justament els responsables i directius d'entitats privades els que més havien viatjat i havien vist com es movien els mercats internacionals, els que proposaven als sindicats i als municipis projectes nous de propaganda i promoció turística. Bucovich va publicar retrats de la burgesia catalana a la revista *D'Ací i d'Allà*, coneixia Sert, el moviment del GATCPAC i l'avantguarda catalana. Són aquells moments històrics en què el turisme ha estat una aposta de qualitat, d'art, de modernitat, de funcionalitat. En el número d'estiu de la revista *D'Ací i d'Allà* es reproduïx una fotografia de Peralada. El setmanari olotí d'informació catalanista i republicà *La Ciutat d'Olot* hi fa referència.⁵⁰³ A la revista *Barcelona Atracció*, d'abril de 1933, Bucovich hi publica un article en el qual refereix que Barcelona té un esperit jove, la modernitat a la porta, i fa una comparació amb Gènova i Marsella, les ciutats mediterrànies amb les quals es pot comparar, i conclou que el futur és de Barcelona. I la compara també amb París, donant a entendre que arriba el moment de Barcelona.⁵⁰⁴ Una operació similar a la que fa a Girona, comparant-la amb Ulm i referint-se a Girona com una ciutat amb una atmosfera tan especial que fins i tot, en l'esperit, ha influït en el monument més bonic de tots, el monestir de Poblet.

Bucovich participa al II Saló Internacional de l'Art Fotogràfic de Barcelona. Va aprofitar per anunciar que «s'Agaró aviat esdevindrà un dels centres mundials de vacances».

La revista *D'Ací i d'Allà* li publicava unes fotos i un article que reproduïm sencer per fruitar millor del sabor que aquests textos desprenien:

«S'AGARÓ.- Quan Déu va acabar la creació del nostre món —feina que, com sabeu, va acomplir en set dies — va abandonar la seva obra als homes, tot donant-los la missió de continuar. Per això, va llegar-los dues qualitats desconegudes fins aleshores: l'amor i el treball. I, per a nodrir l'un i l'altre, no va oblidar-se pas de donar-los amb l'aliment indispensable: la fe!

Amb aquests instruments, els homes han anat sortint del pas, més bé o més malament — en general, força malament. Per què? Ah, perquè sovint l'amor anava per un cantó i el treball per un altre. O bé perquè, als uns o als altres, els mancava l'ajut preciós de la fe. Tanmateix, en algun indret, trobem creacions humanes que són fruits harmoniosos i no fruits de discòrdia. En dir això, no faig sinó evocar S'Agaró, d'on vinc materialment enlluernat. Allí el treball, l'amor i la fe han col·laborat intensament per produir una obra única en el seu gènere. L'amor, el treball i la fe aplegats, fesos, en una sola persona — l'artista creador d'aquest paradís—han fet néixer roses sobre els roquissars, arbres en la sorra i casetes delicioses al bell mig d'aquest jardí sorprenent. No fa sis anys, vèieu tot just alguns pinets escarransits que vegetaven melangiosament sobre aquesta costa

503. *La Ciutat d'Olot*: setmanari d'informació catalanista - republicà. 28.7.1934, p. 2.

504. Vidal, D. (2005). *L'imaginari monumental i artístic del turisme cultural: la revista*. Barcelona Atracció, p. 373.

superba, però inaccessible. La ginesta hi brotava modestament a l'esclatxa de les roques i sols els pescadors anaven, de tant en tant, a trepitjar aquells indrets solitaris... Però en pocs anys s'ha operat el miracle. Tota aquella costa, plena de saba, de colors, de vida, de confort, ha esdevingut— deieu-me tornar a assaborir el mot—un paradís. En aquella colònia de flors i de xalets, cada edifici té la seva personalitat ben distinta i independent. Cadascuna duu el senyal artístic que és l'encís de l'arquitectura catalana. L'una ens dóna entrada a través d'una antiga porta oblidada, esculpida amb un art sobri, fa qui sap els centenars d'anys. L'altra us somriu amb l'ogiva de la seva finestra gòtica, d'un dibuix pur i deliciós... En totes, en totes, trobareu un detall que les individualitza, tot lligant-les amb la gran tradició d'aquesta meravellosa arquitectura gòtica catalana tan poc coneguda encara al Nord d'Europa. Presidint aquest conjunt inoblidable, es dreça l'Hostal de la Gavina, sota l'emblema de l'ocell de mar, car al viatger. He voltat moltes terres en el meu vagabundeig d'artista i de turista. Permeteu-me que em recolzi en aquesta experiència per profetitzar a S'Agaró un avenir esplèndid. No pot fallar: S'Agaró aviat esdevindrà un dels centres mundials de vacances».⁵⁰⁵

ANC1-5-N-18349. Turistes dins d'un autocar descobert en un moll del port de Barcelona. Fotografia de Zerkowitz. Fons Gabriel Casa i Galobardes. (Ca. 1930-1936).

505. *D'Ací i d'Allà*, Número extraordinari d'hivern de 1933, núm. 175.

L'etapa republicana, de 1931 a 1936, és el període en què es desenvolupa una major sintonia entre les accions turístiques i les accions culturals. Entre la revista *D'Ací i d'Allà* i *Barcelona Atracció*, constatem coincidències temàtiques i coincidències de col·laboradors que treballen per a les dues revistes. El fotògraf i escriptor Mario de Bucovich col·labora indistintament en una i l'altra.

Casas Galobardes, Sagarra i Brangulí han estat objecte d'estudi i arxiu per part de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Sagarra i Brangulí són fotògrafs que van ser presents en gran part dels esdeveniments turístics. La feina en el turisme de Casas Galobardes, tot i ser un gran fotògraf de la publicitat, el comerç i la indústria, és molt il·lustrativa d'un aspecte que hem anat desgranat a través del text, és a dir, que durant els anys trenta l'art, la fotografia, la modernitat i el turisme formaven part del mateix disseny de ciutadà culte, saludable i europeista.

Zerkowitz tenia un taller fotogràfic gran i atenia clients de les Balears i Catalunya, fonamentalment.

Tenia una relació estreta i continuada amb Josep Ensesa i, de fet, era el fotògraf de referència de s'Agaró i dels llocs on intervenia Ensesa.

El 25 de gener de 1933 li escriu:

*«...Gracias por poner a mi disposición su auto cada vez que lo necesito en favor de la toma de vistas artísticas de las cercanías de Gerona. Si tuviera más favorecedores desinteresados como Vd. avanzaría mi obra a pasos gigantescos. Me tomo la libertad de suplicarle de nuevo se moleste ordenar a mi amigo Gandol que repase las existencias en postales para indicarme en el tiempo más corto los números agotados o a punto de agotarse, preveyendo yo una intensa aglomeración de trabajo por los múltiples pedidos que están ya a mi alcance. ...es aconsejable de empezar pronto, antes de que la avalancha de turistas que pasa por Barcelona, Montserrat, Sitges y Mallorca ocupe todas mis prensas continuamente hasta fin de octubre».*⁵⁰⁶

Els anys trenta van significar la irrupció de la fotografia amateur, amb nombrosos participants a tot Catalunya inscrits a cada convocatòria. Si la intenció inicial era sempre il·lustrar el territori a favor dels centres excursionistes, ben aviat el mateix govern va recollir tota aquesta producció per documentar millor els seus monuments i l'estat d'alguns poblets i espais no tan freqüentats.

Els anys trenta signifiquen sobretot la democratització de la imatge fotogràfica, per a consum individual i comunitari. En aquest treball hem trobat notícies d'aquests fotògrafs relacionats directament amb la promoció turística.

506. AHG. Fons Ensesa. Zerkowitz. Carta d'Adolfo Zerkowitz a Josep Ensesa (25 de gener de 1933).

Valentí Fagnoli, fill de pares italians i nascut, per atzar, a Barcelona. Es considera que la seva primera fotografia és la que porta per títol *Antigua muralla del pes de la palla*, derruïda l'any 1902. Fou al seu retorn d'Amèrica, l'any 1911, quan s'establí a Girona com a fotògraf. Fagnoli va canviar la concepció mateixa de les postals. Inicialment, un element purament testimonial va dotar-les de gran qualitat fotogràfica, qualitat comparable, a l'època, amb les fotografies realitzades amb mitjans més moderns (Pere Carreras, 1998). Sovint feia servir el sistema de doble negatiu (fent dues fotografies des del mateix punt), de manera que obtenia un negatiu per a ell i l'altre per a la venda o per fer-ne edicions impreses (Ajuntament de Girona, 1985).

Valentí Fagnoli va il·lustrar les guies redactades per Carles Rahola. Després de retornar de l'Argentina (1911) feu llargs recorreguts amb bicicleta durant els quals plasmava vistes i monuments (masies, esglésies, imatges de sants, escenes pròpies de l'etnografia, etc.) que sovint convertia en postals. A més, també feia fotografies per encàrrec. En alguns pobles hi havia persones que venien les seves postals, com ara a Begur, Rocacorba o Maçanet (El Taller d'Història de Maçanet de la Selva, 1998). Concretament a Begur, les postals es venien a la sastreria de Francesc Deulofeu, que durant molt de temps va tenir exposada de forma permanent una notable col·lecció del seu treball.

Durant la segona meitat de la dècada de 1920 va fer gairebé totes les fotografies de les orquestres de les terres gironines, activitat que li va aportar uns ingressos notables.

Desgraciadament la major part del seu fons i arxiu es va perdre durant la Guerra Civil. Acabat el conflicte, l'artista i mossèn Josep Gelabert va trobar la part de l'arxiu que s'havia traslladat a França, però tots els negatius de vidre estaven trencats.

Malgrat la malaurada pèrdua de bona part del seu arxiu, encara se'n conserven algunes imatges al Centre de la Imatge de la Diputació de Girona (INSPAI), l'Arxiu Històric Municipal de Girona i el fons de la família Guinart, entre d'altres. També va treballar per a l'empresari Ensesa.

L. Roisin, fotògraf francès establert a Barcelona, va treballar com a mínim entre 1915 i 1935 a l'espai Costa Brava, tal com fa constar Santaló, el 2008, amb motiu de la celebració del centenari de la Costa Brava. L. Roisin va fotografiar els establiments balnearis existents a les poblacions de la costa.⁵⁰⁷

Adolfo Zerkowitz era un empresari important en el camp de la fotografia professional comercial. Durant l'any 1931, tenia l'oficina a Barcelona, al carrer Corribia, 2, pral. El febrer de 1931, Zerkowitz escriu una carta a Josep Ensesa en la qual li adjunta diverses proves del seu últim treball a s'Agaró, que continuarà durant els mesos d'estiu.⁵⁰⁸ També treballava amb postals. Zerkowitz feia reportatges gràfics sencers que s'encarregava ell mateix de distribuir a les agències de viatge per promocionar s'Agaró.

507. (<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-296/sn-296-5.htm>)

508. AHG. Fons del Govern Civil. *Encàrrec i factures d'Adolfo Zerkowitz enviades a Josep Ensesa* (1931).

Segons una factura de 1929, Alessandro Merletti⁵⁰⁹ també treballà per a Josep Ensesa fent algunes fotografies d'autocars, mostrant el nivell de confort als possibles turistes interessats a arribar a s'Agaró i hostatjar-s'hi.

Gabriel Casas Galobardes va ser un fotògraf comercial importantíssim a Barcelona. Actualment, tenim a l'abast un catàleg del fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya (Fons ANC1-5/Gabriel Casas i Galobardes),⁵¹⁰ però les fotografies que podríem catalogar com de promoció turística continuen estant disperses. Segons una factura, va fer una fotografia de l'entrada del Publi Cinema per a Ensesa, el 1945.⁵¹¹

Melitó Casals i Casas (Meli). Als 17 anys es va traslladar a Barcelona. A les nits feia d'aprenent d'un fotògraf. Després del servei militar a Tetuan, el 1944 s'instal·la a Figueres, on es converteix en el principal retratista de la comarca i de la Costa Brava (Padrosa, 2002).

Tenim notícies d'unes fotos de Camprodon de Valentí Planesas, dels anys seixanta, amb el seu segell a la part posterior del material.

Narcís Sans, corresponsal de TVE a Girona, des de 1964 realitza feines tècniques i de presa d'imatges en actes públics i oficials. Notícies: el 1964 és el guanyador del premi del Concurso de Cinematografía Amateur de Palafrugell per un documental sobre la Costa Brava. La *Dirección General de Promoción del Turismo* li demana 50 còpies en 16 mm en color i sonores: 23 en anglès, vuit en francès, vuit en alemany i 11 en castellà, per ser exhibides només en sessions gratuïtes o bé per la *Subsecretaría de Turismo* o per entitats que aquesta delegués, tant a Espanya com a l'estranger.

Les còpies trobades poden ser dels originals premiats al *Servicio de Propaganda Turística*. Del 1972, hi ha factura de diverses diapositives per a la *Delegación Provincial* per valor de 6.490 pessetes. El 1964 se li concedeix un premi de 30.000 pessetes al Concurso de Cinematografía Amateur de la Costa Brava pel seu documental *Placidez*.

Segons correspondència de desembre de 1970, tots els documentals cinematogràfics de caràcter turístic de la província els havia realitzat ell (com a corresponsal de TVE):

- «*Rutas del Románico*»: 30 minuts, color, amb banda sonora, 16 mm. Propietat de la *Diputación Provincial de Gerona*.
- «*España inolvidable*»: 30 minuts, color, amb banda sonora, 16 mm. Primer Premio Nacional del MIT. Es refereix a tot Espanya.
- «*Desde el Parador de Aiguablava*»: 20 minuts, color, amb banda sonora. Reportatge documental, premiat pel MIT.
- «*Ciudades Españolas. Gerona*». 20 minuts, color, amb banda sonora, 16 mm. Premiada pel MIT.

509. AHG. Fons del Govern Civil. *Factures d'Alessandro Merletti enviades a Josep Ensesa* (1929).

510. Arxiu Nacional de Catalunya. Fons ANC1-5. *Fotografies de Gabriel Casas Galobardes*.

511. AHG. Fons del Govern Civil. *Factura de Gabriel Casas Galobardes a Josep Ensesa* (1945).

Sans disposava de totes les pel·lícules i únicament les prestava gratuïtament per a la propaganda turística. Totes, excepte l'última, estaven realitzades en *kodachrome*, sistema que permetia la realització de duplicats.

De Foto Estudio Mira Casanovas, se'n menciona el pagament d'una factura per part de la *Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* el 14 de juny de 1968.⁵¹² L'adreça de la factura és carrer Capitán Canala, 14, de Puigcerdà.

Una carta del subdirector general de Promoción del Turismo al delegat provincial, amb data de 2 de juliol de 1969, anunciava el següent:

*«Quizá aparezca por esta delegación el famoso escritor italiano Don Alfredo Panicucci. Se trata de un gran escritor y magnífico fotógrafo, que ha publicado maravillosos artículos sobre nuestro país en diferentes revistas italianas. Atenderle de la mejor manera posible y dadle toda clase de facilidades, alojándole donde sea y como sea y pasándonos las facturas correspondientes a su estancia. Tenemos noticia de que va a pasar por Gerona y como no podemos ponernos en contacto con él porque se encuentra actualmente recorriendo una zona de Francia, es por lo que os advertimos de su posible paso por Gerona».*⁵¹³

El 1952, la *Dirección General de Turismo* demanava informacions sobre aspectes rellevants turísticament com a estudi previ per ampliar el seu arxiu fotogràfic de monuments i folklore. Els temes que es proposaven incloïen santuaris d'interès artístic o folklòric, castells, llocs d'interès natural, paisatges de gran interès i tot allò altre que es pogués considerar.

El fotògraf danès Klaus Meller va fer una excursió pel seu compte per Espanya, per fer fotografies i publicar-les a la revista *Se og Her*, revista molt llegida a Dinamarca. – 22 d'octubre de 1965, carta que n'informa. L'*Orden del Ministerio de Información y Turismo de 24 de diciembre de 1970* convocava, mensualment, els *Premios Nacionales de Fotografía Turística*, atès que:

*«La pluriforme belleza de España se presta a una gama casi infinita de posibilidades que pueden crear paralelamente una diversidad y un número elevadísimo de turistas que busquen o se sientan atraídos por variados atractivos totalmente diferentes unos de otros. Esto es causa de que la creación de un repertorio completo y actualizado de la imagen española tenga un interés primordial de cara al turismo extranjero entre los medios de propaganda empleados para la difusión de la que se puede denominar “imagen de España”».*⁵¹⁴

512. AHG. Fons del Govern Civil. *Factura de Foto Estudio Mira Casanovas a la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo* (14 de juny de 1968).

513. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Felipe Felix Ayala* (1969).

514. Orden del Ministerio de Información y Turismo de 24 de diciembre de 1970.

El concurs, de caràcter mensual, estava obert tant a participants nacionals com internacionals. S'admetien, per categories: diapositives en color, fotografies en color, i fotografies en blanc i negre. Totes les categories comprenien 12 premis de 25.000 pessetes cadascun, i 12 accèssits de 10.000 pessetes.

Entre els guanyadors del mes de febrer de 1971 hi havia:

- Accèssit per a diapositives en color (10.000 ptes.): «*Carrusel en acción*», de Pedro Martínez Carrión (Barcelona).
- Premi per a fotografies en color (25.000 ptes.): «*Trabucaire en la festa dels traginers*» (Balsareny-Barcelona), de Pedro Barrachina Casanova (Barcelona).

El 1972 es comença a regular l'activitat dels fotògrafs ambulants amb la Circular número 36 de 2 de juliol de 1962, de la *Subsecretaría del Ministerio de la Gobernación*, i el *Decreto 3278/1968*, de 26 de desembre, «*por el que se crea el Carnet de Empresa con Responsabilidad*». ⁵¹⁵

La popularització de la fotografia va significar l'aparició d'una multiplicitat d'imatges en nombre, intenció i difusió tan notable que la jerarquització anterior de les vistes, les imatges recurrents i els canals de difusió va multiplicar-se. El discurs i el relat oficial era repetitiu en el patrimoni i innovador en la vida i l'experiència turística.

515. Decret 3278/1968, de 26 de desembre de 1962.

3.13. ESDEVENIMENTS

En aquest apartat recollim alguns dels esdeveniments més destacats en relació amb la promoció turística dels quals s'ha trobat notícia, i el volum en què se n'ha trobat informació en cada cas. Atès el caràcter inductiu de la recerca (i forçosament limitat en el temps i el volum de fonts) no podem dir que sigui un llistat exhaustiu, però sí que aporta informació valuosa.

a) Exposició Universal de Barcelona (1888)

Un dels primers esdeveniments de promoció turística en el qual va haver-hi participació gironina podria considerar-se que va ser l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. En la seva obra *Gerona en la Exposición Universal de Barcelona* (1950), Josep Grahit i Grau recull la participació de la ciutat comtal i de la demarcació en general a aquest esdeveniment.

El representant oficial de la província fou Félix Macià i Bonaplata, diputat del Districte de Puigcerdà i que anteriorment ja havia estat designat per acudir com a representant a l'Exposició Universal de Londres.

L'Ajuntament de Girona comptava amb un espai de 60 m² dins del Palau de la Indústria i va aprofitar l'esdeveniment, entre d'altres, per entrevistar-se amb la reina Maria Cristina i acordar una visita a la ciutat que, si bé es va fixar inicialment per al dia 2 de juny, mai es va arribar a celebrar.

Un total de 157 empresaris i entitats gironines van participar a la fira, de les quals 156 foren premiades amb medalles d'or, plata i bronze i mencions d'honor.

A la Secció Arqueològica, situada a la planta baixa del Palau de Belles Arts, s'hi exposà per primera vegada al públic el «*Tapiz bizantino llamado de la Creación*», a més d'altres obres cedides pel Capítol de la Catedral de Girona. Tots els objectes foren ben acollits per la crítica, i la Catedral de Girona fou guardonada amb una medalla d'or de l'Exposició pels objectes exposats.

Foren també una part rellevant les festes populars, que van allargar-se del 23 de setembre al 23 d'octubre, amb un pressupost de 750.000 pessetes. Diversos grups de les comarques gironines hi van actuar, entre els quals hi figuraven La Taponera de Palafrugell i diverses cobles empordaneses, i el Tarlà de Girona, per posar-ne alguns exemples.

b) Primer Congrés de Turisme de Catalunya

El Primer Congrés de Turisme de Catalunya va tenir lloc entre el 29 de maig i l'1 de juny de 1919 i fou organitzat per la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona. El president de la Diputació de Girona formà part de la Presidència d'Honor, de la qual també formaven part el president del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya, l'alcalde de

Barcelona, el president de la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona i els presidents de les altres tres diputacions provincials catalanes.⁵¹⁶

c) Exposició Internacional de Barcelona (1929)

Ja el 1920 la Societat d'Atracció de Forasters de Girona anticipava l'impacte que aquesta fira podia tenir per a la ciutat de Girona i hi feia arribar més visitants. A la vegada que remarcava, de nou, la manca de serveis existents, també feia notar la conveniència de crear una oficina d'informació turística dins de les mateixes Cases Consistorials i gestionada per la mateixa SAF. Tal com s'ha exposat anteriorment, aquesta oficina va entrar en funcionament el 1921.⁵¹⁷

L'any 1929, amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona, la Societat d'Atracció de Forasters de Girona es va dirigir al president de la Diputació per sol·licitar-li que es fes membre de l'entitat com a soci protector, mostrant-hi així el seu suport, tal com el Govern recolzava totes les Societats de Turisme d'Espanya amb motiu de les Exposicions Internacionals de Barcelona (1929) i Sevilla (ambdues celebrades entre els anys 1929 i 1930). A mitjans de maig, el president de la Diputació va inscriure-s'hi com a membre.

L'Exposició Internacional de Barcelona de 1929 era vista com una magnífica oportunitat de promoció industrial, comercial i turística, al voltant de la qual van sorgir múltiples revistes i publicacions similars dedicades a la propaganda d'aquests sectors, no només dins dels recintes firals, sinó també en els principals hotels i zones geogràfiques emissores de públic i clients comercials (Amèrica en el seu conjunt, França, Anglaterra...). Fins al punt que un document emès per la Diputació Provincial de Girona manifesta que «*las peticiones de esta índole han llegado a constituir un verdadero abuso, sobre el que se han visto obligados a llamar la atención los Organismos superiores*».⁵¹⁸

Aquest fou, per exemple, el cas de la revista *Las Maravillas de España*,⁵¹⁹ dirigida per Donato Rivas Francés, que també n'era el delegat per a les exposicions de Sevilla i Barcelona. La publicació es faria en francès, anglès i castellà, per facilitar-ne la difusió. Entre els seus continguts hi havia articles de temàtica industrial i comercial, però el turisme també constituïa un dels eixos principals. Malgrat haver estat proclamada òrgan oficial d'ambdós esdeveniments, i atesa la problemàtica mencionada, la Diputació de Girona es va negar a contractar les tres pàgines per a la difusió dels monuments i altres belleses del territori, tal com proposava el seu director. A més, des de la Diputació també s'argüia que les seves tasques principals eren unes altres, que constituïen en si mateixes una alta labor patriòtica, sense necessitats propagandístiques especials.

516. AHG. Fons de la Generalitat Republicana. Turisme i Esports. 2784.69. *Actes del Primer Congrés de Turisme de Catalunya* (1919).

517. AHG. Fons Informació i Turisme. *Cartes dels membres de la Junta de la SAF* (1930).

518. AHG. Fons de Cultura Publicacions de Turisme i Esports. 2784. *Acta de la sessió de la Diputació Provincial de Girona* (18 de gener de 1929).

519. AHG. Fons del Govern Civil. Diputació de Girona. *Carta que referencia la visita del redactor de Las Maravillas de España* (1929).

Entre els participants gironins en aquesta Exposició Internacional trobem la promoció amb gran èxit del servei d'autocar de Barcelona a s'Agaró.

Aquest esdeveniment havia generat grans expectatives pel que fa al volum de visitants no tan sols a la urbanització de s'Agaró, sinó també a la resta de la Costa Brava. N'és una mostra la iniciativa de l'alcalde de Palafrugell i president del Comitè de Turisme municipal de crear una Oficina d'Informacions de la Costa Brava, a més de publicar fullets propagandístics (possiblement editats per ser repartits durant l'Exposició) i convocar un concurs fotogràfic de la Costa Brava.

El matí del 4 d'octubre de 1929 es va inaugurar el *Palacio de las Diputaciones Españolas*, en presència, entre d'altres, del president de la Diputació de Girona, senyor Bassols. L'acte es va iniciar amb un discurs del president de la Diputació de Madrid, que en primer lloc va començar per lamentar-se que no parlés en el seu lloc el seu homònim de Barcelona. D'acord amb l'article que en recollí *El Noticiero Universal*,⁵²⁰ el seu discurs es va centrar en la importància de la tasca desenvolupada per totes les diputacions espanyoles, a la vegada que remarcava l'esforç afegit que suposava la coincidència de dues Exposicions Universals (Barcelona i Sevilla).

d) I Saló de Turisme (1934)

L'any 1934 es va celebrar al Palau de Montjuïc de Barcelona el I Saló de Turisme. Hi foren presents la urbanització de s'Agaró i l'Hostal de la Gavina. Girona hi va participar amb fotografies del fons particular de Josep Ensesa.⁵²¹

El 26 de maig de 1934 la Societat Econòmica d'Amics del País, de Girona, enviava una carta al conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya per suggerir-li la conveniència que hi fossin presents les comarques gironines, de la mateixa manera que es preveia que hi fossin tots els llocs d'importància turística de Catalunya.⁵²² S'estimava com una ocasió incomparable per transmetre als visitants, tant nacionals com estrangers, els monuments de la ciutat de Girona i les belleses incomparables de la Costa Brava.

e) Conferència Pro Costa Brava (1935)

Als inicis de la dècada de 1930 el paisatge de la Costa Brava ja era percebut pels mateixos residents com un territori dotat d'una gran bellesa i d'un gran interès turístic. Aquests factors, sumats, propiciaven les més diverses iniciatives privades pel que fa a les construccions i l'explotació del territori, i amenaçaven el futur de la regió. Aquesta situació

520. AHG. Fons de la Diputació de Girona. Promoció i Difusió. 1429.10. *Discurs del president de la Diputació de Madrid* (4 d'octubre de 1929).

521. AHG. Fons s'Agaró. *Fotografies de Josep Ensesa Gubert presentades al I Saló del Turisme* (1934).

522. AHG. Societat Econòmica d'Amics del País. *Carta al conseller de Cultura de la Generalitat* (26 de maig de 1934).

preocupava un volum creixent d'actors, tant públics com privats, i ja començava a generar alguns problemes concrets que feien témer pel futur del paisatge i, indistriablement, de la indústria turística. A tall d'exemple:

*«(...) cal reunir esforços de tots per a fer de la Costa Brava el centre de turisme que mereix esser per les seves belleses úniques, i afegeix que cal evitar que es repeteixin cassos lamentables com un que n'explica i que es el següent: Una agència de turisme de Barcelona a la que s'enviaren per part de l'Oficina de Turisme de la Generalitat alguns prospectes de propaganda de la Costa Brava, contestà, per mitjà d'una carta redactada en termes quelcom secs que no se li envies propaganda dels referits paratges, doncs, feia poc havia recomanat la Costa Brava a determinats turistes estrangers que la visitaren, i que tingueren de tornar-se'n a Barcelona, després d'haver recorregut uns quants pobles i viles de la dita Costa, per no trobar en lloc un allotjament lliure, adient i confortable».*⁵²³

A fi d'afrontar les problemàtiques que es presentaven, sobretot des del punt de vista urbanístic i turístic, el llavors conseller d'Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, amb voluntat d'integrar els suggeriments i problemàtiques percebuts per tots els actors implicats, va resoldre convocar una reunió global.

Així, un retall de diari de 1935 publicava l'ordre segons la qual:

*«Esta Consejería recibe constantes requerimientos particulares y colectivos, con objeto de que la Generalidad adopte medidas encaminadas a evitar el desorden que puede observarse en las nuevas urbanizaciones de las poblaciones de la Costa Brava, uno de los lugares de Cataluña donde el turismo ha tomado mayor incremento; desorden que amenaza desvalorizar las bellezas naturales de aquellas playas».*⁵²⁴

Amb aquest punt de partida, i atesa la complexitat de la qüestió, la seva urgència i el gran nombre d'actors públics i privats que hi estaven implicats, es resol convocar per al dissabte 10 d'agost del mateix any una «*Conferencia para la exposición y estudio de las soluciones que pueden adoptarse*». L'esdeveniment es coneixeria com a «*Asamblea per tractar dels problemes de la Costa Brava*» i tindria lloc al Teatre Municipal de Girona. Les principals qüestions que s'hi van abordar van ser:

- Preservar la bellesa natural de la Costa Brava del perill de l'actuació desordenada de la propietat privada.
- Posar en valor aquesta bellesa i maximitzar així el benefici per a la col·lectivitat.
- Fer de la Costa Brava un gran centre d'atracció turística.

523. AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. *Extracte dels parlaments pronunciats a l'Assemblea per tractar dels problemes de la Costa Brava* (1935).

524. AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. Núm. 212. BOGC de 31 de juliol de 1935.

A fi que es poguessin fer sentir el major nombre de veus possible, l'esdeveniment estava obert a tots els ajuntaments del litoral comprès entre la Tordera i la frontera francesa, l'Ajuntament de Figueres i el de Girona, i totes les associacions i particulars que ho sol·licitessin. A més, aquells interessats que no poguessin assistir a la reunió tenien la possibilitat de fer arribar per correu les seves comunicacions escrites perquè fossin també estudiades a la Conferència. Cal tenir en compte que aquesta reunió no tenia vocació deliberant ni d'arribar a cap acord definitiu, sinó que, tal com es reconeix a l'extracte dels parlaments, «*deurà solament constituir un canvi d'impressions i una exposició d'iniciatives*».⁵²⁵ Fins al punt que una publicació al diari *La Publicitat* del dia 9 d'agost, que anunciava l'Assemblea, conclouia: «*Serà una conferència, com si diguéssim, per a passar l'estona*».⁵²⁶

L'acte va ser presidit pel conseller d'Obres Públiques (Joan Vallès i Pujals), un diputat a Corts (Carles Badia), el president de l'Oficina de Turisme d'Espanya a París (Santiago Vinardell), el president de la Cambra de la Propietat de Barcelona (Tomàs), l'alcalde de Girona, el comissari de la Generalitat, Coll i Rodés, Calderó, Vilardell, Armengol i «un capellà». Entre els assistents es comptaven els ajuntaments de Blanes, Lloret de Mar, Tossa, Sant Feliu de Guíxols, Castell d'Aro, Calonge, Palamós, Sant Joan de Palamós, Mont-ras, Palafrugell, Begur, Pals, Torroella de Montgrí, l'Escala, l'Armentera, Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Roses, Cadaqués, el Port de la Selva, Llançà, Portbou, Colera i Figueres.

A més d'aquests i de diversos empresaris vinculats a l'hostaleria i el turisme, també hi van tenir veu els propietaris estrangers a la Costa Brava (a través de Nikolai Woewodsky i Madeleine Carroll), els estiuejants de Calella de Palafrugell (per boca de Manel Juanola), el Grup Excursionista i Esportiu Gironí - GEiEG (Josep M. Pla) i els Amics del Monestir de Sant Pere de Rodes.

D'acord amb la premsa de l'època, el volum d'assistents va ser molt notable i, com dèiem, va incloure representants d'entitats de tipus econòmic, cultural, excursionista, artístic i industrial, i també molts particulars, de manera que la conferència prenia el caire més obert possible, si més no a l'hora de l'escolta.

A més, un dels col·lectius que va fer arribar carta al conseller d'Obres Públiques, que posteriorment a la celebració de la Conferència va ser publicada a la premsa, fou la Federació Comarcal de Catalunya. La seva postura cridava a la prudència a l'hora d'adreçar l'ordenació de la Costa Brava, i exhortava a fer-hi partícip tot el sistema regional o comarcal de Catalunya, a fi de no comprometre el futur desenvolupament del territori en el qual tenia interès el conjunt de Catalunya, i era el poble català qui n'havia de gaudir. Resulta interessant que es proposés, com ja es feia a altres països i «tan bons resultats han donat», la redacció d'un «Pla Regional Català» que havia de coordinar les iniciatives de tots els organismes implicats: Obres Públiques, Servei Forestal, Comissariat de la Casa

525. AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. *Extracte dels parlaments de la Conferència* (1935).

526. AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. Publicació del diari *La Publicitat* (9 d'agost de 1935).

Obrera, Mancomunitat d'Ajuntaments, Patronat de Turisme, societats d'hotelers, serveis ferroviaris, etc. En definitiva, proposava que no es prengués cap acord definitiu i que es creés una comissió per estudiar la creació de l'organisme que coordinés el Pla Regional de Catalunya.⁵²⁷

Tot i que no hi ha més notícies sobre l'elaboració d'aquest hipotètic «Pla Regional», cal pensar que finalment la proposta no va arribar a bon port. Ja fos perquè es va desestimar o pel trencament que posteriorment va suposar la Guerra Civil, la realitat és que després del «*Pla de distribució en zones del territori (Regional Planning). Estudi preliminar i solucions provisionals. Estudis fets segons Decret del Govern de la Generalitat de Catalunya*», publicat el 1932, i el «*Pla General d'Obres Públiques*», de 1935, tots dos redactats per la mateixa Generalitat, no hi va haver cap altre pla d'aquestes característiques fins a la dècada de 1980.

En lloc d'això, en l'acte d'obertura de la sessió de la tarda, el conseller d'Obres Públiques, seguint la línia que un representant de diversos ajuntaments havia suggerit a la sessió del matí, va insistir que els municipis tenien un paper fonamental en les qüestions que allà s'abordaven i que, per tant, de mutu acord amb la Generalitat haurien de formar una entitat que s'interessés per:

*«Tot allò que tingui una relació amb la cura i direcció de les iniciatives a desenvolupar a la Costa Brava (...). Considera que tot allò que es refereix als nuclis urbans és del ple domini dels ajuntaments; en canvi, pel que pertoca a les construccions en els llocs fins ara despoblats caldria que tots se sotmetessin a unes regles dictades en una orientació d'interès general».*⁵²⁸

Així mateix, es va acordar la conveniència de constituir el Patronat de la Costa Brava, que havia de recollir projectes i encaminar iniciatives, i evitar futurs desenvolupaments indesitjables a les terres de la Costa Brava. Si bé la proposició de crear aquests dos organismes va ser aplaudida pels assistents a la Conferència, la mesura no va estar exempta d'una certa crítica a diaris com *El Diluvio*.

Les diverses intervencions que van tenir lloc durant la conferència van fer notar les problemàtiques més diverses, des de les més locals (traçat d'un camí, etc.) fins a la necessitat de repoblar els boscos o la de reduir dràsticament els incendis forestals. En l'àmbit de tot el territori, altres qüestions interessants que es van exposar foren:

- Tots els projectes d'urbanització (ja siguin d'edificis o d'accessos) han de respectar el paisatge de la costa i no fer-lo malbé, tal com havia ocorregut en altres indrets (Associació d'Enginyers de Catalunya).
- Necessitat de construcció d'una carretera de la Costa Brava que faciliti l'accés des de Barcelona, a certa distància del litoral i amb accessos adients a cada població (Asso-

527 AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. *Proposta de creació d'una Comissió per al desenvolupament d'un Pla Regional de Catalunya* (1935).

528 AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. Publicació del *Diari de Girona* (12 d'agost de 1935).

ciació d'Enginyers de Catalunya).

- Reduir al mínim els elements que es col·loquen a les platges (fanals, baranes, bancs...), ja que són paratges d'interès natural per al turista (Associació d'Enginyers de Barcelona i un resident de Sant Feliu de Guíxols).
- Fer de Roses la capital de la Costa Brava que, com Niça a la Costa Blava, donaria vida a la resta de les localitats properes. Cal dir que el comentari va ser acollit amb fredor (president de la Cambra de la Propietat de Barcelona).
- Restaurar i recuperar el patrimoni històric i arqueològic, tant per al turisme com per qüestions d'orgull nacional que constituïrien, juntament amb els encants naturals, la gran atracció del territori (Sr. Castillo, director de les restauracions d'Empúries i Tossa; també parla en aquest sentit un particular).
- Projecte de llei que privi o com a mínim restringeixi la compra de terrenys a la vora del mar i la col·locació de tanques a les explotacions de banys, ja que les platges són lliures. També calia prohibir l'extracció de sorra de les platges petites i la tala d'arbres (Estiuejant a Calella de Palafrugell en representació dels pescadors d'aquest lloc).
- Proposta d'anomenar una cala amb el nom de «Pol» (Ferran Agulló). Aquesta mesura va generar un debat d'opinions a favor i en contra (Associació de Periodistes de Barcelona).

Durant la sessió també va prendre la paraula un delegat de la Federació Comarcal de Catalunya, que va fer una intervenció que cridava a no donar favoritisme a la protecció i gestió de la Costa Brava en detriment de la resta del territori català:

*«Entén molt justificat l'interès en favor de la Costa Br[a]va, quines excel·lències reconeix, però sentiria que per fer massa en favor d'aquesta regió se'n deixés postergades a d'altres, o millor dit que això fos fet per part d'alguns elements interessants, amb mires particulars i egoistes».*⁵²⁹

Un suplement del *Diari de Girona* especial de turisme editat juntament amb el programa de fires i festes de la ciutat recollia la següent informació sobre la intervenció de l'arquitecte Sert:

«Les paraules del jove i brillant arquitecte, pogueren semblar a alguna orella antiquada com una espècie de profanació, però podem rotundament afirmar que causaren, en la major part dels assistents, una impressió profunda i recolliren la màxima suma d'adhesions. El Sr. Sert, valentment, s'encarà amb la realitat viva del temps en què som i llençà un vigorós crit d'alerta contra tot intent d'organitzar la nostra Costa, prenent com a base la Costa Brava francesa o la Riviera Lígure, decididament espatllades per una urbanització excessivament urbana – com digué, jugant

529. AHG. Fons s'Agaró. Fomento del Turismo de Gerona. *Extracte dels parlaments pronunciats a l'Assemblea per tractar dels problemes de la Costa Brava* (1935).

*amb la paradoxa, el Sr. Sert. – Aquest senyor sortí al pas dels que l'any 1935 voldrien prendre encara com a tipus les organitzacions del segle XIX i per això pogué blasmar netament tots els carrils i carreteres ran de Costa, enlletgint-la i embrutint-la i el seu projecte de manis radials i no pas circulants, a alguns podrà semblar una heretgia, però és tot el secret de la conservació i millorament de la nostra Costa meravellosa».*⁵³⁰

Amb tot, la importància que socialment s'atorgà a aquesta conferència queda palesa en el volum d'articles periodístics de l'època (que ens han arribat): *El Diluvio* (01/08/1935, 16/08/1936, 23/08/1936), *La Publicitat* (09/08/1935), *La Vanguardia* (11/08/1935), *L'Automobilista* (10/08/1935), i el *Diari de Girona* (10/08/1936, 12/08/1936).

f) I Asambleu Turística Provincial (1950)

Amb motiu de la constitució oficial de l'associació *Fomento del Turismo de Gerona*, els dies 15 (actes previs), 16 i 17 de juny de 1950 es va celebrar la *I Asambleu Turística Provincial*.

Diversos retalls del diari *Los Sitios de Gerona*, alguns del dia 17 i altres sense data ni pàgina,⁵³¹ informen sobre el contingut de les sessions.

Així, la tarda del dia 15 es va organitzar un curset de formació per als 46 delegats locals, celebrat a la *Cámara de la Propiedad Urbana*. El curset estava compost per dues sessions. La primera, conduïda per Joaquim Pla Cargol (secretari de la *Junta Provincial de Monumentos*) i focalitzada en monuments de la província, es va iniciar a les quatre de la tarda. La segona, pronunciada per Valeriano Simón, de professió advocat i publicista, va referir-se a les rutes turístiques de la província.

Els actes del segon dia s'iniciaven a les 11 del matí, amb una missa a l'església parroquial del Carme de Girona. A les dotze, ja reunits al saló de sessions de l'ajuntament, es va dur a terme la constitució oficial del *Fomento del Turismo de Gerona*, presidida pel governador civil i el secretari de la *Dirección General de Turismo*. A les 5 de la tarda s'iniciava la segona sessió de l'assemblea amb una conferència sobre urbanisme (pronunciada per Juan Margarit, arquitecte de la *Comisión Superior de Ordenación Urbana*).

Aquestes dues jornades van cloure's amb la projecció de films de temàtica turística al teatre municipal.

Al final del segon dia, *Fomento del Turismo* va sotmetre a la consideració dels assembleistes diverses qüestions, a través de les quals es van aprovar les següents conclusions:

- Era inajornable la millora de les carreteres per poder valorar la riquesa turística de la província.

530. AHG. Biblioteca Carles Rahola. 102/6. Retall del *Diari de Girona* referent a un programa de fires de Girona.

531. AHG. Fons de la Diputació de Girona. 1438.7. *Actes oficials de la I Asambleu Turística Provincial* (juny de 1950).

- Calia gestionar correctament el traçat de la línia de frontera.
- Calia suplicar a la *Comisión superior de Ordenación Urbana* que s'acabés amb el tancament injustificat de molts paratges de la Costa Brava, i també que delimités les zones verdes (no urbanitzables).
- A la mateixa comissió, calia sol·licitar-li la deguda fiscalització de totes les urbanitzacions i el control rigorós de les noves construccions en qualsevol zona turística de la província.
- S'havia de donar suport a la petició de la *Cámara de Comercio de Gerona* a RENFE per tal de tractar assumptes d'interès turístic.
- Se sol·licitava, sembla que de forma genèrica, coordinació total en els horaris de transports de viatgers.
- Se sol·licitava a la *Compañía Telefónica Nacional de España* l'establiment de noves línies.
- Se sol·licitava a l'Ajuntament de Girona el restabliment de les tarifes fixes, emblemes per als cotxes i uniformes per als conductors dels autotaxis. Aquesta conclusió, finalment, es va retirar ja que l'alcalde va manifestar que la qüestió ja era objecte d'estudi.
- Per aconseguir una major formació professional, calia gestionar l'intercanvi temporal i amb finalitats laborals, de fills d'hotelers espanyols amb els seus iguals a l'estranger.
- S'acordava prestar suport ferm a l'hostaleria provincial per a la millora de les seves instal·lacions i serveis.

Complementàriament, els delegats de Puigcerdà, Ripoll, Ribes de Freser i Camprodon van presentar una altra conclusió, que fou aprovada, segons la qual es canviarien certs horaris per aconseguir el trasllat des de Girona fins a aquestes poblacions dins del mateix dia de desplaçament.

Finalment, també fou elevada a conclusió una petició formulada per l'alcalde de Besalú, segons la qual els serveis d'òmnibus haurien de prestar els mateixos serveis els diumenges i els dies laborals, en benefici de les classes més modestes.

El programa del tercer dia era bàsicament de caire lúdic, i incloïa una visita dels assembleistes als principals monuments de la ciutat, seguida de la benedicció i inauguració de l'Oficina d'Informació instal·lada per la *Dirección General de Turismo*.

Paral·lelament, amb motiu d'aquesta assemblea, i amb data del 16 de juny, el *Gobierno Civil de la Provincia* va emetre una ordre circular dirigida als alcaldes per fomentar la implicació tant dels ens públics com dels particulars en la qüestió turística, en la mesura de les seves capacitats.

El document constava de quatre pàgines i començava per exhortar-los a exposar totes aquelles iniciatives, deficiències i queixes que es creguessin necessàries. Aquesta directriu es dirigia específicament a les corporacions locals. S'instava els ajuntaments a substituir els trofeus i copes per objectes d'artesanía local.

A proposta de *Fomento del Turismo de Gerona* s'inclouien, a continuació, 31 apartats sobre els quals calia que els mateixos residents tinguessin cura. Així, es donava una gran importància al manteniment estètic dels pobles. Es fa referència, per tant, a la necessitat de mantenir en correcte estat de neteja, manteniment i ordenació carrers, obres arquitectòniques, façanes, aparadors de botigues, habitatges (es recomanava que les cases s'adornessin profusament amb flors i plantes), tanques dels horts, higiene, rètols indicadors i anuncis i cartells anunciadors. Calia també restaurar ràpidament les finques abandonades o malmeses durant la guerra, almenys exteriorment. Noti's que aquesta recomanació topa en certa manera amb la imatge romàntica de la ruïna coberta de vegetació, també present a la ciutat de Girona i identificada per Galí (2005).⁵³²

Per la seva banda, *Fomento del Turismo*, amb l'ajuda del Govern Civil, faria un inventari de l'estat de conservació de les carreteres turístiques principals de la província. En aquella mateixa data el governador civil s'havia dirigit a la *Jefatura de Obras Públicas* per millorar l'aspecte de les cases dels caminaires. Requeia sobre els ajuntaments vetllar per l'estètica dels terrenys circumdants a les cases, tapiar les coves i demolir les ruïnes utilitzades com a refugi pels indigents. També es demanava als ajuntaments que informessin sobre la necessitat d'abastiment d'articles lliures, per garantir-ne la disponibilitat.

Es prohibia la mendicitat als carrers i es transmetia als ajuntaments la responsabilitat de vetllar pel correcte exercici de la caritat cristiana. Pel que fa a la seguretat, calia vigilar les estacions i les sortides i arribades d'autobusos per evitar que els viatgers fossin molestats per maleters i altres «professionals» similars.

S'instava a la repoblació forestal i a comunicar les necessitats de restauració de peces d'art, i també l'existència de peces arqueològiques i etnogràfiques per valorar la conveniència d'instal·lar museus locals (o d'altre àmbit regional). Així mateix, els ajuntaments havien de procedir a separar dins de l'arxiu municipal els documents de valor històric d'aquells d'interès exclusivament administratiu.

Calia comunicar a l'oficina d'informació de la *Dirección General de Turismo* (sempre ubicada al número 12 del carrer Ciutadans de Girona) horaris de museus i monuments, els horaris dels diferents serveis de transports de viatgers, els programes de festes majors o similars, i l'existència d'escoles d'idiomes. *Fomento del Turismo* també sol·licitava que li fossin enviades les llegendes locals, per fer-ne difusió.

Calia que els ajuntaments fessin un cens d'habitacions (especialment habitacions particulars disponibles) i també de finques d'estiuejants.

Gairebé al final de la circular es mencionava la necessitat d'educar els estudiants en edat escolar sobre la realitat turística, de manera que ajudessin en les tasques de reivindicació dels pobles, monuments, museus i paisatges.

532

g) XVIII Asamblea Nacional de Turismo (1953)

L'any 1953 es va celebrar a Sant Feliu de Guíxols la *XVIII Asamblea Nacional de Turismo*. Convé destacar que, durant aquesta assemblea, es va acordar la creació d'una comissió mixta integrada pel Sindicat d'Iniciatives de les Valls (d'Andorra), una delegació de les entitats rossellonenques i *Fomento del Turismo de Gerona*. A més, també convé que sigui tinguda en compte com una important activitat de difusió la ruta per «*todas las comarcas de la provincia de Gerona*» que van fer els 71 delegats de les diverses comunitats espanyoles assistents a les jornades.⁵³³

Una comunicació particular entre el delegat sindical provincial i el president de la Diputació de Girona, datada del 17 de juliol de 1953, menciona la *XVIII Asamblea Nacional del Turismo* (tres actes oficials havien tingut lloc el dia 16, se suposa que a Girona, perquè hi conviden el delegat sindical).⁵³⁴

També hi ha constància de les *Jornadas Turísticas de la Costa Brava*, que van tenir lloc a s'Agaró el 1959, amb l'assistència de nombrosos representants estrangers (es menciona a la memòria de la Junta Provincial de 1959), malgrat que només en tenim la referència, sense més detalls.

h) II Reunión Internacional de Agencias de Viaje y Hoteleros (1963)

Celebrada a Lloret de Mar entre el 27 de setembre i el 3 d'octubre de 1963, inicialment la presidència d'honor anava a càrrec de Pedro Gual Villalbí (president del *Consejo de Economía Nacional*) i de Manuel Fraga Iribarne (ministre d'Informació i Turisme), si bé finalment aquest últim va delegar en Herrera Esteban (director general d'*Empresas y Actividades Turísticas*).

L'esdeveniment estava organitzat pel *Sindicato de Hotelería de Lloret de Mar* i la Cooperativa de la Costa Brava, i comptava amb el patrocini del *Sindicato Nacional de Hotelería y Similares*.

Entre els assistents, la crònica de l'acte va destacar la presència de representants d'Alemanya, Andorra, Anglaterra, Aràbia Saudita, Àustria, Bèlgica, el Congo, Dinamarca, els Estats Units, Finlàndia, França, Holanda, Irlanda, Itàlia, Liechtenstein, Mèxic, Noruega, Suècia i Suïssa.

Mentre que la *I Asamblea Provincial de Turismo de Gerona*, celebrada tan sols un mes més tard, es va concentrar a resumir els temes d'infraestructures, serveis i adequació general del territori al turisme que presentaven clares deficiències (transports, planificació de determinades zones, etc.), en aquesta reunió internacional, comparable al que avui entenem

533. AHG. Fons Informació i Turisme. Article de *La Vanguardia*, p. 30 (28 de juny de 1953).

534. AHG. Fons de Promoció i Difusió. 1444.1. *Carta del delegat sindical provincial i el president de la Diputació de Girona* (17 de juliol de 1953).

com a *fam trip*, els esforços es van dirigir a emfatitzar les millors fetes en els darrers anys i en aquelles previstes per als mesos immediats (transports, comunicacions postals i telefòniques, comercialització, etc.), a la vegada que es recollien els suggeriments dels convidats internacionals.

Així, es van abordar temes com les deficiències de la xarxa viària, la necessitat de disposar d'uns enllaços internacionals de ferrocarril que fossin efectius (que donarien solució a la diferent amplada de les vies) i la conveniència d'un aeroport propi, tema candent en aquelles dates.

Un altre tema que va ocupar llargament les sessions de treball fou la necessitat d'allargar la temporada turística, com a mínim entre abril i octubre. Si bé no tots els mercats emissors veien que fos una iniciativa rendible en vista de la idiosincràsia pròpia de la població que representaven, altres ho sol·licitaven, amb unes tarifes hoteleres i de transport adequades al que es coneixia a la resta de països com a «temporada baixa». Els hotelers i els agents de viatges discutiren qui havia d'assumir la responsabilitat de l'aplicació d'aquesta iniciativa: calia que els hotels fossin oberts (algunes agències estrangeres havien intentat enviar visitants fora de l'època estival, però els havia estat impossible allotjar-los), però ni els hotelers ni els agents de viatges semblaven disposats a assumir la reducció del marge comercial que suposava donar al client un preu final més baix. La qüestió només va tancar-se quan el moderador de la sessió va dirigir el tema a «pròxima consideració i estudi».

Amb tot, però, els assistents internacionals reconeixien les bel·leses del territori. El programa de l'acte va incloure diverses excursions marítimes amb vaixell, visites a diversos establiments hotelers, espectacles folklòrics (que incloïen sardanes), visita al Banco Español de Crédito, al patrimoni monumental de Besalú, al patrimoni monumental de Girona (tan sols una part dels assistents per voluntat pròpia), al llac i museu de Banyoles i al temple de Porqueres.⁵³⁵

S'hi presentà la revista *Hostería*⁵³⁶ (òrgan oficial del *Sindicato de Hostelería y Similares* de Madrid). El Sr. L. Jesús Val Jarrín va ser el representant d'aquesta revista a la conferència.

Tal com era habitual en els esdeveniments vinculats a la indústria turística, la premsa nacional es va fer ressò d'aquesta trobada. Fins i tot el *Mundo Deportivo* va fer una entrevista al governador civil de la província per publicar unes línies (de contingut més aviat genèric) sobre la reunió.

i) I Asambleu Provincial de Turismo de Gerona (1963)

Va tenir lloc a la ciutat de Girona entre els dies 12 i 16 de novembre de l'any 1963, al saló de sessions del Govern Civil, i va tenir un gran èxit d'assistència, amb uns 150 participants, entre autoritats (polítics i militars), empresaris i altres personatges rellevants en la indús-

535. AHG. Fons Informació i Turisme. Article de *La Vanguardia*, p. 20 (4 d'octubre de 1963).

536. AHG. Fons del Govern Civil. Exemplar de la revista *Tourist Lloret Turismo* (1963).

tria turística. Entre els membres nats de l'assemblea cal destacar Josep Ensesa Gubert (que va presentar la ponència lliure «*Protección del paisaje*», a més de ponències encarregades), Joaquim Pla Cargol, Santiago Sobrequés Vidal, Maria Cobarsí Corretger, Josep Maria Pla Dalmau, Joaquim Pla Dalmau, i Manuel Bonmatí Romaguera.

Així mateix, també es van convidar hotelers, agents de viatges, empresaris de càmpings, restauradors, empresaris del món del transport, sales de festes, agents immobiliaris, representants d'urbanitzacions turístiques i altres membres de lliure designació proposats pel governador civil i per la Delegació Sindical (eclesiàstics i el llavors director del Banc d'Espanya, entre d'altres).

En el desenvolupament de l'acte es van recollir tant aspectes positius com negatius, i propostes del turisme a l'Estat espanyol i a les comarques de Girona. Dins del conjunt de l'Estat, Girona es definia com possiblement el territori més afavorit pel turisme, benefici que es feia extensiu a la resta de l'Estat.

Temàticament, es van dur a terme quatre sessions, una per cadascuna de les comissions existents: temes generals, temes relacionats amb les indústries turístiques, obres infraestructurals i serveis necessaris per al desenvolupament turístic.

En primer lloc, es va definir tot el territori gironí com a espai turístic, tant la costa com les muntanyes i l'interior, a la vegada que es reafirmava la potència turística de la nomenclatura Costa Brava i s'insistia en la necessitat que fos utilitzada únicament per les poblacions litorals compreses entre Portbou i Blanes.

Pel que fa al Pirineu, es plantejava la necessitat de crear un pla d'ordenació integral, en vista del creixement de la demanda per a la pràctica d'esports d'hivern i la forta concentració que rebia la Molina.

Entre els aspectes a millorar i les propostes, s'observa un gran èmfasi en el prestigi de la pàtria i del territori com a motiu de millora, i es reconeix el paper dels visitants del moment com a ambaixadors a través del boca-orella.

Entre les principals deficiències, es mencionava la necessitat de regular les modalitats d'allotjament extrahoteler (apartaments) i fer més fluid el *Crédito Hotelero*, el mal estat endèmic dels transports per carretera i ferrocarril, l'adequació de l'abastiment sanitari i d'aigües de tots els municipis i la necessitat d'uns serveis eficients de comunicacions telefòniques i postals.

Entre les millores destaquen la necessitat d'instar les empreses del sector a la millora contínua de les instal·lacions i serveis, l'adequació dels ports per a les embarcacions esportives i creuers turístics i la creació immediata d'un aeroport propi a la regió.

El contingut de l'Assemblea, però, va anar una mica més enllà de les propostes d'actuacions en àmbits específics que afectaven directament el client final, i es recollien també aspectes de planificació. En aquest aspecte s'ha mencionat la proposta d'un pla d'ordenació de la zona pirenaica. Trobem també la proposició per crear el *Consejo Nacional del Turismo*, òrgan d'àmbit estatal que s'havia d'encarregar de l'estudi de les necessitats i possibilitats turístiques, per tal d'oferir al Ministeri les línies generals de l'acció turística global.

A tall d'exemple, una de les ponències presentada va ser «*Servicios de Fronteras*» (dossier) per Carlos Andreu Batlló: el principal argument de la seva ponència era la necessitat de tenir obertes les fronteres amb França (deixa de banda el costat de Portugal) les vint-i-quatre hores del dia, tant per una qüestió pràctica (evitar cues) com per la imatge del país («*Porque puede inducir a muchos forasteros a una falsa idea de aislamiento y opresión, tan opuestas a la feliz realidad española*»).⁵³⁷ En aquells moments, dels cinc passos fronterers dels Pirineus, l'únic obert permanentment era el d'Irun. L'obertura permanent de tots els llocs de frontera era possible si se separaven els horaris de frontera dels de duana, com ja feien els altres països de l'Europa occidental.

De fet, hi va haver diverses ponències referides al trànsit per carretera, les comunicacions en general i els horaris de fronteres (pronunciades per José Altamiras, Juan Riera, Román Ledesma, Ignacio Bosch, l'esmentat Josep Ensesa i Evaristo de Arana, entre d'altres).

Allargar la temporada per rendibilitzar al màxim les empreses de serveis turístics també es presentava entre les preocupacions del sector. A tall d'exemple d'aquest interès, en el número 3 de la publicació gremial *Tourist Lloret Turismo* de 1963 ja es proposava aquesta població com a seu del turisme d'hivern a través de la fórmula de paquets de viatges que incloïen espectacles folklòrics i excursions radials. Racionalitzar l'existència de Centres d'Iniciatives i Turisme (CIT), atorgant-los un abast geogràfic suficient i coherent, era també un dels suggeriments.

Les disposicions i conclusions d'aquesta trobada es van enviar a l'*Instituto de Estudios Turísticos* per tal que fossin un dels treballs a tenir en compte en la *I Asamblea Nacional de Turismo*, que es preparava l'any 1964. L'objectiu era que des de la *Dirección General de Promoción del Turismo* es fes un estudi sistemàtic de les ponències i conclusions fetes en les diferents assemblees provincials per orientar les bases de l'esmentada *I Asamblea Nacional de Turismo*.

Les conclusions es dividien en un total de quatre apartats, que resumim a continuació. Pel que fa a les genèriques:

- Primera: l'Assemblea declarava que la totalitat de la província era de provat interès turístic, des de la muntanya fins a la plana i la costa, el seu patrimoni paisatgístic i cultural, i també les seves tradicions. Calia, per tant, planificar-ne un desenvolupament integral.
- Segona: per mantenir l'atenció internacional s'instava les organitzacions de propaganda a utilitzar els següents mitjans i suports de comunicació (que llavors s'estimaven com els més moderns): televisió, ràdio, tots els tipus de premsa, cinema, cartell, fullet i pancarta.

537. AHG. Fons Informació i Turisme. *Servicios de Fronteras, Ponència de Carlos Andreu Batlló a la I Asamblea Provincial de Turismo de Gerona* (novembre de 1963).

- Tercera: per fomentar l'educació social i el turisme intern es proposava el muntatge de missions culturals a través de la premsa i la ràdio.
- Quarta: es recomanava el foment de la constitució de Centres d'Informació Turística (per evitar una excessiva minimització geogràfica o haver d'abastar un terreny massa ampli).
- Cinquena: se sol·licitava al *Ministerio de Información y Turismo* que inclogués en la campanya de «Festivales de España» de 1964 un dels que es programaven a la capital o a la costa.
- Sisena: per tal que la *Comisión Provincial de Información, Turismo y Educación Popular* disposés de prou mitjans econòmics per a les accions de promoció, es proposava que una part proporcional del que la *Póliza del Turismo* recaptés a cada província li fos transferida. Aquesta proposta aniria en la mateixa línia que l'actual taxa turística.
- Setena: s'instava a crear fórmules per fer que joves i treballadors poguessin gaudir de vacances i accés a les zones de gran renom turístic (tal com, segons el redactat, recollia un dels postulats del *Movimiento Nacional*).
- Vuitena: s'urgia les autoritats competents a assegurar el descans, tant de residents permanents com temporals, en les zones d'afluència turística.
- Novena: es feia èmfasi en la necessitat de fer complir les normes vigents en tots els àmbits.
- Desena: se sol·licitava que la denominació Costa Brava pogués ser utilitzada només en la zona geogràfica adient, i també que Girona tingués dret a «emparar» la denominació. Així, se sol·licitava a la *Dirección General de Promoción del Turismo* i a la resta d'organismes que fessin servir, per a propaganda o divulgació, la denominació «*Gerona - Costa Brava*», i que la denominació Costa Brava se circumscrivís a la zona del litoral mediterrani entre Blanes i Portbou per protegir-ne el prestigi. En aquest sentit, sembla que l'aeroport va ser un dels pocs que va fer cas d'aquesta denominació.

El segon apartat de les conclusions feia referència als problemes de la indústria turística (allotjaments, ordenació d'empreses i activitats, crèdit hotelier, fiscalitat i la necessitat d'allargar la temporada).

Pel que fa al tercer bloc, comprenia les obres infraestructurals precises per al desenvolupament del turisme; les carreteres, especialment l'enllaç amb l'autopista de l'interior i la muntanya, eren la preocupació principal. Respecte al servei de trens, preocupaven les deficiències generals del servei i la manca de línies de connexió en el territori, però sobretot el transbord que els turistes havien de fer a Portbou. S'apuntava, també, la inconveniència que el trajecte entre Puigcerdà i Barcelona durés unes cinc hores de mitjana, quan el 1935 en durava menys de quatre. En aquesta assemblea també es va tornar a insistir en la necessitat de tenir un aeroport propi.

L'últim bloc de conclusions feia referència als serveis necessaris per al desenvolupament del turisme. Figuraven aquí les necessitats de xarxes de sanejament i subministraments per als municipis gironins, que suportaven una gran quantitat de visitants, per ser una porta d'entrada al país. Es parlava de nou dels ferrocarrils: Girona no disposava d'una

«Oficina de Viajes de RENFE», la qual cosa complicava l'adquisició de determinats tipus de bitllets. La instal·lació de serveis telefònics moderns, la creació de camps de golf, la millora del servei de correus, la creació d'una escola d'hostaleria i la creació d'un *Consejo Nacional de Turismo* (amb caràcter permanent) també es proposaven com a prioritats.

A banda de les conclusions, que eren recollides de cara a la preparació de la *I Asamblea Nacional de Turismo*, es van transcriure recomanacions proposades pels assembleistes que, si bé eren d'interès, podien resoldre's en l'àmbit provincial.

- Primera: manifestava la necessitat d'harmonitzar i fer el màxim d'eficaces les accions de propaganda:

*«Esta campaña a realizar en España y en el extranjero debe ser afrontada de una manera conjunta y, en representación de toda la provincia, por la Comisión Provincial de Información, Turismo y Educación Popular; buscando, de una parte, cuantas ayudas económicas y técnicas pueda recabar de Organismos Nacionales y Provinciales y de otra la unificación, hasta donde sea posible, de las actuales inversiones publicitarias de la industria privada y de los Organismos y Corporaciones Provinciales y Locales que, actuando hoy en forma dispersa, perjudican, con mayor gasto en su suma total y menor eficacia real, el impacto general a producir si la campaña se realiza en forma colectiva; sin perjuicio de dejar posibilidad para la específica de lugares o industrias que deseen incrementar por su cuenta su publicidad después de haber cooperado a la general que se propone».*⁵³⁸

- Segona: conveniència d'organitzar anualment una exposició monogràfica de tipus propagandístic, sota el patronatge de la *Comisión Provincial de Información, Turismo y Educación Popular*.
- Tercera: senyalitzar, a l'entrada de les poblacions, l'existència de monuments o llocs d'interès turístic.
- Quarta: necessitat de prolongar la temporada turística estival i crear i ordenar la de turisme hivernal, ateses les infraestructures existents.
- Cinquena: crear una senyalització específica per a les poblacions de la Costa Brava on hi hagués establiments oberts a l'hivern.
- Sisena: necessitat de creació de centres d'estudi de cultura general, idiomes i altres (art, història, folklore...) fora de temporada (primavera i tardor).
- Setena: calia que les autoritats garantissin el descans a les zones turístiques.
- Vuitena: es propugnava la formulació de plans especials per a la protecció del paisatge.
- Novena: calia la implementació de normes de circulació dins de les poblacions.
- Desena: calia que els plans generals i parcials d'urbanització tinguessin en compte les necessitats de circulació i aparcament de vehicles privats.
- Onzena: calia que els ajuntaments construïssin serveis sanitaris, lavabos i dutxes a les platges.

538. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 175. *Recomendaciones de la Asamblea* (novembre de 1963).

- Dotzena: creació de zones esportives.
- Tretzena: l'Assemblea estudiaria la situació de la ciutat de Girona, en funció de si mateixa i de la distància dels llocs turístics, per poder-hi crear un Mercat Central d'Avituallament per a la zona turística.
- Catorzena: establiment de col·laboracions publicoprivades per a la creació de centres d'expansió o diversió que, previsiblement, no serien rendibles econòmicament.
- Quinzena: delimitació de zones supramunicipals (amb identitat orgànica i física) que caldria planificar de forma conjunta.
- Setzena: necessitat de coordinar els serveis d'auxili i emergències de la província.
- Dissetena: s'instava a la instal·lació de serveis i allotjament transitori a la collada de Tosses.
- Divuitena: realització d'estudis per a possibles zones residencials conjuntes dels centres d'hivern de la Molina i Núria.
- Dinovena: màxima urgència en l'adequació («*adecentamiento*») de les estacions de tren, sobretot a les de Girona, Maçanet-Massanes, Blanes, Flaçà i Portbou (per ser les més turístiques).
- Vintena: s'insisteix en la necessitat d'adequar l'estació de Portbou, per ser un punt d'entrada al país.
- Vint-i-unena: se sol·licitava que el *Ministerio de Información y Turismo* i la *Delegación Nacional de Educación Física y Deportes* concedissin subvencions suficients per a les proves i competicions nàutiques internacionals.
- Vint-i-dosena: se sol·licitava que el *Ministerio de Obras Públicas* senyalitzés correctament els obstacles dins les aigües de la Costa Brava, en ser un perill per a la navegació turística.
- Vint-i-tresena: es demanava la reducció de formalitats per als iots estrangers que visitessin les costes gironines.
- Vint-i-quatrena: es demanava l'adequació d'un port de la província per tal que les terres gironines poguessin ser incloses en les rutes dels grans creuers.
- Vint-i-cinquena: feia èmfasi en estimular el trànsit de creuers.
- Vint-i-sisena: es proposava l'obertura de rutes turístiques que enllacessin nuclis d'interès cultural i paisatgístic en una o diverses jornades. En relació amb això, la mateixa Assemblea va aprovar trenta-tres rutes turístiques pendents de ser gestionades amb agències de viatges i altres entitats.
- Vint-i-setena: es proposava la creació d'una *Asociación de Amigos de las Masías* per evitar-ne el deteriorament i la pèrdua.

j) I Asamblea Nacional de Turismo (1964)

Des de la *Secretaría General*, el dia 28 d'abril de 1964 es remetien a la *Delegación Provincial* 12 exemplars amb les ponències que s'havien de repartir entre els assembleistes d'aquesta província, segons els seus interessos particulars (no totes a tothom).⁵³⁹

539. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta amb el programa de ponències de la I Asamblea Nacional de Turismo* (28 d'abril de 1964).

També, des dels serveis centrals es proposava la celebració d'una reunió amb els assembleistes de la província per puntualitzar esmenes i remetre-les tot seguit.

Assembleistes de la província de Girona:⁵⁴⁰

- Leopoldo Acosta Camps - *jefe provincial de Sanidad*.
- Carlos Andreu Batlló - Grup Hotelier Andreu.
- José Claret Ruvira – arquitecte.
- Ramón Cuscó Tardiu – enginyer.
- Juan Duran Camps - propietari de Restaurants.
- Julio Esteban Ascensión - *delegado provincial de la Vivienda*.
- José M. García Cernuda - *delegado provincial del M.I.T.*
- Ramón Guardiola Rovira - Diputació Provincial.
- Ernesto Gussinyé Ribas – president del Sindicat Provincial d'Hostaleria.
- Julio Lara Sitjar – hotelier.
- Román Ledesma Rodríguez - *jefe provincial de Tráfico*.
- Eugenio Llös Pagès - propietari d'agències de viatges.
- Pedro Ordis Llach - alcalde de Girona.
- Gumersindo Palahí Blanch - rector de Tossa de Mar.
- Jose Puig Llovet - director de l'Hotel Ancora.
- Félix Ribera Casamada - propietari de línies marítimes.

El 1966, la *Dirección General de Promoción del Turismo*, amb la participació de la Sección de Infraestructura Turística (englobada en el *Servicio de Fomento del Turismo*), s'interessava per les millores fetes en les *Carreteras de Interés Turístico* de la província de Girona.

En la carta de contestació redactada per la *Delegación Provincial del MIT* es feia referència a l'obertura del pas fronterer de Coll d'Ares per tal de descongestionar la Jonquera, a la vegada que s'havia ampliat el nombre de caselles de control fins a sis en aquest darrer.⁵⁴¹ La carretera cap al Parador d'Aiguablava era encara una necessitat en via de resolució, mentre que es consideraven d'urgència la reparació d'un pont de la carretera nacional al seu pas per Medinyà (destruït per les inundacions de 1962) i la millora de la carretera nacional de la Jonquera a Barcelona, com a primera impressió que un gran nombre de visitants s'enduien del país (no es tenia en compte la gent del país que feia habitualment el trajecte).

Segons un avançament del programa d'actes,⁵⁴² l'Assemblea es va celebrar entre el 18 i el 23 de maig de 1964 a Madrid. En el primer ple, que tindria lloc el dimecres dia 20, s'exposarien quatre ponències: «*zonas turísticas de nueva promoción*», «*rutas turísticas*», «*turismo social*» i «*formación profesional*». El segon ple tindria lloc el dia següent, i incloïa «*comunicaciones y transportes*», «*alojamientos y servicios turísticos*», «*promoción de estaciones*

540. Font: (<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1964/05/14/074.html>)

541. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Delegación Provincial del MIT* (1966).

542. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 175. *Programa d'actes de la I Asamblea Nacional de Turismo* (1964).

invernales» i «*problemas de saneamiento en las localidades turísticas*». El tercer i últim ple es composava només de tres ponències: «*aspectos económicos del turismo*», «*propaganda turística*» i «*caza, pesca y parques nacionales*».

Si bé de forma molt esquemàtica, aquests grans títols ja donen una idea de quins eren els temes principals que preocupaven la indústria turística en aquells primers anys del *boom*. Aquestes preocupacions, que aquí detallem en l'àmbit de tot l'Estat, eren de fet molt similars a les que expressaven els agents turístics gironins.

Una carta del 19 de gener de 1966⁵⁴³ parla dels tres volums de la publicació que recull els estudis i conclusions de la *I Asamblea Nacional de Turismo* (perquè passessin a formar part de la biblioteca de la *Delegación Provincial del MIT*), i també es diu que cal que el delegat es miri les conclusions per anar preparant la *II Asamblea Nacional*.

k) XXV Años de Paz en España (1963)

*«La espléndida realidad española del turismo, solo ha podido ser alcanzada gracias a un cuarto de siglo de paz lograda y presidida por Francisco Franco, guardián permanente de esa paz, para cuya conservación forma en su entorno el pueblo todo de España».*⁵⁴⁴

Aquest esdeveniment, celebrat al conjunt d'Espanya, tenia la voluntat de continuar presentant el país com un territori estable al panorama internacional, possiblement vinculat a l'estímul del comerç i el turisme internacionals, entre d'altres. Com a precedent seu, podem citar l'exposició «*Gerona en la paz*», que es podia visitar l'abril de 1950 a l'ajuntament de Girona. Aquesta, però, tenia un caire sensiblement diferent, si no oposat. Oberta pràcticament deu anys després de la finalització de la Guerra Civil, i amb una important presència del general Francisco Franco, volia fer conscient la població de les millores urbanístiques, sanitàries, d'infraestructures, serveis, etc. que s'havien desenvolupat des de la *Liberación* (sobretot, en contraposició amb el període republicà anterior). A més, en els discursos pronunciats en l'acte de clausura per diferents autoritats (alcalde de Girona, president de la Diputació i governador civil) es fa palesa una certa aversió cap al context internacional, possiblement fonamentada en la victòria del bàndol aliat a la Segona Guerra Mundial:

«A espíritus mezquinos o egoístas les habrá parecido muy natural todo lo llevado a cabo, pero deben tenerse en cuenta los obstáculos allanados con ímprobo esfuerzo. Analicemos el ambiente: aquella situación caótica de nuestra provincia al llegar la Liberación; aquellas dificultades surgidas de la hecatombe mundial y el trato que se nos dio por el solo pecado de ser anticomunistas, por parte de los de fuera. Mientras el mundo

543. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent a les conclusions de la I Asamblea Nacional de Turismo* (19 de gener de 1966).

544. AHG. Fons del Govern Civil. 2654. Exemplant de la revista *Tourist Lloret Turismo* (1963).

*se debate ante la preocupación de una nueva guerra, España, que tiene el brazo armado vigilante y fuerte – el Ejército que la población honra con cariño – no constituye problema para quienes dirigen el mundo como se hacen jugadas en un tablero de ajedrez, y sin embargo apoyan a otros pueblos, que han sido y son enemigos de la paz, y nos dejan a nosotros, sometidos a nuestro propio esfuerzo».*⁵⁴⁵

El febrer de 1964, el *delegado de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular* enviava invitacions a diverses personalitats per convidar-les a assistir, el dia 6 (només dos dies després de la data de la carta), a la reunió de coordinació per al llibre que la província preparava per als *XXV Años de Paz en España*.⁵⁴⁶

Entre les persones convocades es comptaven diversos càrrecs polítics i tècnics: tots els caps dels serveis provincials del Govern central (obres públiques, habitatge, sanitat, etc.), el president de la *Cámara Oficial de Comercio e Industria*, el president de la Diputació, caps del *Movimiento*, els sindicats oficials i l'alcalde de Girona.

1) Expotur (1963-1966)

Durant aquests anys es van organitzar unes exposicions anuals de recursos del turisme en l'àmbit nacional i internacional. Concretament el 1966, d'acord amb el discurs del *Ministro de Información y Turismo*, el lema d'aquesta exposició era «*El Turismo, pasaporte de la paz*».⁵⁴⁷

L'*Exposición Española de Recursos Turísticos (Expotur)* estava organitzada per la *Subsecretaría del Turismo del Ministerio de Información y Turismo*. Entre els ítems exposats s'hi comptaven objectes d'artesanía, plànols i maquetes, entre d'altres.

La Delegació Provincial de Girona va enviar els següents objectes per tal que fossin exposats a la primera fira (i següents), a l'estand de Girona:

- Mapa turístic de la província (1,30 x 1,50 m).
- Projector i cinc diapositives.
- 60 fotografies de 30 x 40 cm per al *Libro Eléctrico*
- 10 transparències en blanc i negre.
- 10 transparències en color.
- Ninots amb vestits regionals.
- Tres gràfics: rutes turístiques, estadístiques de la indústria hotelera i estadística d'entrades per les fronteres de la província.

545. AHG. Fons de la Diputació de Girona. 1438.10. Retall de l'article de diari titulat «La magnífica exposición. Gerona en la paz fue clausurada el pasado domingo».

546. AHG. Fons Informació i Turisme. *Invitación del delegado de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular a una reunión del proyecto de libro sobre la provincia* (febrer de 1964).

547. AHG. Fons Informació i Turisme. *Logo de l'any internacional del turisme* (1966).

- Cep d'ànchora romana (propietat del Museu Arqueològic Provincial).
- Àmfora romana de terrissa cuita (propietat del Museu Arqueològic Provincial).
- Plat àtic precampanenc (propietat del Museu Arqueològic Provincial).
- Càntir italogrec (propietat del Museu Arqueològic Provincial).
- Diverses peces de ceràmica moderna d'artesanía.
- Un quadre original de Salvador Dalí.
- Reproducció de l'Esculapi d'Empúries.
- Set fotografies de Lloret de Mar.
- Maqueta de la urbanització Martosa.
- Maqueta de l'aeroport de Girona.
- Maqueta de la urbanització Oriol Center.
- Maqueta de la urbanització Torre Valentina.
- Pel·lícules: *Sardanas, Costa Brava, Ullastret i Playa de Aro*.

Cal dir que, després de la primera fira, el delegat provincial va emetre una carta de queixa pel fet que no s'havien exposat l'ànchora, la ceràmica moderna, quatre dels ninots i les cinc diapositives.

Edicions de la fira de les quals s'ha pogut tenir coneixement:

- 1963: Madrid, Tarragona.
- 1964: París, Frankfurt, Munic, Roma i els Estats Units.
- 1965: Berlín, Viena, Düsseldorf, Ginebra, Hamburg i Milà.
- 1966: Bremen, Stuttgart, Colònia, Essen, Gant i Amsterdam.

Les Delegacions Provincials i les Associacions d'Hostaleria també hi col·laboraven, tant recollint informació i gestionant els objectes que s'havien d'exposar com mantenint altres tipus de correspondència amb els industrials del turisme. Per exemple, durant les fires es feien sortejos que tenien com a premi estades en diferents punts de la geografia espanyola.

En l'edició de Frankfurt (1964), es van sortejar diversos premis entre els visitants. Entre els quals, una estada de vuit dies a l'Hotel Santa Marta de Lloret de Mar (primer premi) i una estada a l'Hotel Trias de Palamós (segon premi).

Si bé eren molts els hotels de la província que oferien de bona gana habitacions com a premi per a les diferents edicions de la fira, en diverses cartes es fa èmfasi en el fet que s'hi enviïn persones del camp de la publicitat turística i no només mers assistents a la fira. Fins i tot en alguns casos, almenys a partir de 1965, es remarcava el fet que calia evitar que aquestes persones del món de la publicitat fossin enviades a altres zones costaneres d'Espanya. Subratllant també aquest greuge comparatiu, un dels hotelers comenta: «*Aprovecho este ofrecimiento, para rogarle recuerde a quien corresponda en la organización de Expotur las anomalías que las exhibiciones anteriores fueron observadas en relación con la propaganda de esta Provincia y su Costa Brava*».⁵⁴⁸

548. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. *Carta de la Direcció de l'Hotel Gestoria de Sant Feliu de Guíxols al president del Sindicato Provincial de Hostelería y Actividades Turísticas* (2 de juny de 1965).

Les mateixes cartes de resposta a la convocatòria de premis de l'any 1966 havien adquirit un to més afable, cosa que fa pensar que segurament es van corregir les desigualtats.

Una carta del delegat provincial del MIT al director general de *Promoción del Turismo* feia notar una altra qüestió a tenir en compte pel que fa als premis: calia adoptar mesures per tal que els premiats fossin estrangers i aconseguir la difusió turística (s'entén a través del boca-orella) esperada, no pas espanyols residents a l'estranger, ja que s'havia registrat un altíssim nombre d'espanyols que havien assistit a l'edició de París i, previsiblement, succeiria el mateix a Alemanya.

Uns anys després, es té notícia d'un teletip enviat a la *Delegación Provincial del MIT* que anunciava que el dissabte 12 de juny de 1971 a les 12 el ministre de *Información y Turismo* inauguraria *Expotur Pirineos* a l'Ajuntament de Sant Sebastià.⁵⁴⁹ I també hi ha notícia que el 1975 el servei públic centralitzat *Exposiciones, Congresos y Convenciones de España* va convidar la *Comunidad Turística de la Costa Brava* a la reunió referent a la fira turística *Expotur*, que s'havia de celebrar a Estocolm.⁵⁵⁰

m) I Salón del Turismo Gerona - Costa Brava (1966)

En la seva primera reunió, el dia 23 de març de 1966, l'*Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras de Comercio, Industria y Navegación de la Provincia de Gerona* va acordar l'organització del *I Salón de Turismo Gerona - Costa Brava*, que s'havia de celebrar al recinte firal de la Devesa entre l'1 i el 12 d'octubre del mateix any.⁵⁵¹ Aquestes dates semblaven «*un buen momento psicológico para los industriales y comercios turísticos a quienes va dirigido el Salón*».⁵⁵²

El mes d'abril, l'*Agrupación* té una reunió amb la *Comisión de Expansión Comercial de la Cámara de Gerona* per aquesta qüestió. I tenim notícia que s'acorden els preparatius: la redacció definitiva de l'avantprojecte del saló i també dels càrrecs del comitè organitzador i la comissió tècnica.

n) Reunión plenaria provincial de municipios turísticos (1967)

Va tenir lloc el dia 9 de maig de 1967. Abans d'aquesta reunió plenària, hi va haver diverses reunions prèvies presidides pel governador civil i a les quals havien d'assistir el *delegado*

549. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent a un teletip enviat a la Delegación Provincial del MIT* (12 de juny de 1971).

550. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Luis Fernández Madrid, delegado provincial de Gerona* (1975).

551. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de sessió de l'Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación* (1966).

552. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de sessió de l'Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación* (1966).

de *Información y Turismo*, el president de la Diputació Provincial i, de part dels municipis, els alcaldes, secretaris dels ajuntaments i altres tècnics i persones qualificades que es considerés oportú.

Aquestes comissions es van reunir als salons de la Casa de Cultura els dies 2 i 3 de maig. El dia 2 es revisarien les conclusions de la *I Asamblea Provincial*. Aquell mateix dia a la tarda i el dia 3 es reunirien les comissions corresponents a cada resum.

El seu objectiu era estudiar els principals problemes turístics dels municipis de la província, a la vegada que es proposaven solucions. Les consideracions finals havien de servir de treball de base per a la preparació de la *II Asamblea Nacional de Turismo*.⁵⁵³

Es proposava un llistat inicial de temes a tractar, que els governadors civils havien d'ampliar segons estimessin oportú:

- El fenomen turístic com a determinant del desenvolupament econòmic i social dels municipis.
- La concurrència de l'Estat i la província en el desenvolupament turístic dels municipis.
- La planificació de la política del foment del turisme.
- La gestió urbanística amb finalitats turístiques.
- Els serveis bàsics per al desenvolupament dels municipis turístics.
- Els problemes de sanejament en les localitats turístiques.
- La conservació i revalorització del patrimoni artístic i monumental dels municipis.
- L'ornamentació i embelliment de les localitats turístiques.
- Les possibilitats i limitacions de turons públics, rius i embassaments turístics.
- Els problemes de la zona maritimoterrestre en relació amb el desenvolupament turístic.
- Anàlisi i revisió dels mitjans econòmics de les hisendes locals dels municipis turístics.
- Propaganda i informació turística dels municipis

Finalment, el 9 de maig de 1967, es va celebrar la *Reunión Plenaria Provincial de la Asamblea Nacional de Municipios Turísticos*.⁵⁵⁴ Es van convocar els alcaldes mitjançant comunicacions com la següent:

*«El próximo martes día 9 de mayo cinco tarde Casa Cultura Gerona se clausurará reunión plenaria provincial municipios turísticos presidida subsecretarios turismo y gobernación punto encarezco asistencia dicho acto punto saludole».*⁵⁵⁵

En l'aspecte tècnic, i per facilitar el plantejament i la resolució dels temes plantejats, es van establir nou ponències:

553. AHG. Fons Informació i Turisme. *Ponències i comissions de l'assemblea* (1967).

554. AHG. Fons Informació i Turisme. *Actes de la Reunión Plenaria Provincial de la Asamblea Nacional de Municipios Turísticos* (1966).

555. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo. *Carta referent a la clausura de la reunió de municipis turístics* (1967).

- *Ponencia 1: Transportes y comunicaciones*
- *Ponencia 2: Puertos Deportivos y de Recreo*
- *Ponencia 3: La carretera como condicionante del transporte terrestre. Necesidades Provinciales*
- *Ponencia 4: Centros de Interés Turístico Nacional de Montaña*
- *Ponencia 5: Problemática Fiscal*
- *Ponencia 6: Los precios como condicionante de la demanda turística*
- *Ponencia 7: Centros de interés turístico nacionales de montaña* (les conclusions giraven entorn del desenvolupament màxim de les estacions d'esquí ja existents, la Molina i Núria, la creació de noves estacions d'esquí i la possibilitat d'endegar altres desenvolupaments, menys importants, a la muntanya)
- *Ponencia 8: Creación de nuevos centros de interés turístico nacional en la Costa Brava*
- *Ponencia 9: Necesidad de un replanteamiento agrícola provincial en función de las necesidades del consumo*

Es va convidar la premsa a assistir a totes les reunions (del dia 2 al dia 9): *Tele-Exprés*, Radio Popular de Figueres, Europa Press, *Àncora*, *Canigó*, *Turissa*, La Voz de Gerona, *Ampurdán*, *El Correo Catalán*, *Diario de Barcelona*, *Los Sitios*, Associació de Premsa, *Vida Católica*, *Costa Brava Información*, *Gerona Información*, CIFRA, *La Vanguardia*, Radio Gerona.

o) Asambleas de Turismo del Pirineo (desde 1965)

A partir de 1965 es van celebrar (generalment de forma bianual) diverses assemblees de turisme del Pirineu. L'objectiu era, bàsicament, definir i abordar la problemàtica de la promoció turística del Pirineu.

El mes de març de 1965 es va celebrar a Jaca la *I Asamblea de Turismo del Pirineo*, en la qual es van aprovar els estatuts. La segona es va convocar els dies 12 i 13 de desembre de 1967 a Vielha, però per diverses raons es va ajornar l'acte fins al 13 de febrer de 1968.⁵⁵⁶

En aquesta assemblea hi estaven cridats, a més dels membres de la junta, membres del sector turístic privat, membres individuals i personalitats relacionades amb el Pirineu (sense arribar a la personalització). La Taula d'Honor estaria presidida pel *ministro de Información y Turismo*, i hi assistirien altres càrrecs del Govern central (*directores generales* i *subsecretarios*).

La correspondència ens permet tenir notícia d'algunes de les institucions que hi van participar, en total, unes 140 persones. A banda dels corresponents representants de cada província, van assistir-hi: *Ferrocarriles de Montaña a Grandes Pendientes* (amb base a Barcelona), CIT de Ripoll i Comarca, *Estación de Servicio Hostal La Collada* (Collada de Toses),

556. AHG. Fons Informació i Turisme. *Convocatòria de reunió de la II Asamblea de Turismo del Pirineo* (setembre de 1967).

CIT de Puigcerdà, *Telesquíes Pirenaicos y Estación de Esquí de Cerler*, Telesquíes de Núria i Funicular de Núria, *Sindicato Provincial de Hostelería y Actividades Turísticas* (Girona), *Hotel del Lago*, *Hotel del Golf* i *Chalet de Golf* de Puigcerdà, entre d'altres. Pel que fa a les ponències, se'n preveien un total d'onze, amb els següents títols:

- Delimitació de la zona pirinenca.
- Pla de propaganda per al bienni 1968-1969 i el seu possible finançament.
- Promoció d'estacions d'hivern.
- Patrimoni artístic i monumental, artesanía, folklores i valors tradicionals.
- Parcs nacionals i provincials, llocs naturals d'interès.
- Esports, que es dividia en cinc subponències: caça, pesca, nàutica en rius i embassaments, espeleologia i muntanyisme (refugi de muntanya).
- Ordenació turística dels embassaments.
- Passos fronterers.
- Atractius turístics; circuits i rutes.
- Allotjament i serveis públics d'utilització turística. Bases mínimes per al desenvolupament urbanístic de llocs, centres i zones d'interès turístic.

La segona ponència, referida pròpiament a la propaganda i pronunciada precisament pel delegat provincial d'*Información y Turismo* de Girona, subratllava tres paràmetres fonamentals que calia tenir clars: públic objectiu (no n'existia de genèric), efectes propis del mitjà triat i pla general de conjunt. Es distingien tres tipologies principals de públics que visitaven els Pirineus: turisme esportiu (d'hivern i de muntanya), turisme cultural i recreatiu, i turisme termal; calia, doncs, adaptar la propaganda a cadascun d'aquests perfils.⁵⁵⁷

La ponència recomanava l'ús de tots els mitjans de comunicacions de masses, amb una planificació específica per a cadascun. Alguns eren mencionats de forma purament descriptiva, sense propostes concretes (com en el cas dels llibres, la premsa, la ràdio o la publicitat exterior). L'autor s'entretenia una mica més en la descripció dels fullets i els mitjans audiovisuals. Pel que fa als primers, es proposava la creació de tres col·leccions de fullets, calcant les tipologies de públics identificades: col·lecció *Pirineo Deportivo*, col·lecció *Pirineo cultural y recreativo* i col·lecció *Pirineo termal*. A banda, es podia sol·licitar a la *Subsecretaría de Turismo* que edités una separata de la *Guía de Hoteles* pròpia d'aquesta regió. L'experiència en el camp de la producció de fullets feia que també s'incloguessin mencions sobre l'autoria (autor de les fotografies, autor literari i editor) i es considerés la importància de la distribució (es remarca, a les oficines de turisme tant del MIT com d'altres, i a particulars).

Pel que fa als audiovisuals, es recomanava que la *Unión Turística del Pirineo* (UTP) centrés els seus esforços en la realització de curtmetratges, també en funció dels públics identificats. Calia un programa d'incentius per tal que les filmacions es realitzessin. En relació

557. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. Ponència presentada pel delegat provincial d'*Información y Turismo* de Girona a la *II Asamblea de Turismo del Pirineo* (febrer de 1968).

amb la televisió, es recomanava trobar un espai on projectar mini documentals sobre el Pirineu, similars al programa de promoció del turisme interior «*Conozca usted. España*».

S'atorgava també una gran importància a la creació de premis i distincions, que calia que existissin per a totes les modalitats esportives, recreatives i professionals d'interès: esquí, muntanyisme, pesca, fotografia, periodisme, cinematografia, televisió, llibres i activitats turístiques.

Finalment, es reconeixia la temporada com a dividida en dos cicles: una etapa amb neu i una sense. Així, les accions i plans de propaganda havien de seguir també aquesta estructura. En conseqüència, es proposava:

- Propaganda per a finals de tardor (de cara a l'hivern): fullets de les estacions d'esquí, reportatges i notícies en premsa sobre esports de neu, documentals i espots sobre temàtica hivernal i esports d'hivern, programes de televisió sobre la pràctica de l'esquí, col·lecció de cartells «*El Pirineo en invierno*» i l'establiment d'un calendari de proves d'esquí.
- Propaganda per a finals d'hivern (de cara a la primavera i l'estiu): col·leccions de fullets sobre muntanyisme i excursions, i termalisme; reportatges i notícies en premsa sobre aquestes activitats; pel·lícules sobre activitats de muntanya i culturals-recreatives; programes i notícies a la televisió sobre activitats pròpies d'aquestes estacions; col·lecció de cartells sobre art i llocs d'interès, i, finalment, un calendari de festes típiques i l'organització d'excursions.
- Per acabar, el *delegado* proposava diverses fonts de finançament per a les accions de propaganda, totes elles amb subvenció pública.
- El conjunt de l'assemblea es va recollir en el «*Suplemento Turístico del Pirineo*» del diari lleidatà *La Mañana*, en el qual es recollien visions generals de les diferents ponències, i també l'estat dels grans desenvolupaments turístics del moment, com Baqueira-Beret.

A escala general, es pot destacar un petit article, titulat «*La zona más importante de Europa*» (p. 3), que comença amb el següent paràgraf:

«*El Pirineo puede ser una de las zonas turísticas más importantes de Europa*», ha manifestado a un redactor de *Cifra* el director general de Promoción del Turismo, don Antonio Rodríguez Acosta, momentos antes de emprender viaje hacia Viella para asistir a la II Asamblea Turística del Pirineo. El señor Rodríguez Acosta añadió que el Pirineo está completamente virgen en cuanto a Turismo, y por las bellezas naturales que encierra puede ser punto de atracción de montaña, de la misma categoría que lo son en playas la Costa Brava o la Costa del Sol». ⁵⁵⁸

558. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 178. Tercera pàgina d'un exemplar de *La Mañana, suplemento turístico de El Pirineo* (febrer de 1968).

En les conclusions, i pel que fa a la promoció del territori, cal destacar l'acord d'editar una revista periòdica dedicada als esports nàutics fluvials (a escala estatal) que editaria la *Federación Española de Piragüismo* i seria distribuïda de forma gratuïta a totes les federacions homònimes europees.

La quarta edició va tenir lloc a Saragossa els dies 7 i 8 de maig de 1971.

Les sessions plenàries van estar dedicades a revisar les actuacions realitzades en els mesos precedents, les més rellevants de les quals s'han inclòs en la descripció de la UTP. En qualsevol cas, de nou, la delimitació del territori considerat com a pirinenc fou un tema que suscità un llarg debat, i s'acordà que estaria compostat per les set províncies.⁵⁵⁹ Val a dir que en l'edició següent, el 1975, es va reafirmar aquesta conclusió.

Aquest fou, precisament, el tema de la primera ponència. El llistat complet és el següent: delimitació de la zona pirinenca, propaganda i publicitat per al bienni 1971-1972, comunicacions, esports, allotjaments turístics i serveis públics d'interès turístic, estacions d'esports d'hivern.

Sens dubte, les conclusions més extenses són les de la segona ponència. Inclouïa directrius d'actuació (gestió i execució directes amb fons propis de la UTP), però també accions concretes com la col·locació de cartells sobre la pràctica d'esports d'hivern als punts de frontera i un estudi general de senyalització del Pirineu. Així mateix, es recomanava la creació d'un Centre de Publicacions que coordinés la creació de propaganda impresa i editar un butlletí d'informació.

Se seguia considerant d'interès la realització de concursos i la presència a la premsa, a la vegada que es reconeixia la necessitat de promoure l'interès de la població envers la muntanya a través de campanyes escolars i l'impuls de les vacances laborals a la muntanya.

La reunió plenària del segon dia va tenir com a objectiu discutir les conclusions de les diferents ponències al ple per a la seva aprovació. Pel que fa a la propaganda, es recomanava que la promoció inclogués les paraules «*Nieve, Esquí, Sol*». Citem aquí un exemple de la conversa que es recull a l'acta:

«El presidente de la U.T.P. cree que Nieve y Esquí es una redundancia y el gobernador civil de Navarra D. Federico Gerona de la Figuera piensa que como slogan deportivo es estupendo pero que como promoción del Pirineo hay algo más que nieve y esquí, y hace referencia a la riqueza monumental y artística del Pirineo.

El Sr. Fragoso del Toro abunda en la misma opinión y propone substituir “Esquí” por “Arte”, si bien le parece mejor slogan “Nieve y Sol”, que para él suena mejor y es más sencillo. El Sr. Urda contesta diciendo que no es un slogan sino que se trata de centrar los matices de la propaganda sobre unos puntos fundamentales.

559. AHG. Fons Informació i Turisme. *Mapa que presenta la delimitació de les zones del Pirineu.*

Interviene a continuación D. Franciso Garny para explicar que se puso la palabra “Esquí” en el sentido de que significa deporte de invierno y verano, y que se trata de simplificar porque si no los carteles de carretera con todas esas palabras, nieve, esquí, sol, arte, etc., serían muy farragosos.

*Sin más discusiones se aprobó este punto 5º., así como las restantes conclusiones de esta segunda Ponencia».*⁵⁶⁰

La cinquena edició es va celebrar els dies 13 i 14 de juny de 1975 a Sant Sebastià (inicialment estava prevista per als dies 6 i 7 del mateix mes).

Constava de set ponències:

- Delimitació de la zona pirinenca.
- Propaganda.
- Comunicacions.
- Esports.
- Allotjaments i serveis públics d'utilització turística.
- Estudi sobre la situació legal de les estacions d'hivern.
- Conservació de la natura i preservació del medi ambient i del paisatge.

Cal destacar que totes les conferències van seguir sempre una estructura molt similar, o gairebé idèntica pel que fa als títols de les ponències. En aquesta ocasió sembla que la tercera ponència fou excepcionalment llarga, ja que se'n van recollir més de quaranta conclusions.

En vista de les conclusions de la segona ponència, referents a la propaganda, tampoc sembla que s'avancés gaire en termes dels acords presos. En aquesta ocasió es va tornar a repetir la resolució de col·locar cartells d'esports d'hivern als passos fronterers, l'elaboració d'un pla de propaganda per al bienni següent (1976-1977), la proposta de rutes per part de les *Delegaciones Provinciales* del MIT que s'intentarien integrar en el *Plan de Rutas Nacionales* del Departament, la senyalització del Pirineu, la convocatòria de premis (embelliment de pobles, reportatges gràfics, periodisme, premsa nacional i estrangera, i emissores de ràdio), la realització de *fam trips*, la proposta de celebració de la «*Semana del Pirineo*» (podia contenir competicions esportives, seminaris, festivals de música i espectacles i exposicions, per exemple), la proposta de creació d'un *Centro de Publicaciones* de la UTP i el foment de l'interès pel Pirineu entre la població i de la col·laboració amb l'empresa privada de cara a la promoció a *Expotur* i *Expopirineos*.

Com a novetats, cal destacar que s'instava a col·laborar amb agències de viatges per crear paquets turístics, es va proposar la creació d'una *Oficina de Turismo del Pirineo* a Madrid i es va sol·licitar a les diputacions l'enviament d'informació sobre les activitats de promoció del Pirineu que pensessin realitzar. Aquest últim punt ens pot fer pensar que, malgrat

560. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 179. *Acta de las Sesiones de la IV Asamblea Turística del Pirineo* (7 i 8 de maig de 1971).

l'existència de la UTP, podia haver-hi una certa descoordinació, ja que les diputacions provincials també feien promoció pel seu compte.

p) Semana Gerona i Exposición Gerona - Costa Brava (1968)

La *Delegación Provincial del MIT*, juntament amb diverses entitats, va planificar una sèrie d'exposicions promocionals de caire turístic a dur a terme a Madrid i la cornisa nord del país.

Aquesta *Exposición Provincial de Recursos Turísticos*⁵⁶¹ mostraria una selecció del patrimoni turístic de la província, amb un èmfasi especial en la Costa Brava per ser una de les primeres zones en desenvolupament turístic. La mostra contenia diverses obres d'art i artesanía, com ara un galió i una corbeta del segle XVIII-XIX (tots dos valorats en 10.000 pessetes) propietat de Miguel Comas, un llagut català (valorat en 8.000 pessetes) propietat de Santiago Guitó i un galió propietat d'Ernesto Colomé, entre d'altres. A més, l'exposició aniria també vinculada a una campanya única de relacions públiques (visita de personalitats, entrega d'obsequis, premsa, televisió, festes, concursos...).

*«Coincidiendo con la celebración “Semana Gerona” organizada por “Círculo Catalán” el próximo día 20 del actual abril se abrirá en Madrid la exposición recursos turísticos Gerona - Costa Brava».*⁵⁶²

Des de la Delegació Provincial del *Ministerio de Información y Turismo* es van enviar telegrames a diversos ajuntaments de la Costa Brava perquè hi fossin presents a través de «*muestras seleccionadas de su patrimonio turístico*» (l'exposició s'obria el 20 d'abril i les mostres havien d'arribar a la Casa de Cultura abans del dia 15; els telegrames es van enviar el dia 4 d'abril). Hi ha documentació dels telegrames a Torroella de Montgrí, Tossa de Mar, Port de la Selva, etc.

L'exposició, per a la qual se sol·licitava una subvenció a la *Dirección General de Promoción del Turismo*, seguiria el següent itinerari:

- 20-28 d'abril: Madrid (coincidint amb la celebració de la «*Semana de Gerona*», organitzada pel *Círculo Catalán*).
- 4-9 de maig: Salamanca.
- 15-20 de maig: León.
- 4-9 de juny: Bilbao.
- 25-30 de juny: Pontevedra.

L'edició celebrada a Madrid, patrocinada per la Diputació i l'Ajuntament de Girona, es feu coincidir amb la Festa Major del *Círculo Catalán* de Madrid i va tenir lloc als *Salones del Instituto Nacional de Industria*. Entre els seus organitzadors destacaven el delegat provincial del MIT (José Luis González Sobral), la *delegada provincial de la Sección Femenina*

561. González Sobral, J. L. (1968). Exposició Gerona-Costa Brava. [Correspondència]. Arxiu Històric de Girona (Sant Josep). Fons Informació i Turisme.

562. González Sobral, J. L. (1968). Delegación provincial del Ministerio de Información y Turismo [Telegrama]. Arxiu Històric de Girona (Sant Josep). Fons Informació i Turisme.

(Maria Cobarsí), el *jefe del Negociado de Educación, Deportes y Turismo* (Javier Solá Vilar-dell) i un decorador (Arturo Vilaplana Pérez). Tots ells foren felicitats oficialment pel ple de la Diputació, per l'èxit i la bona acollida que havia tingut la mostra.

p) Artetur (1972)

Aquesta fira de caràcter internacional, celebrada del 20 d'octubre al 5 de novembre de 1972 al recinte de la Feria del Campo, portava com a subtítols «*Exposición Internacional de Turismo, Artesanía, Arte Popular y Anticuariado*», «*Festival Internacional del Libro*», «*Congreso de Ecología y Turismo del Mediterráneo Occidental*» i *Exposición «Humanización del Paisaje»*.⁵⁶³

Artetur 72 estava impulsat pel MIT, motivat per l'augment dels fluxos turístics i la modernització del sector. Entre els seus diversos objectius, derivats dels lemes mencionats al paràgraf anterior, hi havia el de donar resposta a les següents preguntes: Cap on convergrien els corrents turístics en les properes dècades? Quines serien les seves motivacions? Què poden oferir, ara i en el futur immediat, Espanya i altres països turístics?

Ja el mes de juliol, el director general de *Promoción del Turismo*, Esteban Bassols Montserrat, s'havia dirigit al delegat provincial per sol·licitar-li un llistat de possibles participants, segons temàtica:

- Artesania en fusta: diverses torneries i fusteries de Sant Hilari Sacalm i Santa Coloma de Farners.
- Mobles de fusteria: empreses de Banyoles, Anglès, la Cellera de Ter i Olot.
- Ceràmica: artesans de la Bisbal d'Empordà, Domènec Fita, Emília Xargay i Agustí Marcó.
- Manufactures de vímet: José Pérez Batlle, de Girona.
- Artesania en coure: Palau Castells, de Ripoll; s'esmenta com l'única farga catalana de l'antic estil que subsistia.
- Artesania de ferro forjat: artesans de Figueres, Palafrugell, Sant Hilari Sacalm, Camprodon i Ripoll.
- Artesania en suro: José Maria Viader Canals, de Sant Feliu de Guíxols.
- Imatgeria religiosa: «L'Art Cristià», d'Olot.
- Antiguitats: diverses botigues de Girona, Figueres, la Bisbal, Olot i Ripoll.
- CIT i mancomunitats turístiques: Besalú, Figueres, Camprodon, Olot, la Molina, Pals, Puigcerdà, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Girona i Mancomunitat Turística de la Costa Brava.
- Centres d'interès turístic: cala Salions i cala Giverola a Tossa de Mar.
- Urbanitzacions i apartaments turístics: construccions a Roses, Empuriabrava, Platja d'Aro, Lloret de Mar i Calonge.
- Hoteleria: Hostal de la Gavina (s'Agaró) i Cap sa Sal (Begur).

563. AHG. Autor desconegut (1972). Artetur. [Fulletó]. Fons Informació i Turisme.

- Gastronomia: restaurant Duran (la Jonquera), El Cellar de ca la Teta (Hotel Duran, Figueres), Motel Empordà (Figueres), Casa Nieves (l'Escala), Hotel Trias (Palamós), Restaurant La Catifa (Palamós), Hotel Aiguablava (Begur), Hostal Japet (Platja d'Aro), Restaurant Mas Nou (Platja d'Aro), Mas Flassià (Vidreres), restaurant Els Caçadors (Ribes de Freser), restaurant François (Molló) i Hotel Llivia (Llivia).
- Agències de viatges gironines: Viatges Ter, Viatges Baus, Viatges Canigó, Viatges Llos Pagès, Viatges Costa Brava, Viatges Blanda, Viatges Lloret de Mar, Viatges Marina, Viatges San Francisco i Viatges Etusa.
- Transports: línies aèries, marítimes i terrestres de transports públics.
- Càmping, caravàning i ciutats de vacances: Touring Club de France a Cala Montjoy, Càmping Cala Gogó (Calonge), Càmping Internacional de Calonge, Càmping La Siesta (Palafrugell), Càmping Vall d'Or (Castell – Platja d'Aro), Càmping Riembau (Castell – Platja d'Aro), Càmping Santa Elena (Lloret de Mar), Càmping Pola (Tossa de Mar).
- Estacions d'hivern i balnearis: la Molina, Supermolina, Masella, Núria; Balneari Montgut (Ribes de Freser), Balneari Termes Orión (Santa Coloma de Farners), Balneari Vichy Catalán (Caldes de Malavella), Balneari Prats (Caldes de Malavella) i Balneari La Merced Park (Campmany).
- Esports nàutics i aeronàutics: diversos clubs nàutics de la Costa Brava, Sociedad de Montañeros i GEiEG; aeroclubs d'Empuriabrava, Puigcerdà i Banyoles-Serinyà.
- Camps de Golf: Santa Cristina d'Aro, Pals i Puigcerdà.

El dissabte 21 d'octubre era el «*Día de Gerona*» i, per aquest motiu, el delegat provincial es va desplaçar a la fira.

r) II Asamblea Provincial de Turismo (1974)

No va ser fins al 28 de juny de 1974 quan es va publicar al BOE (núm. 154) l'Ordre de 25 de juny de 1974 per la qual es convocaven les *Asambleas Provinciales de Turismo*. Passats deu anys des de la primera edició, es considerava que les circumstàncies d'aquell moment feien necessària una nova convocatòria. La normativa establí que totes les províncies havien de celebrar les seves assemblees entre el dia 1 d'octubre i el 20 de desembre d'aquell any, ja que l'Assemblea Nacional havia de tenir lloc el 1975. El funcionament i estructura de les assemblees s'establí per la mateixa Ordre, que aprovava el reglament orgànic de les assemblees provincials de turisme.

Igual que en l'ocasió anterior, l'estructura organitzativa estava dividida en Presidència d'Honor, Presidència Executiva, Comissió Permanent, Secretaria i Assemblea (que podia funcionar en ple i en comissions de treball).

En total, el reglament proposava un total de 22 temes, entre els quals cada província havia d'escollir aquells que tenien una major incidència en el seu territori, amb l'objectiu d'estudiar el present per poder planificar el futur, fent aportacions per a la futura Assemblea Nacional. Alguns dels temes proposats eren la problemàtica general dels centres i zones turístiques (amb menció especial de les urbanitzacions), la conservació del paisatge i les

problemàtiques entre la indústria i el turisme, les comunicacions i transports, les rutes provincials, la conservació i restauració del patrimoni artístic i monumental com a suport bàsic del turisme, el turisme interior i juvenil, el turisme cultural, el turisme de congressos i convencions, l'allotjament turístic i altres empreses turístiques, les professions turístiques, els sistemes de crèdits i els mitjans de comunicació social i el turisme (consideració especial de la premsa turística).

Malgrat l'amplitud de temes, només s'autoritzava la realització de quatre ponències. Donat que les assemblees eren de caràcter deliberant, tots els membres tenien veu i vot a les reunions, i havia de ser tingut en compte en la redacció de conclusions i recomanacions.

En el cas de Girona, l'assemblea es va celebrar de forma discontinua, els dies 22, 23 i 26 de novembre, i 3 i 12 de desembre (clausura) a la Casa de Cultura Bisbe Lorenzana, amb la participació de més de tres-cents assembleistes. Es va compondre de les següents ponències:

- Primera: estudi de la infraestructura turística en relació amb les necessitats actuals i futures del desenvolupament del turisme a la província. El ponent era Miguel Gómez Herrero, acompanyat de quatre vocals (Jorge Pérez Borràs, José Claret Rubira, Carlos Sánchez González i Eugenio Llos Pagès). En total, hi van participar més de 70 persones.
- Segona: desenvolupament del turisme a la província i estat quantitatiu i qualitatiu de l'estructura hotelera i afins (incloïa la problemàtica dels professionals i recerca de feina). Actuaría com a ponent Ernesto Gusinyer Ribas, juntament amb quatre vocals (Luis Durán Camps, José María Clúa Viladrich, Franciso Sabater Mecre i Eugenio Llos Pagès). Més de 70 persones van assistir a aquesta reunió.
- Tercera: grau d'harmonia de l'estructura turística bàsica i complementària amb l'entorn natural, inventari de l'oferta turística complementària i possibilitats d'aprofitament turístic dels al·licients disponibles. El ponent era Miguel Parayre Solanas, el qual també estava acompanyat per quatre vocals (Gabriel Solanes Rius, Àngel Terma Nogué, José Pujol Aulí i José Pous Rius). L'assistència a aquesta sessió no fou tan multitudinària, però tot i això hi van participar més de trenta persones.
- Quarta: criteris òptims de promoció turística de la província. El ponent era Eugenio Llos Pagès, amb quatre vocals (Francisco Sabater Mecre, Ramón Cuscó Tardiu, Narciso Coll i Manuel Marín Asensio). En aquesta darrera ponència hi van assistir al voltant de 40 persones.

D'acord amb el volum d'assistència a cadascuna d'aquestes sessions, es pot extrapolar que els temes que, en general, suscitaven més preocupació a les comarques gironines tenien a veure amb l'ordenació del territori turístic i, especialment, les indústries directament vinculades (allotjament, agències de viatges, nivells d'ocupació...). Així ho recull un retall del diari *Los Sitios* (13 de desembre de 1974) titulat «*Debemos robustecer aún más la Comunidad Turística y el Consorcio de la Costa Brava*».⁵⁶⁴

564. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 176. Article «*Debemos robustecer aún más la Comunidad Turística y el Consorcio de la Costa Brava*», publicat a *Los Sitios* (13 de desembre de 1974).

Per al propòsit d'aquest estudi, però, ens interessa més la quarta ponència. Aquesta es dividia en quatre subtemes, que a la vegada incloïen diversos punts a tractar. Així, l'estructuració interna d'aquesta ponència era:

- El mercat turístic, l'equilibri de l'oferta i la demanda, els corrents turístics provincials, la promoció turística a Espanya i a l'estranger, estadística.
- La propaganda i la publicitat en la promoció del turisme, mitjans i sistemes de propaganda i publicitat, publicacions turístiques (fullets, cartells, guies, etc.), exposicions turístiques.
- Altres empreses turístiques, agències de viatges, agències d'informació turística, els turoperadors.
- Els mitjans de comunicació social i el turisme, consideració especial de la premsa turística.

Acabada la reunió, es van aprovar cinc conclusions referides a aquesta quarta ponència:⁵⁶⁵

- Les entitats responsables de la promoció turística de la província o de la zona han de promocionar tant com sigui possible les activitats que desenvolupen les empreses, per tal d'aconseguir que s'uneixin als seus esforços. Això permetria evitar l'aparició d'actituds escèptiques originades pel desconeixement d'aquestes activitats. En línia amb això, es demanava la publicació d'un inventari complet dels atractius turístics de la província de Girona.
- Per tal de poder realitzar campanyes de promoció eficaç, i donada la gran varietat de recursos i ofertes disponibles, es feia necessària la realització d'estudis de mercat per tal de conèixer els mercats de cada zona, les accions de promoció més adequades i el producte a promocionar en cada cas.
- Calia augmentar els pressupostos dedicats a promoció tant a escala nacional com regional i zonal, d'acord amb les partides de diners que hi destinaven altres països i zones competidors.
- Les aportacions estatals a les campanyes de promoció d'iniciativa privada haurien d'emmarcar-se dins d'un pla, per poder-les planificar a mitjan termini i donar-los un sentit coherent.
- Per a certs segments de mercat (i sobretot per al nacional), caldria realitzar promocions conjuntes de mar i muntanya, tenint en compte dues recomanacions:
 - El MIT hauria d'estimular els empresaris que ja tinguessin indústries a la costa a crear indústries turístiques a les estacions d'esports d'hivern.
 - Caldria estudiar la programació d'estades conjuntes al litoral i a la muntanya durant la temporada baixa per tal de pal·liar l'estacionalitat.

Aquesta ponència va anar acompanyada d'un treball que contenia un inventari de recursos turístics, una anàlisi de l'oferta turística i de la demanda, notes sobre la intermediació i la promoció i, finalment, una reflexió sobre els mitjans de comunicació social i el turisme.

565. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 176. *Conclusions de la II Assemblea Provincial de Turismo* (1974).

En la introducció sobre l'apartat de monuments es destaquen les restes «primitives» (ibers i clàssiques) d'Empúries, Ullastret i Roses, a més del romànic i la catedral gòtica (de la qual ja es menciona la nau més ampla d'Europa). De forma genèrica, s'anomenen els conjunts monumentals, barris gòtics, places porticades i castells. Els exemples renaixentistes i barrocs eren menys nombrosos. Alguns exemples concrets d'elements patrimonials destacats són el retaule barroc de l'església parroquial de Cadaqués, el castell de Calonge, les torres sepulcral romanès i les restes del poblat ibèric de Lloret de Mar, els megàlits d'Espolla, la fortalesa de Peralada, el castell de Belcaire d'Empordà, les restes de termes romanès de Caldes de Malavella, el castell de Requesens, el monestir de Camprodon, la farmàcia de Llúvia, l'església de Porqueres, el conjunt medieval de Riudaura, el campanar romànic de Breda i l'església de Sant Nicolau, i la Fontana d'Or de Girona.

En relació amb el paisatge, es destaquen en primer lloc les estacions d'esquí de la Molina, Supermolina, Masella i Núria. I en relació amb la Costa Brava es parla de «*con su especial belleza, en algunos casos destruida por el caos urbanístico*». ⁵⁶⁶ Es destacaven els llacs interiors, les fonts termals, els massissos pirinencs i del Montseny i les zones volcàniques. S'hi incloïen els esports nàutics, que podien practicar-se a la Costa Brava i a l'estany de Banyoles, i també la pesca de truites (riu Querol, rieres d'Alp i de Meranges, considerats entre els millors d'Europa). Es mencionen també altres reserves de pesca i les reserves nacionals de cacera de la Cerdanya.

L'altre apartat feia referència als museus, jardins, festes i festivals. Entre els museus es destacaven, per exemple, l'etnogràfic i costumista comarcal de Ripoll, el de l'Empordà i el Dalí de Figueres, i el municipal de Sant Feliu de Guíxols. Pel que fa als jardins, s'esmentava Mar i Murtra (Blanes), Cap Roig (Calella de Palafrugell), Senya Blanca (s'Agaró), el jardí d'Arbúcies i el jardí nacional de la Devesa (Girona). Les festes típiques estaven dividides en tres subapartats: folklòriques i populars (Ballsarda de Gombreny, Festa Nacional de la Llana de Ripoll, Cantada d'Havaneres de Calella, etc.), religioses (aplec de Ribes de Freser, processó de Manaies i Apòstols de Besalú, el Peregrí de Tossa de Mar a Santa Coloma de Farners, etc.) i festivals de cinema i música (com el Festival Internacional de Música i Pintura de Cadaqués o el Festival de Música de s'Agaró).

Pel que fa a l'apartat de rutes, es dividien entre les de la muntanya pirinenca i les de Girona - Costa Brava i romànic nord. Per a totes les rutes es proposaven excursions complementàries. El primer contenia la ruta pirinenca (cap de Creus - Seu d'Urgell - Cantàbric) i la d'estacions d'hivern. El segon grup reunia Girona - Costa Brava Nord, Girona - Costa Brava Centre, Girona - Costa Brava Sud i la ruta del romànic nord (que enllaçava, per Coll d'Ares, amb la ruta del romànic de les dues Catalunyaes per la part francesa).

En l'anàlisi de l'oferta, s'estimava que els allotjaments hotelers representaven el 52 % del total de la província, seguits pels càmpings (38 %; més del 20 % del total estatal) i, final-

566. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 176. *Ponència de Llos Pagès, Criterios óptimos de promoción turística de la provincia* (desembre de 1974).

ment, els apartaments (10 %). S'exposaven també les diferències d'allotjament a les zones interior (majoritàriament hostals) i costanera (que comptava amb el 90 % de les places d'allotjament).

L'apartat referent a l'oferta complementària reconeixia una gran dispersió de les dades, la qual cosa feia molt difícil una anàlisi minuciosa de la qüestió. Malgrat això es recollia el dèficit d'instal·lacions esportives, de centres comercials consolidats i de centres que poguessin acollir el turisme de congressos i convencions. Més endavant, l'autor remarca amb cert to de crítica el fet que, malgrat la diversitat que ofereixen les comarques gironines, el turisme estival es basés en un model vocacional en el qual la platja era l'únic incentiu.

En l'apartat referit a la demanda es reconeixia que la manca d'estadístiques no permetia tampoc una anàlisi en profunditat dels elements que componien la demanda turística. L'única base estadística disponible eren les dades de l'IET respecte al moviment de viatgers en establiments hotelers i càmpings, i aquestes dades «*presentan el grave inconveniente de proceder de una fuente de dudosa exactitud ya que el Instituto las obtiene a partir de las declaraciones de las empresas turísticas, las cuales por diferentes razones tienden a comprender solo una parte del movimiento turístico real*».

Segons aquestes dades, l'any 1973 havien pernoctat en hotels o càmpings gironins 1.411.144 turistes (16 % més que l'any anterior per al turisme estranger, i un 22 % per al nacional).

Segons un quadre comparatiu, la Costa Brava (entesa com els 22 municipis) rebia tres quartes parts d'aquests fluxos, i tan sols el 25 % restant es dirigia a la resta de zones.

En relació amb les procedències de la demanda, les estimacions eren les següents:

Procedència	Costa Brava	Interior	Comarques de Girona
Espanyols residents a l'estranger	0,46 %	1,46 %	0,63 %
Alemanya	23,72 %	23,89 %	23,74 %
França	20,35 %	32,69 %	22,46 %
Regne Unit	30,40 %	13,44 %	27,50 %
Itàlia	2,13 %	9,72 %	2,57 %
Portugal	0,13 %	0,66 %	0,23 %
Benelux	14,24 %	9,87 %	13,49 %
Països escandinaus	2,53 %	3,18 %	2,64 %
Àustria	0,89 %	1,05 %	0,92 %
Suïssa	2,54 %	3,39 %	2,68 %
Altres països d'Europa	0,97 %	0,84 %	0,95 %
Estats Units i Canadà	1,16 %	2,58 %	1,40 %
Mèxic i Amèrica Central	0,08 %	0,46 %	0,15 %
Amèrica del Sud	0,15 %	0,69 %	0,25 %
Altres continents	0,23 %	1,07 %	0,37 %
Apàtrides	0,01 %	0,04 %	0,02 %
Total	100 %	105 % [sic]	100 %

Si bé la costa rebia més turistes, també era la zona que acusava més l'estacionalitat. De juny a setembre es rebia el 85 % dels visitants estrangers (94 % entre maig i octubre), mentre que a l'interior de la província els quatre mesos de temporada alta abraçaven el 54,30 % de la demanda. Pel que fa al turisme nacional, acusava menys l'estacionalitat, malgrat que en l'àrea litoral encara era elevada.

Seguint amb les dades i reflexions aportades en aquesta ponència, es reconeixia un paper cabdal a la tasca que desenvolupaven les agències de viatges en la promoció del turisme, que es van convertir en peces clau pel que fa a la planificació. Lluny de la mala fama que sembla que adquirien els turoperadors (en tant que acaparaven guanys de les empreses locals), el ponent els va defensar argüint que presentaven un producte acabat al consumidor, simplificaven la venda i estalviaven en costos de personal. A més, també s'al·legava un motiu de tendències del consum:

«(...) se ha llegado a presentar a los tour-operators, como villanos del cuento, como el factor maligno que iba a destrozarnos nuestro turismo. Como el monstruo que se comía nuestros beneficios.

Nada más alejado de la realidad. En plena civilización del consumo de masas, pensar que el turismo va a quedar al margen del proceso de estandarización y que las empresas del sector van a eludir la tendencia a la concentración económica y financiera, es ilógico y utópico».

Per últim, pel que fa a la promoció es reconeixien diversos problemes. D'una banda, el pressupost que s'hi destinava, molt inferior al d'altres zones competidores d'Europa i que, el 1974, tan sols representava un 0,2 % de les divises ingressades pel turisme l'any anterior.

Per la seva part, els municipis rarament comptaven amb campanyes de promoció i l'empresa local. De fet, atesa la seva reduïda dimensió, tampoc no eren eficaces en aquest sentit.

Es recomanava, per tant, intentar fer campanyes de promoció conjuntes, si bé hi solia haver una manca de confiança (per falta de coneixença i identificació) en les institucions. S'identifiquen, com a entitats més actives, la Comunitat Turística de la Costa Brava i l'Agrupació de Comissions de Turisme de la Cambra de Comerç. Calia tenir en compte, també, l'ampliació de l'oferta de vacances al Mediterrani que estava tenint lloc.

D'altra banda, els fullets divulgats per les agències de viatges i turoperadors comunicaven una imatge que tendia a homogeneïtzar el territori, de tal manera que incitaven a decidir-se per la realització de vacances, més que per un lloc concret: *«están contruidos con una premeditada homogeneidad de todas las presentaciones, lo cual comunica al cliente la idea de que puede cambiar su lugar de vacaciones sin molestia y riesgo alguno».*

3.14. CAMPANYES

Tal com es veurà, sobretot a partir de la dècada de 1960 comencen a ser importants les campanyes de turisme social, principalment impulsades pels beneficis socials per a la població i també d'allargament de la temporada per a la indústria turística. En definitiva, es tractava d'impulsar el turisme nacional. Dins d'aquesta iniciativa, endegada per la *Sección del Turismo Social*, dins del *Servicio de Fomento del Turismo* de la *Dirección General de Promoción del Turismo*, es van desenvolupar diverses campanyes d'abast estatal.

Ja l'any 1955, l'acta del ple de la *Junta Provincial del Turismo de Gerona* del 18 de febrer recull la voluntat del *Ministerio de Información y Turismo* de celebrar els «*Festivales de España*» a Girona capital i als principals llocs d'interès turístic de la província.⁵⁶⁷

a) Día del Turista y Semana del Turista (1963)

El desembre de 1963 la *Dirección General de Promoción del Turismo* comunicava per carta a les delegacions provincials del *Ministerio de Información y Turismo* la decisió d'organitzar en l'àmbit estatal el «*Día del Turista*». Es recomanava que el programa inclogués els següents punts:

- Actuació de grups folklòrics.
- Cursa de braus amb rifa d'una mantellina i el capot.
- Descompte del 10 % als establiments adherits a la celebració. A més, per cada despesa superior a les 100 pessetes s'entregaria un número per al sorteig d'una estada per a dues persones, durant quatre dies, en algun establiment hotel·ler de prestigi reconegut.
- Recomanar la profusió del vestit regional.
- Fer funcionar la il·luminació nocturna i, en cas que no n'hi hagués, «fer alguna cosa especial en aquest sentit».
- Editar postals de la província que es repartirien gratuïtament.
- Visita gratuïta (o amb un important descompte) a museus i monuments.
- Col·locació de cartells o pancartes amb un text (en diferents idiomes) similar a: «*En el "DÍA DEL TURISTA" la Ciudad de saluda a sus visitantes*».
- Elecció de «Miss Turismo» a cada província on s'organitzés aquest esdeveniment: «*Esta elección debería verificarse obteniendo fotografías en la calle de las señoritas turistas que en este día transiten por las mismas; a la vista de estas fotografías, un Jurado decidiría sobre la elección*».⁵⁶⁸

En l'àmbit estatal, la *Dirección General de Tributos Especiales* va decidir que coincidint (en la mesura del possible), amb el *Día del Turista*, se celebraria un sorteig extraordinari de

567. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de la Junta Provincial de Turismo de Gerona* (18 de febrer de 1955).

568. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del MIT a Girona* (10 de desembre de 1963).

loteria sota aquest mateix nom. Aquest sorteig es va repetir també el 1969 i es va editar un cartell publicitari.

Per a l'organització d'aquest esdeveniment, es proposava als delegats la creació d'una comissió de la qual formessin part, com a mínim, el Sindicat Provincial d'Hostaleria, la Cambra de Comerç i altres entitats.

Des del Ministeri es proposava com a data el dia 5 de setembre. Proposta a la qual es va replicar immediatament des de Girona, adduint que a partir del 31 d'agost hi havia un èxode massiu de visitants que deslluïria la celebració de l'acte. Immediatament es va obtenir l'autorització per organitzar els actes en la data que es cregués més convenient (que va acabar variant segons cada nucli turístic), sempre enviant un informe amb les actuacions i els seus resultats.

Amb tot, segons exposa el delegat provincial, en vista de la proximitat de l'entrada del turista 2,5 milions per les fronteres gironines, finalment el «*Día del Turista*» de l'any 1964 es va celebrar el dia 12 de setembre.

No fou així de forma generalitzada. A Ripoll es va celebrar el dia 11 de setembre. En una circular del dia 8 del mateix mes, el *Sindicato Comarcal de Hostelería* suggeria als establiments receptors que s'anés més enllà en el tracte cordial als clients, fins al punt d'oferir obsequis escollits a criteri particular (postres extres, cava, copa de licor...). A més, es van entregar obsequis a tots els cotxes que aquell dia accedien al país a través del pas de Coll d'Ares i es van fixar cartells de benvinguda en els diferents accessos a la població.

Així mateix, Palafrugell també escollia el dia 11 de setembre. Segons una carta de 10 de setembre de 1964 de l'alcalde de Palafrugell al governador civil de la província, Víctor Hellín Sol, s'organitzava al poble el *Día del Turista* amb audició de sardanes i actuació de l'Esbart Dansaire de Figueres. Els programes oficials indicaven «*en honor de los visitantes de Palafrugell y sus playas de Calella, Llafranch y Tamariu*».⁵⁶⁹

En una carta del dia 11 de novembre, el delegat provincial del MIT descrivia els actes celebrats a la província de la següent manera:

«Tanto en los pasos fronterizos de Port-Bou, La Junquera, Camprodón, Puigcerdá como en las más importantes poblaciones turísticas del interior y de la costa (Ripoll, Olot, Gerona, Figueras, Bañolas, Lloret, S. Feliu de Guixols, Tossa, Blanes, Palamós, Palafrugell, Bagur, Rosas, La Escala, etc.) en todas ellas se celebraron diversos festejos y agasajos consistentes en la actuación de grupos folklóricos de Educación y Descanso y Sección Femenina o festivales de variedades por los artistas que trabajaban en las salas de la localidad. Todo ello en plazas, paseos, parques o ruedos tau-

569. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta de l'alcalde de Palafrugell al governador civil* (10 de setembre de 1964).

*rinós, sorteándose numerosos objetos en los locales cerrados y en entrada gratuita, numerosos comercios hicieron descuentos substanciosos en dicha celebración, como así mismo se instalaron carteles y pancartas profusamente por localidades y carreteras y se ofrecieron flores y otros recuerdos para Sras. y Sres. Debiendo destacar por su interés e importancia el que los establecimientos hoteleros ofrecieron en la comida y cena de aquel día, unos champán y otros además flores para las Sras. y postres especiales».*⁵⁷⁰

En resum, a la vista dels actes celebrats, la *Dirección General de Promoción del Turismo* (Madrid) va enviar una felicitació al delegat de Girona per la feina feta en relació amb aquest esdeveniment. Vist l'èxit de la diada, les mateixes poblacions es preparaven ja per celebrar-la en els anys següents.

En els anys següents, aquest *Día del Turista* es va continuar celebrant, però cada població sembla fer-ho en dies diferents. Per exemple, el 1965 a Camprodon se celebra el dia 16 de setembre. Es va instal·lar un cartell anunciant l'esdeveniment a l'entrada de l'edifici de duanes en tres idiomes (castellà, francès i anglès). Sis nenes vestides amb vestits regionals, juntament amb membres del CIT, entregaven diversos obsequis, fullets i altres materials de propaganda de la vall i del conjunt d'Espanya a tots els turistes que creuaven la frontera.

L'any 1966, a Roses se celebra el 16 de setembre, però a Sant Feliu de Guíxols el dia 7 de setembre, així com a Girona, que també té lloc a principis de setembre. Pel que fa a 1967, hi ha una carta del 27 de juny de 1967 del CIT de Puigcerdà que demana poder-se triar ells el dia (finals d'agost), ja que en la celebració de l'any anterior gairebé no hi quedaven turistes. Aquest mateix any Calonge celebra la «Fiesta del Turista» els dies 1 i 2 de setembre, coincidint amb la Festa Major del barri de Sant Antoni, Platja d'Aro el 14 de setembre i l'Estartit el 16 de setembre.

L'any 1967 la correspondència de la *Delegación Provincial del MIT* mostra com l'organització del *Día del Turista* (11 d'agost) va generar una despesa de 10.492,51 pessetes. El gener de 1968 encara corrien cartes de la *Delegación Provincial* al Govern central perquè es fes la transferència completa dels diners pel pagament.

b) El Turista XXX Millones

L'entrada del *Turista XXX millones* per la frontera es va començar a celebrar per part del MIT a començament dels anys seixanta. L'acte de recepció del *Turista 2,5 Millones*, que va arribar pel punt fronterer de Portbou, es va desenvolupar com es descriu a continuació.

A les 18.10 del dia 28 d'agost es rebia la comunicació d'haver entrat per la Jonquera el turista 2,5 milions. Immediatament es va aturar el primer cotxe que va entrar pel punt fronterer de Portbou, on hi havia el comitè de recepció: l'alcalde de Portbou, el comissari local

570. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 64. *Carta del delegado provincial del MIT al director general de Promoción de Turismo* (11 de noviembre de 1964).

de Policia, el tinent de la Guardia Civil, el cap de l'Oficina d'Informació de la *Subsecretaría de Turismo*, els *Coros y Danzas de la Sección Femenina* (amb els vestits regionals), personal de la duana i un representant de la Delegació Provincial del MIT.

El cotxe era conduït per la senyoreta Carmen Martin (de nacionalitat francesa), acompanyada d'un germà i els seus pares. Sota el lema «*Gerona en nombre de España*» se la va obsequiar amb un ram de flors i un lot de productes típics de la regió de Girona (sufragats pel CIT de Girona). Ja a Portbou, se'ls va oferir un vi d'honor i se'ls va convidar a sopar i a un espectacle folklòric a la localitat. Així mateix, se'ls va entregar una estada de vuit dies (per a quatre persones) per a la temporada estival següent, en els mesos de maig, juny o setembre a triar entre l'Hotel Alga de Calella de Palafrugell o l'Hotel Santa Marta de Lloret de Mar.

L'únic error que el delegat provincial relatava sobre aquell dia fou l'absència dels mitjans de comunicació, que es va haver de suplir amb un fotògraf particular de Portbou:

«Esta promoción turística consistió en desplazarse, a cada uno de los cuatro puntos fronterizos, un representante de la Delegación Provincial con periodistas e informadores de Radio para a una misma hora de la tarde, parar al azar un vehículo extranjero que se suponía ser convencionalmente los turistas n.ºs 2.500.000, 2.500.001, 2.500.002, 2.500.003 y, efectivamente en esta fecha fue superado el número 2.500.000 por los puestos fronterizos de referencia.

*Se les agasajó a los ocupantes de cada coche con frutas, flores y objetos de regalo producidos o manufacturados en la provincia, se les dio la bienvenida por los Alcaldes y todo ello bajo la consigna de «Gerona en nombre de España». Más tarde asistieron a una cena y también se les invitó a pasar una temporada en los mejores hoteles de la provincia el próximo año 1.965, incluyendo en la invitación giras marítimas, rutas interiores, salas de espectáculos, etc.»*⁵⁷¹

En una reunió celebrada quatre dies abans, el dia 24 d'agost de 1964, el CIT de Girona⁵⁷² acordava cooperar àmpliament en l'organització dels actes projectats per la *Junta Provincial de Turismo* per a la rebuda a la província del turista estranger número 2.500.000 milions. Concretament, s'oferia sufragar les despeses de desplaçament dels turistes número 2.500.001, 2.500.002 i 2.500.003 i dels seus familiars (fins a un màxim de quatre) que haguessin accedit a través dels punts fronterers de Puigcerdà, Portbou i Coll d'Ares.

L'elevat nombre de turistes que visitava l'Estat espanyol va fer que al cap de dos anys, el setembre de 1966, des de la *Dirección General de Promoción del Turismo* es preparés la

571. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta del delegado provincial del MIT al director general de Promoción de Turismo* (11 de noviembre de 1964).

572. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de reunió del CIT de Girona*. (24 d'agost de 1964).

recepció del turista 14 milions, que havia de ser en un dels llocs fronterers de la província de Girona. Si bé es demanava al delegat provincial que hi hagués la major cobertura en premsa possible, i també del NO-DO si hi havia equip, calia mantenir el secret fins que el turista hagués entrat al país.

La correspondència del MIT amb la *Delegación Provincial* indica que en diverses zones del país havien aparegut textos a la premsa sobre la forma com se seleccionava el turista amb un nombre exacte de milions. Per tal d'aclarir-ho, el *director general de Promoción del Turismo* va enviar una carta a *La Gaceta del Norte*, que es va publicar el dia 21 d'octubre de 1967, i de la qual transcrivim un fragment:

«Pues bien, dentro de nuestras campañas de promoción, en las que recurrimos, por supuesto, a todo cuanto es lícito, resulta útil señalar los hitos que marcan ciertos números redondos de turistas y lo calculamos por un método perfectamente admisible en estadística, que es el de extrapolación de la tendencia de visitantes registrada.

*Ello nos permite en teoría prever, siempre en el plano de lo probable, la hora de llegada de dicho turista. Fijada esta hora, la elección del sitio por donde llega y el medio de transporte por el que lo hace deja ya de ser problema aritmético, porque, de hecho, tiene una importancia más propagandística que estadística. Igual ocurre con la elección de la persona en sí que, al parecer, con frecuencia que rebasa la pura probabilidad, resulta ser un visitante de particulares y visibles gracias. Felicitémonos de que todavía el orden de la simple belleza invada alguna vez el de la pura métrica».*⁵⁷³

c) Campaña Conozca usted España (1964)

Considerant el turisme com un factor de canvis socials i coneixement no només del territori, sinó interpersonal, i assumint que això porta a la modificació de vells recels i augmenta la fraternitat entre els pobles, la *Sección de Turismo Social de la Dirección General de Promoción del Turismo* endegava el desembre de 1964 la campanya «Conozca usted España».

L'objectiu d'aquesta campanya era crear un fort corrent de turisme intern a fi que els espanyols coneguessin les diferents regions del país i es coneguessin entre si. El mitjà que semblava més senzill per donar a conèixer totes les belleses de les diferents províncies era un pla coordinat d'exposicions itinerants (d'àmbit provincial i itinerant per les diferents províncies de l'Estat espanyol).

El paper dels *delegados provinciales* en aquest projecte era fonamental, ja que s'havien d'en-

573. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de Juan de Arespachaga, director general de Promoción de Turismo, al director de La Gaceta del Norte* (21 d'octubre de 1967).

carregar d'establir els contactes amb entitats i organismes, i també d'orientar els esforços dels diferents implicats.

Es recomanava iniciar la tasca de la següent manera:

«1º- Recopilar en cada provincia y sobre temas propios de ésta, el material para una exposición referente a la geografía, arte, hostelería, monumentos, historia, etc. Esta exposición deberá ser desmontable y trasladable con facilidad para que pueda intercambiarse con las de las restantes provincias.

2º- Dicha exposición puede ser completada con conferencias explicativas grabadas en cinta magnetofónica para que puedan ser repetidas y trasladadas con facilidad.

3º- Los Delegados deberán mantener conversaciones entre sí para el mayor intercambio de estas exposiciones y que tengan la mayor difusión posible».⁵⁷⁴

En aquest primer moment es reconeixia que el projecte tenia més un caràcter experimental i s'encoratjava els delegats a enviar suggeriments per a la millora.

El dia 20 de maig de 1965 s'inauguraria en el recinte de la Feria del Campo (Madrid) una exposició dins d'aquesta campanya. Per aquest motiu la *Dirección General de Promoción del Turismo* es posava en contacte amb el delegat provincial de Girona, a fi que abans del dia 5 de maig (la carta s'enviava el 21 d'abril i es rebia el dia 29)⁵⁷⁵ fes arribar al *Servicio de Fomento del Turismo* un o dos exemplars dels següents materials: plànols o mapes provincials d'interès turístic, fotografies plastificades de monuments i paisatges (1 x 1 m), ceràmica regional, vidres regionals, orfebreria regional, teixits i vestits regionals, maquetes, discos d'antologia del cant popular espanyol i guies editades a la província.

El març de 1966 el director general de *Promoción del Turismo* fa arribar una carta exposant als *delegados provinciales* que la campanya «*Conozca España*» prendrà un nou aire.⁵⁷⁶ Si fins llavors s'havien dut a terme algunes iniciatives, endegades pel MIT en col·laboració amb les províncies, per tal de promoure el turisme intern, sobretot social, i fomentar el coneixement de les diferents regions del país, a partir d'ara es treballaria segons un pla general. Les actuacions que es preveien eren les següents:

- Un programa setmanal de televisió titulat «*Conozca España*», de mitja hora de durada i dedicat a temes turístics de tot el país.

574. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta del director general de Promoción del Turismo, Sección del Turismo Social, al delegado provincial del MIT* (26 de novembre de 1964).

575. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la dirección general de Promoción del Turismo al delegado provincial de Gerona* (21 d'abril de 1965).

576. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción del Turismo als delegados provinciales* (març de 1966).

- Un programa de Radio Nacional de España incitant al coneixement d'Espanya per part dels residents.
- Publicació d'un milió d'unitats d'un fullet que ajudi al coneixement d'Espanya entre els residents.
- Col·locació de cartells sobre el tema «*Conozca España*» a tot el país.
- Realització de documentals cinematogràfics sobre totes les regions espanyoles, que s'exhibiria tant al país com a l'estranger.
- Campanya de premsa.
- Organització de rutes nacionals amb la col·laboració de les agències de viatges per desenvolupar el turisme interior.
- Organització d'exposicions provincials o regionals.

Excepte aquest darrer apartat, totes les accions quedaven a càrrec del *Ministerio de Información y Turismo*. Pel que fa a les exposicions provincials o regionals, es recomanava que es presentessin en capitals o ciutats de fora de la província, el més allunyades (geogràficament o culturalment) possible. La *Dirección General de Promoción del Turismo* podia concedir subvencions de fins a 50.000 pessetes per a la realització d'aquestes mostres, i es recomanava que cada organitzador (*Delegación Provincial...*) busqués els espais expositius adequats, sobretot en el cas de Madrid, per on interessava que passessin totes les exposicions.⁵⁷⁷

A partir de principis de 1967, però, el MIT tenia previst un programa d'ajudes per a la itinerància de les exposicions provincials:

- 50.000 ptes. per al muntatge de la primera exposició.
- 25.000 ptes. per cada vegada que l'exposició es presentés en una altra província.
- 100.000 ptes. per la presentació de l'exposició a Madrid.

Així mateix, es va reservar la sala de l'*Asociación de Amigos del Arte* per a les exposicions que es traslladessin a Madrid; si bé se seguiria rigorosament l'ordre de petició per seleccionar les mostres que s'hi ubicarien.⁵⁷⁸

El 18 d'abril de 1966 hi ha una reunió, presidida pel governador civil, en la qual participa el secretari de l'*Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras de Comercio, Industria y Navegación de la Provincia de Gerona*, amb la *CITE (Comisión de Información, Turismo y Educación Popular)*.

La idea era organitzar una *Exposición Turística de la Provincia* en diverses capitals espanyoles, que formaria part de la important campanya per al foment del turisme interior, presentada sota l'eslògan «*Conozca usted España*» i promoguda pel *Ministerio de Información y Turismo*, que dona una destacada subvenció econòmica. Sotmès aquest projecte a

577. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general del Ministerio de Información y Turismo* (1966).

578. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general del Ministerio de Información y Turismo de Conozca usted España* (1967).

consideració dels assistents, se'n va acordar l'organització i es va fer un esbós d'una sèrie d'idees inicials sobre la futura *Exposición Turística Provincial*, que s'exposaria en primer lloc a Saragossa, a continuació a Madrid i després a altres capitals espanyoles.⁵⁷⁹

Oficialment, el 26 de novembre de 1964 va començar l'«Operación Conozca usted España», i poques setmanes després s'iniciava una campanya similar, però d'escala limitada: «Conozca usted su Provincia».

Vinculat amb aquesta campanya, a finals de 1968 es van iniciar els passos per editar un disc amb deu cançons de la regió de Girona (i, possiblement, de la resta de províncies espanyoles). L'àlbum, una edició de luxe, també havia d'incloure fotografies en color i textos literaris sobre monuments i paisatges d'interès turístic (en diversos idiomes). El seu objectiu era eminentment propagandístic de cara a la temporada de l'any següent.

Aquest disc seria distribuït internacionalment a través de les *Oficinas de Turismo* d'Europa i Amèrica, els serveis culturals i les ambaixades.

El febrer de 1971 es van incloure també dins d'aquesta campanya les ajudes pecuniàries que les *Delegaciones Provinciales* i el MIT concedien a col·legis, universitats i diferents entitats que sol·licitaven finançament per als viatges que realitzaven per Espanya. Per tal que fossin elegibles, els viatges havien de transcórrer íntegrament dins del territori estatal, tenir una finalitat cultural i, com a màxim, l'ajut cobriria el 10 % del total de les despeses. Si bé l'import concedit es comunicaria abans d'efectuar el viatge, el pagament no es faria fins que s'hagués acabat i justificat el viatge.

També es comunicava als *delegados provinciales*, atès l'escàs pressupost disponible, que es tramitessin tan sols aquelles peticions que es considerés convenient i que no es fes una excessiva publicitat d'aquesta nova línia d'ajuts dins d'aquell any.

Malgrat aquestes indicacions, a finals del mes de maig la *Dirección General de Promoción del Turismo* tornava a dirigir-se als seus delegats informant-los que no es permetia tramitar més sol·licituds, ja que el crèdit disponible estava pràcticament esgotat.

Quedaven incloses, dins d'aquesta campanya (segons documentació de 1971), les següents operacions:

- «Conozca usted su Provincia»
- «Conozca usted el Mar»
- Campanya de promoció turística a les escoles primàries.
- Campanya de promoció historicoturística del soldat.
- Programa «Vacaciones en Casas de Labranza»

Si bé no es menciona que estigués directament vinculat a la campanya, el programa de TVE 1 *¿Conocemos España?*, que s'emetia el 1978, els dilluns entre les 20.30 i les 21 hores, tenia

579. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de la Agrupación de Comisiones de Turismo. Cámaras de Comercio, Industria y Navegación* (1966).

també l'objectiu de promocionar el turisme interior. El presentador era Mario Beut. Segons informació tramesa pel delegat provincial a Girona, aquest programa tenia una acollida excel·lent a les terres gironines, tot i que no sabem si en termes quantitius o qualitius.

d) Turisme empresarial (1965)

Tot i que aquí s'han desglossat les accions de promoció per canal o mitjà de difusió, no pas per tipus de públic objectiu, es farà una excepció amb el MICE per la seva especificitat i perquè té uns canals propis de promoció i contractació que es començaven a dibuixar d'una forma sistematitzada a partir de mitjan anys seixanta.

A finals de 1965 la *Dirección General de Promoción del Turismo* comença a mostrar interès per desenvolupar no tan sols el turisme social, sinó també el que anomena *Turismo Empresarial*. En aquell moment es va sol·licitar a les *Delegaciones Provinciales* que remetessin les possibilitats que cada província tenia per a aquests segments, i també les accions de promoció que es creien més adequades.

És quelcom relativament tardà en comparació amb el turisme vacacional: una carta de 28 d'octubre de 1968 fa saber que pròximament s'editarà un fullet per ajudar a la promoció de congressos, simposis i qualsevol altre tipus de reunió internacional i internacional. Hi havia contingut específic de la província de Girona, tot i que no hi ha adjunta la prova.

Els dies 9 i 10 de març de 1968 va tenir lloc a Venècia la reunió de l'Associació Internacional d'Organismes i Ciutats de Congressos dels Països Interessats en el Mediterrani, batejada com a *Mediterrcongress*. Aquesta associació s'havia constituït el 1967 per agrupar les ciutats de la zona mediterrània i atraure el turisme de congressos (tenia seu a Venècia). Així mateix, era un dels objectius facilitar que els seus membres assimilessin tècniques, dades (l·listes de congressos, calendaris), etc., útils per a la promoció.

Un dels acords d'aquesta reunió fou ampliar el termini de socis fundadors fins al 15 d'abril de 1968 (amb la corresponent rebaixa a la taxa d'inscripció). Vist l'interès per aquest segment de mercat, el director general de *Promoción del Turismo* es dirigia al delegat provincial perquè es posés en contacte amb els ens locals i altres organismes de la zona i avaluessin la conveniència de pertànyer a l'associació (aquesta comunicació no es va enviar només a Girona, sinó també a altres llocs de l'Estat).

L'any 1969, es va enviar el programa de la reunió a Salzburg (3-5 de febrer) al MIT, que el va fer arribar a les *Delegaciones Provinciales*.

El juny de 1970 es demanava col·laboració (dades) a les *Delegaciones Provinciales* per tal d'editar el segon número del *Calendario de Congresos y Exposiciones* (incloent les convencions, simposis, fires i salons monogràfics). Aquell mateix any, va tenir lloc a Sant Feliu de Guíxols el *Congreso de Pediatría Franco-Catalán*. Van ser els mateixos organitzadors del congrés els que es van dirigir al MIT per tal que es facilités informació turística als participants (lot de fullets en carpeta de plàstic, no sempre fàcil d'aconseguir per manca d'existències).

Es disposa de les dades per elaborar el calendari de l'any 1975 que es reproduïx fidelment:

Data	Lloc	Denominació
Abril	Hostal de la Gavina (s'Agaró)	Jornada de treball del Secretariat de la UNESCO
1 juny - 30 setembre	Sala d'Exposicions de l'ajuntament (Lloret de Mar)	Exposició pintura local
Estiu (dates a concretar)	Sala d'exposicions de l'ajuntament (Lloret de Mar)	Exposició de fotografia amateur
Última setmana de maig	Cine Las Vegas (Sant Feliu de Guíxols)	Festival Internacional de Cine Amateur
Juny-setembre	Sala d'exposicions municipal (Platja d'Aro)	Exposició de pintura
Setembre	Sala d'exposicions municipal (Platja d'Aro)	Exposició filatèlica
6-14 juny	Hotel Roger de Flor (Lloret de Mar)	Congrés mèdic
14-21 de juny	Hotel Roger de Flor (Lloret de Mar)	Congrés mèdic
31 agost, 1 i 2 setembre	Hotel Monterrey (Lloret de Mar)	Congrés internacional sociologia de les religions

Sembla que el conjunt de l'Estat s'havia convertit en una destinació atractiva per als congressos de tipus mèdic. Un llistat específic d'aquesta temàtica corresponent a 1978 en recull un total de 66 repartits per tot el territori (bàsicament a les costes o a les ciutats). A Girona se'n celebraren dos: les Jornades d'Oncologia (organitzades pel Servei Oncològic de l'Hospital Provincial, amb la col·laboració del Col·legi Oficial de Metges i l'Acadèmia de Ciències Mèdiques) i la *Reunión Conjunta de las Ligas Francesa, Italiana y Española contra la Epilepsia* (amb 133 participants de sis països europeus). El primer d'aquests esdeveniments es va celebrar a Girona, i l'altre a l'Hotel Rigat Park de Lloret de Mar.

e) Conozca usted su Provincia (1966)

*«Ha de desterrarse el concepto que aún existe en muchas personas de que el turismo se refiere solamente a los viajes que los extranjeros hacen para conocer nuestro país, o el que inversamente, realizan los españoles que cuentan con medios económicos suficientes para poder salir al exterior. Es necesario inculcar la tesis de que el turismo es todo viaje que se hace con la finalidad primordial de conocer Nuevos paisajes y esparcir [sic], distraer y descansar nuestro espíritu de las tareas habituales».*⁵⁸⁰

La campanya en si s'inicià ja a finals de 1964, tal com demostra la circular esmentada, dins de la campanya de turisme social (que comptava amb una *Sección de Turismo Social* dins del *Servicio de Fomento del Turismo de la Dirección General de Promoción del Turismo*).

580. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 166. Servicio de Fomento del Turismo. *Circular de la Subsecretaría de Turismo* (17 de desembre de 1964).

L'objectiu primordial era aconseguir crear un turisme intern que recorregués no tan sols altres racons del país, sinó la província mateixa. En l'aspecte cultural, la finalitat primordial era facilitar el coneixement dels atractius naturals, arquitectònics, monumentals i històrics del territori. Era una campanya principalment dirigida a la classe treballadora, als escolars i joves, i a d'altres sectors socials que cada delegat provincial considerés d'interès.

Calia, doncs, que els *delegados provinciales* comencessin una campanya de promoció més aviat intensiva per despertar en els habitants de la província les ganes de desplaçar-se. Es recomanava la utilització de mitjans com exposicions, conferències, campanyes de premsa i emissions a la ràdio o a la TV de forma freqüent i fomentar les excursions escolars i excursions d'un poble a l'altre amb motiu d'esdeveniments anuals (aplecs, festes majors...).

El gener de 1966, la *Dirección General de Promoción del Turismo* expressava que diverses províncies estaven fent excursions, concursos i exposicions, entre altres actes, sota el lema «*Conozca su provincia*».

Atès l'interès que despertava el desenvolupament del turisme interior, es va emetre una carta a les *Delegaciones Provinciales* per informar que el MIT donava aixopluc a aquesta campanya i encoratjava la realització d'activitats en aquest sentit i utilitzant aquest mateix lema. Si bé calia informar la *Dirección General de Promoción del Turismo* sobre les activitats, en termes generals aquesta no faria col·laboracions en diners, si bé es podria estudiar cada cas individual si es feia una petició a través de la CITE. Es recomanava la realització prèvia d'un estudi econòmic que inclogués les possibles aportacions d'entitats i particulars, i també dels ingressos que es poguessin generar a partir de les activitats.

A banda d'això, es donaven les següents instruccions:

- Intensificar dins de les possibilitats reals les excursions populars dins de la província. Amb aquest fi es recomanava la col·laboració amb agències de viatges i societats excursionistes amb la finalitat de confeccionar un calendari anual de caràcter provincial i prestar ajuda a les excursions organitzades per grups sindicals o per entitats privades i centres docents i recreatius, entre d'altres.
- Fer difusió en els següents mitjans: Radio Nacional, emissores locals, conferències populars, a través d'*Educación y Descanso*, agrupacions laborals, exhibicions de diapositives, concursos per a afeccionats a la fotografia i la pintura, fer que les escoles dediquessin almenys una setmana a temes relacionats amb el turisme d'aquella província, concursos folklòrics...

A finals d'any, es va enviar una circular a les *Delegaciones Provinciales* per tal que aquestes activitats, que ja havien tingut una bona acollida general, s'incrementessin. Es donaven, però, algunes recomanacions per tal que els viatges o rutes provincials passessin per pobles d'especial interès turístic que s'impliquessin en la campanya (organitzant actes de recepció, involucrant els comerciants, etc.). A més, calia fomentar que els viatges no fossin només organitzats des de la *Delegación Provincial*.

Per a l'exposició de Girona, el 5 de març de 1967 es va enviar una carta als ajuntaments oferint-los la possibilitat de ser-hi presents si manifestaven el seu interès abans del dia 15

del mateix mes. Entre d'altres, es convidava a aportar els següents materials (en un nombre prudencial): mapes en relleu del municipi o la comarca, fotografies plastificades de monuments i paisatges (1 x 1 m), ceràmica, artesanía en general, orfebreria, teixits i vestits regionals, maquetes turístiques...

Per ordre de la *Dirección General de Promoción del Turismo*, les *Delegaciones Provinciales* amb col·laboració de la CITE durien a terme durant el 1968 les següents actuacions dins del marc referencial d'aquesta campanya:

- Passejades culturals comentades els diumenges al matí, amb caràcter gratuït. Podien donar-hi suport les Diputacions Provincials.
- Cicle de conferències turístiques i culturals a càrrec de personalitats locals. Es podrien realitzar en empreses a càrrec d'alumnes de tercer de les escoles de turisme.
- Fomentar viatges i excursions d'escolars dins de la mateixa província.
- Projeccions gratuïtes de cinema documental turístic. Les pel·lícules serien proporcionades per la *Subsecretaría de Turismo*.
- Organització de concursos fotogràfics a la premsa local, en els quals els participants haguessin d'identificar les fotografies publicades. Els guanyadors podrien ser premiats amb un dels viatges organitzats pel *Servicio de Rutas Nacionales*.
- Exposicions provincials.
- Donar un major impuls a les excursions provincials, sobretot aquelles subvencionades per la *Subsecretaría de Turismo*.

L'any 1969 la campanya va rebre un nou impuls: des del MIT s'establia que cada *Delegación Provincial* promouria (per ella mateixa o a través dels CIT, associacions culturals, oficines d'informació, *Grupos de Educación y Descanso*, etc.) l'organització de rutes a diversos llocs de la província. Es permetia atorgar una subvenció de fins al 25 % del cost total d'aquesta.

f) Turismo Interior (1966)

Campanya desenvolupada pel MIT en col·laboració amb les delegacions provincials. Encara que s'emprava el terme «turisme interior», segons les definicions actuals, es referia al turisme intern.

Aquesta campanya va ser comunicada als gerents provincials del *Departamento de Programación del Ministerio de Trabajo*, a través de la *Gerencia del Programa de Promoción Profesional Obrera*.

«El Ministerio de Información y Turismo, a través de la Dirección General de Promoción del Turismo, está tratando de llevar a cabo un programa de promoción turística, que haga extensivos los beneficios de los desplazamientos en periodos de vacaciones de la población trabajadora española.

Dada la importancia que para el P.P.O. puede tener, en orden a la información de nuestros alumnos, y la difusión entre ellos de las me-

*jas que pueden obtener realizando sus vacaciones en periodos de descongestión turística, es del máximo interés, que se ponga en contacto con el Delegado del Ministerio de Información y Turismo en su provincia, a través del Delegado de Trabajo, para discutir los extremos de una posible colaboración».*⁵⁸¹

Des de la *Dirección General de Promoción del Turismo* es demanava a tots els *delegados provinciales* del MIT que cooperessin al màxim amb aquesta campanya oferint conferències en les quals es presentés el turisme com un bé necessari, amb avantatges indiscutibles si es practicava fora de la ja anomenada temporada alta.

A més, els serveis centrals del MIT ja estaven en negociacions amb el sector hotelier, Renfe i Iberia per aconseguir descomptes importants que afavorissin la mobilitat dels espanyols, i també estaven preparant l'edició de la corresponent guia.

El novembre d'aquell mateix any [1966] la *Dirección General de Promoción del Turismo* enviava a les *Delegaciones Provinciales* i a un total de 800 empreses els resultats de l'*Encuesta de Turismo Social*, duta a terme per l'*Instituto de Estudios Turísticos*. Aquesta enquesta evidència la voluntat d'implicar el sector privat, bàsicament les empreses, en el desenvolupament d'aquest programa.

L'enquesta tenia dos grans objectius:

- Conèixer la manera com el personal de les empreses enquestades (501 empreses de més de 500 treballadors) havia gaudit de les seves vacances l'any 1965. Particularment, es volia conèixer si el gaudi de les vacances havia estat esglaonat o si el conjunt de la producció s'havia interromput; en quin moment de l'any s'havien realitzat; quina ajuda econòmica havia prestat l'empresa, i quines foren les activitats dels grups d'empresa de cara a l'organització i realització de viatges i excursions.
- Conèixer les opinions i suggeriments de les grans empreses per al desenvolupament d'una política de foment del Turisme Social, sobretot pel que fa al grau de col·laboració activa que se'n podia esperar.

D'acord amb els resultats (es disposava de dades sobre 277 empreses), el 68,3 % dels treballadors havia gaudit de les seves vacances durant el tercer trimestre de l'any; el 15,3 %, entre març i maig; el 10,8 %, entre octubre i desembre, i, finalment, un 5,8 % les havia fet durant el primer trimestre. No es disposa de dades per a la resta de treballadors. Tan sols un 32 % de les empreses (89) tenien constituït un grup d'empresa, si bé aquests havien realitzat un total de 1.564 viatges (78.600 places; 50 places per viatge). A més, també es remarcaven 30 empreses que organitzaven directament els viatges i excursions, malgrat no disposar d'un grup d'empresa. Així, es van organitzar 258 viatges (19.154 places, 74 places per viatge).

581. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del MIT en Gerona* (22 de juny de 1966).

En aquest apartat es va detectar una menor participació del personal d'empreses dedicades als viatges i excursions, possiblement a causa de la major dispersió geogràfica del personal (i majors dificultats per a la seva concentració i desplaçament en dates determinades).

Pel que fa al suport econòmic que les empreses havien prestat als seus treballadors per al gaudi de vacances i la realització de viatges, equivalia a 90 milions de pessetes, a banda de 2,3 milions en forma d'anticipacions reintegrables. A més, 112 empreses havien prestat suport financer per a viatges i excursions.

Vint empreses havien construït, i mantenien, residències en les quals el 1965 s'havien allotjat 22.956 persones. La majoria eren del sector serveis (sis empreses, 708 habitacions, 1.401 places, 14.109 persones allotjades) i mines i pedreres (cinc empreses, 79 habitacions, 199 places, 1.545 persones allotjades). En relació amb les possibilitats futures per realitzar una política activa de turisme social per part de les empreses, calia tenir en compte els següents aspectes que es recollien a l'enquesta:

- El 67 % de 244 empreses creien que les vacances havien de ser esgraonades. Si bé les empreses del sector tèxtil i de fabricació de maquinària no elèctrica s'inclinava per la interrupció del cicle productiu.
- Tan sols el 20 % de les empreses estava a favor del fraccionament de les vacances.
- Majoritàriament les empreses no s'inclinaven per la construcció de residències o instal·lacions pròpies per al gaudi de vacances dels seus treballadors.
- Les aportacions econòmiques per a colònies i campaments d'estiu per a escolars (per als fills dels treballadors) tenien més acceptació per part de les empreses.
- El 49 % de les empreses preferia organitzar els viatges de forma directa, si bé la majoria creia que calia el suport d'entitats especialitzades.

Pel que fa a la col·laboració de les empreses en el desenvolupament d'una política de turisme social, es mostraven favorables a un suport de tipus econòmic quan s'haguessin superat les inversions socials realitzades fins al moment: construcció d'habitatges per als seus treballadors, construcció d'escoles d'aprenents, residències infantils, botigues de queviures, clíniques i llars de jubilats, i també les inversions que feien en aquells moments per a l'adquisició de maquinària i modernització de les instal·lacions.

A més, algunes també defensaven obertament que el seu personal gaudís de les vacances al seu gust, ja que al·legaven que a alguns treballadors no els agradava fer les vacances en grups (aquí el redactor del document emfatitza que aquestes afirmacions són sempre des de la perspectiva de l'empresari). Es mencionaven algunes de les situacions més habituals: aprofitar les vacances per fer treballs al camp, gent que simplement es volia quedar a casa (especialment aquells que ja vivien davant de mar) o desplaçar-se als seus llocs d'origen (si eren immigrants).

Com a suggeriments es proposava el desplaçament entre zones per tal que el cos es beneficiés dels canvis de clima i s'ampliessin els coneixements de costums i l'intercanvi d'allotjament entre famílies, en règim de pensió completa.

Cal valorar que, en general, els empresaris defensaven una certa llibertat d'elecció dels seus treballadors sobre què fer per vacances, més que gairebé «forçar-los» a viatjar, com es recomanava, si bé oferien algunes possibilitats de viatge.

g) Campaña para el Turismo Social (1967)

Aquesta campanya era d'envergadura estatal, per la qual cosa segurament fou molt més àmplia del que la documentació que podem aportar suggereix d'entrada.

Els primers mesos de 1967 es van distribuir, des dels serveis centrals del MIT i en règim de préstec, documentals sobre diversos temes locals, regionals i estatals a les *Delegaciones Provinciales del Departamento* per tal que es projectessin el major nombre de vegades possible tant a empreses com a col·legis majors i també en altres sessions organitzades. Des del Ministeri es recomanava que totes les projeccions comencessin amb una xerrada divulgativa a càrrec o bé d'alumnes de les escoles de turisme (on existissin) o bé de guies de turisme.

En un llistat de pel·lícules disponibles (totes en color) elaborat el febrer de 1967,⁵⁸² d'un total de 23, tan sols una feia referència explícita a les terres gironines: «*Playas las de Lloret*»; tot i que possiblement la província apareixia en altres documentals temàtics o genèrics com «*Invitación a España*», «*Altos Pirineos*» o «*El pueblo baila*».

h) Campaña de Promoción Histórico-Turística del Soldado (1967)

Aquesta campanya estava dins la «*campaña para el turismo social*» i, a la vegada, també dins de la campanya «*Conozca usted España*». Com podem llegir a la següent carta, el seu objectiu era:

*«Esta Campaña pretende incrementar al máximo la actividad turística ya prevista en el Reglamento para el funcionamiento del Recreo Educativo del Soldado (RES), y al mismo tiempo elevar su nivel cultural y ayudarles a comprender las diferentes Regiones de España, su folklore, sus gentes, el medio geográfico en que desarrollan su actividad y la evolución sufrida en los últimos 25 años».*⁵⁸³

En aquesta campanya, doncs, la col·laboració del MIT era fonamental pel que fa a:

- Enviament d'informació i publicacions històriques, culturals i artístiques als 300 *Centros de Recreo Educativo del Soldado*.
- Projecció en aquests centres, almenys dues vegades al mes, de pel·lícules o diapositives comentades. Aquestes projeccions començarien per temes de la província a la qual pertanyia la unitat, s'ampliarien després a la regió i, finalment, a la totalitat d'Espanya.

582. AHG. Fons Informació i Turisme. *Llistat de pel·lícules turístiques disponibles al MIT* (febrer de 1967).

583. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 166. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del Departamento a Girona* (16 de febrer de 1967).

- Els regiments realitzarien visites culturals comentades; per a les quals les *Delegaciones Provinciales* haurien d'aconseguir entrada gratuïta a museus i monuments de la ciutat.
- Almenys una vegada al mes per a cada regió militar es realitzaria una excursió d'un dia, en la qual participarien els soldats que més haguessin aprofitat les visites comentades. Tant els autocars com els guies anirien a càrrec del *Servicio de Rutas Nacionales*, de la *Subsecretaría de Turismo*.
- Quan es finalitzés cadascuna d'aquestes campanyes, els soldats seleccionats per les *Capitanías Generales* (segons l'aprofitament de les activitats) participarien en un viatge per Espanya organitzat pel *Servicio de Rutas Nacionales*.
- Els comentadors de les sessions s'escollirien entre els alumnes de les escoles de turisme o els guies de turisme. S'establí específicament que les sessions havien de ser amenes però amb coneixements elementals. Es pagarien 600 pessetes a cada orador.
- Pel que fa a les visites turístiques, preferentment es realitzarien els diumenges o dies de festa, i l'oficial que els acompanyés desenvoluparia una xerrada, amb el major detall possible (però específicament sense oratòria inútil), dels fets històrics més interessants. Aquestes xerrades es farien de forma que semblessin improvisades i en forma de conversa, per donar una sensació de naturalitat i senzillesa.

La campanya començava el mes d'abril i s'allargava fins al mes de desembre. Prèviament, durant el mes de març, es va posar en pràctica un curs d'organització turística a l'*Escuela Oficial de Turismo* (del 6 al 12 de març) per a les persones de la *Capitanía General* o *Gobierno Militar* que fossin designades.

El programa incloïa sessions de formació al matí i visites a la tarda: serveis del MIT, una agència de viatges i un hotel, visita a Madrid, a un càmping i a una ciutat dels voltants, i visita al Museu del Prado. Pel que fa a les sessions de formació a l'aula (de 10 a 14 h), contenien art, monuments i tradicions; empreses turístiques; promoció del turisme; legislació turística; turisme social i geografia turística d'Espanya.⁵⁸⁴

Per la seva part, el *Ministerio del Ejército* i el *Ministerio de Información y Turismo* promouien la campanya «*Promoción Histórico – Turística del Soldado*»⁵⁸⁵ a la IV Regió Militar (Catalunya), si bé també funcionava a altres zones de l'Estat. Amb aquest programa es volia que els soldats obtinguessin una visió àmplia i una imatge precisa dels aspectes històrics, artístics, culturals, religiosos, etc.

L'any 1967 es va dur a terme a la província de Girona, entre d'altres zones de l'estat, la *Campaña de Promoción Histórica y Cultural del Soldado*. La ruta turística, organitzada per Viajes Taber el 12 de maig, va discórrer per la capital, però també per Besalú, Banyoles (visita i volta al llac) i Porqueres, abans de tornar a Girona.

584. AHG. Fons Informació i Turisme. *Programa del curs d'organització turística de la Escuela Oficial de Turismo* (1967).

585. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del delegado provincial* (1975).

Segons xecs conservats entre la correspondència de la *Delegación Provincial del MIT*, el cost d'aquesta campanya va ser de 4.200 pessetes (3.000 en concepte de factura de Viajes Taber i 1.200 en concepte d'un certificat amb data 19 de juliol de 1967). A banda d'aquestes rutes, per a l'any 1967 existia també un programa d'actes culturals i recreatius. Tenim l'exemple del programa a desenvolupar pel personal de la tropa de les casernes General Álvarez de Castro, sota l'organització de la *Delegación Provincial del MIT* a Girona.

Aquest s'estenia des d'abril fins a desembre i, entre d'altres, incloïa visites a la Catedral, els Banys Àrabs, el Passeig Arqueològic de Girona (algunes vegades també es mencionava el Museo Románico e Histórico i la Casa de Cultura), projeccions de pel·lícules i excursions a Besalú, Banyoles, Empúries, Ullastret i el pantà de Susqueda.

La *Campaña de Promoción Histórica y Turística del Soldado* també incloïa, a més de les excursions, etc., altres activitats. Hi ha notícia que el mes d'abril el delegat provincial rebia 194 diapositives (122 de les quals eren de tot Espanya) del MIT per utilitzar en aquesta campanya.

Dins d'aquesta campanya un grup de soldats de terra del regiment Ultònia de Girona van visitar el dia 7 d'abril de 1967 l'exposició provincial de recursos turístics a la Casa de Cultura, acte que va ser televisat. Després de veure l'exposició de la Casa de Cultura van fer un itinerari historicoartístic per la ciutat que incloïa la Catedral, els Banys Àrabs i el Passeig Arqueològic.

A partir de gener de 1968 s'introdueixen algunes modificacions. A cada caserna es faria una conferència i una projecció al mes, fonamentalment de divulgació historicoturística, més que no pas erudita. En les excursions també es buscava un aire més distès, deixant una mica de banda el rigor militar.

Es modificaven també les remuneracions dels conferenciants. Per a aquells que no fossin alumnes de les escoles de turisme, es fixava un màxim de 500 pessetes per a les conferències, 150 pessetes per a les projeccions, 200 per a les passejades comentades i 150 per a les excursions. Sempre que existissin escoles de turisme s'escollirien alumnes dels últims cursos, que cobrarien una quantitat màxima de 300 pessetes per conferències, 150 per les projeccions i 200 per les passejades mencionades. També es limitava el nombre d'excursions d'un dia de durada a quatre al mes, i cada caserna no podia realitzar-ne més d'una cada dos mesos.

La *Campaña de Promoción Histórica y Turística del Soldado* es va fer durant una dècada. L'any 1976 encara es va programar aquest esdeveniment per a la Quarta Regió Militar (encapçalada per Barcelona).

La campanya d'aquell any constaria d'una visita mensual a museus o llocs històrics de Barcelona (40-50 soldats); una visita trimestral, de tres o quatre dies de durada, per la capital de la província de cada Regió Militar (40-50 soldats de diferents guarnicions), i una excursió anual a diferents llocs de la Regió Militar (40-50 soldats).

Des de la *Delegación Provincial del MIT* a Girona es proposava el següent itinerari, per fer en tres o quatre dies, pels llocs amb més interès històric i artístic de la demarcació:

- Girona: Catedral, Passeig Arqueològic i Sant Pere de Galligants.
- Poblat Ibèric d'Ullastret.
- Museu i Ruïnes d'Empúries.
- Museu Dalí a Figueres.
- Estany de Banyoles i església romànica de Porqueres.
- Besalú: pont romànic, monestir de Sant Pere, col·legiata de Santa Maria i parròquia de Sant Vicenç.
- Monestir de Santa Maria de Ripoll.
- Església de Beget (vila declarada Monument Historicoartístic).
- Camprodon.
- Molló: se'n destaca l'església romànica.

i) Turisme Escolar i Juvenil (dècada de 1960)

L'any 1964 el MIT convocava el concurs «*Descripción y comentario de un viaje turístico escolar*», dirigit als estudiants d'ensenyament primari i mitjà, sota el convenciment que

*«En el plan de promoción turística que desarrolla la Subsecretaría de Turismo ocupa lugar preferente el fomento del turismo escolar, tanto por su amplitud y naturaleza como por su significación y posibilidades que, en orden a una completa formación del alumno, ofrece la práctica del turismo y el mayor aprovechamiento de los viajes escolares».*⁵⁸⁶

L'únic requisit per poder participar en aquest concurs, a banda de ser alumne d'algun centre escolar en el nivell indicat, era haver realitzat algun viatge per Espanya dins de l'any escolar corresponent al premi.

El contingut del treball estava adaptat als nivells educatius:

- Ensenyament primari: descripció detallada del viatge realitzat i la impressió que el paisatge, els costums i monuments visitats hagin causat a l'alumne.
- Ensenyament mitjà (tots o qualsevol dels temes): preparació del viatge en tots els seus aspectes; pressupost, bibliografia consultada per a la preparació del viatge (des del punt de vista geogràfic, artístic, històric, industrial i/o econòmic); realització del viatge, resultats pràctics obtinguts en els aspectes educatiu, cultural i de convivència i coneixement mutu entre els participants, i d'aquests amb l'entorn visitat.

La premissa principal per a la selecció dels treballs premiats era el contingut com a reflex de la personalitat de l'alumne.

El redactat de l'ordre donava a entendre que es tractava d'un concurs de caràcter anual, amb resolució el 15 de novembre i entrega de diplomes el 3 de desembre (festa de sant

586. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Orden por la que se crea entre los estudiantes de Enseñanza Primaria y Enseñanza Media el Premio Descripción y comentario de un viaje turístico escolar* (22 de gener de 1964).

Francesc Xavier, patró del turisme). Entre els guanyadors del concurs d'aquell any, José Ramoneda Molina, de les Escoles Pies d'Olot, va rebre el tercer premi dins de la categoria d'Ensenyament Mitjà. La dotació del premi eren 1.000 pessetes, a més d'un viatge per a l'alumne i un familiar a Madrid per recollir el premi.

A partir de 1968 la *Dirección General de Enseñanza Primaria del Ministerio de Educación y Ciencia*, en col·laboració amb el MIT, iniciava colònies infantils d'estiu per a nens i nenes estrangers. Això aportava valor a la mateixa mainada i als seus pares, que, en paraules del delegat provincial, podien gaudir de plena llibertat durant les seves vacances. També hi participarien escolars espanyols, dins del marc de la nova línia pedagògica «l'educació per a la comprensió internacional». Aquell primer any, però, totes les experiències organitzades es van dur a terme a la costa oriental d'Andalusia, amb un total de 1.920 places. En l'edició de 1971 s'oferien 2.000 places per a nens estrangers, cent per a cadascuna de les localitzacions. Aquell any hi havia tres centres del litoral gironí: Blanes (Centre Joaquim Ruyra), l'Escala (Centre Tramuntana) i Sant Feliu de Guíxols (Centre Pedralta).⁵⁸⁷

A partir de gener de 1968 es va iniciar una campanya pilot de difusió de la importància del turisme a les escoles a través d'un cicle de tres conferències. En aquesta fase inicial se seleccionarien nou centres de cada província a través de les *Inspecciones Provinciales de Enseñanza Primaria*: tres de la capital (un de no estatal), tres situats en poblacions de segon ordre que fossin d'interès turístic i tres situats en l'àmbit rural.

Les sessions serien desenvolupades preferentment per un mestre voluntari, que rebria tot el suport de la *Delegación Provincial del MIT*, i cadascuna estaria centrada en un tema concret:

- El fenomen turístic.
- Formes de viatjar.
- Com hem de tractar els turistes que ens visiten.

Després d'aquesta prova pilot, el programa es va consolidar i el 1971 s'endegava la III Campanya de Promoción Turística en las Escuelas Primarias, que es desenvolupava bàsicament en els mateixos termes, afegint una retribució de 700 pessetes per cada xerrada que fessin els professors voluntaris.

j) Vacaciones en Casas de Labranza (1968)

El 1968 la *Dirección General de Promoción del Turismo*, en col·laboració amb el Ministerio de Agricultura, va endegar el programa «Vacaciones en Casas de Labranza», que ja s'havia començat el 1967, dins del programa de Turismo Social per aconseguir allotjaments assequibles per a les persones amb pocs recursos. El programa incloïa també una guia de cases rurals en venda. La campanya de 1970 incloïa algunes poblacions de la província de

587. AHG. Fons Informació i Turisme. *Programa de Colònies ideades per la Dirección General de Enseñanza Primaria del Ministerio de Educación y Ciencia* (1971).

Girona, però no es disposa de la llista detallada.

Els documents preparatoris de la guia d'allotjaments de 1971 que havia d'editar la *Dirección General de Promoción del Turismo* ens permeten saber les poblacions gironines que aquell any estaven incloses en la campanya (com a novetats, s'incorporaven Santa Pau i Pals):

- Ripollès: Surroca d'Ogassa (21 habitacions), Sant Pau de Segúries (sis habitacions i dues cases completes), Vilallonga de Ter (dues cases completes, deu llits amb dret a cuina), Molló (11 habitacions, dues cases completes), Vallfogona (tres habitacions).
- Alt Empordà: Albanyà (12 habitacions).
- Garrotxa: Sant Feliu de Pallerols (15 habitacions), Santa Pau (cinc habitacions).
- Baix Empordà: Pals (15 llits als Masos de Pals).

k) Conozca usted el Mar (1970)

Es tracta d'una campanya en la qual es va començar a treballar, des del MIT - *Dirección General de Promoción del Turismo* i en col·laboració amb la *Dirección General de Capacitación Agraria*, l'any 1967, i que es posava en funcionament el 1970. La seva finalitat era que els habitants de zones rurals d'interior, amb escassos mitjans econòmics, poguessin conèixer les zones costaneres.

L'edició de 1970 es duria a terme entre el 17 de març i el 29 d'abril a les zones de Costa del Sol, Galícia, Llevant (Blanes a la província de Girona) i Balears. L'organització dels viatges, de cinc dies de durada, anava a càrrec de les *Agencias de Extensión Agraria*, i els programes estaven sotmesos a aprovació de les dues direccions generals responsables de la campanya.⁵⁸⁸

588. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción del Turismo referent a l'edició al programa anomenat «Conozca usted el Mar» (1970).*

3.15. ELS TRANSPORTS

El transport és un tema que ha preocupat contínuament els diversos agents de promoció turística, sigui quin sigui el seu àmbit geogràfic i siguin quines siguin les seves tendències ideològiques.

En la carta adjunta, el Sr. Herrera (director general d'*Empresas y Actividades Turísticas*) demanava al delegat provincial que fes un estudi dels transports més importants de la província (i territoris veïns) que permetés resoldre els problemes de mobilitat entre els centres d'interès turístic de la regió.

*«El creciente fenómeno turístico, que no es un hecho aislado ni pasajero en España, va en constante aumento. Sin embargo, han sido muchos los problemas que se han creado con respecto al transporte llamémosle turístico, por varias causas: unas veces por ausencia de un aeropuerto, otras veces porque las líneas marítimas resultan insuficientes, falta de transporte y poca regularidad en algunas ocasiones y carencia de modernización en el ferrocarril, haya sido por material u horario poco adecuado, así como diversos factores que han impedido, en ocasiones, el que nuestros turistas lleguen al lugar deseado, bien por falta de “camino” o un adecuado transporte, aun siendo la distancia corta».*⁵⁸⁹

Les infraestructures de transport i comunicació del territori són, òbviament, un factor clau per als viatges i el turisme. Tot i que no són responsabilitat dels ens de promoció turística, sí que cal tenir en compte que diverses entitats han exercit com a agents de pressió per millorar infraestructures i transports, amb l'objectiu de fer més còmoda l'arribada dels viatgers i possibilitar l'augment dels fluxos.

A més, no només en referència a les pròpies infraestructures de transport, que són alhora un benefici per als mateixos residents, sinó també pel que fa als tràmits de visats i duanes. A tall d'exemple, es poden recordar les tasques que agències i secretaries de turisme han realitzat per agilitzar els tràmits de visats de turistes russos i xinesos, amb major o menor grau d'èxit.

Amb tot, les vies de comunicacions i transports seran un tema eternament candent en la història del nostre territori. A *La Vanguardia* del 4 d'octubre de 1963, una de les qüestions que apareixen en el diari és l'acord, sorgit de la II Reunió Internacional d'AAVV i Hotelers, de demanar al Govern central la creació d'un aeroport Girona - Costa Brava.⁵⁹⁰ El diari *Los Sitios* publicava, el dia 28 d'agost de 1964, una columna en què es parlava de la poca funcionalitat de les carreteres i dels aeroports de l'època.⁵⁹¹

589. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta del director general de Empresas y Actividades Turísticas al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo en Gerona* (1 de febrero de 1965).

590. AHG. Fons Informació i Turisme. Article de *La Vanguardia*, sobre la II Reunió Internacional d'AAVV i Hotelers (4 d'octubre de 1963).

591. AHG. Fons Informació i Turisme. Article de *Los Sitios*, sobre les carreteres del moment (28 d'agost de 1964).

a) La frontera

En aquest apartat es farà un breu incís als punts fronterers de les comarques gironines, de vital importància per al turisme internacional, almenys fins a la signatura del Tractat de Maastricht l'any 1993.

«(...) [instal·lacions] encaminadas a lograr, en su caso, que los Servicios referidos alcancen una atenta, esmerada y rápida ejecución, con eliminación de cuanto pueda representar molestias innecesarias o que se opongan a que el turista reciba una impresión en extremo atenta y acogedora, con ocasión de la utilización de dichos servicios».⁵⁹²

Segons correspondència entre el director general de *Promoción del Turismo* i el delegat provincial del MIT a Girona⁵⁹³, els passos fronterers eren d'un gran interès per a la Direcció General, pel fet de ser porta d'entrada i sortida del turisme que visitava el país. Per aquest motiu l'any 1962 es va sol·licitar al delegat provincial la conservació i millora d'aquestes instal·lacions, petició que es va repetir el juliol de 1966.

Segons dades aportades per Carlos Andreu Batlló a l'*Asamblea Provincial de Turismo*,⁵⁹⁴ el 1962 un 64,44 % dels turistes estrangers que van entrar a Espanya ho van fer per carretera i, d'aquests, quasi la meitat ho feien creuant el pas per terres gironines. Segons aquest mateix senyor, en el cas del turisme que arribava en tren la proporció era encara superior.

Les comissaries de Policia dels punts duaners remetien a la *Delegación Provincial del MIT / Subsecretaría de Turismo* les estadístiques de viatgers estrangers i nacionals que creuaven la frontera. Les estadístiques eren mensuals. La taula 1 mostra les entrades de vehicles i persones pels passos fronterers de la xarxa viària de les comarques de Girona els anys 1962 i 1963.

Entrades de turistes a les principals fronteres (1962 i 1963)

Any	Mes	La Jonquera		Portbou		Puigcerdà	
		Cotxes	Persones	Cotxes	Persones	Cotxes	Persones
1962	Gener	13.246	30.188	s/d	s/d	s/d	s/d
	Febrer	11.030	25.079	s/d	s/d	s/d	s/d
	Març	15.102	37.273	s/d	s/d	s/d	s/d
	Abril	31.680	112.764	d	s/d	s/d	s/d
	Maig	25.170	86.232	s/d	s/d	s/d	s/d
	Juny	34.286	149.556	s/d	s/d	s/d	s/d

592. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 96. *Carta del director general del Turismo al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo* (16 d'octubre de 1953).

593. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del director general de Promoción del Turismo al delegado provincial del MIT* (1962).

594. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 175. *Anotacions de Carlos Andreu Batlló a l'Asamblea Provincial de Turismo* (1962).

Any	Mes	La Jonquera		Portbou		Puigcerdà	
	Juliol	84.452	338.822	s/d	s/d	s/d	s/d
	Agost	86.293	317.753	s/d	s/d	s/d	s/d
	Setembre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Octubre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Novembre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Desembre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Total anual	301.259	1.097.667	78.533	600.000	57.048	252.350
1963	Gener	9.687	25.114	s/d	s/d	s/d	s/d
	Febrer	8.714	21.476	s/d	s/d	s/d	s/d
	Març	16.108	43.267	s/d	s/d	s/d	s/d
	Abril	26.360	102.384	s/d	s/d	s/d	s/d
	Maig	27.900	106.456	s/d	s/d	s/d	s/d
	Juny	63.870	299.927	s/d	s/d	s/d	s/d
	Juliol	114.185	448.837	s/d	s/d	s/d	s/d
	Agost	122.701	469.415	s/d	s/d	s/d	s/d
	Setembre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Octubre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Novembre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Desembre	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d	s/d
	Total anual	389.525	1.516.876	80.503	700.000	99.653	357.643

Des de l'instant, en el qual hi ha rumors de la creació de l'aeroport i sobretot una vegada les obres ja estan iniciades, les autoritats franceses començaran a posar més dificultats per creuar la frontera. Cada vegada seran més estrictes en els controls. Es rebien queixes amb una certa freqüència, a la *Delegació Provincial del Ministerio de Información y Turismo*, d'agències turístiques lamentant-se de les retencions a la frontera.

El desembre de 1962, des de la *Dirección General de Promoción del Turismo*, ja s'havien demanat informes de situació sobre la conservació i millora dels passos de frontera de la província. La petició d'informe es tornava a fer a mitjan 1966, en relació amb els següents temes:

- Millores necessàries als edificis dels serveis de frontera.
- Millores en la funcionalitat dels diferents serveis.
- Millores en l'organització dels tràmits burocràtics tant pel que fa a persones com a mercaderies.
- Unificació dels serveis fronterers.
- Necessitat en les instal·lacions de les oficines d'informació turística.

El 1969 el MIT es tornava a interessar per l'estat dels passos fronterers, aquest cop sobretot en relació amb l'estat dels accessos, els serveis de duana i policia, l'increment en l'afluència de turistes i vehicles (últims cinc anys), l'estat de les instal·lacions i la necessitat d'edificis nous, i la proposta sobre l'obertura de nous passos fronterers, entre altres suggeriments.

La tardor d'aquell mateix any (1969) es valorava dins de la *Dirección Provincial* del MIT i la *Dirección General de Promoción del Turismo* la possibilitat d'obrir un pas fronterer a la zona de Llívia-Estavar. Aquesta consideració estava motivada per la petició de l'Hotel La Solana de Llívia, acabat de construir, que, si bé deia tenir una bona ocupació, observava una gran quantitat de possibles hostes francesos que es veien amb la necessitat de creuar la frontera a Puigcerdà, recorregut extra que solia dissuadir-los d'una visita a Llívia.

Pel que fa a l'increment de volum del trànsit, es trametien les dades de la següent taula.

Trànsit a les fronteres de la demarcació de Girona:

	La Jonquera	Coll d'Ares	Portbou	Puigcerdà
1962	1.325.381	s/d	975.836	331.031
1963	1.975.263	s/d	1.082.831	472.848
1964	2.484.507	s/d	1.031.387	685.707
1965	2.401.882	s/d	1.088.507	690.617
1966	3.144.305	s/d	1.199.201	986.793
1967	3.075.203	s/d	1.064.678	988.985
1968	s/d	s/d	1.049.749	s/d

595

No hi ha explicació de per què no hi ha dades de Coll d'Ares ni de Puigcerdà (any 1968). Possiblement fos un error de picatge de la carta. Cal recordar que hi havia una oficina de turisme gestionada pel CIT de Camprodon, no per la Subsecretaria, tot i que aquestes havien d'informar de la seva activitat a la memòria anual. El pas de Puigcerdà tampoc comptava amb oficina d'informació de la Subsecretaria, sinó que era municipal.

El descens de turistes a la Jonquera en els anys 1967 i 1968 (sense dades, oficialment) es deu al fet que l'aeroport havia començat a funcionar plenament, així que els turistes arribaven per via aèria.

Respecte als tràmits d'entrada a la frontera, una *Orden del Ministerio de Obras Públicas* de 24 de març de 1972⁵⁹⁶ (reguladora dels transports internacionals de viatgers) establia que els vehicles matriculats a Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Gran Bretanya, Grècia, Holanda, Itàlia, Noruega, Portugal, R. F. Alemanya, Suècia i Suïssa podrien accedir a Espanya per realitzar circuits turístics «*en régimen de puerta cerrada*», únicament amb un full de control de ruta que es formalitzaria (segellaria) en el mateix moment de passar la duana.

El document «*Consideraciones básicas para la formulación de un plan de actuación de la Unión Turística del Pirineo*», redactat a Saragossa el febrer de 1972,⁵⁹⁷ recull entre els seus projectes i recomanacions l'obertura de diversos punts fronterers nous, dos dels quals se situaven a la província de Girona: entre Peralada i Banyuls i entre Maçanet de Cabrenys i Costoja.

595. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 167. *Carta del delegado provincial del MIT a Girona al director general de Promoción del Turismo* (14 de maig de 1969).

596. Ordre del Ministerio de Obras Públicas de 24 de març de 1972.

597. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 179. *Consideraciones básicas para la formulación de un plan de actuación de la Unión Turística del Pirineo* (febrer de 1972).

El desembre de 1974 la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Palamós feia arribar al *Ministro de Información y Turismo* una nota en què li exposava la dificultat que suposava per als visitants, especialment d'origen francès, el fet que se sol·licités el passaport al seu pas d'entrada a la frontera. Tenien el costum de baixar a Espanya per unes hores o pocs dies durant els caps de setmana o festius, i sovint giraven cua a la frontera per no disposar d'aquesta documentació en aquell moment. Això era especialment rellevant per a la indústria turística, ja que era durant aquestes excursions quan els visitants aprofitaven per fer les reserves per a la temporada d'estiu. Així, es demanava al MIT que considerés la possibilitat d'autoritzar, almenys de forma temporal, l'entrada d'estrangers sense necessitat de passaport.

Punts fronterers el novembre de 1977:

- La Jonquera: permanentment obert.
- Portbou: obert de 30 setembre a 15 de juny, de 7 a 24 h.
- Puigcerdà: obert d'1 de novembre a 30 d'abril, de 8 a 22 h.
- Molló (Camprodon): obert de 30 de setembre a 31 de maig, de 9 a 17 h; dissabtes i festius, de 8 a 20 h.
- La Seu d'Urgell: s'obre en moments diferents.

La Jonquera

«Las horas de afluencia son, naturalmente las que van desde las primeras horas de la mañana en que la cola no suele tener más de dos kilómetros alcanzando de ocho a diez kilómetros de mediodía hasta las nueve de la noche. Los días “grandes” la cola ha llegado hasta media noche y los menos no se terminó nunca, es decir, que los “colistas del día anterior empalmaron con los del día siguiente”.

*(...) el movimiento de entrada de extranjeros en 1.964 alcanzará una cifra que oscilará entre --- 1.950.000 y 2.200.000 viajeros. A estas cifras hay que añadir los viajeros españoles. El movimiento de entrada y salida total sobrepasará los 4.000.000 de viajeros».*⁵⁹⁸

Amb el desenvolupament de la indústria automobilística, el pas de la Jonquera va anar quedant petit i va sorgir la necessitat de convertir-lo en una autèntica duana. Inicialment va ser l'Ajuntament qui va construir un edifici en uns terrenys de la seva propietat que més endavant va posar a disposició de l'Estat perquè s'hi construís la duana, que també va acabar quedant desbordada pel creixent trànsit comercial i turístic.

La correspondència de la *Delegación Provincial de Información y Turismo* indica que durant l'any 1963 s'estaven duent a terme obres de millora de la carretera (ampliació, cobertura de la riera i aparcaments) que enllaçava França i l'Estat espanyol a través de la

598. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta del jefe de la Oficina de Información de La Junquera al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo de Gerona* (10 de juliol de 1964).

frontera. Tal com exposa l'empresa contractista, els treballs es feien de nit per minimitzar les molèsties. En tot cas, els possibles col·lapses en aquest pas fronterer sembla que s'haurien d'atribuir al control de passaports que duia a terme la Policia. Si fins llavors eren els conductors dels autobusos els que recollien els passaports dels passatgers i els entregaven a la Policia perquè fossin segellats, aquell any es va canviar el procediment. Els passatgers havien de baixar personalment de l'autobús i passar un per un amb el seu passaport a l'interior de l'edifici de duanes per tal que fos comprovat i segellat. Evidentment, segons es recull, aquesta situació generava retencions importants.

A més, el 1963 acaba l'exempció que es donava als autobusos llançadora de prescindir del permís que es demanava pel pas de fronteres. L'Ordre Ministerial de 18 de març de 1958⁵⁹⁹ del Ministeri d'Obres Públiques obligava tots els autocars estrangers que fessin «serveis llançadora» (portar un grup de turistes des del seu país a algun punt de l'Estat i, en el viatge de tornada, carregar un grup de turistes que ja hagués acabat les vacances per tornar-lo a casa) a obtenir un permís específic. En vista de les complicacions d'aquest sistema, la *Jefatura de Obras Públicas de Gerona* va permetre a la duana de la Jonquera prescindir d'aquest permís. Aquesta exempció va ser vigent fins a 1963.

A partir de llavors, i d'acord amb aquesta ordre, els funcionaris de la duana de la Jonquera tenien el deure de parar tots els autocars desproveïts d'aquest permís i obligar l'agència a contractar, des de la frontera fins al seu punt de destinació dins de l'Estat espanyol, un autocar nacional. Malgrat això, la gran afluència d'autocars i la manca de serveis nacionals propers i suficients van fer que en la majoria de casos es continués deixant passar els autocars, però advertint-los de la necessitat de tramitar aquest permís. En les dates que s'establien controls més estrictes, la necessitat pràctica i la clara voluntat de no perjudicar la indústria turística del país obligaven a ignorar la normativa i, en substitució, dur un registre dels autocars que entraven. Conscient de la irregularitat d'aquesta situació, el mateix cap de l'Oficina d'Informació de la Jonquera instava al delegat provincial a oferir-los una solució factible.

Una notícia publicada al diari falangista *Solidaridad Nacional* el 28 de juliol de 1963⁶⁰⁰ descriu com en els tres últims dies, coincidint amb les vacances franceses, s'havien registrat cues massives de vehicles als diversos punts fronterers de les comarques de Girona, en especial a la Jonquera. El personal de duanes, malgrat els reforços, era clarament insuficient per atendre els aproximadament 6.000 vehicles diaris (davant dels 2.000 que es mencionen com a normals en època estival). El mateix diari recull que l'any 1962 un total de cinc milions de viatgers (un 25 % més que l'any anterior) havien entrat al país.

L'època estival no era l'única en què la duana registrava un elevat volum d'estrangers que creuaven la frontera. Una carta datada de febrer de 1959 exposa que, gràcies a l'esforç de l'Ajuntament de Girona i de totes les confraries de la ciutat, la Processó de Divendres Sant

599. Ordre Ministerial de 18 de març de 1958.

600. AHG. Fons Informació i Turisme. *Notícia publicada al diari Solidaridad Nacional* (28 de juliol de 1963).

havia esdevingut una fita turística d'interès per a molts francesos. Per aquest motiu, era la mateixa duana la que sol·licitava una ampliació de l'horari nocturn per a aquella data (en aquest cas, 27 de març de 1959) ja que, si la frontera es tancava a les 21 h tal com establia l'horari d'hivern, els visitants francesos es veien obligats a pernoctar, la qual cosa feia disminuir el nombre d'assistents.

Aquesta necessitat de les agències de viatges d'obtenir permisos del *Ministerio de Obras Públicas* sovint topava amb tramitacions lentes, fetes amb poca antelació, que acabaven ocasionant o bé importants esperes o bé la cancel·lació de viatges, segons el zel amb el qual s'apliqués la normativa en cada moment. Un telegrama sense data, però possiblement emès el juliol o l'agost de 1965, i dirigit al delegat provincial d'*Información y Turismo* a Girona, contenia el següent missatge:

«Urgentísimo comuniquen fronteras y policía tráfico, agencias viajes inglesas Cosmos Lunn Blue Car West Belgium Cooperative Travel están gestionando permisos Obras Publicas necesitan plazo tolerancia para no suspender viajes y evitar campaña prensa a punto producirse saludos».⁶⁰¹

El gener de 1964 el cònsol espanyol a Perpinyà feia arribar un informe al *ministro de Asuntos Exteriores* on s'exposaven els perjudicis de l'horari establert per a aquest punt fronterer (tancat entre la mitjanit i les 8 del matí, mentre que els serveis francesos funcionaven vint-i-quatre hores al dia). Aquest fet interrompia el viatge de molts turistes. A la vegada, però, el cònsol ja estava en contacte amb el governador civil de Girona per gestionar la situació. La duana estava mancada d'unes instal·lacions suficients, i els agents duïen a terme les seves tasques a peu de carretera, sense llum auxiliar, cosa que obligava a tancar el servei. La mateixa *Delegación Provincial del MIT* també havia aconseguit que el governador fes gestions per millorar la situació.

El març de 1964 aquesta duana, assistida pel SOIVRE, estava oberta de forma permanent. Després de la *I Asamblea Nacional de Turismo* (1964), on es va tractar la qüestió d'accessibilitat al país, es va augmentar el nombre de caselles de control, fins a un total de sis, per donar més fluïdesa al trànsit durant la temporada alta, tant a l'entrada com a la sortida. També amb aquesta voluntat es va obrir un pas fronterer a Coll d'Ares (Camprodon).

Pel que fa a les instal·lacions, les diverses construccions d'edificis oficials, els habitatges per als funcionaris i altres serveis relacionats es van anar succeint, fins a tal punt que l'any 1966 l'Ajuntament de la Jonquera afirmava que «*de esta forma se ha formado una inmensa obra, la primera aduana de España por carretera, legítimo orgullo de La Junquera*».⁶⁰²

Fou precisament aquest any 1966 quan es va plantejar la possibilitat de traslladar les instal·lacions a la ciutat de Figueres, proposta a la qual l'Ajuntament de la Jonquera s'oposava

601. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Telegrama de Turispanos al delegado provincial de Información y Turismo a Girona* (1965).

602. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Secretaría de Turismo de La Junquera* (1966).

per diverses raons. Entre d'altres, pel fet que traslladar el control a 25 quilòmetres de la frontera (amb tots els encreuaments i desviaments de la xarxa viària en aquest espai) suposava una gran inversió en seguretat, que acabaria representant fins i tot una molèstia per als mateixos residents. Al llarg del temps l'Ajuntament i l'Estat mateix havien finançat la creació de múltiples infraestructures de treball i habitatge per als funcionaris. De cara als transportistes, suposava fer-los més complicada la ruta, ja que es veurien obligats a entrar al cinturó urbà de Figueres; de cara als mateixos residents i comerciants de Figueres, s'al·legava que lògicament la proximitat a un punt fronterer hauria de suposar que els comerços fossin gravats amb els impostos pertinents. A banda d'això, també es van presentar motius més localistes, com el fet que la duana era el principal revulsiu econòmic de la població (donava feina directament a un terç de la població) i l'hostaleria era el segon sector.

L'Ajuntament de la Jonquera no era, però, l'únic que s'oposava a aquest trasllat. El mateix llibret contenia una carta del president del *Syndicat des Commissionaires en Douane Agrées de Le Perthus* (França), que també manifestava el seu desacord amb aquest trasllat.

Coll d'Ares

Pas fronterer obert el 1964 per descongestionar la duana de la Jonquera, malgrat l'ampliació que s'hi va fer entre 1964 i 1966. Els serveis de vigilància i duana es trobaven emplaçats a Camprodon.

El 1967 se sol·licita a Hisenda una ampliació dels horaris (no s'especifica, finalment, quins són). El delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo* diu que, en la seva opinió, hagués estat millor una ampliació d'horaris de 8 a 16 h (laborables) i de 7 a 22 h (festius).

Tenim una mostra de les estadístiques de pas (entrades) de 1967.⁶⁰³

Entrades per nacionalitats al pas de Coll d'Ares:

País	Entrada	Amb passi de 24 h (no passaport)
Alemanya Occidental	72	56
Andorra	4	
Argentina	2	
Àustria	2	
Bèlgica	61	
Brasil	2	
Canadà	1	
Dinamarca	6	
Estats Units	11	
França	1.230	1.864
Gran Bretanya	12	

603. AHG. Fons Informació i Turisme. Ministerio de Información y Turismo. *Estadísticas de las fronteras en el mes de octubre, presentades per l'inspector en cap de Camprodon* (1967).

Grècia	1	
Holanda	49	
Itàlia	24	
Marroc	2	
Mèxic	1	
Portugal	2	
Suècia	7	
Suïssa	18	
Total	1.507	1.920
Espanyols	611	

En aquest punt fronterer es detalla també, per al mateix període, el tipus de vehicles.

Entrades de vehicles al pas de Coll d'Ares:

Entrades

	Turismes	Autocars	Motocicletes	Total
Espanyols	130	2	3	135
Estrangers	1.173	2	0	1.175

Sortides

	Turismes	Autocars	Motocicletes	Total
Espanyols	137	2	2	141
Estrangers	1.173	2	2	1.177

Amb l'obertura d'aquest pas, el CIT de Portbou es veu en l'obligació moral de mantenir l'oficina de turisme oberta durant tot l'any, el màxim nombre d'hores possible, per poder atendre tots els estrangers.

El 1972 els serveis duaners i policials d'aquesta frontera s'efectuaven a la vila de Camprodon, a 18 quilòmetres de distància de la línia fronterera (on s'ubicaven els serveis francesos). Això deixava una zona molt ampla sense fiscalització possible, on hi ha els termes de Molló, Espinavell i diverses cases rurals. S'estimava convenient que els serveis fronterers es traslladessin al costat dels francesos. A més, s'insistia en la conveniència d'allargar els horaris d'atenció al públic de les 8 del matí a les 12 de la nit.

Portbou

Amb l'arribada del ferrocarril i la construcció d'una estació internacional l'any 1872, el municipi es convertia en un punt de pas internacional (la carretera no hi arribaria fins a 1918). A finals de 1964 s'inaugurava un «punt fronterer interior» a l'estació de la Sagrera de Barcelona, destinat a mitigar la càrrega de feina de les oficines de Portbou i, en conseqüència, agilitzar els tràmits burocràtics. Aquest punt va sobreviure fins a 1993, amb la signatura del Tractat de Maastricht.

Una carta de l'Ajuntament de Portbou dirigida al delegat provincial del *Ministerio de Información y Turismo en Gerona*, escrita el 1964, sol·licitava que, atès l'interès turístic de

la població, el punt fronterer pogués restar obert durant les nits estivals, tal com s'havia concedit a la duana de la Jonquera.⁶⁰⁴

Per exemplificar el volum de persones que creuaven la frontera a Portbou, per carretera i ferrocarril, es disposa de les dades del mes d'octubre de 1967:

Nacionalitat	Entrada	Sortida
Apàtrides	24	2
Alemanya Occidental	1.811	2.641
Algèria	15	14
Aràbia Saudita	3	1
Argentina	105	109
Austràlia	94	47
Àustria	71	97
Bèlgica	483	434
Bolívia	20	0
Brasil	37	24
Camerun	0	1
Canadà	248	181
Colòmbia	26	43
Costa Rica	0	2
Costa de Marfil	1	0
Cuba	6	2
Txecoslovàquia	1	5
Xile	35	43
Xipre	0	3
Dahomey	0	1
Dinamarca	51	101
R. Dominicana	3	1
Estats Units	1.629	1.275
Equador	8	1
El Salvador	0	3
Etiòpia	0	1
Filipines	15	10
Finlàndia	10	19
França	14.717	10.582
Gàmbia	2	4
Ghana	1	0
Gran Bretanya	950	1.812
Gran Malàisia	0	2
Grècia	19	44
Guatemala	6	3

604. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. *Carta de l'Ajuntament de Portbou per al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo en Gerona* (1964).

Nacionalitat	Entrada	Sortida
Guinea	1	1
Haití	2	0
Holanda	445	443
Hondures	1	1
Hongria	0	2
Índia	3	5
Indonèsia	0	1
Iran	2	0
Irlanda	28	34
Israel	10	19
Itàlia	1.003	1.037
Jamaica	2	0
Japó	26	24
Jordània	3	4
Líban	6	7
Liechtenstein	1	0
Luxemburg	5	3
Mali	0	1
Marroc	1.553	806
Mèxic	75	24
Nicaragua	5	4
Nigèria	1	0
Noruega	24	31
Nova Zelanda	14	9
Panamà	5	3
Pakistan	1	3
Paraguai	1	4
Perú	35	18
Polònia	1	0
Portugal	79	50
RAU	0	2
Síria	5	0
Sudan	3	2
Suècia	132	178
Suïssa	917	654
Sud-àfrica	10	2
Trinitat i Tobago	3	0
Turquia	4	3
URSS	0	4
Uruguai	25	11
Ciutat del Vaticà	1	0
Veneçuela	23	27
Vietnam del Sud	1	0
Iugoslàvia	4	3

Nacionalitat	Entrada	Sortida
Bermudes	1	0
Hong-Kong	2	0
Zàmbia	0	1
Total	24.858	20.929
Espanyols	78.076	11.535

Font: *El Comisario Jefe - Portbou*. (1967).⁶⁰⁵ *Estadística de viajeros entrados y salidos*. [Correspondència]. Arxiu Històric de Girona (Sant Josep). Fons Informació i Turisme.

Puigcerdà

El pas de Puigcerdà donava accés no només a França sinó també a Andorra. Per això, tot i les seves similituds amb Coll d'Ares, el volum d'entrada és molt més significatiu. En carta de 7 d'octubre de 1957 es menciona que hi havia un punt fronterer on es registraven entrades de persones i viatgers.⁶⁰⁶

Per exemplificar el volum de persones que creuaven la frontera es disposa de les dades del mes d'octubre de 1967, recollides a la taula 7.

TAULA 7. Entrades per nacionalitats pel pas fronterer de Puigcerdà:

Nacionalitat	Entrada	Sortida	Amb passis de 24 h
Alemanya Occidental	69	66	
Andorra	107	87	
Algèria	22	6	
Argentina	35	7	
Austràlia	11	16	
Àustria	34	35	
Bèlgica	231	312	
Brasil	8	2	
Canadà	37	44	
Cuba	2		
Xile	3	2	
Dinamarca	3	4	
Estats Units	385	261	
França	40.043	39.468	4.117
Gran Bretanya	316	344	
Grècia	3	2	
Guinea		1	
Holanda	127	142	
Iran	32	27	
Israel	78	102	

605. AHG. Fons Informació i Turisme. *Estadística de viajeros entrados y salidos redactada por el comisario jefe de Portbou* (1967).

606. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta que menciona el registre de viatgers* (7 d'octubre de 1957).

Nacionalitat	Entrada	Sortida	Amb passi de 24 h
Japó	2		
Liechtenstein		1	
Marroc	56	83	
Mèxic	4	2	
Noruega	5	3	
Nova Zelanda	7	1	
Panamà	3		
Paraguai	1		
Portugal	26	39	
Senegal		1	
Suècia	16	30	
Total	41.666	41.088	
Espanyols	10.433	7.674	2.528

Font: *El inspector jefe - Puigcerdà*. (1967). Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Seguridad. [Correspondència]. Arxiu Històric de Girona (Sant Josep). Fons Informació i Turisme⁶⁰⁷

b) La xarxa viària

*«Vemos que es la tartana que ha de conducirnos al Perthus. Seis campanadas metálicas rasgan el aire. Montamos cinco frente al hotel (...). Prefiero no hacer comentarios del pésimo estado en que se encuentra la carretera Figueras - La Junquera - Perthus, porque escribiría muy duramente, puesto que no recuerdo haber padecido nunca tanto en ninguna de las muchas excursiones que llevo efectuadas. Era un continuo bailoteo; ¡pobres huesos míos!; hubo instantes en que creí no poder resistir por más tiempo semejante traqueteo, y dispuesto estaba a seguir el viaje a pie; pero me disuadieron de ello los que me acompañaban».*⁶⁰⁸

Sovint la mateixa orografia no facilita el disseny, l'execució ni l'ús dels traçats. Per això, per poder facilitar els intercanvis de persones, béns i serveis, al llarg del temps s'han anat buscant millores per a la xarxa viària.

La indústria turística és, sens dubte, una de les més interessades en la millora de la qualitat en aquest tipus d'infraestructures. Sovint, en el desenvolupament, millora o arranament de carreteres que recorrien per aquestes comarques s'utilitzava com a argument la necessitat d'oferir una bona primera impressió als visitants estrangers.

A partir dels acords presos en la Conferència Nacional de Turisme, en la qual van participar la majoria de Sindicats d'Iniciativa del país, es proposava crear un circuit principal

607. AHG. Fons Informació i Turisme. Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Seguridad. *Estadísticas elaboradas per l'inspector en cap de Puigcerdà* (1967).

608. Enrique Escudero, Costa Brava, 1921, p. 14-15.

de referència que seria el comercialitzat preferentment entre els visitants estrangers. Amb aquest primer circuit es proposava un «*ensayo de metodización de la circulación turística. Si el éxito corona los sacrificios y esfuerzos que se hagan para conseguirlo, nada será más fácil que estudiar las sucesivas ampliaciones*». ⁶⁰⁹ El circuit incloïa Irun, Sant Sebastià, Bilbao, Santander, Burgos, Madrid, Càceres, Sevilla, Còrdova, Granada, Almeria, Murcia, València, Tarragona i Barcelona. La sortida es faria o bé per Portbou o bé per Jaca i Sant Sebastià (uns 3.160 km en total). Una de les raons del traçat és que tot el circuit (viari) ja estava construït, i per tant no calia fer grans inversions inicials en obres públiques. També es visitaven les ciutats més grans del país. A més, incloïa Andalusia (que es considerava la principal atracció d'Espanya per als estrangers), els paisatges de la cornisa Cantàbrica i la zona mediterrània.

Tan sols faltava un compromís per al manteniment adequat d'aquestes carreteres, especialment als seus ponts i sistema de clavegueram, i reduint al mínim possible el nombre de passos a nivell.

La disponibilitat d'hotels o allotjaments al llarg del recorregut també es plantejava com un dels reptes a assolir. A partir d'aquí, es proposen accions de promoció extenses i ben organitzades (si bé no es detalla el pla de comunicació) en els diaris de més renom arreu del món, l'edició d'àlbums i també les filmacions.

A finals de la dècada de 1950 el governador civil de Girona (i president de la *Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular*) remetia cartes tant a l'alcalde de Girona com a l'enginyer en cap d'Obres Públiques per tal de millorar la senyalística turística i viària de la ciutat per als visitants.

Concretament, el ple de la Junta havia detectat la necessitat de treure la pancarta indicadora col·locada sobre el riu Güell, a l'entrada de la ciutat pel pont de la Barca, ja que «*por el mal estado que presenta afea la perspectiva de la carretera en aquel lugar*». ⁶¹⁰

Un segon requeriment era el de senyalitzar correctament la sortida nord de Girona en direcció Figueres, per evitar que els visitants, no familiaritzats amb el territori, es desviessin erròniament cap a Sant Gregori.

L'acta constitutiva de la Junta Provincial de *Información, Turismo y Educación Popular de Gerona* (9 de juliol de 1954) recull com un dels dos punts principals d'actuació d'aquesta entitat la necessitat de millorar la xarxa viària de la Costa Brava a la vegada que es feia notar la mala imatge d'aquesta a l'exterior: «*El Sr. Díaz-Aguado, Ingeniero Jefe de Obras Públicas, hace notar el pernicioso efecto que desde el punto de vista de la atracción turística tiene la edición en el extranjero, concretamente en Francia, de propaganda adversa al turis-*

609. AHG. Fons Informació i Turisme. Correspondència de la SAF de Barcelona amb l'Ajuntament de Girona. *Carta de Marià Rubió, president de la SAF de Barcelona, al President del Directori Militar* (15 de desembre de 1923).

610. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de José Pagès Costart indicant les millores que calia fer en la senyalització* (1958).

mo español, aportando un ejemplar de una Guía de Carreteras, editada en Francia, en la que se señalan como intransitables la mayor parte de las de esta Provincia, en especial las de la Costa Brava (...).⁶¹¹

D'acord amb les aportacions fetes en aquesta mateixa reunió, la guia en qüestió (que identificarem com la Guia Michelin, d'acord amb correspondència posterior) presentava diverses inexactituds, per a la correcció de les quals es va enviar informació i plànols als editors.

De nou, el 1954 una carta de la *Junta Provincial del Turismo* dirigida al director general del Turismo a Madrid feia notar el lamentable estat de les carreteres de zones turístiques com les Guillerries, el tram de Figueres a Portbou i la zona del cap de Creus.⁶¹²

No tan sols el traçat i l'estat del paviment, sinó també la senyalització de les poblacions i dels indrets d'interès turístic s'identificava com a deficient. La resolució d'aquest problema, una vegada més, no solia ser senzilla, ja que, a causa del caràcter transversal de les millores que requeria el desenvolupament turístic, calia entrar en tràmits amb diversos ministeris. L'octubre de 1953, l'Ajuntament de Ripoll ja havia elaborat un projecte de senyalització per millorar la circulació per les carreteres que creuaven la població, en tant que creuament de camins. A més a més, també es volien instal·lar senyals que donessin a conèixer la situació del monestir de Santa Maria i el Museu Folklòric. Enviada la petició a la *Dirección General de Turismo* a través de la *Delegación Provincial*, se'ls va comunicar que calia posar-se en contacte amb el *Ministerio de Obras Públicas, Dirección General de Carreteras y Caminos Vecinales*, que els informaria de com procedir d'acord amb els reglaments internacionals.⁶¹³

Un altre exemple: el 1955 la *Junta Provincial del Turismo* sufraga la instal·lació d'un nou cartell indicador per al municipi de Verges.

Amb la voluntat d'aconseguir la millora de les carreteres, l'acta de la reunió de 22 de juny de 1956 de la *Junta Provincial del Turismo de Gerona* recull la visita, en un futur molt proper, d'una comissió encarregada de l'estudi del projecte d'una autopista pirenaica. No se n'ha trobat més informació, però per una raó o altra el projecte va quedar aturat.⁶¹⁴

En l'acta del ple de la *Junta Provincial de Información, Turismo y Educación Popular* en la qual es va redactar la memòria d'activitats de 1959, es recull la proposta de Joaquim Pla Cargol de felicitar la Diputació Provincial per la seva tasca per a la millora de les vies de comunicació al seu càrrec.

611. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta constitucional de la Junta Provincial del Turismo de Gerona redactada per José Maria Suñé Gurnés* (1954).

612. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta de la Junta Provincial del Turismo dirigida al director general del Turismo a Madrid* (1954).

613. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta del jefe del Servicio Nacional de Propaganda proporcionant informació als caps provincials de propaganda* (1939).

614. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de la Junta Provincial* (1956).

Les reivindicacions sobre la necessitat de modernitzar la xarxa viària en interès del turisme s'allarguen durant la dècada de 1960 i, de fet, han arribat encara als nostres dies.

L'any 1963, la *I Asamblea Provincial del Turismo de Gerona* recollia diversos suggeriments enèrgics per a la millora de les comunicacions per carretera a les terres gironines, tant pels motius de comoditat i perill com per qüestions de prestigi nacional, més encara tenint en compte que aquesta província tota sola rebia un milió i mig de turistes. Les qüestions més destacables que es van recollir a l'Assemblea es poden resumir en:

- Sobre la construcció de l'autopista Barcelona - la Jonquera, calia tenir en compte les zones que quedaven a l'est i l'oest de la via i s'havia de planificar una connexió òptima amb els municipis de la Costa Brava, a més d'haver d'enllaçar convenientment amb les comarques de l'oest.
- Per descongestionar la frontera a la Jonquera, calia acabar de forma urgent (abans de l'estiu de 1964) la carretera general que havia d'enllaçar Ripoll amb la frontera francesa per Coll d'Ares.
- Tant als ajuntaments de zones turístiques com d'altres, se'ls havia d'instar a esmerçar-se a tenir cura de les senyalitzacions, els accessos a les poblacions i la presentació general del municipi, i se suggeria que fora bo tornar a convocar els concursos d'embelliment de poblacions.

Tal com s'exposa en l'apartat dedicat a la construcció de l'aeroport Girona - Costa Brava, aquesta infraestructura va estar molt lligada, entre d'altres factors no menys importants, a la incomoditat i l'excessiva durada que representava per als turistes haver d'aterrar als aeroports de Perpinyà o Barcelona com a punts d'entrada a la Costa Brava.

Encara pendent de construcció l'autopista entre la capital catalana i Girona, correspondència trobada en el Fons del Govern Civil de Girona⁶¹⁵ ens fa notar que l'estat de les carreteres costaneres, concretament la que enllaçava amb la Bisbal per Calonge (encara avui objecte de debat), les feia impracticables.

També en l'Assemblea es va tractar la qüestió de les *Carreteras de Interés Turístico*. D'acord amb les conclusions, dos anys després, des de la *Dirección General de Promoción del Turismo* i, concretament, a través de la *Sección de Infraestructura Turística*, es va remetre un mapa (no localitzat), a la *Delegación Provincial*, on amb un determinat codi de colors s'assenyalaven les obres realitzades i les millores (reparacions, millores, condicionament i noves construccions). A més a més, també s'especificava l'ordre de prelación de les actuacions.

Fruit també dels acords de l'assemblea, es proposa la millora de l'accés al Parador Nacional de Turisme d'Aiguablava, carretera propietat de la *Diputación Provincial*, la qual ja n'havia aprovat un projecte de reforma pendent d'execució. També estava en vies de realització la carretera d'accés a l'aeroport Girona - Costa Brava (que no s'inauguraria fins a la primavera de 1967), que havia de ser d'una amplada suficient per poder entroncar-hi còmodament

615. AHG. Fons del Govern Civil. 2653. *Carta referent a l'estat de les carreteres* (1964).

des de la carretera nacional Barcelona - la Jonquera. La reparació i manteniment d'aquesta carretera es considerava de màxima importància, ja que era el primer contacte amb el país per a molts estrangers (el 1965 havien entrat per la Jonquera tres milions de turistes, segons dades de la *Delegación Provincial*). Cal, però, esmentar que les obres anaven amb una certa lentitud.

A mitjan dècada de 1960 el *Ministerio de Obras Públicas*, a través de les *Jefaturas Provinciales*, estava duent a terme el programa de senyalització de carreteres, que el MIT estimava de gran importància. Amb tot, es considerava que encara era deficient, i s'encoratjava els *delegados provinciales* a aconseguir col·laboracions de caixes d'estalvis, o similars, per tal de millorar-la. S'esmentaven, l'any 1965, les accions empreses per la Caja de Ahorros Provincial de Valladolid i també de la Caja de Ahorros Provincial de Asturias en els seus respectius territoris.

L'acta de la reunió del CIT de Palamós celebrada el dia 26 de març de 1965 mencionava de nou la necessitat de millorar la carretera de la costa, a més de modernitzar els passos a nivell de Flaçà i Celrà, situats en una de les vies principals d'accés.

*«Aparte de la conservación y mejora de las carreteras existentes, es de suma necesidad para el desarrollo turístico, la construcción de una «Carretera de Costa» que desde Palamós, donde queda cortada, siga cerca del litoral por Estartit hasta La Escala, que en su proyecto se menciona con «acantilados al mar» y ya precisamente aprobada por la Ley de 18 de diciembre de 1946 «Plan adicional al vigente de Caminos Locales del Estado» (...) En caso de posibilidad, mejor convendría quizá, llevar a efecto la referida en la publicación del Ministerio de Información y Turismo del año 1953, que iba inserta en un mapa de rutas Internacionales, Gráfico nº1, y en cuya ruta 2 figura el sector Barcelona-Palamós-Port Bou por el litoral, en la cual es de considerar, queda incluido el recorrido de la anteriormente indicada».*⁶¹⁶

Aquest projecte era d'importància per al turisme en cotxe propi que estava encara de moda en aquells anys, sobretot vinculat als Clubs Automobilístics. Mostra d'això és un article aparegut a la premsa alemanya (remès per una Oficina Exterior de Turisme, sense nom del diari o data exacta de publicació) l'any 1968 que anunciava la imminent creació d'un tram d'autopista entre Barcelona i la frontera francesa.

El 1966 s'havien subhastat, però no endegat, les obres de reconstrucció d'un pont de la carretera nacional, al seu pas per Medinyà, destruït per les inundacions de 1962 (si bé s'havia construït un pont provisional).

La regió pirinenca de les comarques gironines també suportava problemes en la xarxa de comunicacions terrestres. Així es testimonia en l'acta de la reunió del Centre d'Iniciatives i

616. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Acta de la reunió del CIT de Palamós* (26 de març de 1965).

Turisme de la Molina - Alp del dia 6 de juny de 1965. En aquest document, d'una sola cara de foli i en el qual tot just es constituïa la Junta Directiva, es va recollir també:

«*Dióse cuenta también del estado de los trámites de aprobación del Trayecto de Carretera Interior del Valle (Variante Font-Canaleta)*». ⁶¹⁷

Dos mesos més tard, s'havien adjudicat definitivament les obres d'aquesta carretera al contractista Rubau Tarrés, de Flaçà, per un cost total dos milions de pessetes per sota respecte al preu previst inicialment. ⁶¹⁸

Aquesta carretera interior de la vall de la Molina es va construir per un import total de dotze milions de pessetes, dels quals set foren aportats pels membres del CIT la Molina - Alp. ⁶¹⁹

L'any 1968, acabada la carretera interior de la vall, el mateix CIT exposava l'accés deficient a l'estació d'esquí de la Molina, finançada, fins llavors, completament amb capital privat (excepte l'aportació de l'Ajuntament d'Alp) i que constituïa una important font d'entrada de divises al país gràcies, bàsicament, als esportistes d'origen francès. Aquesta carretera d'accés és descrita com

«*Actualmente este acceso [des de la N-152 o la N-II], que es lógicamente vital para la estación, se verifica mediante un vulgar camino carretera sin afirmar, estrecho, intransitable y lleno de baches y fango en invierno o épocas de lluvia y de polvo en momentos de sequía*». ⁶²⁰

La futura via era important no tan sols per a la Molina, sinó que també havia de beneficiar la Masella i Puigcerdà.

Aquesta infraestructura havia estat aprovada en el Pressupost de l'Estat, a nom de la *Dirección General de Promoción del Turismo*, que comptava amb una consignació pressupostària per a «inversions reals» de 394.400,00 pessetes. A més, ja s'havia redactat també i aprovat el seu projecte d'execució per part dels serveis provincials d'obres públiques.

Construïdes millors vies de comunicació, senyalitzar-les constituïa una altra problemàtica. Ja el 1954 fou la mateixa *Dirección General de Turismo*, des dels seus serveis centrals situats a Madrid, qui va fer notar a la *Delegación Provincial* la insuficient senyalització d'albergs, paradors i altres allotjaments de la seva propietat i/o gestió.

Evidentment, aquesta problemàtica també es deixava sentir en les poblacions i els llocs d'interès turístic. Se'n recull un exemple en un document de l'Oficina Municipal de Turisme de Sant Feliu de Guíxols:

617. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Acta de la reunió del CIT la Molina - Alp* (6 de juny de 1965).

618. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta indicant les quotes dels afiliats al CIT de la Molina - Alp* (1965).

619. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria d'activitats del CIT de la Molina - Alp* (1967).

620. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 79. *Carta de Felipe Rigat al ministro de Información y Turismo* (20 de juny de 1968).

«Deseamos informar a V.I. que hemos tenido varias quejas de visitantes extranjeros que viniendo a San Feliu de Guixols, procedentes de Francia y viajando por la carretera N.II, han sufrido un desvío en su ruta a causa de un indicador situado en dicha N.II a la entrada de Gerona y antes de llegar al cruce con la autopista Gerona – Barcelona.

Según parece en dicho indicador se señala San Feliu de Guixols por autopista. Esto evita a los possible (sic) visitantes de nuestra población tener que atravesar Gerona Ciudad. Sin embargo, parece que la salida de la autopista para tomar luego la carretera que va del Aeropuerto Gerona – Costa Brava a Cassá de la Selva, no está muy señalada, lo que hace que muchos turistas no tomen dicha carretera y al darse cuenta se encuentran ya a muchos kilómetros del cruce, lo que les ocasiona una mayor duración del viaje y además un gasto superfluo».⁶²¹

Una problemàtica similar es donava a la Jonquera uns quants anys després:

«Elevar nuestra más enérgica protesta por la señalización existente en la parte Norte de la población, dentro de la autopista A-7, señalizando la entrada nº15 con la palabra «Mercancías» y eludiendo el nombre de La Junquera, vedando el paso al turismo procedente de la frontera si no es utilizando la salida Sur con el consiguiente retroceso del camino rodado, más de un Km., considerando que todo parece hecho a propósito para producir el desvío del turismo procedente de Francia por autopista, con menosprecio del comercio e industrias de La Junquera (...)».⁶²²

D'acord amb una carta del director general de *Promoción del Turismo* (serveis centrals a Madrid), aquest organisme havia acordat que es recorrerien les carreteres de la província de Girona per concretar els punts on era convenient col·locar senyals indicadors dels llocs d'interès turístic. Abans de la visita dels enginyers en cap d'Obres Públiques calia que la *Delegación Provincial* efectués un estudi d'aquesta qüestió: inventariant els punts i remeient el llistat a la *Dirección General*.

El juliol de 1966 la *Sección de Infraestructura Turística* reiterava la seva preocupació per la correcta senyalització dels llocs d'interès turístic i les direccions a les carreteres espanyoles. En la mateixa carta remetia al delegat provincial una llista de propostes de senyals necessaris, que calia revisar i completar.

621. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 81. *Carta de l'Oficina Municipal de Turismo San Feliu de Guixols al delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo a Girona* (19 d'agost de 1971).

622. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 81. *Acord de l'Ajuntament de la Jonquera* (10 de juliol de 1976).

Proposta de senyalització d'elements turístics a la xarxa viària, any 1966:

Carretera	Sentit	Inscripció i observacions
N-152 (límit de la província de Barcelona a Puigcerdà)	Puigcerdà	Monestir de Santa Maria
	Puigcerdà	Llac de Puigcerdà
C-150 (Girona – Ripoll)	Girona	Estany de Banyoles
	Girona i Ripoll	Església de Santa Maria de Porqueres
	Palamós	Platja de s'Agaró
C-253 (Sant Feliu de Guíxols - Palamós)	Palamós	Platja de Palamós (dues vegades en el km 18; possiblement un deu ser una errada i es refereix al sentit Sant Feliu de Guíxols)
		Platja de la Fosca
GE-6400 (Torroella de Montgrí - Verges)	Verges	L'Escala 9
	Verges	Ruïnes d'Empúries 11
	Torroella de Montgrí	Platja de Tamariu
	Torroella de Montgrí	Coves Déu Gispert
GE-6500 (Palafrugell - Torroella de Montgrí)	Torroella de Montgrí	Cala d'Aiguablava
	Torroella de Montgrí	Cap de Begur 9
	Torroella de Montgrí	Platja de Pals 5
	Torroella de Montgrí	Estartit 6
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Blanes
	Sant Feliu de Guíxols	Port pesquer
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Lloret
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Fenals
GE-6820 (Blanes - Sant Feliu de Guíxols)	Sant Feliu de Guíxols	Platja d'en Front
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Banys
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Boadella
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Tossa
	Sant Feliu de Guíxols	Port de Sant Feliu
	Sant Feliu de Guíxols	Platja de Sant Pol

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de la carta enviada pel director general de *Promoció del Turisme* al delegat provincial del MIT, 11 de juliol de 1966.⁶²³

El Consell d'Administració del Patronat de Turisme Costa Brava - Girona reconeixia, l'any 1991, com a eina eficaç la senyalització a l'autopista A-7 (actualment, AP-7) de la Costa Brava. Precisament per aquest motiu, aquell any s'acordava sol·licitar la instal·lació de pictogrames indicatius del Pirineu, com a mesura per ajudar a la consolidació de la zona turística Pirineu de Girona.⁶²⁴

623. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 164. *Carta del director general de Promoció del Turisme al delegat provincial del MIT* (11 de juliol de 1966).

624. AHG. Fons Informació i Turisme. Patronat de Turisme Costa Brava. *Acord del Consell d'Administració del Patronat de Turisme Costa Brava* (1991).

c) Tren

«Por ser el trayecto Cerbère-Barcelona el que abre al turista el acceso a nuestra Patria, debe ser dotado de los mejores materiales ferroviarios tales como trenes Talgo o TAF, cuando menos durante la temporada de mayor concurrencia turística.»

*Propugnamos igualmente interesar de la Superioridad la conveniencia a fin de que los trenes que circulan entre la frontera y Barcelona sean un modelo de limpieza e higiene».*⁶²⁵

L'any 1912, abans de la creació formal de la SAF de Girona, la *Sociedad de Atracción de Forasteros* de Barcelona dirigia una instància al ministre de Foment en què subratllava la importància dels nous eixos transpirinencs per al turisme i la mobilitat a Catalunya i a Aragó. Es proposava que, abans d'emprendre definitivament la construcció d'aquestes vies, s'organitzés una sessió en la qual s'escoltés també els senadors, diputats, ajuntaments, Cambres de Comerç i Indústria i la resta d'entitats econòmiques per al foment econòmic i turístic, precisament, de les regions catalana i aragonesa. Si bé no es pot afirmar amb certesa que aquesta audiència finalment se celebrés, les temàtiques que es proposaven foren temes recurrents i que han perdurat en el temps. En primer lloc, la qüestió de l'amplada de les vies, que hauria de coincidir amb l'amplada europea per tal d'evitar els molestos transbordaments. En segon lloc, que els punts d'enllaç amb les línies europees fossin en poblacions de relativa importància per facilitar als viatgers els serveis d'allotjament, restauració i duanes, com a mínim.⁶²⁶

Al començament de la dècada de 1920 la *Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona* va mostrar el seu interès per la línia de tren que unia la capital catalana amb França, creuant la frontera per Portbou i Cervera de la Marenda. Així, el desembre de 1920 s'anunciava al seu butlletí la intenció d'iniciar una intensa propaganda de l'itinerari Niça - Barcelona de cara a la següent temporada. A més, en aquests anys la SAF de Barcelona també va realitzar gestions amb el director de l'Oficina Francesa de Turisme establerta a Barcelona per aconseguir l'enllaç dels expressos francesos i espanyols a Portbou, i per a la simplificació de les formalitats duaneres que s'exigien als turistes en el pas de Cervera.

La *I Asamblea Provincial del Turismo de Gerona* de 1963 incloïa també el tren entre els eixos de comunicacions que calia millorar, juntament amb la xarxa viària, els ports i la necessària construcció de l'aeroport a la demarcació.

Segons les conclusions de l'acte, calia una modernització immediata del servei, no només quant a infraestructures, sinó també pel que fa a prestació. Com a exemple de fins a quin punt era inacceptable la situació, es menciona el trajecte entre Barcelona i Puigcerdà (uns 145 quilòmetres). L'any 1935 aquest es podia fer en menys de quatre hores, mentre que

625. AHG. Fons Informació i Turisme. Consejo Económico Sindical de Gerona. *Carta referent a l'higienisme de Barcelona i la frontera* (1952).

626. AMGi. *Instància enviada per la SAF de Barcelona al Ministerio de Fomento* (1912).

als inicis de la dècada de 1960 eren necessàries cinc hores i quinze minuts, per l'excessiva durada de les parades.

A l'entrada per Portbou es considerava capital aconseguir reduir el nombre de canvis de tren que havien de fer els passatgers. D'una banda, es proposava que s'estudiés l'aplicació del canvi d'eix en els combois de viatgers, tal com ja es feia amb les mercaderies. A més a més, aquest canvi, per motius estructurals, anava seguit, al cap de poca estona, d'un altre transbord si es volia enllaçar amb línies cap a altres punts, com ara Barcelona.

Altres defectes observats es referien a la manca d'atenció pel que fa a la neteja i a la qualitat dels materials, i també a la manca d'amabilitat del personal i la falta de serveis d'informació a les estacions. Un defecte en el qual es posava un èmfasi especial era la imperiosa necessitat de complir els horaris establerts tant per una qüestió pràctica (s'havien notificat casos de persones que havien perdut l'enllaç aeri per culpa del tren) com per qüestions de prestigi del país.

L'Ordre Ministerial de 25 de febrer de 1969 per la qual es creen els «*Premios Nacionales de Turismo para Estaciones de la Red Nacional de los Ferrocarriles Españoles*» i es convoquen els d'aquell any 1969⁶²⁷ posa de manifest la importància creixent del ferrocarril com a mitjà de promoció turística.

Una característica específica d'aquest guardó era que s'atorgava al personal de les estacions, no a l'estació mateixa, per no despersonalitzar-lo. Així, els premis (100.000 pessetes; dos de 50.000 pessetes i set premis de 25.000 pessetes) es repartien com a complements dels honoraris entre aquests treballadors.

Estació de tren de Portbou

Des de finals de la dècada de 1950, i al llarg d'alguns anys, l'alcalde de Portbou va enviar queixes formals als organismes polítics (*Junta Provincial de Turismo, Ministerio de Obras Públicas*) pels residus que RENFE abocava en una de les cales properes al municipi, cosa que causava no només contaminació mediambiental, sinó també visual. Malgrat que els mateixos oficials ferroviaris de l'època reconeixien que donat el petit volum de residus hauria estat fàcil gestionar-los sense abocar-los a la xarxa de clavegueram, aquesta qüestió quedaria oberta.

El 1959 la memòria de la *Junta Provincial de Información, Turismo y Educación* popular recull la seva intervenció en aquesta qüestió i la porta a instàncies superiors.⁶²⁸

El problema va persistir al llarg de tota la dècada dels seixanta. L'any 1967 una carta de l'alcalde al delegat provincial *de Información y Turismo* comunicava que Renfe havia pres finalment mesures per solucionar el problema del vessament d'hidrocarburs, netejant la xarxa de clavegueram de residus i endegant la construcció d'un pou decantador per a la neteja de màquines i calderes.

627. BOE de 17 de març de 1969.

628. AHG. Fons Informació i Turisme. *Memòria de la Junta Provincial de Información, Turismo y Educación* (1959).

L'any 1963 s'organitzava el primer tren que enllaçava tot el centre europeu amb l'Estat espanyol, creuava la frontera a Portbou, passava per diverses poblacions gironines i arribava fins a Barcelona. El seu nom oficial era *Hispania Expreso*, però fins i tot en correspondència interna del *Ministerio de Información y Turismo* a la seva *Delegación Provincial* a Girona se l'anomenava «Costa Brava Exprés». Aquest sortia de Copenhaguen (22.30) i recorria les següents estacions abans d'arribar finalment a Barcelona (11.30): Hamburg, Hannover, Colònia, Bonn, Koblenz, Frankfurt del Main, Darmstadt, Heidelberg, Karlsruhe-Baden, Offenburg, Freiburg, Ginebra, Cervera, Portbou, Llançà, Figueres, Flaçà, Girona, Caldes de Malavella, Sils, Maçanet de la Selva, Breda, Sant Celoni, Palautordera i Granollers.

El viatge en sentit contrari sortia de Barcelona a les 18.10 i arribava a Copenhaguen a les 6.55 del dia següent. Sembla que prestava servei de forma diària.

A més, entre el 15 de juny i el 29 de setembre circulava el tren 113 «Costa Brava Exprés», que sortia de Barcelona a les 14.00 (Portbou 17.35 i Cervera 17.45). En sentit contrari, el tren sortia de Portbou a les 9.10 i arribava a Barcelona a les 12.40.

d) El transport aeri

El primer *raid* aeri que va tenir lloc a Espanya fou el dia 7 de desembre de 1913, i va aterrar, precisament, en els terrenys de la Ciutat Residencial de S'Agaró, que llavors encara no era ni tan sols un projecte. Amb aquest pretext, l'any 1963 Josep Ensesa proposava al governador civil de la província l'organització d'un acte commemoratiu de l'efemèride.

En una entrevista sobre la necessitat de la construcció de l'aeroport Girona - Costa Brava del mateix 1963, Ensesa Pujadas descrivia aquest primer vol, dut a terme per Demazel i amb origen a l'Hipòdrom de Casa Antúnez pròxim a Barcelona, citant les paraules de Rafael Abellà a la revista *S'Agaró* (1959):

*«Pronto aparecieron las primeras escarpaduras y cupo a Demazel el honor de ser el primer mortal que viera nuestra incomparable Costa Brava desde el ángulo inédito de las alturas. (...) Habían de trascurrir 21 años hasta que la Costa Brava vuelve a ser epicentro de una fiesta aviatoria. Fue en verano de 1934, cuando el Aero Club realizó un Rallye a S'Agaró, con motivo de unes fiestas de aviación organizadas por esta Ciudad Residencial».*⁶²⁹

El mes de novembre de 1932 l'Aero Club Popular Gerundense, presidit per Rafael Domínguez Otero, inaugurava un camp d'aviació a Sant Gregori.

A principis de 1970, a l'aeròdrom d'Empuriabrava hi podien aterrar avionetes estrangeres, que només havien de fer els tràmits per al visat a l'aeroport Girona - Costa Brava.⁶³⁰

629. AHG. Fons del Govern Civil. 2654.2. *Recepció del qüestionari sobre l'interès en l'aeroport* (1963).

630. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 168. *Tràmits referents al permís d'aterratge a Empuriabrava* (1970).

Aeroport Girona - Costa Brava

«Lo que da más idea de la oportunidad de abrir este aeropuerto, es que no se trata de abrir esta comunicación por comodidad, para atracción del turismo a esta zona o para propaganda con el fin de poder decir que tenemos un medio más y que nos modernizamos. Nada de esto. La Costa Brava tiene de forma continua, ininterrumpida, su clientela que hace el desplazamiento en avión. La única cosa que falta es el campo de aterrizaje. Pero también existe y ante la carencia del nuestro el aeropuerto de la Costa Brava está en Perpignan, en el aeródromo de La Lllavanere.

(...) La iniciativa privada ha superado en su actividad constructora todo lo imaginable. Ha dotado la Costa de urbanizaciones, grandes hoteles, cámpings... Pero el aeropuerto no puede ser olvidado. Creemos que venir aquí es convencerse de su necesidad.

*(Otro tema en que todos convienen es el Servicio telefónico. Parece que para el próximo año estará resuelto. ¡Qué no falle!)».*⁶³¹

Anomenat en el projecte inicial (1962) «Aeropuerto de Gerona/Salitja», la seva creació fou polèmica des dels seus inicis. Els anys previs, i fins i tot els mesos immediatament anteriors i posteriors a la seva construcció, van ser plens de traves administratives i financeres, en les quals el suport incondicional del governador civil de la província, Víctor Hellín Sol, i l'ajut d'alguns generals de la divisió aèria que li eren propers foren clau.

El 1962, el projecte, ja anomenat *Proyecto de aeropuerto de «Gerona - Costa Brava»*, està integrat en el Plan Costa Brava (redactat per ordre del ministre de la Gobernación).

Així, el març de 1963, presentada ja la Memòria del Projecte a Madrid, es va requerir l'aportació de dades específiques, per a la recopilació de les quals es va designar específicament un funcionari provincial. Entre aquestes trobem:

- Pressupost i anualitats de les inversions per a la modernització de l'aeroport de Barcelona. Estimació de les despeses de manteniment. Volum del trànsit aeri després de la seva modernització.
- Inversions per a la construcció de l'aeroport de Girona i mitjans per al seu finançament. Estimació de les despeses diverses, incloses les de manteniment. Estimació del volum de trànsit aeri que podria absorbir.
- Pressupost i inversions per a l'enllaç per autopista (llavors en projecte) entre Barcelona i Girona. Distància en temps i en quilòmetres entre l'aeroport del Prat a Girona capital, Lloret de Mar, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Palamós i Roses. Estimació d'aquest temps una vegada modernitzada la xarxa viària.

631. AHG. Fons del Govern Civil. 2653.3. Article de J. Calders al *Diario de Barcelona*, p. 21, sota el títol «El campo de aviación de la Costa Brava» (20 d'agost de 1963).

- Nombre de viatgers que arribaven a l'aeroport de Perpinyà i que es traslladaven per carretera a la Costa Brava.
- Consideracions econòmiques que afavoreixen la teoria que, construït l'aeroport de Girona, es desviaria el trànsit aeri de Barcelona i Perpinyà al qual s'ha fet referència.

El setembre de 1963 el Govern Civil de la Província de Girona redactava el «*Estudio sobre la necesidad del Aeropuerto Gerona - Costa Brava*», en el qual es recollien les motivacions principals que havien de portar a construir-lo, que havia estat acollit amb entusiasme i sovint qualificat de «vital» per la premsa entre els anys 1962 i 1963. La defensa d'aquest projecte a les pàgines de diaris com *La Vanguardia* va fer que la mateixa Diputació Provincial els expressés el seu agraïment.

En primer lloc, i essent la Costa Brava una zona de declarat interès turístic, els redactors se sorprendien que la construcció no s'hagués inclòs en la segona fase del *Plan Nacional de Aeropuertos*, malgrat que la Diputació havia fet arribar el projecte a la Direcció General d'Aeroports, que havia decidit aprovar-lo, i aquesta l'havia fet arribar al ministre de l'Aire.

A més, els diferents actors gironins vinculats d'una manera o altra al sector turístic (alcaldes, industrials i particulars) havien ofert l'aportació de 40 milions de pessetes (aproximadament el 40 % del pressupost estimat) per al finançament de les obres. Documentació de l'any 1965 ens indica que finalment l'aportació del Sindicat Provincial d'Hostaleria fou de vint milions de pessetes, la mateixa quantitat que hi aportà la Diputació Provincial, amb el suport d'alguns ajuntaments (amb aportacions proporcionals a la seva importància i la repercussió de l'aeroport en la seva economia).

És interessant veure com l'aportació del Sindicat Provincial d'Hostaleria, que en realitat era la suma de l'aportació dels establiments d'allotjament i restauració de la província, no procedia tan sols de la Costa Brava, sinó també de la zona pirenaica i de l'interior.

Prova d'aquesta implicació del sector des dels inicis del projecte és l'estimació que Josep Ensesa Gubert feu dels ingressos que es podien arribar a obtenir dels particulars. Segons aquesta estimació, els establiments hotelers de la Costa Brava i Girona aportarien poc més de dos milions de pessetes; els de la resta de la província, unes 310.000; els apartaments turístics, 300.000; els restaurants, cafès, càmpings, comerços i altres, 500.000. En total, doncs, 3.416.600 pessetes. Xifra que, tal com hem dit abans, es va superar àmpliament fins a arribar als vint milions.

Aportació dels ajuntaments per la construcció de l'aeroport Girona - Costa Brava:

Municipi	Aportació
Lloret de Mar	2.200.000,00
Tossa de Mar	1.900.000,00
Girona	1.560.000,00
Sant Feliu de Guíxols	1.350.000,00
Blanes	1.300.000,00
Castell d'Aro	1.250.000,00
Palafrugell	1.180.000,00
Palamós	1.180.000,00

Municipi	Aportació
Figueres	780.000,00
Calonge	750.000,00
Torroella de Montgrí	625.000,00
Roses	554.667,00
Begur	500.000,00
Santa Cristina d'Aro	430.500,00
La Bisbal	364.499,70
Cadaqués	346.666,65
L'Escala	346.666,65
Llançà	312.000,00
Port de la Selva	312.000,00
Olot	250.000,00
Santa Coloma de Farners	210.000,00
Colera	208.000,00
Portbou	208.000,00
Cassà de la Selva	160.000,00
Banyoles	150.000,00
Llagostera	120.000,00
Arbúcies	105.000,00
Caldes de Malavella	105.000,00
Ripoll	105.000,00
Sant Hilari Sacalm	105.000,00
L'Armentera	104.000,00
Castelló d'Empúries	104.000,00
Sant Pere Pescador	104.000,00
Anglès	100.000,00
Pals	100.000,00
Sant Joan de les Abadesses	75.000,00
Vidreres	60.000,00
Camprodon	50.000,00
Riudarenes	50.000,00
Sils	50.000,00
Vilobí d'Onyar	50.000,00
Quart	40.000,00
Besalú	30.000,00
Hostalric	30.000,00
Riudellots de la Selva	30.000,00
Peralada	25.000,00
Vilajuiga	16.000,00
Garriguella	14.000,00
Total (ptes.)	20.000.000

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del fons del Govern Civil de Girona (ca. 1964).⁶³²

632. AHG. Fons del Govern Civil. 2653.2. *Ministerio de Gobernación. Informe de les aportacions a la construcció de l'aeroport (1964).*

Un document adjunt, sense datar, al dossier «*La promoció turística a través del aeroport de Girona-Costa Brava*», dona la següent informació sobre les aportacions dels privats (sense corporacions locals ni qualsevol altre tipus d'ens públics):

Aportacions de les organitzacions privades a la construcció de l'aeroport (import inclòs en la taula anterior).

Municipi	Aportació
Alp (La Molina)	8.100
Amer	8.200
Banyoles	5.200
Blanes	110.100
Cadaqués	24.400
Calonge	2.300
Capmany	4.000
Castelló d'Empúries	3.500
Darnius	2.000
Figueres	30.900
Girona	22.400
La Bisbal	2.100
La Jonquera	4.500
La Cellera de Ter	1.000
Llambilles	2.500
Lloret de Mar	827.800
Maçanet de la Selva	2.500
Olot	4.600
Osor	1.600
Palafrugell (Calella de Palafrugell i Llafranc)	189.300
Palamós (Sant Antoni de Calonge)	437.400
Torroella de Montgrí (l'Estartit)	162.900
Platja d'Aro	109.500
Portbou	47.900
Puigcerdà	5.500
Ribes de Freser	4.300
Ripoll	3.100
Roses	133.600
Salt	1.900
Santa Coloma de Farners	9.500
Santa Cristina d'Aro	14.600
Sant Feliu de Guíxols	494.600
Sant Gregori	15.400
Sant Privat de Bas	3.000
Tossa de Mar	297.800
Verges	1.100
Total	2.999.100

Font: elaboració pròpia a partir de documentació adjunta al document «*La promoció turística a través del Aeropuerto de Girona - Costa Brava*».⁶³³

633. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 170. *Aportacions privades a l'aeroport de Girona*.

Val també la pena destacar que, arribat el moment d'ocupar els terrenys, la Diputació Provincial feu de mitjancera amb els propietaris, per tal d'evitar-ne l'expropiació forçosa i no perjudicar les activitats agràries en benefici de les turístiques. Aquesta idea queda recollida explícitament en una carta del governador civil de la província, Víctor Hellín Sol, al director general d'Infraestructures del Ministeri de l'Aire, Antonio Núñez Rodríguez.⁶³⁴

Accentuava aquesta sorpresa el fet que moltes altres localitats situades en centres turístics d'importància (Guipúscoa, Màlaga, Palma de Mallorca, Maó, Eivissa, Barcelona i Reus, per citar-ne alguns) sí que disposessin d'aeroports propis. Més encara, quan l'any anterior més de dos milions de vehicles havien creuat la frontera per carretera, amb les incomoditats que això suposava (i les consegüents repercussions en la imatge del país i l'experiència del visitant) tant per les llargues cues en la temporada alta com pel zel dels funcionaris de frontera en matèria de tràmits, especialment al costat francès.

Vinculada a aquesta imatge del país, hi havia també una qüestió patriòtica, o, si més no, així figura en el document: contribuir al renaixement de la pàtria per tal que ocupés un lloc destacat dins d'Europa, tant en termes socials com econòmics.

Finalment, però possiblement d'una importància capital, es menciona també la competència amb el sud de França, molt especialment amb el comtat del Rosselló. D'acord amb el document, la manca d'un aeroport a les comarques de Girona obligava a utilitzar el de Llanerès a Perpinyà, per la qual cosa se l'estava començant a anomenar Perpinyà - Costa Brava. Aquesta situació comportava múltiples amenaces.

D'altra banda, el país veí preveia de forma immediata començar a «retenir» aquesta arribada massiva de visitants (més de 100 avions en època estival, equivalents a més de 70.000 persones) dins de les seves fronteres i actuar com a competència directa de la Costa Brava. Els articles recollits a la premsa francesa explicaven de forma clara i contundent aquesta preocupació per la «pèrdua» de visitants. Així, per exemple, el diari *L'Auto-Journal* de 27 de juny de 1963 publicava un article titulat «Après l'offensive de la Costa Brava le Languedoc passe à la contre-attaque».⁶³⁵

Des de les autoritats espanyoles i catalanes, que incloïen tant el subsecretari de Turisme de Madrid com el governador civil de Girona i altres prohoms del turisme, es vigilaven amb un cert recel les notícies aparegudes a la premsa francesa, i també el desenvolupament de caire turístic a l'altre costat de la frontera. Josep Ensesa va fer arribar directament la notícia d'aquest desenvolupament al llavors ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne.⁶³⁶

634. AHG. Fons del Govern Civil Governador Civil de Gerona. *Correspondència sobre la creació de l'aeroport* (1965).

635. AHG. Fons Informació i Turisme. Retall de l'article «Après l'offensive de la Costa Brava le Languedoc passe à la contre-attaque», del diari *L'Auto-Journal* (27 de juny de 1963).

636. AHG. Fons del Govern Civil. Retall de l'article «Trois décisions concernant l'aménagement du territoire» (1963).

Cal tenir en compte que poc abans s'havia augmentat el nombre de caselles de control a la Jonquera, per tal de fer més fluid el trànsit, i s'havia obert un nou pas fronterer a Camprodon.

El dia 16 de novembre de 1966, Manuel Sarasa Cantenys, com a president de l'*Agrupación de Comisiones de Turismo de las Cámaras Oficiales de Comercio, Industria y Navegación de la Provincia de Gerona*, dirigia una carta al delegat provincial del MIT expressant aquesta preocupació pel Pla del Lluenguadoc, en tant que un gran competidor de la Costa Brava.⁶³⁷

Se sol·licitava el suport del MIT per a la millora de la infraestructura i serveis de caràcter turístic de la província i, sobretot, de la Costa Brava, i se subratllava la necessitat de posar-se a l'altura del país veí per evitar una situació turística crítica a la Costa Brava.

L'any 1965, iniciada ja la construcció de l'aeroport Girona - Costa Brava, l'obra era objecte d'anàlisi minuciosa a França. L'assemblea general anual de la Cambra de Comerç i Indústria de Perpinyà d'aquell any va dedicar una atenció especial al futur de l'aeroport de Perpinyà. La premsa regional, com *L'Indépendant* i el *Midi Libre*, van dedicar extenses pàgines a informar els lectors de la situació. Entre d'altres, es preveia que l'aeroport català donés cobertura a la zona sud de la Costa Brava, mentre que per arribar a la zona nord els turistes continuarien preferint aterrar a Perpinyà. Tot acompanyat de reformes en les restriccions administratives i horàries que en aquell moment afectaven l'aeroport francès.

Les agències turístiques dels mercats emissors, en canvi, també estaven a l'expectativa de la construcció de l'aeroport gironí, a fi de poder proporcionar un viatge més còmode als seus clients. Valgui'n com a exemple el fragment d'una carta de finals de 1963:

*«This is to expedite the opening of Gerona Airport. It is impossible to send people out by train, so the choice lies between Barcelona and Perpignan. From both of them the coach drive is long and slow and Barcelona Airport is already uncomfortably crowded at weekends. I think we should have no difficulty in filling five flights ourselves in the 1964 Season and should make plans in conjunction with other companies for a very big increase in 1965».*⁶³⁸

El Butlletí Oficial de l'Estat de 10 de juliol de 1964 publicava l'aprovació de la construcció de l'aeroport, i un anunci al *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona* de 24 d'abril de 1965⁶³⁹ publicitava la contractació de l'obra per a la pista d'aparcament de l'aeroport, la urbanització de la zona i els accessos.

Les obres es van iniciar de forma efectiva el 17 de juliol de 1965 i, un any després, el governador civil de la Província enviava invitacions per a una visita a les obres el 26 del mateix

637. AHG. Fons del Govern Civil. *Carta de Josep Ensesa a Manuel Fraga Iribarne, Ministre d'Informació i Turisme* (1963).

638. AHG. Fons del Govern Civil. 2653.3. *Carta de J. F. Tuhill, president de Rentavilla Limited (Londres) al governador civil de Girona* (2 d'octubre de 1963).

639. *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona* de 24 d'abril de 1965.

mes, organitzada pels diversos organismes que van intervenir en la seva creació, dirigida a la premsa, els ajuntaments i els hotelers.

A partir de l'últim quadrimestre de 1966 diverses agències de viatges i empreses es van començar a posar en contacte amb el governador civil de Girona per tal de saber quan s'obriria al trànsit aeri el nou aeroport. Algunes ja havien previst la implantació de vols regulars a partir de la primavera següent. Entre aquestes podem citar British European Airways (Londres), Grupo de Empresas E.T.U.S.A. (Platja d'Aro) i Mediterranean Holidays (Manchester).

El dimarts dia 28 de febrer de 1967 es va celebrar una reunió per programar els actes d'inauguració de l'aeroport. Els convidats a assistir-hi foren el governador civil de la província, el president de la Diputació Provincial, l'alcalde de Girona, el delegat dels sindicats, el president de la Cambra de Comerç, el delegat d'Informació i Turisme i els alcaldes de 10 municipis i 21 hotelers.

Paral·lelament a la preparació dels actes d'inauguració, la *Jefatura Provincial del Movimiento* va convocar un concurs periodístic que s'allargava durant els mesos de març i abril.

Inauguració de l'aeroport

Finalment, l'aeroport s'inaugurava el dia 1 d'abril de 1967 a dos quarts de cinc de la tarda, sota la presidència del ministre de l'Aire, José Lacalle Larraga. Les invitacions a l'acte s'enviaren a través del governador civil, en tant que *Jefe Provincial del Movimiento* o *Presidente del Sindicato Provincial de Hostelería y Actividades Turísticas*. El programa d'actes incloïa:

- Un passi aeri d'honor.
- Inauguració de l'*Exposición Provincial de Recursos Turísticos*, emmarcada en la campanya «*Conozca usted España*» a la Casa de Cultura de Girona.
- El sopar de gala tindria lloc, el mateix dia, a l'Hostal de la Gavina.
- La festa organitzada a la sala de festes Tiffany's de Platja d'Aro també quedava recollida dins del programa oficial d'actes.

A les sis hores i quaranta minuts, tenia lloc l'acte d'inauguració de l'*Exposición Provincial de Recursos Turísticos*, emmarcada en la campanya «*Conozca usted España*» a la Casa de Cultura de Girona.

Es considerava convenient que la mostra inclogués les següents àrees:⁶⁴⁰

- Ceràmica, incloses àmfores.
- Forja i arts del metall.
- Fusteria artística.
- Art en suro.
- Fotografies aèries del territori i d'urbanitzacions; plànols, transparències i diapositives; objectes artístics diversos.

640. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 173. *Carpeta anomenada Inauguración Aeropuerto Gerona* (1967).

Els objectes que es van exposar procedien d'artesans i artistes de la zona (com Emília Xargay, Domènec Fita, Josep Perpiñà o Agustí Marcó), i també de museus (Museu Històric Municipal de Girona, Museu Arqueològic Provincial, Museu Folklòric de Ripoll i el Museu Cau de la Costa).

L'endemà, dia 2 d'abril, seguien els actes vinculats a la inauguració amb un recorregut turístic per la Costa Brava, precedit d'una missa i seguit d'un dinar al Parador Nacional d'Aiguablava.

A la nit, se celebrava la IV Festa Hotelera, al Pavelló Municipal d'Esports de Girona, en homenatge a tots aquells organismes i persones que havien fet possible la creació de l'aeroport.

Entre el llistat d'invitacions que es van enviar des del Govern Civil, més de 200, hi trobem funcionaris i polítics de l'administració estatal de tots els àmbits (agricultura, sanitat, indústria, etc.), membres dels estaments militars i eclesiàstics (bisbe de Girona, capellans de les parròquies dels actuals barris de Girona, etc.), personal de RENFE, funcionaris de la Diputació Provincial, directors d'equipaments culturals (Museu Provincial d'Arqueologia, Biblioteca Pública, Junta Provincial de Monumentos, etc.), representants consulars (Holanda, Irlanda, Itàlia, França), directors i presidents del món de la premsa i mitjans de comunicació (Associació de Periodistes de Girona, *Los Sitios*, Radio Gerona, NO-DO, etc.), banquers i personalitats del món del comerç, hotelers (Ultònia, La Gavina, etc.), alcaldes dels municipis de la Costa Brava i les comarques de Girona i municipis de la Costa del Maresme (Pineda de Mar, Malgrat de Mar, Arenys de Mar, Calella de la Costa i Canet de Mar), presidents de les Cambres de Comerç, Sindicats d'Hosteleria, i directors de companyies aèries i agències de viatges (KLM, JAP, Viatges Meliá...). També hi havia artistes i professionals gironins, els mateixos que havien participat en la decoració de l'aeroport: J. Vila Clarà (la Bisbal), Jesús Portas (Girona), Torres Monsó (Girona), Emília Xargay (Girona) i Domènec Fita (Sarrià de Dalt).

Com és evident, no tots els convidats van poder assistir a l'esdeveniment. Potser l'excusat més notable fou Juan de Arespachaga, director general de Promoción del Turismo.

Pel que fa a l'assistència de les companyies aèries a l'acte, fou, de nou, Josep Ensesa qui va intervenir amb els seus contactes amb diverses empreses (TWA, Pan American...), malgrat que les setmanes prèvies a l'esdeveniment es trobava a l'estranger.

De seguida, però, el sector veu com el nombre de vols que arriben a l'aeroport Costa Brava - Girona no és suficient. Una carta sense datar, però que es pot situar a mitjan 1967, escrita pel director de l'Hotel Trias de Palamós a José M. Suñer, secretari de la *Delegación Provincial del MIT*, exposava una iniciativa dels hotelers de la zona per tal d'aconseguir més vols (i més clients):

«(...) tengo el gusto de exponerle con más detalle la idea surgida entre un grupo de Hoteleros, consistente en organizar por nuestra cuenta unos viajes regulares con las líneas Aéreas IBERIA, que enlazarían las principales capitales europeas con esta provincia, en los que nuestro grupo adquiriría todas las plazas del avión.

*El que suscribe tuvo la oportunidad de exponer esta posibilidad al Delegado de IBERIA Sr. Blázquez, el cual la encontró completamente factible y nos aseguró su apoyo (...).*⁶⁴¹

Aquesta actuació es fonamentava en la curta durada de la temporada turística (uns tres mesos, degut al clima), la qual cosa exigiria treballar de manera molt intensa i sofrir problemes de personal i serveis per evitar que l'escàs turisme de fora de temporada tingués unes possibilitats d'allotjament restringides i, per tant, tendís a escollir altres destinacions més barates: Grècia, Turquia, Iugoslàvia...

El motiu de la carta era conèixer si aquesta promoció de venda podia topiar amb algun impediment legal, ja que no es comptaria amb intermediaris formalment reconeguts per poder mantenir uns preus ajustats.

Segons la correspondència, ja a principis d'abril de 1967 el director general de *Promoción del Turismo* havia rebut queixes de diverses companyies aèries estrangeres, entre les quals Air France, sobre la manca d'espai a l'aeroport per, possiblement, instal·lar-hi les seves oficines.

El 14 de gener de 1967 la *Delegación Provincial del MIT* a Girona enviava un teletip dirigit al *subsecretario de Turismo (Servicio de Fomento del Turismo)* indicant-li que molt aviat s'adjudicarien els espais destinats a organismes oficials dins l'edifici terminal.⁶⁴² El delegat demanava a la *Subsecretaría de Turismo* la ubicació d'una oficina de turisme, per a la qual calia realitzar gestions a la Subsecretaria d'Aviació Civil.

Aconseguir tenir l'aeroport, però, no va solucionar tots els problemes de transport internacional dels turistes. Un teletip del mes de febrer de 1968 informa que la companyia aèria belga L'Épervier, que realitzava vols xàrter amb clients allotjats a la Costa Brava, es veia encara obligada a aterrar a l'aeroport de Perpinyà. Això era degut a la política belga, que aplicava unes taxes més elevades als vols amb destinació a Espanya que no pas a França, ja que aterrar a Perpinyà i realitzar part del desplaçament en autobús els resultava més econòmic. Així, el delegat provincial del MIT a Girona formulava una petició al director general de *Promoción del Turismo* per tal que es considerés realitzar alguna gestió diplomàtica amb el govern belga.

El 1969 la companyia aèria francesa Air-Midi S. A. disposava també de diverses connexions amb Girona des de Nimes, Lió, Clermont-Ferrand, Lilla, Mulhouse/Bale, Nantes, París i Estrasburg.

Un telegrama del 16 d'abril de 1970 anuncia l'arribada del primer vol de Finnair a aquest aeroport, amb la primera expedició de turistes finesos en trànsit cap a la Costa Brava, a

641. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 165. *Carta de Josep Colomer Trias, director de l'Hotel Trias de Palamós, a José M. Suñer, secretari de la Delegación Provincial del MIT (1967).*

642. AHG. Fons Informació i Turisme. *Carta referent a un teletip enviat per la Delegación Provincial del MIT al Subsecretario de Turismo (14 de gener de 1967).*

la mitjanit entre els dies 17 i 18 d'aquell mateix mes. Es recomanava al delegat provincial del MIT que fes les gestions corresponents perquè l'esdeveniment fos cobert per la premsa escrita, la ràdio i la televisió.⁶⁴³

La promoció turística a través de l'aeroport de Girona - Costa Brava.⁶⁴⁴

Es tenien moltes esperances posades en l'aeroport de Girona - Costa Brava com a mitjà de promoció del turisme, sobretot cap a la zona litoral. Un altre exemple d'això és la quarta ponència de la *II Asamblea Provincial de Turismo* (1967), titulada, precisament, «*La promoción turística a través del aeropuerto Gerona - Costa Brava*», pronunciada per Eugenio Llos Pagès.⁶⁴⁵

La segona conclusió d'aquesta ponència recollia la necessitat de complementar els vols xàrter amb línies regulars tant nacionals com estrangeres, que li donessin un caràcter de permanència. Comptar amb una xarxa radial de carreteres, que assegurés un transport econòmic en termes de temps també era un dels factors que més preocupaven. Es considerava també interessant que existissin aeroports privats i esportius (especialment a la Cerdanya i a la zona nord del litoral, cap a la badia de Roses).

Als efectes d'aquest estudi⁶⁴⁶ interessa el fet que es destaca la condició estratègica d'aquest aeroport no només per fer més fàcil, ràpid (molts turistes només disposaven del clàssic *fortnight holiday*) i agradable el transport als estrangers, sinó que també esmenta l'impacte en el turisme nacional com a font de riquesa local. Així mateix, també havia de repercutir en la creació de més empreses dedicades a l'allotjament a la zona de la Costa Brava i a allargar la temporada turística.

S'apuntava que l'existència de l'aeroport seria un element clau per tal que les empreses espanyoles guanyessin terreny en la comercialització i el control del transport turístic; a la vegada que es considerava necessària la millora de la connectivitat de l'aeroport amb el territori circumdant. Això no afectava tan sols la xarxa viària, sinó també la creació d'una xarxa d'aeròdroms, inspirada en la que ja funcionava a la regió de Milà, que seria capaç de permetre, segons la proposta, desplaçaments ràpids des de Vilobí d'Onyar fins al nord de la costa o la zona interior-muntanya.

Pel que fa al trànsit aeri, es parlava d'un augment anual superior al 20 % al conjunt de l'Estat, i s'esperava un major nombre de vols xàrter que no pas regulars. Ja llavors es preveia que la nova infraestructura donés servei no tan sols a la seva província, sinó també a la zona nord de Barcelona, degut a unes millors condicions per al trànsit per carretera.

643. AHG. Fons Informació i Turisme. *Telegrama que anuncia l'arribada del primer vol de Finnair* (16 d'abril de 1970).

644. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 170. *Documentació referent a l'aeroport de Girona-Costa Brava*.

645. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 176. *Ponència de Llos Pagès «Criterios óptimos de promoción turística de la provincia»* (desembre de 1974).

646. AHG. Fons Informació i Turisme. *Documentació de la Promoció Turística a través del Aeropuerto de Gerona-Costa Brava* (1960).

En resum, les conclusions eren:

- Augment del nombre de viatgers en avió.
 - Foment de la demanda en països estrangers a través d'accions propagandístiques, visites i concursos, entre d'altres.
 - Foment de l'aviació lleugera i esportiva.
 - Establiment de línies regulars.
- Ampliació de la temporada.
 - Foment del turisme social (no necessàriament vinculat a les campanyes que ja duia a terme el MIT, però sí en una línia similar).
 - Planejament de la temporada d'hivern.
 - Atracció cultural.
- Major participació de les empreses espanyoles en el transport turístic.
- Evolució de l'aeroport; el cos de l'informe esmentava que la futura ampliació de la infraestructura estava fins a un cert punt compromesa, ja que la construcció inicial no preveia aquesta possibilitat.
 - Estudi de la pista de rodatge i la seva construcció per trams.
- Millora de les vies de comunicació.
 - Enllaç amb la carretera nacional en direcció a França i Barcelona.
 - Estudi d'una xarxa radial, cap a la Costa Brava i cap a les zones de muntanya i interior.

Segons es recull a la memòria anual del Patronat de Turisme Costa Brava - Girona del període 1989-1990, aquesta institució identificava l'aeroport com una infraestructura clau per al desenvolupament turístic de les comarques. Per aquest motiu, entre les seves tasques es trobava la de fer gestions per garantir-ne l'aprofitament i comptar amb vols regulars.

Un exemple d'aquesta captació fou el vol Girona - Florència de la companyia Avianova. Inicialment havia d'enllaçar amb la ciutat de Barcelona, però donada la saturació que patia l'aeroport del Prat, el Patronat es va oferir per fer-lo operatiu des de Girona, en feu promoció, en facilità la informació estadística i patrocinà un *press trip* i un *fam trip* per a agents de viatges d'origen florentí. Malgrat tot, al cap de poc temps el vol es va instal·lar finalment a l'aeroport de la capital catalana.

Així mateix, també es va treballar per facilitar la implantació del vol Girona - París Orly de la companyia francesa EAS. En aquest cas, es va participar en la presentació del vol a la premsa i al sector turístic gironí, a més d'organitzar un *press trip* de periodistes francesos. Aquest viatge també va tenir el seu invers: un grup de representants de mitjans d'informació gironins i representants del Patronat foren convidats a París.

En aquesta mateixa època també es va pagar la instal·lació d'una antena parabòlica que permetia veure des de les televisions de les sales d'espera de l'aeroport la programació de les principals cadenes de televisió europees.

En col·laboració amb la direcció de l'aeroport es va encarregar (1989-90) l'elaboració d'un fullet informatiu sobre l'aeroport i els atractius turístics de la zona. Entre el juny de 1990 i l'abril de 1991 es van repartir 4.200 exemplars d'aquest fullet a companyies d'aviació, turoperadors, agències de viatge i mitjans d'informació.⁶⁴⁷

e) Ports

*«Desde luego, un nuevo turismo con el que hay que contar es el de los cruceros marítimos que hacen escala en Palamós. El atraque de transatlánticos de gran tonelaje (30.000 a 50.000 TM.), se ha dado ya el suficiente número de veces como para tenerlo en cuenta de cara al futuro».*⁶⁴⁸

En documentació del Patronat de la Costa Brava sense datar, però que cal considerar entre 1935 i 1936, es fa referència al Port de Palamós: «Port comercial, susceptible d'embelliment si les noves obres d'urbanització arran de la mar responguessin a un sentiment d'estètica i de bon gust». (AHSJ, 25/5).⁶⁴⁹

El novembre de 1964 el delegat provincial del MIT llistava els següents clubs nàutics a la Costa Brava:

- Club Vela Blanes: amb local social davant de la platja on podien atracar embarcacions de petites dimensions. Disposava d'un embarcador de 200 m de llargada dins del port. 600 pessetes anuals i 5.000 de drets d'entrada.
- Club Nàutic de Llafranc: no tenia local social ni fondejadors, si bé s'estava treballant en el projecte. La quota mensual era de 200 pessetes.
- Club Nàutic de Lloret de Mar: local social amb servei de bar; tenia una zona reservada de la platja amb para-sols i servei de guarda d'embarcacions. Les seves activitats només eren de temporada.
- Club Nàutic de Sant Feliu de Guíxols: tenia domicili social al carrer Sant Roc.

Existien també altres clubs més modestos a s'Agaró, Palamós, Begur, Cadaqués i Banyoles (que destacava per l'organització i el patrocini de concursos).

Un informe redactat per la Universitat de Barcelona l'any 1965 sobre l'ordenació de les zones marítima i portuària de Palamós recollia també els ports esportius existents a Catalunya, i els classificava en dues grans categories:

1. «Para la invernada»

- Palamós.
- Sant Feliu de Guíxols.
- Blanes.
- Arenys de Mar.

647. AHG. Fons Informació i Turisme. Patronat de Turisme Costa Brava/Girona. *Fullet col·laboratiu sobre l'aeroport de Girona* (1991).

648. AHG. Fons Informació i Turisme, núm. 78. Publicació de la Universitat de Barcelona, p. 12 (1965).

649. AHG. Fons s'Agaró. Foment del Turisme. *Notes sobre la Costa Brava*.

- Vilanova i la Geltrú.
- Cambrils.
- Sant Carles de la Ràpita.

1. «Para tránsito»

- L'Estartit.
- Garraf.
- L'Ametlla.
- L'Ampolla.
- El Fangar.

Port de Palamós

El Club Nàutic Costa Brava de Palamós es va fundar el 1946. Els anys cinquanta i seixanta viurà una època d'auge, coincidint amb el boom turístic. Des de llavors i fins a 1965 havia vist créixer de forma exponencial el nombre de socis i d'embarcacions. El 1965, el 25 % dels associats eren estrangers.

Segons recull el diari *El Correo Catalán*, l'any 1963 el transatlàntic britànic *Iberia* va fer escala al port de Palamós, amb 1.300 passatgers a bord. Donat el seu calatge, no va poder-se acostar suficientment al port i el desembarcament dels visitants es va haver de fer amb llanxes a motor i embarcacions de creuers de la Costa Brava que es van posar a disposició de la naviliera. Una vegada a terra les destinacions eren properes: Peralada, Tossa de Mar, Tamariu i Calella de Palafrugell, si bé la majoria de visitants van romandre a Palamós, on l'Ajuntament i la Junta Local de Turisme havien organitzat diversos actes populars en honor seu.

L'acta de la reunió del dia 29 de desembre de 1964, l'acta de la reunió del CIT de Palamós recollia la previsió de rebre un vaixell anglès de gran calatge el mes de juliol, i possiblement un altre vaixell el mes d'agost. Es proposava l'organització d'algun tipus de festa que hauria d'organitzar una comissió especialment delegada.⁶⁵⁰

Aquest creixement que estava tenint el port va fer sospesar la possibilitat d'ampliar-lo o reubicar-lo. En correspondència escrita per l'Ajuntament l'any 1965 ja es feia referència a la necessitat de disposar d'una concessió definitiva per al Club Nàutic Costa Brava. Les recomanacions que emanaven d'aquest informe, en consonància amb la voluntat de l'època, apuntaven a la millora de les infraestructures i serveis sense sacrificar ni un sol metre de platja.

Malgrat això, l'acta de la reunió del CIT de Palamós del 28 de maig de 1965⁶⁵¹ recollia certes reserves sobre la possible instal·lació d'aquest club nàutic i els seus annexos a la població, ja que en destruiria la bellesa natural, un dels principals atractius per als visitants. Finalment, el 1966 es presenta un projecte de renovació.

650. AHG. Fons Informació i Turisme. *Relació de membres del CIT de Palamós* (1965).

651. AHG. Fons Informació i Turisme. *Acta de la reunió del CIT de Palamós* (28 de maig de 1965).

4. CLOENDA: EL III CONGRÉS DE TURISME DE CATALUNYA

El 12 de juliol de 1978, el CIT de Barcelona, Maresme Turístic i el Patronat de Turisme de Girona n'enviaven una primera informació a professionals per tal de sumar adhesions i participació.

«La idea de reunir en un Congrés de Turisme de Catalunya tots els professionals del sector turístic ha guanyat una àmplia acceptació i una acollida molt favorable. Es lògic que sigui així, ja que el moment que viu el país és un moment adequat per sotmetre a un debat ampli tota la problemàtica del nostre turisme. Hi ha, a més, entre nosaltres una valuosa tradició, que va des d'aquell I Congrés de Turisme de Catalunya que la Societat d'Atracció de Forasters posà en peu l'any 1919 fins al recent Congrés de Cultura Catalana, el qual elaborà en el si del seu Àmbit de Turisme importants conclusions i recomanacions que seran d'utilitat per als treballs del proper Congrés».

La iniciativa era privada, però es van convidar les institucions per tal de fer la convocatòria de forma conjunta.

El I Congrés de Turisme de Catalunya havia de celebrar-se entre el 8 i el 10 de març de 1979. El secretari general de la iniciativa, Sr. Lluís Domingo Masmitjà, adreçà una carta el 15 de juny de 1978 a diverses persones per convidar-les a participar en la preparació del congrés, amb el tema «Anàlisi Professional del Sector».

Els convocants eren els Centres d'Iniciatives de Barcelona i Lleida, el Patronat de Turisme de Girona, la Comunitat Turística de la Costa Daurada i el Maresme Turístic. A la primera crida per organitzar el Congrés, es deixava clar que seria «estrictament professional, pràctic i eficaç», i que les conclusions serien presentades com a recomanacions a la Generalitat i a l'Administració Central.⁶⁵²

El 7 de setembre de 1978 quedà constituït el Comitè Organitzador, format per Ramón Bagó, com a president; Narcís Coll, per a Finances; Jordi Vila Fradera, per a Comunicació; Gaspar Espuña, Ponències; Ramon Fernández-Guitart, Serveis, i Lluís Domingo com a secretari.

652. Documentació cedida pel Sr. Narcís Coll, responsable de la comissió de finances del comitè organitzador del III Congrés de Turisme de Catalunya. 1978-1979.

Una primera reunió preparatòria es faria el 27 de juny al Palau de Congressos de Barcelona. El 5 de febrer de 1979, a un mes de la celebració, amb una nova carta i capçalera rectificada de I congrés a III Congrés, i amb la rectificació de les dades de 6-7-8 de març de 1979 a 21-23 de maig de 1979, el secretari Domingo Masmitjà s'adreça als congressistes que ja s'havien inscrit i els informa que el comitè organitzador ha previst el canvi de dates per no fer-les coincidir amb esdeveniments electorals. El Congrés se celebrarà els dies 21, 22 i 23 de maig, després de les primeres eleccions democràtiques municipals efectuades a l'Estat espanyol des de la guerra.

Hi havia, també, dues raons més per a aquest ajornament: atendre la petició de la comissió de ponències d'ajornar l'entrega de resums i la celebració, els mateixos dies que es volia celebrar el congrés, de la ITB a Berlín, la fira turística més important d'Europa i de gran interès per a la indústria turística catalana.

La carta també informa que el segon Congrés de Turisme de Catalunya es va celebrar el mes de març de 1971 a Tarragona i, per tant, ara es tractava del tercer. I es convidava els congressistes ja inscrits que facin partícips de l'esdeveniment persones que puguin estar interessades a assistir-hi.

Dèiem que el 3 d'abril d'aquell 1979 se celebraren les primeres eleccions democràtiques municipals a l'Estat espanyol. Haver celebrat el Congrés al març tal com estava previst era complicat, però quedaven tres setmanes per fer-ne arribar les conclusions a les administracions, i probablement en alguns mítings electorals i actes diversos de campanya s'hauria parlat de turisme. Estàvem en ple boom turístic, el sector professional estava interessat a fer sentir les seves necessitats i interessos en un entorn comunicatiu extraordinàriament nou i les veus de socialistes, comunistes i altres grups polítics se sentien a molts pobles per primera vegada des de la Guerra Civil. La prudència va imperar, i aquest III Congrés de Turisme, probablement, va deixar passar una oportunitat d'or de situar el turisme en un lloc central del debat social i ciutadà.

Les comissions de treball d'aquest Congrés serien quatre: Comunicació, amb Jordi Vila Fradera de responsable; Finances, amb Narcís Coll Frigola; Ponències, amb Gaspar Espuña Berga; i Serveis, amb Ramon Fernández Guitart. Actuaria com a secretari el Sr. Lluís Domingo i com a president el Sr. Ramon Bagó. Aquestes sis persones formarien el Consell Executiu.

Es redactà un reglament interior, de funcionament del congrés. Així, hi hauria un comitè organitzador, un comitè executiu i les comissions de treball, formades per Ponències, Serveis, Finances i Comunicacions.

El comitè organitzador seria el responsable del Congrés i li correspondria prendre les decisions per a la preparació i marxa d'aquest; l'executiu representaria el comitè d'organització i la seva missió seria l'execució i tramitació dels acords del comitè juntament amb la coordinació de les comissions entre elles i el comitè organitzador. Les comissions tindrien caràcter de grups de treball i les propostes se sotmetrien al comitè organitzador per a la seva aprovació.

NC. 1-5-N-19208. Cartell de promoció de l'Exposició de Barcelona, Manifestació Internacional de Turisme. (1934). Autoria del cartell: Enric Money. Autoria de la fotografia: Gabriel Casas Galobardes.

Finalment, el programa proposat s'organitzà en set seccions que anomenaren ponències:

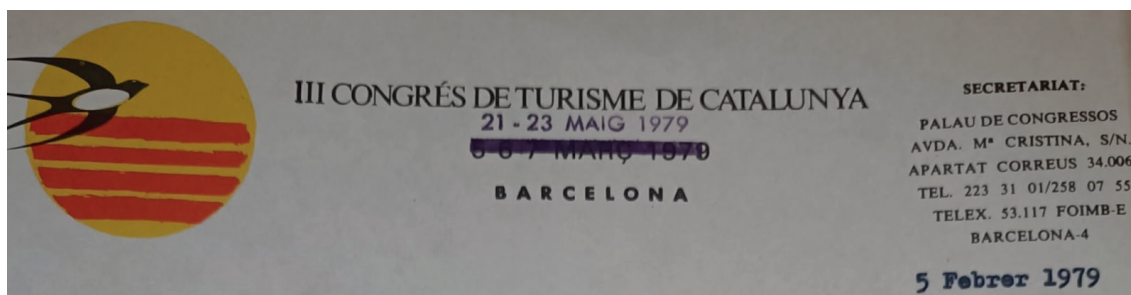
«El territori català des del punt de vista turístic»; «L'oferta turística de Catalunya»; «La demanda de serveis turístics de Catalunya»; «Orientacions per a la comercialització i la promoció dels recursos turístics catalans»; «L'organització col·lectiva del sector»; «El factor humà del sector turístic català i la problemàtica de la formació turística» i, finalment, «La influència del turisme a la societat catalana. Efectes positius i negatius».

El coordinador de la primera ponència va ser Joan Cals, col·laborador a la Bisbal de Gaspar Espuña i ja en aquell moment una persona vinculada al món universitari des de la perspectiva de l'estudi econòmic. En formaven part 21 persones. El de la segona era Arseni Gibert, de Lloret, amb 15 persones; la tercera estava coordinada per Àngel Miguelsanz, amb quatre col·laboradors; la quarta ponència, amb Joan Jordi Aragay i 21 persones més; la cinquena, amb Joan Turró i 14 persones més; la sisena, coordinada per Josep A. Delgado i 14 persones més i, finalment, la setena, formada per quatre persones, entre les quals el periodista gironí Narcís-Jordi Aragó.

El comitè organitzador, responsable del Congrés, estava format per trenta-set personalitats que cobrien el conjunt de la representació de la professió turística.

Aquesta exposició havia de ser una gran Fira Internacional de Turisme. A darrera hora, es va decidir no fer-la.

El 1973, Antoni Farreras, que havia publicat a través de Pòrtic el volum *El Turisme a Catalunya de 1931 a 1936*, en el moment de la preparació del congrés treballava al CETT amb Gaspar Espuña. També hi treballava Joan Turró i Vicens. La Ponència V, sense signar en el document [1] però probablement redactada per Joan Turró, Antoni Farreras o Gaspar Espuña, feu un breu resum del que havia estat l'organització turística.

Fotografia pròpia, extreta del material original del Sr. Coll, del III Congrés de Turisme de Catalunya de 1979.

Reproduïm aquí aquesta ponència, que ja s'emmarca en el gruix del nostre treball:

Aquest estudi arrenca de la descripció del procés que, des que feu aparició aquest fenomen anomenat turisme, han seguit els successius intents d'agrupar en associacions de caràcter particular aquelles persones de cada localitat o comarca que, per una raó o altra, se sentien interessades a aportar llur esforç i llurs iniciatives a impulsar l'expandiment i perfeccionament de l'oferta turística potencial de llur localitat respectiva. Associacions que per a la millor consecució de llur finalitat havien de mantenir-se en relació constant amb les autoritats municipals i governatives.

Prototipus d'aquesta mena d'associacions foren les Societats d'Atracció de Forasters o Sindicats d'Iniciatives, que a partir de 1909 i fins a 1936 desplegaren una molt lloable actuació en moltes localitats de Catalunya.

Les noves regulacions administratives sorgides després de la guerra deixaren molt disminuïda, no sols a Catalunya, sinó arreu d'Espanya, l'esfera d'acció de tals associacions, les principals funcions de les quals foren encarregades per decret del 21 de febrer de 1941 a les Juntes Locals i Provincials de Turisme, organisme netament burocràtic que després de diverses reorganitzacions donaria pas a les Comissions d'Informació Turisme i Educació Popular (CITE).

De mica en mica, a mesura que creixia la pressió de la demanda exterior, acollides a la Llei d'associacions, anaren sorgint noves associacions formades per particulars interessats en diverses activitats pròpies del sector, que en llur majoria adoptaven la denominació de Sindicat d'Iniciativa i Turisme, l'agrupament de les quals per zones geoturístiques donà lloc amb el temps a les actuals Comunitats Turístiques.

Amb el temps, aquestes associacions formades per particulars anaren adquirint major consideració i audiència per part del MIT, que per Decret n. 2481/74 del 9 d'agost, sota la denominació genèrica de Centres d'Iniciatives i Turisme (CIT), en regulà l'ordenació.

Situant-nos en el present, veiem aparèixer dues variables:

1. Que el sector turístic té ara una base molt més ampla que la que tenia abans de 1936.
2. Que ara hi ha una situació democràtica que no existí entre 1939 i 1976.

Per tant, la ponència presenta l'esquema d'organització que segueix:

A cada localitat turística hi ha d'haver una institució que agrupi tots els qui exerceixen una activitat turística o relacionada amb el turisme. Aquest agrupament de les diverses activitats és necessari perquè el producte global que consumeix «el turista» està format per un conjunt de serveis en què intervenen els que proporcionen allotjament i/o restauració, l'agència que li ha organitzat el viatge, els centres on troba espai o diversió, les botigues on adquireix els *souvenirs* i també nombroses modalitats de serveis públics que contribueixen a fer-li còmoda i grata l'estada.

Les persones que hagin de tenir a llur càrrec proporcionar informació al turista i promocionar la seva vinguda no poden ser, individualment, les mateixes persones que tenen a llur càrrec la prestació d'un dels múltiples serveis que formen el «producte» total. Motiu pel qual cal que existeixi una institució que els aplegui i que en llur representació estableixi contacte directe amb el turista. Institució que segons les circumstàncies tant pot ser pública com privada.

Allà on l'ajuntament, interpretant la voluntat dels veïns, decideixi promocionar la localitat com a Centre Turístic, és lògic que tal institució sigui de caràcter públic, és a dir, que es constitueixi com a òrgan del municipi, però també convé que s'hi integrin tots els sectors que cooperen a formar el «producte turístic».

Quan un municipi no opta perquè el turisme sigui l'activitat principal de la localitat, sinó una més entre altres, queda a càrrec dels particulars que exerceixen activitats turístiques crear una associació que pugui tenir cura de la promoció i de la informació al turista. Associació que per actuar amb eficàcia haurà d'establir una relació de cooperació mútua amb l'Ajuntament, tot i procurar preservar la facultat d'iniciativa.

Com a classificables en el primer cas tenim les experiències de les Comissions Municipals de Turisme, dels Consells Municipals de Turisme, etc., que ja per llur designació queda ben clar que són òrgans municipals que, segons l'actitud que adopti el consistori, podran arribar a fruir d'autonomia de gestió o quedar en mer instrument executiu de les directrius marcades pel municipi.

En el segon cas, quan les institucions són promogudes pels particulars, en la legislació actual és el cas tipificat dels CIT, és a dir, la reunió espontània i voluntària de totes les persones que a cada localitat se senten disposades a treballar pel foment del turisme.

A Catalunya hi ha unes àrees geoturístiques molt definides: Costa Brava, Maresme, Costa Daurada, Pirineu i Barcelona, que com a gran ciutat reuneix prou al·licients per atreure i retenir una demanda turística de volum apreciable.

Igualment, cadascuna de les altres àrees reuneix un volum d'oferta capaç d'atreure temporalment o en el curs de tot l'any una demanda prou important.

En la resta de Catalunya no s'hi configura cap altra zona. Hi ha un conjunt més aviat dispers d'ofertes complementàries, que no dona una capacitat d'oferta d'estatge de prou dimensió, però que pot constituir una extensa i variada oferta complementària que afegeixi al·licient a les altres zones.

En les quatre zones que, Barcelona a part, constitueixen àrees turístiques ben definides proposem com a millor organització col·lectiva del sector l'agrupament de totes les corresponents Institucions Locals. Agrupacions que vindrien a coincidir amb les Comunitats Turístiques actuals, que són, com s'ha dit, la Comunitat Turística de la Costa Brava, Maresme Turístic, Comunitat Turística de la Costa Daurada, Comunitat Turística del Pirineu de Girona i el Patronat de Turisme de Girona.

L'ordenació de les quals hauria d'experimentar les modificacions oportunes, derivades de la incorporació de les institucions locals de caràcter municipal. Les institucions zonals haurien de tenir facultats executives en qüestions promocionals.

L'agrupament de les quatre institucions zonals més la local de Barcelona podria constituir la base d'un Consell Assessor de Turisme prop de la Generalitat de Catalunya, en el qual seria convenient que tingués també representació una possible federació dels CIT no compresos en cap de les institucions zonals i les associacions representatives de les diferents activitats turístiques.

Es van inscriure 229 congressistes; el pressupost va ser de 1.690.000 pessetes a la partida d'ingressos i de 2.336.808 pessetes en la de despeses, amb unes pèrdues situades en 646.808 pessetes. L'organització tenia preparat un pressupost per a 1.000 congressistes que

pujava a 4.100.000 pessetes. Els congressistes professionals s'inscrivien a 1.500 pessetes; els estudiants a 500 i les entitats col·laboradores aportaven 25.000 pessetes.

Les entitats col·laboradores inscrites: Centre d'Iniciatives Turístiques – Barcelona - Palau de Congressos de la FOIM; Centre d'iniciatives Maresme Turístic - Calella; Comunitat Turística de la Costa Daurada - Salou; Aerojet Express S. A. - Barcelona; CITE (Junta Local de Turisme de Lloret de Mar) - Ajuntament: Josep Antoni García, Jordi Ortiz, Joaquim Caner; Comunitat Turística de la Costa Brava - Girona: Joan Vilà, Frederic Ballester i Maria Teresa Moré; Hogarhotel-Barcelona; SERH Societat cooperativa Calella; COCIN-Barcelona; Patronat de Turisme de Girona (Josep Ensesa, Manuel Marín i Josep Pous); Foment del Turisme de Platja d'Aro; Associació de Càmpings Girona-Palamós; Gremi d'Hotels de Barcelona; Associació professional de càmpings de Tarragona; Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Sabadell; Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Reus; Federació Empresarial Catalana d'Autotransport de Viatgers i Unió provincial d'empresaris de restaurants i bars.

Reportem un extracte de les conclusions i recomanacions del congrés:

La Generalitat hauria d'accelerar els treballs dirigits a determinar, si més no pel que fa a la inscripció en el catàleg preventiu, els grans espais naturals a protegir a Catalunya, mesura indispensable i prioritària de cara a la protecció dels grans valors del patrimoni natural de Catalunya, sotmesos avui a tangibles i greus perills de degradació o de pèrdua de la integritat, i indispensables com a elements de primera magnitud en l'inventari i promoció dels recursos turístics de Catalunya. Les comarques del Pirineu català pateixen un greu problema de desertització. Aquesta part de Catalunya pot trobar en el turisme una eina vàlida per al seu desenvolupament econòmic. La segona ponència demana estudi de dades d'oferta i demanda reals i tècnicament posades al dia per prendre les millors decisions, així com la creació d'un institut de promoció de l'artesanía catalana oferta al turisme i la fomentació de la reutilització turística amb classificació específica dels edificis històrics i artístics, destinats a establiments d'hoteleria. La ponència quarta sobretot reclama també una política turística a mitjà i llarg termini, especificant les competències i jurisdiccions de les entitats implicades, i posa especial èmfasi a intentar superar l'estacionalitat del turisme. La cinquena reclama que cada localitat turística tingui una institució que reuneixi tots els implicats; en el cas de Girona, proposa la Comunitat Turística de la Costa Brava i el Patronat de Turisme.

La sisena fa referència al descontentament general per la manca d'estudis seriosos de turisme, de manera que es demana a les conselleries de Cultura, Treball i a la Direcció General de Turisme de la Generalitat que s'ha d'establir una Escola Oficial de Turisme de Catalunya i unes Escoles Hoteleres a Catalunya. Es recomana de forma particular, sobre la problemàtica de la professió de guies turístics, establir cursets de formació, impedir l'intrusisme i cuidar especialment aquesta professió perquè és la que dona la imatge verdadera i genuïna del país. La setena ponència, en les seves onze recomanacions, es preocupa especialment dels efectes socials i de l'economia del turisme en el territori. Per tant proposa diversificar l'economia perquè no sigui massa dependent del turisme i, alhora, diversificar també

l'oferta turística aprofitant les particularitats i la identitat i el patrimoni cultural de cada lloc, incloent-hi tant l'arquitectura com les manifestacions de cultura popular, aspecte que ajudarà a recuperar el sentit de catalanitat del sector turístic i desvetllar la consciència especialment en l'ús públic de la llengua catalana.

Aquí, els resultats del Congrés del 1979, amb totes les diferències i matisos que vulguem, connecten directament amb la Conferència de la Costa Brava del 1935.

Acabem aquí, en aquest moment, perquè a partir dels anys vuitanta altres afanys i conjuntures van determinar el treball i la transformació de les competències a les institucions, i els privats van veure créixer l'activitat turística sense topall. Però això serà una altra història.

5. RECAPITULACIÓ FINAL

La promoció turística de la primera part del segle xx i fins a la Guerra Civil es va caracteritzar per la capacitat de fer grans esforços privats i públics a favor de la recepció turística. No hi havia una formació professional en comunicació turística que assegurés resultats tangibles i, per tant, veurem multiplicar-se les iniciatives, les noves propostes per al futur immediat i, en paral·lel, la frustració d'un sistema social en ebullició, que no aconseguia tenir una pau social estable i que exigia un doble esforç als emprenedors i a les estructures polítiques.

Queda vist que la consciència de pertinença a un territori —Catalunya— estava arrelada. Per tant, Barcelona, quan feia promoció també de forma complementària a la seva oferta, la feia d'altres ciutats i altres territoris, i en aquest context, de Girona, i dels espais de costa més emblemàtics i també alguns espais interiors rellevants. Primer, Tossa, Girona, Sant Feliu i Puigcerdà, la Cerdanya, Olot i més endavant s'Agaró, Cadaqués, etc., i també alguns espais interiors rellevants. Ho feia perquè necessitava sumar atractius a la seva oferta, però també, com ara sabem, per tal de contribuir a configurar una destinació completa, amb tots els ingredients necessaris: ciutat, muntanya, centres de salut, platja i esports.

La Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona va anar construint un camí, amb moltes dificultats, però amb la direcció d'un equip que va sobreviure als canvis polítics i a les frustracions pròpies d'un sector que havia de treballar en múltiples fronts contínuament, des de l'urbanisme al transport, des de l'estructura interna que assegurés continuïtat a la incardinació política en cada moment.

Des de Barcelona, que a la vista d'un turista era una ciutat amb una contradicció extrema, amb un barri vell insalubre, però molt bell, i amb un eixample espectacular, modern, elegant, amb persones que havien tingut la sort de viatjar a Amèrica, Lapònia, Alemanya o Àustria i ho mostraven. En el perfil de les construccions dels carrers de l'Eixample, es podia endevinar perfectament l'admiració que havien suscitat els viatges de nocces que feien alguns barcelonins per Europa i com aquells records, aquelles fotos i aquells dibuixos quedaven no només a casa en forma de postals, sinó ben visibles a les façanes, en el disseny del mobiliari, en els gustos de l'alta perfumeria i, sobretot, en la construcció de la importació del millor de la consciència de la vida europea. Els viatges de nocces, els viatges a les fires internacionals, els viatges professionals, tot aquest recorregut del turisme emissor està també a la base del turisme receptor.

De les societats d'atracció de forasters de les comarques gironines n'hem trobat notícies, fragmentades i disperses, però fonamentalment amb uns objectius coincidents amb la societat de Barcelona. Uns inicis marcats per la voluntat de fer visible el patrimoni cultural, allò que avui en diem paisatge cultural adreçat sobretot a l'estranger. Recordem que a l'Estat espanyol, en aquesta primera etapa del segle xx, el turisme s'havia organitzat a través de la *Comisaria Regia del Turismo*, amb un comissari únic, el marquès de la Vega-Inclán, historiador de l'art, col·leccionista i antiquari. L'afrancesament del model era evident. I aquí, podem entendre que si a França portaven més de dos segles valorant el passat, a través de les reconstruccions de Viollet-le-Duc, de les escoles de restauració del patrimoni, de l'organització a tot l'estat dels usos patrimonials, era del tot lògic que el turisme es vinculés —i encara ara és així— al valor del seu patrimoni tangible i, més tard, també a l'intangible.

A l'Estat espanyol, l'organització primera depenia del rei Alfons XIII i amb un comissariat amb pocs recursos i molta llibertat. El model de les nostres societats d'atracció volia afegir a la valorització del patrimoni les accions necessàries per fer possible la seva visibilitat. I les accions (millores de transports, carreteres i tot tipus d'infraestructures) van anar agafant protagonisme, però oblidava, en alguns casos, l'objecte important central de la visita turística, els seus atractius patrimonials. I encara ara notem en aquest desplaçament una de les principals diferències entre la nostra comprensió del fenomen turístic i el que en té França. Des de les comarques de Girona, els pobles i ciutats s'esmerçaven a constituir les seves pròpies Societats d'Atracció de Forasters, fent programes d'atracció per als estiuencs i estant atents al que agradava als estrangers. Les agrupacions locals entenien que, si milloraven, hi hauria més flux, més intercanvi, més diners, però també més relacions, més participació en l'excursionisme transfronterer, en la posada en valor del patrimoni construït, més vinculació amb les avantguardes i més vida per davant.

Sobre les persones que treballaven en el sector de la promoció turística, en la primera part del segle xx, hem trobat uns perfils personals i professionals força diversificats: emprenedors, historiadors, polítics, periodistes, propietaris privats d'establiments de vacances, i fins i tot algun perfil que podríem qualificar de pensador. L'activitat turística requeria planificació, voluntat i capacitat d'acció, capacitat de comunicació i anàlisi de resultats. Sí que hem constatat, al llarg del treball, que el ritme de la planificació era més lent que el de l'acció, i per tant la impressió que tenim és que la planificació anava a remolc de la realitat. O, dit d'una altra manera, a través dels documents trobats, notem una certa frustració per no estar a l'altura de les oportunitats que oferia el desenvolupament de l'intercanvi viatger.

Des de la perspectiva estètica, que no és menor, fins a la Guerra Civil, la promoció turística a través del paper —cartells i fulletons— és assimilable a la promoció comercial i a la cultural. Els mateixos professionals, les mateixes tècniques i iconografia similar. Un llenguatge en certa manera també internacional, compartit entre emissors i receptors. En canvi, a la segona part del segle xx, i sobretot a partir dels anys seixanta, una comparativa entre la imatge turística i la comercial o la cultural sembla que se sostingui en universos tan diferents que realment no sembla ni que es parli del mateix país. Hem vist més de

2.000 cartells que tenen alguna relació amb el turisme, els hem ordenat i classificat en aquest projecte i, en molts casos, la factura ràpida, una autoria de la mateixa impremta i un ús de la grafia sense gaire art els fan, en el seu conjunt, un material molt poc permanent i, com hem dit, completament diferent dels bons cartells d'èpoques anteriors. Hi ha excepcions, és clar, però en la imatge gràfica de molts cartells turístics els ciutadans de les comarques gironines, a poc a poc, se'n van sentir exclòs. El turisme esdevenia, en alguns espais i en determinades activitats, dissortadament, un tema entre empresaris i estrangers.

Que el sentit de la realitat no era de domini general ho mostra la gran trobada el 10 d'agost del 1935 per celebrar la Conferència de la Costa Brava al Teatre Municipal de Girona. Aquell dia, a Girona ciutat, el govern republicà i els alcaldes dels municipis de la costa es comprometien a treballar de forma unitària en la urbanització general, a l'estil GATCPAC, és a dir, en versió minimalista, i avui diríem no només sostenible sinó ecològica. Van proclamar que estaven d'acord que Josep M. Sert, arquitecte i urbanista, fos l'únic que tingués poder per decidir el que es faria a la costa. Calia parar com fos les iniciatives dels privats, que buscaven en els buits legals tallar boscos, poder urbanitzar i construir la costa per encaixar l'oferta i la demanda. També hi eren, com hem vist, a part dels alcaldes, els membres dels col·legis professionals de periodistes i arquitectes de Catalunya, a més d'altres agents culturals. Durant la conferència es va crear el Patronat de Turisme Costa Brava, precedent del que tenim avui. I aquest primer precedent va durar fins a 1936, quan les eleccions van canviar els partits i els nous guanyadors van dissoldre el Patronat. No hem trobat crítiques negatives a l'organització de la Conferència, i per això ens continua resultant poc explicable que aquesta durés mesos, ni tan sols un any. Però aquest Patronat dels anys trenta portava el mateix nom que el que va néixer el 1977.

Els estands promocionals, fins a la guerra, eren responsabilitat del govern, dels centres d'informació turística i de les societats d'atracció de forasters. Ens trobem amb uns estands de vegades molt homologables a l'avantguarda europea —sobretot els de l'etapa republicana— i d'altres molt eclèctics, i pràcticament premodernistes.

El conjunt de la imatge que volia emetre Catalunya, de forma oficial, era la d'un país connectat amb les idees més innovadores d'Europa, amb la seva estètica i els seus afanys. Després, a la postguerra, es van utilitzar igualment molts materials que havien quedat als magatzems, però retallant-hi els anagrames republicans. I quan es va acabar aquest material i se'n va fer de nou, es va recórrer a nous grafistes i cartellistes, la fotografia en blanc i negre va irrompre amb força en la imatge publicitària i amb la fotografia en color va multiplicar-se la producció en tots els àmbits, els oficials i els privats, oferint un producte que, en el seu conjunt, era de més baixa qualitat, almenys fins als anys amb què es tanca aquest estudi.

Pel que fa al patrimoni i als artistes vinculats al turisme, destaquem que no només a Girona van ser personatges vinculats a la cultura els que donen el primer impuls a les primeres organitzacions de recepció i promoció del turisme. Amb tot, després de la Guerra Civil, si bé es tenen en compte els elements patrimonials (balls folklòrics, visites a monuments

i museus) és o bé com a complement del sol i platja (sobretot des del punt de vista dels viatges organitzats) o també sovint com una forma de propaganda política.

Si bé en aquestes dècades de la postguerra i posteriors s'intenta també implicar els artistes i gestors culturals (Pla Cargol, Domènec Fita), progressivament se'n van desvinculant i mai hi acaben tenint una participació activa sostinguda en el temps. Aquests personatges, vinculats a la cultura, de forma global canvien, i es passa dels artistes als periodistes. És possiblement el desenvolupament salvatge dels litorals, la progressiva anul·lació de l'experiència cultural i la manca de contingut del sentit clàssic de viatge en la nova comercialització de la intermediació el que fa pràcticament desaparèixer el compromís dels artistes en el sector turístic.

En aquests anys s'accentua molt el «tipisme» sota el nom de folklore, però la majoria de manifestacions patrimonials i artístiques es marginen. Per això probablement els artistes se n'aparten, i trobem ben pocs documents que indiquin algun tipus de relació viva i de cooperació a partir dels setanta.

Els esforços per involucrar la població local en el propòsit de tenir endreçats i presentables els pobles, nets i bonics, van ser permanents al llarg de tot el segle xx. El barem del que era un poble bonic quedava determinat principalment per tres coordenades: la neteja, la seguretat i l'embelliment amb flors, plantes o similars. Poques vegades el discurs turístic s'enfrontava de manera global amb els plans de desenvolupament local. Dit d'una altra manera, cap discurs turístic podia parar la construcció d'una fàbrica o d'un polígon industrial que distorsionés seriosament una destinació. Fixem-nos que, en el temps, sempre es tractava d'operar en zones «verges» i poques vegades els esforços anaven a reconsiderar una població en el seu conjunt, a la rehabilitació o a les intervencions de planificació en què el turisme tingués una veu essencial.

Els ens de promoció turística no s'encarregaven només de la propaganda (tal com es veu en els apartats d'infraestructures, etc.). També actuaven com a *lobby* en la presa de decisions d'actuació i disseny de polítiques de planificació i ordenació, on també miraven de participar de forma activa. Com hem vist en aquest treball i a tall d'exemple, en un document de la SAF de Barcelona (1922) es posa de manifest la necessitat de no competir en preu per tal d'atraure visitants i alhora fer que els residents s'interessin per visitar el país. La consciència que el turisme domèstic és una de les millors formes de promoció turística envers el turista estranger també queda palesa.

Als anys seixanta, es reprèn d'una manera més austera la idea desenvolupada en el període republicà del viatge com a formació per als estudiants i escolars. Aquesta iniciativa s'enfocava des de la perspectiva que l'oportunitat donada als estudiants els ampliaria els horitzons i s'acompliria també amb l'objectiu de multiplicar la força i el valor turístic en el moment que el resident es convertís en un prescriptor.

Durant el franquisme, els mateixos ens de promoció estatals van impulsar diverses línies de crèdit turístic per portar a terme accions a llarg termini. Se'n van beneficiar sobretot les infraestructures hoteleres i d'allotjament extrahoteler. En canvi, si ho comparem amb

França, els crèdits turístics a pobles i a espais naturals i similars per millorar-ne l'atractiu són escassos.

La quantitat de documents trobats referents a la senyalística fan evident que, també en aquest punt, els pobles, les ciutats, les oficines d'informació i turisme, els promotors i els patrocinadors s'adrecen una i altra vegada, continuadament, a les autoritats competents per tal que aquestes assenyalin bé i a bastament els espais considerats realment i potencialment turístics.

De tota manera, aquest treball vol ser un tribut, un homenatge a tants homes i dones que han fet una feina impressionant en el turisme i que pràcticament han passat desapercebuts. Una contribució humil però de la qual es poden anar estirant molts fils i de la qual —n'estem segurs— ha arribat l'hora de fer un treball de recuperació de memòria històrica i turística més complet. Sobretot per als que des de la funció pública s'hi van dedicar professionalment, i els privats que van aspirar que el nostre territori fos un espai d'acollida i de felicitat per als viatgers. La vida de qualsevol ciutadà de les comarques de Girona del segle xx ha estat relacionada, d'una manera lleu o intensa, amb el turisme. Compartir algunes idees d'aquest document amb els professionals, professors i estudiants del turisme serà suficient per compensar l'esforç que hi hem esmerçat.

6. BIBLIOGRAFIA

- Afinoguénova, E. (2012). La España negra en color: El desarrollismo turístico, la auto-etnografía y España insólita (Javier Aguirre, 1995). Archivos de la Filmoteca.
- Alonso, L., Vilar, M., & Lindoso, E. (2012). El agua bienhechora. El turismo termal en España 1700-1936. Alhama de Granada: Observatorio Nacional del Termalismo.
- Aragó, N. J. (2013). «L'impossible Parador de Turisme». *Revista de Girona*, 279, 112-113. http://www.revistadegirona.cat/rdg/recursos/2013/0279_112.pdf
- Arribas, C. (2020). El paisaje español del boom turístico a través del cine. TOURISCAPE2 (p. 33-41). Barcelona: UPCommons.
- Bachs, J. (1969). Cartas al director: Amenidades del turista. *Destino*, 1671, 3. <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/destino/id/156093/rec/10>
- Batiste-Alentorn, A. (2009). «La Pauma (1920-2008): testimoni dels “anys daurats” de Tossa de Mar». *Quaderns de la Selva*, 71-88.
- Bobet, L. (2017). El turisme a les comarques de Girona: una aproximació a les polítiques turístiques durant l'època franquista. Treball final de màster. Girona: Universitat de Girona.
- Bonancia, G. (1970). «Vint anys de turisme a la Costa Brava». *Revista de Girona*, 47-50.
- Brandis, D., & Del Río, I. (2016). «Turismo y paisaje durante la Guerra Civil Española, 1936-1939». Scripta Nova. *Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, 1-27.
- Cal, R. (1997). La propaganda del turismo en España. Primeras organizaciones. Historia y nuevas opciones de turismo cultural. Renovación y Reestructuración de Destinos Turísticos Consolidados del Litoral (p. 3-24). Alacant: Universitat d'Alacant.
- Capellà i Hereu, J., & Mundet, L. (juliol de 1996). «Turisme present-i-futur». *Revista de Girona*. Girona.
- Cifra (24 de setembre de 1968). «La carretera de Bagur al parador de Aiguablava, inaugurada». *ABC, Edición de la mañana*, 52. <http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1968/09/24/050.html>
- Cirer-Costa, J. (2014). «Spain's new coastal destinations. 1883–1936: The mainstay of the development of tourism before the Second World War». *Annals of Tourism Research*, 18-29.

- Cirer-Costa, J. (2019). «Spain's tourism models in the first third of the twentieth century». MPRA Paper, 1-43.
- Corbin, A. (1994). *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World, 1750-1840*. University of California Press.
- Correyero, B. (2003). «La propaganda turística española en los años del aislamiento internacional». *Historia y Comunicación Social*, 47-61.
- Correyero, B. (2004). La administración turística española entre 1936 y 1951. *El turismo Comunicación Social* 2, 125-133.
- Cànoves, G., & Prat, J. (2011). La Costa Brava en Catalunya - del tradicional modelo de sol y playa al servicio de la propaganda política. *Estudios Turísticos*, 55-7.
- Del Pozo, M. (1983). Memòria de l'actuació dels «Amics de Besalú i el seu comtat» 1958-1983 «Vint-i-cinc anys». *Quaderns de les Assemblees d'estudis*, 1-30.
- Direcció General de Turisme, Generalitat de Catalunya (2019). *100 Anys de Congressos de Turisme de Catalunya*. Girona.
- Donaire, J., Fraguell, R., & Mundet, L. (1997). La Costa Brava ante los nuevos retos del turismo. *Estudios Turísticos*, 77-96.
- Ensesa, J. (18 de juliol de 1963). «Meditación e historia de s'Agaró». *La Vanguardia Española*, 10. [http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1963/07/18/pagina-10/33541503/pdf.html?search=meditacion e historia de s %27agaró](http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1963/07/18/pagina-10/33541503/pdf.html?search=meditacion+e+historia+de+s+%27agaró)
- Escudero, E. (1921). *Costa Brava*. Impremta Arnau Hermanos.
- Fargnoli, V. (1998). *Història gràfica 1909-1940: Maçanet de la Selva*. Taller d'Història de Maçanet de la Selva.
- Farreras, A. (1973). *El turisme a Catalunya del 1931 al 1936*. Pòrtic.
- Febas Borra, J. (1978). *Semiología del lenguaje turístico (Investigación sobre los folletos españoles de turismo)*. *Estudios Turísticos*, 17-204.
- Fernández, M., & Valero, J. (2015). Carteles, publicidad y territorio: La creación de la identidad turística en España (1929-1936). *Cuadernos de Turismo*, 157-184.
- Figueras Capdevila, N. (abril de 2020). *Costa Brava: literatura i periodisme en l'origen d'una marca*. Plecs d'història local. Universitat Oberta de Catalunya.
- Figueras, N. (2018). Ferran Agulló i la seva obra en la creació de la marca «Costa Brava», dins *La Construcció Literària del Territori Costa Brava i Empordà*. Vilallonga, M. A; Casacuberta, M.; Perera, A. (Coords). Publicacions de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes. Documenta Universitària. 153-189.
- Fuentes, A. (2013). «Turismo, arte y mascarada en España: El caso de la Costa Brava». *Anales de Historia del Arte*, 143-153.
- Fuentes, A. (2015). *Aportaciones al estudio visual del turismo: la iconografía del boom de España, 1950-1970*. Tesis doctoral. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.
- Galí, N. (2005). «La humanización de las imágenes emitidas por la publicidad de los destinos turísticos monumentales: el caso de Girona». *Pasos*, 273-281.

- Galí, N., & Donaire, J. (2006). La imagen percibida por los turistas de la ciudad de Girona. *Estudios Turísticos*, 123-139.
- Galí Espelt, N. (2005). Mirades turístiques a la ciutat. Anàlisi del comportament dels visitants en el Barri Vell de Girona. Tesis doctoral. Girona: Universitat de Girona. <https://www.tdx.cat/handle/10803/7837;jsessionid=AF5DCDA4612B1EF9D0895DAA-2A0FB412#page=1>
- Galí Espelt, N., i Donaire, J. A. (2005). Itineraris turístics a la ciutat de Girona: els recorreguts del Barri Vell. Documenta Universitaria, Universitat de Girona. Institut del Patrimoni Cultural, Ajuntament de Girona.
- Gallego Morell, M. (28 d'agost de 1964). «Aeropuertos para el turismo». *Los Sitios*, 5. [https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=0001441730&page=5&search=Gallego Morell&lang=ca&view=hemeroteca](https://pandora.girona.cat/viewer.vm?id=0001441730&page=5&search=Gallego%20Morell&lang=ca&view=hemeroteca)
- Garay Tamajón, L. (gener de 2007). El ciclo de evolución del destino turístico. Una aproximación al desarrollo histórico del turismo en Cataluña. Tesis doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- García, H. (2006). «El turismo político durante la Guerra Civil: viajeros británicos y técnicas de hospitalidad en la España republicana, 1936-1939». *Ayer*, 287-308.
- Gibert, A. (1972). El «Crac» turístico de la Costa Brava. Dalmau Carles Pla.
- Gómez Alonso, R. (2006). «El turismo no es un gran invento: aperturismo y recepción del ocio y consumo a través del cine español de los 60». *Área Abierta*, 1-10.
- Gómez, M. (2019). Innovació en eines promocionals de destinacions. Estudi i anàlisi del TastEmotion Costa Brava. Treball final de grau. Girona: Universitat de Girona
- Grahit i Grau, J. (1950). Gerona en la Exposición Universal de Barcelona. Montserrat.
- Güell, J. (1985). Trenta anys de turisme a la Costa Brava del Baix Empordà. A. A. T. Montgrí, Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí (p. 1-6). Ajuntament Torroella de Montgrí.
- Guillamet, J. (1982). País de Rius. Recollit de Fons periodístic Jaume Guillamet (Universitat Pompeu Fabra): <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/p21058coll7>
- Herrero, R. (2012). El cartel como instrumento de promoción en los inicios del turismo español (1900-1936). *Turismo y sostenibilidad: V Jornadas de Investigación en Turismo* (p. 173-196). Sevilla: V Jornadas de Investigación en Turismo.
- Orozco, J. (1979). España sin ir más lejos. Ampurias, Gerona, Costa Brava. Carteles Turísticos. Espanya: Secretaria de Turisme.
- Ortega Cantero, N. (2014). «Paisaje, patrimonio e identidad en la conformación de la primera política turística española». *Ería- Revista cuatrimestral de geografía*.
- Padrosa i Gorgot, I. (2002). El catàleg de la postal de Peralada. *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 35, 437-438. <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsEmpordanesos/article/view/342500>
- Palou, S. (2020). «El turisme a Catalunya el primer terç del segle xx_ el paper dels sindicats d'iniciativa». *Plecs d'Història Local*, 6-9.

- Palou, S. (2021). Excursionisme, paisatge i organització turística durant la Segona República. La celebració de la Conferència Pro Costa Brava l'agost de 1935. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 62, 635-666
- Palou, S. (2010). Barcelona destinació turística. Promoció pública, turismes, imatges i ciutat (1988-2010). <https://www.tdx.cat/handle/10803/21771#page=1>
- Pagès Jordà, V. (2015). «Llums i ombres del primer turisme». *Revista de Girona*, 293, 72-74. http://www.revistadegirona.cat/recursos/2015/0293_072.pdf
- Paz, M. (2006). «La propaganda turística gubernamental en España. Inicios y primera utilización del cine (1928-1931)». *Spagna contemporanea. Rivista semestrale di storia, cultura e istituzioni*, 71-92.
- Pellejero, C. (2002). «La política turística en la España del siglo XX: Una visión general». *Historia Contemporánea*, 233-265.
- Pérez-Bastardas, A. (2012). «"La Cerdanya, Pyrénées catalanes", o la propaganda turística dels anys trenta». *Querol: Revista Cultural de Cerdanya*, 27-32.
- Pérez-Bastardas, A. (2015). «Premsa de Cerdanya 1875-1936 (I)». *Querol: Revista Cultural de Cerdanya*, 11-18.
- Pérez-Bastardas, A. (2016). «Premsa de Cerdanya (II)». Cerdanya (1968) i Rufaca (1977). *Querol: Revista Cultural de Cerdanya*, 64-70.
- Pericot Garcia, L. (1959). «La primera descripció de la Costa Brava». *Revista de Girona*, 41-44.
- Playá, J. (2012). «El primer viatge "oficial" a la Costa Brava». *Revista de Girona*, 62-64.
- Prat, J., & Cànoves, G. (2012). «El turismo cultural como oferta complementaria en los destinos de litoral. El caso de la Costa Brava». *Investigaciones Geográficas, Boletín del Instituto de Geografía*, 119-135.
- Puigvert, J. M. (2002). «Les colònies d'estiuejants (1865-1936)». *Revista de Girona*, núm. 215, 76-82. https://dugidoc.udg.edu/bitstream/handle/10256/4138/colonies_estiuejants.pdf?sequence=1
- Puigvert, J. M., Figueras, N. (2016). «L'estiueig: canvis de model, decadència i patrimonialització». *Plecs d'Història Local*, (163), 11-12. <https://www.raco.cat/index.php/Plecs/article/view/331723/422427>
- Pujols, A. (2017). Fotoperiodisme i franquisme a les comarques gironines. Conferències a l'Arxiu Municipal: 12 (p. 143-165). Girona: Ajuntament de Girona. Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions (SGDAP).
- Quintana, A. (1996). «Les representacions filmiques d'una Costa Brava simbòlica». *Revista de Girona*, 68-71.
- Raventós, M. (2022). Estudi econòmic i social de la classe mitjana. Barcelona: IEC (original inèdit de 1936).
- Romaguera i Ramió, J. (2005). Silenci, rodem: història del cinema a les comarques de Girona. Col·legi de Periodistes de Catalunya. Demarcació de Girona. 27-42.

- Ruiz, M. (1997a). Reportatge: Carrers Comercials de Palafrugell amb turistes passejant i comprant. Recollit d'INSPAI: <https://www.inspai.cat/Inspai/serveix-imatge/imatge-fixa/530846/600/0/palafrugell/carrerscomercials>
- Ruiz, M. (1997b). Reportatge: Grup de turistes amb maletes sortint d'un hotel. Recollit de INSPAI: <https://www.inspai.cat/Inspai/serveix-imatge/imatge-fixa/516602/600/0/palamos/turistesambmaletes>
- Ruiz, M. (1997c). Activitats d'estiu. Activitats que s'ofereixen i realitzen els turistes a l'estiu a la costa a un local de lloguer de motos d'aigua i quads. Recollit d'INSPAI: <https://www.inspai.cat/Inspai/serveix-imatge/imatge-fixa/480885/600/0/roses/activitatsd-estiu>
- Ruiz, M. (1997d). Reportatge: Autobusos de turistes estacionats a l'aparcament de la Copa, al costat del riu Onyar. Recollit d'INSPAI: <https://www.inspai.cat/Inspai/serveix-imatge/imatge-fixa/534615/600/0/girona/autobusosdeturistesagirona>
- Ruiz, M. (1997e). Reportatge: Turistes a l'estiu a la costa aprenent a muntar en motos d'aigua. Recollit d'INSPAI: <https://www.inspai.cat/Inspai/serveix-imatge/imatge-fixa/516546/600/0/roses/activitatsd-estiu>
- Sans, N. (1968). Visita del director general de Promoció del Turisme, Antonio García Rodríguez-Acosta, a la Costa Brava Nord. Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions.
- Sans, N. (1970). Cartell de la ciutat de Girona. Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions.
- Sans, N. (Director). (1970). Reportatge d'un viatge a Escandinàvia per promocionar el turisme de la Costa Brava. [Pel·lícula].
- Sans, N. (Director). (1970). Viatge de promoció turística de la Costa Brava a Europa [Pel·lícula].
- Sans, N. (1975). Pel·lícula de promoció turística de la Costa Brava a Suïssa. Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions.
- Sevillano, F. (1998). Propaganda y medios de comunicación en el franquismo. Múrcia: Compobell.
- Storm, E. (2013). Una España más española. La influencia del turismo en la imagen nacional. A J. Moreno, & X. E. Núñez. Ser españoles. Imaginarios nacionalistas en el siglo XX (p. 530-560). Barcelona: RBA.
- Subirana Puig, J. (5 de setembre de 2012). Anàlisi del fenomen turístic a Ripoll durant el període 1907-1936, a través de revistes històriques de la vila. Treball final de màster. Girona: Universitat de Girona.
- Turró, J. (2005). «Planificació i promoció turística a la Costa Brava dels anys 30». *Revista de Girona*, 39-45.
- Vacas, C., & Landeta, M. (2009). Aproximación al último medio siglo de turismo en España, 1959-2009. *Estudios Turísticos*, 21-64.
- Valero, A. (1991). El turismo de playa en España entre 1850 y 1950 (creación, madurez y crisis). En *Desarrollo regional y crisis del turismo en Andalucía*. Actas del simposio hispano-francés, (p. 297-329). Almería.

- Vallejo, R. (2002). «Economía e historia del turismo español del siglo XX». *Historia Contemporánea*, 203-232.
- Vallejo, R. (2014). De país turístico rezagado a potencia turística. El turismo en la España de Franco. Documentos de trabajo - Asociación Española de Historia Económica, 3-58.
- Vallejo, R. (2015). «¿Bendición del cielo o plaga? El turismo en la España franquista, 1939-1975». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 1-12.
- Vallejo, R., & Larrinaga, C. (2018). «Los orígenes del turismo moderno en España. El nacimiento de un país turístico, 1900-1936». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 471-473.
- Vallejo, R., & Larrinaga, C. (2022). Travel agencies in Spain during the first third of the 20th century. A tourism business in the making. *Business History*, 98-117.
- Vaqué i Boix, E. (agost de 1994). «Agroturisme i turisme rural a les comarques de Girona». *Revista de Girona*. Girona.
- Vaqué i Boix, E. (1994). «Iniciatives públiques de suport al turisme». *Revista de Girona*, 71-75.
- Vidal-Casellas, D., i Monturiol, A. (Ed.) (2011). Exposició 75 aniversari Oficina de Turisme de Catalunya: passat i present. Direcció General de Turisme, Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya. <http://issuu.com/turismecat/docs/otc>
- Vidal-Casellas, D., & Crous-Costa, N. (2012). «La promoción de la Costa Brava: recuperación de la Memoria Histórica». *Revista Iberoamericana de Turismo*, 4-21.
- Vila (4 d'octubre de 1963). Primera Asamblea Provincial de Turismo. *La Vanguardia Española*. <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1963/10/04/LVG19631004-020.pdf>
- Vila (4 d'octubre de 1963). Gerona: Clausura de la II Reunión Internacional de Agencias de Viaje y Hoteleros. *La Vanguardia Española*, 20. <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1963/10/04/LVG19631004-020.pdf>
- Villar, A., & Fernández, A. (2017). «Reconstruir la historia del turismo a través de la prensa: la evolución del espacio turístico de Sevilla (1915-2015)». *Cuadernos Geográficos*, 290-321.
- Vizcaíno, M. (2015). «Evolución del Turismo en España: El Turismo Cultural». *International Journal of Scientific Management and Tourism*, 75-95.
- Yanes, S. (2020). «La construcción social de la Costa Brava. Una aproximación bibliográfica». *Pasos*, 767-778.
- Zamarreño, G., Ruiz-Romero, E., & Cruz-Ruiz, E. (2021). La industria turística a través de la mirada del cine (1951-1977). XV Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea (p. 1-12). Còrdova: Marcial Pons.

Universitat
de Girona

Girona Patronat de Turisme
Costa Brava Girona

Diputació de Girona

Càtedra de
Gastronomia,
Cultura i Turisme
Calonge i Sant Antoni